radu tudoran

FRUMOASA ADORMITĂ

EDITURA EMINESCU

Coperta de Gheorghe Baltoc

Radu Tudoran

FRUMOASA ADORMITĂ

1981

Editura Eminescu

BUCUREŞTI, PIAŢA SCÎNTEII 1

1

Am vrut să-mi încep cartea la miezul nopții, de Anul Nou, cînd toată lumea petrece ; de cîte ori am făcut așa, am avut un sentiment de satisfacție și de biruință. Dar un prieten a stăruit să vin la masa lor tradițională, în familie, fără dans și muzică, unde singura festivitate constă în a se stinge luminile și a se ciocni un pahar de șampanie cînd la radio se aud cele douăsprezece bătăi ale gongului.

Iar acum, cu capul greu și cu inima înfierbîntată de gîndurile care nu mi-au dat pace toată noaptea, așteptînd să fie scrise, stau cu ochii pe ceas, a trecut amiaza și la ora două trebuie să telefonez la New York, unde este opt dimineața, ca s-o prind pe Fici acasă și să-i urez un an mai bun decît se teme ea că va fi anul acesta.

Fici are o prăvălioară elegantă, „boutique" cum se numește ea în Franța, pe strada Patruzeci și Nouă, din Manhattan, lîngă Second Avenue, zonă locuită de lume mai aleasă, fiind în același timp mai apărată în ceea ce privește primejdia de jaf sau agresiune, ca mai toată partea orașului aflată la răsă-

rit de celebra Fifth Avenue care taie insula în lung. demarcînd două părţi aproape simetrice, dar pline de contraste. Acolo ea vinde rochii de trei şi cinci sute de dolari, pe care le aduce personal, în exemplare unice, de la Paris şi Milano, pentru cucoane bogate, răsfăţate, pretenţioase şi antipatice. Nu-i o meserie plăcută, cum s-ar crede ; Fici o face din vocaţie. Şi-apoi are o şcoală lungă şi rafinată, absolvită la Paris, de unde a fugit în plină prosperitate, părăsind un apartament elegant, de şase camere, numai ca să se scuture de o iubire chinuitoare şi nedemnă. Acesta este un act bărbătesc, pe care însă puţini bărbaţi sînt în stare să-l facă. Iar America, unde a ajuns cu toate economiile ei transformate într-un pumn de pietre preţioase, a rămas şi astăzi continentul oamenilor curajoşi şi al nemulţumiţilor. O săptămînă mai tîrziu urma să fie jefuită de tot avutul, şi astfel şi-a început viaţa la New York, cu ce-o mai fi scuturat de prin buzunare şi fără să cunoască pe nimeni. Oricine altcineva s-ar fi întors acasă, călcîndu-şi pe inimă şi pe mîndrie. Un asemenea om inspiră puţină frică pe lîngă admiraţie, merită o urare la începutul anului ; de aceea stau şi aştept legătura cu New Yorkul, care întîrzie. „O oră vi se pare mult ? îmi ripostează centralista. La ei acum este revelionul, liniile sînt ocupate !“ Nu, revelionul s-a terminat, e nouă dimineaţa, vremea cînd, dacă nu-i zi de lucru, oamenii îşi scot cîinii la plimbare.

O cunoşteam prea puţin, o văzusem de vreo trei ori în ţară, venită în scurte vacanţe. Ne-am împrietenit abia după ce am plecat de la New York să fac ocolul Americii, şi cînd distanţa tot mai mare lăsată în urmă a operat în sens invers, dîndu-mi sentimentul că există cineva apropiat care mă aşteaptă.

În timpul cît am mai stat acolo după întoarcere, ora zece dimineaţa mă găsea aproape zi de zi în uşa de sticlă a prăvălioarei, cu două pahare de ceai într-o pungă de hîrtie şi cu o brioşă, pe care le luam de la un negustor de alături ; pahare de carton, cu capac, ca să nu se verse. Aşa, cu acel ceai mati-

nal, devenit obișnuință, am ajuns să mă cred puțin din familie. Fici venea să-mi deschidă, luminoasă la față, chiar dacă avea în suflet motive să fie posomorîtă, fie măcar acela că trebuia să țină ușa încuiată ziua-n amiaza mare ; așa se obișnuiește dacă n-ai un om de pază. Și pînă să apară primele cliente, cînd o ștergeam repede la treburile mele, îmi povestea și mă instruia despre ce știa cel mai bine, cum este femeia americană, ce simte ea sau ce nu simte, ce gîndește sau ce nu gîndește. Învățătura ei avea un fundament temeinic, cinci sute de fișe feminine, am ascultat-o cu luare aminte, dar i-am aplicat o corecție importantă, știind că puține femei în America își cumpără rochii de trei sute de dolari, și încă mai puține de cinci sute.

Mai am o datorie în această primă zi a anului, să-mi încheie lucrul cît mai repede și să merg la Tatiana, care pleacă astă-seară la Moscova ; vreau să-i trimit ultima mea carte Irinei, ghidul meu din zilele cît am stat acolo, la începutul unei călătorii care mi-a prilejuit acea carte. Nu cunoaște limba română, dar poate va găsi pe cineva să-i traducă unele pagini unde i-am făcut portretul cu simpatie și, cred eu, cu destulă subtilitate. Am motive să-i port recunoștință, de vreme ce după trei ani și jumătate n-am uitat-o și mă bucur să știu că se va regăsi măcar puțin în paginile mele ; mi-e teamă numai că traducătorul ocazional nu va fi destul de atent cu nuanțele.

Dar, deși am avut aceste griji în afara lucrului, ziua de Anul Nou n-am pierdut-o cu totul, fiindcă, după cum se vede, cartea e începută.

●

Dacă „persoana aceea“ m-ar fi întîmpinat la aeroport, cum fusese vorba, toate ar fi mers mai ușor și poate America văzută de mine ar fi fost alta, nu neapărat mai bună. Era o persoană necunoscută, trimisul unei agenții de stat pentru informație și documentare ; nu cerusem, ci mi se oferise. Nu urma să-mi dea nici casă, nici masă, ci doar să mă ia de

mînă și să-mi arate pe unde și cum să merg mai bine. Aceste persoane mi s-a spus că sînt colaboratori onorifici ai agenției, de obicei oameni instruiți și la vîrsta de pensie, bucuroși să facă o treabă utilă, care pe deasupra este și distractivă. A arăta orașul unui străin nu-i mai puțin plăcut decît să scoți un cîine la plimbare, cu avantajul că nu trebuie să-l ții în lesă și să aduni cu șervețelul murdăria lăsată de el în urmă.

Un străin căruia i se acordă o atenție oficială înseamnă că nu-i un oarecine, și nu are minte de două parale. Persoana care l-a luat în primire, în orașele mici mai cu seamă, unde totul se vede și totul se află, la fel ca în tîrgușoarele noastre, are toate motivele să se mîndrească, și desigur că ea stîrnește invidia vecinilor ; căci nimeni nu știe dacă străinul nu-i o mare personalitate, de pildă un deținător al premiului Nobel, sau pe cale să devină. Este adevărat, dar aceasta rămîne reflecția mea personală, nu a tîrgoveților din America și din alte tîrgușoare din lume, că premiul Nobel a ajuns astăzi la inflație, la fel ca moneda americană ; prestigiul lui totuși se păstrează, cum se păstrează și prestigiul dolarului.

Cineva care a fost de curînd în America și s-a bucurat de oficiile acelor persoane mi-a povestit cum stă treaba cu ele, dar n-am înțeles prea bine, am înregistrat cu exagerare avantajele, ceea ce m-a făcut să mă simt ușor și fără griji în timp ce zburam spre New York. Era anunțată ziua sosirii mele pe aeroportul Kennedy, se știa numele companiei aeriene, și chiar numărul zborului. Persoana delegată să întîmpine un oaspete se ține la ieșire, strigînd din cînd în cînd numele acestuia, căci printr-o telegramă nu se pot stabili semne de recunoaștere ; singura grijă a noului venit rămîne să fie atent la pronunție, care poate fi cu totul neașteptată. Desigur, mai bine ar fi cu o placardă, dar poate ar da naștere la confuzii, fiindcă în America placardele sînt folosite toată ziua-bună ziua la mitinguri de protest, cum am văzut chiar eu, în mai multe rînduri. Bunăoară, o dată, la New York, se manifesta împotriva domnului cutare, nu-i cunoșteam funcția, căruia i se cerea,

textual, să înceteze cu furturile. Altă dată, tot acolo, împotriva primarului, care găsise cu cale să-şi mărească salariul într-un moment cînd oraşul stătea atît de prost cu finanţele, încît ar fi ajuns în starea de încetare a plăţilor dacă nu primea ajutor federal, de la Washington. Desigur, toate acestea le-aş fi înţeles mai în profunzime, aş fi văzut poate şi altele, dacă lîngă mine ar fi fost persoana aceea, să-mi arate şi să-mi explice.

Odată ce v-aţi recunoscut şi v-aţi strîns mîna, spionîndu-vă pe furiş ca să vă depistaţi firea, persoana aceea îţi ajută să-ţi cari bagajul, cu o sportivitate tipic americană, te urcă în maşina sa personală şi te conduce la un hotel cuviincios, după ce-a aflat cît eşti dispus să plăteşti pentru o cameră. Chiar dacă n-ar face nimic mai mult decît atîta şi tot l-aş socoti o binecuvîntare, căci am fost nevoit să-mi caut singur camerele de hotel, şi numai eu ştiu cu ce cazană şi cu ce teamă, cu ce sentiment de incertitudine !

Dar persoana aceea face mult mai mult, aşa crezusem, face totul, te duce pe la muzee, la instituţii, unde n-ai şti cum să ajungi şi nici n-ai putea să intri singur, îţi procură bilete la teatru sau la concerte, pe care nu le găseşti altminteri, dovadă că eu, unul, două luni cît am rămas în America n-am văzut nici un spectacol, socotind că-i mai bine să umblu decît să stau la coadă. Mai este posibil să-ţi arate şi împrejurimile oraşului, sau să te ducă şi mai departe, după cît i-ai devenit de simpatic, în locuri pitoreşti sau istorice, de pildă pe acolo unde pionierii s-au luptat cu pieile roşii. Iar mai presus de toate te invită la el acasă, în „home"-ul său, care-i o noţiune sacră, la masa de prînz sau de seară, dîndu-ţi prilejul să cunoşti familia americană în intimitate. Ba, uneori, organizează partiuri, în cinstea ta, unde se adună zeci de oameni, dîndu-ţi prilejul ca, după familie, să cunoşti şi societatea. N-am avut parte de toate acestea, dar cred că nici n-am avut nevoie.

La Hollywood, aflîndu-mă pe o terasă înaltă, am văzut pe acoperişul buildingului din faţă reclama unui mare fabricant de parfumuri, decedat astăzi, dar cunoscut în toată lumea,

la noi asemeni. Fici, care o cunoștea pe văduva lui și știa că este bucuroasă de oaspeți, îmi propusese să-i fac o vizită, spunîndu-mi că în cinstea mea stăpîna casei va da un cocteil pentru trei sute de persoane, toată lumea aleasă, ceea ce era o ocazie unică pentru mine de a cunoaște societatea bogată a Americii. Ar fi fost, într-adevăr, o experiență interesantă, însă nu cît s-ar crede ; această societate îmi este cunoscută, nu știu cum, poate printr-un simț de deducție dublat de un simț al sintezei ; și de n-aș cunoaște-o, nu-i greu să mi-o închipui, prin caracteristicile ei limitate și stereotipe. Iar dacă se va spune că judec prea simplu și cu prea multă îngîmfare, am să răspund că de fapt mă bizui pe o experiență reală, ca unul care am văzut destule văduve bogate în America, în deplină opulență și în toată exercitarea poftei lor de viață.

N-am fost în restaurante de lux, deși am avut invitații, fiindcă nu-mi place să depășesc standingul meu obișnuit de viață ; mi se pare o vanitate. Nimic nu cred să fie mai demoralizant, și mai chinuitor, decît să te întorci la tine însuți după ce te-a amețit o falsă ascensiune. N-am fost nici la operă, nici la teatru, cu atît mai puțin în saloane, dar văduve bogate am văzut pe aeroporturi și la clasa întîi a avioanelor, puse să cutreiere lumea, gata să-și plătească larg desfătările. La Honolulu, cînd așteptam ora de plecare a avionului, a venit un grup de arătări scofîlcite, ținîndu-se de mînă ca fetițele și țopăind vesele, cu rochii străvezii sau cu pantaloni de catifea și mătase țipătoare, cu flori în păr și cu cununi atîrnate de grumaz, flori roz și albastre, lasciva podoabă a femeilor tinere din Hawaii. Le-aș fi cunoscut oare mai bine dacă mă pofteau la un cocteil de trei sute de persoane ?

La celebrul Tiffany, un magazin de bijuterii, de argintării și porțelanuri fine, la New York, unde m-am dus fiindcă îl cunoșteam din literatură și urmăream o confirmare, după ce m-am plimbat fără să-mi pierd firea în fața atîtor bogății puse la vedere, și fără să mă fi ispitit vreuna, chiar judecînd că aș fi avut cu ce să mi-o cumpăr, am rămas cu ochii la o

cucoană, soră cu cele de la Honolulu, decît că nu avea cununa de flori hawaiiene. Cucoana examina un ceas de aur, bărbătesc, atît de plat și de gingaș că nu înțelegeam cum putea să încapă în el o mașinărie complicată, precisă și pe deasupra robustă, căci lucrurile de la Tiffany sînt fără moarte. Ceasul costa o mie cinci sute de dolari, cifră pe care o socotesc dezmățată ; cucoana nu s-a mulțumit cu atîta și atunci i s-a oferit altul, de o mie nouă sute. Ceasul meu, o marcă bunișoară, putea să coste cincizeci de dolari maximum ! În clipa cînd cumpărătoarea cerea alt ceas, și mai scump, dacă putea să existe, am simțit doi ochi țintindu-mă și am plecat repede ; poate era detectivul prăvăliei, sau poate chiar al cucoanei, și n-aș fi vrut să creadă că urmăream să smulg geanta acesteia.

În încheiere, persoana aceea, ca să mă întorc unde am lăsat-o, te conduce la aeroport, îți ajută iar să cari bagajul, te urcă în avion și îți urează călătorie plăcută. N-ai să-l mai vezi niciodată, dar rămîne în agendă, o grijă sîcîitoare, să-i trimiți felicitări de Anul Nou sau de ziua numelui ; și să răspunzi la scrisori, pe care negreșit ți le va trimite, pentru el corespondența este o distracție, și nu o cazną, cum mi se pare mie. S-ar putea să judec cu patimă, ca vulpea care socotea că strugurii sînt acri. Căci altminteri de ce să nu recunosc ce neliniște îmi dădea următoarea escală, și ce împăcat aș fi fost să știu că la aeroport sau în gară mă va aștepta altă persoană !

Sigur că era în mine puțină îndoială și chiar teamă pe cînd avionul se pregătea să aterizeze la New York, într-o după-amiază de septembrie. Să fi fost ceasul trei, nu mai țin minte bine, eram încurcat de trecerea la ora locală, și cerul, care fusese senin deasupra Atlanticului, începea să se înnoreze din toate părțile, agravîndu-mi neliniștea ; dacă începea să plouă, însemna să debarc în America sub auspiciile cele mai nefericite. După aterizare, n-am mai știut ce se întîmpla afară, din avion am intrat direct în clădirea aeroportului, prin tunelul de trecere, fără ferestre, care, dacă n-ar avea mochetă,

pe jos, ar semăna cu o galerie de mină. O oră de aşteptare e lungă cînd nu ştii ce urmează după aceea. Cam atît am stat la viza paşaportului, deşi se lucra la vreo cinci ghişee ; dar odată cu mine coborîseră aproape cinci sute de oameni, exact patru sute nouăzeci. În zborul lung peste Atlantic am avut timp să număr scaunele şi toate erau ocupate ; mulţime, ca pe un vapor de croazieră.

În timp ce aşteptam, îmi tot lungeam gîtul să văd dacă dincolo de ghişee nu apăruse perosana aceea, şi trăgeam cu urechea să-mi aud numele. Neprezentîndu-se nimeni, am mai sperat că poate mă aştepta cineva în locul unde se aduceau bagajele.

Aveam două geamantane, destul de mari, cu lucruri pentru şaizeci de zile şi nu mă împăcam deloc cu ele, deprins cum eram să călătoresc cu maşina, în care puteam să pun tot ce-mi trecea prin minte, fără grija că voi fi nevoit să le car în spinare. Hamali nu prea mai sînt, oamenii s-au deprins să se descurce singuri, în afară de marii businessmeni şi de văduvele bogate. În schimb, au apărut peste tot, prin gări şi aeroporturi, cărucioare puse la dispoziţia călătorilor. M-am folosit de ele în Elveţia, unde m-am oprit trei zile ; sigur că te ajută, dar tot mai bine este să umbli cu mîinile goale. Pe aeroportul din Zürich, prima escală, unul din geamantane se pierduse. Am făcut reclamaţie, fata care întocmea actele mi-a luat un interogatoriu penibil, ca răufăcătorilor, apoi mi-a cerut să numesc cinci obiecte din cuprinsul geamantanului şi în sfîrşit să indic o adresă unde poate să-mi dea de urmă. Cu obiectele m-am bîlbîit rău, îmi făcuse altcineva bagajul, abia am enumerat patru, cu ezitări suspecte : o curea de pantaloni, un ceas deşteptător, o carte... „Titlul cărţii ?“ m-a întrebat fata. „La ce folos ? i-am răspuns. Este în româneşte !“ Al patrulea obiect nu-l mai ţin minte, iar de al cincilea fata m-a scutit, dacă a văzut că mă bîlbîiam atîta.

Geamantanul celălalt l-am lăsat la depozitul de bagaje, am plecat doar cu o geantă de mînă unde aveam obiectele de tre-

buinţă pentru trei zile. În timp ce mergeam cu trenul spre Lausanne, în loc să fiu necăjit de pierdere, am simţit o uşurare nebănuită ; nimeni nu mă va crede, dar aşa era, îmi venea să zburd la gîndul că povara se redusese la jumătate. Am încercat din nou, acum în linişte, să-mi amintesc cuprinsul geamantanului, ca să-mi dau seama ce obiecte mi-ar fi fost cu totul indispensabile. Un pulover de lînă ; puteam să mă lipsesc de el, mai era pînă la iarnă. O pereche de pantaloni ; nu mai aveam alţii în afară de cei de pe mine, dar tot mă gîndeam să-mi cumpăr unii în America, *blugi,* cum poartă lumea şi nu cer nici o îngrijire. Îmi părea rău de ceas, mă însoţea în a patra călătorie, şi continua să meargă bine, deşi era o marcă mediocră. Încolo, ducă-se naibii toate cîte or fi fost, însemna că nici n-aveam nevoie de ele dacă nu le ţineam minte !

Am pierdut atîtea pînă astăzi ! Alţi oameni au pierdut totul, în cutremure, în bombardamente ; mulţi, printre ei eu însumi, am pierdut prieteni, iar unii şi-au pierdut chiar viaţa. Mă simţeam atît de uşor şi de liber, încît peisajul Elveţiei, care nu-mi plăcuse niciodată, a izbutit să mă farmece şi să mă îmbete. Ce-am avut cu ţara asta de-am socotit-o anostă, cînd fie şi numai florile ar fi trebuit să mă cucerească ? ! Erau atîtea flori, cele mai multe muşcate roşii, strălucitoare, ochioase, cărnoase, lacome, despletite nebuneşte, încît priveliştea părea să nu mai aibă alt înţeles şi să nu mai trăiască prin altceva decît prin ele. Gările, căsuţele, fermele cu feluritele lor acareturi se lăsau copleşite de muşcate roşii, nu se mai vedea altă viaţă, parcă lor le aparţinea lumea. Vagonul, cu ferestre imense, clare, se legăna lin şi fără nici un zgomot asupra acestei privelişti, de parcă n-avea nici o atingere cu şinele ; aerul condiţionat crea o atmosferă reconfortantă, făcea viaţa frumoasă, fără griji şi fără păcate, şi parcă aducea înăuntru mireasma florilor. M-am gîndit ce greu îmi va fi în America, mi-era puţină frică şi mă întrebam ce zor aveam să merg acolo, cînd mi-ar fi fost atît de bine să rămîn aici, în repaus,

fără proiecte, fără năzuinţe, uitîndu-mi ambiţiile atît de întîrziate.

Prietenul meu Mac mă aştepta în gară, l-am văzut de departe venindu-mi în întîmpinare, încă juvenil, numai cu părul mai alb şi mai firav decît îl ştiusem ; şi erau abia trei ani de la ultima noastră întîlnire. Ne-am veselit amîndoi, dar simţeam o umbră în suflet, ştiind că şi el descoperea pe faţa mea semnele anilor. Era în ochii lui o mirare puţin consternată ; şi ne ascundeam unul de altul !

N-am avut noroc, cum am ajuns acasă şi am deschis uşa, Baby m-a vestit, bucurîndu-se, că tocmai telefonase cineva de la Zürich, desigur fata ; găsiseră geamantanul pierdut şi pînă seara urma să-mi sosească.

Nu mai e timp să folosesc cuvinte ca să mă aflu în treabă, cîntăresc mult adjectivele înainte de a le scrie, sînt prea puţine pentru cît e viaţa de cuprinzătoare şi se tocesc prea repede. Dar despre Baby pot spune din toată inima că este o fiinţă minunată. Înţeleaptă, curajoasă, înţelegătoare şi tolerantă, şi bună ca pîinea caldă, pîine de grîu curat, făcută în casă. Şi dacă adaug că ea este mama lui Mac, se înţelege cîţi ani poartă în spate. Puţin gîrbovită, cu ochii slăbiţi, nevoită să privească lumea de la un metru, îngrijindu-se singură de o casă întreagă, primind oaspeţi, ospătîndu-i şi răsfăţîndu-i, nedezarmînd în faţa greutăţilor şi necazurilor, şi neprivind cu indiferenţă necazurile altora, nejeluindu-se, ci gata oricînd să zîmbească. Baby este omul la care cînd mă gîndesc lumea devine mult mai frumoasă...

Iar acum eram cu amîndouă geamantanele pe aeroportul Kennedy, singur, întîrziat, n-avusesem nici un îndemn să mă bag în faţă la viza paşapoartelor, gîndul meu fiind că poate pînă la urmă va apare persoana aceea. Plecaseră toţi cei patru sute optzeci şi nouă de călători debarcaţi odată cu mine, trecuseră pe alături şi membrii echipajului, cu valijoarele lor în mînă, toţi chipeşi, unul cu barbă falnică, trecuseră apoi şi stewardesele, printre ele cea care îmi purtase de grijă în

timpul zborului aducîndu-mi mîncare și băutură, un serviciu greu de șapte ore neîntrerupte. Era o fată drăguță, oacheșă, poate creolă ; am salutat-o, cu mintea în altă parte. Persoana aceea nu mă aștepta nici la bagaje. Am pus geamantanele pe un cărucior, le-am împins înspre vamă, cam împiedicat și cu gîndurile risipite. Vameșul m-a crezut pe cuvînt că nu merita să-mi cotrobăie prin geamantane ; să le fi răsturnat cuprinsul pe masă, mi-ar fi fost totuna. M-a întrebat doar dacă am băutură ; am spus da, o sticlă de whisky. S-a mirat : numai una ?

Am trecut mai departe, lăsînd acolo ultima speranță, era ultimul loc unde cineva ar fi putut să mă aștepte. După zece pași, în fața unor uși deschise spre holuri mari și aglomerate, un șir de stîlpi nichelați împiedica trecerea căruciorului ; am înțeles, ca să nu-l iau cu mine acasă ! De aici înainte trebuia să-mi car singur geamantanele, și nu erau ușoare, și nici nu știam ce se va întîmpla cu ele și cu mine în următoarele ore, iar prima mi se părea de grea cumpănă.

Interesîndu-mă unde aș putea lăsa bagajele, o fată de la un ghișeu mi-a arătat un șir de dulăpioare, lipite de un perete; nu erau numai acolo, dai de ele oriunde întorci ochii. Se numesc locker, scriu cum se pronunță, aproximativ, nu există semne grafice pentru toate sunetele, mai ales pentru cele din limba americană. Învățîndu-mă cuvîntul, fata mi-a spus, ca să țin minte : Gîndiți-vă la „Le coeur“ ! Seamănă, dar numai cu pronunția locală a limbii franceze. Zîmbetul ei, comunicativ, puțin năzdrăvan, puțin șăgalnic, m-a făcut să cred că avea o inimă bună. Cît despre le coeur, locker va să zică, știam de ele, pui cincizeci de cenți și iei cheia, numai că unul din geamantane, cel mai mare, n-ar fi încăput în dulăpior nici pe jumătate. Văzînd așa, fata m-a îndrumat undeva, trei etaje mai sus, și acolo am găsit, dar cu greu, un depozit de bagaje unde mi-au primit geamantanele, cu formalități complicate. Trecuse jumătate de oră ; scăpat de poveri, simțeam că făcu-

sem un pas înainte, nu era cel mai important, dar îmi aducea o eliberare concretă și imediată.

Tot fata inimoasă mă învățase să ies pe o anumită ușă, să cobor niște scări și acolo să aștept un anumit autobuz care avea să mă ducă la New York, pînă în inima Manhattanului. Așa am făcut, eram la un subsol, o hală de beton cenușiu și rece, autobuzul a venit destul de repede, însă avusesem timp să mă gîndesc că nu va veni niciodată. Abia cînd am urcat rampa la lumina zilei, așa se spune, am văzut că între timp afară se întunecase, un nor negru acoperea cerul, amenințînd a ploaie și dezolare. Mai rău nu putea să fie, așa gîndesc și astăzi, deși mai tîrziu am trecut prin întîmplări mult mai grele. Dar atunci mă socoteam lăsat în părăsire, care-i altceva decît să fii singur, nu-i doar o situație dată, ci o nedreptate și o pedeapsă ; nu făcusem nici o greșeală, nu călcasem nici un consemn, nimeni nu mă prevenise despre această soartă, de aceea nici nu căutasem o soluție, un mod de a mă descurca singur.

Știam ce distanțe lăsasem în urmă, numai că spațiul străbătut pînă aici rămînea teoretic, sosirea mea în America era deocamdată abstractă, n-aveam simțămîntul că ajunsesem, și nici certitudinea că rămăsesem eu însumi. M-am înghesuit în colțul banchetei, cu geanta în brațe, întrebîndu-mă unde voi dormi peste noapte, și cum voi ajunge acolo. Cu Fici nu eram atunci atît de prieten ca să-i telefonez la orice oră, și-apoi mi-era teamă să nu se sperie, să nu creadă, fie și-o singură clipă, că venisem să-i cad pe cap și să-i stric liniștea. Aveam mai multe numere de telefon și adrese, ale unor vechi cunoștințe și chiar a unui om care într-o vreme îmi fusese cel mai bun prieten ; numai că viața ne despărțise, trecuseră ani de cînd nu mai știam unul de altul decît din auzite. Nu-l anunțasem, venirea mea putea să-l surprindă și să-l incomodeze. Trebuia să mă descurc singur.

În alt punct al aeroportului s-a urcat o fată și s-a așezat lîngă mine. Era studentă, venea din Anglia unde își făcuse

vacanţa, la o familie, pe bază de reciprocitate, cum se obişnuieşte astăzi între tineri, obicei care dacă s-ar extinde şi l-ar adopta toată lumea ar aduce multă fericire oamenilor. Vorbea şi ea franceza, ca fata de la aeroport, dar cu ele două s-a cam închis seria, zadarnic îmi făcusem iluzii, a trebuit să caut mult şi bine pe o a treia, şi am găsit-o tocmai în Vest, la Salt Lake City, o tînără misionară mormonă, Donna Young, studentă la Arte Frumoase, care la optsprezece ani fusese trimisă să-şi propovăduiască religia în Franţa şi Belgia. Cu ea am stat mult de vorbă, mi-a arătat instituţiile mormone, mi-a dăruit o biblie şi pe ea mi-a scris că va fi gata să-mi trimită oricînd explicaţii dacă voi avea nedumeriri la lectură. Iată ce înseamnă o misionară adevărată, iar nu făcută.

Tot în oraşul mormonilor, o chelneriţă de la barul unde am mîncat seara, tînără vieneză venită să se îmbogăţească, vorbea şi ea franţuzeşte, dar fiind europeană n-avea de ce să mă mire.

Pe fata din autobuz nu-mi ardea s-o întreb de nume, mergea pînă la staţia terminală, ca şi mine, acolo era un birou de informaţii turistice, am rugat-o să mă ajute în căutarea unui hotel curat şi convenabil. S-a învoit fără să şovăie, dar pesemne nu cunoştea bine New Yorkul, căci nu s-a opus cîtuşi de puţin cînd o scorpie de la biroul de informaţii m-a trimis, fără nici o mustrare de cuget, la un hotel îndoielnic, în Vest, aproape de Broadway, pe strada Patruzeci şi Şase, cum se pare că nu-i alta mai rău famată în tot Manhattanul.

Dar mai întîi am făcut drumul lung cu autobuzul pînă la New York, într-o atmosferă neclară, datorită norilor şi înserării, cînd nu-i nici ziuă, nici noapte, „entre chien et loup", cum spun francezii, cu o vorbă care pe mine mă înfioară. Deodată, peste East River, aflat în stînga noastră, au apărut umbre înalte, vagi deocamdată, ca pe un clişeu pe cale să se developeze, şi cînd imaginea a fost gata, deşi încă tulbure, am recunoscut zgîrie-norii din sudul Manhattanului, cei mai caracteristici, pe care cred că i-ar recunoaşte oricine fără să-i fi

văzut vreodată, numai din auzite. Masa lor gigantică m-a dezamăgit şi mi-a făcut frică în loc să mă bucure, fiindcă părea fantomatică, sinistră, fără nici o lumină ca s-o învie şi s-o prefacă în certitudine. Părea că se întîmplase acolo un cataclism, o moarte în masă, sau o depopulare, exodul dement a patru milioane de oameni. Nu înţelegeam de ce mii de automobile se tîrau spre o asemenea cetate părăsită, în loc să întoarcă şi s-o ia la fugă.

Imaginea aceea îndepărtată şi incertă a fost acoperită repede de o realitate concretă, venită în prim plan, blocuri de locuinţe, reci, urîte, de cărămidă brună, înnegrită, mărginite de trotuare gunoioase, o privelişte descurajantă, fără nimic s-o înfrumuseţeze, un parc, un arbore, un rond de flori, sau măcar o muşcată la ferestre.

Nenorocos am fost şi nenorocoasă lumea aceea, unde ajungeam într-o seară înnorată, cu luminile încă neaprinse, că veneam aici din Elveţia, unde florile smălţau tot peisajul, făcîndu-l să freamăte de bucurie şi frumuseţe. Cred că treceam printre două periferii reunite, între Queens şi Brooklyn, două din cele cinci *borough*-uri care alcătuiesc New Yorkul, următoarele fiind Bronx, Manhattan şi State Island. Dar atunci nu puteam să mă orientez, ci mă uitam împietrit pe fereastra autobuzului. Pe urmă am intrat într-un tunel atît de aglomerat, că nu rămînea nici un metru de siguranţă între o maşină şi alta şi am înţeles că treceam pe sub East River ; iar cînd am ieşit dincolo, am ştiut că eram în Manhattan.

Începeau să se aprindă luminile, pentru mine însă totul a rămas în întuneric multă vreme şi am mers orbeşte. Orb şi năuc am intrat la biroul de informaţii ; nu l-am regăsit niciodată mai tîrziu, în plimbările mele prin New York, cînd adesea m-am dus în gara Grand Terminal, pe unde este şi capul de linie al autobuzului ; parcă fusese ceva trucat, un renghi jucat de soartă, ca să aibă cine mă trimite în strada cea mai rău famată.

Printr-un contrast atît de des întîlnit la New York, în

apropiere era buildingul Pan Am, cel mai frumos cred eu, dintre toate, pe care totdeauna îl priveam cu plăcere, din orice direcție. Cu adresa hotelului pe o hîrtiuță, am mers să caut un taximetru și-a trecut timp pînă să prind unul, căci era o oră de mare aglomerație. Tot timpul m-am întrebat pe urmă, și astăzi mă întreb iarăși, ce-o fi făcut-o pe hoașca de la informații să mă trimeată la acel hotel mizerabil. Stăteam cu geanta pe genunchi și mă uitam pe fereastra taximetrului fără să văd nimic afară, pînă ce am băgat de seamă că pietonii se mișcau mai repede decît mașinile. De cîte ori am reluat drumul acela, mergînd pe jos cum îmi place, n-am făcut decît între cinci și șapte minute, în vreme ce taximetrului i-a trebuit aproape o jumătate de oră.

Era o clădire veche de cărămidă brună, murdară, un hotel trist, cu vreo șaisprezece etaje. Văzînd că pe fișă scrisesem Romania, portoricanul de la recepție, meridional brun și volubil, s-a bucurat foarte tare. „Dracula !" a exclamat el, veselindu-se, făcîndu-mi o adevărată demonstrație de simpatie. În starea mea de confuzie n-am înțeles ce vroia să spună ; curînd, mergînd pînă la colțul străzii, am dat în plin Broadway și acolo, la un cinematograf de mîna a doua, am văzut un afiș mare, cît etajele de deasupra, vreo patru, reprezentînd o ființă de groază, jumătate om, jumătate vampir, sub care scria Dracula, cu litere mari, negre, încadrate cu roșu.

Nu mi-am făcut iluzia că măcar pe această cale portoricanul meu și restul populației aflau cîte ceva despre România. Oare Donna Young, care fusese doi ani misionară în Europa, nu m-a întrebat candidă dacă țara mea nu-i cumva o provincie din sudul Franței ?

Oricum, m-am folosit de simpatia portoricanului și l-am rugat să-mi dea o cameră cît mai sus, zicînd că așa să mă îndepărtez vertical de mizeria străzii. N-aș putea spune că și camera era mizerabilă, dar nu mi-a părut nici îmbietoare. O cameră unde un om ar fi putut să se miște în voie, dacă aproape întreaga ei suprafață n-ar fi fost ocupată de un pat

pentru patru persoane, cît o masă de ping-pong, ca să nu spun, îndemnat să exagerez de parapon, cît un teren de tenis. Pereţii erau acoperiţi, în scop de modernizare, cu panouri de material plastic. În afară de pat mai exista acolo un lavoar plin de zorzoane, intenţie de lux, americană, apoi o noptieră şi un scaun, şi nu mai încăpea altceva decît televizorul, care nu lipseşte nici în hotelul cel mai ieftin, decît că se poate să fie doar alb-negru. Nu mă supăra prea mult că baia, altminteri nouă şi curată, era pe coridor, cum rar se vede în America. Am vrut să deschid geamul, deşi dădea într-o curte interioară, scîrboasă, căci şi să fi fost altfel, totdeauna curţile interioare îmi fac greaţă. Dar acum aveam motive reale să nu-mi placă, peretele din faţă, tot de cărămidă înnegrită, era numai la trei metri şi pe o fereastră se vedea, în toată intimitatea, o cameră unde locuia un om care se credea singur, în vreme ce eu îl vedeam bine şi puteam să-i urmăresc toate mişcările. Socotind că există reciprocitate, am tras repede perdeaua, după ce constatasem că fereastra era blocată, cu şuruburi, şi nu se putea deschide oricît aş fi smucit-o. Aşa se cam obişnuieşte unde este aer condiţionat ; exista şi aici aparatul, fixat la baza ferestrei, însă toate părîndu-mi-se mizerabile, am fost sigur că nu funcţionează. Judecam cu reavoinţă, mai tîrziu, cînd i-am dat drumul, a pornit după o scurtă ezitare, şi băga cu adevărat aer în cameră, chiar mai mult decît aveam nevoie, se stîrneau vîrtejuri şi fluturau cearşafurile, deşi îl pusesem la gradaţie minimă.

Am coborît să mănînc, dar nu m-am decis repede să intru într-un bar sau într-o cafeterie, localuri modeste, potrivite cu un călător ca mine ; nu mă ispitea nici unul, şi-apoi, văzîndu-mă în stradă şi înţelegînd că mă aflam la New York, deşi încă nu-mi venea a crede, nu mă lăsa inima să nu pornesc la recunoaşterea lui imediată. Aşa că am mers pînă la colţ, unde era aglomeraţie şi gălăgie, apoi am luat-o la stînga, spre downtown ; Manhattan este singurul loc în America unde downtown înseamnă ceea ce se înţelege prin traducerea lui exactă, oraşul

de jos, numire potrivită chiar şi la propriu, fiindcă altitudinea la extremitatea sudică a insulei nu-i mai mare de un metru şi jumătate. Pretutindeni aiurea, cuvîntul capătă un înţeles americanizat, şi înseamnă Centrul Oraşului. Am trecut odată cu mulţimea gălăgioasă şi agitată de pe Broadway prin faţa cinematografului cu Dracula, am căzut pieziş pe Seventh Avenue, Bulevardul al Şaptelea, şi curînd, lăsînd în urmă o piaţă mai agitată decît restul, faimosul Times Square, cum am aflat altă dată, am dat în strada Patruzeci şi Doi, o arteră largă, luminoasă şi plină de forfotă. Eram în Vest, cine cunoaşte cît de cît New Yorkul îşi dă seama îndată, vestul începe de la Fifth Avenue, Bulevardul al Cincilea, cel mai frumos, mai bogat şi mai luxos dintre toate, deşi eu i-aş împărţi faima cu altele, dînd întîietatea unor porţiuni din Park Avenue, şi din Avenue of the Americas. Am luat-o la dreapta, tot spre Vest, fără nici o socotinţă, de parcă nu-mi era deajuns vestul unde ajunsesem. Să fi fost ceasul spre opt seara, îmi trecuse de mult ora de masă şi mergeam înainte, fără să cred că aşa izbuteam să cunosc oraşul ; fiindcă ochii îmi fugeau în prea multe locuri, şi nu vedeam mai nimica. Dar îmi dădeam seama că pătrund în intimitatea străzii şi mă identific cu mulţimea, ceea ce poate să ducă la un sentiment de izbîndă. Pe o parte şi pe alta a străzii se vedeau dughene gălăgioase, luminate nu prea puternic, prăvălii, restaurante şi birturi, cîte un cinematograf ici-colo, iar pe trotuare se înşirau tarabe cu fructe, cu alune, atîtea feluri cîte n-am văzut niciodată, apoi sobiţe cu castane coapte, cărucioare cu crenvurşti calzi şi cu hamburgheri, şi grătare unde se frigeau pe jăratec, umplînd aerul de arome, frigărui mustoase, mult răspîndite în cartierele populare şi numite şişkebab, deşi n-au nici o înrudire cu vestita friptură de berbec orientală. Era ca la iarmaroace, nu lipseau nici muzica, nici chiotele şi, desigur, nici cercheleala. Ce e ciudat, nu vedeam oamenii, ci numai mulţimea, nu distingeam chipuri, indivizi, ci masa străzii, contopită dinamic. Cred că trecusem de Eighth Avenue, Bulevardul al Optulea, apoi de al Nouălea,

mă apropiam de al Zecelea şi dacă mai mergeam aşa, ajungeam la marginea de vest a oraşului, unde se deschide Hudson River. Pe nebăgate de seamă, lumina străzii scăzuse şi mulţimea rărită treptat dispăruse aproape cu totul ; se mai vedea cîte o umbră răzleaţă, pe lîngă ziduri întunecoase.

Cînd am povestit, prietenii mei nu s-au sfiit să mă numească iresponsabil. Nici nu vreau să-mi aduc aminte cum m-am întors şi am străbătut mulţimea, descoperind abia acum că o alcătuiau mai cu seamă portoricanii şi negrii, şi dacă printre ei or fi fost mulţi oameni blînzi şi cumsecade, tot atît de adevărat este, dovedit şi scris în cronica oraşului, că nu puteau să lipsească nici cei gata să scoată cuţitul sau revolverul, nemaipunînd la socoteală pe cei care îţi cer banii, imperativ, şi trebuie să-i dai, fără drept de replică.

Am ajuns pe strada mea, mergînd mult mai repede ca la venire. Am mîncat într-un bar unde aştepţi în faţa grătarului să-ţi facă friptura. Nu era urît înăuntru, lumea stătea liniştită la mese, încît m-am simţit bine. Numai că ieşind în stradă m-am pomenit într-o ploaie dezlănţuită, după ce se tot pregătise, din clipa cînd aterizasem pe aeroportul Kennedy. Nu mă mai uitasem pe cer, nici nu mă lăsau zgîrie-norii, nu prevăzusem, n-aveam umbrelă, iar pantofii, buni la toate, nu erau buni şi la ploaie, fiind făcuţi dintr-o piele uşoară şi permeabilă. Am văzut clădirea Pan Am ştiută pe dinafară, o studiasem cu pasiune şi încîntare înaintea plecării. Era atît de frumoasă, cum sfîşia şi învingea noaptea, cu toate ferestrele ei luminate, încît am stat şi am privit-o cîteva clipe, ca pe o lansare în cosmos, uitînd că ploua şi că sosirea mea la New York nu fusese deloc fericită.

Eram ud din cap pînă în picioare cînd am ajuns în cameră şi cu toate că a doua zi vremea a fost caldă, strălucind de lumină, mie atunci, seara, mi s-a părut că ploaia n-o să stea multă vreme. Răul nu se limita la cîte am spus mai înainte, trebuia să cobor încă o treaptă, cea mai penibilă ; deschizînd uşa dulăpiorului de la lavoar, să-mi pun lucrurile de toaletă,

am găsit înăuntru o familie de gîndaci roșii, de bucătărie, dînd să se ascundă repede, speriați de lumină. M-am uitat dezgustat în jur, m-am gîndit ce trebuie să fie între pereții vechi, de cărămidă cariată și frumosul placaj de material plastic. Cum o fi posibilă atîta neprevedere, în țara unde totul se chibzuiește, se calculează și se pune în statistică, pînă și insuccesele ?

Cînd m-am plîns prietenilor, unii din ei, pesimiștii, mi-au spus că așa este la New York, fără șobolani și gîndaci nu se poate, trebuie să mă împac și să-i las în pace. Dar cum, am protestat cu oroare, nu există insecticide destul de puternice ? Nu ; au devenit imuni la toate.

M-a cuprins descurajarea, dar fără dreptate ; gîndaci n-am mai găsit decît într-un hotel vechi, la Chicago. Iar la New York, singurii au fost cei de pe strada Patruzeci și Șase, la cîteva sute de metri de tot ce poate să fie mai strălucit în centrul orașului. La hotelul Lancaster, de pe Madison Avenue colț cu strada Treizeci și Opt, într-o zonă apreciată ca liniștită și sigură, unde m-am mutat repede, îndrumat de oameni cu pricepere și cu relații, n-am avut a mă plînge nici de gîndaci, nici de lume suspectă, și am stat confortabil, într-o cămăruță curată, cu vederea la stradă. Și spre a nu se crede că plăteam scump această ascensiune, am să spun că prețul era ceva mai mic decît dincolo, unde mă trimesese femeia scelerată de la biroul de informații.

De dezbrăcat m-am dezbrăcat, nu puteam să rămîn cu hainele pe mine, nu eram pe front, nici în vreo gară, mi-am pus pijamaua curată, dar am lăsat lumina aprinsă și gîndacii n-au îndrăznit să vină. Totuși, gîndul că sub placaje stăteau la pîndă, m-a crispat atît de tare că abia am ațipit, la răstimpuri, cu pumnii strînși și poate cu ochii deschiși, ca iepurii, visînd și, parcă văzîndu-le aievea, mușcatele roșii din Elveția, de sub fereastra odăii unde dormisem noaptea trecută.

2

Viața mea în America, începută atît de neprielnic, n-a fost scutită nici de alte încercări neplăcute, unele chiar grele, de care n-a avut cine să mă apere. Eram singur și am mers numai cu puterile mele, mereu atent la primejdii, cu teama că oricînd putea să mi se întîmple o nenorocire, accident, boală, jaf și agresiune. Tot timpul cu ochii în toate părțile, temîndu-mă de oricine, așa mi se spusese, să fiu la pîndă. Cu tot avutul meu pus într-un săculeț de pînză, pe piele, cu o bretea peste umăr, ascuns sub cămașă și ținut încontinuu sub cot, ca să simt că-i acolo. Ferecat la hotel de la căderea întunericului, fără a fi la adăpost de orice temere ; de multe ori cînd primeam cheia de la recepție, mi se spunea să folosesc toate zăvoarele, plus lanțul de siguranță.

La Chicago, a sunat telefonul, după ce mă culcasem. Am răspuns ; nu mi-a vorbit nimeni. Curînd cineva a ciocănit tare în ușă. M-am gîndit să fac pe mortul, dar mi-am dat seama că telefonul fusese o dovadă contrară. Atunci am sărit din pat, m-am dus la ușă și am tăbărît asupra omului de afară, cu teribile înjurături românești, trezite în memorie în clipa cea mai necesară. Oricine o fi fost el, am presupus că omul plecase, deși nu i-am auzit pașii ; n-a mai ciocănit nimeni a doua oară. Tîrziu mi-am luat inima în dinți să ridic receptorul și să întreb la recepție despre ce-ar putea fi vorba. „Nothing !... Nada !“ mi-a răspuns în engleză și-n spaniolă omul de acolo, probabil și el portorican, căci sînt puzderie.

Nu m-am împăcat ușor cu America. Mult timp am urît-o și-am blestemat-o, pînă pe la jumătatea drumului, cînd cele mai grele momente erau rămase în urmă, cînd îmi revizuisem poziția mea față de lumea americană și mă adaptasem oarecum la viața ei, mult mai bogată și mult mai dură decît a noastră. A trebuit să se adauge doar o întîmplare, la Disneyland, în Cali-

fornia, ca să văd, într-o clipă de revelaţie, ce frumoasă era această ţară, de unde la început mă umpluse de goază.

●

Nu sînt un om nenorocos, nu sînt nici nesocotit decît în speranţele mele, n-am pornit la drum fără să ştiu ce mă aşteaptă, dar cărei ursite îi datorez neşansa de a fi ajuns la Boston odată cu Papa ? Am plecat din New York într-o duminică dimineaţa, după două săptămîni şi mai bine de huzureală. Mă împăcasem cu oraşul, ba aveam chiar impresia că începeam a-l cunoaşte. Umblam mult, cu plăcere, fără grija zilei de mîine şi nici cu a serii de astăzi, căci aveam asigurată odăiţa mea în Manhattan, pe care o numeam aşa parafrazînd un titlu de carte, ca să nu-mi uit meseria şi să nu uit mai ales ce poziţie am eu faţă de alţii, mai cunoscuţi decît mine. Uneori mă bătea gîndul să-mi prelungesc şederea aici pînă la urmă şi să renunţ la celelalte drumuri, mai ales că după unele păreri, America nu poate fi văzută nicăieri atît de bine ca la New York. Făcusem, ce-i drept, două incursiuni în vecinătate, una la Washington, unde am stat trei zile, şi alta de o singură zi la Philadelphia, o simplă plimbare, mai mult pentru a spune că „am fost şi acolo", act sumar, dar cu suficiente semnificaţii, căci acum, cînd îmi aduc aminte, imaginea oraşului îmi vine în faţă cu claritate. Nu-mi fusese greu să mă despart de New York, ştiind că mă voi întoarce repede, să-mi regăsesc odăiţa din Manhattan, baza mea de plecare.

Aşa trecea timpul, între cunoscuţi şi prieteni, sufletul trăgîndu-mi foarte tare la lene. Treptat însă mustrarea de cuget îmi trezea neliniştea şi nemulţumirea, pînă ce într-o zi n-am putut să le mai îndur, am scuturat teama de necunoscut şi delăsarea din mine şi am plecat în jurul Americii. Am avut nenorocul ca tocmai în dimineaţa plecării să înceapă o ploaie, şi ea m-a urmărit toată ziua şi zilele următoare, cu mici intermitenţe, insuficiente spre a-mi reface moralul. Aud că în urma

mea, la New York a fost și o fulguială. Era toamnă, început de octombrie, dar nu mă aflam întîmplător în acest anotimp, ci după o socoteală care s-a dovedit bună. Numai că n-aveam nici un sprijin de la New York înainte, persoana aceea, lipsă la aeroport, nu mă căutase nici mai pe urmă, deși comunicasem încă de la București un număr de telefon și o adresă, la Fici. Aș fi putut să caut eu agenția, și toate s-ar fi reparat repede, nu putea fi vorba decît de o neînțelegere. Însă după ce trecusem prin încercarea primei seri la New York, se născuseră în mine mîndria și răzvrătirea. Și m-am hotărît cu o satisfacție orgolioasă să nu mai apelez la nici o persoană oficială.

Odată am scris o pledoarie despre dreptul văcarului de a se supăra pe sat, în contrazicere cu vorba cunoscută. Nu știu dacă o fi apărut în publicația care mi-o ceruse, avusesem de la început bănuiala că teoria mea putea să fie socotită nelogică și impertinentă. Dar eu și astăzi cred în dreptul văcarului să se supere, dacă satul îl nemulțumește. Ce-ar vrea adică să însemne zicala, pe care o socotesc nedreaptă și anacronică ? Să iei unui om, fie el ultimul în ierarhia sătească, libertatea de protest și de revendicare ? A, vor spune unii, e vorba de altceva, de privilegiul satului, nu de drepturile văcarului. Satul n-are ce pierde dacă se supără văcarul ; acestuia nu-i rămîne decît să tacă și să-și înghită necazul. Dar nu-i adevărat, judecata este obtuză, riscul satului, într-un asemenea conflict, e mult mai mare decît al văcarului. Pentru că el, dacă se supără și își pierde postul, cum se spune la oraș, n-are decît să-și ia traista în baț, singur cum este, ca toți văcarii, căci ce fată se mărită cu cel mai oropsit din oamenii satului ? — și să plece în căutarea unei lumi mai cumsecade. Pe cînd satul, pînă să găsească alt văcar, poate să-și vadă vacile prăpădindu-se, sau măcar slăbind, de foame și sete, împuținîndu-și laptele. Cînd spun așa, declarîndu-mă cu totul de partea văcarului și acordîndu-i toată simpatia, nu înseamnă că uit prin cîte necazuri va trece bietul de el, pînă să izbîndească.

Satisfacția de a mă fi descurcat cu puterile mele am

cunoscut-o tîrziu, abia după ce am terminat drumul. Simţeam o mulţumire adîncă, dusă pînă la mîndrie şi chiar pînă la îngîmfare, că trecusem prin încercări neprevăzute şi nebănuit de grele, fără să mă întorc din drum, nesărind peste nici unul din locurile unde hotărîsem să pun piciorul, în afară de unul singur, pădurea de arbori sequoia, pierdută, fiindcă n-am avut o hartă bună şi n-am găsit pe nimeni să-mi dea informaţii. S-ar fi schimbat treaba dacă la San Francisco m-ar fi aşteptat acel cineva, rămas necunoscut pentru totdeauna ; el, cu ocupaţia lui, ar fi trebuit să ştie, pădurea este în apropiere, şi poate chiar m-ar fi dus cu maşina pînă acolo. Scăzînd această pierdere plus înlesnirile pe care mi le-ar fi oferit asemenea persoane, rămîn cu cîştigul că n-am depins de cineva, am mers unde mi-a fost voia, am văzut cu ochii mei America şi-am auzit-o cu urechile mele, şi ceea ce încerc să dezvălui astăzi este viziunea mea, incompletă, ştiu bine, dar neinfluenţată de nimeni.

Dacă am început cu necazurile şi le continui, urmăresc să arăt nu sub ce auspicii nefavorabile am cunoscut eu lumea aceea, ci forţa ei, şi darul miraculos de-a mă fi cucerit pînă la urmă şi a mă ţine încătuşat între spaimă şi dragoste, ca o femeie fatală, primejdioasă şi fascinantă. Să spun deci cîtă descurajare am simţit în prima zi cînd porneam să fac înconjurul Americii, ce amarnică a fost intrarea în Boston ! Ce greu am găsit un adăpost pentru noapte ! În oraş erau un milion de oameni peste populaţie, aşa mi s-a spus, deşi cifra mi se pare exorbitantă, veniţi să-l întîmpine pe Papă.

Am ajuns la unu şi jumătate după-amiază, cu autobuzul, popularul Greyhound, despre care am să vorbesc altădată, ales ca mijloc de călătorie pentru prima parte a drumului. Plouase tot timpul, cădea şi la Boston o ploaie măruntă. Era primul necaz, dar nu cel mai mare. La autogară, n-am găsit nici un „locker“ liber ; de ce să mă mir, cu atîta lume, catolici veniţi probabil din toate acele colţuri ale Americii pe unde nu avea să ajungă Papa ? Îmi lăsasem cea mai mare parte a bagajului

la New York, aveam cu mine doar geanta de mînă şi o valiză, care încăpea în locker, măsurasem înaintea plecării. Chiar numai cu atît povara rămînea destul de mare. Am mers pe jos, întrebînd din om în om despre biroul de informaţii turistice ; era aproape, în parcul din mijlocul oraşului, unde se făceau pregătiri pentru primirea Papei, multă tevatură. De pildă, un cort alb, cît un hangar de aviaţie, unde avea să se oficieze Te Deum-ul ; bună idee, nu ştiu ce s-ar fi întîmplat altfel ; a doua zi cînd a venit Papa şi a făcut slujba, ploua cu găleata. Cordoane de frînghie galbenă se întindeau între arbori, marcînd zonele interzise, apoi coridoarele de trecere şi peluzele pentru public. Iar în jurul acestora, în tot parcul şi mai departe, pe străzile vecine, şi pe cele unde urma să vină cortegiul, de la aeroport pînă în centrul oraşului, se aşezau în linii continui, zeci, sute de closete pentru mulţime, gherete frumoase, de material plastic, cu absorbţie chimică, atît de bună, că nu supărau pe nimeni, nu emanau miasme, dimpotrivă, aerul în jurul lor era purificat cu mirosuri de drogherie.

A doua zi, cînd lumea îl aştepta pe Papă, iar eu mă plimbam prin oraş, fără griji, am admirat senin şi încîntat tot ce se făcuse ca oamenii să se simtă bine. Dar cel mai mult mi-au plăcut closetele, ca idee şi ca realizare, şi m-am gîndit că primarul merita să se realeagă.

Neşansa mea în acea duminică a plecării se datora unei informaţii greşite : ştiam că Papa urma să sosească marţi, cînd aş fi fost plecat spre alte oraşe ; două zile la Boston îmi ajungeau, cu condiţia să folosesc bine timpul. Picam prost va să zică, dar nici prin minte nu-mi trecuse ce proporţii avea să ia evenimentul, ce mişcare de lume avea să se işte, ce aglomeraţie, ce suprapuneri de oameni ! Cînd am ajuns la biroul de informaţii turistice, o femeie acră şi zgîrcită la vorbă mi-a întins prin ghişeu o broşură cu adresele hotelurilor şi un plan sumar al oraşului, inutile însă, fiindcă tot ea mi-a spus să nu caut, nu există nicăieri o cameră liberă. Ploua mărunt, mă apăra o streaşină de beton din faţa ghişeului, dar nu mă sim-

ţeam mai bine decît sub cerul liber. Curînd aveau să vină seara, frigul, foamea, peste nelinişte, şi nu izbuteam să-mi adun gîndurile, eram incapabil să judec ce aş putea face.

Aveam aici o cunoştinţă, o doamnă născută în România, care la sfîrşitul războiului se măritase cu un american şi îl urmase. Acum cîţiva ani mi-a scris de la Boston, nu-i fusese greu să-mi afle adresa. Se referea cu nostalgie la locul copilăriei ei, unde ştia că fusese şi locul copilăriei mele. Mai citise şi nişte cărţi scrise de mine, spunea că se regăsise în ele, cum se regăsesc multe femei în cărţile răspîndite în lume. Mi-am călcat obiceiul şi i-am răspuns, dar reţinut, cu o formulă de politeţe, atrăgîndu-i atenţia că sînt un om posomorît, copleşit de griji, de gînduri şi de proiecte, incapabil să alin vreo nostalgie prin corespondenţă. Dar ea a continuat să-mi scrie, să mă felicite cu felurite ocazii şi să se declare prietenă devotată. Pînă ce într-o vară, pe cînd mă aflam în vacanţă, la mare, m-am pomenit că mă caută, ea, în carne şi oase. Nu-i fusese greu să-mi dea de urmă, stătea la hotelul de alături ; venise pentru cîteva luni în ţară şi nu vroise să se lipsească de cîteva zile pe malul mării.

Deşi nu-mi era mintea la asemenea gesturi, n-am vrut să dezmint ospitalitatea noastră, pe care o întreţin ori de cîte ori se iveşte ocazia ; fiind sătulă de restaurante, am invitat-o următoarele două seri la o cîrciumă, unde prima dată a dorit să mănînce mititei, nimic altceva, iar a doua oară mămăligă cu brînză. Sigur că a avut timp să-mi vorbească despre viaţa ei în America, despre familie, despre copiii care n-o înţeleg şi pe care nu-i poate înţelege, despre indiferenţa aşternută între ea şi bărbatu-său, deşi îl luase din dragoste. Nimic nu mă surprindea, era tipic, se potrivea cu tot ce mai aflasem de la alţii, sau citisem sau văzusem în filme şi mai ales cu ceea ce intuiam despre viaţa americană.

A treia zi dimineaţă a plecat, lăsîndu-mi la hotel o scrisoare cam exaltată, invitîndu-mă să vin în America şi dîndu-mi a înţelege că mă va primi cu pîine şi sare. Lungile scrisori

venite după aceea, pe care n-am să le analizez astăzi, m-au dus la hotărîrea — nu-i nevoie s-o explic și s-o justific — de a nu-i da nici un semn de viață în cazul că vreodată aș ajunge la Boston.

Dacă mărturisind întîmplarea, așa cum mi-a revenit ea în minte, pe cînd stăteam fără adăpost, în ploaie, în orașul corespondentei mele, va fi socotită o indiscreție, voi răspunde că indiscreția este o unealtă legitimă a profesiunii mele. Cine acceptă jocul, trebuie să admită și regula. N-am căutat-o, și sînt sigur că n-aș fi căutat-o nici dacă eram nevoit să dorm în parc, căci sub cortul Papei bineînțeles nu m-ar fi lăsat paznicii.

Seara, cînd îmi găsisem casă printr-o bunăvoință creștină, cu totul nesperată și surprinzătoare, m-am uitat în cartea de telefoane, aflată pe noptieră, împreună cu Biblia, și am găsit cu ușurință numărul acelei doamne, al cărei nume îl țineam minte. Dar nici măcar atunci, cînd aveam un refugiu onorabil și confortabil n-am găsit cu cale să-i spun bună ziua.

Cum stăteam în fața biroului de informații, cu bagajul pe bucățica de trotuar apărată de ploaie, am băgat de seamă că de un timp veniseră lîngă mine doi tineri, de stare mijlocie judecînd după îmbrăcăminte, muncitori probabil, docheri sau camionagii, robuști, cu mîini vînjoase, bine hrăniți, cu hainele la limita cînd pot să plesnească, dovedind o bunăstare în creștere. Erau în capul gol, fără să le pese de ploaie, și unul din ei se uita din cînd în cînd la mine ; se vedea că ar fi vrut să-mi vorbească și îi lipsea îndrăzneala. Atunci, deși socoteam a fi o stupiditate de vreme ce nu întrezăream nici o speranță, am deschis eu vorba, spunîndu-le ce necaz am, cu cuvinte puține dar suficiente, gîndite unul cîte unul și puse alături fără pretenții. Socotesc a-mi fi făcut astfel o limbă funcțională, care, deși îmi închipui cît suna de caraghios pentru alții, m-a scos totdeauna din încurcătură, dacă interlocutorul meu era o persoană inteligentă. În acest chip, am izbutit să duc chiar dialoguri mai nuanțate, dacă nu mă împingea nimeni din

urmă și aveam timp să-mi caut cuvintele. Așa a fost convorbirea mea cu Carole, în drumul cu autobuzul, de la Las Vegas la Flagstaf, de unde mergeam la Marele Canion, în vreme ce ea, biata fată, se ducea tocmai la Chicago. Și uite că în vreo patru ore, cît am călătorit împreună, am aflat cîte ceva despre viața ei, nu totul, desigur, dar destule ca să-i stabilesc o identitate și s-o țin minte.

Nu reușeam totdeauna la fel de bine, unii îmi răspundeau pocind în felul meu propria lor limbă, gîndind că așa am să-i înțeleg mai cu ușurință. Mi s-a întîmplat ca unii să ridice din umeri, făcîndu-mă să cred că nu sînt bun de nimica și să mă prostesc de-a binelea, să mă inhib cum spune psihanaliza, foarte mult prețuită în America. Pînă ce, am înțeles că mulți din oamenii de pe stradă, imigrați de puțină vreme, sau de mai multă, dar leneși, sau grei la minte, sau în sfîrșit, trăind în comunități naționale și comunicînd prin limba maternă, cunosc prea puțin limba americană. Așa că de atunci înainte, la cîte griji aveam zilnic, am adăugat-o pe aceea de a-mi alege interlocutorii după fizionomie, înainte de a le adresa cuvîntul, și cum rezultatele au fost mai mult bune, într-un progres vizibil, exercițiul, pe lîngă utilitatea lui, a început să mă și distreze.

Tînărul căruia m-am adresat absurd și fără nici o speranță a înțeles foarte bine care-mi era necazul, și nu doar atîta, dar s-a și oferit să mă ajute. La rîndul meu, am înțeles că, împreună cu însoțitorul lui care a tăcut tot timpul, făceau parte dintr-o frăție creștină, veniți să-l întîmpine pe Papă. Probabil nu și-au închipuit nici o clipă că eram acolo pentru altceva decît dînșii, așa că m-au luat sub protecția lor creștinească. Unul a pus mîna pe valiză, celălalt pe geantă, eu am rămas numai cu umbrela, m-au poftit să-i urmez și n-au spus bine, că au și pornit-o. Nu știam unde vroiau să mă ducă, am întrebat dacă este departe, mi-au răspuns că nu, doar cîteva sute de metri ; folosesc pluralul, fiindcă erau doi, altminteri vorbea numai unul. I-am însoțit prin ploaie, și dacă ei erau în

capul gol și se osteneau pentru mine, am socotit necuviincios să deschid umbrela.

Cît timp am mers pe străzi principale n-am avut nici o teamă, după cum, ca să spun adevărul, n-aveam nici vreo speranță. Îi urmam ca să mă aflu în treabă, și fiindcă oricum era tot ce puteam face. Pe urmă au apucat pe niște ulicioare sucite, cu lume tot mai puțină, care a dispărut cu totul după cîteva colțuri, și atunci, prevenit cum eram să nu mă încred în oricine, am cam băgat-o pe mînecă. Micșorasem pasul, poate plănuiam să rămîn în urmă, lăsîndu-i să se ducă, și sperînd că se vor mulțumi cu bagajul ; atunci se opreau să mă aștepte și-mi zîmbeau prietenește. „Mai e mult ?" „Nu, colea !" Ne-am oprit la o ușă grea, de lemn galben, au sunat, toate în jur păreau suspecte, mi-era necaz că mă lăsasem atras în cursă cu atîta inconștiență, dar nu puteam s-o iau la fugă, manifestîndu-mi neîncrederea cu atîta brutalitate, trebuia să accept riscul, ca să le rămînă o șansă ; am făcut de multe ori așa, și nu-mi amintesc să fi regretat vreodată. Ușa s-a deschis, s-a ivit un prelat blond, înalt, în sutană roșie, zîmbind cu bunătate, întocmai sutana și zîmbetul Papei, cum aveam să-l văd a doua zi, binecuvîntînd mulțimea pe stradă. Nu mai știam ce să cred, să fi fost o gazdă de hoți, deghizată ?

Nici pînă astăzi nu m-am dumirit bine ce era de fapt acolo, în clădirea aceea cu vreo cinci etaje ; am urcat de la unul la altul, am trecut prin felurite birouri, ghidul meu s-a întreținut cu feluriți oameni, unii în îmbrăcăminte canonică, alții civili, așezați la birouri, cu registre, mașini de scris, de calculat, cu telexuri și computere. Erau și fete, scufundate în treburi, îngropate în mormane de hîrtii și de fișe, grăbite să le trieze, dar neuitînd să zîmbească. Toată lumea întorcea capul și îmi zîmbea prietenește cînd omul meu le vorbea despre mine.

Cred că era o organizație ad-hoc, un stat major care se ocupa de nevoile credincioșilor veniți să-l întîmpine pe Papă, Probabil soseam ultimul, cînd toate aranjamentele se încheia-

seră. Dar nu m-au lăsat de izbeliște, îndată au început investigațiile, cu telefoanele și cu computerele și după cîteva minute, o fată frumușică, oacheșă, spaniolă sau portoricană, mi-a adus o hîrtiuță, cu adresa unui motel unde descoperiseră o cameră liberă și mi-o rezervaseră.

Îndată ce-și sfîrșiseră misiunea, cei doi frați creștini care mă aduseseră se făcuseră nevăzuți, și nu apucasem nici măcar să le mulțumesc pentru bunătate ; probabil datoria lor era să patruleze pe stradă, să caute credincioși rătăciți, dacă ar fi putut să vină vreunul mai tîrziu decît mine.

Motelul meu era la Needham, nu putea fi decît o localitate în afara Bostonului, probabil undeva pe autostradă și nu știam la ce distanță. Fata m-a asigurat că face parte din suburbiile orașului, dar că nu pot ajunge acolo decît cu un taximetru. Nu aveam de ales și aventura nu se terminase. Chiar și taximetristul chemat telefonic părea mirat de distanță și după ce m-a examinat cu atenție, întrebîndu-se poate dacă nu am arme cu mine, după ce a vorbit undeva prin radio, după ce a făcut socoteli pe hîrtie, m-a prevenit că prețul cursei este douăzeci și trei de dolari și jumătate. Mi s-a părut exorbitant, dar iarăși nu aveam altă soluție, încît i-am spus O.K., dă-i drumul !

Pe atunci nu mă prevenise nimeni să nu merg niciodată cu un taximetru în cartiere îndepărtate, și cu atît mai puțin în afara orașului, decît dacă o persoană cunoscută mă asistă la plecare ; așa, șoferul știe că există cineva care i-a luat numărul și poate fi martor la o nevoie. Chiar fără această prevenire, nu m-am simțit în apele mele cînd mașina s-a îndreptat spre periferie și m-am pomenit singur cu un om pe care îl vedeam prima oară, fără să știu ce putea să aibă în minte. Noroc că era un flăcău simpatic, blond, cu părul roșcat, ciufulit și căzut pe frunte, din neamul irlandez probabil, oameni de nădejde, primii cărora li se datorește existența Statelor Unite. Puteam să mă încred în el așa cum se încrezuse și America în strămoșii lui din primele generații ale imigra-

ţiei. Totuşi n-am înţeles de ce m-a purtat şi m-a ocolit atîta, dacă n-avea nevoie să lungească drumul, căci nu plăteam după aparatul de taxat, ci preţul cursei era spus dinainte. Cădea seara, continua să plouă, iar eu nu ştiam ce mă aşteaptă. Am recunoscut autostrada pe unde venisem, mergeam spre sud-vest, la orizont apusul înroşea puţin norii. M-am gîndit aşa, dintr-o dată, că dacă şoferului i-ar fi venit o nebunie să meargă cinci-şase ore, fără să oprească, am fi ajuns la New York, de unde plecasem în zorii zilei. Ce bine mi-ar fi fost, mai ales dacă găseam liberă cămăruţa mea din Manhattan ! Dar atunci de ce mai făcusem drumul lung pînă la Boston, printre pădurile colorate de toamnă ? De ce mai îndurasem ploaia şi descurajarea, de ce se mai osteniseră pentru mine fraţii creştini şi toată creştinătatea care sărise să mă ajute ?

Nu era admisibil ; nici nu plecasem bine, şi visam la întoarcere ! Aşa a fost şi pe urmă, mai tot drumul, am mers înainte, dar mereu m-am gîndit la întoarcere. Iar la ultima dintre etape, cînd m-am întors aievea la New York, după ce făcusem ocolul continentului şi chiar mai mult decît atîta, în sufletul meu s-a născut sentimentul, adus de departe din urmă, că în seara cînd mergeam prin ploaie spre Needham, cel mai necunoscut loc de pe lume, descoperisem America, înainte de-a fi văzut-o.

●

Dintre zilele nenorocoase cîte m-au pus la încercare şi au aruncat o lumină sumbră peste amintirile mele, mă opresc la aceea cînd plecam din Seatle, într-o dimineaţă umedă şi ceţoasă. Mă dusesem acolo informat că era unul din oraşele cele mai frumoase ale Americii, dar mai ales, fiindcă se situa simetric în spaţiu cu Boston, unul la Atlantic, celălalt la Pacific şi erau puncte extreme, marcînd colţurile de nord-est şi nord-vest ale ţării. La fel am vrut să ajung în extremităţile sudice, de aceea m-am dus la Los Angeles, în California, apoi

la Miami, în Florida, ele alcătuind, împreună cu orașele nordice pomenite mai înainte, cele patru puncte ale patrulaterului în care se înscrie America. Odată ce-am stabilit acest contur, proiectul meu era gata, rămînea să-l aduc la îndeplinire.

Dacă mă gîndesc bine și cu dreptate, la Boston am pătimit numai vreo patru ceasuri, din clipa cînd am ajuns și am dat de necazuri, pînă seara, pe la șase, cînd eram instalat într-o cameră frumoasă, cu un peisaj stîncos în fereastră, cu apă fierbinte la baie și nu-mi mai rămînea decît să cobor în șosea, unde văzusem un restaurant promițător, dintr-un lanț binecunoscut în toată America. E adevărat că după aceea, deși masa fusese plăcută și ar fi putut să mă predispună la gînduri mai optimiste, m-am mai zbuciumat alte ceasuri, întrebîndu-mă cum mă voi întoarce a doua zi la Boston și ce necazuri mă mai așteaptă. E vina mea că m-am chinuit așa, fiindcă în realitate totul a mers bine, m-am întors ușor la Boston, am vizitat orașul în liniște, ba l-am văzut și pe Papă, de la trei metri, printr-o întîmplare norocoasă, fără să-l caut anume și să-mi pierd timpul, pe cînd restul lumii așteptase în stradă, sub burniță, aproape o zi întreagă.

Mult mai mult am avut de îndurat la Seatle, mult mai mult am strîns din dinți și mi-am blestemat soarta. Dar nu la venire, cum mi se întîmplase la Boston, ci în ziua plecării, poate ca să fie o simetrie completă, nu doar geografică. Fusese timp frumos mai înainte și aș fi putut să mă bucur de cerul senin, de soare și de adierea călduță a brizei oceanice, nu aveam însă încredere în natură, o simțeam mincinoasă și prefăcută. Eram în nord, în octombrie și în drumul pînă la coasta Pacificului toamna se vestise de multe ori, rea și urîtă. Nu pot s-o sufăr ! Parcă aveam o presimțire, mă tot uitam pe cer, să văd de unde vor veni norii.

Au venit din toate părțile deodată și pe ascuns, noaptea; în zori, cînd mă pregăteam să plec la aeroport și am dat perdeaua la o parte, începuse să burnițeze, iar tot orașul zăcea în ceață. Nu mi-am făcut gînduri negre dintr-atîta, mă aștepta-

sem ; noroc că plecam spre sud, la San Francisco, și eram sigur că după prima creastă de munte voi da de vreme frumoasă, toamna prelungă din California. Așa că am luat autobuzul aeroportului cu o bună dispoziție necontrolată, cu mult dor de ducă, fără să-mi pese că burnița bătea în ferestre și mașinile, în aglomerația dimineții, mergeau cam orbește, cu farurile de ceață aprinse.

La aeroport am dat tocmai de funcționarul la care îmi făcusem rezervația cînd sosisem, cu trei zile mai înainte ; era un om amabil, îmi arătase multă bunăvoință, iar acum m-a recunoscut de departe și mi-a zîmbit ca unui prieten. M-am și mirat că putea să zîmbească pe o asemenea vreme, la șase și jumătate dimineața, după ce se sculase cu noaptea în cap și poate nici nu-și băuse cafeaua. Dar nu unul singur, ci toți funcționarii de pe aeroporturi mi s-au părut simpatici, îndatoritori, bine dispuși, gata să te ajute, cu unele excepții, desigur, despre care se spune că întăresc regula, cînd de fapt o fac de batjocură.

De data aceasta, omul, cu tot zîmbetul lui, avea să-mi dea o veste proastă, zborul de la ora opt, pentru care aveam locul rezervat, se anulase din cauza ceții. Nu înțelegeam, despre zborul fără vizibilitate se vorbea, se făceau experiențe, cu rezultate satisfăcătoare, încă de pe vremea aeroplanelor de lemn și pînză, cînd mă interesam și eu puțintel de aviație. De atunci pînă astăzi nu s-a mers mai departe ? Dar cum au ajuns oamenii în cosmos, cum s-au orientat în cel mai invizibil dintre spații prin faptul că nu are nici repere, nici limite ? Îmi venea să cred că este o glumă, sau o farsă, și, în orice caz, era ceva inexplicabil. Omul meu mi-a propus zborul de la ora douăsprezece ; în prima clipă mi s-a părut inacceptabil, pe urmă am observat că toți ceilalți călători primeau vestea cu cea mai mare liniște. Dacă am văzut așa, am spus și eu O.K. și l-am rugat pe funcționar ca măcar să-mi dea un loc la fereastră, și în dreapta. De aceea venisem mai devreme la aeroport, totdeauna m-am grăbit să fiu printre primii, ca să

găsesc un loc liber la fereastră. O singură dată n-am reușit, cînd am plecat de la Chicago, iar în alte două rînduri a trebuit să accept un loc în zona unde se fumează. Nu eram singurul cu asemenea dorințe, multă lume vrea să privească afară, deși nu se vede cine știe ce, iar cîteodată nu se vede nimica. De neînțeles în rugămintea mea, pregătită din vreme și rostită cu smerenie, rămînea preferința pentru o anumită parte a avionului, uneori dreapta, alteori stînga. Unii nici n-o luau în seamă, crezînd că-i numai o toană, așa că n-am obținut totdeauna ceea ce doream. Dar explicația este simplă, și dorința se justifică prin aceea că vreau să mă feresc de partea unde bate soarele și orbește. Mergînd spre sud, dimineața sînt bune locurile din dreapta, după-amiaza cele din stînga ; mai departe poate oricine să deducă, numai că multor oameni nu le dă prin minte, nu-și pierd timpul cu asemenea speculații.

Cu valiza luată în primire de același funcționar cumsecade, cu tichetul vizat și cu locul asigurat, la fereastră, în dreapta (omul mi-l dăduse fără să se mire și fără să mă întrebe), îmi rămînea să aștept vreo patru ore și jumătate. A fost mai ușor decît îmi închipuisem, m-am plimbat prin imensa clădire a aeroportului, inspectînd-o fără grabă, sală cu sală, căci, de obicei, treci în goană pe lîngă toate. Apoi m-am așezat într-un fotoliu și am scris cîteva cărți poștale, trimițîndu-le abia acum prima veste prietenilor mei de la New York. M-am mai uitat prin vitrinele prăvăliilor care își au și ele locul prin holuri, i-am urmărit pe mîncătorii de crenvurști și pe băutorii de Coca-cola, mîncau și beau ca să treacă vremea, și m-am pomenit că era ceasul unsprezece ; atunci m-am dus grăbit spre sala de îmbarcare. Acolo se adunase multă lume, mai toate fotoliile erau ocupate. Uitîndu-mă pe ecranul de televizor, unde apare clipă de clipă situația zborurilor, am văzut că în dreptul celui de San Francisco scria cuvîntul *incert,* care m-a lovit ca o măciucă în moalele capului.

N-a murit și n-a înnebunit nimeni în ziua aceea, vineri 12 octombrie 1979 pe aeroportul din Seatle, și nici eu nu

aveam urme de suferință seara, cînd cu multă întîrziere am ajuns la San Francisco. Dar dacă și astăzi, rămasă cu luni de zile și cu mii de kilometri în urmă întîmplarea mă deprimă și mă crispează, silindu-mă să-mi îndrept repede gîndurile în altă parte, ca să-mi regăsesc liniștea, înseamnă că am trecut printr-o grea zgîlțîială, chiar dacă alții n-or fi simțit-o. Fiindcă am rămas mult prea singur, într-un prizonierat cu termen imprevizibil, expus sugestiilor celor mai sinistre. Mi-a venit în minte tot ce-a fost mai rău și mai chinuitor în lunga mea viață, suferințe, amenințări și incertitudine, incertitudine mai ales, cea mai nemiloasă din suferințele noastre psihice, teama pe care ți-o dă ideea că nimic nu e sigur, pe o durată de timp nedefinită, și nu poți lua o hotărîre, fie ea chiar una neplăcută, dar măcar neîndoioasă.

Chinul meu nu venea de la ceața densă și de la liniștea mortuară întinsă asupra aeroportului, ci de la fatidicul cuvînt, „incert" scris pe un rînd cu San Francisco. Zborurile spre alte orașe erau anulate, *no operating*, și nu înțelegeam cum mai rămîneau speranțe pentru zborul nostru, atît cît rămîne din speranță pe lîngă incertitudine. Stăteam pe un fotoliu cu fața la ferestrele mari, deschise asupra platformelor betonate, străduindu-mă să percep liniile fantomatice ale unui avion uriaș aflat la vreo cincizeci de metri, pe care valurile de ceață îl legănau între închipuire și realitate. În unele clipe, desluşeam numai ampenajul, ca o epavă, urmarea unei prăbușiri catastrofale. Atunci îmi aminteam că nu trecuse mult de cînd, la Chicago, un Douglas, acel de groaznică amintire „DC—10", se prăbușise la decolare, cu un motor smuls de la locul lui și proiectat în aer; nu scăpase nimeni.

Oare oamenii din jurul meu se gîndeau cît era de posibil să se întîmple la fel cu avionul de San Francisco? Așa e regula, din cînd în cînd un avion trebuie să se prăbușească.

Am remarcat un tînăr plin de sănătate și de vigoare, o figură cam teutonică, în haină strînsă bine pe talie, în capul gol și fără nimic care să-l apere de frig sau de ploaie; nu

ducea cu el decît două rachete de tenis, le ţinea la subţioară. M-am gîndit că avea bagajul depus, nu pleacă nimeni la drum cu mîinile goale, dar la San Francisco, în timp ce-mi căutam valiza, tînărul a trecut pe lîngă mine, şi am văzut cum s-a urcat într-un taximetru, fără altceva decît cele două rachete de tenis. Atunci m-am gîndit, neexistînd altă explicaţie, că pentru el spaţiul dintre Seatle şi San Francisco nu era o distanţă de călătorie, ci de promenadă. Ce puteam crede decît că avusese o întîlnire după-amiaza, să joace tenis cu o fată sau cu o doamnă tînără, la urmă s-o invite la *dinner*, masa de seară, care-i un vis pentru fetele din America, apoi să se întoarcă la Seatle cu un avion de noapte. Dar partida se ratase din cauza ceţii...

În mulţimea de călători care aşteptau fără să-şi piardă firea, de parcă timpul n-ar mai însemna bani în America, am mai văzut două fete tinere, sub douăzeci de ani sau sub optsprezece. Erau de capul lor, nu le conducea nimeni, să le păzească şi să le dea sfaturi, un tată, o mamă sau vreo bunică, aşa cum mi se părea firesc judecînd cu mentalitatea mea europeană, căci se îndepărtau de casă cam cu distanţa dintre Constanţa şi Baia Mare, iar San Francisco, unde mergeau, nu era lipsit de primejdii, printre ele fiind posibil chiar şi un cutremur. O ţin minte numai pe una din ele, a doua a rămas ca o umbră, marcîndu-şi numai locul în spaţiu, fiindcă nu era nici frumoasă, nici expresivă, decolorată înainte de-a fi avut o culoare. Cealaltă, în schimb, mi s-a părut explozivă, ca o bombiţă atomică, dată naibii, cum se spune pe româneşte. Peste cîţiva ani putea să devină o grasă, existau semne, deocamdată însă era numai bună, ca să folosesc iarăşi o vorbă de-a noastră. N-avea nici un surplus, n-avea nici lipsuri. Purta şi ea ca toate fetele blugi, erau atît de ajustaţi că păreau gata să pocnească, la fel ca bluza de tricou roşu, sub care nuditatea ei fremăta gata să se dezvăluie, dar fără impertinenţă, dimpotrivă, cu o discreţie bine dozată, ca să lase un spaţiu de siguranţă pînă la marginea prăpastiei. Avea un mers lasciv care

declanșa toate unduirile anatomice, de aceea, știind cîte parale face, se mișca tot timpul, nici o clipă n-a stat locului, de parcă avea motorașe electrice în tot trupul, și două mai mari montate în fese. Era nașparlie, ce mai încoace-încolo, cum spune un prieten, vorbă pe care eu, unul, am disprețuit-o și am ocolit-o ca prostul.

Ce m-a mirat, nimeni nu întorcea capul s-o urmărească, erau și bătrîni, și tineri, nici unuia nu i s-au aprins ochii și nu i-a lăsat gura apă. Poate n-aveau programată nici o frivolitate, poate nu era ora, așa o fi în America. Mi s-a părut însă cu totul inadmisibil că nu i-a adresat cuvîntul și nu i-a aruncat o privire nici măcar tînărul cu rachetele de tenis, care mergea cu mîinile goale și părea liber ca păsările cerului. Mai ales că partida de tenis de la San Francisco era pierdută, pierdut poate și dinnerul.

Dacă m-am uitat după această fată, ceea ce n-am să socotesc niciodată că a fost o pagubă, nu înseamnă că mi-era mintea la motorașele ei ascunse sub piele, sau, de pildă, la pofta cu care la un moment dat, ducîndu-se la bufet, a îngurgitat un crenvurșt, semnul viitoarei ei creșteri în greutate, încercuindu-l cu buzele cărnoase și roșii, cu ochii închiși și cu capul dat pe spate.

Gîndul meu era la evoluția ceței de afară, pe care o urmăream atît de încordat că mă usturau ochii. Uneori, cînd ampenajul avionului dispărea cu totul, mă cuprindea descurajarea și întorceam capul spre ecran să văd ce mai spune. Atunci, fără voia mea, o vedeam pe fată, trecînd prin față, imprimîndu-mi-se pe retină prin scurte imagini succesive, unduită, colorată, veselă și prosperă, fără griji și fără să-i pese de întîrziere ; nu-mi trebuia mai mult ca s-o țin minte, n-am pierdut timpul. Cu toată ceața în creștere, pe televizor nu apărea cuvîntul *no operating*. Vroiam să plec la San Francisco, vroiam din tot sufletul și cu toate motivele, ar fi fost mare necaz să mă întorc în oraș, să caut iar hotel și apoi să zac în cameră, doar nu era posibil să mă plimb pe o vreme ca

asta. Dar nu mai puteam să îndur așteptarea, sub semnul incertitudinii — și pînă cînd ? Pînă seara, pînă a doua zi dimineața ? Să plec de pe aeroport de capul meu nu era cu putință, pierdeam zborul, admițînd că după un timp devenea posibil, și bagajul, predat în bună regulă, pleca fără mine. Așa m-am chinuit ceasuri, cu picioarele amorțite și cu spinarea înțepenită, privind cînd la televizor, cînd afară, între două eventualități contradictorii, dorind-o și pe cea bună și pe cea rea, să zbor la San Francisco, sau să se anuleze zborul.

Apoi, iar s-a deslușit în ceață ampenajul avionului din fața ferestrei, numai că îl priveam în silă și fără nici o speranță. Dar iată că pe urmă a început să se deseneze și fuselajul, apoi aripile, nu atît de repede cum rezum astăzi, ci într-o evoluție lentă și nesigură, pînă ce, deodată, după vreo jumătate de oră de încordare, am văzut, la început doar ca pe niște umbre, clădirile din partea cealaltă a aeroportului. De avion nici nu mai spun, acum îi distingeam toate detaliile, pînă și matricolele și culorile companiei. Îndată am auzit șuierul caracteristic al motoarelor cu reacție, și un avion gigantic a intrat în cadrul ferestrei, mergînd spre pista de decolare. Acum îmi cunoșteam soarta, nu mai aveam nici o îndoială și cum am simțit forfotă în jurul meu, am crezut că oamenii se pregătesc să meargă la ușă. Nu, se îmbulzeau cu toții la televizor, își zgîiau ochii, și atunci am văzut că în locul cuvîntului *incert* privind zborul la San Francisco, apăruse o înștiințare bizară : „probabil se pleacă de pe aeroportul Boeing !“

Am decolat într-adevăr de pe aeroportul uzinei unde se construiesc renumitele avioane, chiar cel cu care plecam, ca și cel cu care venisem. Dar am mai așteptat încă o oră, pînă ce au venit două autobuze și ne-au dus la Boeing, departe. Între timp, pe aeroportul unde așteptam de opt ore, ceața se ridicase de-a binelea, decolau și aterizau avioanele ca în zilele bune, și eu nu înțelegeam de ce mai trebuia să plecăm în altă parte, să pierdem încă o oră cu drumul. Poate de vină erau computerele ; după ce găsiseră o pistă de decolare practicabilă,

și-o rezervaseră, apoi convocaseră autobuzele și dăduseră toate dispoziţiile, nu-și mai puteau lua vorba înapoi, fără să încurce treaba.

Cînd am decolat mai era lumină, dar la San Francisco am ajuns aproape pe întuneric. Eram obosit și cu nervii gata să plesnească, la hoteluri nu se găseau camere, așa mi-au spus la un birou de informaţii, valiza mi se pierduse, de ce tocmai a mea, ce greșisem ? — pe fata cu jerseul roșu n-am mai văzut-o, iar cînd tînărul cu rachetele a trecut pe lîngă mine și i-am spus ce necaz pățisem, căci ne cunoscusem în timpul de așteptare la Seatle, a ridicat din umeri și s-a dus să-și ia taximetrul ; e drept că nu putea face altceva, și probabil avea el însuși necazuri, din cauza partidei de tenis ratate.

Cam de acest fel au fost descurajările mele, care au făcut să văd frumusețea Americii numai trunchiată și denaturată de temeri. Cît am mers spre oraș, fără valiză și fără speranţa că au să mi-o găsească, deși îmi dăduseră asigurări hotărîte, toate mi s-au părut neprielnice. Șoseaua zăcea în întuneric și nici orașul cum se vedea pe coline, nu se scălda în prea multă lumină. Atunci, în jumătate de oră cît a durat drumul, mi-au venit în minte alte momente grele, pe care nu le-am mai pomenit, ca să nu se creadă că văd totul în negru și caut noduri în papură.

Mi-am amintit cît sînge rău mi-am făcut la Buffalo, și cît ponos am avut să îndur din cauza clanţei de la hotel, care funcţiona cu capricii. Sosisem seara și a doua zi dimineața m-am sculat cu noaptea în cap, ca să merg la cascada Niagara, pentru ea venisem. Cînd să încui camera, cheia n-a vrut să meargă ; am încercat-o în toate felurile, în viața mea am avut de-a face cu mii de clanţe, nu mă sperii de ele, însă acum mi-a fost imposibil să-i dezleg taina. Mi-am făcut fraza în minte, nu era greu, m-am dus la omul de la recepţie și i-am spus, cerîndu-mi iertare : „Nu-i vina mea, domnule, clanța nu se încuie !“ Pe cine era să cheme la ora șase dimineața ? A mers chiar el cu mine, a băgat cheia în broască, a răsucit-o,

și clanța s-a încuiat fără dificultate. Mi-am cerut iarăși scuze, dar rușinea o pățisem. Afară am văzut că începuse să plouă, mare nenoroc pentru mine, tocmai în ziua cînd mergeam la Niagara ! Înțeleg că America n-avea nici o vină, totuși revărsam asupra ei dezamăgirea, așa e omul, trebuie să fii prea înțelept ca să judeci cu dreptate, și eu, de necaz, îmi pierdusem toată înțelepciunea. Vroiam să-mi iau umbrela, numai că era în valiză, iar valiza se afla la autogară, în locker, și cheia lockerului o lăsasem în cameră, ca să nu-i port de grijă. M-am întors, am urcat la etajul al nouălea, am străbătut un coridor de cincizeci de metri, o adevărată excursie, cu mocheta moțoasă și afînată că abia puteai să-ți tragi picioarele ; noroc că din niște difuzoare invizibile venea o muzică dulce și lină, abia auzită, care te urmărea din urmă, pînă ce te întîmpina alta, din față. Cheia, care nu vroise să încuie clanța, acum n-a vrut s-o descuie. Mi-era rușine să mai depun plîngere, după ce mă făcusem de rîs puțin mai înainte.

La Niagara am plecat fără umbrelă, ploua și nu se luminase de ziuă, mă lăcomisem să cîștig cîteva ore, ziua fiind atît de prețioasă pentru mine. Autobuzul avea geamurile aburite, nu se vedea nimic afară decît lumini opace ; în stații se urcau oameni uzi, mergeau la treabă, nu la cascadă. Cu ce încordare priveam mașinile care veneau din față, cînd se făcuse ziuă, să văd dacă nu au oprit ștergătoarele de parbriz ! Ar fi fost semnul cel mai sigur că a stat ploaia, cum speram, fiindcă mi se părea în scădere. Ce-am mai strîns pumnii și cu ce ardoare am implorat soarta să fie mai bună cu mine ! Era singura zi din viața mea cînd puteam să văd Niagara, iar ziua aceasta o așteptasem decenii. E ceva caraghios să vezi o cascadă pe ploaie, o disproporție fără nici un haz, ca înfruntarea între un pușcoci și un tun de mare calibru, un Dicke Bertha, de pildă, folosit de nemți în primul război mondial, să bombardeze Parisul.

Cînd am intrat în orașul cascadei, Niagara Falls, am văzut prima mașină cu ștergătoarele oprite. Pe urmă norii s-au îm-

prăştiat, dispăruse ameninţarea, răsuflam uşurat şi mulţumeam soartei. În scurt timp, a apărut şi soarele şi satisfacţia mea a fost deplină. Dar îmi rămăsese în suflet frica de nenoroc, la care se adăugau altele, umplîndu-mă de îndoială şi făcîndu-mă să văd America într-o lumină neagră, de parcă ea era de vină.

Aş vrea să nu mai spun ce-a fost în continuare cu cheia, întîmplarea va părea meschină în raport cu volumul de apă al Niagarei, dar de ce să ascund că niciodată n-am venit de hac clanţei, totdeauna am chemat un om să mă scoată din încurcătură, pînă ce am băgat de seamă că secretul era să împingi cu genunchiul în uşă în clipa cînd răsuceai cheia. De ce nu m-or fi iniţiat şi pe mine, nu ştiu. Descoperirea nu mi-a folosit la nimic, fiind mult prea tardivă, căci tocmai atunci plecam pentru totdeauna. Hotelul se numea Lafayette ; nu mai ţin minte numărul camerei, pentru cine s-ar duce vreodată acolo, ca să ştie şi s-o ocolească.

Oricît ar fi de meschină întîmplarea, nu pot să trec peste ea şi să n-o pun în spinarea Americii, care construieşte buildinguri înalte de patru sute de metri, cu o sută zece etaje, şi nu-i în stare să schimbe undeva o broască defectă. Dar, în sfîrşit, din atîta nu moare nimeni şi să merg mai departe cu amintirile întunecoase, care m-au năpădit la sosirea nenorocoasă în San Francisco. Pun printre ele pustiul şi liniştea deprimantă coborîtă asupra unui alt mare oraş din America, puţin după ora nouă seara, cînd orice semn de animaţie dispăruse chiar în centru ; cîte un trecător întîrziat se strecura pe lîngă ziduri, încolo nu se vedea nici măcar un cîine. Oraşul se numea Cleveland şi mă retrăgeam în grabă la hotel, pe Bulevardul Euclid, lung de treizeci şi mai bine de kilometri, care în partea lui centrală a fost mîndria locuitorilor, iar acum decade, se urîţeşte, se depopulează din cauza fricii. Mîncasem în apropiere, la un restaurant cu pretenţii, care mi-a cam stat în gît, invitat de domnul Andrica. Era la ultimul etaj al unui building de beton şi sticlă. M-aş fi plictisit de moarte dacă n-aş fi văzut pe fereastră lacul Erie, iar pe ţărm un mic aeroport, marcat

de lumini colorate, unde decolau și aterizau avioane particulare, dînd un lung și feeric spectacol ; zborul avioanelor noaptea, frumos și ca reprezentație și ca idee, continuă să mi se pară un basm adaptat zilelor noastre. „Oameni de afaceri !" m-a informat domnul Andrica, tăindu-mi aripile.

Nu-l țin de rău pentru atîta, nici pentru masa plictisitoare, căci în schimb m-a încărcat de informații interesante, din toate domeniile vieții americane ; altfel n-aș fi putut să ajung la ele, și mi-au ajutat într-o măsură importantă să descopăr America, atît cît năzuiam eu s-o descopăr, nepropunîndu-mi în nici un caz să merg pînă în pînzele albe.

Pentru a merge la hotel, aveam de traversat o piață monumentală, pavată cu lespezi de granit sau de marmură, nu mai țin minte, oricum o intenție fastuoasă, cu jocuri de nivel, cu fîntîni arteziene. Acea podoabă a orașului, fără oameni, mi s-a părut un maidan, un deșeu topografic, unde mai urmau să se arunce gunoaiele și să crească bălăriile. Cum încercam să mergem repede, eu ducîndu-l de braț pe domnul Andrica, operat recent de cataractă la amîndoi ochii, pașii noștri grăbiți dar nespornici răsunau ca într-un pustiu de piatră, iar umbrele noastre aruncate în toate părțile mi se păreau a fi ale celor doi oameni debarcați primii pe Lună.

La fel îmi amintesc de o seară la Chicago, a cărui faimă rea o uitasem, nu mai știam că este socotit orașul violenței. Nu-i vorba de telefonul misterios și de ciocănitul la ușă. Un scriitor american deținător al premiului Nobel, strămutat pentru un timp acolo, ca să vadă, cum spune el, viața primejdioasă, confirmă fără echivoc acea faimă, nesfiindu-se să declare că ar trebui să aibă un om de pază chiar cînd se duce pînă alături, la chioșcul de ziare. Mi se pare prea mult, nu merg cu teama atît de departe, dar poate el știe mai bine.

Fusese o zi frumoasă, cu soare, uitasem pe ce ploaie venisem în ajun, cu Greyhoundul, de la Cleveland, o rupere de nori care ziceam că o să rupă și șoseaua scufundată în apă. Eram negru la față, negru la suflet, revoltat pe natură și ne-

împăcat cu America, fiindcă asemenea ploaie n-aș fi putut întîlni în altă parte a lumii, era o ploaie de proporții americane. Singura mea scăpare atunci ar fi fost ca drumul să nu se mai termine; dar Chicago era la cîteva sute de kilometri în față și ne apropiam de el implacabil, cu viteza moderată, dar constantă de cincizeci și cinci de mile pe oră. Atunci, iarăși am strîns din dinți și am strîns pumnii invocînd soarta cu toată forța imaginației, să ducă ploaia în altă parte. În Chicago am intrat pe o vreme strălucitoare, mult mai mult decît cerusem eu soartei, sub un cer limpede și de o înălțime nefirească, așa cum cred că nu poate fi întîlnit decît în America, fiind compusul unei astronomii necunoscute în altă parte a lumii. Nu înseamnă că așa am uitat sub ce apăsare venisem; nu-mi era de ceea ce rămăsese în urmă, nu sînt atît de cîrcotaș cu mine însumi, ci mă gîndeam că ploaia putea să reînceapă în orice clipă, la fel de neprevăzut și abrupt cum se oprise. Sigur că am rămas cu o pată în suflet.

Vremea a continuat să fie frumoasă, a doua zi am umblat prin tot orașul, cu pantofii mei proști la apă, dar ușori că ar putea să mă ducă pe sus dacă le-aș pune cîte o aripă, ca la încălțările cunoscutului mesager mitologic. Mi-ar fi fost deajuns să parcurg numai acea mîndrețe urbană care este bulevardul Michigan, întins de-a lungul lacului. În ziua sosirii îl văzusem în fugă, venea seara și n-aveam timp de plimbare, căutam biroul unei companii aeriene ca să-mi fac rezervația; de aici înainte începeau distanțele mari, spre vestul Americii, unde n-aveam timp să merg decît cu avionul. Frapat de frumusețea bulevardului, m-am întors a doua zi, după ce terminasem cu altele, ca să nu mai am nici o grijă și să-l văd fără grabă; mergînd așa în lungul lui, pînă departe, am băgat de seamă că venea întunericul, și lumea, atît de voioasă și deconectată mai înainte, pusă pe rîsete și pe distracție, căci era zi de duminică, începea să se retragă. Vrăjit de frumusețea, de bogăția parcurilor, cu spații enorme, că nici de-ar fi venit acolo tot orașul și toți turiștii n-ar fi fost înghesuiala,

cu toate făcute fără economie, semnul opulenței americane neasemuite, nu mi-am dat seama că eram în întîrziere. Pînă să fac drumul înapoi, lumea se rărise și acum nu se mai vedeau decît oameni răzleți, care au dispărut și ei repede, lăsîndu-mă singur, numai cu automobilele. Acestea goneau spre casă, pe șoseaua dintre bulevard și malul lacului, pe trei sau patru șiruri, întorcîndu-se din week-end și dînd locurilor pustii o viață smintită. Erau parcă înțelese să se întîlnească la oră fixă, s-au scurs toate odată, contopite într-o masă mecanică, și după un sfert de oră s-a mai auzit doar cîte una întîrziată, gonind parcă mai tare.

Încă nu eram neliniștit, nu vroiam să țin seama de sfaturi, nu credeam că într-o lume atît de frumoasă se pot întîmpla lucruri urîte. Aproape de podul peste Chicago River am văzut o stradă, la stînga, viu luminată și plină de forfotă omenească. N-am stat la îndoială și m-am dus fuga să mai fiu puțin între oameni, să văd măcar începutul vieții de noapte, să nu mă închid în cameră de la ora șapte și jumătate, căci atît se făcuse, ceea ce înseamnă tîrziu, nu devreme. Ora nouă, de la Cleveland, nu putea să se mai repete. Era o stradă de petrecere, cu cinematografe și baruri, cu tarabe de bîlci puse pe trotuare, cu magazine de muzică, deschise duminica, înăuntrul cărora urlau tranzistoarele și casetofoanele, la fel cum urlau cele ale mulțimii din stradă. Am mers așa, contopindu-mă cu lumea, satisfăcut că îmi prelungeam un timp legăturile cu orașul, cum făcusem în prima seară la New York. Acum însă nu mi-ar fi fost permisă aceeași inconștiență.

Nu mi-a pus nimeni piedică, nu m-a îmbrîncit, nu m-a atacat, și-a trebuit să mai merg vreo cincizeci de metri, pînă să observ tipuri suspecte și priviri ostile. Atunci am scurtat-o pe prima stradă la dreapta și m-am dus fuga la hotel, care era destul de aproape, fără să mă uit într-o parte sau în alta, ci numai trăgînd cu urechea în urmă. Așa, întors la realitate, m-am gîndit la tot ce văzusem ziua și-am să povestesc cînd o veni rîndul, la portul de lahturi, unde am stat mult timp

uitînd cu totul de mine, apoi la slăvitul bulevard Michigan care trecea pe aproape. M-am dus mai departe cu gîndul, în urmă, la cele care fuseseră minunate în zilele dinainte, și mi-am spus, cu mihnire, ce folos că există atîta frumusețe și bogăție, dacă la șapte seara lumea trebuie să se închidă în casă, iar polițiștii umblă numai doi cîte doi și de preferință nu se dau jos din mașină ? ! Era în seara cînd, mai tîrziu, a sunat telefonul și au bătut în ușă persoane necunoscute.

Dar chiar și la San Francisco, unde am făcut reflecțiile acestea întunecate, mi-a fost dat să văd una de pomină, ceva ce mi-ar fi băgat spaima în suflet, să nu mă fi aflat într-o poziție apărată. Doi „Îngeri ai Infernului", *Hell's angels*, pe motociclete, au trecut prin fața mea, eram după colț, nu în drumul lor, și au urcat într-o goană descreierată strada Powel, îngrozind trecătorii cu urletul motoarelor accelerate la maximum. Lumea îi cunoaște și se ferește ; cine nu fuge în lături, nu scapă. Nu i-am văzut bine, dar îi știam, cu o zi înainte îi întîlnisem pe cînd mă întorceam de la Reno, orașul divorțurilor, cu mașina lui Pit (se scrie Pete), un om către care aveam o recomandație ; cu toate că nu-mi auzise decît glasul, la telefon, m-a poftit să merg în week-end cu el și cu nevastă-sa, o filipineză tăcută, bună și supusă. Invitația e în spiritul Americii și-am acceptat-o, devenind și eu puțin american la acel sfîrșit de săptămînă.

Cînd ne întorceam pe autostradă, după două zile plăcute, am văzut Îngerii Infernului venind în bandă din partea opusă ; noroc că nici acum nu ne aflam în drumul lor, ne despărțea peluza împrejmuită dintre cele două sensuri de circulație. Erau cinci, în front, ocupau toată șoseaua, călare pe motocicletele lor tipice, pocite, cu roata din față împinsă mult înainte, printr-o furcă înclinată pe spate și foarte lungă, cu mînerele ghidonului ridicate pînă la umeri ; bărboși, pletoși, fioroși, în combinezoane negre, culoarea infernului. Ne aflam pe o autostradă secundară, la o oră fără aglomerație. Mergeau încet, parcă în patrulare, și întîmplîndu-se să nu vină nici o mașină

din urmă, n-am văzut ce se întîmplă cînd cineva vrea să-i depășească. Pit însă mi-a spus, și mi-au confirmat și alții, ceva ce devine și mai credibil prin înfățișarea și atitudinea lor agresivă, că un simplu claxon poate să ducă la o rafală de mitralieră trasă în parbrizul mașinii. Abia de curînd poliția s-a pus în mișcare și există speranțe că o să-i stîrpească, nu însă fără dificultăți juridice, fiindcă sînt constituiți legal, într-un club cu scopuri sportive. Nu-i ușor să te lupți cu legea americană.

N-oi povesti acum tot ce-am aflat de la Pit despre conflict și lovire. Știm și noi, măcar din filme și din reviste ilustrate, care sînt înrudite cu filmul, dînd mai mult imagini decît cuvinte. Cum a fost omorîtă o actriță de cinematograf la Hollywood, în Beverly Hills, cartier de vile, aristocratic, a aflat și a văzut multă lume, au curs tone de cerneluri colorate, în primul rînd cea roșie, pe paginile faimosului „Paris Match" și-al altor asemenea magazine. Conflictul între interese și morale diferite este subiectul exclusiv al serialelor de televiziune. Nu știu care-i cel mai dezbătut dintre conflicte, poate rămîn egale, conflictul politic, conflictul de afaceri și cel de familie. În toate aceste filme este zîzanie, un geniu al răului își are tronul deasupra ecranului și se pare că în clipa de față sînt prea puține șanse să învingă binele.

Mult am dorit să pot scrie un roman polițist, o carte senzațională, dar fără să mă fac de rușine ; n-am pricepere, i-am lăsat pe alții. Și iată că o asemenea carte ar fi gata scrisă, dacă aș povesti ce-am aflat după întîlnirea cu Îngerii Infernului, pe autostradă. O bandă de gangsteri — cuvîntul e învechit, dar nu am altul — au răpit o fată, fiica unui om bogat, influent și puternic, care, bineînțeles, trebuia s-o răscumpere. S-a întîmplat însă ca fata să se simtă bine în bandă, poate cineva i-a sucit capul, încît a refuzat să mai plece și a devenit părtașă la fărădelege. După un timp, a căzut în mîinile poliției, au băgat-o la închisoare, unde a stat atît cît taică-su, cu banii și cu puterea, să-i dovedească nevinovăția ; cică, împotriva tuturor aparențelor, fata nu fusese decît victimă. De-ai

lua-o chiar numai pînă aici, povestea este destul de tipic americană ; sfîrşitul însă devine o apoteoză : odată pusă în libertate, fata se mărită cu ofiţerul de poliţie care o păzise cît fusese închisă. Mai happy-end nu se poate !

Cu o seară înainte, cînd veneam de la Reno, înnoptînd la un motel din mica localitate Auburn, care îmi amintea o marcă de automobil de pe vremuri, am stat de vorbă pînă tîrziu cu Pit şi cu Aurora, filipineza, în camera lor, aflată în alt pavilion decît a mea, la vreo cincizeci de metri. Cînd să plec, se lăsase puţină ceaţă şi curtea motelului, deşi luminată, părea ameninţată din toate părţile. Gazdele mi-au dat o sticlă de vin începută, ca să am cît de cît o armă de apărare, iluzorie dealtfel. Nu m-a atacat nimeni în curte, şi vinul din sticlă l-am băut liniştit în cameră, după ce, în afară de zăvoare, am pus şi două fotolii în uşă. Abia atunci, întrebîndu-mă ce şanse aş fi avut dacă eram nevoit să mă apăr cu sticla, mi-am adus aminte de sfatul pe care l-am primit din mai multe locuri, şi îl uitam tocmai în faţa unei primejdii posibile. Dacă eşti atacat, mi s-a spus, nu încerca să te aperi, nu face nici un gest care ar putea să pară începutul unei riposte ; lasă de bună voie să-ţi ia tot, şi ai şansa să scapi cu viaţă. E o umilinţă, încă una, nici mai mică, nici mai mare decît aceea de-a fi obligat să intri în casă îndată ce se întunecă, şi de-a ocoli unele cartiere chiar ziua-n amiaza mare.

Cred că am spus destul, deşi nu tot, despre temerile şi oprimările care m-au împiedicat să simt frumuseţea Americii, chiar cînd am văzut-o neîndoielnic. N-aveam linişte să mă bucur, de-aceea se strîngea în mine o ciudă tot mai înveninată, pe cale să se transforme în repulsie.

Admit, şi nu mă sfiesc a spune, că unele din impresiile negre ar putea să se datoreze unei neînţelegeri. La Miami, de pildă, penultima escală, cînd ocolisem toată America şi văzusem destule, o femeie a căzut pe stradă. Era o seară frumoasă şi înmiresmată, se simţea suflul oceanului foarte aproape, mă plimbam pe esplanadă, în locuri mai luminoase, fără să mă

îndepărtez prea mult de casă ; trecuse ora retragerii, să fi fost cam opt și jumătate. Nu mă lăsa inima să intru în cameră, mă luptam cu două porniri contrarii ; devenind o tiranie tocită, obligația la prudență rămăsese doar o rutină sîcîitoare și antipatică. Nu admiteam ca ea să se așeze între mine și noaptea Floridei, de aceea o respingeam, răzvrătit, dar nu cu toată vitejia, dovadă că eram cu ochii în toate părțile și cu urechile ciulite să aud pași în umbră. Atunci a izbucnit un strigăt, aproape de mine, pe o stradă laterală, încă populată, cu lume liniștită, locatari ai caselor vecine, care nici ei nu se îndurau să se retragă. Unii aduseseră chiar și scăunele și stăteau liniștiți la taifas, prin fața ușilor. Pe acest fundal pașnic am apucat să văd o femeie, nu știu de unde ieșită, oricum din apropiere, fiindcă era îmbrăcată sumar, cu ceva ca o cămașă de noapte. Am văzut-o venind pe trotuar, în goană, cu brațele în sus, scoțînd țipete, de parcă ar fi fost fugărită. N-a mers mult, au trecut doar cîteva clipe, pe urmă a cotit în loc, cum ar fi vrut să traverseze, și am văzut-o căzînd lată în mijlocul străzii, cu fața în jos și cu brațele tot întinse. Am auzit cum i-au sunat oasele, cum i-a pocnit țeasta, și pe urmă a rămas nemișcată.

O mașină tocmai venea din susul străzii, a ocolit-o, cu viteză mică, omul de la volan i-a aruncat o privire indiferentă și s-a dus mai departe. Nimeni dintre vecini n-a venit s-o ajute, stăteau în uși, ca mai înainte. Se strîngeau oameni între timp, curioși, intrigați, poate miloși, dar nici unul nu cobora de pe trotuar, ca și cînd caldarîmul unde zăcea femeia ar fi fost o zonă interzisă. Mi se părea că rămînînd pe loc și asistînd la acest spectacol făceam o faptă pedepsită de lege, și-apoi mi-era teamă că va fi o urmare primejdioasă, sau că va veni poliția și mă va pune să dau declarații. M-am îndepărtat, ducîndu-mă înainte pe esplanadă, însă plimbarea îmi pria și mai puțin decît înainte, de fapt nu-mi mai pria deloc, vroiam doar să văd ce are să se întîmple.

Cînd m-am întors, după zece minute, se strînsese mai

multă lume, vecinii stăteau pe scăunele, în fața ușilor, femeia zăcea nemișcată, cum o lăsasem și nimeni nu punea mîna s-o ridice. M-am dus în partea opusă a esplanadei, am mai lăsat să treacă zece minute, gîndindu-mă la o întîmplare din Cișmigiu, căreia îi fusesem martor puțin înainte de a pleca în America. Era în plină zi, în fața unui chioșc de răcoritoare, o femeie, cu o sticlă în mînă, a căzut pe spate parcă retezată. Am auzit bușitura odată cu pocnetul sticlei sparte, și-am văzut-o pe femeie întinsă cu fața la cer, între cioburi. După o clipă de stupefacție, vreo cinci inși s-au repezit s-o ridice, unii o trăgeau de cap, alții de brațe, de picioare, și s-ar mai fi repezit în ajutorul ei încă pe-atîția, dacă ar fi avut de ce s-o apuce.

Amintirea acestei solicitudini samaritene a făcut ca întîmplarea de la Miami, accidentul femeii, indiferența mulțimii să-mi apară într-o lumină monstruoasă, egoism, lașitate sau poate cruzime, sadism, dezumanizare. Abia după douăzeci de minute, cînd m-am întors a doua oară, venise poliția, și o camionetă, un laborator de investigație medicală. Dar n-au ridicat de la locul ei pe biata femeie, doar au întors-o cu fața în sus, apoi i-au luat tensiunea arterială, i-au numărat pulsul, au ciocănit-o, au pipăit-o, i-au ascultat inima. Între timp poliția își făcea cercetările ; am văzut cum un vecin, care fusese martor, unul din cumetrii cu scăunelele, s-a ridicat, a explicat ce se întîmplase, femeia venise în fugă, scoțînd țipete, pe urmă căzuse pe spate, în mijlocul străzii. Cum era posibil să nu fi văzut, de la cinci metri, sau să fi uitat în douăzeci de minute ? Îmi venea să mă amestec, să mă duc și să spun adevărul, fiindcă femeia căzuse cu fața în jos, și nu sufăr denaturările, chiar cînd n-au importanță, cum era cazul acuma.

Ancheta medicilor se terminase, rîdeau și făceau glume, fiindcă femeia era beată, atît și nimic altceva. Că îi curgea sînge pe obraz de înroșise caldarîmul nu-i privea, ei erau numai cu investigația ; și-au strîns instrumentele, s-au dus și abia pe urmă a venit mașina salvării. O fată, medic sau infir-

mieră, a ridicat-o pe femeie în capul oaselor, i-a pansat obrazul, pe urmă șoferul a urcat-o în mașină, ducînd-o pe picioarele ei, cu binișorul. Lumea rîdea, împreună cu salvarea și cu polițiștii, acum le dădeam voie, dacă văzusem despre ce era vorba ; beția este o boală comică, totdeauna stîrnește rîsul.

Deși sfîrșită cu bine, întîmplarea mi-a lăsat o amintire urîtă, pînă ce am aflat că legea în America nu îngăduie să te apropii de un om căzut într-un loc public, ci trebuie să vină salvarea cu poliția. Dacă e lege, nu mai am ce spune. Dealtfel, îi înțeleg chiar rațiunea, deși noi avem altă mentalitate. M-am gîndit la femeia din Cișmigiu, al cărei accident putea să nu lase nici o urmă, pe cînd mulțimea, îmbulzită s-o ajute n-ar fi fost exclus s-o înăbușe, s-o vatăme, căci în asemenea împrejurări fiecare se poartă cum crede mai bine, de obicei fără pricepere și mai ales fără sînge rece, în vreme ce lumea din jur se amestecă, dînd sfaturi anapoda : ridică-i capul, nu, lasă-l mai jos decît umerii, stropește-o cu apă, dă-i palme, trage-i limba afară, fă-i respirație artificială, duceți-o la o farmacie !

Legea americană, oricît ni s-ar părea nouă de neomenoasă, cred că urmărește, între altele, ca urmele unui accident, sau poate ale unei încercări de crimă să nu fie denaturate, să nu dispară. Am o prietenă în București, femeie voinică și plină de viață, pe care acum un număr de ani, seara, a lovit-o o mașină pe o trecere de pietoni din centrul orașului și i-a rupt femurul. Autorul accidentului s-a grăbit s-o înghesuie în mașină, agravîndu-i fractura, și a plecat cu ea la Spitalul de Urgență, înainte de-a avea timp să vină un martor, ștergînd în felul acesta urmele accidentului. Cînd ghereta unui agent de circulație se afla la o sută de metri ! Acel om, anchetat abia după cîteva zile, la plîngerea victimei, a scăpat cu fața curată. Iar biata femeie, după ani de suferință prin felurite spitale, a rămas cu o infirmitate pe toată viața. Uitasem de ea atunci cînd am judecat indiferența martorilor de la Miami. A fost deci o neînțelegere și rușinîndu-mă de judecata mea prea pripită, m-am ferit, în tot ce-am avut a spune, să dau

sentințe negîndite. Păcatul meu posibil rămîne refuzul de a cădea la tocmeală. Dar ce nevoie ar avea America puternică, bogată și frumoasă de indulgența unui martor care a venit, a mers de la un ocean la altul și pe urmă a plecat fără să-l afle nimeni ?

Abia cînd am ajuns la Los Angeles, cînd credeam că știu multe, am avut revelația Americii, și am găsit unghiul de unde trebuie privită. Aceasta mi s-a întîmplat la Disneyland, unde m-am dus cu convingerea că nu-i de mine, dar că sînt dator să văd totul, să n-am vreun regret pe urmă, scepticismul meu să fie confirmat de o experiență reală. Cu alte cuvinte, m-am dus ca să nu-mi placă.

Cît mi-a plăcut am să povestesc altă dată, atît spun dinainte că în multe locuri am palpitat de încordare, iar în altele am simțit în ochi lacrimi de bucurie. Nu crezusem, și a fost o mare învățătură. Acum am de vorbit nu despre dezlănțuirea nebună de fantezie întîlnită acolo, ci despre descoperirea Americii de către mine. Era un pavilion care părea fără importanță, fiindcă nu se plătea nici o taxă la ușă. Mă bucur că a fost așa, altfel aș fi rămas cu sentimentul că am plătit un dolar pentru o relevație neprețuită. La prima vedere era o sală de proiecție, circulară, cu diametrul de vreo douăzeci de metri, poate mai mult, cu un ecran desfășurat de jur-împrejur, o linie continuă, cum se vede orizontul din mijlocul mării. Aici era mijlocul Americii, și filmul se chema „America, the Beautiful", cuvinte care mi s-au părut goale.

Firesc, la început m-a frapat tehnica, și ar fi frapat pe oricine, fiind cu totul uluitoare. Pe ecranul circular se perindau priveliști, captate și redate panoramic, o imagine continuă, de trei sute șaizeci de grade, care te făcea să te simți în centrul naturii. Era o călătorie în jurul Americii, cu toate componentele ei geografice, oceanele, lacurile, fluviile, cîmpia, munții, canioanele, și cu tot ce-au făcut oamenii, într-o istorie de abia două secole, buildinguri, poduri, șosele, aeroporturi, pornind de la Statuia Libertății și ajungînd, după lungul în-

conjur al continentului, la rampa de lansare a navelor cosmice din seria Apollo, de la Cap Kennedy, cele care au dus pe pămînteni în Lună. Iar ca efectul acestei proiecții să meargă pînă la capăt, într-un amestec amețitor de fantezie și tehnică, podeaua sălii se mișcă, pe suspensii cardanice, sincronizată cu mișcarea imaginilor.

Am văzut Bostonul, de pe mare, repetarea concentrată a unor priveliști captate de ochiul meu nu de multă vreme, cînd fusesem acolo, și cum tabloul orașului se legăna în față, se legăna și sala, urmînd întocmai mișcarea imprimată de valuri vaporului folosit la luarea vederilor. Totul era așa cum văzusem, orașul cu buildingurile lui grupate deasupra portului, ca un mic Manhattan, și de jur-împrejur apa oceanului, albastră. Orașul se apropia, iar oceanul rămînea în urmă și impresia de plutire devenea o realitate; cineva lîngă mine avea rău de mare. Așa am văzut orașele și peisajele Americii, din automobile și din elicoptere, cu sala înclinată mult în virajele strînse, ridicată din față la decolare și coborînd la aterizare, cu senzația deplină a contactului cu cele trei dimensiuni ale lumii.

Am recunoscut multe din locurile pe unde fusesem, mirîndu-mă și rușinîndu-mă că pe lîngă unele trecusem neatent, sau cu nepăsare, ca să le descopăr abia acum formele, culorile și situarea lor față de mine însumi, privitorul. Am văzut apoi locuri unde am ajuns zilele și săptămînile următoare, și așa am avut mai multă pregătire și mai multă tragere de inimă să caut înțelesul lor în structura Americii. N-au lipsit nici insulele Hawaii, unde tocmai se recolta ananasul, și era atît de mult, că se revărsa în drum, sub roțile camioanelor; n-am mai șovăit, ci m-am dus fuga și acolo, astfel nu mi-a rămas necunoscut nici al cincizecilea stat al Americii.

Care era diferența între ceea ce văzusem aievea și ceea ce descopeream acum în această înșiruire de imagini neinventate, de mă emoționa atît de tare? Am plecat de-acolo captivat, decis să îmi schimb optica în descoperirea Americii, fără să îi avut însă explicația mutației petrecute în mine. Mult mai

tîrziu, poate abia cînd m-am apucat să scriu cartea, am înțeles că impresiile nu trebuiesc proiectate de-a valma, ci după o selecție, cum făcea filmul, lăsîndu-le deoparte pe cele fără semnificație, fiindcă altfel totul se diluează. Dar dacă ar fi numai atît, ar însemna că n-am descoperit cine știe ce, nici eu, nici autorii filmului despre America, Frumoasa.

Știu demult că un tablou din natură se reliefează mult mai puternic dacă se privește printr-un cadru. Cineva m-a învățat, încă din prima tinerețe, să am cu mine, cînd merg la plimbare, sau în excursie, un carton, ca o carte poștală, cu un dreptunghi perforat la mijloc, și să-l pun la ochi dacă vreau să descopăr frumusețea unei imagini, indiferent ce-ar fi, și indiferent unde, un arbore, un pisc de munte, o fîntînă cu cumpănă, un turn de catedrală, o frescă pe cupola unei biserici. Peisajul de șes din fața ferestrei mele, deși cu unele elemente pitorești și decorative, se pierde în natura diluată care îl compune și îl repetă cît ține cîmpia. Privit pe fereastră, pare o pictură de Andreescu ; toată lumea se păcălește și îl admiră.

Dar, la urma urmelor, este o păcăleală ?

Filmul mi-a readus în minte învățătura veche, și gîndindu-mă la tot ce-am văzut în această țară de proporții continentale, prea mare pentru cîmpul meu vizual și pentru capacitatea mea de percepție, am înțeles că trebuie să mă întorc asupra ei cu un carton în mînă, s-o privesc printr-o fereastră, țintind ceea ce se încadrează într-un anumit spirit, acela care explică existența Americii. Și-am mai înțeles că tot ce fusese sumbru mai înainte, începînd cu aterizarea mea la New York, nu reprezenta o stare de fapt, ci se datora numai unor circumstanțe nenorocoase. Fiindcă la a doua venire, cînd m-am întors la New York, după ce făcusem ocolul Americii, toate s-au petrecut altfel. Am aterizat seara, tîrziu, venind din Florida, dar nu mai eram un străin dezorientat și împovărat de bagaje, cunoșteam orașul, nu mai aveam grija casei, și pe deasupra mă așteptau prieteni. Cînd autobuzul aeroportului s-a îndreptat

spre New York, în fața mea s-au aprins brusc toate luminile orașului, făcîndu-mi o primire triumfală. Nu-mi venea să cred că eram tot eu cel ce șezuse obidit în colțul banchetei, avînd de partea mea doar pe fata necunoscută de lîngă mine, care îmi făgăduise că mă va ajuta să-mi găsesc o cameră. Dar unde, în ce grotă a acelei cetăți monstruoase acoperită de întuneric și lăsată în părăsire, fără nici o lumină ?

Acum, înaltele buildinguri din Manhattan, pe care le văzusem atunci ca pe niște umbre reci și fantomatice, îmi apăreau în față strălucind de lumini cu toată forța lor verticală, ca niște rampe de lansare în cosmos, unde nici nu le trebuia mult să ajungă. Am recunoscut vestitul Empire State Building, care mult timp a fost cea mai înaltă clădire din lume. Nu departe era buildingul Kreisler, al cărui acoperiș ascuțit și înzorzonat mi-a făcut totdeauna o impresie neplăcută ; conform metodei dezvăluite adineauri, l-am scos repede din cîmpul meu vizual și mi-am îndreptat ochii spre sud, partea de jos a orașului, unde cele două prisme verticale, buildingurile gemene World Trade Center, marcate de miile lor de ferestre luminate puternic, se ridica mai sus decît tot ce era mai înalt în New York.

Cînd am venit mai aproape, înainte de a intra în tunel pe sub East River, am văzut în stînga podurile, luminate, ca niște șiraguri de mărgele întinse deasupra apei ; ultimul dintre ele era atît de evocator pentru mine, prin amintiri literare, încît fusesem să-l văd de aproape, îl străbătusem cu piciorul, în ultima după-amiază la New York, înainte de a pleca spre Boston. Mi-era puțin teamă, fiindcă venea seara, și la întoarcere aveam de trecut prin locuri cam goale. Ca să-mi fac curaj, mi-am spus că am să mă lipesc de un grup de oameni, numai că degeaba, n-am găsit pe nimeni să-mi inspire încredere. Totuși am mers pînă la capăt, am trecut dincolo și am pus piciorul în Brooklyn, iar cînd m-am întors m-am oprit din loc în loc, să privesc New Yorkul, să-mi rămînă în ochi vederea lui de pe pod, amintită de altcineva. Mai pe urmă, în

stația de metrou din Wall Street, o negresă cu trei copii s-a așezat pe un scaun lîngă mine, în dreapta; peronul era plin de scaune goale. În loc să se așeze lîngă ea, copiii s-au așezat în stînga mea, claie peste grămadă, și zbenguindu-se și conversînd peste mine cu mama lor, care nu găsea de cuviință să-i liniștească, se înțelege că m-au înghesuit și m-au împuns cu coatele. Să mă fi ridicat, cum aș fi făcut oriunde în altă parte, gestul ar fi putut să fie luat drept o jignire. Am stat, purtîndu-mi crucea mea de alb căzut în dizgrație, deși n-am avut nici un sclav în viață. Și o fi chiar adevărat că pînă într-un timp oamenii aceștia trebuiau să stea la distanță?

Dar uite că fără voia mea am ieșit din cadru, în loc să mă opresc cu povestirea la mijlocul podului, unde era cea mai frumoasă priveliște de noapte a New Yorkului.

De la gura tunelului, autobuzul n-a mai mers mult în Manhattan, unde ajunsesem, pînă să cotească pe Bulevardul al Treilea. Îl recunoșteam casă cu casă, fusese artera mea de legătură între strada Optsprezece și Șaptezeci și Doi, unde aveam prieteni care mă invitau seara la masă; iar eu locuiam aproape la mijloc, în dreptul străzii Treizeci și Opt. Începusem să nu mă mai simt străin în acest Manhattan, care mă dezamăgise și mă speriase atît de rău în prima mea seară la New York. Dar a trebuit să lipsesc o lună încheiată ca impresiile să se întărească, apoi să devină nostalgice, pînă la a trezi în mine dorul și bucuria de-a mă întoarce. Parcurgînd cu autobuzul străzile și recunoscîndu-le, mi se părea că ajung la mine acasă. Iar cînd am coborît la ultima stație, Grand Terminal, în inima orașului, și peste gara de cale ferată, veche dar monumentală, am văzut ridicîndu-se cu o grandoare modernă clădirea Pan Am, am simțit că în acest punct, la picioarele acestor construcții, locuri de referință pentru mine, unde întîmplător sosisem și prima oară, se închidea cercul celei mai fastuoase aventuri din cîte trăisem, într-o viață nu lipsită de aventură.

3

În acea primă seară, cînd începe de fapt aventura americană, întorcîndu-mă la hotel ud de ploaie, după o primă și hazardată încercare de a arunca o privire asupra orașului, am făcut, în sfîrșit, ceea ce ar fi trebuit să fac din prima clipă, cînd am văzut că nu mă aștepta nimeni; am pus mîna pe telefon și am chemat-o pe Fici, fără îndrăzneală — eram abia cunoștințe și ce buni prieteni sîntem astăzi! Nu știam unde sună telefonul, în ce cadru, închipuirea mea rămînea oarbă, de aceea, convorbirea mi se părea inconsistentă și ireală. Am spus cuvintele trebuitoare fără să-mi recunosc glasul, fără să recunosc nimic din mine, cu sentimentul că mă aflu în cea mai vană din zilele mele. Înainte de toate, m-am grăbit s-o anunț că am un acoperiș și nu stau în ploaie. Unde? În vest, pe strada Patruzeci și Șase. „Vai de mine!" a exclamat Fici, fără să se poată abține, demoralizîndu-mă și mai tare. Apoi mi-a spus că a doua zi are să-mi caute o cameră la hotelul Tudor, unde avea relații, era undeva aproape de sediul Națiunilor Unite. Nu putea să fie decît prea scump pentru mine, așa că am tăcut, gîndindu-mă să caut altă soluție.

Pe urmă am sunat la Florin, pe care nu-l mai văzusem de peste un deceniu, de aceea parcă devenise o abstracție, și el, și numele lui, atît de familiar altădată. I-am recunoscut glasul, deși se americanizase, cu o vădită intenție de a nu lăsa lucrurile la jumătate. A fost o întîmplare norocoasă ca la primul telefon să-mi răspundă el în persoană, altfel poate m-aș fi descurajat și nu l-aș fi căutat a doua oară. De-atunci înainte nar mi se întîmpla să dau de el, în locul lui răspunde un magnetofon: „Cine sînteți? Unde pot să vă caut?" E medic și muncește de dimineață pînă noaptea. Atunci era vineri seara, și începuse week-endul, cînd se odihnesc și medicii, sau

petrec, dar cu precauții, să poată fi găsiți, în orice loc și-n orice clipă, de bolnavii în suferință. Prietenul meu poartă la centură, tot timpul, un mic aparat, cît o tabacheră. Așa poartă toți medicii cu clientelă, dacă nu sînt în concediu, cînd își lasă pacienții în grija altora. O undă hertziană, de-o anumită lungime, emisă de un post special care bate pînă la treizeci de mile, declanșează în micul aparat pîrîituri stridente, semnale de alarmă. Înseamnă că un bolnav își caută medicul la un post telefonic stabilit dinainte ; atunci cel chemat, oriunde s-ar afla, trebuie să meargă în grabă la un telefon public, să sune la acea centrală unde este abonat și plătește taxe, să afle cine îl caută, iar pe urmă, să se adreseze bolnavului, întrebîndu-l ce-l doare. De multe ori nu-l doare nimic, doar se plictisește, căci de obicei acești pacienți de duminică sînt oameni bătrîni, care rămîn singuri acasă, în vreme ce tineretul familiei pleacă în week-end. Dar medicul este dator să-i asculte jelania, și pentru acest motiv, în week-endul lui nu se poate îndepărta mai mult de treizeci de mile de centrul orașului. Am fost martor nu o singură dată la asemenea alarme, care uneori se întîmplă să fie și false, prin interferarea undelor hertziene, cu lungimi prea apropiate, gama lor nefiind infinită.

Auzind glasul și recunoscîndu-l din prima dată, am spus, obosit, fără entuziasm, fără emoție, în stăpînirea unei crize de scepticism și mizantropie : „Ai să te miri, îți vorbesc din New York". „Nu mă mir deloc, eram sigur că ai să vii de la o zi la alta."

Nu-l anunțase nimeni, era o presimțire dusă pînă la certitudine. Cineva îi trimisese de curînd una din cărțile scrise de mine, presărată cu confesiuni cîteodată indiscrete, și într-un loc era vorba de el însuși, părtaș al unora din pățaniile mele. Avea oaspeți în seara aceea, nu putea să-i lase în părăsire, dar nici eu nu aveam starea de spirit să particip la o petrecere. Știam că îi place să pregătească mese deosebite, merge singur prin magazine de alimente cu mărfuri alese, le caută și le descoperă. M-a dus și pe mine la unul din ele, ținut de un

italian, binecunoscut în New York, unde găseşti tot ce-ţi trece prin minte între delicatese, nenumărate soiuri de crustacee şi peşte, încep cu ele şi trec peste celelalte, tocmai la brînzeturi, importate din Franţa, şi din Italia, cu zecile de sorturi, una mai renumită ca alta. Chiar pîinea la italian este mai bună, şi ca în nu mai ştiu cîte varietăţi, pentru toate gusturile şi capriciile. Duminica înainte de prînz magazinul este locul de întîlnire a unei întregi societăţi din New York, lume pretenţioasă care se osteneşte să vină, de la Central Park pînă în Greenwich Village, traversînd şaptezeci de străzi sau chiar mai multe, pentru a cumpăra languste şi stridii, chiar dacă se găsesc şi în altă parte.

Prietenul meu se îngrijeşte cu aceeaşi atenţie de vinuri, ştie prăvăliile cele mai bune, iar la cea mai bună din toate m-a dus şi pe mine, de-am văzut mult mai mult decît ştiusem şi decît îmi închipuisem, întreg catalogul viticol din lume, din Franţa, Germania, Spania, Italia şi nu doar atîta, şi încheind cu ce produc viile din California, care nu sînt nici ele de dispreţuit în comparaţiile cu celelalte. E uşor de înţeles că la o astfel de prăvălie, mai degrabă o expoziţie, am găsit şi vinurile noastre, şi chiar soiuri de care nici măcar nu auzisem.

L-am sfătuit deci pe Florin să rămînă cu oaspeţii şi cu toate că nu-i cunoşteam casa, masa mi-am închipuit-o cu uşurinţă, aşa cum mi l-am închipuit şi pe el, oferindu-şi cu mîndrie şi bucurie mîncarea aleasă şi băuturile, iar eu mi-am petrecut noaptea cu lumina aprinsă, aproape fără să închid ochii, la hotelul meu din cartierul de vest, de pe strada Patruzeci şi Şase.

A doua zi se făcuse vreme frumoasă, n-am avut răbdare să stau în cameră, am coborît cu mult înainte de ora hotărîtă şi m-am plimbat pe strada pustie, acum şi mai murdară decît o văzusem seara. N-aveam nici o speranţă să-mi placă New Yorkul după ce abia trecusem prin Lausanne şi Geneva, unde tot mi se ducea gîndul, cu melancolie, ca la grădinile paradisu-

lui. Nici prin minte nu-mi trecea că la capătul a șaizeci de zile aveam să fiu subjugat și copleșit de forța lui luciferică.

„Să nu te miri că orașul e murdar, și dealtfel, nu-i pretutindeni, mi-a spus Florin, cînd a venit să mă ia, la ora nouă. Nu înseamnă că e lăsat în părăsire și nimeni nu-l mătură. Dar oricît l-ar mătura de mult și de repede, e greu să răzbească viteza de creștere a gunoiului ; datorită dimensiunii verticale a orașului. Pentru aceeași suprafață de trotuar, aici trăiesc mult mai mulți oameni decît în altă parte. Dacă undeva, într-un anumit timp va cădea un chibrit, un muc de țigară și o hîrtie pe metru pătrat, aici acestea au să fie însutite."

Reconstituind vorbele lui, era cît pe ce să spun bilet de autobuz în loc de hîrtie ; mă făceam de rîs, autobuzele la New York au alt sistem de taxare : pui banii potriviți, jumătate de dolar, în monede de nichel, într-o casetă cu pereții de sticlă, aflată lîngă volan, sub privirea șoferului, care e dator să observe. N-am ajuns a înțelege cum izbutește să numere. Cînd urcă un călător răzleț și pune două monede de cîte douăzeci și cinci de cenți, calea-valea. Dar prin ce minune se descurcă dacă-i aglomerație, oamenii se înghesuie, unii pun zece monede de cîte cinci cenți, sau, și mai rău, monede amestecate, tot soiul de nichele ?

N-am mers mult, cîteva sute de metri, pe o stradă vecină, Patruzeci și Opt, am traversat trei bulevarde și ne-am oprit în Park Avenue, aproape de vestitul hotel Waldorf Astoria, iar acolo, cînd am coborît din mașină și m-am uitat în jur, nu mi-a venit să-mi cred ochilor, nu înțelegeam cum se făcuse atît de abrupt și de repede trecerea de la o lume la alta. Aici era într-adevăr o altă lume, cu totul ruptă de cealaltă și, văzîndu-mă în mijlocul ei, liber s-o privesc și să încep a o cunoaște, am simțit o bucurie puternică, în același timp foarte intimidată. Eram în punctul pe care azi îl socotesc cel mai frumos din New York, chiar dacă va trebui să admit că sînt și altele la fel de frumoase. Acel punct însă m-a frapat primul, a fost un loc de jonțiune, unde America închipuită de mine s-a în-

tîlnit cu o Americă reală, aflată atît de aproape că o puteam atinge cu mîna. Îmi venea să rîd şi să bat din palme, dar mă împiedica o altă pornire din mine, gravă şi cucernică, de a mă închina ca la intrarea în templu. La o sută de metri, în axul acestui bulevard imperial care este Park Avenue, se ridica închizînd trecerea şi făcînd un fundal plin de sonoritate clădirea Pan Am, pe care acum o vedeam la lumina zilei, într-o perspectivă nestînjenită de nici o imixtiune vecină, echilibrată ca un acord tonic din muzică.

Socotesc a nu greşi dacă zăbovesc puţin aici, deşi în această primă zi la New York vroiam să fac numai înconjurul oraşului, pentru o primă orientare. Nu mă lasă inima, în acest loc a simţit ea prima tresărire de bucurie, umbrită apoi de nedumeriri şi de spaime, ca abia tîrziu să se despresoare de toate, şi să vibreze îndrăgostită.

Cunoşteam clădirea Pam Am dintr-un album cu fotografii colorate, pe care, avîndu-l în mînă înaintea plecării, l-am învăţat pe dinafară. Erau multe vederi din New York şi toate mi-au prilejuit bucurie cînd am ajuns la ele şi le-am văzut aievea. Dar din atîtea făcute de oameni acolo şi reproduse în albumul de serie, două reprezentări m-au frapat, întipărindu-mi-se mai puternic în minte ; întîi podul Brooklyn, aşa cum se vede el noaptea, despovărat de alcătuirea metalică, în locul ei rămînînd doar o însăilare aeriană de becuri electrice ; iar pe urmă clădirea Pan Am, la lumina zilei, într-o expunere simplă, directă, necăutată, fără farduri, ridicarea la o scară imensă a unei robuste dar suple fete de la ţară, care uimeşte oraşul, şi pe care nimic nu ajunge s-o întineze. Şi-i nespus de bizar că în faţa ei se ridică un vechi building, din perioada zorzoanelor aurite, care-i acoperă partea centrală a faţadei, iar în înălţime ajunge, cu ornamentele de deasupra acoperişului, pînă în treimea ei superioară, fără s-o întunece şi s-o compromită. Aproape c-aş putea spune, dimpotrivă, suprapunerea aceasta îndantelată seamănă cu o podoabă, cam barocă, pe care

cineva i-o tot bagă în suflet, ca s-o corupă, și nu se alege decît cu disprețul.

Mult se străduiesc arhitecții, nu doar în America, să descopere și alte forme decît prisma, folosită cu precădere, și aproape în exclusivitate la buildingurile moderne. Acestea ar deveni de-o monotonie ucigătoare, dacă n-ar varia acoperămîntul fațadelor, culorile, forma și dispunerea ferestrelor, și alte detalii. Căutînd să iasă din impas, unii ajung la forme ciudate, de multe ori inestetice, uneori ridicole și pe deasupra nefuncționale, cum am văzut la Chicago, de pildă, un bloc trapezoidal, așa, ca să rupă prisma, ajungînd în schimb la pereți oblici. Și tot acel bloc, cu structură metalică, mai era întărit de sus pînă jos cu contravîntuiri de oțel, lame destul de late ca să acopere, prin poziția lor oblică, o bună parte din ferestre. Îți vine să-ți scuipi în sîn și să-ți faci cruce. Dar uite că oamenii de meserie îl socotesc o izbîndă ; nu cumva fiindcă școala de arhitectură de la Chicago este celebră în lume ?

La San Francisco, am văzut o clădire cu zeci de etaje, de piatră albă, în formă de piramidă, în adevăratul înțeles al cuvîntului. Era într-un fel frumoasă, nu doar ciudată, dar ce spații puteau să se creeze înăuntru ? Întorcîndu-mă la Chicago, nu ascund că am admirat și m-am învîrtit mult în jurul lor, cu o satisfacție deplină, cele două buildinguri-gemene, de formă cilindrică, de pe malul canalului, numite Marina City. Reușita acestora însă nu se datora atît formei, descoperită de multă vreme, cît perforațiilor, balcoanelor, balustradelor, frumos înlănțuite și desenate puternic.

În ceea ce privește clădirea Pan Am, izbitoarea ei frumusețe se datorește unghiurilor obtuze, cu muchii liniștite, sub care se întretaie cele opt fațade, dispuse într-un octogon alungit de vreo trei ori pe o direcție în raport cu cealaltă, artificiu de o inspirație rar întîlnită, care, oricît de masivă ar fi construcția, o face să pară aeriană și suplă. De cîte ori traversam Park Avenue, indiferent în ce loc, și-l traversam de multe ori zilnic, era un obișnuit loc de trecere, vedeam clădirea Pan Am,

pe latura mare, cu trei fațade, și mă opream, pentru o clipă de bucurie. Iar dacă treceam pe strada Patruzeci și Patru, o vedeam de pe latura mică, minunîndu-mă ce clar se înrudea ea cu toată construcția, fiind în același timp atît de diferită.

Nu departe de acolo am descoperit, în acea primă dimineață, o a doua construcție care trebuia privită, dar din alte motive decît arhitectura, mai puțin izbutită, căci nu era decît un turn, o riglă pătrată, cu pereții de sticlă și aluminiu albastru. Cînd am ajuns mai aproape și n-am mai putut să-i văd proporțiile, mi-a plăcut altfel, cît de temeinic și bogat era construită, și cît putea fi de lucioasă. Dar ceea ce m-a făcut să mă minunez, confirmîndu-mi că America este o țară năstrușnică, așa cum îmi închipuiam și mai aflasem, acest building, numit City Corp, acoperă o biserică.

Așa sînt oamenii din partea locului, dacă vor să facă un lucru, nimic nu-i împiedică, bat palma fie cu Dumnezeu, fie cu dracul, plătesc ce se cuvine cerului sau iadului și rămîn în relații bune cu amîndouă. Este o chestiune de investiții. Acestea se cunosc, căci se anunță cît a costat, de pildă, podul Washington și cît diadema cu care a fost vineri seara la operă tînăra doamnă Rockefeller, ultima ediție.

La acel colț de stradă era o biserică. Dumnezeu a făcut tîrgul, în condiții avantajoase, obținînd din partea constructorului angajamentul ca în parterul buildingului său să înglobeze o biserică, mai frumoasă decît cea veche. Am văzut-o, la subsol, însă cu ferestre la înălțimea trotuarului, ca să poți privi înăuntru. Deși înconjurată de stîlpii puternici pe care se sprijină blocul, nu este cîtuși de puțin primejduită, nici ea, nici credința. La nivelul ei se află o curte interioară, buildingul fiind gol pe dinăuntru, ca să încapă mai multe ferestre. Acolo sînt mese și scaune, într-un decor bogat, făcut cu largheț e ; n-am aflat prețul, dar cred că se cunoaște. Ce mi-a plăcut mai cu seamă, altfel nu mi-aș pierde vremea cu vorbele, în acel spațiu costisitor, în cel mai central din centrele New Yorkului, unde metrul pătrat de teren se vinde probabil mai scump

decît o placă groasă de aur de mărime egală, există o cafeterie, un local productiv prin urmare, și acolo, lumea, bogată, săracă, indiferent ce haine poartă, e îngăduită să se așeze la mese cu mîncare și băutură de-acasă. Cineva din administrația buildingului o fi făcut socoteala cît costă minutul pe cap de om și pe scaun și totuși n-a găsit cu cale să dea pe nimeni afară. Iată ceea ce se cheamă o năzdrăvănie americană ; mi-a făcut foarte bine s-o aflu. N-am coborît, să mă așez la masă, am privit de pe scară, bucurîndu-mă pentru alții.

Construcția aflată printre cele înalte, căci am văzut-o deasupra orașului cînd am fost cu vaporul pe East River, are un acoperiș oblic, într-o singură pantă, orientat spre sud și înclinat la patruzeci și cinci de grade. Nu mi-a plăcut deloc, linia este cu atît mai urîtă cu cît privești mai de departe, și aș fi vrut să fie altfel, mai ales cînd dragostea mea pentru New York a început să se întărească, să crească, ducîndu-mă către exigență, cum se întîmplă în orice dragoste. Nu m-am împăcat nici cînd mi s-a spus că rostul acelui acoperiș este să capteze energia solară. N-am putut să aflu și rezultatele, în kilowați sau în cai putere ; probabil deocamdată se fac experiențe, se caută soluțiile cele mai bune.

Am văzut și la Casa Albă o intenție asemănătoare ; pe macheta acoperișului actual erau montate niște lamele, orientate spre partea unde bate mai mult soarele. Mă aflam în mers, cu șirul vizitatorilor, nu m-am putut opri să privesc mai bine, dar poate nici nu era nevoie, importantă fiind doar ideea. Nu știu dacă acel proiect se va pune în practică, pare-se s-a găsit altă soluție pentru a economisi energia deficitară. Eram pe acolo, cînd președintele Statelor Unite a declarat, stîrnindu-mi o veselie ireverențioasă, că, dînd el cel dintîi semnalul economiei, va reintroduce la Casa Albă încălzirea cu lemne.

Cîteva ore de acolo înainte m-am lăsat în voia prietenului meu, să mă ducă pe unde socotea el mai bine, iar în acest timp am încercat să mă las pătruns de emanația orașului. Am privit pe geamurile mașinii, căzut într-un fel de tranșă, căci în stare

de luciditate n-aş fi putut să înţeleg prea multe, cum mergeam cu viteză destul de mare. Eram mulţumit să respir aerul de la New York şi cel mult să-mi fixez repere pentru drumurile mele viitoare, cu piciorul, a căror voluptate o gustam cu anticipaţie. Ştiu că am luat-o la stînga, pînă în Bulevardul al Şaselea, numit cu sonoritate Avenue of the Americas, pe care l-am parcurs în partea lui grandioasă, unde m-am întors adesea ameţit de plăcere, printre buildingurile lui înalte şi strălucite, care, deşi se înalţă pînă la ceruri, nu îngroapă în umbra lor nici strada, nici trecătorii ; această circumstanţă fericită şi greu a fi explicată m-a atras acolo mult mai mult decît luxul vitrinelor. Mergînd aşa, am dat de Central Park, apoi de Grand Army Plaza, mărginite de Bulevardul al Cincilea, fascinaţia New Yorkului, vestita Fifth Avenue, cu magazine luxoase unde, dacă intră vreun întîmplător gură-cască, nu-l remarcă nimeni, ci se pierde, înghiţit de lumea bogată. De-aici încolo, luînd în lung Central Park, pe Fifth Avenue se înşiră, pînă pe la strada Nouăzeci, o veche strălucire a New Yorkului, în parte abandonată astăzi, reşedinţele vestiţilor regi ai industriei, care au avut de dus în spinare greutatea a miliarde de dolari, în aur şi în hîrtie. Voi avea de vorbit despre această lume, casa unuia din ei, prefăcută în muzeu, am vizitat-o şi, pe lîngă ce-am admirat acolo, m-am ales cu un fior de frig pe şira spinării, pe care îl simt şi astăzi cînd îmi aduc aminte.

Mai departe lucrurile n-au rămas la fel de frumoase, am intrat în Harlem şi-am mers pînă în inima lui fierbinte, care emană atîta forţă, încît uneori ajunge să incendieze casele. Am şi văzut unele, de cărămidă roşie, cu ferestrele afumate de flăcări, lăsate în părăsire poate pînă la învierea morţilor, cînd cei ce le-au construit şi le-au locuit odată se vor întoarce să le repare. Am văzut lumea, am privit cu coada ochiului şi simulînd indiferenţa, aşa mi s-a spus că-i bine, însă nu mă laud. Că aş fi în stare să-mi dau părerea de pe acum despre ceea ce este acolo ; rămîne destulă vreme. Atît doar socotesc să fi înţeles la întîia privire, ajutată de vechi zvonuri şi infor-

maţii, că Harlem nu-i înainte de toate un mare şi vestit cartier al New Yorkului, o treime din Manhattan, o structură citadină, ci un fenomen istoric în evoluţie, neîntîlnit în nici un alt loc din lume.

A fost prea mult pentru o primă zi, n-am avut însă putere să renunţ cît timp nu-mi dădeam duhul cu totul, am rămas mai departe în transă, înfundat în scaunul maşinii. Din extremitatea nordică a Harlemului am coborît înapoi, spre sud, scormonind toate contrastele, pornind de la Lincoln şi Rockefeller Center, mari ambiţii arhitectonice, primul în onoarea artelor, al doilea în slujba afacerilor, şi ajungînd la Battery Park, unde se termină Manhattan, cu Statuia Libertăţii în faţă. Dar spre a ajunge aici am trecut prin climate diferite, aproape imposibil de închipuit sub aceeaşi boltă cerească, zdrenţuită de buildinguri înalte şi atîrnînd fleanduri peste căsuţele cu un etaj sau cu două, sau fără nici unul, de lîngă Gramercy Park sau din Greenwich Village, cel care, cu vecinătăţile lui, reprezintă, cred, cartierul cel mai ciudat şi mai misterios din New York. Iar cartierul chinezesc de alături, înghesuit şi uneori mizerabil, cu pagode false montate pe faţade vechi, americane, şi cartierul italienesc, cu exuberanţa şi viermuiala lui meridională se află numai la doi paşi de monumentala împărăţie a banului, Wall Street, unde răceala faţadelor îţi îngheaţă inima, unde nu locuiesc oameni, ci doar vin să lucreze, de luni dimineaţa pînă vineri la patru după-amiaza, slujitorii dolarului. La sfîrşitul săptămînii, cum era prima zi cînd am fost eu acolo, sau în zilele celelalte după ora de închidere a birourilor, cartierul se culcă şi doarme, pe saltelele lui de aur.

Toate aceste puncte atinse în fugă reprezintă un canevas de la care voi porni luni dimineaţa, cu mijloacele mele, să descopăr New Yorkul.

Pe la cinci după-amiază eram insensibil la orice impresie, nimic nu mai putea să-mi atragă atenţia şi cu atît mai puţin să-mi trezească o emoţie. Am mers acasă şi m-am întins în pat, să dorm o oră, ca să rezist seara, cînd eram invitat la

masă, afară din New York. Poate o parte a ființei mele a dormit, alta însă a stat trează, căutînd o idee în cel mai îndepărtat trecut conștient al vieții lăsate în urmă. Cînd am auzit prima oară despre America și cum s-au format în mintea mea primele ei imagini ? Dar, înainte de toate, ce este America ? Mulți o confundă cu continentul și admit că sînt chiar două Americi, de Nord și de Sud, cum am învățat la geografie. Geografii spun și astăzi la fel, și au dreptate, din punctul lor de vedere. Eu cînd am auzit prima oară despre America mi-am făcut imaginea unei lumi în care mai tîrziu am recunoscut o țară numită suplimentar Statele Unite. Pentru mine o altă Americă nu există ; dovadă că-i așa, nimeni nu se va duce cu gîndul în altă parte a celor două continente vecine, cînd va descoperi că un bulevard la New York se cheamă Avenue of the Americas, care, fiind un plural, vrea să însemne Bulevardul Americilor. El nu evocă nimănui țări vecine, numite Canada sau Mexic. Iar în sud, țările au numele lor, au steme și constituții. Nu împiedic pe nimeni să spună așa, dar eu nu pot numi acest conglomerat de state America Latină, luîndu-mă numai după originea locuitorilor, care între noi fie vorba, nu se compun dintr-o singură seminție. Spaniolii veniți în Argentina au devenit argentinieni, după cum irlandezii au devenit americani, cînd s-au strămutat în America. Statele Unite, ca denumire, reprezintă un adaus simbolic, care, socotesc eu, de cînd unitatea țării este deplină, a devenit inutil și sună scolastic ; fiind oficial, îl admit în acte de stat și-n cuvîntările președinților.

Dar cînd am auzit prima oară despre America și care a fost prima ei imagine ? O, de auzit am auzit cu mult înainte de a merge la școală, se vorbea despre armata venită de peste ocean, să lupte în Franța, contra Germaniei. Aceste știri, greu de înțeles pentru mine, nu duceau însă la o imagine. Imaginea s-a format cînd mama mi-a cumpărat o pereche de ghete americane. Nu era doar un nume de reclamă, ci veneau chiar din America, probabil din niște surplusuri, așa se cam întîmplă la

sfîrşitul războaielor, voi spune şi altă dată. Le caracteriza o formă sobră, cam greoaie, fiindcă erau lucrate solid, şi de-atunci am înţeles că americanii nu fac lucrurile în joacă. Dar mai neobişnuit la acele ghete era bombeul, neagreat în Europa, unde tocmai intraseră în modă încălţările cu vîrful ascuţit, ca o suliţă, botezate „pineu", de la numele cizmarului care le concepuse ; prăvălia lui, la Paris, mi se pare că mai există şi astăzi. Deşi nu ştiam mare lucru despre viaţă, ghetele mele cam grosolane, cu bombeul lat şi umflat ca o gulie, nu puteau să-mi placă, dacă le comparam cu pantofii înguşti şi ascuţiţi la vîrf, cum purta lumea elegantă. A trebuit să treacă timp pînă ce aceste încălţări izmenite să se întoarcă la o formă mai rezonabilă ; eleganţii, care băgasem eu de seamă că umblau uneori ca pe ace, s-au ales cu stîlciri ale degetelor de la picioare şi cu bătături, pe toată viaţa.

În schimb, ce bine îmi era în ghetele americane, aşa urîte cum mi se păreau ele ! Îmi închipuiam toate degetele mele de la picioare, aşezate în voie, parcă în cinci fotolii, cu spaţiu între ele, fără să se înghesuie, să se strivească, dimpotrivă, conversînd civilizat unul cu altul, făcîndu-şi reverenţe de la distanţă, ca în saloane. Aşa mi-a rămas în minte gheata americană, şi prin ea am înţeles că americanii au o altă ştiinţă a vieţii decît a noastră. Statul cu picioarele pe masă e un alt exemplu, aflat însă după multă vreme.

Saltul la noţiunea următoare ar fi putut să mă zăpăcească, dacă n-aş fi crescut şi eu repede în anii aceia. A apărut atunci în calea mea, curînd după ce se terminase războiul, o năzdrăvănie americană, numită „Fordul cu Mustăţi", un automobil care nu era mai prost decît altele, dar costa jumătate cît cel mai ieftin dintre ele, sau poate nici atît, nu mai ţin minte bine, mi se pare că vreo trei sute de dolari de pe vremea aceea. Îndată pămîntul s-a umplut de ele, s-au înmulţit chiar la noi, care eram o ţară încă agricolă, cam neînvăţată cu tehnica. Auzeam că în America aveau cîte una toţi fermierii, adică ţăranii, dar bineînţeles că nu puteam crede. Odată, pen-

tru nu știu ce motiv, un Ford cu Mustăți a oprit la poarta noastră ; m-a intrigat, m-am învîrtit în jurul lui, dar e curios, am înțeles mai puțin din ceea ce spunea el despre America, decît îmi spusese gheata americană. Ceva nu era destul de copt în mintea mea, chiar dacă îmi închipuisem că le pot înțelege pe toate. Omul care conducea ciudățenia aceea nu putea să fie stăpînul, judecînd după haine, după ghete, după mîinile groase și cam murdare, și, de ce n-oi fi spus din prima oară ? — după privire ; era un șofer de meserie, adică lua leafă, și mi s-a părut c-o ia de pomană, dacă nu făcea altceva decît să se plimbe cu automobilul.

Cu alt prilej gîndurile mele au fost mult mai răscolite și au mers mult mai departe. Odată am văzut un automobil, același Ford ieftin, în fața unui atelier de pictat firme. Un domn tînăr, cu un *trench coat* alb, haină de tranșee adusă de englezi pe frontul din Franța, luată acum la purtare și de lumea civică, a coborît de la volan și i-a poruncit meșterului, ieșit în ușa prăvăliei, să scrie numerele de la poliție pe care trebuia să le poarte automobilul ; acesta era nou-nouț, mirosea a cauciuc și a vopsea proaspătă.

După frumosul trench coat, după pantofii pineu și mai mai ales după glasul hotărît și puternic, am înțeles că domnul era nu șofer, ci stăpînul automobilului. Pînă atunci nici nu mă gîndisem cui aparțineau automobilele, nu-mi închipuiam că puteau fi ale unui om anume, și acesta, odată ce-i punea numerele, era liber să meargă oriunde cu ele, conducînd el însuși în locul șoferului.

Nu puteam să-l pizmuiesc pe stăpînul automobilului, și nu de alta, dar nici nu înțelegeam ce relație era între el și lumea cealaltă, din care făceam și eu parte, abia la picioarele unei scări foarte lungi, cu o sută de trepte, cum socoteam pe atunci că este nevoie, ca să aibă loc toate felurile de oameni. Pe băcan, bunăoară, îl puneam pe treapta a zecea, institutorul meu pe a douăzecea, directorul pe a treizecea. Generalii stăteau pe la a șaizecea, între a șaptezecea și a nouă-

zecea miniştrii, şi fiindcă restul rămînea liber, am pus în vîrful scării pe cei cu automobile.

La vremea aceea veneau la noi şi alte automobile din America, mai scumpe şi mai luxoase, de pildă Cadillacul, dar le cumpărau numai bogătaşii, bancherii, petroliştii, şi le conduceau şoferi în livrele, nu stăpînii, care nu purtau trench coat, şi pentru nimic în lume nu s-ar fi dus ei personal la un atelier de pictat firme, să le scrie numerele. Comparîndu-le, cînd le vedeam pe stradă, am observat că Fordul era o maşină sărăcuţă şi simplă, cu marafeturi puţine, fără nichelaje şi fără nici un fel de podoabe, cu tapiţeria de muşama ieftină, cu tabla caroseriei vopsită totdeauna în negru. N-aş putea să explic limpede, fiindcă ştiu numai din auzite, automobilul avea un schimbător de viteze atît de simplu că se putea lipsi de cutia cu pinioane, clasică, dar încă imperfectă, oricît era ea de scumpă şi complicată. Din sistemul de conducere făceau parte două manete robuste, montate la volan şi parcă mai lungi decît raza acestuia, de unde venea şi porecla acelui automobil ca nici un altul, căci semănau într-adevăr cu două mustăţi caraghioase.

Dar oricît de vizibile ar fi fost deosebirile dintre acest automobil ieftin şi celelalte, ele nu erau de-ajuns să explice izbitoarea diferenţă de preţ dintre ele. A trebuit să treacă un timp pînă să aflu secretul, şi atunci, odată cu dezlegarea lui, s-a născut în mintea mea o altă imagine a Americii, mai puternică şi mult mai cuprinzătoare decît aceea prilejuită de ghete. Atunci am aflat că Ford nu era doar o maşină, ci un om viu, al cărui portret l-am văzut într-o revistă, un bărbat înalt, subţire, energic, cu o faţă uscată şi prelungă, cu privirea pătrunzătoare, deşi blîndă şi omenoasă ; mi-a fost îndată simpatic, şi el a rămas pînă tîrziu tipul reprezentativ al americanului, nu greţosul şi arogantul Unchi Sam, pe care îl socoteam o caricatură, cu toţi dolarii lui şi cu îmbrăcămintea făcută din drapelul cu benzi şi stele.

Ford a conceput un automobil simplu, robust, deşi deri-

zoriu în aparență, făcut să meargă, nu să ia ochii. Izbînda care a venit repede s-a datorat metodei lui de fabricație, lucru în serie, pe bandă rulantă, care, mărind ritmul producției, scădea prețul. Acum toate se fac așa, chiar în țări mai înapoiate ; atunci însă a fost o revoluție. Iar lucrul n-a dus deloc la o idiotizare a omului, cum prevedeau adversarii și cum se arăta mai tîrziu în partea tristă a unui film comic. Ce-am spus este prea simplu, abia enunțul istoriei, fiindcă în realitate ea era mult mai complexă, mai complicată și mai ramificată. Cu timpul Ford, care fabrica automobile, a ajuns să-și fabrice chiar materia primă, începînd cu oțelul ; prin lanțul acestor industrii unite am învățat o noțiune nouă, care s-a numit trust și mi-a dezvăluit încă o imagine a Americii.

Într-un muzeu al automobilului, de la Reno, orașul unde se divorțează în cîteva ore, Ford ocupa primul loc, cu cea mai bogată reprezentare. Trustul lui a fabricat pînă și avioane ; putea să fabrice orice, la urma urmelor, nu-l oprea nimeni. Ce nu mi-a plăcut mie la acest om a fost refuzul lui continuu de a-și vopsi automobilele în culori mai vesele. La toate insistențele colaboratorilor, răspundea sofistic că acceptă orice culoare, cu condiția să fie neagră. Acesta era un exemplu de încăpățînare senină și nezdruncinată, care cred că nu poate fi întîlnită în altă parte, încăpățînarea americană. Dacă urmașii lui Ford au cedat cîte ceva, amendînd severa lor moștenire, în multe privințe au respectat tradiția pînă deunăzi, refuzînd să accepte soluții noi, împotriva curentului și chiar a gustului public, ceea ce dovedește o încăpățînare la fel de americană ca a strămoșului.

Nu insist ca să pierd vremea, ceea ce spun face parte din pregătirea mea sufletească pentru descoperirea Americii. Acum cîțiva ani, o uzină Ford de la Köln, o sucursală, fabrica un tip de mașină cu tracțiunea în față — e un pleonasm, dar n-am cum să spun altfel —, o inovație europeană pe care astăzi au început s-o adopte și americanii, la fel de tîrziu cum au adoptat frîna pe discuri, deși superioritatea ei sărea în ochi, fără

să aibă nevoie de vreo demonstrație. Mașina inovată făcuse o carieră frumoasă, cînd fabricația ei a fost oprită de azi pînă mîine. Se spune, ceea ce cred, fiindcă altă explicație nu poate fi găsită, că patronul firmei, Ford-al-treilea, așa îmi închipui, nu cunosc bine genealogia familiei, venind în inspecție la sucursala germană, a pus să se calculeze prețul mașinii modernizate, ceea ce computerul face astăzi în cîteva clipe. Constatînd că mecanica nouă ridica prețul de fabricație cu cîțiva dolari, a poruncit să se revină la formula clasică. Îmi închipui ce mult și-a călcat el pe inimă mai tîrziu, cînd benzina a început să lipsească, și a fost nevoit să pună în vînzare Fordul Fiesta, de proporțiile celor mai mici mașini europene, care s-a dovedit foarte izbutită, iar mie mi s-a părut atît de frumoasă, că mi-a mers drept la inimă.

După ghete și forduri, mult mi-a folosit la completarea imaginii despre America, ducînd-o pînă la concretizare, cine nici nu s-ar crede, Jules Verne, inventatorul științei-ficțiune, care însă a intuit foarte bine și realitatea. Călătoria lui Phileas Foog de-a curmezișul continentului mi-a dezvăluit înaintea filmului și istoriei caracterele Americii și americanului, într-o sinteză aproape perfectă, pe care n-a contrazis-o nimic din ce-am aflat după aceea, și nici chiar din ce-am văzut cu ochii.

A fost apoi rîndul altor cărți, ele m-au dus departe în urmă, la începuturi, de-am aflat despre Buffalo Bill, personaj legendar în istoria Americii, pe care mult timp l-am crezut o închipuire, ca pe Tarzan și Winetou. Am mai aflat tot atunci despre lupta pionierilor cu indienii, despre caravane căzute în capcană prin trecătorile munților, despre tabere și forturi asediate, despre curajul și tenacitatea deschizătorilor de drumuri, care au înaintat prin locuri grele și neumblate, familii întregi, cu bătrînii, femeile și copiii, însemnînd traseul lor cu puzderie de morminte, pînă ce au ajuns la coasta Pacificului. Dar goana după aur, cu orașele de lemn răsărite într-o noapte ? ! Cum mi-a mai aprins închipuirea viața lor, care se petrecea între bogăție și moarte, între pocnetul sticlelor și al puștilor ! Erau

înarmate și femeile și nu șovăiau să tragă. Din ele ar coborî, cum crede Fici, frumoasele făpturi ale Americii de astăzi, care însă în loc de inimă, cum spune ea, au un computer. Automobilul mai avea mult pînă să apară, era vremea diligenței și calului. Vremea poterelor și a șerifilor.

Pe urmă s-a construit calea ferată, cu o trudă pe care mintea mea n-o poate pătrunde decît în parte, destul însă pentru a-mi da seama ce neam de oameni se născuse acolo, în mai puțin de un secol, pe cînd istoria lumii era milenară. În locurile pustii unde se făceau gările, răsăreau orașe ca în poveste. Acum acele orașe sînt metropole, calea ferată, în schimb, o năpădesc bălăriile și gările se scot în vînzare. Am citit cu ochii mei anunțul, lipit pe ușa bătută în cuie, la gara Rio Grande din Salt Lake City. La Seatle, din cele două gări una este prefăcută în magazin de vechituri, *Antique World scrie* pe firmă ; am intrat și-am văzut. Deși au fost ridicate la rangul de antichități, lucrurile puse la vînzare mi s-au părut mizerabile ; dar lumea le caută, sătulă de frumusețea celor care se fac astăzi. În nu știu ce oraș, mi s-a spus, un grup de oameni s-au asociat, au cumpărat gara, cu o locomotivă și o bucată de cale ferată ; duminica vin, lustruiesc locomotiva, fac focul în cazan și se plimbă cu ea în sus și-n jos, cîteva sute de metri, jucîndu-se ca niște copii, așa cum și sînt puțin, la urma urmelor. Dar acolo, ca să se construiască gara și calea ferată a curs multă sudoare omenească pe vremuri, și nu o singură dată a curs și sînge. Peste drum de gară se afla „saloon"-ul, cu cele două uși batante tipice, făcute să fie date în lături cu cizma sau cu patul puștii. În fund erau jocurile de noroc, unde se miza cu pistolul pe masă. Iar deasupra acestor tripouri, care au generat cazinourile de la Reno și Las Vegas, își aveau odaia tîrfele, cu un pistol la cingătoare și cu altul sub pernă, plus o pușcă în spatele ușii. Oare să aibă dreptate Fici ? Le știu numai din filme ; dar cum aș nesocoti acest fantastic instrument de informație în fața căruia pălesc multe cărți de istorie ?

Cred că primul film pe care l-am văzut în copilărie, cînd proiectoarele funcţionau cu arc voltaic, aruncînd pe ecran un fascicul de lumină pîlpîitoare, cam violacee, cînd pelicula proastă lăsa impresia că asupra decorului plouă întruna, a fost *Misterele din New York,* în vreo douăsprezece serii. Atunci am auzit prima oară acest nume ; mult timp nici n-am ştiut ce înseamnă.

Cum aş putea apoi să nesocotesc ce mi-au spus despre viaţa americană trenurile lui Lon Chaney, a căror locomotivă, brăzdînd noaptea preeriilor, devenea un personaj mai presus decît oamenii ? Cît voi mai trăi n-am să uit fluierul ei lugubru, aşa cum nu l-am uitat pînă astăzi...

Ajunsesem aici cu istoria Americii, cînd jos, în stradă, a izbucnit un semnal de alarmă ; la început nu mi-a întrerupt reveria, la New York şi nu doar acolo se aud mereu semnale de alarmă, lumea este obişnuită, le suportă fără să protesteze şi nici nu-şi dă seama cum îşi macină nervii. Mi-a atras atenţia abia după un timp, cînd m-am mirat că sunetul nu modulează, ca sirenele salvării sau ale poliţiei ; s-a născut în mine o îndoială, poate era un semnal permanent şi îl auzisem tot timpul. Gîndurile s-au reînfiripat, au mers înainte, poate nu străine de acest sunet violent, fiindcă, fără să-mi dau seama cum, ajunsesem la ideea de violenţă, ilustrată de atîtea întîmplări cîte ştiam din viaţa americană.

Peste vreo jumătate de oră, cînd am coborît să mergem la masă, am constatat că sunetul acela era semnalul de alarmă al unui automobil, parcat în stradă şi care se pornise dintr-o toană, căci nu forţase nimeni portiera ; poliţiştii, sosiţi de puţin timp, tocmai se chinuiau s-o deschidă, cu chei, şperacle, cîrlige dar, ca să spun aşa, nefiind de meserie, îşi cam pierdeau timpul ; cînd am ajuns la colţul străzii, semnalul se auzea încă.

Multe semnale de alarmă îmi sună în minte cînd mă gîndesc la America ! Cel mai vechi, clopotul de la postul de pîndă al forturilor, anunţînd pe Siucşi şi pieile roşii. Apoi, brusc, soneriile de la bănci, cuplate prin fire secrete cu poliţia. Ce

folos ? ! Atîtea bănci au fost devalizate ! Un automobil negru oprit în față, patru uși deschise brusc, patru oameni cu fața mascată, cu pălăriile trase pe ochi, cu pistoale automate, iar mai tîrziu cu mitraliere, poate din surplusurile armatei. Inamicii publici ! Dillinger, Al Capone... Nu înțelegeam, credeam că-i o glumă. Pe Al Capone n-au izbutit să-l înfunde, deși isprăvile lui le cunoșteau nu doar polițiștii și justiția, ci toată populația, pînă și copiii. Au trebuit să-l aresteze pentru evaziune fiscală. Teama de eroare judiciară, aceasta fiind, recunosc, o rușine într-o lume liberă și civilizată, a făcut să apară legi atît de prudente, încît adesea paralizează justiția, chiar dacă nu-i coruptă, și criminalul dovedit se strecoară printre paragrafe, ducînd procesul pînă la bătrînețe. Șapte ani și-a tot amînat executarea pedepsei un condamnat la moarte devenit celebru, care a avut starea de spirit să scrie și-o carte, în celulă, să-și povestească viața, de parcă avea cineva nevoie s-o afle ! Banii cîștigați pe această cale i-au folosit spre a-și plăti avocații.

Dar pînă a se ajunge aici au fost două războaie în Europa și unul la fața locului, între două jumătăți ale Americii. Eu nu mă lepăd de ce-a scris Margaret Mitchell. Oare negrii de astăzi, ai căror strămoși mai erau sclavi încă în a doua jumătate a celuilalt secol și nu s-au eliberat singuri, s-or gîndi cît sînge american a curs pentru ei pe pămîntul Americii ? Cîți oameni s-au jertfit ca să salvgardeze ideile unei constituții care a rămas nobilă pînă astăzi, chiar dacă în jur înflorește violența și justiția nu poate s-o reprime ?

Ce mi-a mai venit în minte după războiul de secesiune ? Am sărit deodată pînă la Josuah Slocum, navigatorul de la Boston, marea și statornica mea admirație. Am scris de multe ori despre el, declarîndu-mi iubirea nestinsă, și iată că abia acum, cînd proiectez să merg în orașul lui, nu ca să-i caut urmele, de mult șterse, ci pentru o clipă de reculegere, îmi dau seama că el este o emanație a acestui pămînt unde mă aflu astăzi, și ceea ce l-a determinat la fapta lui uimitoare,

neegalată de nimeni, deşi e rămasă aproape un secol în urmă, a fost duhul Americii.

Amintindu-mi de el, n-am putut să-l las deoparte pe Jack London, cu toate că e o mare distanţă între unul şi altul ; dar îi datorez şi lui ceva din cîte ştiu astăzi.

O placă pusă pe zidul unei case de la New York, de pe strada Şaptesprezece, sau una vecină, aproape de Second Avenue, locuri mult colindate de mine, arată unde şi-a trăit timpul din America Antonin Dvorak, a cărui Simfonie a noua el a numit-o „Din Lumea Nouă". Nu dădusem nici un fel de atenţie subtitlului, îl ignoram cu desăvîrşire, deci îi ignoram şi înţelesul ; iar biografia lui Dvorak îmi ieşise din minte, nefiind loc pentru toate. Pînă ce tîrziu de tot, abia în anii din urmă, tot ascultînd simfonia într-o înregistrare destul de bună, muzica, pornind de la o temă din partea a patra, Allegro con fuoco, a trezit treptat în mine o reminiscenţă difuză, şi concentrîndu-mă, apropiindu-mă de ea în cercuri tot mai strînse, am avut revelaţia Americii, cu ce ştiam şi intuiam despre ea, pus în sunete.

Spunînd aşa, vin în contradicţie cu muzicologii, care susţin că simfonia are la bază motive din folclorul ceh şi a inspirat-o dorul de patrie, cum declară însuşi compozitorul. Aşa o fi, însă trei ani petrecuţi de el la New York au fost destul, cred eu, ca în folclorul ceh să se infiltreze ceva din spiritul Americii ; nimeni nu scapă, chiar dacă vrea să se apere. Nu aduc ca argument subtitlul, care admit că poate să fie numai o etichetă. Dezlegat de orice informaţie, şi de orice sugestie venită de la alţii, eu în această muzică am văzut ceva din America, parcă prin imagini directe, mişcate, o proiecţie cinematografică. Partea a patra, de pildă, ca să nu lungesc vorba mai mult decît trebuie, mi-a sugerat un episod trist şi eroic din marşul spre Vest al Americii, lupta unui fort cu pieile roşii, unde apărătorii învinge, dar generalul cade în mîinile atacanţilor şi este dus în captivitate.

Sigur că poate să fie şi altfel. Important este că muzica

n-a rămas sterilă, ci mi-a dat și ea o imagine a Americii, poate mai colorată decît altele. Am făcut chiar un text, inspirat de acea parte a simfoniei, în ritmul ei, cu gîndul să-l supraimprim pe bandă magnetică, prin glasul unui prieten care face teatru și ar fi fost cucerit de idee ; deși am renunțat, fiindcă nu-i timp să faci tot ce-ți trece prin minte, gîndul a rămas și textul îmi sună singur în ureche, cînd ascult Simfonia lui Dvorak, „Din Lumea Nouă", cum s-a subintitulat mult timp America ; azi bag de seamă că nu mai spune nimeni așa, și cei tineri poate nici n-au auzit vreodată. Ei, dar de ce să mă mire ? ! Nimic nu poate să rămînă nou o veșnicie, timpul face să dispară însuși conținutul noțiunii.

Nu sînt deloc sub influența filmului văzut în copilărie, *Misterele din New York*, acela era cu totul altceva, un lanț de crime nedezlegate, opera unui scelerat rămas în umbră și numit „Mîna care nimicește". Nu era nici un mister, ducă-se naibii, lumea se lăsa prostită, serie după serie, iar noi, copiii, dîrdîiam de frică. Dacă un detectiv isteț, ca Sherlock Holmes, și-ar fi pus mintea cu criminalul, îl dibuia în cîteva ceasuri ; numai că atunci filmul n-avea de ce să continue.

Există însă cu adevărat mistere ale Americii. Bunăoară, Klu-Klux-Klanul. Știusem că era o organizație secretă, care teroriza pe negri și pe partizanii acestora, după războiul de secesiune. I-a găsit cineva vreodată sediul, i-a demascat conducătorii, i se cunosc statutele ? Și mai există, pîndește din umbră ? Cineva spune, acum, după atîta vreme, că nu era decît o asociație de glumeți care se deghizau, își puneau cagule, și așa, cu o lumînare aprinsă în mînă, ieșeau noaptea pe stradă doar ca să sperie pe cei slabi de înger. Ce mai pot crede ?

În subsolul fiecărei bănci sînt mistere. Prohibiția alcoolului, de care îmi amintesc foarte bine fiind contemporană cu tinerețea mea, cînd doream să le aflu pe toate, a fost un mister, și cum s-a constituit, și cum a funcționat după aceea. Iar misterul abolirii ei este și mai mare. Amîndouă au prilejuit îmbogățiri și crime, și nici una n-a fost în folosul Americii.

Oare cine se joacă de-a v-ați ascunselea cu țara aceasta nemaipomenită ? Ce este Mafia ? Cine l-a ucis pe Martin Luther King ? Dar pe John Fitzgerald Kennedy ?

La 7 decembrie 1941, cînd curentul neintervenționist era foarte puternic în America, japonezii au atacat prin surprindere, fără declarație de război, flota americană de la Pearl Harbor, în Hawaii, pe cînd delegații lor duceau tratative economice la Washington. Un enunț mai scurt, mai clar și mai precis nu se poate concepe. Dar să nu fie oare nici un mister în această afacere sîngeroasă ? N-am să mă refer deloc la cîte insinuări s-au făcut, mai pe șoptite, mai cu glas tare. Cineva dorea ca America să intre în război, era datoria ei tradițională de a salva Europa. Numai că poporul american, ca să se pornească, avea nevoie de o provocare. În 1917 a fost Lusitania. Și numai o sută de morți americani au ridicat sute de mii, care s-au dus la moarte, fără să-i fi păscut vreo primejdie. Germania lui Wilhelm n-ar fi ajuns niciodată în America ! Așa a început războiul ; torpilînd transatlanticul, nemții și-au făcut-o cu mîna lor. Cum și-au făcut-o și japonezii la Pearl Harbor.

În 1917, America nu avea armată ; mă minunez ce repede și-au adunat-o, cu oameni care veneau singuri să meargă la luptă. Așa e America ! Nu era timp de școală ; gradele, de la caporal pînă la general, s-au dat pe baza probelor psiho-tehnice. O năzdrăvănie, ca Fordul cu Mustăți. Cineva putea crede că-i o joacă. Așa a fost, au pus oamenii să se distreze cu niște jocuri, șaradă și rebus, care dezvăluiau aptitudinile. După cîte știu n-au fost nemulțumiri, nici dezamăgiri ; armata aceasta improvizată și-a demonstrat capacitatea pe cîmpurile de luptă din Franța. Așa e America ; ghetele cu bombeu ar fi trebuit să atragă atenția lui Wilhelm.

Pearl Harbor da, are o față misterioasă. Cum aș admite că președintele Roosevelt, și oricine altcineva din America, în afară poate de o făptură scelerată, ar fi dorit și ar fi înlesnit acea lovitură banditească ? Decît că unele fapte rămîn cu totul

acoperite de întuneric. Stătea oare America atît de prost cu spionajul, agenţii ei pe pămîntul Japoniei nu simţiseră pregătirile acelei expediţii, mult prea uriaşă ca să nu producă o trepidaţie ? Că portavionul cel mai modern al Americii lipsea tocmai atunci de la Pearl Harbor, plecat în croazieră, poate să fie o coincidenţă, nu ţin seama de spusele unora, că ar fi fost pus la adăpost, ştiindu-se ce-avea să urmeze. Dar navele celelalte, şi oamenii, care urmau să fie victime ? Erau ei oare sacrificaţi cu bună-ştiinţă ? Nu pot crede ; îmi îngheaţă sîngele. Că apărarea americană s-a mişcat greu în faţa atacului mă miră mai puţin, deşi multe rămîn inadmisibile. Era duminică dimineaţa, timpul odihnei şi liturghiei, iar în ajun, seara, fusese petrecere. Numai că iată ce susţin unii, barajul de la intrarea în port rămăsese deschis tocmai în ziua aceea.

N-am dovezi, nu pot să spun decît că toată întîmplarea rămîne misterioasă, cu atît mai mult cu cît pierderile americane au fost sub ceea ce sperau japonezii. Au greşit tirul, sau n-au găsit ţintele ? Oricum, aşa zdruncinată cum fusese la Pearl Harbor, flota americană a cîştigat bătălia Pacificului. Printre luptători era John Fitzgerald Kennedy ; mi se pare că atunci a fost rănit la coloana vertebrală, de a rămas toată viaţa cu o infirmitate chinuitoare ; atît că n-a avut o viaţă prea lungă ! Deşi pe alt front de luptă, el n-a contribuit mai puţin decît ceilalţi, debarcaţi în Normandia, la eliberarea Franţei, patria Jacquelinei.

Fiindcă a venit vorba, iată alt mister, această fiinţă, prima doamnă a Americii, după titulatură, care am crezut că va rămîne toată viaţa la Washington, să păzească mormîntul, şi cînd colo, n-a aşteptat prea mult să se mărite cu Onasis, un personaj obscur dacă laşi deoparte imensa lui bogăţie şi îndrăzneala mai mare decît a străbunului Ahile. Am crezut, am sperat cînd am auzit vestea stupefiantă, că Jacqueline îşi sacrifica sufletul şi prestigiul, ca folosindu-se de banii şi de sprijinul armatorului, cu puterile lui redutabile, să descopere misterul morţii lui Kennedy, să dea în vileag numele şi mobilul

asasinilor. Nu uitasem declarația ei solemnă, care m-a cutremurat cînd am auzit-o, crezînd în ea naiv și cu sinceritate, că dacă într-un an crima nu va fi pedepsită, ea va renunța la cetățenia americană.

N-a renunțat, și acum, văduvă bogată, trăiește în pace la New York, îngrijindu-se cu medicamente românești pentru prelungirea tinereții. Cine o vizitează spune că a devenit foarte urîtă.

I-am văzut la Casa Albă portretul făcut în vremea cînd, cel puțin mie, mi se părea frumoasă, cu fermecătoarea ei grație franțuzească. Pe plăcuța de alamă prinsă în rama aurită scrie : „Jacqueline Kennedy-Onasis". Era nevoie de acest adaus ? Este o conștiinciozitate, sau o ironie ? Ce să caute numele lui Onasis la Casa Albă, în rînd cu președinții Americii ?

Dacă m-am interesat de misterul morții, fiindcă venisem aproape și ea se reactualiza cu o putere crescută, cineva, la New York mi-a spus : „Nu te mai gîndi, adevărul n-o să se dea în vileag nici pentru tot aurul din lume !" „Și crezi că într-adevăr se cunoaște ?" „Bineînțeles, îl cunoaște multă lume, numai că nimeni nu spune". „Îl cunoști ?" „Sigur, dar renunță ; nu încerca să afli de la mine !"

Pentru ce, Dumnezeule ? Eu, dacă aș ști, aș spune.

4

Mult aș vrea să pot arăta limpede, cui vrea să afle, ce este el în realitate, acest New York, cum eu n-am putut afla de la alții. Am citit, am ascultat, am văzut fotografii și filme,

imaginea orașului a rămas vagă, în afară de unele detalii caracteristice, un pod suspendat, un grup de clădiri înalte, o aglomerație de cinematografe cu firme luminoase și, de la sine înțeles, Statuia Libertății, în fața orașului. Cînd am ajuns acolo, nimic nu mi s-a părut cum îmi închipuiam, deși am recunoscut locurile știute. Nu încerc să deschid ochii cuiva, de teamă că nu va înțelege, cum n-am înțeles nici eu spusele altora. Dar n-am să-mi ascund impresiile, și poate pe calea aceasta voi ajunge puțin mai departe. Ca să nu duc cu mine poveri mai mari decît puterile mele, renunț din capul locului la ceea ce înseamnă New York în desfășurarea lui deplină, cu toate boroughurile, care nu sînt suburbii, ci orașe unite. Le-am traversat o dată, în fuga mașinii, și pe urmă am rămas în Manhattan ; mi-a fost deajuns, n-am simțit nici o lipsă. Celelalte, Bronx, Queens și Brooklyn, în partea răsăritului, pe care le-am privit mult, peste East River, cu un sentiment de neputință, există, și nu mai puțin vii decît Manhattan, dar vor rămîne necunoscute. Nu mai vorbesc de Staten Island, din sud, care nici nu putea să se vadă, fiind prea departe. Ca să merg pînă la capăt ar trebui să includ în cîmpul meu de observație și orașul New Jersey, aflat la apus, peste Hudson River, fiindcă, deși aparține altui stat, o mare parte din populația lui lucrează și trăiește în New York, ducîndu-se acasă numai noaptea.

Manhattanul este o insulă stîncoasă, o temelie stabilă și solidă pentru construcțiile înalte, zgîrie-norii, caracteristica lui cea mai izbitoare. Lungă de vreo douăzeci de kilometri, lată de trei-patru, orientată de la sud la nord, cu aproximație, această uriașă corabie de piatră nu are a se teme de nici o zgîlțîire. Legate între ele, la partea de nord, cu Harlem River, cele două ape, din apus și din răsărit, dau orașului un contur puternic și îi determină identitatea ; fără Hudson, Manhattanul s-ar fi contopit cu New Jersey ; fără East River, poate s-ar fi diluat în cele trei boroughuri și zgîrie-norii ar fi pierdut din înălțime. Forța lui au determinat-o limitele fixe, făcînd

din el un conglomerat de roci cu densitatea mare, unite prin cimenturi imperisabile. Dacă ar fi părăsit odată, cum mi-am imaginat într-o clipă sumbră, pustiu și fără o rațiune de existență, decît poate speranța că se va naște acolo o altă lume, nouă a doua oară, el ar rămîne în picioare cu imaginea de apocalips și apoteoză cum se arată cînd vii de pe ocean, lăsînd în stînga Statuia Libertății. Ferice acela care ajunge la New York cu o corabie ! Așa am visat, și n-am avut norocul !

●

Fără clădiri, Manhattan ar semăna cu puntea unui portavion gigantic ; e ceea ce mi-a sugerat harta, și mă folosesc de această asemuire pentru a ajunge mai ușor la închipuirea cui vrea să afle ceva de la mine. Fiecare metru pătrat din puntea unui portavion are o utilitate deplină, nimic nu-i de prisos, după cum nimic nu-i în minus. Orice îi depășește conturul, un avion în plus sau unul venit să aterizeze cu viteză prea mare, cade peste bord și se șterge din registru. De aceea, Manhattan a crescut vertical, mai sus decît orice oraș din lume; determinant n-a fost vreun viciu, nici vreo ambiție, ci un element primordial în relația societății cu spațiul unde îi este ei mai bine să se dezvolte. Comparația cu portavionul, folosită ca un artificiu temporar, pentru a sugera limitele absolute ale acestui spațiu, se anulează înainte de a deveni absurdă și ridicolă, îndată ce cobori în realitate, adică la nivelul străzii. Atunci orașul, greu să fie socotit operă omenească, pare o îngrămădire de conuri vulcanice, atît de presate unul de altul încît lava, neavînd unde să se reverse, a crescut în înălțime, pînă ce s-a sleit forța erupției și au rămas rocile, răcite.

Fenomenul a fost inegal probabil, ca toate manifestările naturii, și așa se explică de ce lîngă buildinguri cu patruzeci de etaje, care sînt departe de a fi cele mai înalte, se înșiră căsuțe ca de jucărie, vopsite în culori vesele, ca în orășelele copiilor, cu trei etaje, cu două și chiar cu unul, cum se soco-

teşte acolo parterul. Asemenea case, rezultatul unei clemenţe diavoleşti sau divine, reprezintă în Manhattan cel mai izbitor dintr-o lungă serie de contraste. Era una, pe strada Patruzeci şi Nouă, aproape de Bulevardul al Doilea, în plină aglomeraţie citadină, stînd singură şi micuţă, albă, retrasă de la trotuar, cu o grădiniţă în faţa uşii, între două buildinguri cărora nu le vedeam terminaţia, oricît mi-aş fi lăsat capul pe spate, căci îmi lipsea spaţiul care să-mi dea o perspectivă suficientă. Mi s-a părut oprimată, cum zăcea acolo ca într-un fund de prăpastie, şi, cu toată lumina pe care o vedeam seara la ferestre, nu-mi venea să cred că e locuită. M-am oprit adesea şi am privit-o, fermecat şi cu frică, întrebîndu-mă dacă a trăi în asemenea casă, construită poate la începuturile Americii, este un privilegiu sau o pedeapsă. Ea, una, nu poate proveni dintr-o erupţie vulcanică, e făcută de oameni care au cărat cu spinarea cărămida şi mortarul, de aceea şi preţul ei cred că este inestimabil ; o asemenea casă nu-şi cumpără decît bogătaşii.

Cineva m-ar putea povăţui să renunţ la ideea erupţiei vulcanice, manifestare haotică, fără nici o linie directoare, căci aşa n-am cum să explic caroiajul perfect al străzilor şi bulevardelor, drepte şi perpendiculare unele pe altele. Nu greşesc însă dacă îmi închipui un haos dus pînă dincolo de ultima lui limită posibilă, unde, nemaiavînd cum să crească, se transformă în linii drepte, după legea relativităţii generale a lucrurilor, aşa cum un sunet ajuns la limita de sus a vibraţiei perceptibile se transformă în linişte.

Extremitatea de sud a Manhattanului, de la Battery Park pînă la strada Patrusprezece, a scăpat de această rigoare geometrică ; în cîteva locuri unele artere încearcă să respecte şi ele regula unghiurilor drepte, dar nu au haz, cum n-ar avea haz ţăranii îmbrăcaţi orăşeneşte, dacă şi-ar mai pune şi guler tare, şi manşete scrobite. Lăsînd la o parte cartierul de afaceri patronat de Wall Street, care este o excrescenţă, un con vulcanic mai virulent decît toate, caracterul locului îl dă Greenwich Village, cu străzi intersectate capricios, cu un pitoresc de

provincie pe alocuri, în rest torturat de contraste ţipătoare şi alarmante, boemă, depravare, beţie de alcool şi de stupefiante.

De la strada Patrusprezece înainte, pînă în Harlem, pe la strada O Sută Treizeci, unde insula începe să se îngusteze şi geometria se strică, arterele transversale, din East River în Hudson, se succed la distanţe aproape invariabile, cam şaptezeci de metri, şi tot atît de paralele cum sînt firele într-o ţesătură. Iar urzeala acestei etamine ciclopice o alcătuiesc grandioasele bulevarde, lungi de zece, doisprezece kilometri, în număr de treisprezece cu toatele, dar cu numărătoarea întreruptă la unele dintre ele, care au căpătat nume proprii şi dau cadastrării geometrice un caracter mai puţin rigid decît numărătoarea aritmetică.

Ceva mai sus de centrul topografic al oraşului, de la strada Cincizeci şi Opt înainte, se naşte un alt patrulater, cu laturi şi unghiuri riguros drepte, circumscris cu oarecare simetrie în patrulaterul Manhattanului şi repetînd caracterul geometric al acestuia. Atîta aliniere ar putea să devină antipatică, dacă n-aş avea sentimentul că ea s-a născut prin exacerbare, dintr-o natură haotică. E un parc, dar cuvîntul nu-l defineşte cum trebuie, fiindcă, în afară de încadrarea lui între străzi drepte, restul scapă oricărei legi urbanistice şi devine o natură nesupusă, în contrast cu tot ce-l înconjoară. Un asemenea spaţiu, dacă s-ar fi nivelat, ar fi putut cu uşurinţă să devină aeroportul oraşului şi să funcţioneze pînă mai deunăzi, cînd pistele de decolare s-au lungit cu un kilometru. Cred că la începuturile lui şi-n epoca de mare prosperitate, oamenii de afaceri de pe Fifth Avenue, care îl mărgineşte, vor fi jinduit să-l parceleze, spre a construi buildinguri în cel mai ispititor centru al oraşului.

Nu-i voi închina multe rînduri, nu mi s-a lipit de inimă, ca Hyde Park de la Londra, şi nu l-am străbătut decît pe jumătate. N-aş fi vrut neapărat să-l vizitez noaptea, dar cînd mi s-a spus să nu pun piciorul înăuntru de la căderea întu-

nericului, nu mi-a mai plăcut nici ziua. Nu m-a supărat că este puțin în paragină, negreblat și nemăturat bine ; fiind vorba de o natură cu caractere de libertate, poate mai multă îngrijire ar putea să-i strice. Natura este reprezentată într-o desfășurare destul de compusă, pădure, lacuri, pajiști, depresiuni, coline stîncoase. Buildingurile din jur mi s-au părut mirate să-l vadă acolo, și, ca să spun drept, nu m-am mirat nici eu mai puțin decît ele. Dar nu propun să se desființeze, Doamne ferește ! Ce mi-a plăcut mai mult în tot parcul, au fost doi cîini, eliberați din lesă, care se jucau pe marginea lacului. Cu toate restricțiile citadine, care le sînt impuse și lor, ca și oamenilor, cîinii de rasă rămîn privilegiații vremii noastre.

O amintire frumoasă mi-a lăsat ceva auzit de la alții, concertele simfonice în aer liber, date de cele mai bune orchestre ale orașului, cu dirijori renumiți, din toată lumea. Era toamnă, trecuse timpul lor, mi-am închipuit însă tot ce-am aflat prin cuvinte, și m-am bucurat că lumea din această cetate asediată de neliniști care n-au mai contenit de la marea criză, are încă atît suflet ca să iubească muzica. Vin cu mic cu mare, se așeza din vreme pe pajiște, în jurul orchestrei, căci nu sînt scaune, și pînă să înceapă concertul își întind pe cuverturi și pături mîncarea de seară, adusă în coș ca la picnic. Picnicul dealtfel este în America nu doar un obicei, ci o instituție aproape națională. Nu-mi place să amestec muzica și mîncarea, cum la noi nu se obișnuiește, din fericire, nici la vodeviluri sau teatre de revistă, și nici măcar la spectacolele de music-hall, ocazionale, care se desfășoară în săli de teatru, cuviincioase. La Hollywood mi s-a arătat un amfiteatru în aer liber, pentru mii de oameni, unde pot fi văzute spectacolele cele mai diferite, printre ele, dacă am înțeles bine, mistere religioase, probabil modernizate. În fața orchestrei, o bună parte din această arenă are loji, țarcuri pătrate, unde, pe lîngă scaune, există o masă ; pe ea spectatorii își deșartă coșul de picnic, cu de-ale gurii, și se pun să înfulece, amestecînd

mîncarea cu reprezentația. Mai rău mi se pare că țarcurile, nu mai înalte decît masa, lasă vederea liberă în toate direcțiile, fiecare poate să se uite la bunătățile vecinului și la felul cum le mănîncă ; mi se pare că-i o indiscreție care unui om mai sfios poate face să nu-i tihnească mîncarea. Ca să nu spun în ce situație grea s-ar găsi o femeie însărcinată, dacă ar rîvni la ceva de pe masa vecinilor ; soțul ei ar fi nevoit, poate, să se aplece peste parmalîc și să ceară. Noroc că toată lumea arată simpatie și solicitudine viitoarelor mame.

Bogătașii din Hollywood, dacă țin să li se respecte rangul, se abonează la o lojă, cu sezonul sau pe viață.

În Central Park de la New York, cum mi s-a povestit, publicul vine din timp să-și aleagă locul și cînd începe concertul, masa e terminată ; dacă-i așa, nu mai am motiv de cîrteală. Cînd apare dirijorul, prisosurile picnicului sînt de mult adunate în coșuri, laolaltă cu vasele ; rămîne o lumînare aprinsă pe fața de masă. Dacă sînt mii de lumînări pe pajiști și pe coline, îmi închipui la ce delicată și misterioasă feerie dau ele naștere. Emoționantă și minunată este liniștea așternută asupra parcului ; toată lumea ascultă în tăcere și fără să miște. La fel, păsărelele din copaci, și veveriițele. Am regretat mult că n-am avut parte de-o asemenea seară, sînt însă mulțumit că am aflat cîte ceva de la alții ; restul pot să-mi închipui și așa îmi cîștig și eu partea mea de emoție.

A patra arteră în vestul parcului este vestita Broadway, care vine de departe, de peste Harlem River, mai lungă decît însăși Manhattan. Ciudată pe tot parcursul, această cale neomogenă, al cărei nume ar putea să însemne nu doar Strada Mare, obișnuit spus Main Street, ci și Drumul Vacilor, a făcut o carieră zgomotoasă în viața New Yorkului, prin teatrele ei și prin spectacolele mai bune și mai ușurele, care se joacă ani în șir, consacrînd actori și îmbogățind autori, tot așa cum prin căderi dezastruoase pot să curme o carieră, aruncînd peste ea sentințe definitive.

Ca desen topografic, Broadway nu este numai o stradă capricioasă, ci eu o socotesc nebună de-a binelea. După un traseu izmenit pe sub parcurile din afara oraşului, curînd după ce trece de podul Washington, se cumineţeşte deodată şi o ia oblu înainte, numai că linia ei dreaptă şi paralelă cu celelalte bulevarde nu face decît să-i ascundă temporar scrînteala absolut incurabilă. Căci n-ajunge bine la Central Park şi, fără nici o veste şi fără nici un respect pentru arterele celelalte, cuminţi şi civilizate, se apucă să şerpuiască, nesigură pe ea şi puţin beată. De-acolo înainte nu-i trebuie mult să-şi piardă cu totul busola şi s-o ia razna, traversînd oblic oraşul, tăind bulevardele în unghiuri ascuţite şi lăsîndu-le stupefiate. Aşa face, de pe la strada Şaptezeci şi Doi, pînă în sudul oraşului, unde se pierde într-o harababură creată de ea însăşi. Pe unele din triunghiurile ascuţite rezultate din intersectarea ei piezişă cu bulevardele peste care se năpusteşte, s-au construit buildinguri înalte, cu arhitectura ciudată, impusă de forma terenului. Cel din Times Square, bunăoară, cu vreo treizeci de etaje, abia găseşte loc pentru o fereastră în vîrful triunghiului. Raportată la înălţime, această latură de cîţiva metri nici nu mai poate fi socotită faţadă, ci muchea unui topor pus să stea cu ascuţişul în poziţie verticală. Deosebită de arhitectura oraşului nu doar prin izbitoarea ei subţirime, ci şi prin stilul baroc de la începutul secolului, clădirea mi-a atras totdeauna privirile şi mi s-a părut chiar frumoasă, nu doar ciudată. Dar tot timpul m-am temut că nu are stabilitate, cu baza aceea îngustă şi ascuţită, m-am tot aşteptat să cadă cu muchea în Broadway, care vine din faţă, şi s-o despice în două, ca s-o liniştească.

Scuarul vecin îmi era semnalat ca demn să fie văzut seara tîrziu, cînd se populează cu mulţimea ieşită de la spectacole. Pînă să vină ora aceea, am văzut strîngîndu-se acolo atîtea tipuri suspecte de oameni, că mi-a fost deajuns şi nu m-am mai încumetat să aştept restul. Nu socotesc însă a fi o pierdere ; pentru a caracteriza locul şi pentru a-l ţine minte

mi-ajunge buildingul cu muchie, mult mai reprezentativ decît pitoresculul mulţimii.

Mai e mult pînă să se împlinească un secol de cînd caracteristice în cartier erau grajdurile cu cai de închiriat şi prăvăliile cu harnaşamente. Cîteva străzi mai sus se ţinea tîrgul de cai, care a fiinţat chiar în secolul nostru, pînă în anul cînd a murit Tolstoi. Şi nu foarte departe de-acolo, mai în sud-est, pe unele străduţe liniştite din jur de Gramercy Park, de care te poţi apropia mergînd oblic pe Broadway, am văzut vechi grajduri transformate în case de locuit, foarte la preţ astăzi. La intrarea unora se păstrează încă un vestigiu curios, figurine de fontă vopsită prinse în zid de-o parte şi de alta a uşii, înfăţişînd un jocheu cu mîna întinsă. De ele se legau caii de călărie înşeuaţi şi dichisiţi, în aşteptarea cavalerilor şi amazoanelor. Dar în vremea aceea, la New York calul nu era folosit doar pentru agrement, ci a fost, pînă tîrziu, singurul mijloc de deplasare. Lăsînd la o parte calul şerifului din filme, am mai văzut şi acum cai în Manhattan, înhămaţi la trăsuri păstrate din altă epocă, pentru promenade în Central Park. Partea proastă este că nu li se pune o plasă colectoare sub coadă, şi lasă purcoaie de bălegar în locul unde îşi aşteaptă clienţii, la intrarea parcului, pe o stradă invidiată de multe altele, în faţa luxosului hotel Plaza.

Gramercy Park nu-i mai mult decît o grădină orăşenească, un pogon de verdeaţă într-unul din cartierele frumoase şi liniştite, spaţiul dintre patru străzi care bineînţeles se întretaie în unghiuri drepte. Mă opresc la el spre a spune, ceea ce n-am mai văzut în altă parte, că stă cu porţile încuiate, fiind interzis trecătorilor, cu dreptul de a intra numai pentru vecini, care au cheie. Am socotit că numele vine din franceză, dar zadarnic i-am căutat înţelesul, pînă ce am aflat că originea lui este olandeză, un cuvînt pe care probabil nu l-ar mai înţelege nici un olandez din zilele noastre. Numele acesta ar trebui să ne aducă aminte ce rol au avut olandezii la întemeierea New Yorkului. Astăzi s-au contopit în conglomerarea ameri-

cană, a cărei putere de absorbţie reprezintă una din însuşirile ei fundamentale.

Dacă mi-am făcut un plan pentru a cunoaşte America, pe care azi îl socotesc aproape fără greşeală, la New York m-am lăsat în voia întîmplării, dar nu pot spune că făcînd altfel ar fi fost mai bine şi pe planul oraşului n-ar mai fi rămas pete albe ; New Yorkul e mai greu de descoperit decît tot restul Americii.

Departe de tot pe Broadway, ca să rămîn la o coordonată, deşi mă va arunca într-un alt cadru, acolo unde ea şerpuieşte pe sub parcul unui fort de altădată, există o incintă mănăstirească, pe înălţimile stîncoase de deasupra fluviului Hudson. Merita să mă fi dus acolo fie doar pentru privelişte. În cea mai sumară schiţă a proiectelor mele prevedeam trei căi de investigaţie în America, şi toate trei ţinteau să-i descopere frumuseţile, aşa m-am gîndit înaintea plecării : frumuseţile geografice, Marele Canion de pildă, sau cascada Niagara, apoi frumuseţile făcute de oameni, independente de natură, fiind mai puternice decît ea, buildingurile de patru sute de metri, podurile suspendate, marile lucrări de artă şi, în sfîrşit, frumuseţile combinate, unde natura şi oamenii au conlucrat cu putere egală. Pe drum, proiectul, o speculaţie teoretică, destul de simplistă, s-a dat peste cap repede, din fericire, îngăduindu-mi să descopăr de-a valma tot ce putea să mă impresioneze, care uneori nu era deloc frumuseţe, şi totuşi trebuia să facă parte din buildingul meu în construcţie. Acum buildingul este gata ; mai rămîne să dau jos schelele.

Priveliştea peste Hudson era o frumuseţe combinată, podul Washington o tăia în două fără s-o rupă, forţa naturii şi a lucrării făcute de oameni păreau la fel de puternice, demne una de alta. Prima surpriză pentru mine a fost că recunoşteam acest pod care leagă New Yorkul de New Jersey,

într-un loc unde nu mai fusesem niciodată. M-am dumirit greu, după ce m-am bucurat cu uimire de linia lui atît de aeriană şi fină că părea dematerializată. Tîrziu, mi-am dat seama că semăna întru totul cu vestitul pod peste Poarta de Aur de la San Francisco, şi pe urmă am aflat că era într-adevăr o copie a acestuia, ceva mai mică. Podul suspendat de la San Francisco, construit în timpul tinereţii mele, mă pasionase în vremea aceea, cînd se pregătea războiul al doilea. Îi cunoşteam istoria, ţinusem s-o aflu incitat probabil de greutăţile puse în faţa constructorului. Acesta trebuise să învingă grele dileme, ca peţitorii cărora împăratul le tăia capul dacă nu ştiau să răspundă. Marina de război nu îngăduia ca mobilitatea flotei din Golful San Francisco să fie stînjenită, de aceea podul nu se putea sprijini pe nimic la mijloc, ci trebuia să treacă în zbor la mare înălţime, peste largul canal navigabil. După ce mulţi Feţi Frumoşi, feciori de regi şi-au pierdut capul, s-a găsit unul să dezlege dilema, şi împăratul n-a mai avut încotro, a trebuit să-i dea fata. De aceea, am pus în plan să ajung la faţa locului, podul de peste Poarta de Aur fiind una din fascinaţiile Americii. Am fost în cîştig descoperindu-i anticipaţia de la New York, care la o nevoie putea să-l şi suplinească. Nu ştiam nimic de podul Washington, dar cum imaginea celuilalt îmi era bine întipărită în minte, l-am recunoscut după un timp de nedumerire.

Am văzut multe poduri făcute de oameni, unele poate la fel de frumoase ; ele însă n-au aceeaşi deschidere, privind lucrul sub aspectul lui de construcţie omenească, iar ca desen nu subliniază la fel de puternic priveliştea. Desenul lui este prin el însuşi o izbîndă, reprezentarea artistică a unui gînd tehnic, atît de desăvîrşită, că acoperă ideea de tehnică. Aceasta nu poate fi reconstituită decît prin cifre şi caracteristici. Dar dacă te osteneşti să ajungi la ele, să afli greutatea întregii opere, lăţimea tablierului cu şase benzi de circulaţie, înălţimea pilonilor, lungimea cablurilor suspendate şi mai ales grosimea lor incredibilă, de peste un metru, atunci la frumuseţea dese-

nului se adaugă un sentiment de bucurie triumfală, gîndul că uparţii unei umanităţi care s-a depăşit pe sine, mergînd mult mai departe decît îi meniseră ursitoarele.

Nu era nici o luptă, nici o întrecere, dar de unde la început le atribuisem forţe egale, după un timp mi s-a părut că Hudson rămînea mic pe lîngă ceea ce făcuseră oamenii. Privindu-i apele limpezi, cu adevărat albastre, care în acea caldă şi luminoasă zi de septembrie albăstreau tot peisajul, pînă şi pădurile, m-am gîndit că grandoarea lui, atribuită mai înainte, nu era geografică, ci se datora privilegiului de a oglindi imaginea celui mai mare oraş din lume. Am simţit un fior, am înţeles ce cutezător pas făcusem, căci şi eu mă aflam în faţa celui mai mare oraş din lume, şi trebuia să-i ţin piept cu forţele mele.

Acolo unde ajunsesem era un muzeu, adăpostit într-o mănăstire, şi marcat pe planul oraşului cu trei stele, semnul celei mai mari preţuiri care se poate acorda unui loc demn de atenţie. Dar nu mă interesa muzeul şi nu voi spune ce cuprinde, ci numai reflecţiile pe care mi le-a prilejuit, îngăduindu-mi să corectez o impresie veche şi eronată despre spiritul Americii. În tinereţea mea, influenţat de pornirea aproape unanimă, sau în orice caz mult răspîndită în Europa de a zeflemisi modul de viaţă american, am comentat şi eu, cu ironie, gestul lui Hearst, stăpînul unui mare trust de ziare, un fel de rege şi el printre capetele încoronate ale finanţei, de a transporta peste Ocean, piatră cu piatră, o mănăstire cumpărată în Spania. Acum, după ce am văzut mănăstirea de pe Huston, la New York, fapta lui Hearst, dacă s-ar repeta astăzi, mi-ar trezi admiraţia.

În mijlocul acelui parc din jurul fortului Tryon, după numele ultimului guvernator englez la New York, s-a construit chiar în zilele noastre, căci n-a fost gata decît puţin înainte de războiul al doilea, un ansamblu de mănăstiri şi capele, în bună parte aduse din Europa şi destinat să fie muzeu de arhitectură şi artă.

La originea acestei instituţii se află o colecţie de sculpturi medievale aduse de pe la diferite mănăstiri situate în sudul Franţei. La începutul veacului nostru, un sculptor american a început să le adune şi le-a transportat la New York, unde a deschis cu ele un muzeu, în Manhattan. Achiziţiile au continuat două decenii, cu sprijinul unor donatori, care în America răsar totdeauna cînd trebuie, chiar şi astăzi, sau poate azi mai mult decît altădată. Că aşa se ajunge la mari reduceri de impozite, cum se ştie, nu mă priveşte şi mobilul cred că totuşi rămîne altul, dezinteresat şi generos, avînd în el, cel mult, dorinţa de notorietate, sau speranţa unei răsplate divine pe lumea cealaltă. Oricum, donaţia face parte din modul de viaţă american, ca o instituţie, şi ei i se datorează multe din realizările Americii, bunăoară, parte din cele mai bune spitale şi universităţile cele mai vestite.

Unul din donatori a fost Rockefeller ; cum ar fi putut să stea deoparte ? La mijlocul deceniului al treilea, în plină prosperitate americană, cînd nu se prevestea marea criză atît de apropiată, el a oferit o importantă sumă de bani pentru mărirea colecţiei şi reamenajarea muzeului, care a devenit tot atunci instituţie municipală, pendinte de Metropolitan Museum. În 1930, John D. Rockefeller-al-doilea a dăruit oraşului întinsele terenuri de la Fort Tryon şi a încredinţat unui arhitect din Boston construcţia clădirilor care se văd astăzi.

Mă miră puţin ; în anii aceia criza, aşa cum se ştie că a fost de năprasnică, nu era încă terminată şi nu înţeleg temeritatea unui asemenea gest, superfluu, la urma urmelor, într-o vreme cînd populaţia mînca la cantine de caritate şi Roosevelt făcea eforturi îndîrjite să salveze economia Americii. Poate de-aceea, construcţia s-a terminat abia cînd stătea să izbucnească războiul în Europa. Dar ea există, am văzut-o şi mi-a trezit o admiraţie cucernică, pentru ceea ce s-ar putea socoti o religie nouă, respectul şi iubirea inspirate de cele mai frumoase lucruri din lume. America le-a vrut fiindcă le-a simţit nevoia, le-a cumpărat, n-a jefuit, n-a făcut război pentru ele.

De unde le-a luat, şi în ce stare ? Mănăstirea Sfîntul Guilhen, una din clădirile muzeului, a fost reconstituită cu coloane şi capiteluri din pridvoarele unei mănăstiri benedictine din Franţa, fundată în anul 800 ; după aproape un mileniu, Revoluţia o dusese la ruină. Sculptorul de la New York, Barnard, al cărui nume nu mă interesează şi îl folosesc numai ca o referire, a găsit coloanele într-o grădină, transformate în pergolă ; Franţa n-avea nevoie de ele. Integrate în construcţia nouă, cu totul demnă de ele, stîlpii de piatră şi capitelurile, cu opt sute de ani mai vechi decît primele state ale Americii, şi-au găsit un loc de onoare în această ţară, care n-a avut nici o zestre şi a început să se clădească din nimic şi cu mîinile goale.

Capela Fuentiduena este închinată artei spaniole şi romane. Absida provine de la o biserică de lîngă Segovia. O frescă, adusă cu grijă, aparţinuse unei biserici catalane. Mai sînt şi alte elemente originare din aceeaşi zonă a Europei, un crucifix vechi de opt secole, o uşă de biserică din Toscana, n-am să le înşir pe toate, ci doar am să observ că integrarea lor în construcţia nouă e făcută cu atîta pricepere şi iubire, încît se înnobilează între ele şi capătă o valoare comună, nemaiputîndu-se şti care cît preţuieşte.

Mai am de spus, pe sărite, ceva despre mănăstirea St. Michel-de-Cuxa, apoi voi merge înainte ; cine va veni după mine, va avea de scris zeci de pagini. Ea a fost, la origine, o mănăstire benedictină din Pirinei, un vechi lăcaş de cultură medievală. Devastată şi ea în timpul Revoluţiei franceze, a căzut în ruină. Barnard a izbutit să descopere cam jumătate din capiteluri, care erau risipite, le-a cumpărat şi le-a dus în America. N-am vrut să-l pomenesc, fiindcă nu fac istorie, şi dacă am socotit ca numele lui să fie numai o referire, spre a-mi putea conduce povestirea, trebuie să recunosc că-i o referire demnă de cinste. La reconstrucţie, elementele lipsă au fost cioplite în marmură roz din Pirinei, întocmai ca originalele.

Ce-am spus este numai o fărîmă din ce am văzut, în rînd

cu mulţimea ; despre operele de artă din interiorul muzeului nici nu mă apropii ; am vrut să dau numai o lămurire, ca nimeni să nu mai plîngă după comorile de care a fost despuiată Europa, unde stăteau în părăsire şi adesea batjocorite. Şi nimeni să nu mai creadă că America le-a luat cu aroganţa arătată de îmbogăţit celui ce scapătă. Le-a luat fiindcă, lipsindu-i o artă naţională, care se naşte în milenii, nu în cîteva secole, a dorit s-o aibă şi s-o admire pe-a altora. Şi niciodată în Europa, vai ! nu s-ar fi făcut incinta de mănăstiri de la Fortul Tryon ! Şi nu ştiu unde pe pămînt, vestigiile unor civilizaţii străine ar fi fost puse într-o cinste atît de mare. Şi cu atîta izbîndă. Fiindcă arhitectul de la Boston, alăturînd stiluri diferite, a reuşit să le contopească într-o armonie deplină. Nu-i doar o izbîndă, cuvîntul e prea mic ; mă întorc cu gîndul la acea zi luminoasă cînd am fost acolo, şi cum simt în mine o bucurie care ştiu că îmi va alina măcar una din descurajările şi din suferinţele viitoare, mă socotesc în drept a spune că am descoperit acolo triumful spiritului omenesc asupra timpului şi a istoriei.

Că a fost nevoie de atîţi bani cîţi Europa nu putea să cheltuiască e adevărat, dar bogăţia Americii nu poate fi socotită o vină. Nimeni nu se gîndeşte, cred, că dacă într-o zi ea s-ar afla în pragul falimentului, ar putea s-o salveze Europa, de unde a făcut acele cumpărături importante, sau s-o ajute vreuna din ţările pe care le hrăneşte astăzi.

Aş fi vrut să văd mănăstirea lui Hearst, dar n-am ştiut unde este.

5

Nu am de gînd să fac monografia familiei Rockefeller. Nu ştiu cine a fost primul din ei, şi al cîtelea este cel de astăzi.

De unde venea, cîte guinee avea în buzunar cînd a debarcat în America ? Cîţi bani a cîştigat în prima lui zi de muncă ? I-a depus la bancă pe toţi, sau jumătate i-a băut la cîrciumă ? Era bigot, mergea la biserică ? Ajuta pe săraci ? Era credincios nevestii ? Şi care era „hobby"-ul lui, cum se spune în America micilor pasiuni secundare, reflexul defensiv în faţa nevrozei sau asteniei ?

Ştiu doar că Rockefeller nu poate lipsi din istoria Americii. Nu mă doare că numele lui este azi mai puternic decît al lui Whitman sau al lui Edgar Alan Poe. Aceştia doi vor rămîne cît timp va fi o Americă. S-ar putea oare ca Rockefeller să se termine mai devreme ?

Cum s-au născut bogăţiile lor, nu ştiu ; ar fi atît de uşor să aflu, să întind mîna şi să deschid o carte. Nu mă interesează. Cît este de mare bogăţia? De ce să întreb, dacă tot n-aş înţelege ? Unii au fost mai curioşi decît mine ; acum un număr de ani, cînd Rockefeller, unul din ei, a candidat la postul de guvernator al statului sau de primar al New Yorkului, alegătorii au vrut să ştie pe cine votează şi l-au întrebat cît are. Atunci s-au aflat nişte cifre, alegătorilor li s-au părut suficiente, dovadă că şi-au dat votul. Dar ce reprezentau ele în realitate ? Parcă banilor, de la o sumă înainte, le mai ţine socoteala cineva ? Au calculatoarele atîtea cifre ? Nu intră ei în zona infinitului, unde nu se poate face contabilitate ? Şi-apoi mai sînt diamantele nevestei, nurorilor, nepoatelor, strănepoatelor, descendenţilor. Ştiu că-i o observaţie meschină, judec cu mintea unuia care n-a avut niciodată un diamant în mînă, pe cînd acolo îmi închipui că sînt cu zecile de ocaie, şi poate tot am spus o cifră ridicolă. Mai este oare nevoie să enumăr cîte alte bogăţii nu pot fi depistate ? Şi chiar dacă mi-aş bate capul să mai descopăr cîte unele, n-ar fi ele caraghioase pe lîngă acelea cunoscute marilor bogătaşi ai lumii ?

Aceste reflecţii le-am făcut în faţa buildingurilor care alcătuiesc Rockefeller Center, din inima Manhattanului, cînd mă întorceam de la mănăstiri, încărcat de admiraţie pentru

cine le iniţiase, dăduse terenul şi o bună parte a banilor. Pe urmă am văzut că mănăstirile erau nimica toată pe lîngă altele făcute de Rockefeller.

N-am vrut să manifest o reţinere ironică, în cele spuse mai înainte, cum s-ar crede. E în mine atîta detaşare de acest subiect, şi în acelaşi timp atîta teamă, încît fără voia mea am ajuns să-l privesc cu agresivitatea timidului. În realitate, Rockefeller este pentru mine un zeu al vremurilor moderne, mai presus de păcatele lui posibile şi posibil rău-condamnabile. Nu ştiu de cîţi bani a mîncat pe zi, şi cît l-a costat existenţa familiei pe un exerciţiu financiar, cum se spune în lumea afacerilor. Nu ştiu cîte costume avea, cîte perechi de pantofi, cîte cămăşi şi cravate ; să admit chiar că mai multe decît Rudolf Valentino. Dar ce reprezintă ele pe lîngă un singur building din Rockefeller Center ? Nu ştiu cîte automobile avea, cîte iahturi, cîte reşedinţe, cîţi cîini, cîte amante. Şi din toate cîte îşi poate dori un om, din toate cîte poate să înghită şi să risipească în şaizeci de ani de viaţă. El şi nevasta lui, şi copiii şi rudele, pînă la a nouăzecea spiţă. Şi prietenii ; să admitem o mie, e deajuns ? Adulatori, linge-blide, jigodii. Cît le trebuie tuturor acestora să se îmbrace, să se împodobească, să se îmbuibe, să huzurească şi să se îngraşe ?

Le opun, într-o comparaţie cu totul disproporţionată, Universitatea Rockefeller de la New York, unde pentru un student sînt plătiţi trei profesori, să scoată din mintea lui cea mai strălucitoare scînteie. Şi institutele de cercetare, ale biologiei şi ale materiei, cu ramificaţii în toată lumea. Mai e nevoie de altceva ?

Mă cam pierd cu firea cînd judec fapte omeneşti aflate mai presus de înţelegerea mea, pentru care deci nu am pricepere. Dacă m-aş aşeza între doi oameni de afaceri din America şi i-aş întreba ce cred ei despre Rockefeller, s-ar putea să mă ia la goană amîndoi, sau numai unul ; după cum, la fel de bine s-ar putea ca amîndoi, sau numai unul să cadă în

genunchi, să se dea cu fruntea de pămînt şi abia pe urmă să-mi răspundă, cu evlavie.

Rockefeller Center nu-i o fundaţie de binefacere, ci un business de proporţii nemăsurate faţă de ce pot eu înţelege. El cuprinde vreo douăzeci de imobile, dispuse pe un teren de zece hectare, în cel mai central dintre centrele New Yorkului, avînd frontul pe Fifth Avenue şi întinzîndu-se în adîncime pe spaţiul dintre trei bulevarde. Însă numai şapte din ele sînt zgîrie-nori, buildinguri moderne, toate cu destinaţii comerciale, primul mărginit de strada Patruzeci şi Opt, iar ultimul de Cincizeci şi Patru. E uşor de înţeles că dacă toate clădirile s-ar fi făcut la fel de înalte, n-ar mai fi rămas aer de respiraţie şi străzile ar fi zăcut într-un întuneric de catacombă. Etajele întregului ansamblu, adunate, depăşesc cifra de şase sute, şi au cincizeci şi cinci de mii de ferestre, dincolo de care lucrează şaizeci de mii de oameni. Dacă se adaugă turiştii, cifra, într-o zi de lucru, atinge sfertul milionului. Toţi aceştia se retrag la o anumită oră, la fel ca în Wall Street, ca în mai toate marile buildinguri.

Într-un timp nu prea îndepărtat, pe terenul ocupat astăzi de Rockefeller Center, cartier rezidenţial la începutul secolului, existau locuinţe particulare, nu chiar palate, mai degrabă case burgheze, de piatră întunecată. Unele se mai văd şi astăzi. Vechii lor locatari le abandonaseră în cursul ultimelor decenii, din cauza zgomotului şi a trepidaţiei citadine ; unii s-au aşezat atunci, de pildă, pe Fifth Avenue, mai sus, peste drum de Central Park, de unde apoi s-au dus şi mai departe, mulţi în afara oraşului. Aşa se explică de ce populaţia din Manhattan scade, deşi numărul buildingurilor creşte.

Cine m-a dus să văd Rockefeller Center, în prima mea duminică la New York, mi-a arătat o stradă care trece printre buildinguri, paralelă cu bulevardele. De-aici a pornit confuzia mea, ducîndu-mă pînă la o admiraţie înfricoşată ; căci strada se cheamă Rockefeller Plaza, şi o zi pe an se închide pentru circulaţie, din dorinţa familiei, ceea ce m-a făcut să cred că

locul este o proprietate particulară, altfel nu înţelegeam cu ce drept se poate face una ca asta. Nu, strada nu-i proprietate Rockefeller, dar dreptul există.

Sînt deprins ca străzile să poarte nume de oameni, în cinstea unor personalităţi recunoscute, cînd nu-i vorba de persoane impuse de primărie cu anasîna, căci se cunosc şi asemenea cazuri. Uneori, la un colţ de stradă, văzînd placa indicatoare, am ridicat din umeri, nedumerit, după ce am citit numele. Dar cel mai adesea s-a întîmplat invers, numele mi-a evocat o figură strălucitoare sau măcar notabilă, din istorie, ştiinţă sau artă, şi m-am bucurat pentru recunoaşterea publică a unor merite omeneşti, după cum am fost satisfăcut de cunoştinţele mele. E drept că nu poţi să-i ştii pe toţi oamenii cu drept de a fi recomandaţi posterităţii ; de aceea, uneori, sub numele străzii se scriu şi meritele titularului, sau măcar fosta lui profesiune, cu anii naşterii şi ai morţii. E un mijloc de a completa instrucţiunea populaţiei, şi îl aprob, ca pe orice şcoală. Aşa că nu ştiu ce să spun despre străzile şi bulevardele din New York şi din toată America, botezate cu cifre, ceea ce îţi ajută să te orientezi de la întîia privire. În schimb, dispare ceva din ceea ce ar alcătui pitorescul oraşelor, varietatea de culori a străzilor, şi chiar personalitatea lor, toate devenind otova. Un nume se asociază totdeauna cu o persoană, sau cu o noţiune, şi-i mult mai uşor de ţinut minte decît o cifră, care nu poate să fie evocativă decît pentru contabili. Am întîlnit în America şi metoda mixtă, nu mă refer la cîteva bulevarde din New York ; ci la Oakland bunăoară, un oraş atît de învecinat cu San Francisco, încît mă mir că nu sînt puse sub o administraţie comună. Nu-i singurul oraş cu nomenclatura străzilor mixtă ; îmi vine primul în minte, fiindcă datorită acestui procedeu am avut o aventură cam neplăcută.

Veneam cu autobuzul de la San Francisco, mergeam pe bulevardul Mc. Arthur, mai lung de zece kilometri, şi trebuia să cobor departe, la strada O Sută, hotarul între Oakland şi

San Leandro, o localitate lipită. Nu era nevoie să întreb pe nimeni, mă uitam la plăcuțele cu numărul străzilor, dar uneori nu erau vizibile sau mă împiedicau vecinii înghesuiți în partea ferestrei, fiind o oră de mare aglomerație. Ca să nu mă mai agit, să-mi tot bag capul printre unul și altul, am început să număr intersecțiile, cum făceam și la New York, cînd era greu să privesc pe fereastră. Am numărat așadar, silindu-mă să nu încurc cifrele ; începusem pe la strada Cincizeci, și cînd am ajuns la Nouăzeci și Nouă, am tras clopoțelul, ca autobuzul să oprească la prima stație, unde am și coborît strecurîndu-mă printre oameni. Numai că n-am recunoscut locurile, și cînd m-am uitat la numărul străzii, am constatat cu stupefacție că eram abia la Șaptezeci. De unde să știu ceea ce am văzut mai pe urmă, că după cinci-șase străzi numerotate în ordine crescîndă, urmau altele, cu nume, comune sau proprii, din cele ce spuneam că dau orașului pitoresc și culoare.

Ar mai fi să amintesc o altă metodă de găsit o adresă, folosită prin burgurile vechi din Germania, poate și-n altă parte ; străzile acolo au nume, dar numărătoarea caselor se face în continuare, de la o margine a orașului la alta, încît luîndu-te după cifră îți dai seama dintr-o dată cam în ce loc se află o anumită adresă. Așa se explică de ce casa veche de la Köln unde se fabrică vestita apă de colonia poartă un număr cu patru cifre, pe Glockenstrasse, care-i o uliță scurtă. Numărul casei a devenit marca fabricii, ceea ce nu cred să știe mulți din cei care folosesc, sau au folosit cînd era mai răspîndită, apa de colonia 4711, scris cu litere aurite pe o etichetă albastră.

S-ar putea încă într-un fel, grupajul prin înrudire, ca la București, unde străzile din Cotroceni au nume de medici, desigur fiindcă înconjoară Facultatea de medicină. Dar ar fi trebuit să se meargă pînă la capăt, să se adune toți medicii acolo, să nu se mai lase cîte unul rătăcit în alte părți ale orașului. Așa, dacă m-ar întreba cineva unde-i strada doctor

Sion, sau doctor Burghelea, și dacă întîmplător nu le-aș cunoaște, l-aș trimite în Cotroceni, la distanță de trei kilometri.

Mi-aș fi putut închipui multe în legătură cu subiectul, însă nu mi-ar fi trecut prin minte vreodată că un om poate să fie nu doar titulatorul unei străzi, ci chiar proprietarul ei, cu drept de-a închide circulația cînd dorește, de a o împrejmui, de a o preface în piscină, în teren de tenis sau în grădină de zarzavaturi.

Dar uite că am fost informat prost și atît i-a trebuit imaginației mele, s-o ia razna. Rockefeller, ca persoană, nu este proprietarul buildingurilor, nici al celor zece hectare unde sînt construite, în consecință nici al străzii care îi poartă numele. Atunci, pe ce se bizuie dreptul familiei de a o închide, fie doar simbolic ? Pe ce altceva dacă nu pe un prestigiu, atît de puternic că își exercită forța chiar post-mortem ?

La începutul celuilalt secol, cînd America nu intrase nici de trei sute de ani în istorie, locul unde se află astăzi cele șapte construcții înalte, centrul urbanistic al orașului, era o cîmpie goală ; dacă n-aș fi văzut scris, n-aș fi putut crede. Să se așeze cineva în Fifth Avenue cu fața la grădina îngustă ca o trecătoare dintre Casa Franceză și Casa Engleză, care din cauza formei ei se și numește Channel Garden. Este o alee îngustă de promenadă, cu rabaturi de flori, bazine cu jocuri de apă, mărginite de bănci pe care e o bucurie să te așezi în bătaia soarelui și să-ți îngădui o jumătate de oră tihnită, izolat în chip miraculos de două bulevarde trepidante, intrat unul în rezonanță cu celălalt. Aleea se termină într-o piață decorativă, o excavație dreptunghiulară, sub nivelul străzii, unde se coboară pe scări largi de piatră. Jos, zidul din față este decorat de statuia lui Prometeu, aurită, reprezentînd nu clipa pedepsei, ci aceea cînd răpește focul ca să-l dea oamenilor. Așa cum stă acolo, fără să-și piardă luciul, sub strada numită Rockefeller Plaza, mi s-a părut o idee prezumțioasă. O fi măcar statuia proprietate personală ?

Nu-mi plac statuile aurite, dealtfel nici n-am văzut decît

foarte puţine în lumea pe care am cunoscut-o. Să fi fost de aur masiv, l-aş fi privit altfel pe Prometeu, mai ales că tocmai atunci aurul începea să urce, la bursă.

În jurul terasei excavate erau cafenele şi restaurante ; mi-a plăcut să privesc de sus, vedeam ca în palmă ; toţi oamenii păreau bogaţi şi fără necazuri. Acolo am descoperit pe cea mai frumoasă femeie din America ; nu era concurs de frumuseţe, am decretat-o eu, cu puteri de la mine. Şedea la masă cu un pahar gol în faţă, însemna că o să plece degrabă. Am stat s-o văd cum se ridică şi cum merge, şi bine am făcut, fiindcă n-a zăbovit acolo mai mult decît aş fi numărat pînă la zece ; nşa că am avut prilejul să-i urmăresc mişcările într-o desfăşurare magnifică, încununată cu urcatul scărilor, o victorie ; de-aceea i-am şi dat titlul. Deşi n-am văzut multe ca ea, am putut să-mi fac o idee şi am ştiut ce-o să răspund celor care au să mă întrebe. M-au şi întrebat, nici nu ajunsesem bine acasă, iar eu le-am răspuns, cu mîna pe conştiinţă : „Cînd o femeie în America este frumoasă, nu poate fi numai frumoasă, ci este atît de frumoasă că mai multă frumuseţe nici nu poate să existe !“

Sigur că am să spun cum era şi pe ce mă bizui, dar nu acum, ci cînd va veni timpul.

Întorcîndu-mă la New York în prima zi din noiembrie, am avut norocul să găsesc vreme frumoasă, misteriosul fenomen al naturii care se numeşte „vara indiană“, cu zile calde, prelungite pînă în miezul iernii adevărate. Pe promenadă florile străluceau şi palpitau în căldura dulce a după-amiezii, oamenii stăteau cu faţa la soare, Prometeu mi s-a părut mai aurit ca niciodată, în schimb terasa era acum acoperită de gheaţă, şi o mulţime de tineri, în culori vesele, albi şi negri, alunecau pe patine, în toate direcţiile, intersectîndu-şi drumurile şi firile. Timpul cînd terasa devine patinoar, prin tradiţie, se respectă oricît de caldă ar fi vara indiană. M-am uitat, dar pe frumoasa mea n-am revăzut-o.

Dacă priveam peste statuia lui Prometeu, drept în faţa

ochilor, dincolo de Rockefeller Plaza izbucnea spre cer prisma îngustă ca o lamă a buildingului RCA, Radio Corporația Americană, greu de privit pînă la ultimele etaje, iar de jur-împrejur celelalte șase clădiri foarte înalte, cu hotelurile Hilton și Americana printre ele. Toate ar fi trebuit vizitate, fiecare se remarcă prin ceva demn de ținut minte, desen, metodă de construcție, decorație, istorie, toate sînt interesante prin funcția lor prezentă, și dacă te urci la ultimul etaj, cu unul din zecile lor de ascensoare rapide, comandate electronic, ai de văzut panorama New Yorkului, în toate direcțiile. N-am vizitat nici unul, n-am avut timp și nici n-aș fi putut înmagazina atîtea impresii. Totuși, nu-mi fac inimă rea, privindu-le bine pe dinafară, unde m-am simțit în largul meu, am descoperit ceea ce cred că este esențialul, extraordinara opulență a finanței americane. Nimic ce-am văzut în continuare, de la un ocean la altul, n-a dezminți această impresie, care își are originea nu în Wall Street, cum s-ar putea presupune, ci la Rockefeller Center, unde-i o izbucnire.

Istoria terenului, cele zece hectare, merită să fie ținută minte, pentru felul cum a evoluat valoarea lui, într-un secol și jumătate. Fenomenul poate fi raportat dealtfel la toată istoria Americii.

Proprietarul terenului, profesor la Universitatea Columbia, înființase aici o grădină botanică, mai mult pentru studenții săi decît pentru public. În 1911, nemaiputînd să suporte cheltuielile unei astfel de întreprinderi nelucrative, a vîndut-o statului, nu știu cu ce sumă. Știu în schimb că Universitatea Columbia, devenită proprietar prin donația făcută de stat, generos cu așezămintele de învățătură, și nu fără răsplată, acestea au dat totdeauna mari roade, îl închiria atunci unor fermieri, pentru grădinărie, cu o sută de dolari anul. Astăzi chiria este nouă milioane. Începînd din anul 2069, cînd încetează ultima posibilitate de prelungire a contractului, toate construcțiile devin proprietatea Universității. Desigur că de atunci înainte, Universitatea nu va mai primi chiria terenului, în schimb, închi-

puie-şi oricine ce venituri îi vor aduce cei şapte zgîrie-nori şi clădirile vecine. Nici nu ştiu ce-ar putea face o universitate cu atîtea parale. Dar, probabil, judec ca ruda săracă.

Cu un an înainte de a izbucni criza catastrofală de la sfîrşitul deceniului al treilea, cînd au fost sinucideri în masă şi multă jale s-a întins peste America, Rockefeller şi asociaţii săi, căci oricît ar fi fost de mare bogăţia lui, nu s-ar fi încumetat să pornească singur la o asemenea întreprindere, închiriase de la Universitatea Columbia întreg acel teren cu tot ce se construise între timp acolo. Gîndul lui, pare-se, mergea spre un colosal teatru de operă. Zgîlţîirea financiară survenită curînd după aceea, din care Rockefeller a ieşit viu şi încă prosper, cum se poate presupune, altfel n-ar fi avut cu ce să pornească aşa de iute la treabă, l-a determinat să adopte o idee mai productivă, şi a început să construiască buildinguri comerciale. Nucleul lor, care este clădirea RCA, cea mai înaltă şi poate cea mai frumoasă din toate, în orice caz cu expunerea cea mai bună, a fost terminată abia în anul cînd începea războiul în Europa.

Nu ştiu ce fac descendenţii acestui Rockefeller, care s-a numit junior, fiind deci cel puţin al doilea în dinastie. Casa unde locuia la sfîrşitul vieţii am văzut-o peste gard, din curtea Muzeului de artă modernă. Mi-a stîrnit interesul şi cînd am ieşit, am dat colţul pe Fifth Avenue, prin faţa bisericii Sfîntul Thomas, apoi am intrat pe strada Cincizeci şi Patru, unde este situată, s-o văd de aproape. Era una dintr-un grup de trei clădiri rămase din vechiul New York, de pe la jumătatea celuilalt secol. O casă modestă pe lîngă reşedinţa de pe Fifth Avenue a bogătaşului Henry Clay Frick, un magnat al oţelului, unde am putut să intru, fiind acum muzeu public. Nici aceea nu-i un palat, dar ce-am văzut înăuntru a făcut să-mi stea mintea în loc toată ziua, şi nici a doua zi nu-mi venisem în fire de-a binelea. M-am întrebat, încordîndu-mă să caut răspunsul, în cît timp a putut un om, fie el oricît de bogat, să adune atîtea lucruri frumoase, rare şi scumpe, şi ce bucurie

au putut să-i aducă, ţinînd seama că unul ca el nici nu prea avea timp să le privească.

Casa lui Rockefeller, dacă o fi fost într-adevăr aceea, fiindcă nu scria nimic pe ea, ci doar mi-a arătat-o un om de pe stradă, avea două sau trei etaje, o intrare destul de obişnuită, o faţadă nu foarte largă şi nu era somptuoasă, cum mă aşteptasem ; aşa, fostul ei proprietar mi s-a părut mai apropiat şi mi-a devenit mai simpatic. Dar cine ştie ce bogăţii se ascundeau şi acolo, dincolo de ziduri ! N-am văzut, nefiind îngăduinţă să intri.

Mergînd şaptesprezece străzi spre sud de Rockefeller Center, mă opresc puţin la un zgîrie-nori celebru, Empire State Building, cea mai înaltă clădire din lume pînă într-o vreme ; după ea voi mai avea de spus cîteva cuvinte despre cele două turnuri simetrice din Wall Street, şi pe urmă voi lăsa în pace restul zgîrie-norilor din New York.

Americanii au o unitate de măsură cam năzdrăvană şi foarte relativă, pentru topografia oraşelor, numită de ei blok, şi reprezentînd distanţa între două străzi, cam şaptezeci de metri ; am verificat, în mai multe rînduri, cu pasul şi am găsit diferenţe sensibile, în plus sau în minus, dar am admis că dacă nu-i vorba să ridici planul locului nu are importanţă prea mare. Treaba se schimbă însă cu totul cît priveşte distanţa dintre bulevarde, numită tot blok, fără nici o corecţie, deşi e vorba de spaţii mult mai mari decît între o stradă şi alta, de două ori şi cîteodată chiar de trei ori pe atîta. Am ajuns să nu mă mai mir cînd am băgat de seamă că oamenii acolo nu prea au noţiunea distanţelor. La Orlando, un oraş din Florida, cînd am întrebat de autogară, cineva mi-a arătat cu mîna şi mi-a spus : patru blokuri. Au fost într-adevăr numai patru străzi, dar am avut de mers peste un kilometru, fiindcă între ele erau mari locuri virane.

Deşi în plină criză, Empire State Building s-a construit foarte repede, din 1929 pînă în 1931, în anii cei mai critici, încît nu mai înţeleg nimica ; era sau nu era spaimă în sufletul

oamenilor de afaceri ? Cine se încumeta să ridice buildingul cel mai trufaș din America într-un moment cînd pîrîiau temeliile băncilor, și multe din ele se prăbușeau făcînd mii de victime ? Să fi fost un act de demență, nu-mi vine a crede, deși atunci a înnebunit multă lume. Să fi fost o zvîrcolire disperată ? Sau o sfidare ? Sau un calcul indescifrabil pentru cine nu are geniul afacerilor ? Am întrebat, oamenii au uitat, nimeni n-a putut să-mi spună și n-am avut timp să fac mai multe investigații, ca să aflu ce înseamnă cu adevărat acest building în istoria Americii.

Construit cu schelet metalic, ca Palatul Telefoanelor de la București, datînd și el cam din aceeași vreme, Empire State Building a înghițit șaizeci de mii de tone de oțel, grinzi nituite sau îmbulonate, căci pe vremea aceea la asemenea lucrări nu se folosea sudura. Etajele creșteau cu o viteză neliniștitoare, unul pe zi cîteodată, lumea se temea că au să se prăbușească, mai ales că era speriată de prăbușirile celelalte. Dar s-a mers pînă la capăt, a trecut și criza, au reînviat fanteziile și cineva s-a gîndit ca pe ultima terasă să se amenajeze un post pentru amararea dirijabilelor ; n-a mai fost nevoie, catastrofa marei aeronave „Hindenburg", petrecută chiar la New York din întîmplare, a pus capăt acestor vise primejdioase. Mai tîrziu, s-a plantat sus o antenă de televiziune și cu ea s-a ajuns pînă la patru sute cincizeci de metri înălțime, pe cînd buildingul singur, cu cele o sută două etaje, nu măsoară decît trei sute optzeci de metri. Azi a rămas al treilea în înălțime pe pămîntul Americii.

Nu rezist ispitei de a spune ce-am aflat și eu de la alții, căci doar n-am stat să număr, că Empire State Building are șase mii cinci sute de ferestre, și ele se spală de două ori pe lună. N-am asistat chiar acolo la o asemenea operație, am văzut în alte părți oameni evoluînd pe fațade, de la un geam la altul, pe un simplu căluș, un scăunel, cu cablul ancorat deasupra acoperișului. Cum la o sută sau două sute de metri înălțime cablul nu putea să se vadă, oamenii aceia cu găleată

și cu burete, plutind liber în aer, mi s-au părut niște duhuri. N-am avut timp să intru în vorbă cu cineva și să-mi vînd patentul, iar acum îl dau pe gratis oricui va socoti că merită să fie luat în considerație. Văzînd ce de materiale sînt băgate în aceste construcții, de ce amenajări luxoase și scumpe se bucură ele, cu cîte zeci de ascensoare, cu mii de trepte de marmură, c-ar trebui o jumătate de zi să cobori o asemenea scară, m-am gîndit că n-ar fi mare lucru și n-ar costa cine știe ce să se instaleze la ferestre, din capul locului, ștergătoare automate. Iată cum : o lamă de cauciuc sau de material plastic (putem sta de vorbă și să alegem), montată pe o tijă metalică și antrenată de un mic electromotor pus într-o nișă, cu butonul de pornire în cameră, să poată aluneca pe toată suprafața sticlei, care simultan ar fi udată cu jeturi de apă, printr-o tubulatură elementar de simplă, cam în genul celor de la parbrizul automobilelor. Am uitat să spun, dar se subînțelege, că geamurile acestor buildinguri sînt fixe și deci inaccesibile din interiorul odăilor. Sînt sigur că instalația mea ar funcționa fără greș, iar la nevoie ar mai putea să fie îmbunătățită. Cît despre prețul ei, sînt și mai sigur, ar fi mai mic decît salariul pe un an, dar ce spun eu ? ! — poate doar pe o lună, al cascadorilor care spală azi geamurile, cu mare efort fizic și cu teribilă încordare nervoasă. Eu, unul, nu m-aș băga la asemenea muncă nici dacă m-ar plăti cu greutatea mea în aur.

Două sute de femei cu aspiratoare fac curățenie în Empire State Building, desigur în orele fără public. Pe timp frumos, ultimele treizeci de etaje sînt luminate puternic, de seara pînă la miezul nopții, dar uneori administrația mai lasă să treacă ; de-aceea, fiindcă e frumos, le-aș da patentul meu pe gratis. Mai este și un far deasupra acoperișului, care bate pînă la o sută șaizeci de kilometri. Să fi fost la început pentru avioane ? Oricum, azi avioanele se orientează altfel și farul rămîne numai un spectacol. Nu l-am văzut în funcțiune, toamna nu se aprinde, fiind timpul migrației păsărilor, pe care lumina le-ar zăpăci și le-ar orbi, făcîndu-le să se prăbușească. Pentru

această idee şi mai frumoasă aş vrea să dăruiesc New Yorkului încă un patent, dar nu mai am nici unul deocamdată. Am să mă gîndesc, poate descopăr un mijloc să nu mai iasă atîta abur pe gurile de canal din stradă. Pretutindeni se văd fuioare albe ţîşnind din pămînt şi învîrtejindu-se pînă ce le destramă vîntul, de parcă sub tot oraşul ar fi cazane de presiune şi ţevi sparte. Nimeni nu se mai uită la ele, oamenii se obişnuiesc cu toate relele, iar acesta nu-i nici măcar un rău mare, sau nu-i rău deloc la urma urmelor, dimpotrivă, dă străzilor o anumită poezie, uneori mi s-a părut chiar un joc de zîne, aşa că am să le las în pace, îmi pare rău că m-am legat de ele. Dar nu-i doar o năzăreală a mea ; am văzut o pictură, un tablou al New Yorkului de astăzi, într-o tratare puţin caricaturală, viaţa străzii, cu tot ce sare în ochii trecătorului, taximetrele galbene, ambulanţele, maşinile poliţiei cu fulgere colorate, adică obsesiile, şi dintre ele nu lipsesc fuioarele de aburi, parcă însufleţite.

Nu am văzut multe şantiere de construcţii în New York, deşi se mai găsesc terenuri libere, de necrezut, locuri virane între mari buildinguri. Apoi numeroase imobile vechi ar putea fi demolate, acolo unde legea nu se opune, căci sînt străzi cu arhitectura veche pusă sub protecţia primăriei, ca oraşul să-şi păstreze cîte ceva din vechile lui caractere. Dar poate că nu mai este nevoie de alte construcţii, s-a ajuns la saturaţie. Şi în plus, situaţia financiară a New Yorkului astăzi nu-i strălucită. Totuşi, am găsit cîteva buildinguri în construcţie, în diferite stadii, m-am uitat la unele şi la altele şi mi-am făcut o idee despre felul cum se lucrează ele astăzi. Scheletul de fier e căzut în desuetitudine, am văzut unul singur. Locul i l-a luat betonul, folosit la clădiri oricît de înalte. M-a surprins ce subţiri sînt stîlpii, mi s-au părut calculaţi cu imprudenţă ; aşa, ca să-mi fac griji de pomană. Cimentul a ajuns la formule perfecţionate, nu încape îndoială, dar şi armătura metalică este acum mult mai puternică decît ştiusem, profile cum n-am mai văzut înainte, fier cu diametrul de cinci centimetri, dacă nu mă

înșela distanța, distribuit cu atîta larghețe, încît părea să ocupe înlăuntrul cofrajului un loc egal cu cimentul.

La New York, temelia e gata făcută ; se excavează cam două etaje inferioare în stîncă și iată o bază solidă. La Washington însă, și mai ales la Philadelphia, am văzut cu ce cazną se consolidează patul unei viitoare construcții înalte. Odată făcută excavația subsolurilor, la zece metri sub nivelul străzii, mașini de foraj îngăduiau să se bage, pînă la adîncimea unde solul are o densitate suficientă, țevi de fier cu diametrul de patruzeci de centimetri, care în ultimă fază se bat cu o sonetă puternică, făcînd să tremure pămîntul dincolo de a doua stradă, iar bușiturile să se audă în tot cartierul. La sfîrșit, țevile cu atît mai dese cu cît urmează să susțină o greutate mai mare, ajungînd uneori să aibă mai puțin de un metru între ele, se umplu cu beton, și pe această rețea de piloni se toarnă temelia. Nu lucrează nici foarte multe mașini, nici mulți oameni ; pe alocuri aveam impresia că șantierul este în repaus și aș fi zis că niciodată n-au să termine construcția, dacă n-aș fi văzut atîtea gata terminate. Secretul e simplu, mîna de lucru fiind mult prea scumpă ca să se tolereze risipa, omului i se stoarce tot randamentul.

Mi-a plăcut că în panourile de protecție care înconjoară șantierul sînt făcute ferestre din loc în loc, ca trecătorii să poată privi în voie cum se lucrează ; tare-i neplăcut să auzi bușituri, izbituri, strigăte, huruit de motoare și să nu știi ce se întîmplă. Ce mă mai chinuiesc să mă uit prin încheietura dintre două panouri, și văd numai fîșiuțe ! Sau să mă urc pe un pietroi și să-mi lungesc gîtul, ca să privesc pe deasupra !

Nu știu cine a avut ideea cu ferestrele de observație, devenite tradiție ; văd în ea un semn de respect arătat cetățeanului, o omenie. Dar ce veți crede dacă am să spun că asemenea ferestre, și nu doar într-un loc, ci în toată America, sînt făcute și în josul panoului, ca să poată privi și cîinii ? ! Și să știți că privesc, credeți-mă, fără să se plictisească, odată cu stăpînii care îi țin în lesă și se uită pe fereastra de deasupra.

Dacă am vorbit despre buildinguri, apoi despre temelii și despre aburii care ies pe gurile de canal din stradă, de undeva unde este dimensiunea inferioară a orașului, ar mai rămîne metroul spre a socoti că am descifrat în New York secțiunea lui verticală. Metroul, fiindcă nu mi-a plăcut deloc, ba chiar mi-a trezit repulsia, îl las pe mai tîrziu, cînd o să am o dispoziție mai tolerantă. În schimb, cu desfășurarea orizontală a orașului mai e mult de furcă.

●

De la Empire State Building mergînd spre sud, sînt douăzeci de blokuri pînă în strada Patrusprezece, de unde caroiajul topografiei se strică, intersecțiile în unghi drept dispar aproape cu totul, lăsînd loc unor artere neuniforme și uneori încîlcite, ca în vechile burguri europene. Doar aristocratica Fifth Avenue își continuă încă vreo opt blokuri linia dreaptă trasă cu sfoara, trece printre clădirile Universității și se termină perpendicular pe scuarul Washington, cu un arc de triumf la intrare. De-aici încolo, toate se înfățișează și se petrec altfel decît în locurile descrise mai înainte, într-un contrast izbitor cu ele, că nici nu-ți vine să te mai crezi în Manhattan.

Greenwich Village nu-i nici el departe, cu pitorescul lui bizar și puțin înfricoșător, care accentuează contrastul pînă la discrepanță. Iar această zonă, nu-mi explic cum rămasă dintr-un New York de altădată, se află exact la mijlocul distanței dintre cele mai înalte clădiri ale orașului, Empire State Building și turnurile gemene din Wall Street, nu sfidîndu-le, cum mi-a venit să spun judecînd cu ușurință, ci ignorîndu-le, pur și simplu, oricît ar fi ele de aproape și de vizibile.

Washington Square se află pe locul unde, acum mai puțin de două secole, se executau condamnații la moarte ; unii din arborii pe sub care m-am plimbat cu inconștiență, necunoscîndu-le încă istoria, au folosit de spînzurători în vremea aceea nu prea îndepărtată. Iar pe cîmpul de alături se înmormînta populația oprimată, indienii și sclavii negri ai fermie-

rilor, era adică un cimitir al dezmoşteniţilor. Cine mai ţine minte, şi cine din cîţi oameni am văzut acolo, mulţi un fel de dezmoşteniţi ei înşişi, ştiu pe ce calcă ? După anul 1800, cimitirul s-a desfiinţat şi puţin mai tîrziu s-a făcut în locul lui parcul public de astăzi. Ghidul cartierului spune că la inaugurare asistenţa a stat la masă, s-au mîncat doi boi fripţi şi două sute de jamboane, iar butoaiele de bere, cîte s-au băut, puse cap la cap s-ar fi înşirat pe o distanţă de cinci sute de metri. Ce mare lucru ? ! Informaţia mi se pare candidă pe lîngă ce se ştie despre alte ospeţe, din vechime şi din vremea noastră.

În cîteva decenii, cartierul scos din mizerie devenise un loc căutat de către lumea aleasă ; atunci s-au construit acolo locuinţe frumoase, unele rămase şi astăzi, cele mai multe în stilul neo-grec al vremii, cu faţade de cărămidă roşie şi cu porticuri decorative. În ele locuieşte acum altă lume, ca şi în Greenwich Village de alături, care şi el a fost un cartier din cele rîvnite, ca mai tîrziu să fie abandonate. Nicăieri în lume nu cred că migraţia populaţiei în vreun oraş să fi fost atît de masivă şi de continuă, căci nu s-a terminat nici astăzi. Harlemul este cel mai elocvent exemplu, între altele elocvente şi ele.

Ce mi se pare cu totul neobişnuit, populaţia care abandonase casele din jurul scuarului, astăzi se reîntoarce, ajunsă, se înţelege, la a cincea sau a zecea generaţie, şi pe unde au locuit Mark Twain şi Walt Whitman de pildă, împreună cu mulţi poeţi şi scriitori, şi cu artişti ai epocii, acum locuiesc scriitori şi artişti din vremea noastră, în casele vechi, restaurate. Această rocadă nu mai poate fi numită migraţie, ci vînzoleală ; diavolul a intrat în sufletul oamenilor şi nu le dă pace.

Era într-o duminică de septembrie, una din cele cîteva zile cînd pictorii au voie să-şi expună lucrările în stradă. I-am văzut, erau de toate felurile, poate unii nu lipsiţi de valoare, dar aşa cum stăteau acolo, cu pînzele şi cu cartoanele înşirate pe ziduri sau pe asfaltul trotuarelor, aşezaţi pe scăunele, cu fulare la gît, unii cu şaluri pe spate, totul mi s-a părut de un

pitoresc trist şi jalnic. Semăna puţin cu atmosfera din Montmartre, fără acelaşi relief topografic, fără o Sacré-Coeur pe aproape, în schimb cu o întindere mult mai mare. Şi cu o uşoară nuanţă de tragic, care lipseşte boemei pariziene, cu toate suferinţele ei, cu toate lighenele de mangal din odăiţele de mansardă, cu uşile şi ferestrele înfundate. Boema la New York n-are fardul şi spuma Parisului, fiindcă îi lipsesc Margot, Musette şi Mimi. Aici noţiunea de midinetă nu se cunoaşte, şi nu se potriveşte. În locul tinerelor franţuzoaice, ucenice la case de modă sau coafură, care ştiu să pară nepăsătoare şi vesele şi se dezbracă fără fasoane spre a poza pictorilor, aici va fi poate o negresă, tăcută şi cam speriată, cu ochi fascinanţi, plini de-o adîncă şi veche tristeţe.

Dar poate într-o zi, unul din oamenii aceia care mi se păreau jalnici, fiindcă trecătorii abia de aruncau o privire nepricepută tablourilor de pe ziduri, şi nimeni nu stătea să cumpere, avea să ocupe un loc de cinste, sau chiar o galerie întreagă la Muzeul Metropolitan de Artă, aflat nu mai departe de şaptezeci de blokuri, pe Fifth Avenue, cea mai directă arteră. Nimeni nu ştie, niciodată. O vestită pictură, o privelişte impresionistă care s-a vîndut cu milioane la Paris, acum vreun deceniu, autorul ei o dăduse cu trei sute de franci, abia cu cincizeci de ani înainte, fiindcă trebuia să trăiască, sau fiindcă nici el nu-şi cunoştea preţul.

Lăsîndu-i pe artişti, am intrat în parc, pe sub arcul de triumf al lui Washington ; multă lume trece, nimeni nu triumfă. Toate erau triste acolo în acea după-amiază de duminică. Într-un bazin circular, fără apă, o fîntînă secată, trei tineri, costumaţi grotesc şi fardaţi puternic, cu figuri chinuite, ţineau un discurs pantomimic, în sunetul unei muzici monotone, emise de un magnetofon pus alături, o litanie obsedantă, un ison punctat de accente neritmice. N-am înţeles ce vroia să spună acea pantomimă, era un protest probabil, sau declaraţia unei suferinţe, judecînd după mimica actorilor, teribil de chinuită. Dar un spectacol şi mai chinuit îl înfăţişa asistenţa,

public felurit, de duminică, nimic aristocratic, așezat în cerc pe bordura bazinului, urmărind cu o încordare bolnavă muzica și mișcarea, fiecare recunoscîndu-se parcă în povestirea fără cuvinte, și subscriind-o cu gravitate. N-am înțeles, dar și eu am subscris-o, plătind spectacolul cu un minut de tristețe.

În restul parcului era mișcare, suspectă fără a fi agresivă, mișunau negustori de marijuana. Celelalte droguri se vînd cu mai multe precauțiuni, totuși pot fi găsite fără prea multă dificultate, decît a prețului. Nu mi-a trebuit multă învățătură ca să-l pot recunoaște pe cel ce-o are.

Pe furnizorul de marijuana îl recunoști de la prima lecție, după țigara subțire, făcută de mînă. De obicei sînt doi împreună, uneori bărbat și femeie, și trag pe rînd din aceeași țigară, pe care nu o țin cum se obișnuiește, ci cu vîrfurile degetelor întoarse în palmă, poate un reflex de apărare, ca s-o poată disimula repede. Aud că marijuana nu-i mai nocivă decît tutunul, așa mi-a spus mai multă lume, iar o femeie foarte tînără, o copilă, cu privirea nevinovată, mi-a confirmat, fumase ea însăși în mai multe rînduri, fără emoție și fără să ajungă la viciu. Am crezut că rîde de mine, dar ea, văzîndu-mi fața naivă, pe loc a scos țigara de marijuana din poșetă, și pe loc a aprins-o, în plină stradă, ba mi-a dat și fumul în nas, ca să mă convingă. Toate se demitizează cu timpul.

O mașină a poliției intrase pînă în mijlocul parcului și stătea de pază. Drept în botul ei, un om în zdrențe, așezat în țărînă, se legăna fără întrerupere, cu o mișcare stereotipă, cu ochii albi, goi, cu privirea pierdută. Știau și polițiștii cauza, totuși nu dădeau atenție ; nimeni nu dădea atenție. Doar eu m-am oprit să-l privesc pe acel om aflat în transă, și deodată am înțeles că deveneam un biet provincial rătăcit la New York, într-o zi de duminică.

Am mers spre latura parcului unde este ascunsă sub arbori statuia lui Garibaldi ; prezența ei acolo se explică prin învecinarea cu cartierul italienesc, Mica Italie, aflat la numai două blokuri. Mișunau veveriițele printre picioarele oamenilor,

fără teamă, veverițe cenușii, americane, atît de îndrăznețe că vin să ia mîncarea din palmă, ca animalele domestice. Cineva s-a apropiat de una și-a îngenunchiat, s-o fotografieze ; văzînd aparatul fotografic, veverița s-a ridicat în două picioare, pozînd grațioasă.

În jurul unei bănci, o mică orchestră de amatori, oameni în vîrstă, cînta romanțe și melodii liniștite. Erau pensionari cu toții, și concertul însemna bucuria lor de duminică. Dar nu știu de ce toți aveau mutre strîmbe, schimonosite, încordate, de-ai fi spus că bucuria devenise pedeapsă. O femeie cînta la flaut. Erau apoi o vioară, banjou, chitară și încă vreo două instrumente. Un bărbat scund, brunet, mai tînăr decît ceilalți, ședea pe o bancă, la distanță, cu o mandolină în brațe și încerca să se alipească de melodia lor, ciupind coardele cu multă timiditate. După un timp, vioristul l-a observat și i-a făcut semn să se apropie. Omului cu mandolina nu-i venea să creadă, s-a uitat în spate, să vadă dacă nu-i vorba de altul, apoi s-a ridicat și-a pășit spre ceilalți cu o sfială înduioșătoare, în timp ce pe toată fața lui strălucea bucuria. Iar eu am mai adăugat o tristețe la recolta din acea duminică.

Deși lipit de Washington Square, Greenwich Village, cartier vechi al New Yorkului, are caractere deosebite, dar nu lipsesc nici aici străzile cu căsuțe de cărămidă roșie, puțin înnegrită, numai că relieful construcțiilor crește, apare blocul cu trei-patru etaje. Pînă deunăzi, multe din ele erau părăsite, și unele sînt încă, atît de ruinate că este nevoie de multă cheltuială ca să devină locuințe. M-am uitat pe ferestre, am văzut hăuri întunecoase, foste magazii sau magazine, cu plafoanele înnegrite, cu tencuiala pereților căzută, cu instalațiile distruse. N-aș avea curaj să mă apuc de lucru ca să-mi fac un sălaș acolo, și nici dacă l-aș găsi gata nu m-ar îndemna inima să-mi pun masa pe dușumeaua sub care se fugăresc șobolanii, să-mi lipesc patul de placajul sub care colcăie gîndacii. Totuși unii oameni cumpără cîte o asemenea ruină și o renovează ; încetul

cu încetul cartierul iese la lumină, își reia viața, reintră în modă.

Între noii locatari este mare frecvența pictorilor, de aceea abundă sălile de expoziție, care ocupă parterele, fără a izbuti să acopere cu pînzele lor și cu luminile toate urmele de ruină. La etaje, pictorii își fac atelierul și locuința. Pe acolo se găsesc prăvălii cu lucruri mai ieftine decît în altă parte, de aceea și atrag mare mulțime de oameni. Sînt ore cînd trebuie să aștepți atît de mult la casă, încît lași baltă cumpărăturile. Treaba merge încet, mai nimeni nu plătește cu bani gheață, ci din contul la bancă, operație care cere timp și uneori se mai poticnește. Fici mi se plîngea că i s-a întîmplat nu o singură dată să i se dea cecuri fără acoperire, de către cliente atît de agresive, că fac crize de isterie și se socotesc insultate dacă ea își reclamă banii, după ce banca a refuzat să plătească. Pentru unele nereguli, mai rare sau mai frecvente, nu-i motiv să se desființeze sistemul. Nimeni nu umblă cu bani în buzunar, decît sume mărunte, există teama de jaf, și-apoi așa este obiceiul.

Un cont la bancă înseamnă o carte de vizită, îți ajută să trăiești între oameni și să-ți asiguri considerația. Cartea de cont mai servește și de legitimație, în cazul rar că nu ai un permis de conducere, căci în America poliția nu eliberează acte de identitate.

Umblam după o pereche de cizme în care să nu-mi mai înghețe picioarele ; mi-am închipuit că există modele perfecte, suma a tot ce are omul nevoie, după ce s-au făcut atîtea studii și experiențe pentru explorările polare din Antarctica sau pentru debarcarea pe alte planete. N-am găsit, n-am știut unde să caut, și m-am mulțumit cu unele care nu fac două parale ; povestea lor am s-o spun altă dată. Cît despre prăvăliile cu lucruri ieftine din Greenwich Village, de ce să mă mire ? La Milano și la Roma am văzut salturi de preț de la un cartier la altul că puteau să-mi întoarcă mintea de-a-ndoaselea, pantofi cu o mie de lire, cînd costau zece mii în altă parte. Am luat o

umbrelă frumoasă cu valoarea a vreo patruzeci de lei de-ai noştri şi cu cincizeci de lei un superb pled de caşmir roşu ; e atît de frumos, că nu ştiu cum să-l păstrez mai bine, dar sigur că nu-l ţin de pomană şi totuşi, după doisprezece ani de întrebuinţare, e la fel ca în ziua cînd l-am găsit întîmplător, altminteri nu ştiu să caut, într-o magazie din San Giovanni, la Roma. Am văzut în Greenwich Village parfumuri franţuzeşti cu un sfert de preţ, şi aş fi luat, dar mi s-a părut că nu merită să aştept o oră la casă.

Nu umblam după cumpărături, acest subiect rămîne la urmă, mă uitam la oameni, sînt străzi unde se adună beţivii şi dorm trîntiţi de-a curmezişul, pe trotuare, atît de decăzuţi că ţi se strînge sufletul şi te ia groaza. Sînt şi unii primejdioşi, întind mîna să ceară, dar pot să şi lovească, înrăiţi sau iresponsabili. Cînd îi văd, oamenii se grăbesc să închidă geamurile maşinii şi dacă strada e liberă, apasă pe acceleraţie. M-am uitat, vroiam să văd cu ochii mei şi am văzut nu o singură dată, dar un pitoresc de felul acesta nu putea decît să mă întristeze. Cineva poate să se mire, cum de-am găsit atîta prilej de tristeţe într-un cartier boem, de distracţie. E o stradă, pe aproape, cu prăvălii evreieşti, unde se vînd murături, castraveţi şi gogonele, cu un iz de usturoi amestecat cu ramură de vişin, cum nu găseşti nicăieri în lume decît prin pieţele noastre, şi cum se găseau mai cu seamă, în toată desfăşurarea, în părţile de nord ale Moldovei, pe la Rădăuţi bunăoară. Şi-atunci, privind butoaiele atît de cunoscute şi borcanele de pe tarabe, şi pe acei oameni cu cîrlionţi de-a lungul urechilor, cu resturi dintr-o îmbrăcăminte tradiţională, cu privirea totdeauna nostalgică, pînă şi într-o clipă de veselie, cum să nu te prindă tristeţea ? Dar haide, să caut măcar o nuanţă : nu o tristeţe amară, ci una duioasă.

Toate acestea nu le-am văzut într-o singură zi, şi nu doar în Greenwich Village, ci chiar dincolo de hotarele lui, vagi dealtfel, în Chinatown şi în cartierul italienesc, aflate alături. Este pe-acolo o stradă, Gay Street, nume al cărui înţeles s-a

schimbat cu totul, cuvîntul devenind neacademic, de nepronunțat în familie și într-o societate mai puritană, căci încetînd să mai însemne vesel sau veselie, prin el sînt desemnați oamenii cu obiceiuri inavuabile în ceea ce privește relația dintre sexe. Inavuabil e un fel de a spune, altminteri nimeni nu se ascunde de nimeni. Acolo e zona lor, dar nu limitată la o singură stradă ; i-am văzut plimbîndu-se în tot cartierul, braț la braț, bărbați cu bărbați, femei cu femei, fardați și costumați, că dacă nu ești atent nici nu remarci deghizarea. Nimeni nu se scandalizează, nimeni nu-i inoportunează, fericirea ar fi deplină dacă s-ar admite și căsătoria. Demult, am văzut într-o revistă ilustrată asemenea grupuri, demonstrînd cu placarde în fața Casei Albe, cerînd drepturi, ca toată lumea, pe motivul că și ei au luptat în război pentru America.

Se întîmplă și fapte oribile ; pe ziduri era un afiș, cu portretul unui băiețel frumos ca heruvimii, dispărut de vreo lună, de pe stradă, ziua-n amiaza mare. Am fost și-n locul unde fusese văzut ultima oară, în ziua lui nefastă, pe la ora unsprezece dimineața. Cînd m-am întors, după ce ocolisem America, nu-l găsiseră și se lipeau noi afișe.

Primii europeni stabiliți în partea locului, cînd secolul al șaptesprezecelea abia începuse, au găsit în Greenwich Village de astăzi pădure și rîuri bogate în pește, în stăpînirea indienilor. Noii veniți au tăiat pădurea și au făcut plantații de tutun, întinse pînă în malul Hudsonului. Sub dominația engleză, locurile au fost populate de coloni, așa s-a născut satul care pe la sfîrșitul acelui secol s-a numit Greenwich, după numele celebrei localități de lîngă Londra, pe unde trece meridianul unu al pămîntului.

Aproape două secole mai tîrziu, în anii de după 1820, cînd febra galbenă bîntuia la New York, lumea din orașul de jos s-a refugiat în Greenwich Village, unde atmosfera era mai sănătoasă. S-au mutat chiar și băncile din Wall Street, care pe urmă n-au lăsat acolo nici măcar o sucursală, drept recunoștință.

Sfîrşitul primului deceniu din secolul nostru a însemnat pentru cartier începutul boemei. Lumea avută şi aleasă migra spre nordul Manhattanului, care dincolo de strada Patrusprezece se parcelase în dreptunghiuri perfecte cum se văd şi astăzi. Atunci şi-a căpătat strălucirea Fifth Avenue, pînă în Central Park şi avînd ca maximă atracţie locul unde mai tîrziu s-a ridicat Rockefeller Center.

În Greenwich Village s-au aşezat populaţiile mai sărace, italienii într-o margine, negrii în alta, în jur de Gay Street pomenită adineauri, şi care atunci nu avea faima de astăzi. Scriitorii şi artiştii s-au instalat în restul cartierului, atraşi de chiriile scăzute. Cu mult înaintea lor venise aici Edgar Poe ; în 1845 el locuia în strada Trei, unde între altele a scris „Aventurile lui Gordon Pym". Printre protestatari şi anarhişti de toate felurile, printre primele expoziţii cubiste, printre fiinţe excentrice, de pildă femeia care se plimba pe stradă cu un leopard în lesă, sau baroneasa rasă în cap şi cu ţeasta vopsită în roşu, printre membrii clubului „Pisicile nebune din America" şi-a purtat paşii Upton Sinclair, s-au agitat admiratorii lui James Joyce şi O'Neill, iar mai tîrziu, după primul război, pe timpul jazzului şi al generaţiei pierdute, s-a ivit steaua nenorocoasă şi maladivă a lui F. Scott Fitzgerald, care, după o strălucire de cîţiva ani, a apus într-o funcţie amărîtă la Hollywood.

De aceea, simt eu că oricîtă veselie s-ar readuce, peste Greenwich Village va pluti un văl de nelinişte şi tristeţe, fiindcă boema de astăzi poartă rănile unui al doilea război, mult mai crud decît primul, trăind în ameninţarea celui de-al treilea, şi sub alte ameninţări, una mai iminentă ca alta. Nepăsarea şi halucinogenele nu pot să salveze pe nimeni.

În acea duminică, seara, am mîncat chinezeşte, alături, în Chinatown. Nu eram deloc familiarizat cu obiceiul şi locurile, îmi vîjîia capul şi nu vroiam altceva decît să scap mai repede. Cine aşteaptă să vorbesc despre masa chinezească va suferi o dezamăgire, dar lasă că au vorbit destul alţii.

Eram patru oameni, am luat patru feluri de mîncare și le-am împărțit pe dinpatru, ca experiența să fie cît mai completă. Toate aveau același gust și aceeași culoare brună, provenind de la un sos negru de soia. Eu nu mă pricepeam, dar însoțitorii mei cunoșteau bucătăria chinezească, vroiseră să mi-o demonstreze și probabil au rămas mirați de reținerea mea sceptică. Nu se dădea de băut decît ceai, parfumat și fără zahăr, și dacă aveam vin adus de acasă, ceea ce patronul admite cu bunăvoință, nu mi-a priit, fiindcă ne-am ridicat repede de la masă, spre a lăsa locul altora. Totul mergea în mare grabă, omuleții care veneau cu bucatele se mișcau iute, ca trași de ațe, apoi îți stăteau într-o coastă, silindu-te să înghiți pe nemestecate. Era unul din restaurantele bune, clienții făceau coadă la ușă. Mai mult mi-ar fi plăcut să mănînc un sandviș, pe stradă, fără să mă împingă nimeni din urmă. Poate e vina mea, ar fi trebuit să mai încerc o dată, dar n-am simțit nici o ispită ; las pe alții să vină cu laudele. E important să spun că masa nu m-a întristat deloc, cum m-au întristat atîtea în ziua aceea.

La două blokuri mai departe am nimerit în forfota italienească, de sărbătoare. O stradă întreagă era ocupată cu tarabe, cu tot ce se vede în bîlciuri și iarmaroace, și se ofereau trecătorilor, cu îmbieri volubile, într-o hărmălaie și o fierbințeală meridionale. Pe deasupra erau întinse arcade luminoase, cu mii de becuri, și ele, bătînd drept în ochi, acopereau cu totul ce s-ar fi putut vedea din relieful New Yorkului ; de fapt New Yorkul, și America erau desființate cu totul pentru o seară, nu mai rămînea decît acea Mică Italie, petrecînd cu o veselie forțată, încercînd să învingă nostalgia Italiei celeilalte, unde era nu știu ce sărbătoare de toamnă. Alături, pe un maidan, am văzut jocuri distractive, între ele un șarpe gigantic, de fier, în burta căruia intrau oameni, și pe urmă făcea lupinguri cu ei, pe o orbită metalică. Cu tot vuietul, cu toate strigătele și veselia, am simțit iar o tristețe, fiindcă Mica Italie, chinuită de doruri, cu gîndul la vechea ei patrie, păstrîn-

du-i tradiţiile şi vorbirea, nici nu-şi dădea seama cît era de deplin şi definitiv americanizată.

6

În zilele care au urmat şi cînd începeam să mă las moale în viaţa New Yorkului, am continuat să umblu pe străzi, de capul meu şi fără să dau socoteală, însă în ascuns eram apăsat de neliniște, fiindcă trecea timpul şi nu luam nici o hotărîre privind drumul meu în America. În linii mari, ştiam de mult ce-ar trebui să fac, visasem la toate, însă acum, cînd aveam realitatea în faţă, îmi era teamă de ea şi întorceam ochii. Atunci mi-a venit ideea să pornesc cu binişorul, să fac o încercare, să-mi văd puterile, şi pentru început să merg la Washington, rămînînd cu un picior la New York, să am la nevoie o bază de repliere.

Încă pe cînd visam la mine acasă, urzind planuri între realitate şi fantezie, m-am gîndit mult cu ce mijloace ar fi mai bine să fac înconjurul Americii. Primul mi-ar fi plăcut şi mi s-ar fi potrivit automobilul ; n-ar fi fost nici peste mijloacele, nici peste puterile mele. Pe urmă mi-am dat seama că numai spre a merge de la un ocean la altul, mi-ar fi trebuit două săptămîni încheiate ; aşa n-ar fi fost cu putinţă să văd toată America. Am optat pentru avion, păstrînd pentru automobil distanţe mai scurte, de pildă, coasta Californiei, unde ar fi fost păcat să zbor la zece mii de metri, cu nouă sute de kilometri pe oră. Un automobil de dimensiuni mici se închiriază cu nimica toată, fără limită de distanţă, iar benzina, puţină cît îi trebuie, nici nu era scumpă. S-au găsit însă oameni să mă sperie, vorbindu-mi despre primejdiile şoselei, atacurile

oricînd posibile, și greu de evitat dacă nu cunoști locurile, obiceiurile, refugiile.

Ar putea să pară o exagerare, am văzut atîtea automobile pe drumurile pustii dintre două orașe îndepărtate ! Dar foarte rar un om mergea singur, și atunci se bizuia probabil pe anumite circumstanțe. Iar pe mine n-avea cine să mă însoțească, să mă ajute, să-mi indice circumstanțele favorabile, iar dacă s-ar fi găsit cineva disponibil, putea să fie mai degrabă o pacoste.

După avion, îmi mai rămînea de ales trenul sau autocarul. În privința lor, părerile erau contradictorii, așa că mi-am propus să le încerc pe amîndouă, înainte de a lua o hotărîre.

Nici una din experiențe nu este ușoară, am început prin a da tîrcoale și gării de cale ferată, și autogării, am luat prospecte, am studiat orarul și prețurile și, în sfîrșit, am ales trenul, atras de gara nouă și frumoasă, Pennsylvania Station, aflată aproape de centru, peste drum de poșta-mare, pe Bulevardul al Optulea. Îi știam locul pe plan, îl reperasem și l-am înconjurat cu nedumerire, fiindcă nu se vedea nici o gară, ci doar o frumoasă clădire rotundă, ca un circ de metal și sticlă. Un negru bătrîn, cu vocea gîjîită, ca a lui Armstrong, cu privirea galbenă, bună și blîndă, un negru din filmele idilice și duioase, m-a scos din încurcătură. Gara era subterană, imensă, pe mai multe nivele, nimeni nu putea să-și închipuie pînă nu cobora scările, iar trenurile veneau pe sub pămînt, fără să se bănuiască de afară.

Am plecat într-o dimineață, la opt, după ce plouase puțin peste noapte. N-aveam cu mine decît geanta cu lucruri pentru trei zile, agățată de umăr ; de-aș fi putut să plec la fel și în drumurile celelalte, ușor, cu mîinile libere !

Lîngă mine s-a așezat o cucoană guralivă, care a ținut neapărat să mă iscodească, de unde vin, unde mă duc, în ce scopuri, și nu m-a cruțat nici cînd și-a dat seama că mă exprim cu dificultăți penibile. Cu cît mă vedea mai în încurcătură, cu atît dorea mai tare să afle. S-a dat jos la prima oprire,

Trenton, făcea naveta, era un fel de economistă. Din cauza ei nu mi-am dat seama cum ieșisem din New York, și acum mă mînca pielea de enervare, nemaiputînd să-mi găsesc locul în spațiu, mai ales fără hartă.

Nici mai tîrziu n-am avut o hartă ca lumea ; la București primisem una, de proporții murale, bună pentru școlari, dar nu pentru luat în călătorie. Un prieten întors de curînd din America îmi dăduse tot ce avea ca mijloace de orientare și informație, nu prea multe, o hartă generală, cu prea puține detalii, apoi planul cîtorva orașe, la scară ilizibilă. N-am găsit mai bune nici la fața locului, deși poate or fi, nu știu pentru cine și pe unde ascunse.

Îmi aduc aminte, ca să dau numai un exemplu, cînd mă pregăteam să plec în țările nordice, un cunoscut, pe care îl rugasem să mă ajute fiindcă n-aveam vreme, mi-a adus de la Consulatul Finlandei un geamantan cu cărți documentare, în două-trei limbi europene, vrafuri de hărți și planuri, plus albume ilustrate, totul tipărit impecabil, pe hîrtie de calitate bună, și absolut gratuite. Este adevărat că în Finlanda se fabrică multă hîrtie, dar nu-mi închipui că în privința aceasta America duce lipsă.

Cu puține excepții, și una va fi Washington, la oficiile de informații turistice se găsesc abia niște scheme ale străzilor centrale, și uneori nu se găsește nimica. Treapta cea mai de jos am întîlnit-o la Las Vegas, unde un Birou de informații, cum scria pe firmă, funcționa într-o tutungerie și nu dădea alte îndrumări decît despre diferitele modalități de a-ți încerca norocul la cazinouri. Acestea erau punctate, ele și nimic altceva, pe planul orașului, redus la două străzi faimoase, un desen grosolan, litografiat pe o bucată de hîrtie proastă, de două șchioape. La Honolulu, cu greu am găsit planul orașului, și nu pe gratis, la o librărie unde s-au și mirat de cererea mea, căci probabil nimeni n-are nevoie să știe mai mult decît că se află în insula Oahu, unde natura frumoasă îl scutește pe om de orice altă căutare. În schimb, prospectele și reclamele

hotelurilor, restaurantelor, barurilor, locurilor de distracţie abundau, gratuite, expuse maldăr pe stradă, nu doar broşuri, ci albume şi volume, cu tot felul de ispite în culori minunate.

Neavînd nici o hartă, am încercat să mă orientez din memorie în drumul spre Washington, dar în peisajul acela de cîmpie şi ape nu erau repere importante, aşa că n-am izbutit mai nimica.

Mi se spusese că trenul decade în America şi căile ferate sînt lăsate în părăsire, ceea ce este destul de adevărat, cum am văzut eu însumi cu ochii. Dar, judecînd după gara Pennsylvania din New York, nu-mi venea să cred, la fel după confortul vagonului, o construcţie nouă cu amenajări elegante. De ce se smucea şi făcea zgomot n-am putut înţelege, fiindcă avea o suspensie generoasă, se legăna ca barca pe valuri. Dar deodată urmau izbituri şi troznete, părea că vagonul se torsionează, pe cale să deraieze. Ceilalţi călători nu dădeau importanţă, citeau ziarul, politica, bursa, scoteau din serviete dosare cu acte, confruntau, subliniau cu sprîncenele încruntate, făceau planuri să se îmbogăţească pînă la sfîrşitul săptămînii, cînd poate tocmai săptămîna aceea avea să le fie nefastă. Din tot vagonul numai eu mă uitam afară, şi dacă am văzut aşa, m-am ferit, privind numai cu coada ochiului, ca să nu fiu luat drept vreun pierde-vară.

Am întîlnit trenuri cu automobile noi, puse pe două etaje, ridicate unele de bot, altele de coadă, ca să încapă mai multe. Alte trenuri transportau automobile vechi, turtite la presă, reduse la grosimi de o şchioapă, să ocupe cît mai puţin spaţiu, dar e ciudat că în starea aceasta nenorocită li se mai ghicea forma, uneori puteai recunoaşte chiar marca, şi toate păreau proaspăt vopsite.

Am mers repede, deşi nu era unul din trenurile cele mai rapide, şi la miezul zilei intram în gara Washington, unde se făceau mari reparaţii, încă o dovadă că trenul nu se abandonează. Pînă să ies la lumină, într-un hol cît un hangar de aviaţie, am trecut prin lungi coridoare întunecoase, făcute din

panouri de lemn, ca să ascundă lucrările şi să protejeze călătorii ; mergînd aşa, orbeşte, fără să ştiu ce se face în stînga şi-n dreapta ca să-mi închipui cum o să arate gara cînd o fi gata, mi-am amintit şantierele de la New York, cu panouri prin ale căror ferestre pot să privească şi oamenii, şi cîinii, şi am recunoscut cu mai multă convingere că era o idee frumoasă. Aceleaşi panouri cu ferestre am văzut şi la Washington ; doar gara a rămas secretă.

În holul gării, o doamnă de la Biroul de informaţii mi-a reţinut cameră la un hotel din centru, cum îi cerusem, mi-a dat planul oraşului, bunişor pe lîngă altele, mi-a însemnat drumul şi m-a îndrumat la staţia metroului, aflată alături. Metroul l-am văzut mai bine la întoarcere, atunci eram preocupat să urmăresc staţiile ca să nu mă duc prea departe. Cînd am ieşit la lumină, în locul unde mi se spusese, n-am avut de mers decît vreo cîteva sute de metri, pe străzi curate şi liniştite, pînă în spatele Universităţii, unde am găsit hotelul, micuţ şi prea modest chiar pentru mine, cam neîngrijit, cu camere înghesuite şi cu baia pe coridor, ca în prima seară la New York. Dar am rămas, cearşafurile străluceau de curate ce erau, şi albe, fereastra dădea în stradă, spre Universitate, unde se vedea forfota studenţească, fără a se auzi hărmălaie. În loc de aer condiţionat, exista doar un ventilator uriaş montat în cadrul ferestrei, cu diametrul de optzeci de centimetri, o maşinărie care lua jumătate din vedere şi sluţea camera, iar în acel anotimp nici nu mai era necesară, căci se făcuse 19 septembrie, plină toamnă, cu atmosfera plăcută, bună şi calmă. Pe coridor, pentru douăzeci de camere nu era o singură baie, ci patru, noi şi nevătămate.

O jumătate de oră după ce coborîsem din tren, umblam pe stradă, cu mîinile goale, numai cu planul oraşului, pe care îl şi studiasem, fixîndu-mi itinerarul.

N-am să socotesc niciodată că este prea mult dacă voi spune iarăşi şi iarăşi ce bucurie mă cuprinde cînd sînt undeva, unde am visat să ajung, fără să am speranţe, şi mă văd liber

să merg pretutindeni, după alegerea mea, fără să mă împingă nimeni din urmă. La Washington poate că nici nu visasem să mă duc, nu că ar fi fost mai inaccesibil decît alte orașe, cînd pentru mine toată America era inaccesibilă. Deși îl știam ca o grădiniță pe lîngă New York, o insulă cu palmieri și case de vacanță în mijlocul unui arhipelag stîncos, plin de vapoare naufragiate, el mi se părea un simbol intraductibil, la care nu aveam dreptul să ajung, fiindcă îmi lipsea putința de a-l înțelege. Acum, după ce am fost acolo, și am descoperit sensul celor care se văd cu ochii, tot mă mai întreb cîteodată, uitînd că am găsit răspunsul : de ce este Washington capitala Americii ?

Nu îi contest deloc această menire, și poate că dacă s-ar face din nou istoria, iar eu aș fi chemat să dau sfaturi, l-aș propune încă o dată. Orașul are o forță misterioasă, am simțit ceva din ea mergînd pe cîmpia continentală care leagă memorialul lui Lincoln cu monumentul lui Washington. Mai sînt și alte monumente ridicate în cinstea unor președinți ai Americii, și în cinstea Americii însăși, Capitoliul de pildă, care împreună cu primele două alcătuiește o axă. S-ar putea ca în această singură linie să fie atît enunțul problemei puse de mine, cît și rezolvarea. Dacă Washington a fost ales capitală, i s-a dat totul ca să și fie. Acea puternică linie dreaptă, cu cele trei monumente care jalonează o istorie explozivă, tînără și puțin zurlie cînd n-a fost dramatică, la sfîrșitul unui mileniu bolnav de vechime, reprezintă orgoliul Americii. și misterul existenței ei miraculoase.

Pînă să ajung acolo, și e norocul meu că n-am ajuns dintr-o dată, căci aș fi suferit șocul depresurizării, am mers pe străzi goale, aristocratice, pînă pe malul Potomacului, unde orașul capătă în dar, pentru a-și mări prestigiul, o imensă priveliște panoramică. Pînă a ajunge aici, semăna el cu Haga și puțin cu Geneva ? New York nu mi-a amintit niciodată de Europa.

Sînt nume pe care nu-mi place nici să le aud, nici să le pronunţ, avînd o sonoritate caraghioasă. De cîte ori îmi revine în minte Mimizan, o localitate marină din vestul Franţei, mă apucă rîsul. Dar Franţa a avut chiar şi un preşedinte al cărui nume suna puţin comic, şi dacă nu s-a compromis cu el în faţa unui popor atît de înclinat să ia în derîdere, scăparea s-a datorat meritelor lui remarcabile, într-o vreme cînd oamenii cu merite nu umblau pe toate drumurile. În Florida, pe drumul spre Cape Kennedy, există o mică localitate de coastă, cu numele de Cocoa. Poate să n-am nici o dreptate, dar cînd îl pronunţ, fără plăcere, mi se rostogoleşte limba în gură, iar sunetele mi se par o izmeneală. Şi faţă de Potomac aveam aceeaşi reţinere, mi se părea un nume de cîine, sau de cal care aleargă la curse, şi el ştirbea ceva din prestigiul Washingtonului. Nu puteam să mi-l închipui altfel decît ca pe o apă neserioasă, o neisprăveală geografică, bună pentru udat grădinile de zarzavaturi, şi pentru mici plimbări cu barca, în duminici de plictiseală. Cînd colo, mi-a apărut în faţă un fluviu majestuos şi mindru, curgător ca o epopee, şi nu mă supăra nici că era tulbure, aşa îşi arăta temperamentul şi devenea mai epic. Numai Mississippi avea să mă ducă la aceeaşi impresie, şi chiar mai departe, dar pentru el eram pregătit, îi purtam o dragoste veche, o chemare evlavioasă, fiindcă făcea parte din descoperirea şi istoria Americii.

Pe o terasă largă de deasupra fluviului, am dat cu ochii de o clădire modernă, frumoasă, albă, într-o armonioasă desfăşurare orizontală, o prismă culcată, arhitectură atît de distanţată de New York, că mă arunca parcă în altă lume. O cornişă ca o linie fină, prelungită pe toate patru faţadele, toate bucurîndu-se de aceeaşi tratare, era susţinută de coloane subţiri, metalice, ţevi drepte, imitînd bronzul, cu o patină delicată, ca a unei decoraţii interioare. Frumuseţea clădirii se datora proporţiilor, pereţilor albi de piatră, coloanelor fragile, teraselor largi care o înconjurau din toate părţile, perspectivei nelimitate şi, în sfîrşit, Potomacului din vale. Erau acolo săli

de teatru, de concert, de conferinţe, separate de holuri imense, şi acestea îi dădeau fiecăreia autonomie, de parcă n-ar fi fost un singur acoperiş pentru toate ; un complex artistic modern, elegant, bogat, de proporţii americane, numit Kennedy Center, în onoarea preşedintelui, care astfel îşi are şi el memorialul în capitala Americii, după Jefferson, Lincoln şi cel ce a dat numele oraşului. Peste Potomac se ghicea cimitirul Arlington, unde este mormîntul.

M-a mirat puţin, am simţit o uşoară jenă, că o sală de teatru din acest ansamblu se numeşte Dwight Eisenhower, ceea ce îl pune pe celălalt fost preşedinte într-o situaţie subalternă. Şi eu am socotit la vreme că Eisenhower ar fi lăsat o amintire mult mai puternică dacă rămînea la gloria lui militară ; dar oricum, de ce să fie socotit aşa de mic, dacă şi-a îndeplinit onest mandatul de preşedinte şi n-a dus America de rîpă, chit că nu a dus-o nici la altă glorie, după aceea a victoriei ?

S-ar părea că în America există un cult al lui Kennedy, pornit probabil dintr-un complex de căinţă, ca şi cînd ţara întreagă s-ar socoti vinovată de moartea lui nelămurită nici pînă astăzi. În multe locuri i-am văzut numele pus pe monumente şi instituţii de prestigiu, cu o grijă care, Dumnezeu să mă apere, a început să mi se pară şi ea nelămurită. Că locului de lansare al navelor spaţiale, Cape Canaveral din Florida, i s-a dat numele nenorocosului preşedinte, n-a avut de ce să mă mire, dimpotrivă, mi-a prilejuit o satisfacţie legitimă, deşi tristă, ca toate recompensele postume. Poate să fie numai o întîmplare, dar am avut impresia că unii fac un fel de opoziţie, resping noul nume, continuă să spună Cape Canaveral, de parcă altfel li s-ar strepezi limba în gură. Am văzut scris aşa chiar pe unele hărţi, şi pe unele indicatoare de drumuri, deşi a fost destul timp să le schimbe.

Sînt unul din cei pe care moartea lui Kennedy i-a cutremurat şi i-a umplut de mîhnire. Toată lumea a fremătat atunci de revoltă şi de oroare. Îmi aduc aminte cît m-au zgu-

duit imaginile de la ceremonia înmormîntării, transmise de televiziune, intrarea în cimitirul Arlington, cu steagurile fluturate de vînt pe un cer care degeaba o fi fost albastru. Apoi cortegiul, sicriul pus pe un afet de tun cu onoruri militare și, cel mai trist și mai zguduitor, în prim-plan Jacqueline cu copiii, cei doi micuți, blonzi și palizi, fragili dar stînd nemișcați, în poziție de drepți, cu demnitate matură și salutînd ostășește, cu mînuțele la tîmplă. Am trăit cu multă durere scena aceea, care văd că nu poate să se uite, și am așteptat să se facă lumină, atît de încrîncenat de parcă aș fi fost condamnat eu însumi să trăiesc în întuneric. Acum cred că nu mai este nici o speranță, și nimeni nu mai așteaptă. Un alt Kennedy s-ar putea să fie președinte ; pînă să-mi termin cartea, zarurile vor fi aruncate. Mulți spun că dacă o să se aleagă, au să-l împuște.

Nu m-am dus numaidecît să văd mormintele ; ar fi fost nedrept pentru Washington. Am lăsat pe a doua zi.

Mai tîrziu, spre sfîrșitul călătoriei, la Miami, pe esplanadă, nu departe de locul unde a început zborul în Lună, cea mai mare biruință din istoria Americii, dacă judec exaltat și romantic, am văzut un monument, un panou de piatră, cu o flacără nestinsă, închinat memoriei lui John Fitzgerald Kennedy. Dar monumentul, care mi-a atras privirea și m-a emoționat în primele clipe, m-a lăsat nedumerit și perplex, cînd m-am dus mai aproape. Căci la început avusese cu totul altă dedicație, și ea, alături de numele președintelui, proaspăt săpat în piatră, se citea încă, neștearsă, evocînd prietenia Statelor Unite cu popoarele Americii Latine. Dacă este cineva capabil să-mi spună ce înseamnă această convertire, refuz a înțelege !

În fața teatrului erau expuse două mari basoreliefuri de bronz, fixate pe stîlpi puternici. Într-o întrepătrundere răvășită și cam grotescă, se puteau distinge actori, muzicanți, lume : femeia, bărbatul, copilul, bătrînii, amintind într-un fel pe Vigeland, de la Oslo, dar avînd cu totul altă simbolistică ;

nu era tratat omul, în evoluția lui naturală, ci comedia umană, ca un enunț al spectacolului de teatru din sălile alăturate și din marea sală cuprinsă sub bolta cerului.

Puțin mai departe, am descoperit, cam bătută de vînt, la o răspîntie, statuia lui Don Quijote, călare pe Rocinante, un dar al Institutului hispanistic din Madrid, care nu se poate dezinteresa de America, unde limba spaniolă este a doua vorbită, după engleză. Un Don Quijote, cu simbolurile pe care le reprezintă, pline de tîlcuri, te pune totdeauna pe gînduri; ce-o fi căutînd aici, și ce-o fi vrînd să spună ?

Călărețul, uscat, scheletic, continuînd să fie viu numai printr-o idee, o forță lăuntrică, dă să cadă pe spate. El nu este altfel decît în toate imaginile știute sau închipuite. Cu Rocinante însă se schimbă vechiul înțeles, el este adus la nivel de umanitate, i se atribuie sentimente între care, după îndîrjire, urmează deznădejdea. Cioplit și crescut din piatra gălbuie a soclului, calul capătă, printr-o alipire neobișnuită, picioare de bronz, asemeni și capul, un cap disproporționat de mare, cu gura căscată într-un răget de moarte. Rocinante își dă duhul, nu-și mai poate juca rolul, fiindcă el a înțeles zădărnicia, ceea ce stăpînul lui nu va înțelege nici în ultima clipă a vieții. Trădează acest Rocinante o idee ? Nu, doar o abandonează și îl absolv, de vreme ce el a căpătat caractere umane. Rămas singur, Don Quijote va fi mult mai puternic.

Și iarăși am avut parte de o desfătare sărbătorească, mergînd pe bulevarde și prin parcuri, pînă ce am ajuns în capul axei mari, la memorialul lui Lincoln. Pînă acolo, cu toată grandoarea decorului, am mai văzut și părți mici ale Americii, bunăoară biciclete lăsate în stradă, cu precauțiuni ca nici unde, le-oi spune precauțiuni americane ; în rău sau în bine, în mîngîiere sau lovitură, America nu se oprește la jumătatea drumului.

Nu spun că am simțit o indispoziție, ziua rămînea frumoasă, străzile erau curate, și pînă seara n-aveam de făcut

altceva decît să umblu. Mi-am amintit bicicletele lăsate libere în rastele, în țările nordice ale Europei, unde stau așa toată ziua, iar noaptea li se pune cel mult un lănțișor cu un lăcățel simbolic. Bicicletele la Washington, și în celelalte orașe, sînt legate cu cabluri sau cu lanțuri groase, ca de ancoră, imobilizate de un stîlp, de un parapet, de un arbore, după ce mai întîi li se scoate roata din față, ușor demontabilă, putînd deci să fie furată. Dacă n-o ia cu el unde are treabă, stăpînul bicicletei o asigură trecîndu-i printre spițe cablul sau lanțul. Nu sînt împotriva procedeului, sigur că trebuie să ne apărăm bunurile ; dar de ce americanul de astăzi, indiferent de culoare, educație și învățătură, să coboare la asemenea coțcărie, de țară înapoiată, și să fure o bicicletă ? Chiar și un automobil, la urma urmelor ! Aceasta este moștenirea lăsată de gangsteri ? A, să devalizezi un magazin de bijuterii, sau o bancă, e cu totul altceva !

Văzusem și la New York alergătorii, pe bulevarde, pe lîngă grădini și prin parcuri ; așteptam un moment să-i privesc mai în voie, scăpați din aglomerații. În America de astăzi unii aleargă, alții se îngrașă. Despre aceștia din urmă am să povestesc mai tîrziu, cînd îi voi cunoaște în toată desfășurarea, care pentru cine n-a văzut, nu poate fi înțeleasă și nu poate fi crezută. Mă voi strădui, voi folosi toate mijloacele și toată puterea mea de convingere ; deocamdată mai trebuie să adun forță.

Alergatul este astăzi în America o deprindere națională, deși membrii acestei instituții, ca s-o numesc așa, reprezintă încă o minoritate neînsemnată ; dar îi vezi, atrag atenția, și îi auzi, fiindcă gîfîie. Dacă trec pe alături le simți mirosul de nădușeală fierbinte. Sigur că nu poate fugi toată lumea deodată, străzile ar începe să trepideze și s-ar clătina buildingurile înalte. Fiecare aleargă cînd poate, se aleargă tot timpul, din zorii zilei pînă seara, iar în cartierele sigure, chiar noaptea. De obicei, oameni tineri, băieți și fete, unii predispuși la obe-

zitate, cu carnea jucînd sub bluză. În Gramercy Park, la New York, am văzut o fată, cam sluțișoară, fugind îndelung și cu atîta cazną, că mi-a făcut milă și m-am temut să nu se prăbușească la urmă, ca primul cîștigător din istorie, al maratonului. La fel, am văzut una pe un pod, la Washington, venea din față, și în peisajul acela larg părea pierdută și disperată ; cu fața dogorind ca la flacără, cu ochii injectați și umflați în orbite, cred că vedea lumea în roșu. Dacă nu mă trăgeam într-o parte, dădea peste mine. Bărbații sînt mai cumpăniți, au o rezistență mai mare și poate o ambiție mai mică. Oamenii în vîrstă se abțin, sau aleargă cu prudență. Femeile mature și cele trecute stau acasă ; poate fac masaj și gimnastică.

Am întrebat pe cineva cum se explică fenomenul acesta ; fiindcă e un sport simplu și ieftin, mi-a răspuns : nu cere echipamente costisitoare, doar pantofi de baschet sau tenis, un șort, o bluză. Nu mi-e deajuns, sper să fie și alte cauze și cea care m-ar bucura cel mai mult ar fi ideea că se face o demonstrație împotriva grașilor. Nu știu cine din ei va învinge ; pînă atunci coexistența lor mă umple de nedumerire.

Un tînăr profesor de la Honolulu, care și el aleargă deși n-are nici un surplus de grăsime, ba poate chiar un minus, fiind de-o construcție costelivă, mi-a spus că alergatul se face cu prescripție medicală. Un medic te examinează, te întreabă una și alta, pe urmă îți recomandă cîte mile să alergi pe săptămînă ; cum dădeau popii mătăniile. Tînărul meu avea de făcut zece mile. Am socotit că era puțin, chiar pentru o construcție mai firavă. Deși mi se pare fără noimă, am înțeles că fiecare își consumă milele cînd poate, distribuindu-le cum crede, în șapte zile din săptămînă, în cinci, în două sau chiar într-una singură.

Sînt oameni care se uită cam în derîdere, alții care au aerul să dezaprobe, ca și cînd ar fi vorba de o sectă nouă, protestatară, un altfel de hipism în locul celui vechi, în scădere. N-am să dezaprob decît alergatul în centre aglomerate, în aerul cu miros de benzină arsă, în trepidația citadină, prin-

tre oameni care au altă treabă, fie numai să descarce poveri din camioane, bunăoară, sau să mature strada. Aceştia, care îşi varsă şi ei năduşeala frunţii, ar putea într-adevăr să cîrtească şi nu i-aş dezaproba foarte tare. Alergatul în mijlocul oraşului poate să pară o indecenţă. Şi este în mod sigur o eroare şi din punct de vedere social, şi igienic. Încolo, am numai admiraţie, m-aş bucura ca fenomenul să se extindă, să cucerească toată societatea, care este încă destul de tînără pentru o astfel de practică, să vină apoi şi în Europa, oricît o fi ea de bătrînă, cum au venit în copilăria mea ghetele cu bombeu şi Fordul cu Mustăţi, iar mai de mult, cartoful şi porumbul, căci de tutun nu vreau să aduc vorba.

7

Memorialul Lincoln n-ar fi trezit în mine atîta admiraţie şi bucurie, dacă ar fi fost pus în înghesuiala oraşului, strivit de alte monumente şi de buildinguri. Grandoarea lui se datoreşte spaţiului, care este o caracteristică americană. Crezusem că Champs-Elysées va rămîne pentru mine un exemplu neîntrecut de forţă şi ambiţie urbanistică, îl luam aşa cum mi se înfăţişa ochilor astăzi, uitînd că în realitate reprezenta ambiţia lui Napoleon-întîi-Bonaparte şi era o axă imperială secretă ; un exerciţiu de cucerire.

Axa care leagă memorialul Lincoln de monumentul lui Washington şi apoi de Capitoliu are o lungime de trei kilometri şi jumătate ; dar ea nu este o arteră de circulaţie, asfaltată, ci o pajişte largă, o cîmpie care mi s-a părut că simbolizează preeria americană, de la Oceanul Atlantic în Munţii Stîncoşi, şi dincolo de ei, California, pînă la Oceanul Pacific.

Am simţit aşa mai tîrziu, cînd am mers cu avionul de la Chicago la Salt Lake City, jumătate din lungimea Americii, şi zeci de minute, însemnînd sute de kilometri, n-am văzut decît cîmpie goală, care aşteaptă să fie cucerită. America a ajuns de mult la Pacific, dar mersul ei spre vest nu s-a sfîrşit încă, imense ţinuturi urmează să fie descoperite. Ele sînt rezerve continentale, cărora nu ştiu cînd le va veni rîndul. Apoi cînd au apărut munţii sub aripa avionului am urmărit din nou ceasul, şi pînă să ajung în inima lor, la marele lac sărat, am socotit că erau aproape o mie de kilometri, după care urmau încă pe atîţia. Abia spre capătul zborului au apărut semne de viaţă omenească, mine de cupru, săpături circulare în trepte, care înainte de a afla ce sînt mi s-au părut nişte teatre antice. Pînă acolo n-am văzut decît stîncă goală, frămîntată, văi sterpe, povîrnişuri şi creste, părînd încă neescaladate, fiindcă nu se vedeau urme, un drum sau măcar o potecă. M-am mirat, fiindcă pe această direcţie veniseră pionierii mormoni, şi n-am înţeles cum putuseră să meargă o mie de kilometri peste obstacole şi printre primejdii, pînă să ajungă şi să se aşeze. Mi-am spus că şi aceşti munţi sînt o rezervă în viitorul Americii, fiindcă aşa sterpi cum erau, fără arbore sau fir de iarbă, goi ca în prima eră a pămîntului, nu se putea să nu aibă bogăţii ascunse, de care încă nu este nevoie.

În afară de o conducere cu putere mai limpede, netutelată şi incoruptibilă, apoi de o Pithya care să-i ghicească viitorul şi să-l comunice oamenilor de răspundere, trezindu-i, căci mulţi din ei dorm pe-o ureche, nu ştiu ce-i lipseşte astăzi Americii. Iar din cîte i-or prisosi, spaţiul este primul, cu mult înaintea a orice aş putea să-mi închipui. Fiindcă prisosul de spaţiu este vizibil, şi nu doar în zborul cu avionul. Ce altceva dovedeşte un oraş mijlociu, cum este Cleveland, care, cu o populaţie mai mică decît Bucureştii, se întinde pe cincizeci de kilometri, unde în afară de centru, cu o mînă de buildinguri înalte, un mic Manhattan, restul nu sînt decît reşedinţe, vile, case şi căsuţe, cu un singur nivel cele mai multe, fiecare cu

un parc sau măcar o grădină ? Şi alte oraşe, care am crezut că nu se mai termină, fiind gata să se întindă încă mai mult asupra cîmpiei, fără ca spaţiul Americii să simtă ? Sau ce este Los Angeles, ca să iau cel mai izbitor exemplu, care ocupă pe coasta Pacificului o zonă lungă de aproape o sută de kilometri, cît unul din judeţele noastre ? Numai la New York nu există spaţiu de prisos, deşi sînt şi acolo locuri virane. Lipsa de spaţiu, iată cauza pentru care acest oraş fără asemuire n-a putut şi n-a tînjit să fie capitala Americii. N-ar fi avut loc nici pentru monumente, nici pentru o axă liberă de trei kilometri şi jumătate, orientată pe drumul soarelui, ca să simbolizeze întinderea continentului.

Cînd am urcat treptele memorialului Lincoln, de unde am văzut în zare Capitoliul, am înţeles de ce-a fost ales Washingtonul drept capitală, şi n-a mai fost nevoie de alte argumente ca să-mi dau acordul.

Memorialul, de marmură albă, imită un templu grecesc antic, cu un capitel poate prea încărcat, susţinut de coloane dorice simplificate. De jos, de pe pajişte, ajungi la el urcînd mai multe terase, ca spre o acropole, cu scări largi cît toată faţada ; este o ascensiune lungă şi sărbătorească, la fiecare treaptă coloanele par a se da în lături, ca o cortină în falduri albe, alunecînd lent, cu majestate, spre a descoperi o scenă grandioasă ; acolo marele om al Americii, în jilţul lui de marmură, cu fizionomia expresivă, umană, caldă, meditativă, o norocoasă izbîndă a artei plastice monumentale, cunoscută din interpretări şi din reproduceri, primeşte mulţimea într-o audienţă lungă de peste unsprezece decenii, îndurerat că după ce oamenii au urcat atîtea trepte, să-l vadă, vor trebui să coboare.

În anotimpurile frumoase, memorialul, îmbrăcat în lumina reflectoarelor, rămîne deschis toată noaptea.

Ca să nu cobor prea repede, şi să nu mă despart dintr-o dată de omul acela care a exaltat puţin în mine sentimentul demnităţii umane, am ocolit monumentul şi am privit valea Potomacului, cu podul monumental Arlington. Era drumul

spre cimitir, la mormîntul lui Kennedy ; încă nu mă puteam duce acolo. Am stat la soare și mi-ar fi fost bine, acum că ajunsesem într-unul din centrele mari ale lumii, cel mai nou dintre ele, încă nedefinit omenirii, dacă nu m-ar fi întristat amintirea celor doi oameni morți tragic, la o distanță nu mult mai mare de un secol, victime ale unor patimi bolnave, încă nevindecate și gata să verse alt sînge. Dar parcă, după memorialul lui Lincoln și după mormîntul lui Kennedy, Soldatul Necunoscut, după care nu mai plînge nimeni, în cimitirul Arlington, nu-i și el un motiv de tristețe ?

În timp ce gîndeam astfel, peste pod și pe autostrada cu șase benzi de circulație treceau șiruri de mașini, într-o direcție și în alta, viața mergea mai departe, în așteptarea altor războaie și-a altor morminte.

De pe aeroportul aflat la cîțiva kilometri decolau avioane de călători, la treizeci de secunde unul de altul, pînă a fi date deoparte să decoleze cele de luptă. Treceau pe deasupra monumentului, făcînd să i se zgîlțîie temeliile, pe deasupra cimitirului, zgîlțîind sicriele. La început am simțit o revoltă, mi s-a părut o impietate, oare aeroportul n-avea loc și altunde, cu spațiile de prisos din America ? Pe urmă mi-a trecut, nu fiindcă aș fi găsit vreo justificare ; am înțeles că lumea n-o fac eu, și nu mi-e îngăduit să mă amestec în treburile altora.

Cînd am coborît pe pajiște și am privit în urmă memorialul, care nu-și pierduse deloc grandoarea, am avut o clipă de veselie, mi-am amintit monumentul lui Victor Emanuel al doilea, de la Roma, tot de marmură albă însă altfel distribuită, încărcată și înzorzonată, într-o explozie de exuberanță meridională. Oare ar fi fost rușinos să se imite vechile temple romane ? America a fost mai bine inspirată ; memorialul Lincoln este cea mai luminată dintre amintirile mele de la Washington.

Obeliscul, în schimb, l-am privit cu rezerve, și nu l-aș admite decît dacă aș ști că s-a pus ca un jalon în centrul axei care leagă cele două oceane, ca viitorii pionieri să se orienteze

mai ușor în viitorul lor marș spre vest, pentru viitoarea descoperire a Americii.

Mă despărțeau de el numai o mie două sute de metri, am mers pe iarbă, în lungul unui bazin dreptunghiular, cu apă albastră, însă în sens invers cu pionierii, spre răsărit, căci prin proiectarea în spațiul continental, memorialul lui Lincoln, împreună cu mine, ne aflam pe malul Oceanului Pacific, iar Capitoliul la Atlantic. Sigur că m-aș fi orientat mai ușor, și cititorul de asemeni, dacă porneam de la Capitoliu, ca drumul meu să respecte orientarea geografică. N-am judecat din vreme, și cînd mi-am dat seama era prea tîrziu. O fi copilăros, dar am rămas cu o nemulțumire, o retrăiesc astăzi, cînd trebuie să privesc de-a-ndoaselea planul orașului, ca să-mi găsesc direcția.

Nu există în lume mai multe tipuri de obeliscuri, deci nu pot spune ce model a avut cel de la Washington. Sigur este însă că le întrece pe toate în înălțime. Pe cînd mă apropiam, fără grabă, bucurîndu-mă de soarele cald și de întinderea pajiștei, am văzut o pată roșie jucînd în vîrful monumentului, de parcă ar fi fost o pasăre nemaivăzută, sau o apariție din cer, aripa unui înger, scutul unui arhanghel, stropită de diavol cu o culoare lumească. Nu pot să suport enigmele nedezlegate, și cum nu găseam nici o explicație, am dat drumul la pas, stricîndu-mi tihna acelor clipe frumoase.

N-a trebuit să merg mult pînă să mă dumiresc că era un zmeu roșu, nimic altceva. Pe urmă am mai văzut unul, dar acela abia încerca să se înalțe, manevrat de o mînă nu prea dibace ; după un timp a început să se smucească, a intrat în vrilă și s-a prăbușit pe pajiște. Atunci l-am descoperit pe omul care alerga să-l salveze, adunînd sfoara ; era un chinezel cu fața schimonosită de necaz, și dacă se va spune că nu se necăjește nimeni atît, pentru o atît de copilărească neizbîndă, am să dau îndată și explicația. Chinezelul era un om în vîrstă, sexagenar, probabil, atît de mic însă, și cu o mimică atît de puerilă, că nu-l pot numi decît cu diminutivul cuvîntului. Iar

necazul lui pornea de la alt chinezel, aflat la vreo cincizeci de metri, care rîdea de el în hohote. Mi-am dat seama că batjocura devenea cu atît mai usturătoare, cînd în al doilea chinezel am recunoscut o femeie, probabil nevasta primului, altfel n-ar fi fost chiar atît de ironică și nici atît de familiară. Dar culmea umilinței pentru chinezelul meu era zmeul învingător de la înălțimea obeliscului, manevrat nu de altcineva, decît de nevastă. Aceasta m-a strigat, să mă apropii, și cînd m-am dus mi-a arătat cu mîndrie ce tare trăgea sofara. Era o sfoară groasă ca degetul meu mic de la mînă, care în toată lungimea ei cîntărea probabil mai multe kilograme, și trăgea cu atîta putere, am încercat, încît ar fi ridicat-o în aer pe chinezuță, să nu fi fost foarte grasă. Între timp, chinezelul tot vroia să înalțe zmeul, îl arunca în aer, o lua la fugă cu sfoara, încerca toate manevrele și trucurile ; degeaba, după cîteva smucituri, zmeul cădea cu botul în pămînt, iar chinezuța rîdea în hohote. Cum mai puteau acești doi oameni să doarmă sub același acoperiș, la noapte ?

Am stat mult la picioarele obeliscului, pe o bancă, atras mai mult de priveliște. În acest loc, pajiștea se deschidea asupra orașului, pătrundea adînc și puternic printre clădiri guvernamentale, dîndu-le în lături, lățindu-se și ajungînd pînă la Casa Albă. Dacă amplasamentul acesteia nu s-a căutat anume, atunci a fost o întîmplare norocoasă. Dat fiind rolul ei în istoria Americii, unde ar fi putut oare să stea ea mai bine decît în fața monumentului lui Washington, cu vederea deschisă spre marea axă continentală, unde acum chinezii continuau să-și înalțe zmeiele ?

Bătea un vînt cald, dar puternic, și cele cincizeci de drapele care înconjurau terasa circulară a obeliscului fluturau pe cerul limpede, desfășurîndu-și sonor benzile roșii și stelele albe.

Privit de la bază, obeliscul mi s-a părut că străpunge cerul, și i-am recunoscut forța simbolică. Piatra albă este atît de bine păsuită și îmbinată, că rosturile par desenate cu creionul subțire, pe un monolit cum nu există nicăieri în natură.

M-ar fi impresionat altfel dacă masa aceasta de piatră n-ar fi fost goală pe dinăuntru ; păcat de munca zidarilor ! Sînt și ascensoare, se stă la coadă ca să urci pînă în vîrf, de unde să privești panorama orașului, prin niște ferestruici înguste, ca ambrazurile cuiburilor de mitralieră. Noroc că de jos nu prea se văd, dar chiar așa socot că-i strigător la cer, ca o profanare, că știrbește continuitatea acelui simbol al ascensiunii, materializată în patru fațete de piatră albă. Vroiam să nu-mi pese de chinezei, cum se jucau cu zmeiele ; n-aveau să rămînă acolo toată viața. Și dacă aș fi vrut să-i alung, căci totuși îmi stăteau pe suflet, nu-mi îngăduia legea americană.

Firește, nu m-am urcat în vîrful obeliscului, cum nu m-am urcat în Statuia Libertății. Mi s-a părut, de asemenea, o profanare, grotescă pe deasupra, să existe o scară pe dinăuntrul ei, să treacă prin spațiul unde ar fi fost viscerele, prin plămîni și prin inimă, pînă în creier, de unde se poate vedea afară, pe niște ferestruiri trepanate în țeastă. Și ce cîștigi, păcatele mele, să privești orașul de la o înălțime de încă patruzeci și ceva de metri deasupra soclului, cînd alături, peste apă, în Wall Street, poți să-l vezi de la patru sute, dacă te urci cu ascensorul într-unul din cele două turnuri ? Unii au mers mai departe, eram la New York cînd un grup de studenți, din altă țară, mulți rămași de ani de zile cu examenele neluate, s-au urcat în capul statuii și au atîrnat placarde cu revendicările lor strîmbe sau drepte, gest care oricum era o batjocură. Dar uite că într-un caz de asemenea gravitate, legea americană este destul de moale, și mai ales destul de înceată.

Restul am lăsat pe a doua zi, se apropia seara, umblasem mult și văzusem destule, la o nevoie m-aș fi putut mulțumi doar cu atîta, fiindcă era esențialul. Am luat-o spre oraș, am trecut pe trotuarul Casei Albe, din fața Ministerului de Finanțe și m-am uitat în parc printre drugii de fier ai gardului. Nimeni nu m-a împins pe trotuarul celălalt, aș fi putut să întind mîna și să rup o floare. Am văzut în iarbă niște casete cît un

aparat fotografic, puse din loc în loc cu fața la stradă, mi-am închipuit că erau detectoare, instrumente de pază care îi scuteau pe polițiști să se zgîiască la trecători, la buzunarele mai umflate, la pachete, serviete și chiar la umbrèle ; paznicului toate i se par suspecte. Îmi închipui că măsurile de siguranță sînt duse pînă la ultima consecință, totuși nimic nu bate la ochi, nimic nu-i ostentativ și jignitor pentru public. Deși mă indispunea ideea să stau la coadă, mă gîndeam să văd și eu cum e Casa Albă pe dinăuntru, însă am lăsat pe zilele următoare, balansîndu-mă între dorință și plictiseală, de parcă ar fi fost o corvoadă. Pînă la urmă m-am dus, au biruit oamenii mari ai Americii.

La o prăvălioară cu alimente, din apropierea hotelului, cu Delicatese, cum scria pe firmă, unde se găsesc lucruri mai bune decît la enormele supermarketuri, am cumpărat de mîncare. Cu limba m-am descurcat ca totdeauna, nu trebuiesc multe cuvinte, mai greu mi-a fost cu unitățile de măsură, altfel decît ale noastre ; uitasem și mă încăpățînasem să-i cer vînzătorului două sute de grame de șuncă, două sute de brînză franțuzească și așa mai departe, mirîndu-mă că se uita la mine ca la unul venit de pe altă planetă.

De ce nu s-o ajunge la o unificare ? — măcar acum cînd continentele sînt atît de legate între ele și atît de întrepătrunse, cînd din Europa în America se zboară în cinci ore, sau chiar în două și jumătate, și cînd există un instrument internațional, capabil să arbitreze, Organizația Națiunilor Unite, care în acest caz poate ar avea o izbîndă mai sigură și mai rapidă decît în alte neînțelegeri, și ar putea să dobîndească un evident titlu de merit. Știu cît este de greu să strici deprinderi intrate în sînge de generații ; anii trecuți, cînd în Anglia s-a adoptat sistemul metric al Europei, un reporter de la televiziune a acostat oamenii pe stradă, întrebîndu-i ce înălțime au, după noua măsurătoare, și aud că a primit răspunsuri hilariante : unul ar fi spus șaizeci de centimetri, altul trei metri și jumătate.

Am mîncat în cameră, cînd sînt singur mi-e mai bine așa, restaurantul nu-mi tihnește și forfota, zgomotul, chelnerul mă împiedică să gîndesc la ceea ce am văzut peste ziuă și la ce voi avea de văzut ziua următoare. Am regretat însă că, speriat de greutatea bagajelor, pe care acum le căram singur, nu luasem cu mine tot dichisul, ca altădată, șervet, farfurii, tacîmuri. Dar nici așa nu m-am aflat în mizerie, căci odată cu cumpărăturile vînzătorul îți pune în pungă șervețele, cuțit și furculiță de material plastic, și o frumoasă fețișoară de masă, cu broderii imprimate. Îți e și milă să le arunci la urmă, dacă te gîndești cu ce muncă au fost făcute, și n-au folosit decît o jumătate de oră.

După masă, fără să țin seama că venea seara, m-am dus să mă plimb și, traversînd o stradă, apoi traversînd alta, am ajuns pe malul Potomacului, la Kennedy Center. Am privit iar statuia lui Don Quijote și iar m-a pus pe gînduri Rocinante, pe cale să-și dea duhul, și care, bietul de el, mai avea și o copită ruptă, poate un accident, sau un act huliganic. Cum să te lupți cu lumea descreierată ? Polițiștii sînt iuți dacă intră în acțiune, repede îți sucesc mîinile la sapte și pun cătușele ; am văzut și le-am admirat dibăcia. Dar ce folos că legea americană îngăduie delicventului să se apere cu anii, să-și schimbe judecătorul, dacă nu-i place, să schimbe chiar și judecătoria, să-și mute procesul prin alte orașe, pînă se pierd probele și martorii, și toată lumea se plictisește.

Dacă la prînz avioanele decolau în șir continuu, acum șirul venea la aterizare. Așa era organizat traficul aeroportului, desigur, n-am prea înțeles nici ce rost avea, nici cum era posibil ca toate plecările să fie dimineața și toate întoarcerile seara, de parcă ar fi fost vorba de mici navete pentru niște funcționari din provincie, și nu de lungi zboruri intercontinentale. M-am uitat la șirul de aeronave, cum coborau lin, fără zgomotul terorizant de la decolare, cu toate luminile aprinse, mi-am închipuit călătorii, cu centurile de siguranță puse, puțin încordați și cu puțină emoție, venind poate din

altă emisferă, sau poate de la antipodul pămîntului. A trebuit să fie această oră de seară, și eu să fiu singur pe malul Potomacului, la o distanță enormă de orașul meu și de casă, ca să simt ce dimensiune extraordinară a căpătat viața noastră, ce salt a făcut în spațiu spiritul nostru, și cît s-a lărgit cîmpul nostru de gîndire, datorită avionului.

N-am mai stat la îndoială, m-am hotărît cu toată convingerea că, lăsînd pentru mai tîrziu muzeele de artă, primul loc unde trebuia să merg a doua zi dimineață era Muzeul Național al Aerului și Spațiului ; acolo se vede cum a început zborul omului și pînă unde a putut să ajungă. Nimic nu mi se părea mai mare pe pămîntul nostru de astăzi, decît aviația ; nici Salvador Dali, nici Leonardo da Vinci, puși alături se va vedea din ce motive, în nici un caz din admirație egală.

Cartierul era pustiu la înapoiere.

Fiindcă a venit vorba de cei doi oameni pe care nu i-am căutat anume, ci au intrat spontan și împreună în gîndul meu, m-am decis să nu mă mai ascund de mine însumi și să mărturisesc întîmplarea penibilă, stupidă și de neiertat, de a fi fost la o sută de metri de o anumită țintă și de a fi scăpat-o. Îmi rămîn regretele care, în loc să scadă, cresc pe măsură ce trece timpul, iar lumea de unde m-am întors cu această lipsă mi se pare tot mai departe și mai inabordabilă. Același necaz am, deși vina mea nu-i la fel de mare, că n-am găsit nicăieri pădurile cu arborii uriași sequoia, unde am dorit mult și de multă vreme să pot ajunge odată. Am căutat pe hărțile mele ; nu scrie. Am întrebat ; nimeni n-a putut să-mi spună, unii poate au socotit că dorința mea era neserioasă. Abia cînd m-am întors la New York cineva m-a lămurit, mirîndu-se că nu o găsisem : pădurea era pe lîngă San Francisco și o știa toată lumea. Uite că Pit, de la Oakland, nu știa, altfel m-ar fi dus acolo, în loc să mergem la Reno, unde să-și lase dolarii, nu mulți, pe la cazinouri.

Alte pierderi n-am mai avut, sau nu-mi vin în minte,

fiind probabil de importanță prea mică ; am ajuns prin toate locurile unde voisem, ba chiar și prin altele, nici măcar uperate.

Am spus o dată și n-oi spune iarăși ce emoție mi-a trezit celebra frescă a lui Leonardo, *Ultima Cena,* din biserica Santa Maria dele Grazzie, de la Milano. N-o voi analiza din nou, ci voi cere încrederea cititorului, repetînd doar că orice om care aspiră la artă ar trebui s-o vadă.

Puțin înainte de a pleca în America, am primit sfatul, din partea cuiva pasionat de pictură, și cu pricepere, să văd negreșit o *Ultima Cenă* a lui Salvador Dali, la New York sau Washington ; îndrumătorul meu nu-și mai aducea aminte, fusese de mult acolo ; atît mi-a precizat, că este undeva, pe o scară. Nu mi-ar fi trebuit altă lămurire, dacă știam muzeul mi-ar fi fost ușor să-l găsesc pe Salvador Dali ; nu urmăream altceva decît să văd ce-a făcut el la patru secole după Leonardo.

Înainte de a pleca la Washington, Florin, care m-a și condus la gară, mi-a scris pe o hîrtiuță ce se cuvenea să vizitez în primul rînd acolo, și printre altele era Galeria Națională de Artă, aflată în marginea pajiștei, între obelisc și Capitoliu. M-am dus a treia zi, după ce fusesem la Casa Albă și eram cu mintea puțin încărcată de impresii și de reflecții. Pe deasupra ploua, după două zile frumoase, țineam umbrela deasupra capului, scările muzeului erau alunecoase, trebuia să-mi păzesc oasele, atîta ar fi trebuit, să alunec. Ce-am văzut la muzeu, poate nici n-am să povestesc, multă pictură, o parte din ea foarte valoroasă, dar nimic să te ducă mai departe decît Florența și Roma, ca să nu mai pomenesc Luvru și Prado. Așa că, după ce m-am uitat conștiincios la toate, uneori cu nedumerire, am ieșit ridicînd din umeri. Pe cînd coboram scările, mult mai anevoios decît le urcasem, și fără să mă uit în altă parte decît la treptele alunecoase, m-am întrebat de ce mă îndrumase aici prietenul meu de la New York. I-am și cerut socoteală la întoarcere și am aflat cu stupoare că fusese o

neînțelegere. Cînd îmi dăduse hîrtiuța, gîndul lui se ducea la o aripă nouă a muzeului, dar uitase să adauge această precizare. Este o clădire modernă, o știam din fotografii, o îndrăzneală pe care o admiram cu uimire. Atîta că nu o localizasem, iar de văzut nu putusem s-o văd, fiind cu ochii la treptele ude. Și, în sfîrșit, nu era menționată pe hîrtiuță. Am tot sperat că pictura lui Dali o voi găsi la Muzeul Metropolitan de Artă de la New York, erau cincizeci la sută din șanse să fie acolo, și am căutat-o. N-am găsit decît reproducerea ei, dacă vroiam puteam s-o și cumpăr. Ar fi fost o consolare prea slabă, necazul rămînea întreg, trecusem pe lîngă original, fără să-l văd, abia acum mi-a fost dat să aflu că se găsea la Washington, în aripa nouă. M-am uitat mult la acea reproducere, și dacă n-am simțit cine știe ce satisfacție, fiind acoperit de regrete, mi-a potolit în schimb curiozitatea, îngăduindu-mi totdeodată să compar *Cena* lui Dali cu a lui Leonardo.

Nu am să neg chemarea lui Salvador Dali pentru pictură, dar îl bănuiesc de o anumită nesinceritate. Nu uit ce a spus predecesorul lui numit Pablo Picasso, și el un conchistador întărîtat de soarele Spaniei. Îndrăzneala lui este atît de mare în fața unei lumi întregi epatate, încît nu se sfiește să declare, cu propriile-i cuvinte, că stilul adoptat după perioada bleu și roză nu s-a datorat unei chemări, ci a fost o opțiune ; el singur mărturisește că abstracțiunea și absurdul i s-au părut mai rentabile. Asemenea convertiri se întîmplă în toate artele, desigur și în literatură. Cînd un om nu-și poate descoperi un crez propriu, ia crezul altora, după ce l-a socotit uzat și căzut în desuetudine, și îl maschează cu vorbe intraductibile, spre admirația nechemaților și proștilor. Pe un asemenea om aș vrea să-l pot pune la examen, să-mi arate ce-a gîndit și unde a vrut să ajungă.

Victor Brauner, pe care l-am cunoscut în adolescență, și-a expus odată pictura suprarealistă într-o sală de pe lîngă Calea Victoriei. Cu o vară mai înainte mă învățase să pictez firme, ca să cîștig bani în vacanță, îmi împrumutase pensulele

lui şi culorile, îmi arătase cum să umblu cu ele, în cea mai realistă întrebuinţare ce ar fi putut să aibă aceste unelte... Cred că era prima lui expoziţie, şi începuturile suprarealismului în ţara noastră. Intrau oamenii şi se uitau cu priviri circumspecte ; dacă aveau bună creştere îşi dădeau coate cu discreţie, dacă nu, rîdeau fără să se sfiască, iar unii tineri, viitoarea generaţie turbulentă, făceau comentarii injurioase. Nimeni nu se mira de o mică pînză pusă lîngă intrare, nu se întreba de rostul ei acolo. Era un portret, îl ţin minte ca şi cînd l-aş fi văzut astăzi, reprezenta pe tatăl pictorului, făcut pe înţelesul tuturor oamenilor, cu un meşteşug de Renaştere şi cu o minuţiozitate demonstrativă, dusă pînă la ultimul detaliu. Mesajul acestei lucrări ignorate de public era limpede, iată, spunea pictorul, îmi cunosc meseria, ştiu să ţin pensula în mînă şi să-mi colorez desenul, aş putea să lucrez aşa mai departe şi să am toate satisfacţiile, dar mi-e lehamite, vreau să evadez, să vagabondez şi să descopăr altă lume...

Asta este !... Am încercat să mă substitui şi să-i redau gîndul, presupus de mine. Poate el ar fi spus cu alte cuvinte, ideea însă rămîne aceeaşi. Aş vrea ca toată lumea să dea examen.

Cina cea de taină a lui Salvador Dali m-a umplut de uimire. După ce a bătut din pinteni vînturîndu-şi floreta în aer, ca muşchetarii, după ce a călărit pe toţi armăsarii năzdrăvani din basme, după ce a sfîşiat cerul ca să-şi facă mantie, după ce a inversat între ele Paradisul şi Infernul, Salvador Dali s-a lansat pe o orbită inversă şi, la capătul unui zbor de patru secole, a aterizat la Florenţa, făcînd mai întîi o escală de informaţie la Milano. *Cina* lui de taină nu-i alta decît a lui Leonardo, o decalcare în spirit, cu cea mai clară intenţie, numai că din arsenalul conchistadorului mai păstrează cîteva săbii încrucişate, cîteva fulgere şi tunete. Poate interpretarea mea să pară suprarealistă, dar dacă-i aşa, am şi eu dreptul. Şi *Cina*

lui nu-i doar o copie, ci mai ales o profesie de credinţă finală. A te întoarce la Leonardo după un zgomotos ocol al pămîntului, înseamnă să faci marele pas înainte.

8

Am pierdut un muzeu şi-o pădure ; sigur că îmi pare rău. Dar în acest timp, pe aria pierderilor mele, mulţimi de oameni şi-au pierdut averile şi viaţa.

De dimineaţă, pînă să se deschidă muzeele, am avut timp să mă plimb pe străzile din centru, ca să văd lumea şi viaţa civilă. După-amiază, am mers mai departe, dar n-a trebuit să ajung la periferie ca să dau de străzi mai populare, cu gunoaie şi gălăgie, cu lume de toate felurile.

Mai înainte, luîndu-mă după ce se vedea de la Casa Albă pînă în New Hampshire Avenue, între Pennsylvania şi Virginia Avenue oraşul mi s-a părut aristocratic, cu artere largi şi curate, cu oameni distinşi, îmbrăcaţi impecabil, cu maşini noi, somptuoase, cu magazine de lux unde nu intră nimeni fără o mie de dolari disponibili, decît dacă vrea să încurce lumea. Am văzut şi acolo cum se construieşte un building. La Washington, buildingurile, nu foarte înalte, cu şase pînă la opt etaje, sînt solide, frumoase şi elegante. Printre ele, la fel de solide, frumoase şi elegante abundă parkingurile cu mai multe nivele ; automobilul cere un tribut greu pentru cîte servicii face omului de astăzi.

Urmărind cum se băteau piloţi la temelia unui viitor building, m-am întrebat ce nevoie mai era de el, mi se părea că Washington este de mult gata, ajuns la ultima lui expresie urbanistică. Pe urmă, am mai văzut şi alte şantiere de con-

structii, unele gigantice, și am ridicat din umeri, socotind că nu sînt eu cel chemat să judece. Unele blocuri mi-au atras atenția avînd etajele în consolă, deasupra parterului, ieșite peste trotuar cu unu sau doi metri ; însă îmbinarea nu-i realizată cu un planșeu orizontal, cum se obișnuiește, ci cu un perete de sticlă, pe înălțimea mezaninului, aplecat oblic deasupra străzii. Nu-i urît, și probabil dinăuntru strada se vede într-o perspectivă favorizată, dar m-am gîndit ce se întîmplă cu un om care se împiedică și cade peste acest perete fragil, înclinat patruzeci și cinci de grade ?

M-am uitat de mai multe ori la un bloc cu arhitectura ciudată, fără s-o pot înțelege. Teama de monotonie, dorința de a rupe tiparele duce uneori la realizări aberante, cum am amintit una, de la Chicago, cea mai țipătoare. Blocul de la Washington avea pe fațadă un șir de coloane albe, de piatră, frumoase, deși lipite, doar ca să fie. Ele mergeau însă numai pînă la penultimul etaj, unde se întrerupeau, ca să lase loc unei sminteli nemaivăzute ; am privit și mi-am făcut cruce. Peste ultimul etaj, retras în terasă, cădeau oblic alte coloane, fără nici o utilitate, și nu albe, ci negre, și nu în continuarea primelor, ci pornite din aer, la jumătatea intervalului dintre ele. Nu le puteam atribui un rol în arhitectura clădirii, nici o înrudire, mi se părea că alcătuiesc o tubulatură industrială, ceva mai mult imaginar decît tehnic, un decor pentru o scenă de știință-ficțiune.

Aproape de ora nouă, străzile s-au animat foarte tare, a început forfota cartierelor de afaceri. Lumea trecea grăbită, oameni cu serviete la subțioară, cu ochii într-un dosar, studiindu-l în fugă pentru confruntarea cu adversarul sau concurentul. Dar am văzut și flori de vînzare, la toate colțurile ; cine are timp să le cumpere ?

Un bărbat a oprit mașina în fața unei instituții, și-a depus soția, iar el s-a dus mai departe, fiecare cu slujba lui, urmînd s-o ridice la ora patru și să meargă împreună acasă. Am văzut de multe ori această colaborare și mi s-a părut că

asemenea oameni au o viață fericită. N-are importanță cît greșesc ; trăim din închipuirea noastră. Am judecat așa, fiindcă bărbatul și femeia, înainte ca ea să se dea jos din mașină, s-au sărutat îndelung, chiar m-am mirat că aveau atît timp, la ora aceea de trepidație. Dar poate fiecare era cu gîndul la afacerile sale, și atunci iar mă apucă pesimismul. Decît să facă la fel în toate diminețile, la aceeași oră, în fața aceleiași instituții, același gest, cu aceeași durată, mai bine să divorțeze !

Între obelisc și Casa Albă este o peluză dreptunghiulară, lungă de cinci sute de metri, între laturile căreia se înscrie o alee în formă de elipsă. Elipsa se numește și locul ; acolo este mila zero a Americii, cum era la noi kilometrul zero, în grădina Sfîntu Gheorghe.

S-a nimerit ca tocmai din acel loc să pornească Turmobilul. Așa se cheamă, este un fel de autobuz, fără pereți și ferestre, o platformă cu vizibilitate deplină, dar foarte inconfortabilă cînd bate vîntul. N-am dreptul să mă plîng, recunoscînd în el cel mai practic mijloc de a cunoaște orașul. Turmobilul trece prin toate locurile importante, poți să cobori unde îți place, la muzee și monumente, apoi să-ți reiei drumul, biletul este valabil toată ziua, dîndu-ți dreptul la oricîte întreruperi. N-aș fi avut neapărată nevoie de această înlesnire, văzusem o bună parte din ceea ce merita osteneala, la Arlington însă era prea departe să ajung cu piciorul, și oricum, nu strica să economisesc timpul ; în ajun îl cam risipisem, mergînd pe jos mari distanțe.

Pînă la ora plecării, m-am uitat la o mașină care cosea iarba pe Elipsă. Era o combină cum nu mai văzusem, nici măcar în Anglia, unde îngrijirea gazonului este o pasiune și o știință națională. De fapt n-ar fi trebuit să mă minuneze decît simplitatea lucrului, mai greu de imaginat decît cele complicate : nu era decît un număr de cositoare obișnuite, cuplate, acoperind un front de vreo șase metri, cu un tractor în față, și gata ! Poate să pară o glumă, dar în această mașinărie, care

avea mult spor, am văzut un exemplu imediat și lesne de înțeles despre ideea de randament în America.

Am trecut pe la Capitoliu cu Turmobilul, am privit bine, și cu ce-l mai privisem în ajun, din partea opusă, am socotit că-i deajuns, nu era nevoie de o oprire. Construcția este bine cunoscută și repetată de mai multe ori în America ; putea să mă impresioneze simbolul, dar pentru el n-aveam nevoie să urc scările și să mă uit înăuntru ; mi se dezvăluise în ajun, îmi dăduse multă emoție, cînd Capitoliul, cu cupola lui argintie și cu rotonda marcată de coloanele albe, a apărut ca un fundal solemn al privelștei, la capul axei care trece peste obelisc, după ce a plecat de la monumentul, cu coloane albe și el, făcut în memoria lui Lincoln.

Coloanele albe ar putea să însemne ceva în America, nu știu ce, dar simt în ele o emanație istorică. Memorialul lui Jefferson, aflat în drumul meu, în mijlocul unui lac limpede, pe o insulă romantică, este compus tot din coloane albe. Așa cum se oglindesc ele în apa albastră, alcătuind șiruri de lebede, par a fi închinate nu unui președinte cu merite mari în istoria țării sale, ci tuturor poeților Americii, din toate timpurile.

●

M-am aflat în ușa Muzeului Național al Aerului și Spațiului la ora deschiderii, și aș fi rămas pînă seara, dacă nu m-ar fi doborît încordarea care a pus stăpînire pe mine cum am intrat și am dat peste capsulele spațiale, și modulurile lunare ; cele adevărate, de nu-mi venea a crede. Mi-au ars ochii și m-au curentat pînă în inimă cînd le-am atins cu mîna ; era voie. După această izbitură, am făcut un salt mare în urmă, la începuturile zborului, dar nici atunci încordarea n-a fost mai mică. După ce am trecut prin toată istoria aviației, timp de șase ore teribil de comprimate, și am ajuns din nou la navele spațiale, am simțit că se clatină pămîntul sub mine. Era ca după un bombardament de-o zi întreagă, cum

noi n-am îndurat în timpul războiului ; un covor de bombe a căzut peste mine, și dacă nu m-a lovit nici una, socot că am fost cruțat ca să pot povesti altora.

Părerile sînt împărțite în ceea ce privește numele primului om care a zburat cu un aeroplan, o mașină mai grea decît aerul. Odată, știusem că ar fi fost Santos Dumont, dar pe urmă am găsit și alte nume, pe care unii, din ignoranță sau din fanatism patriotic, se străduiau să-i împingă mai în față. Am spus de mult că istoria nu este o știință exactă și capătă înțelesuri diferite, de la om la om, chiar aceea petrecută sub ochii noștri ; nu face excepție istoria aviației. După cea mai serioasă informație, primul zbor demn de acest nume s-a datorat lui Clement Adler ; cu trei ani înainte de sfîrșitul celuilalt secol, pe o mașină cu aripi concave, imitînd puțin pe ale liliacului, propulsată de un motor cu aburi, el a izbutit să se ridice în aer și să facă un salt de trei sute de metri. Alții, cîndva, m-au lăsat să înțeleg că primul zbor mecanic s-ar fi datorat fraților Wright din America. Pe urmă am aflat că ei au fost într-adevăr pionieri ai aviației, dar prima oară n-au zburat decît în 1903, pe un aeroplan cu două elice, cu două rînduri de aripi, și cu un motor cu explozie, de șaisprezece cai putere. Am văzut mașina lor zburătoare, alături de avionul de luptă, supersonic, ca o fuzee, a cărui viteză depășește două mii de kilometri pe oră. În 1903, viteza atinsă de frații Wright era abia puțin peste șaisprezece kilometri pe oră, performanță mai mică decît a velocipedului. Unul din acești doi oameni încă mai trăia la sfîrșitul războiului al doilea.

Lăsînd la o parte orice controversă care ar putea să rămînă, este evident că istoria aviației a început cu secolul nostru, și n-a fost nevoie nici de șapte decenii ca de la șaisprezece kilometri pe oră să se ajungă la două mii, și peste, spre a nu mai vorbi despre zborul în cosmos și despre debarcarea pe Lună. Toate etapele erau reprezentate, toate tipurile de avioane care au jalonat cerurile vremii noastre, astăzi împînzite de linii aeriene. Poate s-a socotit că ar fi sinistru să se expună

și rămășițele celor căzute ; s-a luat numai partea sărbătorească, așa că am uitat chiar și eu cu ce multe vieți omenești s-a plătit această bogată și strălucitoare expoziție. Nimeni n-ar putea să-și memoreze tot ce era acolo ; chiar dacă mintea cuiva ar fi capabilă să le cuprindă, sentimentele s-ar uza cu mult înainte și n-ar mai fi posibilă nici o emoție.

De la mașina zburătoare a fraților Wright mă opresc tocmai la Spirit of Saint Louis, aflat cam la jumătatea istoriei, avionul cu care în 1927 Lindbergh a zburat de la New York la Paris, în treizeci și trei de ore și jumătate. După cîte știu, avea un motor de două sute de cai putere, cît unul din automobilele pretențioase de astăzi. Dacă împart distanța străbătută, aproape șase mii de kilometri, la timpul zborului, viteza era de vreo sută optzeci de kilometri pe oră. Saltul pînă la vitezele prezentului deceniu ne scoate puțin din realitate, fiindcă adesea ni se par abstracțiuni și nu le putem concepe decît cu imaginația. Dar pînă la debarcarea pe Lună, care intră în altă istorie decît a aviației, nimic nu mi-a trezit atîta emoție, și nu doar mie, decît zborul peste Atlantic.

Avionul era ancorat cu cabluri, la vreo trei metri deasupra pardoselei, așa că n-am putut nici să-l ating cu mîna, nici să mă uit înăuntru ; am regretat, socotind că aș fi avut dreptul, fiindcă am fost un înfierbîntat admirator al lui Lindbergh, și într-un fel l-am însoțit în zborul lui fantastic, deși nu aveam decît șaptesprezece ani la vremea aceea.

Am mai avut un regret, privitor la o zi nenorocoasă lăsată în urmă abia de puțină vreme. Într-un colț al muzeului erau felurite modele de planor, de tipul numit „delta", prima oară cînd vedeam unul real, și puteam să-l privesc de aproape, din toate părțile. Cu acest aparat de zbor, o simplă aripă de pînză, pusă pe un schelet derizoriu, de duraluminiu, dacă n-or fi apărut metale și mai ușoare, omul, în deceniile vitezelor supersonice, se întoarce la Icar și învinge legenda prăbușirii lui sublime, care a făcut să se nască și a întreținut în sufletele noastre aspirația zborului. Am văzut la cinematograf, mi s-a

povestit, mi-am închipuit, am visat, şi doar atît. Ce vină am şi de ce să fiu pedepsit că timpul trece repede şi viaţa, atît de lungă şi nesuferită în unele etape, devine prea scurtă tocmai atunci cînd i-am învăţat preţul ? ! Lîngă Geneva există o înălţime, de şase sute de metri, şi de acolo se lansează zburătorii cu aripa lor uşoară, de pînză, planînd şi evoluînd pînă în cîmpie, în ochii oricui vrea să privească. Vroiam să-i văd, dar n-am avut noroc, am stat la Geneva numai o după-amiază, între prieteni, a fost o sărbătoare pentru mine, umbrită numai de regretul că n-am putut rămîne şi a doua zi dimineaţa, ca să văd aievea ceea ce a visat Icar.

La capătul şirului de maşini zburătoare am văzut, şi am socotit că trebuia să ţin minte ca să spun şi altora, ultima izbîndă a omului în năzuinţa lui de a deveni pasăre. Era un avion uşor, avea aripi prea mari ca să pară o jucărie, îmbrăcate în foaie subţire de material plastic, ca al sacoşelor noastre, un rudiment de construcţie, a cărui prezenţă acolo, lîngă rachetele cosmice, putea fi socotită o glumă. Văzusem în alte secţii ultimele motoare de aviaţie, ca nişte uzine, de zeci de mii de cai putere, cu ajutorul cărora omul zboară în stratosferă, mai repede decît sunetul. Dar acel avion cu lonjeroane de bambus, descins parcă din începuturile aviaţiei, luase un premiu de mare prestigiu, rămas mult timp intangibil, fiindcă izbutise să se ridice de la pămînt fără nici o propulsie mecanică, nici remorcat, nici catapultat, pornind de pe loc şi atingînd viteza de sustentaţie numai cu forţa fizică a pilotului, transmisă la elice prin lanţ şi pedale. Cine nu înţelege ce-a realizat omul astfel, chit că n-a zburat decît zece minute şi poate nu va mai zbura a doua oară, trebuie să mediteze ; ar fi păcat să întrebe pe altul. Şi să nu se mire nimeni că pun acest greoi salt de lăcustă mai presus, în felul lui, de performanţele avioanelor-rachetă, şi chiar de minunatul zbor cu aripi delta.

Că Igor Sikorski este părintele elicopterului, sau unul din ei, nu contestă nimeni, şi numele lui se află la loc de cinste în Muzeul Aerului. Tot acolo e amintit un alt constructor,

venit în America în 1921, autorul unui elicopter care s-a ridicat la nouă metri înălțime, cu o povară de o mie opt sute de kilograme, ceea ce era o mare performanță pentru vremea aceea. Dovadă că armata a vrut să-l adopte, și a făcut chiar un contract cu constructorul ; nu știu din a cui vină a eșuat înțelegerea. Ceea ce mă miră, acel om, un profesor rus, după cum spune informația afișată, se numea George Bothezat, adică Botezatu pe românește. Fiindcă nu poate fi decît o confuzie, ea îmi amintește că în Muzeul Imigrației de la New York, instalat aproape de locul unde debarcau viitorii cetățeni ai Americii, am văzut în fotografii mărite și bine păstrate, pe țăranii noștri din Transilvania, așa cum le cunoaștem și tipul uman și portul. Se știe că la sfîrșitul celuilalt secol și la începutul secolului nostru, mulți oameni de peste munte s-au strămutat pe acel pămînt al făgăduinței, și acolo au muncit cu nădejde, au întemeiat colonii înfloritoare, unde și astăzi se mai vorbește limba noastră și sînt respectate obiceiurile aduse de acasă. Am avut zeci de colegi în școală, pe care părinții lor, cetățeni ai Americii, îi trimiteau să învețe carte în România. Poate că nu erau oameni bogați, noi însă vedeam în fiecare din ei un nepot al Unchiului Sam, cel cu punga de dolari gata să plesnească de greutate. Școala noastră fiind departe de oraș, profesorii veneau dimineața cu o camionetă „Fiat", un vehicul militar, din timpul războiului, cu bănci de lemn și cu coviltir kaki, culoarea armatei. Dar școala mai era și sus, nu doar departe, pe un deal unde camioneta, îmbătrînită, nu putea să urce. Ajunși la picioarele dealului, profesorii se urcau într-o trăsură hodorogită care pornea prin hîrtoape, haida-haida. Ne uitam pe geam, o vedeam din cînd în cînd printre arbori și dacă între profesori îl descopeream pe cel de latină, ne făceam cruce cu limba, în gură, și ne rugam lui Dumnezeu să se rupă o roată. Ce ne-am mai umflat în pene, uitînd pînă și spaima pe care ne-o inspira profesorul de latină, cînd ne-am pomenit cu un autobuz modern, nou-nouț, Ford sau Chevrolet, nu mai țin minte, unul cum la noi nu se mai văzuse, trimis în dar

de părinţii colegilor noştri din America. Am să spun mai tîrziu ce fac astăzi urmaşii strămutaţilor din Transilvania, pe care i-am văzut şi i-am recunoscut la Muzeul Imigraţiei. Dar sub fotografiile unde ei îşi păstrează tipul şi portul, nu scrie că sînt români, ci ţărani austro-ungari, ca şi cînd ar fi existat vreodată o asemenea naţie.

Fiindcă aviaţia a devenit încă din 1914 o armă de luptă, în Muzeul Aerului nu putea să se treacă peste participarea ei la războaie. Cine de vîrsta mea a putut să uite pe acei cavaleri ai cerului, apăruţi deodată şi fără să se prevadă în istoria omenirii, aşa cum ni i-a înfăţişat literatura şi mai ales cinematograful, după ce s-a făcut pace, şi cînd a fost o sete nebună după faptele de arme ale zburătorilor ? Fiindcă, în timp ce sărmanul infanterist murea în noroi, sau agăţat în sîrmă ghimpată, cu maţele scoase, fără să-l vadă nimeni, cavalerii cerului se băteau în aer, deasupra tranşeelor, toată armata putea să-i urmărească şi să-i admire şi, nu-i o glumă dacă spun, să-i aplaude. Cine de vîrsta mea nu-şi mai aminteşte filmul „Wings", cu Claudette Colbert şi cu Gary Cooper, parcă aşa ţin minte, care s-a jucat luni de zile pe bulevardul Elisabeta, cînd nu existau cinematografele Aro şi Scala. Ce sete de vitejie a stîrnit în noi răpăitul mitralierelor, ce satisfacţie, ce tropote şi strigăte de bucurie a dezlănţuit în sală căderea avioanelor inamice, cuprinse de flăcări ! Cine a uitat „Jeannine", un cîntec de dragoste din acel film, care se auzea în surdină la o popotă ofiţerească, unde aviatorii, aşezaţi la bar, îşi beau paharul înainte de luptă, cînd nici unul nu ştia dacă are să se mai întoarcă ? Şi ce de lacrimi am vărsat pentru iubirea dintre un tînăr zburător şi o fată curajoasă, împletită printre aripile avioanelor şi fluturată de curentul elicelor, şi pe care am uitat-o, de nu mai ţin minte decît că era tristă ! Spre deosebire de bietul infanterist îngropat cu lunile în tranşee, aviatorii nu erau lipsiţi de dragoste şi nu-i pizmuia nimeni, dimpotrivă, toată lumea socotea că li se cuvine ; fiindcă

ori de cîte ori își luau zborul, puteau să nu se mai întoarcă.

Nu mi-am notat, nu crezusem că o să am nevoie, la Hollywood, pe panoul de onoare din fața Teatrului Chinezesc, unde studiourile cinematografice prezintă marile premiere, cred că „Wings" figura ca prim deținător al premiului Oscar.

În Muzeul Aerului războiul era amintit în multe din momentele lui, dar n-am avut nevoie să-mi împrospătez memoria acolo, fiindcă s-a găsit totdeauna ceva în vremea noastră să mi-o reînvie. Am intrat doar într-un adăpost reconstituit, al unei escadrile de pe frontul Verdunului. Am îndurat un bombardament de artilerie, am văzut flăcări și grinzi prăbușite, mai mult nu mi-a trebuit, fusesem la Verdun nu de multă vreme și eram încă încovoiat de amintirea războiului trăit acolo cu închipuirea. Bătălia de la Pearl Harbor, în schimb, am urmărit-o în toate fazele, cu o încordare dureroasă, căci i-am fost contemporan, și într-un fel chiar martor, la o vîrstă cînd puteam să judec ; de aceea m-a umplut de indignare și de revoltă, și n-am s-o uit niciodată. Poate atunci mi-a venit ideea să merg în Hawaii, ca să văd locul unde s-a dat lupta, dar mi se părea atît de irealizabilă, cînd mă aflam abia la începutul drumului, încît nu mi-am mărturisit-o, ci am ținut-o ascunsă, pînă am ajuns la Los Angeles, ultimul loc de unde puteam să iau avionul de Honolulu.

9

Poate că Spațiariul este o jucărie, dar începe prin a fi o prezentare științifică a cosmosului, cu mijloace feerice. Un om fără imaginație, chiar dacă nu-i lipsește informația, nu poate să lege între ele datele pe care le deține, și dintr-o lume

inabordabilă să facă una reală, ca şi cînd ar fi cunoscut-o aievea. Spaţiariul le oferă acestora o călătorie între planete.

Am participat la ea, o distracţie atractivă de douăzeci de minute, imagine mişcată şi sunet ; n-a fost altceva decît îmi închipuisem, doar că a trebuit să mă mulţumesc cu o anumită schematizare. Am înţeles că simulatoarele, prea apropiate de perfecţiune ca să poată reda o natură imperfectă, ar trebui elaborate din nou şi ridicate la o scară de zeci sau sute de ori mai mare, ceea ce recunosc că nu merită, căci mai uşor ar fi de organizat o călătorie reală în cosmos. Deocamdată să ne mulţumim cu ceea ce poate fi pus la dispoziţia tuturora, fără riscuri, şi numai cu o jumătate de dolar intrarea.

Fiindcă am stat la coadă, am de remarcat o ingeniozitate, în felul cum este ea organizată. La fel am văzut după-amiază, la cimitirul Arlington ; pînă acum nu băgasem de seamă, nu participasem la nici o aglomeraţie, în afară de coada la viza paşapoartelor, pe aeroportul Kennedy. De fapt, ar fi trebuit să remarc încă de atunci o particularitate. Majoritatea călătorilor erau străini şi nu cunoşteau regula, totuşi, nu se îmbulzeau la ghişeu, cum se întîmplă chiar în ţări din cele mai civilizate, şi cum văzusem abia cu trei zile mai înainte, la Zürich. Ci stăteau la doi metri distanţă, căci la fiecare ghişeu se putea citi o instrucţiune imperativă, scrisă vizibil : „Vă rog, numai cîte o persoană !“ Nu pot să-i sufăr pe cei care se bagă în mine, îmi suflă în ceafă şi mă împing din spate, fără nici un folos dealtfel, fiindcă tot nu le vine rîndul mai repede. Statul la coadă devine un simţ special, după ce mai întîi este o ştiinţă, pe care am admirat-o odată, socotind-o ajunsă pînă la culmea rafinamentului, cînd am văzut că într-un loc unde se vindeau fructe nu aşteptau mai mulţi cumpărători decît numărul cutiilor cu căpşuni puse pe tarabă. Dar dacă, mă întreb cu întîrziere, unul ar fi luat două cutii, sau mai multe ? Aşteptarea celorlalţi s-ar fi dovedit zadarnică. Ei, asta este, că nu lua nimeni decît o cutie, şi iată ce numesc eu simţul cozii.

În America oamenii ştiu să aştepte cu răbdare, fără să se îmbulzească şi fără să se enerveze. La autogări, care cum vine se aşază la rînd, în faţa uşii unde va trage autobuzul, şi pot să stea aşa, în picioare, o oră şi chiar mai mult, căci uneori autobuzele întîrzie. Veneam de obicei cu mult înainte, ca să fiu primul şi să ocup locul cu vizibilitatea cea mai bună, dar aş fi înnebunit să fi stat ţeapăn la uşă ; îmi puneam geamantanul jos, să-mi marcheze locul, apoi mă plimbam slobod prin sala de aşteptare. Niciodată următorul venit n-a trecut peste semnul pus de mine, şi nimeni n-a prostestat că mi-am luat locul în frunte, cînd se deschidea uşa. Respectul pentru ideea de prioritate este atît de mare, încît nimeni nu-şi închipuie că ar exista cineva capabil s-o calce. Nu mai tîrziu decît în a treia mea zi la Washington, cînd stăteam la coadă, în ploaie, cu umbrela deschisă, ca să intru la Casa Albă, un tînăr a intrat peste rînd în faţa mea, ceva mai departe, peste cîteva persoane, aşa că n-aveam căderea să protestez primul. N-a protestat nimeni, n-a murmurat, nu s-a mirat, totul a rămas paşnic, şi cînd mai tîrziu am întrebat cum se explică asemenea toleranţă, într-o ţară fundată pe principiul egalităţii, mi s-a răspuns că dacă tînărul acela se aşezase în faţă, înseamnă că gestul lui *avea o raţiune,* pe care ceilalţi înţelegeau s-o respecte, fără să ceară nici o lămurire. Cu alte cuvinte, nimeni nu se gîndea că ar fi fost un abuz, pur şi simplu. Sînt înclinat să cred că explicaţia reprezintă chiar adevărul.

La Casa Albă trotuarul era lung şi coada putea să se extindă în voie. În autogări nu vin mai mulţi oameni la o uşă, decît maximum patruzeci şi trei, cîte locuri are autobuzul. Unde nu-i loc pentru cîtă lume poate să se adune, cum era la cimitirul Arlington şi la Spaţiariu, se construieşte un labirint în faţă, din stîlpi şi balustrade, sau cordoane, şi coada, în loc să se lungească pînă în stradă, se fragmentează în mai multe sectoare paralele. Bineînţeles că aşa ea nu se scurtează, doar spaţiul se foloseşte mai bine. La fel am văzut în holurile caselor de bancă, sau la ghişeele aeroporturilor. Pare nimica

toată, dar iată remediată una din miile de dificultăţi ale existenţei noastre.

Spaţiariul, care nu-i altceva decît o formă evoluată, cu multe dimensiuni suplimentare, a vechiului planetariu, ocupă o sală circulară, construită anume, în incinta Muzeului Aer-Spaţiu, ca să recurg la o prescurtare, căci nu-mi plac numirile nesfîrşite, după cum nu-mi plac nici cele reduse la iniţiale, de obicei cu multe consoane, că nici nu pot fi pronunţate ca lumea. În centrul sălii, într-o lojă circulară, sînt aparatele de comandă şi proiectorul, o uzină venită parcă din cosmos, căci seamănă într-un fel, şi nu mi s-a părut de o construcţie mult mai simplă decît modulele lunare, expuse nu departe de acolo. Cred că are zeci de obiective sincronizate, ca să poată reda o imagine continuă, fără să se vadă vreo linie de joncţiune, pe o cupolă sferică, deasupra unui orizont de trei sute şaizeci de grade. Se stă de jur-împrejur, pe fotolii atît de elastice încît par să aibă o structură nematerială, şi parcă fac să nu-ţi mai simţi greutatea, să ajungi la imponderabilitate pe calea vrăjii şi reveriei.

Am citit într-o broşură că bolta, de aluminiu, cu perforaţii, are un diametru de douăzeci şi unu de metri ; nu-mi vine să cred, prin nu ştiu ce artificiu, prin ce iluzie, face impresia că este mult mai mare. Cînd această calotă se luminează în culoarea spaţiului şi apar planetele, lipseşte numai puţin, o clipă de legănare, unită cu dorinţa de a participa, de-a nu sta în rezervă, de a uita ficţiunea, ca să te crezi sub bolta cerească, reală. Nu imobilizat pe pămîntul nostru unde sîntem destinaţi să rămînem, fiindcă ne tragem din propria lui substanţă şi nu putem trăi în altă parte. Ci pe o navă cosmică aflată în mişcare, printre aştri şi stele. Dacă la imagini, pe care le pot numi, în sfîrşit, feerice şi mirifice, folosind abia acum în mod legitim aceste cuvinte, se adaugă sunetul, cu toate artificiile muzicii astrale exersate în secolul nostru, apoi zgomotul, descărcările electrice şi exploziile cosmice, senzaţia duce pînă în afara legii terestre, făcîndu-te, dacă vrei, să-ţi

uiţi apartenenţa. Am simţit că se poate, dar apartenenţa nu mi-am uitat-o, fiindcă am fost preocupat tot timpul de tehnică, de modul cum se realizează acest spectacol.

Ochii mi-au fugit adesea la loja de comandă, cu proiectorul acela care nu mai părea o maşină, ci o fiinţă supranaturală, un ciclop cu ochiul făcut din zeci de faţete, ca să pună imagine lîngă imagine, fără să se simtă înnăditura. N-am putut înţelege decît vag principiul. Nu m-am gîndit mai departe, şi nici n-am crezut că este nevoie ; în curînd, această jucărie enormă va fi depăşită. Tot ce pot spune este că aparatura provine din Germania vestică şi reprezintă un dar făcut Americii, cu prilejul a două sute de ani de la proclamarea independenţei. Cîteva cifre vor da un început de idee despre ceea ce, neînţelegînd, nu sînt în stare să explic altora. Preţul nu se declară, împotriva obiceiului din America ; fiind vorba de un dar, s-a păstrat discreţia. Numai aparatura de proiecţie cuprinde treizeci de mii de piese, repere, cum se spune în tehnică ; deşi cifra m-a uluit, acum mi se pare infimă faţă de cele un milion cîte intră în alcătuirea unei nave spaţiale, cu care am crezut că se poate face o comparaţie. Cît priveşte acel milion de părţi şi părticele, chiar dacă unele s-or repeta cu sutele şi cu miile, şuruburi sau nituri de pildă, făcute în serie, ele au trecut totuşi prin mintea omului, consumînd fiecare o cîtime din energia lui cerebrală. Aflăm cifrele, le pronunţăm sau le scriem, şi trecem mai departe ; nu ne-a mai rămas timp de meditaţie.

Spaţiariul poartă numele lui Einstein, pe meditaţia căruia se bizuie zborul în cosmos ; ideea de relativitate a anulat în fond ideea de imposibil. Pe cupola de aluminiu, care încetează să fie un ecran, ci capătă adîncime astronomică infinită, printr-o vrăjitorie optică mai uluitoare pentru mine decît cerul însuşi, cu ideea lui de Dumnezeire, proiectorul spaţial redă imaginea soarelui, a lunii, a celor cinci planete vizibile îndeobşte cu ochiul liber şi aproape a nouă mii de stele. Întreg acest tablou celest poate fi recompus, aşa cum ar apărea el

unui privitor din orice punct al pămîntului ; locul de observaţie se schimbă, ca într-un zbor cosmic, cu o viteză simulată mai mică sau mai mare, pînă la aceea de aproape şapte sute de kilometri pe secundă. Timpul devine astfel o relativitate controlabilă, o demonstraţie, un an putînd să se deruleze în treizeci şi şase de minute, sau în treizeci de secunde. După un asemenea spectacol, dacă ai timp de gîndire, poţi înţelege mai bine vremea noastră.

Ar fi istovitor să merg mai departe. Rămîne să mai spun ceva despre instalaţia de redat sunetul, cu nouă mii de circuite integrate şi cu atîtea fire că, puse cap la cap, ar acoperi o lungime de peste treizeci de kilometri. Acest aparataj îşi exteriorizează semnalele filtrate şi rafinate, în treizeci şi şase de difuzoare, puse deasupra cupolei de aluminiu ; şapte dintre ele au un diametru de doi metri, şi puterea întregului sistem sonor poate ajunge la două mii de waţi, ceea ce se va înţelege oarecum ce înseamnă, dacă am să adaug, spre comparare, că o bună instalaţie de redat muzică într-o încăpere spaţioasă funcţionează satisfăcător cu o putere de cincizeci de ori mai mică. Fireşte, mai trebuie avută în vedere calitatea aparaturii, ca sunetele şi zgomotele să reproducă fidel pe cele din natură. Niciodată nu a căzut un trăsnet la un metru de mine ; explozia unei stele în Spaţiarium mi-a dat din plin această senzaţie terifiantă, aşa cum o intuisem în timpul furtunilor cu descărcări electrice care rupeau în două cerul şi catapetesmele.

După acest intermezzo, care mi-a oferit douăzeci de minute de odihnă, şi pentru picioare şi pentru spirit, m-am întors la locul de pornire, unde mă gîndisem tot timpul. A trebuit să fac un efort de imaginaţie şi să-l repet la intervale dese, ca să înţeleg că plăsmuirile acelea tehnice, cum le puteam privi de aproape, le puteam atinge cu mîna şi le vedeam chiar interiorul, nu erau machete, nici reproduceri, ci maşinile adevărate care zburaseră în cosmos, sau îi duseseră pe oameni în Lună, şi pe urmă izbutiseră să se întoarcă. I-am văzut şi pe

cosmonauţi înăuntru, făcuţi din ceară, nu puteau să fie mumiile lor, n-am auzit să fi murit vreunul pînă astăzi. Dar marcau limpede locul ocupat de ei în capsulă, şi poziţia de zbor, în faţa aparatelor. Şi fiindcă echipamentul era autentic, mi-a fost cu atît mai uşor să suprapun această reprezentare peste realitatea confirmată la vremea ei de dialogurile cu pămîntul şi de imaginile televizate, aşa cum le-am auzit şi le-am văzut toţi contemporanii.

Mi-a plăcut să privesc cerul încă din copilărie, cînd nu ştiam nimic despre alcătuirea lui astronomică şi admiteam, incredul numai pe jumătate, că umbrele din Lună erau ale unui păstor care îşi mînă turma. N-am privit cerul numai ca pe un peisaj intangibil şi impenetrabil, ci ca pe o lume adevărată, unde mă vedeam călătorind printre nori şi printre stele. Curînd în acest cîmp de observaţie a venit zepelinul să lase bombe, şi pînă să aflu ce era cu el, de unde pornea, trimis de cine, am avut clipe de ameţeală cînd mi-am închipuit, iarăşi incredul numai pe jumătate, că bombardamentul era o pedeapsă cerească pentru păcatele oamenilor, despre care se tot vorbea şi în casă şi în biserică. Pe urmă am văzut cerul visărilor mele sfîşiat de lămele albe emise de reflectoarele antiaeriene ; acum n-am mai crezut deloc, ci doar mi-a plăcut să-mi închipui că erau spadele arhanghelilor ; poate de atunci am început să răstălmăcesc lumea, punînd-o în imagini construite de mine.

Au urmat în istoria cerului alte profanări, care puneau în umbră marile triumfuri ale omenirii. N-am să uit în ce neliniişte se transforma contemplarea mea visătoare de altădată, în zilele cînd aşteptam să se dea alarma aeriană şi stăteam cu ochii pe sus să apară bombardierele. Şi ce groază se revărsa asupra pămîntului cînd începeau exploziile, cînd fiecare om se putea teme că una din bombe îi era destinată, şi nimeni n-avea cum să se apere. Cîte blesteme nu s-au aruncat atunci asupra cerului, vechiul nostru cîmp de reverie, mijlocitorul

celor mai frumoase clipe de dragoste, transformat în instrument de distrugere și tortură !

Îmi aduc aminte că odată am urmărit, nu fără frică, de la cincispreze kilometri, unde nu socoteam a mă crede în siguranță, un bombardament de noapte asupra orașului unde copilărisem. Eram pe dealuri și vedeam totul ca ziua, datorită parașutelor luminoase. Ore în șir nu s-a mai știut unde era cerul și unde pămîntul, amîndouă s-au învălmășit între covorul de bombe aruncat de avioane, și covorul țesut în aer de tunurile apărării. Din ce știusem înainte că alcătuiește lumea, lucrările oamenilor adăugate la lucrarea naturii, nu se mai vedea decît fum și flacără. Iar cînd mai tîrziu s-a făcut liniște și s-a risipit fumul de-au rămas numai flăcările, mi s-a înfățișat ochilor un spectacol care m-a stupefiat și mi-a înghețat sîngele, fiindcă n-am înțeles dintr-o dată ce se întîmpla, am crezut că era vestirea altui război, a apocalipsului. Sutele sau miile de reflectoare ale apărării, înainte de a trece în repaus, și-au îndreptat luminile la verticală, și au stat un timp așa, salutîndu-se înghețate și îmbrăcînd orașul într-o armură lucioasă, ca de paradă. Atunci abia am văzut cerul, care rămăsese deasupra, dar fără stele, mi se părea că toate căzuseră și făcuseră explozie. Vizibilă era numai Luna, plină, albă, rece, moartă, deasupra acelei Căi Lactee verticale, născută din fascicolele reflectoarelor. Priveliștea mi-a lăsat o impresie sinistră și de-atunci am privit Luna cu o teamă făcută, fără a mă gîndi că de fapt era cu totul nevinovată, socotind, nedrept, că dacă nu fusese chiar complice la fapte, asistase ca martoră și se umpluse de sînge.

E drept că imaginea aceasta nu m-a urmărit tot timpul, ar fi însemnat să nu mai simt pacea, am avut iar clipe de reverie privind cerul și uitînd cît îl înjosiseră bombardamentele. M-am împăcat și cu Luna, purtîndu-i doar resentimente neclare și consacrîndu-i mai puțin timp de contemplație, căci nici nu mai putea să-mi spună vreo noutate. Pînă în noaptea cînd au debarcat oamenii și am știut că sînt acolo. Atunci am

stat ceasuri și-am privit-o, încremenit, cu tîmplele în mîini, știind și nevenindu-mi a crede. Și e ciudat că, de unde adesea am ajuns la o cunoaștere pe calea imaginației, acum, cînd cunoașterea era împlinită, căci văzusem totul la televizor, în imagini indubitabile, imaginația nu vroia să se trezească și să mă urmeze. Priveam Luna, știam că oamenii erau acolo, știam ce fac, ce vor face clipă de clipă spre a-și împlini misiunea, spre a se întoarce, dar nu-i puteam urmări cu închipuirea, și fapta, dovedită, nu-mi intra în minte. Iar întoarcerea lor mi se părea că stă sub semnul unei îngrozitoare incertitudini. Nu mai știu pe la ce oră a apus Luna, a coborît încet din înaltul cerului, eram la Marea Neagră, și înainte de a cădea peste pămîntul Dobrogei s-a făcut roșie.

Se spune că oamenii care au pus piciorul pe Lună sînt expuși la tulburări psihice ; prin cîte controale au trecut știm cu toții. Pe cine s-a dus o dată, nu l-au mai trimis a doua oară ; era el scos din rîndul oamenilor, mort pe jumătate ? Dar oare noi, care doar am privit Luna cînd ei erau acolo, am rămas fără nici o vătămătură ?

Din realitatea unde mă aflam, conștient și sigur pe mine, m-am uitat pe ferestre înlăuntrul acelei capsule unde erau trei oameni, așezați unul lîngă altul. Doi din ei aveau să debarce pe Lună, al treilea să-i aștepte. Imaginea lor, necontestată de nimeni, făcea să mi se întunece mintea și să nu mai fiu sigur că prezența mea în realitate, la Washington, în acea zi, joi 20 septembrie 1979, nu era contestabilă.

I-am privit, nu mai știam cum îi cheamă. Mai știe cineva ? Mai știe cineva numele celor trei oameni care au trecut printr-o aventură nespus mai gravă, fiind nevoiți să se întoarcă, din cauza unor defecte tehnice, datorită cărora aselenizarea nu mai era posibilă ? Nici întoarcerea n-a mai părut posibilă un timp, pînă ce oamenii de la centrul de comandă și computerele, această fabuloasă concentrație de știință și gîndire omenească, n-au găsit soluția. Un timp, cei trei coechipieri, așa cum îi vedeam acum strînși unul în altul, într-un

spațiu mai mic decît al unui sicriu pentru fiecare, au stat față în față cu moartea, au privit-o de la un metru sau chiar mai de-aproape, continuîndu-și dialogul lucid cu pămîntul, cînd poate nu mai exista nici o speranță. Am urmărit și eu, cît s-a putut, dialogul și clipa lui cea mai dramatică mi s-a părut aceea cînd s-a știut că salvarea devenea posibilă. „Să sperăm că o să reușiți !" le-a urat cineva de jos, după ce le dăduse soluția. Atunci unul din ei, ce nemernic ar trebui să mă socotesc că i-am uitat numele, a răspuns calm și simplu : „Să sperăm !" Cum poți comenta cu atît sînge rece o moarte posibilă ? Cum de nu paralizează mișcarea și gîndul ? Întoarcerea lor mi s-a părut un triumf, pe care toată lumea ar fi trebuit să-l sărbătorească, fiindcă ridica pe cea mai înaltă treaptă a ei ideea de geniu și de umanitate.

Nu știu din ce unghi erau captate imaginile din timpul zborului cosmic ; la televizor am avut impresia că în spațiul restrîns al capsulei oamenii se puteau mișca totuși în voie, în niște limite suficiente ca să-și păstreze obișnuința terestră. Dar probabil că din cauza unei perspective înșelătoare imaginea fusese optimistă ; i-am văzut acum în ceea ce fusese condiția lor reală, fără nici o rezervă de spațiu, imobilizați în scaune, parcă făcînd corp cu ele, creaturi imaginare, atît de indisolubil legați unul de altul, de parcă aveau organe comune, ca frații siamezi, și niciodată nu se mai puteau întoarce la trei vieți individuale și independente. Ce-or fi făcînd azi acești oameni, cît de departe or fi unul de altul ?

M-am întors apoi la capsula unde un om a zburat singur, s-a învîrtit zile în șir în jurul Pămîntului. Să fi fost goală, mi-ar fi stîrnit numai curiozitatea tehnică. Am văzut omul, cu dimensiunile lui antropometrice respectate, spre a se potrivi cu echipamentul autentic, și iarăși n-am putut înțelege cum supraviețuise într-o alveolă nu mai mare decît matricea unde îi fusese zămislită viața ; un spațiu metalic de care îl legau zeci de circuite, nu acel unul singur al fătului, în lunile lui de gestație. Și după ce revenise pe Pămînt, și acum, cînd probabil

era departe, putea această mașină să-i fie indiferentă ? Putea să respire fără să-i simtă lipsa, fără să-i împrumute pulsul ? Ce se rupe în sufletul acestor oameni cînd pun piciorul pe Pămînt, și pleacă ? Ce funcție dispare în sufletul lor, și ce se naște ?

N-aș vrea să-i văd, nu vreau să aflu. Imaginația mea nu-i poate cuprinde, cum n-a putut să-i cuprindă în noaptea cînd erau pe Lună.

Mai tîrziu am fost la Cape Kennedy, unde am văzut rampele de lansare. Sînt multe, pe malul oceanului, la mari distanțe una de alta, într-o landă imensă, cu iarbă mănoasă. M-a interesat mai mult cea de unde au plecat rachetele misiunii Apollo. Nu era de văzut mare lucru, o schelărie metalică, înaltă, cu multe etaje ; și nici nu era permis să te apropii. Dar așa cum rămăsese acolo, părăsită vremelnic, nu părea decăzută, îmi inspira o trufie puternică, fiindcă și eu fac parte din omenirea vremurilor de astăzi. Sentimentele mele din ziua aceea nu m-au consolat că pierdusem *Cena* lui Salvador Dali și arborele sequoia ; poate am să mă consolez după o vreme, și poate chiar să am norocul de-a repara pierderile. Dar dacă n-aș fi văzut rampele de lansare, cred că nu m-aș fi consolat niciodată. Cape Kennedy va rămîne pentru mine un loc de referire, ca un pol al Pămîntului.

10

Cimitirul Arlington este departe, peste Potomac, și drumul pînă acolo, începînd cu podul monumental, continuînd cu o desfășurare grandioasă, pare o cale spre victorie, îi mai lipsește un arc de triumf, la poartă. Turmobilul, cu remorca lui clăti-

nată, părea un vehicul meschin, mă și miram că-i dau voie să treacă. M-aș fi așteptat să fie admise numai limuzinele cu două sute de cai putere, carele mortuare cu zece cai pur sînge, apoi afetele de tun cu sicriele de zinc sculptat, îmbrăcate în benzi și stele. Iar la urmă, fanfarele și plutoanele de infanteriști care să tragă cu puștile cînd se lasă sicriul în groapă.

La intrare se făceau formalități, îți dădeau o fișă, s-o completezi, altfel nu puteai trece. Aș fi vrut să merg pe jos, nu mi se pare potrivit să umbli în cimitir cu autobuzul, dar Arlington este cît o moșie, întins pe văi și coline, riscam să nu mă întorc pînă seara. Am urcat serpentine, alei asfaltate șerpuind printre arbori și printre parcele cu morminte. Multe cruci de piatră albă, mici repere, arătau locul unde erau îngropați soldații morți în războaie, dar nu lipseau nici civilii, mai puțini la număr, într-o proporție pe care aș numi-o firească. Nu existau cavouri, nici monumente, doar cîte o piatră mai răsărită, din loc în loc, o ierarhizare discretă, care nu m-a indispus ca în alte cimitire, cum nu lipsesc nici la noi, unde ambițiile de familie au dus la competiții zgomotoase în bronz și marmură.

Singurul monument, un sarcofag de piatră nobilă, albă, era al Soldatului Necunoscut, aflat pe colina cea mai înaltă, cu vederea spre Potomac și Washington. Memoria soldaților căzuți în războaie a fost cinstită din toate timpurile, s-au ridicat mausolee, osuare, bazilici și alte semne de gratitudine ; chiar și arcurile de triumf le erau subînțeles închinate, deși defilau pe sub ele cei rămași în viață, cu generalii în frunte. Ideea unui mormînt al Soldatului Necunoscut cred că le-a venit oamenilor după primul război mondial, care lăsase în urmă mai multe morminte decît toate războaiele din două milenii.

Un școlar de vîrsta mea, orfan de război, cel mai bun la învățătură și la purtare din toată țara, a fost adus la București cu multă cinste și i s-a arătat un șir de sicrie, cu soldați fără nume. „Acesta este tatăl meu !“ a spus el, alegînd unul. Sicriul s-a îngropat pe o înălțime, peste el s-a pus piatra și s-a aprins

flacăra, să nu se mai stingă. Curînd, bietul băiat s-a înecat în mare.

Nu eram de capul meu, făceam parte dintr-un grup, ghidul ne-a dus la mormîntul Soldatului Necunoscut, unde tocmai se schimba santinela. Ceremonia a fost modestă, însă lungă și complicată, o pantomimă bine exersată, bine ritmată, deși lipseau muzica, goarnele și tamburii. Din toată garda nu făceau parte decît trei oameni. Un amfiteatru memorial, cu coloane și trepte de marmură albă, aflat în fața mormîntului îngăduia asistenței să poată privi, ca la teatru, și era într-adevăr un spectacol ; lumea l-a urmărit cu atenție ; eu, unul, n-am putut înțelege. Un sergent, urmat de un soldat cu arma pe umăr au ieșit din flancul amfiteatrului, bătînd tare pasul ; mișcările lor erau foarte energice și foarte sonore, cred că sergentul avea placheuri laterale la tocuri, fiindcă scoteau sunete metalice cînd își pocnea călcîiele. Un cordon pus pe stîlpi mobili închidea trecerea spre mormînt, unde al treilea membru al gărzii aștepta să-i vină schimbul. Toți trei erau de statură mijlocie, subțiri, plini de vigoare, cu o alcătuire oțelită. O negresă grasă, probabil o intendentă, a dat cordonul la o parte ; sergentul și soldatul și-au continuat drumul, în același ritm energic, s-au oprit în fața santinelei, pocnind tare din călcîie, și s-a făcut schimbul, cu manevre prelungi, cadențate și perfect reușite, parcă puse pe note.

Nu am să descriu toată ceremonia, meticuloasă și prelungită ; n-am putut-o înțelege și am privit-o cu nedumerire. Mai aveam mult să simt cu adevărat spiritul Americii, fiindcă toți trei membrii gărzii își îndeplineau rolul cu o dăruire totală, dovedind o prospețime de sentimente pe care Europa blazată n-o mai recunoaște, cu rafinamentul ei dobîndit în milenii de șlefuire. Și spectatorii din jurul meu priveau spectacolul cu o dăruire la fel de proaspătă. M-a uimit mai cu seamă inspecția armei ; ceremonialul mi s-ar fi părut comic, să nu fi citit pe chipurile executanților și ale spectatorilor o participare deplină și gravă.

La mormîntul Soldatului Necunoscut nimeni nu poate să se joace și să glumească. Sergentul a luat arma din mîinile soldatului și pînă să manevreze închizătorul a executat cu ea un balet plin de fantezie, care desigur nu putea să fie chiar atît de lung, dar mi s-a părut că se prelungise zeci de minute ; a plimbat-o în sus, la stînga, la dreapta, gata s-o proiecteze în aer cu brațele lui subțiri și puternice, și cînd credeam că nici o mișcare nouă nu mai este posibilă, fantezia este epuizată, născocea încă una, fără să ezite și fără să-și piardă ritmul. N-am înțeles dacă era doar un spectacol, și nu o demonstrație, foarte meticulos încifrată. Mă temeam ca vecinii să nu citească pe chipul meu în ce stupidă inferioritate mă simțeam față de toată lumea.

Apoi sergentul, în continuarea baletului și fără să piardă cadența mișcărilor, a desfăcut închizătorul, a dus țeava la ochi, a inspectat-o, dar cu cîtă fantezie ! — pînă ce, terminînd cu toate, a înmînat-o soldatului. După plecarea lor, și cînd se mai auzeau pocnetele călcîielor, negresa corpolentă a pus la loc cordonul, iar santinela, înlocuită, a început să patruleze prin fața mormîntului, mergînd pe un covor de culoare închisă.

Din cei trei participanți, doi erau negri ; doi purtau ochelari, albul și unul din negri.

Am văzut și un monument grațios, o femeie de marmură albă, închinat infirmierelor din armată și marină, victime ale războiului.

Mormîntul președintelui Kennedy pe o colină, mai jos de acela al Soldatului Necunoscut, este simplu și auster, un dreptunghi de lespezi cenușii, cu o flacără la mijloc, iar în fața ei o mică placă de bronz pe care scrie numai numele și anul morții. În stînga este înmormîntat fiul lui, Patrick, care a trăit numai două zile din august, în 1963, anul cînd avea să fie atentatul. În dreapta, o fiică, fără nume, moartă în 1956 ; probabil înainte de a fi botezată. Alături de mormînt, pe un mic șevalet, o coroană de garoafe roșii. Totul modest și sobru, îmbogățit numai de flacăra nestinsă.

Nu departe de acolo, în jos, la poalele unei pajiști fără nimic altceva decît iarba, frumoasă, am găsit mormîntul senatorului Robert Francis Kennedy. O cruce simplă, de marmură albă, puțin mai înaltă de jumătate de metru. În fața ei, o lespede mică, tot marmură albă, cu numele și titlul, numai atît, nici măcar anul morții. Alături, aruncată în iarbă, o garoafă roșie, proaspătă ; una singură, izbitoare ca un țipăt.

Ce înseamnă toate acestea ? Nu le înțeleg, toate mi se par țipete, dar cum le înțelege America ? Și cum le înțelege al treilea Kennedy încă în viață, poate viitor președinte, și poate viitoare victimă ?

Cum spuneam, am vrut să merg la Casa Albă nu doar din curiozitate, ci mai ales pentru că sub acoperișul ei au trăit mulți oameni mari ai Americii, pentru care am venerație și cu amintirea cărora mă mîndresc, de parcă mi-ar fi fost neamuri apropiate. Am vrut să uit că printre ei s-au găsit și unii nevolnici, și chiar nevrednici ; nepricepuți, nehotărîți, hrăpăreți și corupți, care și-au atras oprobriul public. Aș fi vrut să urmeze procese de calomnie ; aștept reabilitări întîrziate, fie ele chiar și postume.

M-am plimbat mult în jurul Casei Albe, am privit-o pe toate părțile, gîndindu-mă ce se petrecea înăuntru. Pe afară era liniște. Într-o dimineață, m-am așezat la coadă, cu o jumătate de oră înainte de a se deschide porțile pentru public. Ploua, nu venise multă lume, așa că am fost între primii. A apucat să treacă pe alături o cuconiță nostimă, cu mîinile în buzunarele impermeabilului, avînd în creștet o umbreluță de două șchioape, cît să-i apere coafura, prinsă pe o bentiță de mătase care îi înconjura capul, pornind din mijlocul frunții ; avea haz, dar dacă bătea vîntul, i-ar fi smuls-o. Oamenii nu se mai astîmpără.

La zece, cînd ne-a dat drumul înăuntru, se făcuse coadă

pînă la capătul parcului. Infirmii, atît de numeroşi, care umblă pe cărucioare, ca preşedintele Roosevelt, sînt primiţi pe o poartă specială, şi nu stau la coadă.

Sînt cozi vesele, zburdalnice, tineret voios şi nepăsător cu timpul, şi care se ţine de şotii ; sînt cozi de toate felurile, la carne, la pîine, la băutură, chiar şi la ziare ; cozi la crematoriu : morţii aşteaptă în chiliuţe să se elibereze cuptorul. Dar cozile la librărie, pentru o carte ? Le-am văzut, e oeva atît de minunat, că mă opresc la ele şi nu mă mai gîndesc la altele.

O coadă sub umbrele este lugubră. Noroc că am intrat repede ; nu mi-au cerut actele, nu m-au căutat în buzunare, nu mi-au luat nici măcar umbrela, s-o depună la garderobă, ca la muzee. Doar pe femei le obligă să deschidă poşeta.

Am trecut pragul uşii pentru rudele sărace, dar fiindcă aveam un dolar de prisos şi nu mă gîndeam să cer cuiva încă unul, n-am simţit nici o umilinţă, dimpotrivă, eram plin de orgoliu.

Casa Albă, cum se vede astăzi, amintind întru totul pe cea din secolul celălalt, a suferit în realitate transformări şi renovări capitale, după ce se sfîrşise războiul al doilea şi se afla preşedintele Harry S. Truman ; altfel era primejdie să se prăbuşească. S-a întărit temelia, grinzile de lemn ale plafoanelor, încovoiate, s-au înlocuit cu planşee de beton, pereţii slabi s-au consolidat cu armături metalice, moderne, încît din clădirea veche a rămas mai mult tradiţia, şi amintirea.

Piatra de temelie a Casei Albe s-a pus la trei ani după ce în Europa izbucnise Revoluţia franceză. Numele ei se datorează pereţilor exteriori, văruiţi simplu. Primul preşedinte care a locuit-o, cînd încă nu era gata, a fost John Adams. Într-unul din saloane, cu zidurile netencuite, soţia preşedintelui usca rufele familiei. În toamna anului 1800, preşedintele îi scria acesteia, de la Casa Albă, unde ea încă nu se instalase, dintr-o cameră neterminată şi neîncălzită ; „Mă rog Cerului să reverse binecuvîntarea lui asupra acestei locuinţe şi asupra tuturor care

vor folosi-o de aici înainte. Şi fie ca de sub acest acoperiş să conducă ţara numai oameni cinstiţi şi înţelepţi !..."

Numai nouă ani mai tîrziu, soţia altui preşedinte, James Madison, introducea la Casa Albă viaţa mondenă, cu ceremonii strălucitoare. În salonul de est, cea mai spaţioasă încăpere, unde doamna Adams usca rufele, acum răsuna muzica.

Sigur că vizitatorii nu pot să vadă totul ; Casa Albă nu-i numai o reşedinţă oficială, ci şi locuinţa preşedintelui, tradiţie păstrată de la John Adams. Unde să se refugieze bietul om, el şi familia lui, dacă publicul ar da buzna în toate odăile, în afară de duminică, de la ora zece la douăsprezece, iar uneori chiar pînă la două după-amiază ? Nu mi-ar plăcea să fiu preşedinte. Această îngăduinţă, respectată şi astăzi, se datorează preşedintelui Thomas Jefferson, care a socotit şi a hotărît că oricine doreşte să poată vizita Casa Albă.

Pe un coridor periferic, aproape de intrarea pentru vizitatori, am descoperit cu surpriză portretul Jacquelinei, suplă şi plăcută, într-un fel de pastel sepia, puţin estompat, într-o atmosferă vaporoasă de incertitudine şi visare. Portretul soţului ei, în aceeaşi mărime, făcut de aceeaşi mînă şi probabil în aceeaşi epocă, l-am găsit stingher, departe, într-o cameră de la etaj, şi m-a întristat, fără să mă mire.

În afară de încăperile izolate cu totul, de care nici n-am luat cunoştinţă decît printr-o broşură explicativă, pe celelalte le-am văzut cam pe toate, chiar dacă în unele locuri n-am putut privi decît din uşă, biblioteca de pildă. Dar nici nu urmăream o explorare amănunţită, nu aveam timp şi, ca să spun drept, nu aveam nici trebuinţă ; ca să-mi amintesc tot ce-am văzut în fugă, n-ar trebui decît să mă uit în broşura oferită de Casa Albă, cu toate explicaţiile şi descrierile. Important pentru mine, ca în multe alte ocazii, este să am sentimentul că am fost acolo, ceea ce îmi prilejuieşte o sinteză automată a întregului cîmp surprins de privire, fie într-o singură clipă.

Treceam prin dreptul unei încăperi de la etaj, poate Salonul Verde, fosta sufragerie a preşedintelui Jefferson, cu a

cărui îngăduință vizitam casa, cînd înăuntrul acestei piese unde puteai să te uiți fără să intri, am văzut un negru întins pe covor, cu fața în jos, la cîțiva pași de cordonul prins în tocul ușii, spre a opri trecerea. Nu putea să fie de mult timp acolo, vizita abia începuse, avansul lui față de mine n-avea cum depăși, hai să zicem, două minute. Dar stătea atît de nemișcat, încît m-am gîndit că apucase să moară. Funcționarii Casei Albe, sau oamenii de pază, în altă uniformă decît a poliției, pantaloni negri și bluze albe, abia începeau să se agite. Era un om de statură mijlocie, robust, cu părul caracteristic negrilor, nu puteam să-i văd fața, îmbrăcat cu ceva mov și ceva negru. Atît de puternic mi s-au întipărit în minte aceste culori, încît le am și acum în fața ochilor, dar nu pot să-mi dau seama cum erau distribuite : mov jerseul și negru pantalonul, sau invers ? Nu mă sfiesc să-mi dezvălui confuzia, ea nu dovedește nepăsare sau neatenție ; eram atît de surprins, și doream atît de fierbinte să înțeleg ce se întîmplă, încît întregul meu aparat de recepție aștepta încordat următoarea faptă posibilă, dar imprevizibilă, pîndind-o în toate direcțiile ; în orice clipă putea să survină ceva, nu știam de ce natură și în ce punct al scenei, așa că atenția mea, fără să fie difuză, acoperea un cîmp mult mai mare decît al subiectului, omul îmbrăcat în mov și negru. El deocamdată nu participa în nici un fel la acțiune, funcționarii îi dădeau ocoluri, fără să-l atingă ; între timp am fost dator să observ că pe o ușă, aflată destul de departe, în capătul celălalt al salonului, intrau doi polițiști, oameni clădiți bine, amîndoi la fel de înalți că părea unul umbra celuilalt, înaintînd în cadență, cu șepcile în cap, cu mantăi negre de ploaie și cu cizme, de pe care curgea apa. Apariția lor în salonul președintelui, cu ținuta lor de lucru, era ea însăși o brutalitate, și fără voia mea, am stat locului, să văd ce-au să facă.

În cîteva secunde, forfota din jur crescuse și se întinsese, funcționari în uniformă apăreau din toate părțile, unii închideau ușile, ca să nu mai intre altă lume, alții îi pofteau pe

vizitatori să grăbească pasul, ca să scape de ei cît mai repede. Am înaintat, am dat colțul, și m-am aflat în fața unei uși de unde salonul apărea într-o perspectivă schimbată ; acum omul, pe care îl văzusem cu picioarele spre mine, mi se expunea dintr-o coastă, cu capul pe covor, întors în partea opusă, încît nu i-am văzut nici acum fața. Și iarăși n-am observat ce era mov în îmbrăcămintea lui, și ce negru. Polițiștii îl încadraseră.

Șirul de vizitatori înainta spre ieșire, împinși de funcționari, cu politețe, dar cu o insistență nervoasă. N-am avut încotro, am mers înainte, am dat încă o dată colțul, și pe a treia latură a salonului am găsit ușa pe unde intraseră polițiștii. Aceștia tocmai se aplecau, l-au apucat pe negru de umeri, au dat să-l întoarcă și să-l ridice.

Atunci omul a început să țipe...

Țipa cum n-am mai auzit niciodată un țipăt, sau Salonul Verde avea o acustică neobișnuită și amplifica sunetul. Oare nu se auzea pînă în odăile președintelui ? Țipa ca în junglă, ca o fiară înjunghiată, care nu vrea să se lase răpusă, ci devine mai agresivă pe măsură ce-i curge sîngele. În acest moment, mi s-a părut că funcționarii își pierd capul, intră în panică ; aveau toate motivele, țipetele făceau să tremure pereții, să se legene candelabrele, și nu era de închipuit ce forță ar fi putut să le oprească. Dacă mai făceam un pas, ușa rămînea în urmă și pierdeam sfîrșitul. Așa că n-am vrut să mă mai supun cînd funcționarii m-au poftit să merg înainte, m-am făcut că n-aud, mi-am spus că dacă un om poate să treacă pe sub cordon, să se trîntească pe covorul interzis publicului și să țipe cum țipa încă, mi-o fi și mie îngăduit să știu ce are să se mai întîmple. N-au pus mîna pe mine, nu-i permis, ce naiba ! — ești socotit oaspetele președintelui, așa scrie în broșură : „Președintele și familia vă invită să vizitați această celebră locuință și să simțiți atmosfera ei plină de căldură și demnitate".

N-a trebuit să rezist mult, n-a fost nevoie de nici o bravură, sfîrșitul a venit repede, numai că m-a surprins într-un moment de eclipsă, sau nu mă aflam în locul cel

mai bun de observaţie, căci n-am văzut ce-i făcuseră. Poliţiştii erau cam cu spatele spre mine, aplecaţi deasupra omului care continua să se zvîrcolească şi să scoată ţipete tot mai disperate, pînă ce s-a potolit dintr-o dată, a amuţit şi a rămas moale. La ieşire am văzut cum cei doi oameni uzi de ploaie îl duceau, ţinîndu-l unul de sub umeri, altul de sub genunchi, iar el stătea ca în leagăn, cuminte, fără să mişte. L-au urcat într-o dubă, oprită în faţa peronului de onoare ; pe cînd îmi deschideam umbrela, am mai văzut o dată cele două culori, mov şi negru.

11

În tren, spre New York, m-am tot gîndit ce să înţeleg din această întîmplare ; mai tîrziu am povestit-o, am cerut părerile ; n-am ajuns decît la o concluzie secundară, dar demnă de luat în seamă. Nu mă întreb dacă omul era conştient sau iresponsabil, beat, drogat, paranoic, că nu ştia pe ce lume se află, sau tocmai că ştia prea bine şi vroia să sfideze. Atîta socotesc eu să ţin minte, ca pe o concluzie, că o asemenea întîmplare fusese posibilă.

Trecuse ora patru după-amiază cînd m-am dus la gară. Acum, fiindcă nu mai era nici un zor, am privit staţia metroului, în linişte. Este nouă, modernă, simplă, fără ornamentaţii, cu bolţile de beton netencuit, împărţit în casete echilibrate care îi dau şi consistenţă, şi eleganţă. Cu toată sobrietatea, nimic nu seamănă a meschinărie, făcut din zgîrcenie, dimpotrivă, simplitatea mi s-a părut o dovadă de soliditate, nu a construcţiei, ci a societăţii. Forţa dolarului, care ne-a impus atîta respect, se reflectă încă în casetele de beton ale bolţilor.

Știam că biletul meu de tren, dus și întors, nu era valabil la sfîrșitul săptămînii, dar îmi scăpase din vedere că intervalul acesta, numit week-end, cum știe azi toată lumea, începe vineri, la ora patru după-amiază. În America, orele zilei nu se numără de la zero la douăzeci și patru, nici măcar în relațiile cu administrația, nici la televiziune, nici la calea ferată. Uneori, simplificarea pare o complicație. De aceea, oamenii de aici găsesc că-i mai ușor să marchezi cele două jumătăți ale zilei cu arhaicele antemeridian AM și postmeridian PM, decît să adopte numărătoarea astronomică. N-am să mă plîng, pentru mine, nu m-am încurcat nici la tren, nici la avion, totuși nu găsesc nici o explicație sistemului, decît poate încăpățînarea.

Într-adevăr biletul meu își pierduse valabilitatea, dar n-a trebuit decît să plătesc o diferență, adică să restitui căii ferate reducerea dedusă din costul drumului dus-întors, cum se obișnuiește de cînd e trenul.

Mi-au rămas patru ore de liniște, să rememorez cîte ceva din ceea ce lăsasem în urmă. Afară n-aveam ce să văd, se întuneca repede. La grijile viitoare nu voiam să mă gîndesc deocamdată, deși toamna care vedeam cum înaintează tot încerca să mi le aducă în minte.

Mi-am amintit ce multe muzee erau la Washington, nici unul cu taxă de intrare, toate bucurîndu-se de spații largi, pe cele două laturi ale pajiștii care leagă obeliscul de Capitoliu.

La Muzeul de Istorie și Tehnologie am intrat în fugă, și dacă n-am avut timp să mă uit decît ici și colo la cîte ceva, o căruță din timpul marșului spre vest, o locomotivă primitivă, un automobil de la începutul secolului, și am trecut cu ochii la ceas prin săli cu instrumente astronomice din toate timpurile, cu aparate telegrafice cum nu mai văzusem, nu mi-am găsit nici o vină, am o singură viață și nu mi-a mai rămas multă ca să mă pot opri pretutindeni.

La Muzeul de istorie naturală nici nu mi-am băgat capul pe ușă, și dacă regret, ce să mai spun de aripa nouă a Galeriei Naționale de Artă, unde trebuia să mă duc negreșit, și

m-aş fi dus gîfîind, dacă nu-mi scăpa printre degete ? Ca să le văd în linişte, să le judec, să le compar şi să le pot înţelege pe toate ar fi trebuit să am domiciliul la Washington.

Despre Galeria Naţională de Artă, pe care am vizitat-o cu o doză de naivitate, m-am hotărît să povestesc ceva după ce voi vedea Muzeul Metropolitan de la New York, socotind că sînt înrudite prin tradiţia lor veche, şi voi izbuti să fac o sinteză, contopindu-le, ca să cîştigăm timpul. Muzeul Hischorn, de la Washington, unde dacă am stat jumătate de zi nu socotesc că mi-am pierdut timpul, deşi cîştigul nu a fost mai mare decît o curiozitate satisfăcută, am să-l cuplez cu Muzeul de Artă Modernă, şi cu Muzeul Guggenheim de la New York, fiind înrudite în bună măsură. Şi uite ce de fraze numai pentru a anunţa o intenţie ! Unde au să mai încapă celelalte, care mă înconjoară din toate părţile ? Ce să scurtez ? Să nu spun cît m-a surprins la Washington numărul negrilor ? Începînd cu studenţii de la universitate, pe care îi vedeam de la hotel, şi puneau pată lîngă pată pe zidurile albe. În caietul meu scriam, pornind de la o informaţie falsă : „Chiar dacă reprezintă numai zece la sută din populaţie, proporţia negrilor e dominantă ; poate umblă mai mult decît ceilalţi, sau culoarea îi face mai vizibili". Nu greşeam în ceea ce privea impresia ; explicaţia însă era cu totul alta : în realitate, la Washington negrii reprezintă şaizeci la sută din populaţie. Mă miră că la Casa Albă era numai unul.

Am mîncat în tren, nu era restaurant, doar o „cafeterie" unde îţi poţi potoli foamea binişor dar pe fugă, în picioare, şi cel mai adesea nu se găsesc băuturi alcoolice, sau cel mult bere. Oamenii nu sînt abstinenţi, iar dacă or fi fost unii odată, normal era să se strice de la prohibiţie, cu marele ei efect invers. Însă consumul de vin şi alcooluri e mai moderat decît îmi închipuisem, multe localuri nu oferă nici măcar bere, şi totuşi nu sînt ocolite din această cauză, destul de antipatică. În orice restaurant, cînd te aşezi la masă, ţi se aduce un pahar mare cu apă, cu gheaţă. Unii beau limonadă, suc de roşii şi

tot felul de alte sucuri. Alții, în număr destul de mare, beau lapte. Chiar lapte ! La pește și la friptură ! Fără să-i sileasică nimeni ! I-am văzut și n-am înțeles cum de nu li se apleacă.

Luîndu-mă după vecini, m-am dus și eu la cafeterie, peste vreo trei vagoane, dar am găsit coadă. M-am întors și am așteptat pînă ce i-am văzut pe toți întorcîndu-se, unul cîte unul, încărcați cu de-ale gurii. Am mai stat încă, să fiu sigur, și cînd m-am dus, nu mai era nimeni. În schimb, în toate vagoanele pînă la cafeterie tovarășii mei de drum mestecau cu sîrg și dădeau pe gît Coca-Cola. Am cerut două sandvișuri cu friptură, barmanul le-a scos ambalajul de plastic și le-a aruncat într-un cuptor electric să le încălzească ; în două minute erau gata, fierbinți și înmiresmate. Am întrebat timid dacă n-au bere, nu văzusem la nimeni în tot trenul ; de vin nici nu putea fi vorba. Aveau, rece și bună, am luat două cutii, mi-a așezat totul pe o tavă de carton, cu despărțituri, ca să nu se amestece una cu alta, mi-a pus și două frumoase pahare de plastic, socotind probabil că nu era să beau singur atîta bere, și nici n-aș fi băut, să fi avut vin roșu. Sandvișurile, cu felii groase de friptură, nu prea aveau gust, dar erau, în fine, ceva de mîncare, și după ce am sfîrșit lupta cu amîndouă, am fost bucuros că scăpasem simplu și repede de o grijă a zilei. Atunci m-am dus iarăși cu gîndul în urmă, la Washington.

Cu toată atmosfera aristocratică a orașului, cu liniștea lui patriarhală și provincială, mașinile poliției și ale Salvării nu exercită o teroare mai mică asupra oamenilor, decît cele de la New York. Oriunde m-aș fi dus, oriunde m-aș fi aflat, le auzeam ziua și noaptea, de-aș fi zis că în oraș nu se mai întîmplă altceva decît crime și jafuri, sinucideri și infarcturi. Într-o zi mergeam pe prima din cele patru artere drepte care taie în lung marea pajiște, spre Capitoliu, și poartă numele președinților Madison, Washington, Adams, Jefferson. Nu spun că așa e toată ziua, dar atunci s-a întîmplat să asist la un concurs între mașinile poliției și Salvării. Datoria automobiliștilor este, ca pretutindeni în lume, să tragă pe dreapta, la

nevoie chiar să oprească spre a lăsa drumul liber, cînd se aud sirenele de alarmă ale acelor vehicule cu drept legitim de prioritate. Dar probabil că ele fac abuzuri, dovadă că oamenii nu prea le iau în serios, automobilele își văd de treabă, nimeni nu se mai emoționează, ci cel mult își astupă urechile. Cu cît sirenele sînt mai puternice și mai insistente, cu atît efectul lor scade.

Pe cînd mergeam așa pașnic pe Bulevardul Madison, prin fața muzeelor, m-au ajuns din urmă și m-au depășit trei mașini ale poliției, mergînd una după alta, ca o trombă, scoțînd fulgere colorate și urlînd din sirene, de au băgat groaza în mine. Tot atunci, pe a patra arteră, dincolo de pajiște, gonea o mașină a Salvării, și ea scotea sunete la fel de disperate, pe care distanța, nu știu cum, în loc să le estompeze, parcă le făcea mai puternice. Abia cînd împletitura aceasta barbară de urlete s-a îndepărtat atîta cît să nu-mi mai perforeze urechile, dar neîncetînd să mi le chinuiască, am auzit alte sirene, nu mai puțin disperate, răzbind dintre case, și curînd o altă Salvare s-a năpustit de-a curmezișul pajiștei, pe strada Șapte, picînd numai cu cîțiva metri în spatele celor trei mașini de poliție. Și ca să merg cu spusele pînă la capăt, dincolo de exacerbare, în cuprinsul celor cîteva zeci de secunde cît a durat dezlănțuirea aceasta, alte echipaje de poliție, care probabil erau convocate în același loc cu primele, un obiectiv fierbinte, s-au anunțat cu puternicele lor instrumente sonore, venind din partea opusă a orașului, pe strada Patru. Iar cînd s-au angajat piezișș spre Capitoliu, pe Maryland Avenue, adăugînd la țipetele sirenelor urletul cauciucurilor, puțin a lipsit să nu la în bot și să mototolească prima mașină a Salvării, care venise pe Jefferson Avenue, și o luase la dreapta, traversînd străzi și bulevarde fără să micșoreze viteza, dar neîncetînd să se vestească prin țipetele sirenelor. Și în primul caz, și în al doilea, aceste vehicule se auziseră unele pe altele, de departe, dar nici una nu vroise să cedeze, fiecare se socotea mai autoritară și mai puternică, și numai întîmplarea le ferise

de catastrofă. Însă eu, chinuit fără nici o vină, mi-am luat satisfacția, imaginîndu-mi un sfîrșit diabolic, cînd toate mașinile angajate în această competiție s-ar fi întîlnit în aceeași clipă și în același punct, o intersecție, făcîndu-se chisăliță, în sunetele sirenelor care desigur ar fi continuat să sune, ca finalul să nu fie mai slab decît spectacolul, pînă ce s-ar fi produs explozia și ar fi izbucnit flăcările.

M-au mirat și bineînțeles mi-au cîștigat simpatia mașinile pompierilor, care sînt numeroase și stau cuminți în remize semănate prin toate părțile, dînd dovadă de o modestie inexplicabilă, fiindcă ar avea dreptul să fie mai agresive decît toate. Nu le-am văzut ducîndu-se să stingă incendii ; dacă au mers pe stradă, în alte scopuri, s-au comportat ca orice vehicul, așa cum se cuvine cînd nu-i vorba de o urgență.

În cazul buildingurilor de o sută de metri, sau de patru, desigur că mașinile pompierilor nu mai sînt bune la nimica ; e de înțeles că acele construcții sînt prevăzute din capul locului cu sisteme complete și automate de prevenit și stins incendiile. Clădirile mai mici, cu cîteva etaje, au adesea scări de salvare, tăind în diagonală fațadele, scări solide de fier, caracteristice pentru multe cartiere, din multe orașe, dar mai ales din New York. Pe timpul caselor de lemn sigur că era primejdie ; în cazul zidurilor solide de cărămidă, scările acestea mi s-a părut că mărturisesc o teamă exagerată, că sînt de fapt o marotă. Aspectul lor, cu tot ceea ce sugerează ele, este destul de sinistru. Le-am privit bine, ori de cîte ori am avut vreme, și nu mi-a fost greu să înțeleg ce pleașcă sînt ele pentru hoții de apartamente ; aproape că nu le mai trebuie o calificare.

Fiindcă veni vorba de hoți, m-am mirat că nu i-a dat nici unuia prin minte să tragă folos de pe urma aparatelor de aer condiționat, montate în ferestre, mai ales cînd sînt la parter, și orice trecător le poate atinge cu mîna. N-am de gînd să patentez sistemul, dar îmi rezerv toate drepturile asupra lui, ca să nu-l ia nimeni pe gratis. Ce-ar fi mai ușor decît să pulverizezi

o substanță narcotică în priza de aer a acestor aparate, bine-înțeles dacă sînt în funcțiune, ceea ce se simte! În cîteva minute ar adormi toată casa și n-ar mai rămîne decît să forțezi o fereastră, fără teama că înăuntru ar putea fi o surpriză.

Ca să termin cu scările de pe fațade și cu numeroasele mașini ale pompierilor, e neîndoios că în America lumea se teme de incendiu. Nu mă duc la psihanaliză, ca să caut o cauză, de pildă, întreținerea inconștientă a vechilor stări de primejdie din timpul cînd s-a cucerit continentul și s-au constituit statele. Cred că este doar o teamă anacronică, uitată în memorie.

Nu-mi găseam locul la New York, deși mi-era bine și n-aș fi plecat mai departe. Uneori îmi spuneam că ar trebui să fiu mulțumit dacă fusesem la Washington, că văzusem tot ce era mai de seamă în America, și să las baltă restul. Vechile mele proiecte de drum mi se păreau acum atît de greu realizabile, încît mă cuprindeau teama și descurajarea, și nici nu înțelegeam cum îndrăznisem odată să mă gîndesc la ele. Este adevărat că privirile sceptice ale prietenilor mei, îndoiala lor exprimată prin tăceri temătoare nu erau de natură să-mi redea încrederea în mine.

Și uite așa m-am tot frămîntat, mai ales serile, cînd rămîneam singur, cu harta Americii alături, proiectîndu-se în tavan unde, întins pe spate în pat, cu mîinile sub ceafă, priveam cu ceasurile, neliniștit și nemulțumit de mine.

Nimic din ceea ce făcusem pînă acum nu fusese fără judecată. Venisem la New York în septembrie, fiindcă vara atmosfera acolo, umedă și fierbinte, este greu suportabilă. Aveam disponibile în fața mea două luni, așa proiectasem, știam că mai mult n-aș putea să rezist, la stilul meu de călătorie, care este neastîmpărul și nu-mi lasă nici un răgaz să-mi trag sufletul. Este o cursă, o întrecere cu mine însumi.

Dată fiind apropierea toamnei, care se și vestea prin unele semne, căldura îmblînzită, cerul mai palid, oboseala din atmosferă și tristețea din mine după vara trecută, se înțelege de la sine că trebuia să mă duc în nord prima dată, ca să mă bucur de ultimele zile frumoase, și apoi să cobor spre sud, odată cu anotimpul. Dacă aș fi venit în aprilie, itinerarul ar fi fost invers, dar mi-ar fi plăcut mai puțin să încep cu sudul, în loc să rămînă la urmă, ca o recompensă, ca un fruct exotic, parfumat și dulce, destinat să încheie o masă festivă.

Aveam un model pentru o asemenea călătorie, o carte pe care o citisem de multă vreme și mă cucerise, fără să-mi spună însă prea multe despre America. Pe autorul ei îl iubeam, aveam destule motive, se numea John Steinbeck și cărțile lui erau egale cu el însuși, ceea ce mi s-a părut totdeauna însușirea cea mai de preț a unui om care se apucă să scrie. Sînt oameni însemnați în literatură, chiar într-a noastră, pe care îi cinstesc fiindcă așa se cuvine și nici nu vreau să-mi atrag oprobrii, dar pe care nu-i am la inimă, fiindcă nu mi-a fost deajuns să scrie cărți mari, iar viața lor să rămînă mică.

Nu-i nevoie să spun că dacă n-aș fi fost cucerit dinainte, Steinbeck m-ar fi dat gata numai pentru felul cum a pornit el să descopere America, pe șosele, cu mașina și fără alt tovarăș decît un cîine. Aș fi făcut și eu la fel, dar nu-mi dădea mîna. Și dacă mi-ar fi stat în putință, atunci cînd și-a început drumul în jurul Americii, cu cîinele, i-aș fi ieșit înainte și aș fi strigat Ura !

Acum era prea tîrziu și Steinbeck murise.

Cartea lui n-am recitit-o înaintea plecării și nici n-o mai țineam minte cu toate detaliile, dar m-am gîndit la ea de multe ori, întrebîndu-mă dacă venind după el voi putea să descopăr și eu ceva din țara lui încă necunoscută bine de oameni. Abia cînd m-am întors și așteptam să mi se sedimenteze cît de cît impresiile, am reluat-o și nu pot să spun că mi-a plăcut mai puțin decît la primele lecturi, căci n-o citisem o singură

dată, însă acum mi s-a părut cam goluță și subțirică, iar America lui prea sărăcuță. Sigur că el nu s-a gîndit să facă o călătorie geografică, deși a mers în toate locurile, de la un ocean la altul. N-a fost preocupat să descopere întreagă America, întreprindere prezumțioasă, ci să surprindă starea ei de spirit, la un moment dat al istoriei noastre contemporane. Însă nici această intenție nu a dus-o pînă la capăt, s-a mulțumit cu niște sondaje, nu s-ar fi putut altfel, America fiind mult prea întinsă și prea frămîntată ca să aibă o stare de spirit unitară și ușor descifrabilă.

Obligațiile mele față de mine însumi erau mai mari, dar mijloacele mai puține, din păcate, așa că îmi frămîntam mintea să ajung la un program minim, care să reprezinte maximum din ceea ce ar fi fost posibil. Florida am exclus-o din capul locului, încă de acasă. Socoteam că este un loc de desfătare mondenă, ca o Coastă de Aur ; judecam poate ca vulpea la struguri.

Aflat la New York, în miezul lucrurilor, m-am gîndit să renunț și la Boston, să plec direct la Buffalo, pentru Niagara, și tot așa, ciopîrțindu-mi visele, am exclus drumul în nord-vest, la Seatle, ceea ce sluțea rău conturul Americii proiectate de mine. Poate aș fi mers mai departe cu aceste sacrificări, care mă amărau și mă făceau din ce în ce mai apatic, dacă nu întîlneam un om mai priceput la călătorie, și mai curajos decît mine. El mi-a spus : Hai să ne gîndim împreună.

Era directorul Oficiului român de turism la New York, atunci l-am văzut prima oară, astăzi mi-l socotesc prieten, nu mai puțin pe buna lui soție, și mă gîndesc la ei cu multă căldură. Omul acela, cu o experiență de opt ani în America, se ocupă de turismul americanilor în România, făcînd multă ispravă, și nu mă miră, fiind născut pentru asemenea treburi, avînd pentru ele nu doar vocație, ci și pasiune. El mi-a propus să pun pe hîrtie programul maxim, la care mă gîndisem în clipele bune, și pe urmă să vedem de ce n-ar fi realizabil.

Dificultatea n-ar fi constituit-o viețuirea mea în alte locuri ale Americii, unde nu mi-ar fi trebuit mai mulți bani decît la New York ; dimpotrivă, în toate celelalte orașe hotelurile, cheltuiala principală a zilei, sînt simțitor mai ieftine. Astfel, călătoria, în loc să mă împovăreze, m-ar fi dus la economie. Era adevărat, dar nu mă gîndisem, trebuia ca un om să-mi deschidă ochii și să mă încurajeze. De-aici înainte toate mi-au apărut într-o lumină mult mai bună. Dificultatea rămînea costul transportului pe distanțele continentale dintre cele două oceane.

Aveam un bilet de avion dus-întors New York—Los Angeles, și altul New York—Huston. Ele nu reprezentau itinerarul meu, ci niște mii de kilometri, o sumă care putea să fie tăiată în bucățele și distribuită după nevoie pe tot teritoriul Americii, cu condiția să nu fie depășită.

După ce a judecat cele două date ale problemei, itinerarul ipotetic și mijloacele de realizare, binecuvîntatul meu sfetnic, cu biletele de avion și cu harta în față, și-a spus verdictul, fără să ezite : o să ajungă !

Îmi plac și le port multă admirație oamenilor care își cunosc meseria. Cînd aveam la tipar prima mea carte și stăteam mai toată ziua în spatele linotipistului, să văd cum o culege, s-a întîmplat un accident, planșeul zețăriei, aflat la ultimul etaj al unei clădiri vechi dar fățoase, de pe Calea Victoriei, s-a lăsat în jos vreo zece centimetri sau poate mai mult, căci devenise vizibil. Nici planșeele inferioare nu stăteau mai bine, bineînțeles nici zidurile, se produsese o înfundare și exista primejdia ca toată clădirea să se prăbușească, dacă nu se luau măsuri grabnice. Prima măsură a fost să se evacueze tipografia, împreună cu zațul meu și cu manuscrisul, ceea ce pentru mine a fost o lovitură dureroasă, ca să mă exprim cu vorbe obișnuite. Eu cred că și cei care n-au scris niciodată și nici nu visează să scrie simt ce poate să însemne pentru cineva prima lui carte. Stăteam toată ziua pe acolo,

mă încurcam printre picioarele oamenilor, așteptînd să aflu ce are să se întîmple. Atunci am văzut venind un om înalt, de vîrstă matură, încărunțit, slab, brun, cu obrajii puțin supți, cu o figură energică și virilă, unul din acei oameni care simți că dacă se apucă de o treabă nu o pot face decît bine. Era profesor la politehnică, i-am uitat numele, și fusese chemat pentru expertiza clădirii. Venise singur, n-avea nici un ajutor, nici instrumente, a mers pe la etaje, cu mîinile în buzunare, fără să scoată o vorbă, fără să întrebe nimic, s-a uitat la pereți, la planșee, și n-a pierdut mult timp pînă să spună : „Veți pune stîlpi de sprijin aici, colo și dincolo ; clădirea nu trebuie evacuată..." Admirația mea pentru acest expert nu s-a născut fiindcă îmi luase o piatră de pe inimă, ci fiindcă fără să întîrzie și fără să spună vorbe de prisos, se încărcase cu o răspundere gravă, căci clădirea primejduită adăpostea nu doar tipografia, cu zeci de lucrători, ci și un mare magazin universal, unde intrau mii de oameni. A doua zi au început consolidările, planșeele au fost ridicate cu cricuri uriașe, s-au întărit stîlpii și grinzile, în timp ce tipografia își relua lucrul și linotipistul îmi culegea ultimele pagini ; cartea a apărut fără întîrziere.

Am repus în plan Boston și Seatle, iar între ele am mai adăugat o escală, îndemnat de providențialul meu sfetnic, care a socotit de multă utilitate, dat fiind scopul călătoriei, să mă opresc și la Cleveland, unde este o importantă colonie românească. Abia după ce am fost acolo mi-am dat seama că dacă treceam fără oprire, harta mea rămînea cu o pată albă. Tot el m-a îndemnat să merg și în Florida, rău înțeleasă de mine, și să nu mă opresc doar la Miami, ci și la Orlando, pentru a vedea ce-a făcut Walt Disney acolo. M-am oprit, dar la Disney World nu m-am dus, fiindcă văzusem versiunea de la Los Angeles ; în schimb, am mers la Cape Kennedy, de unde nu m-am întors cu inima goală. Poate ar fi fost bine, ca să am sentimentul unei biruințe depline să ajung și la un oraș din

centrul Americii, numai că alegerea lui m-a pus în mare încurcătură, le-aș fi vrut pe toate, de aceea n-am putut să optez pentru unul, și m-am mulțumit cu Salt Lake City, ceea ce a fost o completare destul de bună. Dacă ar fi să plec a doua oară, mi-aș alege același itinerar, decît că m-aș strădui să găsesc arborele sequoia, iar la Marele Canion aș rămîne cel puțin o noapte, ca să văd apusul și răsăritul de soare.

Cînd m-am întors acasă, am recitit grabnic cartea lui Steinbeck, punînd pe hartă, cu creionul roșu, drumul făcut de el în America ; n-a fost simplu, mi-a cerut multă atenție, iar uneori a trebuit să recurg la deducție, fiindcă unele locuri pe unde a trecut abia le amintește, iar pe altele le omite pur și simplu. M-a și mirat că sînt orașe despre care nu spune nici măcar două cuvinte, pe cînd eu, dacă m-aș apuca să povestesc, mi-ar trebui o mie și una de nopți pentru unul singur. Dar scopul lui era altul. Într-un singur loc am simțit o umilință, cînd l-a dus pe Charles, așa îl chema pe cîine, să-i arate arborele sequoia. Charles, fără să înțeleagă marele lui privilegiu, n-a dat dovadă de nici o emoție, și n-a găsit cu cale să facă nimic altceva decît să ridice piciorul din spate și să ude scoarța milenară a acestui patriarh al copacilor.

Cu mici deosebiri, drumul meu, pus pe aceeași hartă, cu creion albastru, îl urmează pe al lui Steinbeck, de parcă ne-am fi înțeles unul cu altul. Socotind că itinerarul lui se datora unei competențe mult încercate, căci el este un fiu al Americii, pe care a brăzdat-o de multe ori, în toate direcțiile, înseamnă că pe mine m-au ajutat norocul și inspirația. Rămîne în schimb diferența de timp, căci pe el nu-l zorea nimic să se întoarcă și mai ales rămîne diferența de mijloace. Una este să vezi lumea de pe șosea, mergînd pe îndelete, oprindu-te oriunde simți o atracție, și alta s-o lași în urmă cu nouă sute de kilometri pe oră. Dar nici așa n-am mers cu ochii închiși, am stat sucit în scaunul avionului de mă durea ceafa, cu fruntea lipită

de fereastră, atît de apăsat că îmi simțeam pulsul în tîmple, și am izbutit adesea să reduc înălțimea, cu o încordare lăuntrică, să mi se pară că nu mai existau zece mii de metri sub mine, ci mă aflam în mijlocul peisajului. Apoi au fost compensații. Am confruntat imaginile înregistrate pe calea aceasta cu celelalte, căci am mers și eu pe șosele sau pe calea ferată, cîteva mii de kilometri, și ceea ce am văzut așa, am extrapolat peste restul priveliștilor, aducîndu-le cît am vrut de aproape ; închipuirea a devenit astfel un aparat optic care mărește. Uneori nu lipsește mult să cred că am traversat cu piciorul toată America.

12

Cu toate încurajările acelui om priceput care îmi devenise prieten, nu eram liniștit întru totul, mai aveam de trecut un hop, dar tot el mi-a deschis drumul, mi-a dat pe unul din colaboratorii lui, priceput la asemenea treburi, să mă însoțească la Compania Aeriană Pan Am, emițătoarea biletelor mele de avion, ca să mi le schimbe pe noile itinerarii. N-a fost ușor, o cucoană, în fața unui computer, ne-a ascultat cererea clătinînd tot timpul din cap, făcîndu-mă să mă tem că vroiam ceva imposibil ; știam, într-adevăr, că lucrurile erau cam încurcate, rezolvarea lor ar fi cerut în primul rînd bunăvoință, apoi destulă muncă, oricît de mult ar fi ajutat computerul. Însă cucoana clătina din cap ca să nu pară a sta degeaba, căci judecînd-o după privire avea gîndurile în altă parte, și numai la răstimpuri izbutea să și le adune. Atunci își băga ochii în hîrtii, ne cerea o lămurire, manevra computerul, se uita la rezultat

cu o privire pierdută și iar clătina din cap a negație. Nu era de stat în picioare atîta vreme, m-am așezat în fotoliu, a durat mai mult de o oră, am lăsat-o singură să se descurce, căci izbutise să adune toate datele noastre și să le înregistreze. Acum le vîntura cu computerul, făcea cîțiva pași înainte, pînă ce deodată rămînea cu ochii holbați la cifrele afișate, ceva nu era bine, clătina din cap, punea aparatul la zero și se întorcea de unde plecase. Fiindcă era în interesul meu, așteptam, dar nu cu răbdare, și mă simțeam stînjenit față de însoțitorul meu, care își pierdea timpul fără să aibă vreo vină. Nu găseam nici o mîngîiere la gîndul că mă aflam în clădirea Pan Am, care mă atrăgea mai mult decît toate buildingurile din New York, ceea ce n-am încetat să cred nici astăzi, deși sînt sigur că nu toată lumea o să-mi dea dreptate. Însă îmi plăcea s-o privesc de afară, nu din biroul unde cucoana se chinuia la computer, dîndu-mi emoții ori de cîte ori ștergea rezultatul ca s-o ia de la capăt. De fiecare dată mă temeam că o să arunce hîrtiile și o să se ducă la direcție, să-și dea demisia. Cred că n-ar fi făcut rău, dar acum, dacă intrasem pe mîna ei, trebuia să amîne pînă mă scotea din încurcătură. Se apropia ora de închidere, publicul plecase, rămăsesem noi singuri ; funcționarele celelalte se pregăteau și ele de plecare, își adunau hîrtiile, își refăceau fardul, numai a noastră dădea mereu din cap și gîfîia pe computer.

Cineva o să creadă că-i o exagerare, că am de plătit o ranchiună ; ranchiună am, de ce-aș ascunde, dar nu-i un motiv să denaturez adevărul. Lîngă mărturia pe care ar putea s-o depună însoțitorul meu, poftim dovada că n-am exagerat nici cu o iotă : văzînd că n-o scoate la capăt și venise ora de închidere, o altă funcționară, mai în vîrstă, s-a apropiat de cucoana noastră, s-a uitat în hîrtii, i-a cerut o lămurire în două cuvinte, și a pus mîna pe computer. În două minute avea rezultatul gata, s-a dus cu el într-un birou, și după alte cinci minute s-a întors cu un teanc de bilete, scrise la mașină, puse în ordine

și capsate, să nu se piardă, toate la un loc de grosimea unui deget. De înmînat însă mi le-a înmînat cucoana cealaltă, era lucrarea ei, nu trebuia să credem că o abandonase. I-am mulțumit, a clătinat din cap, zîmbind, dar cu ochii în altă parte. Acasă am puricat biletele, cu teamă ; n-aveau nici o greșeală, puteam să mă încred în ele, și atunci, deodată, am avut sentimentul că întreaga Americă era în mîinile mele.

N-am plecat numaidecît, nu-mi mai era teamă de drum, dar nu-mi venea să mă despart de New York, tocmai cînd începusem să-l cunosc și începuse să-mi placă. E drept că îmi trăiam de pe acum călătoria, seara stăteam cu harta în față ; oricît ar fi fost ea de insuficientă, reprezenta o pistă de decolare. Gîndindu-mă la zilele acelea, acum cînd scriu, mi se pare că am traversat de două ori America ; în unele locuri, cînd am ajuns am avut impresia că mai fusesem odată. Nu-i doar o vorbă, abia la sfîrșit mi-am dat seama că drumul în acea lume necunoscută n-a făcut decît să-mi confirme ceea ce știam dinainte, și nu doar din informații, ci și pe calea visării.

Biletele de avion, atît de rîvnite și care îmi prilejuiseră o parte din acea visare, erau acum o povară, un motiv de grijă, tot mai puternic. Nu întîlneam om să nu mă prevină cîte primejdii mă pîndeau la tot pasul, și toți îmi spuneau : dacă ești atacat, nu încerca să te aperi, dă tot ce ai, așa poate scapi cu viață ! Chiar tînărul care mă însoțise la Pan Am mi-a povestit o crimă petrecută în mijlocul New Yorkului, la îngînarea zilei cu noaptea, și nu mai demult decît iarna trecută : un aviator italian cu soția sa mergeau pe unul din frumoasele bulevarde, în partea centrală, plină de animație. Femeia avea la gît un medalion cu un lănțuc de aur ; un om din înghesuială a întins mîna să i-l smulgă. Bărbatul a vrut să-l împiedice ; în clipa următoare se prăbușea cu un cuțit în inimă, la picioarele femeii, în timp ce agresorul se îndepărta prin mulțime, fără să-l împiedice nimeni, ducînd în pumn medalionul, la care nu renunțase nici după crimă.

Mi se spunea să nu mă urc niciodată în lift decît împreună cu oameni care inspiră încredere. Știam, erau mulți ani de cînd un cunoscut întors din America, om în vîrstă și cu inima slabă, găzduit de prieteni la New York, într-un bloc cu reputație bună, s-a pomenit că un necunoscut dă buzna în lift peste el și-i pune revolverul în coastă : „Money !“ Nu cunosc vorbă mai urîtă ! Bietul om nu se rușina să spună că nu știe ce urmase, fiindcă își pierduse cunoștința. Cînd a venit cineva să-l ajute, nu mai avea nici portofelul, nici ceasul, nici verigheta. „Am scăpat ieftin !“ spunea, sub impresia spaimei care îl urmărea încă. Într-adevăr, putea să facă un infarct, cum l-a și făcut dealtfel, la puțin timp după ce-mi povestise.

Am încercat să respect recomandația, să nu mă urc în lift dacă vedeam o mutră suspectă, dar sînt împrejurări cînd abținerea poate să devină o primejdie la fel de mare, omul în cauză să se simtă ofensat și să reacționeze. Și apoi, oricîte precauțiuni ai lua, se pot întîmpla atîtea neprevăzute. De cîte ori, mergînd singur în lift, căci doar nu era să aștept pînă venea lume, n-am trecut prin emoții, așteptînd să văd cine se urcă peste mine cînd se deschidea ușa la etajele intermediare ! Lifturile nu erau singura capcană, la fiecare colț de stradă pîndea o primejdie, și chiar dacă eu, unul, nu vedeam totul chiar atît de negru, aveau grijă alții să mă dăscălească ; n-am ajuns pînă la a mă teme și de umbra mea, ziua-n amiaza mare, cum era cuvîntul de ordine, dar, încetul cu încetul, tot primind sfaturi, m-am pomenit cu independența de mișcare primejduită.

Fici mi-a făcut, cu mîna ei rafinată, o sacoșă de pînză rezistentă dar fină, să nu zgîrie, ca s-o pot purta pe piele, la subțioară, cu o bretea peste umăr, cum poartă gangsterii pistoalele mitralieră. În ea mi-am pus bunurile importante, biletele de avion, banii și pașaportul. Deși mă incomoda foarte tare, fiind în același timp o umilință continuă, m-am simțit pus

la adăpost măcar dintr-un punct de vedere ; nu mai trebuia să-mi păzesc mereu buzunarul, și eram asigurat că nimeni nu mai putea să-mi fure avutul, decît dacă mă fura și pe mine.

●

În acele zile de pregătire am făcut un drum la Philadelphia, unde bine ar fi fost dacă mă opream cînd m-am întors de la Washington ; nu fusese o omisiune, mă gîndisem, însă tocmai începea week-endul, și vroiam să fiu la New York, unde prietenii mei puteau să se ocupe de mine. S-au și ocupat, două zile, m-au scos și în afara orașului, peste Huston, prin păduri și crînguri cu soare, mi-a fost bine, dar am observat iarăși că natura se repetă prea des, că are prea puține modele, și prea puține sînt locurile care nu seamănă cu altele ; pe acelea am să le semnalez, n-au să treacă neobservate ; pentru rest să-mi fie înțeleasă tăcerea, nu vreau să bat apa în piuă. Eram la cincizeci de kilometri în nordul New Yorkului, și să nu fi fost autostrăzile, podurile suspendate, mașinile cu dimensiunile lor americane, enormele Cadillacuri, să nu fi fost refrigeratoarele de pe la moteluri unde trecătorul își poate umple termosul cu cuburi de gheață, fără plată, să nu fi fost marele consum de Coca-Cola, m-aș fi crezut în parcul Snagovului. Sigur însă că la tot ce-am spus se adaugă emoția pe care ți-o dă necunoscutul, gîndul că te afli undeva unde n-ai mai fost niciodată.

Acelui week-end pentru care nu m-am oprit la Philadelphia îi datorez multe din ce-am spus și voi mai spune despre New York. Am luat iarăși Harlemul în lung și-n lat, am privit cu mai multă atenție casele lăsate în părăsire sau arse, ca să fiu sigur că nu era o impresie falsă, am stat în mașină tot cu capul înainte, uitîndu-mă afară numai cu coada ochiului, am văzut forfota colorată, de duminică, și tinerii negri trîntiți pe trotuar, de-a curmezișul. O mașină a poliției, cu doi polițiști negri, staționa pe o stradă și un negru, din pragul unei case,

îi apostrofa, amenințîndu-i cu pumnul : „Plecați de-aici, n-avem nevoie de voi, trîntorilor !“ Nu era un ultragiu ? Polițiștii negri îndurau calmi insulta, ştiau şi ei, oricît or fi fost de negri, că negrilor trebuie să le acorzi toleranță, cum fac albii, ca să nu le trezești complexul de inferioritate şi să iasă vreo harță. Încetul cu încetul, cred eu, acest complex ar putea să se transforme într-un invers, dacă nu-i transformat încă de astăzi. Iar complexul de vinovăție al albilor contemporani cu mine, care n-au trăit în vremea sclaviei, ci sînt urmașii celor ce-au luptat în război pentru eliberarea negrilor, ar putea să se transforme într-un complex de inferioritate, dacă nu-i transformat gata.

Am întîlnit mulți negri care mi-au zîmbit cu bunătate şi mi-au răspuns cu bunăvoință dacă le-am cerut o lămurire. Iar bunătatea lor, cînd este, şi li se vede în privire, întrece toate bunătățile altora. Cum aş putea să-l uit pe omul acela, mai negru decît tot ce văzusem, hamal pe aeroportul din Salt Lake City, care mi-a ajutat să mă descurc într-o lume necunoscută ? Amintirea lui, oricît de neagră i-ar fi fost fața, îmi aduce în suflet multă lumină. Dar acolo, în orașul ciudatei credințe mormone, toată lumea a fost bună. Încă din avion, începînd cu stewardesa, pe care am întrebat-o dacă ştie ceva despre oraş şi ce sfat poate să-mi dea ca să mă orientez mai bine. Aşa, cu puținele mele cuvinte, pe care oamenii inteligenți le-au înțeles, totdeauna, ceea ce nu m-a făcut să cred că îmi va merge la fel de uşor şi cu alții, şi nu mi-a mers. Stewardesa, care s-a aşezat în genunchi lîngă scaunul meu, ca să mă asculte mai bine, şi-a dat osteneala să mă scutească de o nouă dizertație scîlciată, tocmai fiindcă mă înțelesese cu uşurință, la fel cum înțelesese şi dificultatea mea de exprimare ; de aceea, m-a condus pînă în uşa aeroportului unde m-a dat în primire unui funcționar, spunîndu-i cu vorbele ei mai explicite, ce nevoie am, şi rugîndu-l să mă ia în grijă. Nici n-am avut timp să-i mulțumesc, s-a dus fuga, avionul pleca mai departe.

Funcționarul, fiindcă nu-și putea părăsi postul, l-a chemat pe hamalul negru, care transporta bagajele și pasagerii nevolnici cu căruciorul electric, într-o altă aripă a aeroportului, și m-a dat pe mîna lui, repetîndu-i mesajul stewardesei. Omul m-a poftit în cărucior, lîngă el, deși nu eram dintre cei nevolnici, pot să merg zeci de kilometri fără să mă așez pe marginea drumului, și m-a dus repede la un ghișeu, să-mi fac rezervația pentru zborul următor, la Seatle. Iar el, după ce mi-a cerut cuponul de recunoaștere, s-a dus să-mi scoată bagajul. În acest timp, funcționarul de la ghișeu mi-a lipit pe tichet hîrtiuța cu data plecării și numărul zborului, cu un categoric O.K. înainte, care înseamnă că nici Dumnezeu nu-ți mai poate încălca rezervația. Apoi m-a sfătuit la ce hotel să mă duc, la ce stație să cobor din autobuz. Îndată a venit și negrul meu, cu un strălucitor canin de aur care îi lumina fața. Nu s-a mulțumit că îmi adusese bagajul, m-a condus pînă la autobuz, destul de departe, mi-a spus că transportul în oraș nu se plătește, primăria face o experiență, și în sfîrșit, i-a recomandat șoferului să-mi poarte de grijă să mă dea jos la stația Temple Square, în fața hotelului. Cînd l-am întrebat cît îi datorez, știind că de obicei hamalii sînt avizi de parale, oricît le-ai da se uită în palmă cu o privire nemulțumită, omul s-a ferit ca de o jignire și mi-a spus că nu-i datorez nimica ; avea chiar un aer radios, se bucura că putuse să mă ajute. I-am mulțumit și i-am strîns mîna, dar nu pot spune că îl socoteam un prieten, deși m-am gîndit la el adesea cele două zile cît am stat acolo.

A treia zi dimineața, la aeroport, a trecut pe lîngă mine cu căruciorul, ne-am salutat și s-a dus mai departe, încărcat de bagaje și pasageri nevolnici. M-am simțit puțin mîhnit de această întîlnire fugară și rece, după ce mă gîndisem la el cu atîta simpatie. Dar după cinci minute a venit fuga la ușa unde așteptam ora zborului, depusese bagajele, a oprit căruciorul și s-a îndreptat spre mine, cu mîna întinsă, arătîndu-și caninul

într-un larg zîmbet de bucurie. Atunci da, am simţit că devenisem prieteni, şi n-am să mă lepăd de el cît timp o să-mi rămînă memoria.

Sau cum aş putea s-o uit pe negresa de la Orlando, care şi-a dat osteneala să mă ajute, într-o mică încurcătură. Eram la hotel, fusese ultima escală, obosisem, abia aşteptam să mă întorc la New York, iar apoi să mă văd în avion, zburînd peste Atlantic, spre Europa. Încercam să mă fac înţeles de portar care tot clătina din cap a negaţie ; nu ştiu de unde era, ce limbă vorbea. Vroiam să aflu din vreme dacă există un autobuz pentru aeroport şi ce orar are ; nu ştiam, la venire luasem un taximetru, trebuia să plec repede la Cape Kennedy. Acum nu aveam nici o grabă, îmi rămîneau multe ore în faţă să fac totul pe îndelete. Omul însă clătina din cap, deşi îi repetam întrebarea, străduindu-mă s-o pronunţ cît mai clar şi mai bine. Atunci o negresă, care coborîse cu liftul şi se oprise să predea cheia, m-a poftit s-o urmez în staţia autobuzului, fiindcă nu-i departe, iar ea are aceeaşi direcţie. Era împreună cu un bărbat, soţ sau prieten, amîndoi tineri, plăcuţi ca înfăţişare, dar nu ştiu cum de se ţinea el în umbră, fără să scoată o vorbă, că am luat cunoştinţă de prezenţa lui abia la urmă. Am mers împreună cîteva blokuri, am cotit la dreapta şi într-un minut eram unde dorisem. Negresa nu s-a mulţumit cu atît, a cerut de la biroul de informaţii un cartonaş cu orarul autobuzelor, mi-a arătat unde trage cel pentru aeroport şi mi-a întins mîna, urîndu-mi noroc şi drum bun, de parcă am fi ştiut ceva unul de altul. Şi-atunci, nu ştiu ce mi-a venit, am făcut un gest care acolo nu se obişnuieşte şi ar fi putut să fie luat drept o jignire, i-am sărutat mîna mică şi neagră. Bărbatul, din umbră, se uita la mine cu un zîmbet de nedumerire ; cred că făcea eforturi să înţeleagă o situaţie care-i paraliza mintea. În ochii ei am citit o uimire ciudată, semăna cu un scîncet şi părea dureroasă.

Eram oare primul alb care săruta mîna unei negrese ? M-am gîndit de multe ori pe urmă, că nu gestul meu, ci unul

să-i semene, un gest echivalent făcut de altcineva, cu mai multă cădere, ar putea să schimbe măcar puţin istoria omenirii.

Dar ca să întorc foaia, că nu-s toate la fel, cum să-l uit pe negrul acela tînăr, deşirat şi puţin adus de umeri din cauza înălţimii, care stătea de vorbă cu un prieten în uşa hotelului, la Buffalo, lîngă Niagara, şi împiedica trecerea cu laba piciorului, lungă cum n-am mai văzut una să-i semene, împinsă ostentativ înainte ? L-am ocolit, am intrat fără să-l deranjez, frecîndu-mă de tocul uşii ; n-a făcut nici o mişcare, nu şi-a tras piciorul nici un centimetru. Mi-am adus aminte de sfaturi, nu era să fiu eu mai viteaz decît albii care, dacă un negru îi înghionteşte sau îi calcă pe picior la înghesuială, îşi cer scuze tot ei, cu vorba cea mai des auzită în America : I'm sorry ! — îmi pare rău, îmi cer iertare !

Nu mă grăbesc să trag o concluzie şi cred că n-aş putea s-o trag nici după mai multă gîndire. Un prieten îmi povestea cum a intrat odată într-o biserică din Harlem, atras de corul negrilor. Nu l-a supărat nimeni, dimpotrivă, la sfîrşitul slujbei oamenii l-au înconjurat cu simpatie, emoţionaţi de vizita neobişnuită şi l-au poftit cu multă căldură să mai vină. Cred, dar putea să se întîmple şi altfel, fie că nu chiar în biserică.

Poate, în cele mai multe din cazuri, să fie numai o neînţelegere pe un fond de neîncredere reciprocă. Dacă întinzi mîna să mîngîi un cîine speriat, el te muşcă, temîndu-se de o lovitură. Nu ştiu care este calea spre o reconciliere, bănuiesc că există una ; mi-e teamă însă că n-ar duce decît la o acomodare provizorie. Pentru mai mult decît un armistiţiu, pentru o pace adevărată ar trebui să dispară diferenţa de culoare ; chiar dacă ea le-ar fi cu totul indiferentă albilor, sau mai mult decît aşa, dacă ar iubi-o şi ar invidia-o, negrii n-ar crede. Şi chiar dacă ar crede, n-ar fi mult mai mulţumiţi decît astăzi. Fiindcă, adevăr zic, toţi dintre ei, care nu au fanatismul rasei, ar vrea să fie albi ; ca tip fizic, nu merg mai departe. Unii se străduiesc să-şi descreţească părul.

Cîţiva oameni mi-au spus că speră în viitor, aşteaptă să se limpezească apele. Cred ei într-o contopire ? Nu s-au grăbit să-mi răspundă. Atunci cum altfel ? Între timp, populaţia neagră se înmulţeşte mult mai repede decît cealaltă. Cînd această lume nu va mai avea loc în spaţiul organizat de albi, se va duce ea în locuri nedefrişate, ca pionierii de altădată ? Şi care va fi urmarea ? Noroc că nu eu trebuie să dau răspunsul ! Aici n-am pus punct, n-am terminat cu întrebările.

●

Nu la atît s-a mărginit cercetarea mea în acel week-end. Coborînd din Harlem am trecut pe la Universitatea Columbia ; îmi stă pe suflet că nu mai am cînd spune ce reprezintă ea pentru New York, pentru America şi poate pentru o bună parte din restul lumii. Nu încape totul într-o singură carte. Vreau să se ştie doar că ea există şi n-am ignorat-o. O numesc un gigant al culturii, cea mai mare universitate din lume. Nu departe de ea, am găsit cea mai mare catedrală, biserica Sfîntul Ion Divinul, lungă de două sute cincizeci de metri şi lată de patruzeci şi nouă ; nu există nicăieri pe pămînt una s-o ajungă. Dar acest gigant al credinţei, spre deosebire de universitate, nu-i terminat nici astăzi, mai lipseşte din el o treime, la un secol după ce s-a pus prima piatră. Abia acum s-au reluat lucrările, cînd de mult erau gata zgîrie-norii. Şi ce se alege de cupola ei, înaltă de patruzeci şi unu de metri, care-i o cifră semeaţă pentru biserici, pe lîngă turnurile gemene din Wall Street, exact de zece ori mai înalte ? Oare nu s-a gîndit nici unul din stîlpii credinţei că oraşul s-ar fi cuvenit şi i-ar fi stat bine să aibă un lăcaş de cult măcar cît Empire State Building ?

N-am mai intrat în altă biserică decît în cea foarte gotică, lucrată în piatră albă, închinată Sfîntului Patrick. E frumoasă, dar faţă în faţă cu buildingurile din Rockefeller Center, devine o miniatură. Poate credinţa o fi puternică la New York, în schimb exteriorizarea ei mi s-a părut derizorie.

Tot coborînd spre extremitatea de sud a orașului, am văzut o parte din port, cu cheiuri triste, și nici cartierul care a urmat, Chelsea, cu nume ca de la Londra, nu mi s-a părut mai vesel. Iar cînd am ajuns în Battery Park, de unde se ia vaporul ca să mergi la Statuia Libertății, am găsit un maidan de cîteva pogoane, fără nici un arbore și nici un pic de iarbă, pămînt bătut de picioarele oamenilor, plin de gunoaie, resturile prînzului în aer liber, de duminică. Am mai apucat să văd o parte din lume, întîrziații ; mi s-au părut provinciali, tîrgoveți veniți cu cățel și purcel să petreacă la iarbă verde ; dar iarbă nu este. De ce nu s-or fi ducînd în afara orașului, cînd toți au mașină ? Probabil din lipsă de imaginație.

Odată, la București am văzut o familie, tatăl, mama și copiii, îmbrăcați de duminică, așteptînd tramvaiul în fața unei băltoace, căci tocmai plouase. Nu trecea o mașină să nu-i stropească, ei amenințau cu pumnul și scoteau strigăte indignate, dar nici unuia nu-i dădea prin minte să se tragă cîțiva pași mai încolo, unde strada era uscată.

Cu toate că ziua a fost fructuoasă, mi-a lăsat amintirea plictiselii de duminică, de care lumea nu-i scutită nici în cele mai mari metropole ; mulțimea în forfotă, batalioanele de gură-cască în loc s-o anuleze, o agravează și o fac mai tristă.

Sînt zile nenorocoase și neinspirate. Am mers la un restaurant cu mîncăruri de pește, „La masa căpitanului", renumit printre cei cu pricepere ; mi-am încheiat și mai rău ziua, fiindcă am avut ideea proastă să cer o fiertură cu caracter marin, de origine marsilieză. Mi-au dat o compoziție necunoscută, un amestec de moluște și crustacee nedecorticate, într-o supă cu prea puțin gust de pește, poate nu rea, dar inconfortabilă și cu totul altceva decît vestita „bouillabaisse" franțuzească. Așa îmi trebuia ! Parcă uitasem că adevăratul kebab nu se poate mînca decît la Constantinopole, iar mititeii numai în România, și nu oriunde !

Prietenii mei s-au oprit în strada Optsprezece, i-am rugat să nu mă conducă, am mers pe jos, douăzeci de blokuri, pe

Bulevardul al Treilea. Deşi duminică, magazinele de alimente erau deschise, la ora nouă seara, aşa că am luat un ciorchine de banane, care prind bine totdeauna. Cu toată ora tîrzie, pe bulevardul strălucind de lumini forfoteau oameni, şi pe măsură ce mă apropiam de miezul Manhattanului, îşi pierdeau caracterele provinciale. Mersul pe jos m-a împăcat cu mine însumi, mi-a dat o stare de mulţumire, deşi n-am uitat nici o clipă sfaturile, că la ora aceea oamenii prevăzători sînt în casă. Cum naiba ? ! Jumătate din cartier era pe stradă !

13

Urît mi-a fost cînd m-am dus cu noaptea în cap la autogară, pe Bulevardul al Optulea, să iau autobuzul de Philadelphia. Abia începea să se lumineze de ziuă, mergeam spre cartierul de vest, strada era cam întunecoasă, cu remorci şi containere înşirate pe lîngă trotuare şi nu ştiam ce se ascunde după ele.

La Philadelphia vroiam să merg fiindcă este unul din cele mai mari oraşe din America şi are importanţă istorică. Am fost, însă o singură zi, m-am mulţumit să văd cîteva străzi din centru, în jurul locului unde se păstrează amintirea lui Franklin, cu clopotul celebru care a dat semnalul independenţei. În primul rînd vroisem altceva, să fac o experienţă, să aleg între tren şi autobuz, pentru viitoarele mele drumuri terestre. Aşa am cunoscut vestitul Greyhound care înseamnă ogar în româneşte şi este nu doar o gigantică societate de autobuze, ale cărei linii împînzesc continentul, ci o instituţie naţională împletită în sistemul nervos al Americii şi atît de implicată în mersul vieţii, încît dacă într-o zi ar înceta să existe, milioane de oameni ar rămîne paralizaţi pe marginea drumului.

Ca experiența să înceapă bine, m-am sculat la cinci dimineața, iar la șase eram la autogară, să-mi rămînă o oră ca să văd cum se înfățișează toate acolo. Din stradă nu se bănuia nimic, clădirea mi s-a părut o șandrama, era îmbrăcată în panouri de lemn, pentru transformări și reparații, ca gara din Washington. Însă înăuntru am găsit un al doilea oraș, în plină activitate, scăldat în lumini albe, cu holuri și coridoare ca niște străzi și piețe, și cu întreaga populație ieșită la treabă. M-am mulțumit cu puțin la început, am lăsat pentru mai tîrziu să văd cine sînt acești oameni, aveam grija mea deocamdată. Mi-am scos bilet, dus-întors, după ce m-am informat în ce condițiuni este valabil, ca să nu se repete necazul cu trenul. Scări rulante duceau într-o hală subterană, și erau atît de multe, plecau din atîtea puncte, că puteai să ajungi cu totul în altă parte, dacă nu țineai seama de numărul peronului ; peroanele atingeau suta. Cincizeci de autobuze plecau în toate direcțiile Americii, cincizeci veneau, și îndată după ele plecau și veneau altele. N-aveam nici un bagaj, să-l pun jos ca să-mi marcheze întîietatea la ușă, am așteptat în picioare, dar a fost cam degeaba, fiindcă pînă la urmă nu s-au adunat decît zece oameni ; m-am și întrebat dacă în aceste condițiuni n-o să se anuleze cursa, sau n-o să i se amîne plecarea.

Cu cinci minute înainte de oră, autobuzul a tras la peron, șoferul a descuiat ușa, fără controlul lui nu poți trece dincolo, mi-a perforat biletul, m-am urcat primul, mi-am ales scaunul din față și din dreapta, socotind că de acolo se vede și șoseaua, și jumătate din priveliște ; nu poți să ai totul deodată, dar cu ce mai furi aruncîndu-ți ochii pe ferestrele celelalte, ajungi la o cunoaștere a lumii aproape completă. După această experiență am optat pentru autobuz, trenul îți oferă un cîmp de vedere mult mai redus, o sărăcie. Afară dacă nu găsești un vagon cu etaj panoramic, cum am avut norocul în drumul de la Oakland la Los Angeles, de-am putut să văd întreg peisajul, de la un orizont la altul și cu cerul deasupra, regăsind plăcerea uitată a mașinii decapotabile. Azi asemenea mașini sînt

tot mai rare, vitezele au crescut, curentul îţi sparge timpanele şi te smulge din scaun, iar un tonou peste şanţul şoselei e moarte sigură.

Şoferul era un negru ; a fost un alb la întoarcere. În drumurile următoare s-a păstrat cam aceeaşi proporţie.

La ora şapte, cînd autobuzul a ieşit la lumină, în stradă, în locuri cam oropsite pe care n-am putut să le identific, mişcarea matinală a oraşului se declanşase din toate direcţiile. Nici în continuare n-am putut să mă orientez, ştiam doar că mergem spre sud-vest, să ieşim din New York, însă oraşul ne urma şi nu vroia să se termine. O ţesătură de autostrăzi se încrucişau nu doar cîte două, ci chiar trei deodată, la trei nivele şi pe toate alunecau maşini, în şiruri disciplinate. Nu mi-a trebuit mult să-mi dau seama că era o circulaţie mult mai calmă decît pe şoselele europene, începînd cu Italia. Faptul nu se datorează numai severei limitări a vitezei, la cincizeci şi cinci de mile pe oră, cam nouăzeci de kilometri, şi care, cu toată severitatea nu prea se respectă, cam pe bună dreptate, dacă ţinem seama de calitatea maşinilor, a şoselelor şi a conducătorilor. Maşina americană e binecunoscută, timp de jumătate de secol a dominat lumea ; chiar dacă nu reprezintă ceea ce îmi trebuie mie şi o privesc cu destulă rezervă, trebuie să recunosc că oferă mai multă siguranţă decît media celorlalte. Din America au pornit legile aspre cu privire la poluarea aerului şi la protecţia călătorilor. Dimensiunile enorme pentru noi, care cedează cu greu în faţa tipului de maşină europeană, nu inferioară, ci doar mai economică şi mai modestă, ar fi şi ele, mi s-a spus, un mijloc de apărare, căci în cazul unui accident, o tamponare de pildă, caroseria solidă şi voluminoasă oferă o amortizare importantă, suficientă în multe cazuri să-şi salveze pasagerii.

Deşi autostrada nu-i o invenţie americană, şi a fost adoptată cu întîrziere, ca frînele pe disc, să zicem, sau ca roţile din spate independente, ea astăzi a devenit un element dominant al peisajului, primul care atrage privirea, şi cel care rămîne

puternic în amintire. Sînt autostrăzi chiar şi în oraşe, Parkway, Highway sau Freeway, ca să asigure un acces rapid în toate cartierele ; ele păstrează toate caracterele autostrăzii interurbane, fără intersecţii şi semafoare, cu îngrădiri continui, ca să nu le poată traversa nimeni, cînd rămîn la nivelul solului ; de obicei însă sînt puse pe piloni, folosesc dimensiunea verticală a spaţiului, încă disponibilă. Dacă la New York m-au uimit încrucişările pe trei nivele, mai tîrziu, în alte oraşe, am văzut mai mult decît atîta, într-un loc chiar cinci şosele una peste alta şi sînt departe de a putea spune că am cunoscut toată America. Am fost curios să ştiu pe unde circulă, între ferme şi sate, maşinile agricole şi vehiculele cu cai, căci există şi ele, fiind adesea indispensabile. Era un mister, n-am văzut nici urma vreunuia. Pînă ce am descoperit că, de o parte şi de alta a autostrăzii, după o perdea de arbori, există cîte o şosea rurală, asfaltată şi destul de largă, după care ar jindui mulţi automobilişti din ţări mai înapoiate.

Autostrăzile se reduc la două benzi de circulaţie pe fiecare sensuri doar în zone cu circulaţia moderată ; de cele mai multe ori au trei, uneori patru, iar în preajma oraşelor mari ajung la şase, şi la mai multe, că nici nu mai poţi să le numeri. La aceasta adăugîndu-se frecvenţa lor, căci împînzesc ţara în adevăratul înţeles al cuvîntului, circulaţia este de obicei comodă şi liniştită, ceea ce duce la o siguranţă mai mare ; teoretic, s-ar putea spune, absolută.

Rămîn de pus în discuţie conducătorii de automobile. Am avut o broşură şi-mi pare rău că am rătăcit-o, care cuprindea în partea finală regulamentul de circulaţie, concentrat în cîteva file, dar fără lacună, probabil rezultatul unor studii meticuloase şi sistematice ; în prima parte se găseau sfaturi şi explicaţii pentru asimilarea corectă a acelor reguli esenţiale. Orice om care îndeplineşte condiţiile legii, în ceea ce priveşte vîrsta, sănătatea, învăţătura şi starea morală, se prezintă cînd vrea la poliţie, e bine să se programeze, ca să nu aştepte, şi dă examen la regulile de circulaţie, de obicei în faţa unui com-

puter ; un răspuns greşit poate fi rectificat înainte de sfîrşitul examenului. Cel admis primeşte pe loc o adeverinţă, pe baza căreia are voie, timp de un an, să conducă automobilul oriunde, în prezenţa unui sfetnic, posesor al permisului. Înlăuntrul acestui termen, candidatul îşi face ucenicia, şi cînd se crede în stare, chiar imediat dacă îi dă mîna, se prezintă din nou la poliţie, pentru o probă practică ; odată aceasta trecută, îşi primeşte permisul. Nu judec dacă alte procedee sînt mai rele, sau mai bune. Ceea ce ştiu este că în America există o tradiţie veche a automobilului, într-un fel cea mai veche din lume ; pe deasupra, acolo automobilul are de mult răspîndirea cea mai mare, folosirea lui fiind intrată în natura americanului, ca unul născut cu volanul în mînă.

Las la o parte pe italieni, şi ei cu tradiţie veche, al căror stil de conducere, nervos şi haotic în aparenţă, se datoreşte temperamentului naţional, nu unei pasiuni proaspăt născute. Pot spune aşa despre alţii, automobilişti la prima generaţie, şi nu m-oi sfii să trec printre ei pe spanioli, care în această privinţă nu mi-au atras admiraţia. Păcatele cele mai grave ale unui conducător sînt îngîmfarea şi agresivitatea, cu felurite ramificaţii, toate la fel de primejdioase.

În America, patima pentru automobil este de mult consumată ; nu spun că aşa o fi dispărut orice pasiune. Dar automobilul, chiar cel de lux, afară din serie, nu-i un obiect de exhibiţie, ci o unealtă, de primă necesitate. Chiar cînd îl foloseşte pentru promenadă, sau în vacanţă, omul nu-l ridică la alt rang, nu face din el altceva decît ceea ce este, un mijloc de deplasare în spaţiu. Dintr-o dată, această reţinere, pe care n-am s-o numesc indiferenţă, ci cumpănire, duce la o linişte dublă, şi anatomică, şi psihică. Omul nu se ia la întrecere nici cu maşina, nici cu el însuşi, ci doar circulă ; către o ţintă. Iată explicaţia stilului de conducere în America. E o deprindere venită de departe, de la Fordul cu Mustăţi, făcut pentru toată lumea.

Nu-mi explic numărul mare de accidente, dacă nu cumva statistica e falsificată pentru a băga spaima în oameni și a justifica restricția de viteză. Nouăzeci de kilometri pe oră mi se pare o viteză copilărească pe șoselele americane, sau măcar pe unele dintre ele.

N-aveam astîmpăr, am încercat vizibilitatea și din alte locuri ale autobuzului, erau destule scaune libere, m-am așezat și în spatele șoferului, ca să-l văd cum conduce și aruncîndu-mi din cînd în cînd ochii pe kilometraj, am constatat că viteza oscila între șaizeci și șaizeci și cinci de mile. Altfel nici n-ar fi posibil să se respecte orarul, orice știutor de carte își dă seama cu ușurință. Înseamnă că poliția, care nu ignoră mersul autobuzelor, mai închide ochii, îmbunătățind legea pe tăcute. Mai am de spus că n-am văzut pe nimeni gonind nebunește, ar fi fost o stridență ; mi-am dat seama, adaptat repede la condiția locului, că m-ar fi indignat și mi-ar fi făcut greață. Aproape toată lumea merge cu aceeași viteză, șoseaua seamănă atunci cu o banchiză care se deplasează repede, mașinile stau pe loc și ea le duce cu șaizeci de mile pe oră.

Cum să nu ajung la această impresie, dacă o dată am văzut un om citind într-o carte pusă deasupra volanului ? Am mers mult alături, îl vedeam de sus, mașina lui părea puiul autobuzului și nu i se tăiase încă ombilicul. Era o linie dreaptă, a ținut așa zece minute și în tot acest timp, omul a stat cu ochii în carte, aruncînd din cînd în cînd o privire în față. Nu sfătuiesc pe nimeni să facă la fel, dar nici nu pot spune că uitîndu-mă la omul acela am avut vreo clipă de emoție, teama că ar fi putut s-o pățească. În el era o deprindere veche, străbunicul lui își avusese Fordul în fața casei. Iar mașina lui de astăzi, cu schimbător de viteze automat, cu servodirecție, că poți stăpîni volanul numai cu un singur deget, nu cere nici un efort să fie condusă, aproape că merge singură. În față nu se putea ivi nici un obstacol, e sigur, o mașină nu se oprește pe autostradă ; dacă e în pană trage pe dreapta. Și mai cred că omul acela se bizuia pe prezența autobuzului alături, îi sim-

ţea umbra, îl vedea tot timpul cu coada ochiului, n-avea decît să păstreze intervalul şi să menţină viteza, restul făcea ombilicul. Şi mai cred că ar fi putut să nu se uite deloc în faţă, dacă nu l-ar fi îmboldit curiozitatea.

Cît de şlefuit este simţul conducerii în America se mai dovedeşte şi prin relaţia dintre unii automobilişti şi alţii. Ce-au mai claxonat şi ce-au mai strigat după mine spaniolii, dacă mi-am îngăduit să-i depăşesc, cînd stăteau fricoşi în spatele unui camion cu remorcă ! Şi la Paris, cît aşteptam să-mi găsesc un locşor pe firul din stînga, pentru o apropiată schimbare de direcţie ! Semnalizam, mă rugam şi cu luminile, şi cu braţul, dar nici o maşină nu micşora viteza, nu-mi îngăduia să mă strecor în faţa ei, că şi eu eram om, şi eu aveam puţin drept la viaţă !

Pe autostrăzi e aproape imposibil să se creeze o asemenea situaţie, mai ales cînd sînt peste două benzi de circulaţie ; în schimb, în oraşele mari, şi la orele de aglomeraţie, de multe ori eşti nevoit să schimbi firul, fie că s-a ivit un obstacol în faţă, fie că trebuie să virezi la o intersecţie. În America m-am uitat de multe ori la mişcarea străzii, mă pasiona, niciodată nu s-a întîmplat altfel decît voi spune, şi totdeauna am simţit o satisfacţie, de parcă aş fi fost eu cel în cauză. Dacă un om şi-a exprimat intenţia să iasă din şir, punînd semnalizatorul să clipească, maşinile de pe şirul celălalt se opresc şi îl lasă să treacă. Pentru că fiecare om simte şi înţelege ce se întîmplă cu semenul său, nu judecă numai situaţia sa, ci pe-a tuturora din preajmă, recunoscînd că între el şi vecinii lui există o corelaţie permanentă. Dar trebuie să treacă mult timp, să se succeadă generaţii, să se toceasca straturi de asfalt pe şosele, să se roadă mii de cauciucuri şi să ardă mii de tone de benzină, pînă ce oamenii să înţeleagă şi să respecte ideea că a circula cu automobilul este un act de colaborare.

De zurbagii nu pot spune nimic ; n-am văzut nici unul. „Îngerii infernului“ intră în altă categorie şi ea calcă înainte de toate alte legi decît pe-ale circulaţiei.

Nici pînă azi n-am aflat unde şi cum se produc în America sutele de mii de accidente mortale.

Erau zeci de autostrăzi în drumul spre Philadelphia, paralele, piezişe, transversale, venind din toate direcţiile, şi toate convergeau spre New York, pe toate curgeau maşinile, cu viteze egale, ca pe nişte scocuri uriaşe, curgeau, nu pot să spun altfel, fiindcă aveau mişcarea constantă şi implacabilă a fluviului în drumul spre mare. Marea lor era oraşul, acesta le primea pe toate fără să se reverse, cu buildingurile golite în ajun, la patru după-amiază, şi care îi aşteptau, cu lifturile gata să-i ridice la sute de metri, unde porneau să zumzăie computerele. Şi dacă n-aş fi ştiut dinainte raportul dintre cele trei dimensiuni ale oraşului, acum ele se relevau prin masa de oameni care umpleau străzile şi bulevardele, şi care n-ar fi avut loc între Hudson şi East River, dacă aria aceasta nu s-ar fi înmulţit de zeci de ori cu înălţimea.

Am văzut pe o hartă conturul Manhattanului, prelung, peste care se suprapune conturul Parisului, spre a li se compara întinderea. Dar este o eroare enormă să faci o asemenea apropiere, Manhattanul trebuie judecat după volum, nu după suprafaţă.

M-au sîcîit desele opriri la barierele unde se percepe taxa de autostradă, nu mult, douăzeci de cenţi, patruzeci, cincizeci, după lungimea tronsoanelor. Nu se pierde timp, este adevărat, în multe locuri se aruncă banul din mers, într-un coş, şi greutatea lui comandă deschiderea automată a barierii. Apoi în preajma acestor percepţii, şoseaua se lăţeşte ca să poată trece mai multe maşini deodată şi recunosc că aşa fluiditatea circulaţiei nu scade. Dar acolo sînt construcţii costisitoare, gherete, peroane, aparate şi oameni care primesc salariu. Toţi vin de departe ; chiar dacă locuiesc în prima localitate trebuie să parcurgă adesea zeci de kilometri, toţi au maşina lor, parcată alături (oare plătesc şi ei taxă de trecere ?). Deplasarea aceasta înseamnă timp şi energie consumată ; cine le suportă ? Apoi, desigur că există şi o administraţie, şi ea costă, a judeţului,

a statului, nu ştiu dacă n-o fi şi una federală, ca să le controleze pe toate. Probabil, taxele acoperă cheltuielile, poate că rămîne şi un beneficiu, dar oare fără ele ar sărăci America ? Sînt mai bogate şi mai generoase statele din vest şi din centru, unde nu se plăteşte nimic pe autostradă ? Îmi vine să cred că de mult s-a luat hotărîrea ca vămile acestea meschine să se desfiinţeze, ar fi în stilul Americii, dar ea nu s-a dus la îndeplinire fiindcă un om, manevrînd computerul neatent, a apăsat pe o clapă greşită.

M-a dezamăgit puţin Greyhoundul, la ducere, fiindcă a oprit în cîteva orăşele, neprevăzute ; n-o fi fost chiar aşa, mi s-a părut că era doar capriciul şoferului. Despre calităţile acestuia scrie pe o tăbliţă aflată în toate autobuzele deasupra parbrizului că el este *Safe, Reliable, Courteous,* adică precaut, demn de încredere şi politicos. Nu mă îndoiesc de nimic, dar după ce mi-am terminat toate drumurile cu Greyhoundul trebuit să convin că unii dintre ei au o caracteristică suplimentară, se socotesc stăpîni pe destinul călătorului, ca vechii comandanţi de corăbii. Cîte unul, în drumurile mele, a oprit fără justificare ici sau colo, a coborît, a închis uşa lăsîndu-i pe călători înăuntru şi s-a dus să-şi ia o cafea sau o limonadă, prilej de-a schimba şi-o vorbă cu un coleg sau o cunoştinţă. Şi nimeni nu protesta, ca şi cum vorba că timpul costă parale nu ne-ar fi venit din America ! Pe urmă am început să cred că oamenii care călătoresc cu autobuzul fac parte dintr-o lume mai necăjită şi mai timidă, cu drepturi reduse. Poate judec cu patimă şi dacă-i aşa sînt gata să primesc ceartă, dar tot n-am să înţeleg de ce într-un orăşel, Kingman, din Arizona am aşteptat o oră şi jumătate să plece autobuzul, şi nimeni n-a spus nimic, şoferul nu şi-a cerut scuze şi din cauza lui am ajuns la Williams cu atîta întîrziere, încît am scăpat legătura pentru Marele Canion, unde nu m-am mai putut duce decît a doua zi dimineaţa. Să-l iert pe acel şofer dacă din cauza lui am pierdut apusul de soare şi răsăritul ?

La Philadelphia, am ajuns la zece și jumătate, cu aproape două ore întîrziere, dar eu personal le-am recîștigat repede. Autogara era în centrul orașului, mai în centru nu s-ar fi putut, și în jurul ei, pe o rază nu mai mare de un kilometru, am găsit toate locurile de vizitat în primă urgență. Cum am dat colțul, m-am pomenit pe un bulevard, Kennedy, care mi-a luat ochii, cu buildingurile lui strălucitoare, cu magazinele luxoase ; Kennedy nu poate să lipsească, numele lui se pune pe tot ce-i mai frumos și mai remarcabil. Era partea bogată a orașului și nu știu cum, plimbîndu-mă eu pe-acolo, uitîndu-mă la oameni și la vitrine, am simțit mai mult decît satisfacție, am simțit chiar o îngîmfare, de parcă o parte din acea bogăție mi-ar fi aparținut în deplină proprietate. Dar iată că dacă ar fi fost așa cu adevărat, n-aș fi știut ce să fac cu banii. Deși nu pot nici eu pricepe de ce, tot timpul cît am fost în America n-am simțit niciodată dorința să agonisesc un dolar în plus peste cei din pungă.

Nu îmi făcusem planul să cunosc Philadelphia, al treilea ca mărime între orașele de acolo. (La New York am stat treizeci de zile și abia dacă am cunoscut Manhattanul.) Mă mulțumeam cu simbolurile, mai mult n-aș fi putut să iau cu mine, ar fi fost o năzuință deșartă. M-am dus fuga la Parcul Național al Independenței, acolo se concentrează ce este principal din acele simboluri. Iar din tot ce putea să se vadă, m-am mulțumit cu *Independence Hall,* unde a fost adoptată Declarația de Independență și s-a votat Constituția. Acel moment, evocat de vestigiile în preajma cărora ajunsesem, putea cu adevărat să mă emoționeze, fiindcă atunci s-au anunțat lumii Statele Unite ale Americii, la început numai treisprezece, foste colonii eterogene. Niciodată n-am să înțeleg bine ce forță i-a unit pe oamenii acelei vremi, cînd sudura ar fi putut să se rupă numai dacă bătea vîntul mai tare, apoi cu ce-au întărit ei legăturile ca să țină cum au ținut cînd a venit nu vîntul, ci vijelia, și nu o singură dată. Cunosc multe explicații cu privire la forța de unitate a Americii, am făcut chiar eu cîte o observație, și-o

voi spune cînd va fi timpul ; ceva însă va continua să pară miracol. Şi oare cît a rămas azi din spiritul acelor oameni ?

M-am uitat la clopotul de bronz care a bătut ora independenţei ; nu m-am îndoit că era autentic, avea şi o crăpătură, poate molecule dezagregate cu trecerea timpului. Mi-a părut rău că nu l-am putut atinge cu mîna şi că nu i-am auzit sunetul. Să fi fost în locul lui Franklin, căruia America îi datorează unirea primelor state şi Constituţia, aş fi lăsat cu limbă de moarte să se tragă clopotul din cînd în cînd, măcar la aniversarea independenţei. Iar în zilele noastre, cînd există mijloacele tehnice, dar alături de ele există şi atîtea slăbiciuni, atîtea neînţelegeri şi atîtea primejdii, eu aş imprima sunetul clopotului pe bandă magnetică, pînă nu se dogeşte cu totul şi l-aş transmite prin radio în fiecare dimineaţă, să sune puternic în toate casele şi adormiţii să se trezească.

Am văzut casa lui Franklin ; la ce mi-a folosit dacă nu l-am văzut pe el însuşi ?

S-ar fi cuvenit poate să vizitez casa croitoresei Betsy Ross, care a cusut primul drapel al Statelor Unite. Nu mi-a spus nimeni dacă în casă se păstra şi drapelul ; bănuind că nu, nu mi-am dat osteneala să mă duc pînă acolo. Cred că am făcut mult dacă i-am reţinut numele, şi dacă mi-am închipuit-o, de parcă aş fi văzut-o cu ochii, cum cosea cele treisprezece stele ; s-au poate mă laud, oi fi văzut-o într-adevăr, într-o pictură, de-acolo i-oi fi luat imaginea. Azi un drapel al Statelor Unite, dacă ar fi să se coasă de mînă, ar cere mult mai multă migală.

Am vrut să mă duc în port ; era vînzoleală prea multă, şi zăpuşeală. Am vrut să trec podul Benjamin Franklin, peste fluviul Delaware ; ar fi fost un gest important pentru mine, o lărgire a spaţiului cunoscut cu atîta pripeală. Am mers mult pe cheiuri şi pe străzi sumbre, pînă am ajuns la capătul rampei de acces pe pod, dar acolo m-am împiedicat într-un grilaj, cu un aviz care spunea că trecerea pietonilor este temporar interzisă. Dacă ar fi fost pentru totdeauna, mi-aş fi făcut mai puţină inimă rea ; de ce să pic tocmai eu, venit de la atîta

distanță, pe o clipă neprielnică ? Cînd ți se întîmplă de mai multe ori așa, începi să crezi că ți-ai pierdut norocul.

În apropiere, pe o stradă neumblată, o doamnă tînără coborîtă dintr-o mașină se luase cu mîinile de cap și se uita speriată în toate părțile. Se afla într-adevăr într-o situație proastă, nu trecea nimeni s-o ajute, și de sub capota motorului ieșeau trîmbe groase de fum negru. Slabă de înger cum mi s-a părut, fără să-i fac vreo vină, femeia își putea închipui că motorul o să explodeze și o să ia foc toată mașina.

Era un lucru de glumă, bușonul de la capacul tacheților căzuse, și uleiul pe care îl aruncau afară culbutorii cursese pe galeria de evacuare încinsă. Am găsit bușonul la baza motorului, m-am fript puțin cînd am întins mîna, l-am pus la loc și am scos dicționarul din buzunar, fiindcă aveam de spus cuvinte necunoscute. Doamna mi-a întins o batistă de hîrtie, Klenex, atît de răspîndită, să mă șterg de ulei pe mîini, fiindcă pătasem dicționarul. Cînd am avut fraza gata, i-am spus : „Mergeți liniștită, nu se va întîmpla nimic rău, doar că o să mai iasă fum o vreme ; însă duceți-vă numaidecît să verificați nivelul uleiului". Încuviința din cap, speriată, și cred că nu înțelegea nimica, nu din vorba mea, oricît o fi fost ea de prost pronunțată, ci din tehnica automobilului ; nu toată lumea a avut un Ford cu Mustăți în familie !

Deși numără aproape cinci milioane de locuitori, și nu-i lipsită de monumente istorice, Philadelphia n-are grandoarea capitalei, aristocraticul Washington, și pe lîngă acesta, cu populația lui de aproape trei ori mai mică, pare un oraș de provincie.

Tot ce-am spus, am văzut în nu mai mult de cinci ceasuri, și n-am adunat numai atîta. Am plecat cu Greyhoundul de ora patru. Erau numai trei pasageri în afară de mine. Am vrut să dorm, mă simțeam obosit, scaunul se înclina pe spate și zgomotul uniform al motorului mă împingea la somn ; nu m-a

lăsat inima să renunț la privelişte, deşi o văzusem de dimineață. De data aceasta am mers fără oprire pînă la New York.

Mi se făcuse foame, îmi trecuse ora de masă, am intrat în primul restaurant unde m-au dus paşii după ce am ieşit din autogară, pe Bulevardul al Optulea. Mai rău n-aş fi putut să nimeresc, am mîncat o friptură uscată şi zgîrcioasă, cu legume sleite, am mestecat-o pe toată, de parcă ar fi fost o pedeapsă, şi nu ştiu de ce, fiindcă Florin şi ai lui mă aşteptau cu masa ; poate am vrut să fac un exercițiu de independență. În restaurant erau numai portoricani, gălăgioşi, gata de harță, mişcîndu-se ca la ei acasă şi uitîndu-se la mine chiorîş, deşi nu ocupam decît foarte puțin spațiu. Cei mai mulți stăteau la bar, cu paharul de bere în mînă ; doi au venit şi s-au aşezat în spatele meu, la o masă, atît de aproape că le simțeam respirația în ceafă, şi doar nu era singurul loc liber. Nu mi-au făcut nici un rău, totuşi nu m-am simțit bine să-i ştiu acolo şi să nu-i văd la față, aşa că mi-am mîncat friptura cu noduri, de parcă n-ar fi fost şi altfel destul de noduroasă.

●

Seara, în pat, uitîndu-mă pe un plan al oraşului, m-am amărît şi mai tare, văzînd că erau atîtea locuri pe unde trecusem fără să le bag de seamă ; trebuia să revin la ele, să mă organizez mai bine, să nu mă las numai în voia instinctului şi a inspirației, deşi de multe ori m-au dus pe drumurile cele mai bune. M-am hotărît pe loc ca a doua zi să merg la Națiunile Unite, era un punct important la New York, de-atîtea ori visasem să fiu acolo şi să văd cum se pun la cale treburile lumii. Clădirea secretariatului, o lamă verticală, a cărei frumusețe vine numai de la proporții, o ştiam din fotografii şi din filme, o admirasem, şi cînd vedeam în fața ei cele peste o sută de drapele, fluturînd în vînt culorile aproape tuturor țărilor de pe toate continentele, mi se umplea sufletul de

mîndrie că eram contemporan cu această măreață uniune de popoare, cum nu mai cunoscuse istoria omenirii.

Să nu se creadă că am pierdut atîta timp pînă să ajung acolo, m-am dus fuga încă din primele zile, dar am privit numai de pe afară, am dat ocoluri ; clădirea secretariatului, care domină de foarte sus întregul ansamblu, nu mi s-a părut mai puțin frumoasă decît o știusem. Numai peisajul, mai larg decît se vede în fotografii și în filme, mi-a dezvăluit vecinătăți posomorîte, clădiri de cărămidă brună, care pun pete pe New York. Și nici East River, cu apa lui totdeauna albastră, nu mi s-a mai părut un decor feeric, cum îl crezusem, căci și pe malul lui erau clădiri urîte, rămășițele unor vechi abatoare și antrepozite. Iar mai rău decît toate, o uzină, aflată în imediata apropiere, răspîndea în aer fum și aburi chimici, pe care vîntul îi abătea peste drapelele Națiunilor Unite.

În 1945, cînd la San Francisco s-a semnat carta acestei organizații mondiale, ea nu avea un sediu, și n-a avut multă vreme, a peregrinat de ici colo, neștiindu-se încă unde o să se așeze pînă la urmă. Unii se gîndeau la un vapor, care să străbată mările și oceanele. Mai frumos și mai potrivit cu ideea de națiuni unite nici că ar fi fost cu putință, însă propunerea nu s-a luat în considerație ; probabil s-au opus cei cu rău de mare.

Se vorbea tot mai mult că va fi aleasă Geneva, cu veche tradiție, sediul fostei Societăți a Națiunilor, care funcționase între cele două războaie și nu putuse să-l împiedice pe al doilea. Dar s-a făcut că John D. Rockefeller, eternul, să ofere opt milioane și jumătate de dolari, care au înclinat balanța spre New York, și cu ei s-au cumpărat terenurile de pe East River, în locul numit Golful Broaștei Țestoase. Poate că a fost simbolic.

Unsprezece arhitecți, din tot atîtea țări diferite, printre ei Le Corbusier din partea Franței, au făcut planurile, cu un deviz de șaizeci și șapte de milioane. (Dolari, se înțelege !) Din aceștia, șaizeci și cinci le-au împrumutat Statele Unite,

fără dobîndă şi pe nu ştiu ce termen. Poate că ar fi dat toţi banii, dar s-or fi opus celelalte naţiuni, zicînd că au şi ele mîndrie şi nu sînt chiar sărmane. Lucrările au fost gata în 1952 ; toamna, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite şi-a ţinut acolo prima şedinţă.

Exact douăzeci şi şapte de ani mai tîrziu, mi-a venit şi mie rîndul să intru în acea mare sală de şedinţe. Dacă arhitectura ei, modernă, este sobră şi solemnă, culorile pereţilor, mobilei, tapiţeriei mi s-au părut prea vesele faţă de treburile grave care se discută acolo. Fireşte, am vizitat şi celelalte săli, ale diferitelor consilii, cu cel de Securitate în frunte, de asemenea am văzut sediul presei, din clădirea secretariatului, cu toate instalaţiile moderne pentru transmiterea ştirilor. Locurile de trecere, scările, holurile erau frumos decorate cu lucrări de artă, printre ele o tapiţerie românească foarte bine expusă.

Însă şedinţa Adunării Generale nu putea să-mi spună cine ştie ce, era deschiderea sesiunii, cu discursuri de rutină, cu aceleaşi declaraţii repetate ani de-a rîndul, fără să se facă mari paşi înainte, ca mersul broaştei ţestoase. Vorbitorii îşi citeau conştiincioşi discursurile, preşedintele se plictisea la tribună, două treimi din delegaţi erau la bufet sau prin fumoare, iar răzleţii din sală păreau nişte şcolari pedepsiţi să stea în bancă la recreaţia mare.

Mai tîrziu au fost altfel de şedinţe, la tensiune, în situaţii grave şi primejdioase, dar plecasem din America. Gîndindu-mă la unele şi la altele, chiar şi la culorile prea vesele din sala Marii Adunări Generale, mi-am spus că totuşi atîta timp cît Naţiunile Unite nu se dezbină, cît cineva nu le aruncă în aer sediul de pe East River, şi ele merg înainte, cu orice încetineală şi cu ori cîte necazuri, omenirea încă se poate socoti apărată de catastrofa apocaliptică prevestită de Casandrele vremii noastre.

14

Eram de două săptămîni la New York, începuse a treia, într-o sîmbătă. Şi deodată m-am hotărît să plec fără altă întîrziere, chiar în acel week-end, poate ca să înfrîng delăsarea pe care o simţeam crescînd în mine, poate ca să nu-i răpesc lui Florin şi a treia duminică. Peste toate acestea, era probabil şi dorinţa de a rămîne cu mine singur, căci aşa, chiar dacă îmi este mai greu, ziua devine mai mare şi gîndirea mai fructuoasă.

Cînd am deschis ochii în ultima zi la New York, duminică, ploua ca la venire. N-aveam nici un motiv să fiu vesel, nu uitasem nici în timpul somnului că două seri mai înainte, la o masă de despărţire, un om pe care îl vedeam prima oară, invitatul prietenilor mei, s-a speriat cînd a auzit ce aveam de gînd să fac în America. „Noi sîntem aici de o viaţă şi n-am fost în atîtea locuri, de pildă în California."

Pentru oamenii din est, California este altă lume. În schimb, omul care mă căina avea să meargă în Florida, acum spre sfîrşitul vieţii ; ieşise la pensie şi îşi cumpărase o căsuţă acolo. Ştiam încă de la Steinbeck că năzuinţa oamenilor din nord este să se retragă în Florida, unde sînt palmieri şi nu ninge iarna. Florin, care mă cunoştea bine, nu mi-a ascuns nici el îngrijorarea şi mi-a spus, sumbru de parcă ar fi vrut să mă sperie : „Te rog, nu-mi uita sfatul : oriunde te-ai afla, dacă nu te simţi bine, întoarce-te imediat la New York !" N-am uitat, vorbele lui m-au urmărit tot timpul, mă gîndeam ce-a vrut să spună cu ele ; îmi bănuia o slăbiciune, o boală ascunsă ? De multe ori mă întrebam cînd va veni acea clipă critică. Dar n-am păţit nimic şi am mers înainte. Azi mă gîndesc ce-aş fi făcut dacă mă îmbolnăveam departe de casă, fie şi de-o simplă răceală ? Cine îmi aducea un ceai, şi cum aş fi răbdat să stau în pat, chiar o singură zi, necum o săptămînă ?

Eram în cămăruța mea din Manhattan, vedeam pe geam numai vîrfurile buildingurilor, întunecate și ude. Nu se auzeau zgomote în stradă, nici măcar sirenele salvării și ale poliției. Lumea părea dispărută, supraviețuiam eu singur din cinci milioane de oameni. Ca să nu mă înmormîntez în pustietatea aceasta m-am proiectat pe mine însumi în niște zile viitoare, am luat caietul de drum și am făcut pe o pagină socoteala timpului, împărțindu-l cu chibzuială, ca să intre în el tot itinerarul, consfințit de biletele de avion aflate alături, pe noptieră. Ele reprezentau o certitudine atît de puternică, încît nu mai îngăduiau nici o ezitare și nici o neîncredere ; trebuia să mă las în voia lor, îmi marcau drumul, escală cu escală, nu-mi rămînea decît să acord fiecăreia dintre acestea un număr de zile. Aveam o rutină veche, n-a fost nevoie de nici o tatonare ca să echilibrez spațiul cu timpul ; m-am lăsat în voia lor ca pe o apă care merge la vale și în mai puțin de jumătate de oră eram gata, cu înconjurul Americii pus pe hîrtie, într-o tabelă mai elocventă decît orice descriere, începînd cu ziua plecării, duminică, 30 septembrie, și terminînd cu întoarcerea la New York, miercuri, 31 octombrie. Pe parcurs am făcut economie și de bani, și de zile. Credeam că dintr-un spirit de prevedere ; în fundul conștiinței mele zăcea o intenție nemărturisită, care a ieșit la iveală cînd ajunsesem la Los Angeles, cu două zile mai devreme. M-am uitat în continuarea tabelei, am mai scos două zile de la New Orleans, căruia îi dădusem prea multe, și chiar Los Angeles se putea lipsi de una. Cu această economie, am putut merge la Honolulu, care nu fusese prevăzut în itinerar, căci nici măcar nu visasem să merg vreodată acolo. Cînd am ajuns, i-am trimes lui Florin un salut plin de modestie ; în el se ascundea însă o satisfacție aproape perfidă, fiindcă mă simțeam mai sănătos decît sperasem în vreun an al vieții. Eram exact la antipodul casei mele, jumătate din lungimea Ecuatorului ; nu poți fi decît sănătos cînd te duci atît de departe.

Cu tot acest fastuos ocol, am ajuns la New York în ziua de 31 octombrie, întocmai cum prevăzusem.

●

Mi-ar fi prins bine la drum o pereche de pantaloni care n-au nevoie de dungă, să-i tăvăleşti, să-i mototoleşti, să-i porţi în neştire şi să n-ai sentimentul că eşti în mizerie, ci în stilul epocii. N-aveam însă nici o încredere că au să mi se potrivească vreunii, la Wilhelmshaven, în Germania, încercasem vreo şaisprezece perechi, în prăvălii succesive, şi renunţasem. Cineva m-a îndemnat să nu ţin seama de această neizbîndă. Am intrat într-un magazin, nu din cele centrale, o hală unde articolul principal erau pantalonii. Aveam de unde alege, dar îmi lipseau curajul şi priceperea. M-am adresat cu îndoială unui vînzător, spunîndu-i că niciodată nu mi se potrivise un pantalon de gata, şi nici nu ştiam ce număr ar putea să-mi vină. A zîmbit cu o superioritate simpatică, m-a măsurat cu metrul din şold pînă jos, apoi de la jumătatea coapsei, atît, nu l-a interesat altă dimensiune şi n-am înţeles cum putea să ajungă la o concluzie, dar ştiu că a luat două perechi de pantaloni din cui şi mi i-a dat să-i încerc în cabină. I-am pus pe primii, sceptic, cum am fost totdeauna cu pantalonii ; spre mirarea mea, se potriveau atît de bine, că n-aş mai fi încercat alţii. Vînzătorul însă, după ce m-a examinat cu o privire rapidă, m-a sfătuit să-i încerc pe ceilalţi ; aşa am făcut, veneau ca turnaţi, niciodată un pantalon nu mi-a dat atîta satisfacţie, am rămas cu ei pe mine. Dar aveau un nasture metalic în betelie, şi trebuia desprins cu o maşinărie specială, ca să nu-l poată scoate oricine şi să plece fără a mai trece pe la casă ; e destul să te apropii de uşă, că nasturele, aşa cum este, o bucăţică de tablă, declanşează un semnal de alarmă, un fel de piituri stridente, care se aud pînă în fundul prăvăliei, făcîndu-te de ruşine. Altă dată, la un magazin popular de pe Bulevardul al Şaptelea, într-o zi de aglomeraţie, că trebuia să aştepţi o oră la casă, am auzit de multe ori alarma

și am dat fuga la ușă, să văd hoțul. Erau oameni nevinovați, dovedeau cu chitanță, decît că unele obiecte au mai multe plăcuțe metalice, și cîteodată ambalatorii uită să le scoată.

Pantalonii mei erau de catifea reiată, bej, ca să fie potriviți cu haina maron pe care am purtat-o în toată Europa și pare nouă, fiindcă restul timpului stă în repaus ; și apoi, călătoria nu uzează. La fel au fost și pantalonii, i-am purtat cu o plăcere nespusă, i-am tăvălit, i-a udat ploaia ; pînă am ajuns la București nu i-am mai scos decît noaptea. Și la spălat n-au scăzut nici măcar un milimetru, stau pe mine ca în primele zile. Din cînd în cînd îi îmbrac și atunci simt o mare bucurie, fiindcă îmi amintesc aproape narativ drumul meu în America.

La casă, ca să nu mă dezbrac, au trebuit să demonteze de pe tejghea mașina de scos nasturele ; mi-au apăsat-o în șold, aveam impresia că îmi fac o operație chirurgicală, dar n-am simțit nici o înțepătură și am fost liber să plec la Boston, prima escală. N-am răbdat să tîrăsc după mine pantalonii mei de acasă, așa cum erau, șifonați și umezi de ploaie, mizerabili, am intrat într-o călcătorie și în două minute au fost gata, neteziți și cu dungă, puși pe umeraș și băgați într-un sac de plastic. Nu i-am mai îmbrăcat decît după ce m-am întors acasă ; nu pot să umblu tot timpul cu ceilalți.

Pe strada Cincizeci și Șapte, la numărul 9, foarte aproape de Fifth Avenue, este o clădire nouă, dintre cele mai frumoase, de metal brun și sticlă, o lamă verticală, cu cincizeci de etaje, caracteristică prin forma ei evazată la bază, care dă o suprafață mai mare temeliei și o face să pară mai solidă, fără s-o îngreuneze, dimpotrivă, dîndu-i mai multă suplețe. Am spus cît mă indispun formele căutate, ca de pildă ale blocului tronconic de la Chicago, ambiția de a rupe tiparele învechite, care duce la aberație. Nu-i deloc cazul de astă dată, mîna arhitec-

tului a fost norocoasă și liniile trase de el, în fond numai patru, muchiile verticale, sînt măiestre. Deși dinăuntru nu puteam să le mai văd, m-am dus cu plăcere pînă la ultimul etaj, al cincizecilea, și de acolo, pe o fereastră cît un perete, am văzut Central Park în toată desfășurarea lui dreptunghiulară. Mi s-a părut că se înrudește în linii cu buildingul, și chiar dacă n-o fi fost intenția arhitectului, se creează acolo o joncțiune armonioasă.

Dar despre altceva am vrut să aduc vorba ; în față, pe trotuarul lat ca o promenadă, este pusă cifra 9, numărul imobilului, dintr-un material vopsit cu lac roșu, mai înaltă decît trecătorii, elaborarea unui sculptor cunoscut în America. N-am înțeles care-i contribuția lui la această lucrare socotită operă de artă, căci ea nu-i altceva decît o cifră banală, cum o poți găsi în orice probar de tipografie, poate aceea numită grotescă, doar că puțin îngroșată.

Și iarăși despre altceva am vrut să aduc vorbă. Cînd am ieșit din clădirea frumoasă, am uitat să mă minunez de baza ei atît de armonios evazată, căci lîngă cifra 9, o fată strălucind de frumusețe și veselie poza în fața unor aparate fotografice, aflate la oarecare distanță. Era o „cover-girl", putea oricine să înțeleagă, se mișca fără să-i pese de lume, își făcea meseria, o muncă, nu o izmeneală. Poza pentru nu știu ce copertă de revistă, sau pentru vreo reclamă, și oamenii se opreau să privească. Operatorii o puneau să se miște cînd mai la stînga, cînd mai la dreapta, să se aplece într-o parte și-n alta, să-și lase capul în jos sau să-l dea pe spate și ea se supunea, jubilînd să se știe frumoasă și să se arate lumii. Era blondă, subțire și suplă ; n-am alte cuvinte. Părul, strîns într-un inel la ceafă, venea în față, peste umăr, pe la îmbinarea lui cu grumazul și cădea peste claviculă într-o buclă grea, înfoiată ; aș asemui-o cu baza buildingului de alături, dar mi-e teamă că, neînțeleasă bine, o asemenea metaforă i-ar lua toată gingășia. Coafura ei semăna cu a stewardesei creole de pe avionul cu care venisem la New York, aceea însă avea părul castaniu,

cu umbre brune. Fata purta o mantilă mov, peste o rochie a cărei culoare am uitat-o ; ştiu doar că era largă, drapată, dar cînd ea îşi punea mîna în şold, talia se desena vizibil, suplă şi lascivă, şi dacă îi adăuga o mişcare a şoldului devenea puţin şi parşivă, dacă se va înţelege că din acest cuvînt îi fac un omagiu. În cap avea o pălăriuţă roşie, o calotă rigidă, cu boruri micuţe pe care o ridica şi o flutura într-o parte şi-n alta, parcă salutînd publicul sau pe diavol, cu gesturi provocatoare. Mai rămîn pantofii, mov ca mantila, şi ciorapii, roşii ca pălăria. Iar dacă am ajuns la ciorapi, trebuie să vorbesc de picioare, înalte şi prelung fuselate, dar nu slăbănoage, robuste, dar nu greoaie, o izbucnire de arcuri puternice deşi fine, învăluindu-se în ele însele, ca două flăcări roşii.

Uitîndu-mă eu la ea cu multă plăcere, cum îşi risipea frumuseţea şi bucuria, dîndu-le oricui se oprea să privească, m-am gîndit dacă pe lîngă toate cu ce-o blagoslovise natura, o fi avut şi creier. Căci despre inimă, cum spune Fici, nici nu poate fi vorba !

●

Deşi mi se păruse că pierd timpul la New York şi sînt în întîrziere, deşi mă certam că tot îmi amîn plecarea, mi-am dat seama că de fapt aşteptasem să renască în mine dorul de ducă. L-am simţit de dimineaţă, cînd am deschis ochii şi afară era încă întuneric. Ploaia, cum o auzeam în fereastră, ar fi trebuit să mă apese, o simt totdeauna ca pe o pedeapsă. În mod ciudat şi paradoxal, în această duminică a plecării, în loc să mă deprime mi se părea o prietenă care vroia să mă însoţească ; dorul de ducă se născuse atît de puternic în mine, şi plecarea era atît de bine hotărîtă, încît nimic în jur nu mi se mai părea dificultate, natura conlucra cu mine, şi eram singur cu ea, căci de prieteni mă despărţisem. Aseară ne întîlnisem cu toţii la Fici, mă dusesem puţin mai înainte şi o găsisem sentimentalizată de trecutul ei, pe care mi-l povestise şi ar fi putut să reprezinte pentru mine o istorie gata scrisă.

Băuse un pahar, pînă să vin, era puţin „cafard", nu se ferea să mărturisească, ea, o femeie atît de vitează. Mă temeam că are să fie o seară penibilă, dar şi-a revenit repede şi s-a purtat cu toţi ca o gazdă bună. Este în ea o forţă care m-a pus pe gînduri, dîndu-mi chiar şi puţină umilinţă, căci nu ştiu dacă expus la aceleaşi încercări, aş fi înfruntat viaţa cu aceeaşi demnitate. În definitiv, Fici a venit aici numai ca să fugă de o umilinţă, de un partener lipsit de nobleţe, şi din toate locurile unde ar fi putut să se refugieze, l-a ales pe cel mai aspru. Iar odată sosită, a rupt cu bărbăţie toate punţile din urmă, ca să nu se mai poată întoarce niciodată. Cum să n-o admir şi să n-o socotesc vitează pe această femeie, care şi-a luat pe umeri o viaţă grea şi primejdioasă ? Care de două ori pe zi, sau de mai multe ori cîteodată, manevrează cu mîinile ei plăpînde, făcute pentru altă treabă, obloanele complicate ale prăvălioarei pentru cucoane bogate ; seara nu pleacă pînă nu pune în funcţiune sistemul de alarmă conectat cu poliţia. Şi tot au prădat-o ; au intrat prin pivniţa casei vecine. Cu acest gînd, că nu-i niciodată în siguranţă, se duce acasă, unde se închide pînă dimineaţa, cu amintirile bune şi rele. Şi-ar fi putut găsi consolări şi compensaţii, dar le-a respins, socotind că n-ar putea fi decît ieftine, iar ea nu mai acceptă frivolitatea. E o vitejie. Cine nu-i viteaz nu poate trăi în America, se pierde ca om, chiar dacă nu încetează să existe ca fiinţă.

Şi Florin e un viteaz, altfel de mult ar fi fost la pămînt, după cîte izbituri a primit de la viaţă. Dar n-a devenit un violent, deşi ar fi avut dreptul. În loc să lovească, zîmbeşte. „De ce n-ai ripostat ?" îl întrebam cîteodată, fără să-mi ascund indignarea, cînd lumea îi făcea o nedreptate. „Fiindcă am un caracter bun", îmi răspundea, maliţios cu el însuşi.

Într-o zi, cînd eram acolo, i-a furat casetele de magnetofon din maşină, cincizeci de ore de muzică aleasă. „Nu poţi să ai numai plăceri în viaţă !" mi-a spus, zîmbind cu seninătate. Era o altă vorbă a lui, pe care n-o auzeam prima dată. Dar în seara următoare, i-au spart portiera maşinii şi i-au

mutilat tabloul de bord, ca să-i smulgă aparatul de radio ; o sălbăticie, hoțul nu poate lua pe el nici patruzeci de dolari, dacă prețul lui la magazin este optzeci. În schimb, înlocuirea tabloului de bord costă de trei ori pe atîta, și n-o plătește Societatea de asigurare, fiindcă paguba e prea mică ; trebuie să depășească trei sute de dolari ca să stea de vorbă. Florin s-a purtat și de astă dată cu seninătate, mai mult îi era de timpul pierdut la atelierul de reparații. Și nu înțelegea de ce funcționase sistemul de alarmă. „Au învățat să-l neutralizeze, i-a explicat tehnicianul. Singura soluție ar fi să vă dau un avertizor care se declanșează de la distanță, să-l aveți acasă. Dar ce cîștigați dacă dați fuga și prindeți borfașul asupra faptului ? Vă puteți alege cu un cuțit în burtă !"

Și mie mi-a spus la fel toată lumea.

Acestea sînt însă întîmplări mărunte. Mi-a înghețat sîngele în inimă cînd mi-a povestit prin ce încercare groaznică trecuse cu un an înainte, prădat de tot avutul prin înșelătorie, rămas în sapă de lemn, într-o singură oră, expus discreditării și dezonoarei. Credeam că un om, în asemenea situație, cum mi-o spusese, nu mai poate să se ridice de la pămînt, nu-i rămîne decît să închidă ochii. Dar s-a ridicat, s-a pus repede pe treabă, luînd-o de la cap, cu un curaj pe care nu-l pot înțelege decît dacă mă duc cu gîndul la întîmplări din legendă. Ne plimbam prin Greenwich Village cînd mi-a povestit acestea, după ce mă întorsesem, în ultima mea duminică la New York, și privind buildingurile măreațe, cu metalul și sticla lor lucind în soare, orașul mi s-a părut un monstru, am înțeles că n-aș putea trăi acolo decît cu groaza în suflet. Trebuie să fii viteaz ca să supraviețuiești în America. Și oamenii întîlniți în alte locuri, la Oakland, la Los Angeles, la Honolulu și care mi-au devenit prieteni, au un act de eroism în biografia lor, și sînt gata oricînd pentru altul. Scutite sînt numai bătrînele văduve bogate, care colindă lumea, împodobite cu flori, cu aur și diamante și se bucură de viață ciripind ca niște păsărele.

De mult a fost cucerit vestul sălbatic, dar marşul pionierilor spre coastă, expuşi din toate direcţiile la primejdii şi la moarte, a lăsat ceva care a rămas pînă astăzi în spiritul ţării. Cînd un om se strămută în America, trebuie să ia lupta de la capăt, să-şi cucerească şi el vestul lui, altfel nu poate să răzbată.

Năzuinţele mele erau limitate şi modeste, dar fiindcă plecam şi eu spre vest totuşi, poate se trezise şi-n mine ceva din spiritul pionierilor, altfel nu înţeleg cum de mă simţeam atît de zdravăn, cînd ploua lamentabil afară, iar eu rămăsesem singur şi mă aştepta frigul, după o seară caldă între prieteni.

Am plecat la autogară pe întuneric, cu geanta trecută peste umăr, cu o valiză în mînă. Valiza mare o lăsasem să mă aştepte, îmi luasem o povară destul de mică şi de bine chibzuită, nimic de prisos, în afară de pantalonii proaspăt călcaţi, pe care însă nu i-am îmbrăcat niciodată, fiindcă mă simţeam bine în ceilalţi. Dacă aş fi avut mai multă minte, aş fi respins feluritele sfaturi, şi aş fi plecat încă de acasă cu toate reduse la o treime, cît aveam astăzi. Un costum de haine, mai de ceremonie, îl îmbrăcasem o singură dată, fără să fi fost absolută nevoie. Şi odată cu el puteam să mă lipsesc de multe altele, pe care le-am luat degeaba, degeaba m-au aşteptat la New York.

Mi-am ocupat locul cel bun în autobuz, m-am urcat primul, aşa am făcut totdeauna, în afară de vreo două rînduri cînd împrejurările au depăşit prevederea mea obişnuită. Ştergătoarele de parbriz au mers tot timpul, ameţind şi priveliştea, nu doar pe mine. N-am ţinut seama de vecini, am lăsat oamenii pe altă dată, şi m-am uitat numai afară. Deşi aveam un atlas cu planşe destul de detaliate, mi-am dat seama că realitatea nu avea cum să încapă în ele, cu dimensiunile ei continentale. N-am putut să identific locurile, nici măcar şoseaua, nu era una singură, ci puzderie, şi autobuzul schimba des drumul, păstrîndu-şi numai direcţia generală, spre Boston.

Dacă trag pe hartă o linie de la Chicago la New Orleans, treimea Americii rămasă în dreapta e tocată mărunt de autostrăzi și șosele, de multe ori una paralelă cu alta, că mă întrebam unde au să conveargă, peste ce oraș au să se năpustească și să-l sugrume. Abia am mai putut să văd peisajul printre ele, cîmpie și dealuri, cu păduri și ape și cu localități rare, căci pînă și aici, în est, unde densitatea populației este mai mare, spațiul triumfă în continuu asupra oamenilor. Oricît de departe o fi ajuns America astăzi, ea mai are mult pînă să fie gata, și mă minunez de pe acum de fața ei viitoare, întrebîndu-mă pînă unde va putea ea să progreseze, și dacă atunci va mai fi pe înțelegerea noastră.

Nimic însă în peisaj nu mi s-a părut altfel decît în Europa, de parcă n-ar fi fost un ocean la mijloc. De multe ori m-aș fi crezut pe undeva în Germania, sau în Elveția, iar curînd, cînd au apărut păduri colorate de toamnă și printre ele ochiuri de apă, clipe lungi n-am mai știut că eram în altă parte decît în Finlanda.

În Boston am intrat la ora unu și jumătate. Iar seara, după aventurile povestite altă dată, mă aflam într-un motel scăldat în ploaie, la Needham, o suburbie atît de îndepărtată, că părea de sine stătătoare, fără nici o legătură cu orașul. Șoferul care mă dusese pînă acolo, ocolindu-mă vreo cincisprezece kilometri, nu părea grăbit să se întoarcă, mi-a ajutat să-mi duc bagajul în cameră, mi-a spus cum pot reveni la Boston ; vorbele lui le-a confirmat fata de la biroul de recepție, să merg cu un taximetru pînă la gara din Newton, vreo șase mile, vreo șase dolari fiind prețul, de acolo, un tren electric mă va duce pînă în marginea orașului, de unde voi lua metroul. Doi oameni mi-au spus aceeași poveste, încuviințîndu-se unul pe altul.

A doua zi, taximetrul a făcut cinci minute pînă la gară, și am plătit doi dolari, nu șase. Trenul nu m-a lăsat la marginea orașului, ci a intrat sub pămînt și m-a dus pînă în parcul din centrul orașului, la o sută de metri de cortul alb

sub care Papa avea să slujească un Te Deum și să dea cuminecătura. Seara, cînd m-am întors, am mers pe jos din gară pînă la Needham. Pe un indicator scria trei mile, nu șase, și în realitate n-au fost decît doi kilometri ; nu mi-am numărat pașii, dar cît putea să fie dacă am ajuns în jumătate de oră, fără să merg repede ?

Toate s-au sfîrșit bine, și n-am plecat de la Boston cu o amintire urîtă, însă în prima seară, la Needham, m-au copleșit gîndurile negre. Credeam că așa o să mi se întîmple tot timpul, nici nu plecasem bine, că mă și poticnisem.

Ce era acest Needham pentru mine ? După ce șoferul a plecat, am mers să văd împrejurimile. Motelul se afla departe de orice așezare omenească, pe o înălțime stîncoasă ; drept în fereastra mea era un pôvîrniș de piatră, și din el se ridica un pilon metalic, o antenă de radio, înaltă, judecînd după proporția pieselor îmbinate, fiindcă altminteri n-o vedeam toată, se pierdea în neguri. Ploua mai domol, am coborît pe o serpentină și jos, în șosea, am găsit restaurantul ; era o clădire mică, izolată, plăcută, cu ferestrele luminate. Am lăsat masa pe mai tîrziu și am mers pe șosea, în plină cîmpie goală, pînă la un pod pe sub care trecea una din zecile de autostrăzi întîlnite în ziua aceea. Am stat acolo un timp, privind mașinile care treceau într-o direcție și în alta, cu viteză constantă și cumpătată. La două sute de metri cred că era o altă autostradă, paralelă, nu m-am dus pînă acolo, se auzeau motoarele și vuietul cauciucurilor, mai stins din cauza ploii. Mă uitam în direcția orașului, cît îmi îngăduiau negurile ; nu se vedea decît cîmpia, între coline și liziere de pădure. Pentru atîta venisem ?

M-am întors, am trecut prin fața restaurantului, înăuntru am văzut numai cîțiva oameni ; două fete sprintene, în rochii cărămizii, cu șorțuri albe, serveau la mese. Atmosfera era îmbietoare, dar am mers înainte și am dat de case, prăvălii și garaje, răzlețe, acea rarefiere întîlnită de-atîtea ori, care m-a făcut să cred că America mai are mult pînă să fie populată.

M-am adîncit pe o străduță laterală, am ajuns sub o coastă de deal, în prelungirea căreia am bănuit că era motelul, fiindcă uneori zăream cîte ceva din antenă. Am cotit printr-un crîng cu arbori frunzoși, ghiftuiți de ploaie, m-am întors în șosea pe altă străduță. Pe amîndouă erau case micuțe, vile, cele mai multe vopsite în alb, unele de lemn, altele placate cu lamele metalice. N-aveau împrejmuiri și în fața fiecăreia se vedeau automobile, cîte unu sau două. Am văzut și un cîine, dar nici un om, nici pe stradă, nici la ferestre, deși pe alocuri se zărea cîte o luminiță. Judecînd după automobile, casele erau locuite ; nu înțelegeam de ce nu se simțea nici un semn de viață.

Întorcîndu-mă, am mai descoperit două antene, la distanțe mari una de alta, formînd un triunghi împreună cu prima. Nimic decît pîlpîirea lor fantomatică printre neguri nu-mi arăta mai bine ce jos și trist era cerul.

Nu m-a înveselit nici fata care mi-a adus mîncarea la masă, deși era frumușică, vioaie și zîmbea tot timpul. Zîmbetul ei m-a întristat și mai tare, am simțit că era o datorie ; patroana o spiona de la casă, nu spun că o fi fost un zbir, dar probabil nu făcea concesii ; poate fata avea motive să plîngă. Am mîncat pește alb, preparat bine, iar mai întîi supă, fiertura mea cea de toate serile, care nu-mi plăcuse deloc în copilărie. Am privit-o nu ca pe o hrană, ci ca pe un prieten, venit de departe din urmă, încărcat de amintiri melancolice ; așa m-am simțit mai puțin singur.

Fata mi-a adus nota, dar n-a stat să ia banii, ci am plătit la casă, așa e obiceiul în baruri, cafeterii și restaurante modeste. Înainte de a ieși pe ușă, m-am întors și am lăsat un dolar pe masă, trebuie să răsplătesc într-un fel zîmbetul fetei ; am zărit-o stînd în ușa bucătăriei, rămasă cu ea însăși cîteva clipe și era foarte posomorîtă ; m-am gîndit eu bine, poate ar fi vrut să plîngă.

Afară ploaia se întețise, căzuse întunericul, se vedea cîte o luminiță roșie pe cer, în locul unde știam antenele ; aveam picioarele ude, pantofii, ușori și elastici, atît de buni pentru

bătut drumul, nu țin la apă ; de ani de zile încerc să-i schimb, dar n-am găsit alții să le semene, și mă întorc la ei pocăit, după ce de atîtea ori i-am aruncat, socotind că și-au trăit traiul.

Dacă la toate acestea se adaugă gîndul că vroisem să fiu la Boston, nu la Needham, și nu știam bine cum am să ajung mîine acolo, poate se lăsau toate barierele și se închidea circulația în așteptarea Papei, se înțelege ce gînduri negre mă împresurau, ce incert mi se părea viitorul. Și îmi era cu atît mai greu, cu cît știam că n-am să mă cruț nici în momente mai grele, ci am să-mi duc aventura pînă la capăt.

Motelul, cu pavilioane înșirate pe platoul de piatră, ar fi fost plăcut pe o altă vreme, și să fi venit cu mașina. E bun mai cu seamă pentru oamenii care fug de zgomotul orașului și de nevastă și iau cu ei o femeie frumoasă. Am examinat camera ; pentru cine trage aici adus de alte motive decît ale mele, nu poate fi decît bine, cu perdeaua peste fereastră, să nu se mai vadă stînca și antena sinistră, cu mochetă pe jos, cu televizor în culori, cu apă caldă la baie și cu telefonul pe noptieră, ca să poată întreba în orice clipă care-i mișcarea la bursă și cum merg afacerile ; o deconectare deplină nu-i posibilă.

M-am uitat în cartea de telefon, am găsit repede numărul acelei doamne ciudate care mă poftise să vin la Boston ; dar am lăsat-o în pace.

Mi-am amintit de drumul spre Moscova, cînd cred că nu-mi era mai ușor decît astăzi ; numai că atunci aveam mașina ; fără ea mă simt singur pe lume. Ca și atunci, mi-am spus că fiecare zi împlinită însemna un pas înainte ; trebuia să le uit pe cele din față. Am închis ochii, și dacă nu m-am mai gîndit la ziua de mîine, am adormit cu un zîmbet de mulțumire.

15

Pe la două noaptea m-a trezit liniştea, sau aşa mi s-a părut în prima clipă. Liniştea fusese o presupunere, odată treaz am auzit în depărtare vuietul autostrăzii, abia puţin potolit la această oră din noapte. Poate erau oameni întîrziaţi care mergeau spre Boston, să-l aştepte pe Papă ; afacerile îi ţinuseră pe loc pînă în ultima clipă, şi acum goneau, din inima Americii, în timp ce Papa dormea la Vatican, cu predica pregătită. Nici o religie n-a prevăzut o asemenea minune, să zbori de la Roma la Boston în jumătate de zi lumină.

Un avion se auzea din cînd în cînd, zburînd la înălţime mică. S-a strîns pielea pe mine cînd m-am gîndit la cele trei antene ; cum devenisem iar pesimist, la apropierea zilei, mi-am spus că de-ar fi dat acelui avion să se lovească într-o antenă, apoi cu siguranţă nu putea fi decît antena din faţa ferestrei mele.

Trecînd de la una la alta, gîndurile mi-au fugit departe în urmă, tocmai la motelul de la Oriol, între Kiev şi Moscova, unde rămăsesem într-o noapte cu ploaie. Ploaia nu era singura similitudine, pantofii făceau şi atunci parte din îngrijorările mele, motelul însuşi, repetînd o stare de lucruri, îmi prilejuia comparaţia între mine cel de-atunci cu cel de astăzi. Cele două moteluri în sine nu admiteau comparaţie, n-am să uit că la Oriol nu curgea apa şi am plecat la drum fără să mă bărbieresc şi fără să mă spăl pe faţă. Acolo însă vestigiile lui Turgheniev, care m-au înconjurat tot timpul, creau o legătură cu mine însumi, prin ceea ce admir eu mai mult la oameni, spiritul lor dăruit lumii. Fără această moştenire am fi foarte săraci şi ne-am simţi la fel de singuri ca în deşertul Saharei. Aşa mă simţeam în noaptea aceea de visări sumbre, la Needham, cu toată mocheta pufoasă şi cu apa fierbinte de la baie. Eram într-o lume într-adevăr nouă, puternică şi pro-

videnţial înzestrată, dar încă în construcţie, care pînă acum n-a dat decît în parte ceea ce ar fi sortit să capete spiritul nostru de la imensitatea şi de la forţa ei proaspătă.

Dimineaţa, ploaia stătuse pentru un timp, am ieşit pe platou, m-am plimbat nervos prin faţa motelului, convins că taximetrul comandat pentru ora opt o să întîrzie, sau n-o să vină ; nu aveam un zor foarte mare, decît că toate în faţa mea erau incertitudine, şi vroiam să se termine cît mai degrabă, să mă văd la Boston, cu planul oraşului în mînă.

Antenele erau la locul lor şi aşa cum se pierdeau în nori, fără să ştiu cît puteau fi de înalte, mi se păreau şi ele o incertitudine. Asemeni autostrada ; nu i se mai auzea zgomotul, maşinile parcă înţepeniseră, şi iar m-am gîndit, cu spaimă, că poate intrarea în Boston era blocată.

La fereastra unei camere ardea un lampadar şi în lumina lui, o femeie bătrînă, cu un şal alb pe umeri, cu ochelarii alunecaţi la jumătatea nasului citea într-o carte. O văzusem şi seara, tot acolo. Citise toată noaptea ? Şi ce căuta la un motel, singură şi bătrînă, pe o vreme ploioasă ? Am regăsit-o şi seara următoare, şi a doua zi dimineaţa, tot aşa, cu ochii în carte.

La opt fără un minut am văzut taximetrul, urcînd serpentina, iar la opt fix a fost lîngă mine. Ceea ce nu m-a scutit ca a doua zi să nu măsor din nou platoul cu paşii, de la ora şapte fără un sfert, pînă la şapte, cînd urma să vină taximetrul. De data aceasta nu puteam să întîrzii, trebuia să fiu din timp la autogara din Boston, ca să mă aşez primul la uşă. Un sfert de oră mi-am mîncat bucăţele din suflet, mustrîndu-mă că nu comandasem taximetrul cu un timp mai devreme, tot nu aveam ce face dacă mă trezisem de două ore ; cînd plec la drum nu pot dormi pînă în ultima clipă. Cu fiecare minut chinul creştea, strîngeam pumnii şi maxilarele şi trăgeam cu urechea în vale, să aud zgomotul motorului, convins că taximetrul o să întîrzie, sau n-o să vină. M-am dus la birou şi mi-au reconfirmat ora, prin ei făcusem

comanda, dar n-aveam nici o încredere. La şapte fără un minut am auzit motorul...

Un tren electric, modern, nou, curat, cu lume civilizată, care a venit repede, m-a dus la Boston în douăzeci de minute ; în ajun, taximetrul făcuse de două ori pe atîta. Nu, lumea nu mergea să-l vadă pe Papă, mi-am dat seama, ar fi fost mai febrili, mai iluminaţi de credinţă ; şi oricum, ar fi plecat mai din vreme. Poate erau atei, sau de altă religie ; sînt foarte multe religii în America. Impresia de bună creştere pe care mi-au lăsat-o cu toţii a fost pătată seara, la întoarcere, de un tînăr cu maniere greţoase. S-a trîntit pe scaun lîngă o fată curăţică şi liniştită, înghesuind-o în perete, fără să-şi ceară scuze şi fără ca măcar s-o privească. Mai înainte aruncase sub scaun un pachet, o cutie de carton, legată neglijent cu sfoară ; zgomotul m-a făcut să tresar şi să mă uit, altfel nici n-aş fi văzut scena. Cu toată vremea ploioasă şi rece, tînărul n-avea pe el decît sandale, cu ciorapi murdari, un pantalon negru şi o cămaşă îndoielnică, şi după felul cum fata se strîngea în perete, ferindu-se de apropierea lui, era de înţeles că nu reprezenta o prezenţă plăcută. Lui însă nu-i păsa de nimica, rar mi-a fost dat să văd o fiinţă atît de indolentă, şi-a urcat picioarele sub el, pe scaun, lăsîndu-şi doar labele afară ; stătea aşa, turceşte, degajat, de parcă ar fi fost singur şi n-a încetat o clipă s-o incomodeze pe fată. Mă gîndeam că poate vroia s-o cucerească, şi impertinenţa, unită cu nepăsarea, căci niciodată n-a întors capul s-o privească, putea să fie o tactică. Fata n-a răbdat mult, s-a ridicat şi s-a strecurat prin faţa lui, frecîndu-se de sandalele şleampete şi ude, fără ca el să şi le retragă cu o minimă bunăvoinţă de ultimă clipă. Aş fi vrut să-l iau de gît şi să-l arunc pe fereastră. Nu era treaba mea, dar această jigodie tînără m-a indispus pentru toată seara ; fata a rămas în picioare.

La Boston am întrebat pe un poliţist unde era metroul, ca să merg în centru. „Aici e centrul !“ mi-a răspuns el privindu-mă cu mirare. Era un om blond, voios, voinic, cu piep-

tul ca o platoșă. S-a interesat, cu o simpatie vădită, dacă venisem, nu-i așa ? — să-l văd pe sfîntul oaspete ; după ce îmi spusese, cu mîndrie, că este polonez, ca și Papa. Uite așa mi se întîmplă cîteodată, îmi ia Dumnezeu mințile, i-am răspuns nu, aveam altă treabă la Boston. Cu o vorbă necugetată am pierdut simpatia lui, iar pe el l-am amărît poate pe toată ziua, și nu merita.

Prima dată am auzit despre Papa de la Roma, fără să știu ce însemna el pentru oameni, într-un cîntec de petrecere din copilăria mea, uitat astăzi de toată lumea :

La Roma-ntr-un străvechi palat,
Stă Papa, putred de bogat
E Papa, starețul divin,
Și bea din cel mai ales vin...

Mai departe, cîntecul îl căina pe Papă, pentru interdicția de-a cunoaște femeile, invocînd spre comparație pe Sultanul de la Constantinopole, cu sutele lui de cadîne. Dar și Sultanul suferea de o interdicție, vorba lui Florin, nu poți să ai numai plăceri în viață ! — nefiindu-i îngăduit vinul. În încheiere, Papa, cu paharul plin, se adresa soartei și cardinalilor, într-o invocație cam deocheată :

Ah, de-aș putea fi, fraților,
O zi Sultan, și-apoi să mor !

Pe urmă am mers la școală, și le-am învățat pe toate. De pildă ce-a pățit un Henric al Franței, care s-a pus rău cu Papa, de-a trebuit să-și ceară iertare și-a stat zile întregi îngenunchiat în zăpadă. Ce-a pățit un Papă de la Napoleon, care l-a adus cu anasîna la Paris, să slujească la încoronare, și mai întîi să-l însoare cu Josefina. Am mai auzit, dar nu

ştiu dovezile, de un papă care era femeie, travestită, şi poate n-ar fi aflat nimeni, dacă nu se întîmpla să nască tocmai cînd se ţinea un conclav al bisericii. Nici nu vreau să-l numesc pe acel papă care l-a necăjit mult pe Michelangelo, dar recunosc că fără el n-ar fi existat nici mormintele Medicilor, nici Capela Sixtină. Din toate cîte se ştiu, reiese că papii au făcut cînd rău, cînd bine. Aşa cum sînt, buni sau răi, lumea catolică nu se poate lipsi de ei nici astăzi, dovadă milionul de oameni veniţi la Boston. Eu, unul, le recunosc meritul că au mai ţinut puţin în frîu puterea laică, deşi lui Hitler şi altora de aceeaşi teapă, papa din vremea lor n-a putut să le facă nimica.

Tocmai cînd transcriu aceste rînduri, citesc într-o revistă franţuzească, din 7 iunie anul de graţie 1980, cum se spune, dar nu ştiu de ce, că Papa Ioan Paul al doilea soseşte în Franţa, să-i trezească pe creştini din somnolenţă. Chiar aşa scrie, dar mă întreb, cuvintele or fi ale Papei, ori ale ziaristului ? Nu mi-ar plăcea să aflu că, aşa somnolenţi cum or fi franţuzii, s-au dedat la o necuviinţă.

Papa umblă mult, după cum se vede. De curînd fuse şi-n Africa. E un misionar vrednic, nu pregetă să călătorească pentru întărirea credinţei, dar cred că-i şi place. Papii n-au prea avut porecle, ca regii, alde Barbă-Roşie, Inimă de Leu, Taciturnul, şi aşa mai departe. Acum s-ar putea ca vreun istoric păcătos să-l numească pe sfîntul părinte al zilelor noastre Papa Ioan al doilea, Călătorul.

Cînd am ieşit din staţia metroului, norii coborîseră, începea iar să picure, dar nu-mi păsa, eram cu mîinile goale, şi aveam umbrelă. Cu surpriză am descoperit, chiar alături, parcul cu Biroul de Informaţii Turistice. Am trecut mîndru prin faţa negresei de la ghişeu, aş fi vrut să-i spun că nu dormisem pe afară. Cortul Papei era terminat, se întindeau cordoane galbene de la un arbore la altul, creînd coridoare de trecere pentru mulţime. De pe acum se adunase popor, oameni grăbiţi să prindă locuri mai bune ; apoi au continuat să curgă în valuri, pînă după-amiază. Nimeni nu ştia sigur cînd va veni Papa,

și cei care știau poate n-aveau voie să spună. În afară de poliție, puzderie, mai erau fel de fel de oameni în uniformă, gata să-și ia locul lîngă trotuar, la trecerea cortegiului. Am văzut și niște personaje costumate de ceremonie, poate funcționari municipali cu îndatoriri protocolare, sau poate reprezentau o tradiție ; purtau un fel de smoking, papion negru, pantaloni cu lampas de mătase, iar pe deasupra o pelerină elegantă, încheiată cu un lănțuc aurit peste pieptul cămășii. În cap aveau bicornuri de catifea neagră, cu penaje. De departe, mi s-au părut un fel de ciocli, apoi îmbrăcămintea elegantă, ca o costumație de operetă, mi-a schimbat gîndul ; poate făceau o anumită figurație. Însă cînd i-am privit de aproape, toți cu chipuri distinse și cu gesturi alese, a trebuit să înțeleg că erau niște personaje destul de importante ; dar tot nu le-am aflat rolul, decît că îl așeptau și ei pe Papă.

Am stat să se facă ora nouă, cînd s-au deschis librăriile, am cumpărat un plan al orașului ; bani aruncați pe gîrlă, nu mi s-a părut mai clar decît schița primitivă pe care mi-o dăduse negresa, decît că era tipărit în culori, pe o hîrtie mai bună și cuprindea o zonă mult mai mare, pînă la periferiile orașului, unde oricum n-aveam timp să pun piciorul. Ce trebuia să văd mi-a spus Catherine, așa o chema, o fată de la agenția Avis, care închiriază automobile. Pe negresa de la informații n-aș fi întrebat-o, o știam neserviabilă ; m-am uitat la ea cum stătea degeaba.

În ziua cînd venea Papa, nimănuia nu-i ardea să închirieze automobile, și Catherine neavînd ce face m-a ajutat cu dragă inimă. Ea mi-a însemnat pe plan locurile care trebuiau văzute, și primul din ele, foarte aproape, între port și centrul orașului, era piața de flori, o idee frumoasă. Am avut și noi una la București, dar a căzut la prefaceri și acum lipsește. Ca să ajung acolo, am văzut străzile din centru, nealiniate, mergînd de capul lor, ceea ce le făcea să pară mai omenoase, fără să spun că îmi plac mai puțin cele din Manhattan. Gustul pentru

unele sau pentru altele se balansează, cum ne balansăm între o brună și-o blondă.

Nu pornisem bine, că am dat de un cimitir chiar în inima orașului și într-o deplină prietenie cu strada. Un cimitir vechi, mic, de vreo jumătate de pogon, așezat la vedere, de-a lungul trotuarului, împrejmuit cu drugi de fier care nu opreau vederea. Nu erau monumente, ci doar cruci simple, de piatră și marmură. E un stil, desigur, aceeași sobrietate ca la Arlington, căci într-un asemenea cimitir, cu poziția lui centrală, nu se îngroapă decît bogătașii, cărora ar putea să li se facă monumente, ca la Belu, al nostru. Acest cimitir, între buildinguri, mi s-a părut că dă un caracter special orașului, și trebuie ținut minte. Să nu fi văzut altceva, tot aș fi avut ce duce cu mine.

Boston este unul din orașele vechi ale Americii, care chiar modernizîndu-se, și-a păstrat stilul. Nici forfota mulțimii, nici cortul făcut pentru Papă și nici măcar puzderia de closete chimice înșirate în parc și din loc în loc pe tot traseul cortegiului nu micșorau aerul de noblețe austeră al acestei vechi capitale a Noii Anglii.

Closetele răneau puțin pudoarea, dar ce să faci cu un milion de oameni ? Nu se întreabă nimeni cum se descurcă ei în situații similare, dacă edilii nu se gîndesc la nevoile lor, prefăcîndu-se neștiutori și rușinîndu-se să le spună pe nume ?

Tîrgul de flori a rămas frumos ca idee, altminteri mi s-a părut de proporții modeste pentru o cetate atît de veche, cu o societate pe care o socotesc mai rafinată decît în alte orașe ale Americii. Sau poate, puritani cum sînt oamenii în această Nouă Anglie, or socoti florile drept o frivolitate. Abundau ghivecele ; dacă la noi nu au căutare, cred că-i numai o prejudecată.

Alături am văzut o hală de proporții pantagruelice, pot spune așa fiindcă înăuntru era o înșiruire de standuri cu de-ale gurii, pe stînga și pe dreapta, iar la mijloc mulțime de oameni înfuleca sandvișuri, cîrnați, crenvurști, frigărui și tot ce se mai poate ; nu lipseau nici crevetele, unele mari, aproape

cît racii noştri, numite *shrimps,* care se vînd cu cîntarul, gata decorticate şi fripte sau fierte cu mirodenii ; apoi carne la grătar numită „steak", dacă este de vacă, şi „hamburger", să nu se confunde cu cîrnaţii, cînd este tocată şi friptă pe plită. N-o să le spun pe toate, e mult pînă să ajung la îngheţată, la prăjituri şi alune, acestea din urmă de atîtea soiuri că nu par produse ale naturii, ci născociri, realizate în laboratoare, pe cale chimică. Mi s-a părut că sînt un viciu al Americii, după guma de mestecat, aproape căzută în desuetudine. La New York alunele erau expuse pe tarabe, la colţuri de stradă, în boluri largi de sticlă. Multă lume cădea în ispită ; n-am căzut, nici nu le ştiu gustul şi nici nu vreau să-l aflu.

Dar nu m-am minunat de toate acestea, oricît or fi fost de multe, că se întindeau pe zeci şi zeci de metri, repetîndu-se, să ajungă la toată lumea ; şi nu m-am minunat nici de numărul oamenilor, era firesc să fie mulţi într-un oraş mare, unde mai dăduseră năvală şi alţii, de departe, să-l vadă pe Papă. Nu mi-au rămas în minte chipuri şi tipuri umane. Pot spune doar că n-am văzut nici un negru, dar observaţia aceasta este în afara subiectului ; chiar pe străzi am întîlnit abia cîte unul, ici-colo. Ce m-a minunat era rîvna continuă cu care mestecau oamenii, nici unul nu stătea în repaus ; cu un sandviş sau un „hot dog" într-o mînă, ţineau mîna cealaltă întinsă, să-l capete pe-al doilea, în timp ce ochii scormoneau printre grămezile de mîncare, atît de avizi, că ar fi putut să le dărîme. Oare nici unul din aceşti oameni nu vroia să-l întîmpine pe Papă ? Îmi pare rău să judec aşa structura spirituală a omului, dar s-ar putea ca mîncarea să dea satisfacţii mai mari decît credinţa, şi în orice caz, mai imediate şi mai concrete.

Cînd m-am întors din port, peste vreo două ceasuri, să beau un ceai fierbinte fiindcă mă luase frigul de pe apă, în acel complex al ghiftuelii munca nu era terminată, şi dacă oamenii se schimbaseră, mi se părea că sînt aceiaşi.

Ca să merg în port, am traversat de vreo două ori traseul însemnat cu frînghii galbene pe unde urma să vină cortegiul.

Poate îl aleseseră așa, cu ocoluri, ca să-l lungească, să-l plimbe mai mult pe Papă și să încapă mai mulți oameni. Pe aici lumea era încă rară, poate nu prinsese de veste, se înghesuia în centru. Ploua subțirel și rece. Unii ședeau pe scaune pliante, cu umbrela deschisă, alții pe pături întinse pe trotuarul umed ; ai fi spus că se pregătesc de picnic. Pe alocuri se vedeau și perne, mai lipseau plăpumile. Nimeni nu mînca nimica, nimeni nu ronțăia alune. În depărtare, se auzeau coruri și sunete de fanfară ; m-am oprit, credeam că vine cortegiul, dar nu, făceau repetiție. Papa putea să vină din clipă în clipă și poate merita să-mi pierd timpul, ca să văd cum arată. Însă m-am dus înainte cu un amestec de regret și revoltă. Mă aflam pentru altceva acolo, de aceea m-am urcat într-un vaporaș care făcea înconjurul portului.

Seara a trebuit să constat că nu văzusem mai nimic din Boston, n-am fost nici măcar la Universitatea Harward, atît de celebră, barem s-o fi ocolit pe afară. E adevărat că știu ceva din caracterul orașului, l-aș putea oricînd recunoaște, și mi-a lăsat deschis drumul spre meditație. Dar, cu voia sau fără voia mea, prima importanță a căpătat-o întîlnirea cu Papa, și cred că nu-i deloc o pagubă dacă întîmplarea intră în povestire. Parcă o să se mai repete vreodată ?

Iar ca să folosesc o împerechere de vorbe luate în batjocură adesea, și care abia acum văd că poate fi și utilă, a fost o întîmplare întîmplătoare, fiindcă ducîndu-mă cu vaporul, eram hotărît să las deoparte ceremonia, convins dealtfel că ea are să se consume înainte de a mă întoarce. Pe vapor nu s-au adunat mai mult de trei oameni în afară de mine ; nu știam unde erau absenții, pe trotuare, așteptîndu-l pe Papă, sau în hala cu de-ale gurii ?

Drumul cu vaporul nu mi-a fost de mult folos, totuși mi-a prilejuit să văd orașul în perspectivă și să descopăr o imagine la care nu puteam să ajung altfel ; privit din larg, mănunchiul de zgîrie-nori de deasupra portului mi s-a părut un mic Manhattan și semăna, cu prisosință, decît că la o scară redusă. Mai

tîrziu, am observat că toate orașele mari au în centru un mic Manhattan.

Pe una din laturile bazinului, spre larg, era aeroportul, cu pista de aterizare marcată cu lumini galbene. Veneau avioanele unul după altul, coborau din neguri, mă întrebam în care din ele o fi Papa ? Am văzut de departe, legată la unul din cheiuri, o corabie cu bordaje negre, cu trei catarge, albe sau galbene. Am aflat pe urmă că este o reconstituire a istoricului „Mayflower", Floarea de Mai, cu care în 1620, un grup de puritani englezi, despărțiți de biserica anglicană, au emigrat în America, o sută trei oameni. Putea să fie vizitat, am zărit cîte un om urcînd schela, fără Papa ar fi fost îmbulzeală, dar nu m-aș fi dus în nici un caz, corabia nu mă ispitea dacă nu era cea adevărată.

O surpriză am avut la urmă, cînd venind la acostare, am văzut un iaht cu pînze, stînd la ancoră, al cărui nume, *Spray*, a făcut să-mi bată inima mai repede, căci așa se numea sloopul lui Josuah Slocum. N-o să vă povestesc încă o dată cine a fost acest om și ce-a făcut în viață, voi spune doar că îi păstrez multă admirație și dragoste. Și iată, deși el fusese o țintă, uitasem că mă aflam în orașul lui, de unde spre sfîrșitul celuilalt secol plecase să facă ocolul pămîntului, și-l făcuse, singur, pe un vas cu pînze, de unsprezece metri ; fusese o izbîndă deplină, neegalată pînă astăzi dacă ții seama de circumstanțe. În vremea noastră s-au mai născut lupi de mare, și dacă ei or fi depășit acea performanță veche, aveau cu totul alte mijloace. Nimeni n-ar crede ce primitiv era vasul lui Josuah Slocum, și cîtă bărbăție i s-a cerut lui să-și termine călătoria, fără bani, cu instrumente de navigație arhaice, și într-o vreme cînd pirații continuau să fie o primejdie chiar pentru corăbiile înarmate. Nu mă rabdă inima să nu repet cele ce-am spus altă dată și s-au uitat, desigur, cum eroul meu, întors la Boston, aici, poate chiar în locul unde acosta acum vaporul, a stat ce-a stat, apoi a plecat încă o dată în jurul pămîntului și de-atunci nimeni n-a mai auzit de el pînă astăzi.

Dispărut în ocean, fără urmă, nu se știe cum, nu se știe unde ; mi se pare că nici o trecere în lumea cealaltă nu poate fi mai frumoasă.

Micul iaht la pupa căruia scria „Spray-Boston“ reproducea întocmai vasul primitiv al lui Josuah Slocum. Îl țineam minte din cele spuse de el, care îl construise cu mîna lui, pe plajă ; cînd îmi place o povestire, vorbele se transformă ușor în imagini, și ele nu se uită. L-am recunoscut, după formă și după detalii, și m-am gîndit că dacă un om din zilele noastre a cheltuit timp și bani să-și facă un iaht după un model primitiv, lăsînd deoparte altele mai frumoase și mai bune, el iubește cu adevărat marea, și îi cinstește simbolurile.

Sigur că întîlnirea cu Papa rămîne o întîmplare instructivă și importantă, mai ales pentru cei ce-mi vor citi cartea ; nu am s-o pun pe o treaptă inferioară. Dar răsplata mea adevărată pentru că m-am ostenit să vin la Boston, că am îndurat ploaia și m-am dus tocmai la Needham să-mi găsesc adăpost pentru noapte, rămîne că am găsit, fie numai simbolic, urmele lui Josuah Slocum, și în modesta mea croazieră înlăuntrul portului m-am încrucișat cu drumurile lui „Spray“, în aceste ape, care ele măcar au rămas aceleași, după aproape un secol.

Se vedeau iahturi în largul mării, cu toată ploaia și cu toată venirea Papei ; parcă vroiau să sfideze. Într-un mic bazin erau două, la ancoră, primul se numea „Valiant Lady“, doamna curajoasă ; bine, n-am nimic împotrivă. Al doilea nume nu l-am înțeles, „Impossibile Dream“... Tocmai că orice vis devine posibil cînd ridici pînzele.

Văzînd lumea de-a lungul traseelor, am înțeles că evenimentul nu se produsese. Soarta mă provoca să iau și eu parte.

Între magaziile din port, am întîlnit un grup mare de oameni în uniformă, cam cît o companie, armată sau poliție, n-am putut să-mi dau seama, aduși probabil din alte locuri, cu autocarele ; se simțea că nu sînt la ei acasă. Tocmai li se împărțiseră pachete cu mîncare, pungi mari, albe, cu sandvișuri, teancuri, și mestecau toți în cadență. Dacă m-am dus mai de-

parte, am găsit alții, și abia atunci m-am gîndit că paza într-o asemenea zi nu putea fi lucru de glumă.

Am încercat să-mi caut de treabă, să umblu, să văd străzile și oamenii. Străzile erau mai mult goale. M-am întors în piața de flori, am intrat în hală, am luat un pahar mare de ceai, care mi-a încălzit mîinile. Pe vapor începusem să tremur, ceva mă ținea în spate. Mi-am amintit sfaturile lui Florin și mi s-a făcut frică ; nu, mi-era ciudă că aș putea să mă îmbolnăvesc dintr-o neprevedere, și să pierd atîtea. După ce-am băut ceaiul, uitasem. În jurul meu mestecatul continua fără să-și piardă ritmul. Și Papa tot nu vroia să vină. Ei bine, înseamnă că soarta vroia negreșit să mi-l impună, și am acceptat ca de aici încolo să aștept, prea mă derobasem multă vreme, și prea fusese degeaba. Numai că spiritul explorării nu ostenise în mine și atunci am avut o idee, mă laud cu ea, o socotesc inspirată. Mi-am spus că, așteptîndu-l pe Papă, nimic nu mă împiedica să văd și orașul. În loc să stau pe trotuar, în ploaie și-n îmbulzeală, am pornit-o de-a lungul traseului, cu umbrela deschisă. Orice ar fi fost să se întîmple, cortegiul trebuia să mă ajungă din urmă, nu se putea altfel. Așa că după ce văzusem centrul orașului, apoi piața și portul, am trecut și printr-un cartier periferic. Pe o stradă laterală, un grup de tineri se chinuiau să deschidă o mașină. O fată brună, frumușică, dar cu șoldurile greoaie, tip de spaniolă, aștepta deoparte. M-am oprit curios, nu știam ce se întîmpla. Era un Volkswagen cu *șibedah,* o deschizătură în acoperiș, acoperită cu pînză care poate fi dată la o parte. Tinerii încercau pe rînd să strecoare un cîrlig de sîrmă printre tablă și pînză și să desfacă zăvoarele acestui acoperiș pliabil ; cu unul izbutiseră, mai rămînea unul. Fata s-a simțit datoare să-mi dea explicații : „E mașina mea ; am uitat cheile înăuntru". Am crezut-o, și m-am dus mai departe. Iar dacă n-o credeam, ce-aș fi putut face ? !

Am ajuns la o intersecție, de unde traseul intra pe Freeway, care îngăduie o circulație rapidă în mijlocul orașelor. Nu puteam merge mai departe, pietonii n-au îngăduință, nici

nu sînt trotuare. Eram nevoit sau să aştept în acest punct, sau să renunţ la întîlnirea cu Papa şi să pornesc în altă direcţie, cînd am simţit rumoare în public. Poliţiştii, care stătuseră în repaus, îşi ocupau locul, lîngă trotuare, de-a lungul cordoanelor galbene. Ce de frînghie, zeci de kilometri ! Nu erau oameni răi, nu stăteau ţepeni şi încruntaţi, nu se uitau urît dacă se mai găsea cîte cineva să traverseze strada în fugă, tocmai acum, cînd se apropia clipa. M-am întors puţin înapoi şi am găsit un loc mai gol, puteam să stau în buza trotuarului, nu mă împingea nimeni. În faţă, era un şir de birouri, clădiri cu patru-cinci etaje ; funcţionarii îşi părăsiseră lucrul, se îmbulzeau la geamuri, unii stăteau pe pervaz, cu picioarele atîrnate afară. Oricare din ei ar fi putut să aibă un pistol sau o bombă.

A venit întîi un elicopter, dinspre aeroport, zgîlţîind cerul cu urletul motorului ; părea un arhanghel apocaliptic. Din loc în loc, se oprea şi făcea ocoluri, ca uliul. Vedea jos ceva în neregulă, o primejdie ? Îl interesau tinerii care descuiau Volkswagenul fetei brunete ?

Curînd a apărut o primă maşină de pază, o limuzină, fără emblemele poliţiei. Un om stătea cu capul scos pe fereastră şi se uita încordat în toate părţile. Tot aşa au mai trecut vreo două maşini, făcînd să-mi bată inima din ce în ce mai alarmată ; mă înspăimînta această solemnitate cu pistoale la subţioară. Era abia începutul. Maşina care a urmat a stîrnit în mine un tremur, aşa ceva nu mai văzusem decît în filme cu gangsteri ; mergea cu toate patru uşile larg deschise, şi în fiecare uşă, un om, inclusiv şoferul stăteau cu jumătate de trup afară, gata să se arunce peste mulţime, dacă ar fi descoperit o mişcare suspectă. Dar ce puteau face cu oamenii de la ferestre ?

Apoi s-a iscat un freamăt puternic, tălăzuire şi respiraţii unite, un şuier de emoţie şi uimire ; nici nu ştiu cînd a trecut prin faţa mea maşina-platformă cu aparate de filmat şi foto-

reporteri, oameni crispați, stăpîniți de diavol, schimonosiți, cu mișcări de maimuță, luînd imagine după imagine și temîndu-se parcă să n-o piardă pe cea mai importantă. Cred că era și o mașină a televiziunii, am zărit-o, ca pe o fantomă, și în clipa aceea l-am văzut pe Papă. L-am văzut bine, zîmbea cald și cu multă blîndețe, avea o scufă albă în cap, o calotă, și purta o sutană roșie.

Era ora trei și jumătate ; lumea aștepta din zorii zilei, poate unii își luaseră locurile de cu noapte. Șansa mea, de a nu fi așteptat nici cinci minute, putea să pară o impertinență față de soartă și de populație. Papa stătea în picioare, singur, într-o mașină cu acoperișul perforat, atît cît să poată trece un om, ca o turelă. Deși nu se vedea decît de la coșul pieptului în sus, se cunoștea că era un om subțire și suplu, iar felul cum își mișca brațele, binecuvîntînd mulțimea în stînga și-n dreapta, mi s-a părut de o cuceritoare grație pămîntească. Am simțit în mine o moliciune neașteptată, poate ceea ce se cheamă beatitudine, și nu m-am lepădat de această emoție, deși îmi lipsește credința. Am vrut s-o simt pînă la capăt, și am înțeles că omul care se apropia și nu-l mai despărțeau decît cinci metri de mine avea o mare forță lăuntrică ; o învestitură. Sigur că freamătul mulțimii, așteptarea lungă, misterul, cordoanele galbene, elicopterul și paza o făceau să crească ; să nu fi fost toate acestea, împreună cu nu știu ce speranță, în nu știu ce scăpare, de nu știu ce blesteme, impresia ar fi fost mai slabă. Ceea ce nu înseamnă că Papa n-ar avea har ; lumește spus, farmec.

Tocmai cînd ajunsese în fața mea, atît de aproape că îi vedeam porii feței, cineva m-a tras de umbrelă, făcîndu-mă să întorc capul și să pierd binecuvîntarea. Era un chinez de statură mică, semăna leit cu cel care înălța zmeul la Washington, un chinezel, va să zică, nu știu cînd apăruse, venise cu un scaun de bucătărie, se urcase pe el și nu găsise alt loc de unde să privească, decît din spatele umbrelei mele.

Așa s-a rupt vraja și atunci abia i-am văzut pe cei patru oameni. Îmi îngheață și acum sufletul cînd îmi aduc aminte. Știu că așa trebuie, dar cum putea Papa să admită ? Erau toți patru de aceeași statură, parcă gemeni, cu trupuri atletice, i-am văzut mai mult din spate, îmbrăcați în haine civile, bej, care păreau niște uniforme. Stăteau doi în față, doi în spate, cu picioarele pe aripile mașinii, aplecați mult înainte, pe un genunchi îndoit, ca alergătorii cînd iau startul, cu o mînă în buzunar, cu alta ținîndu-se de o bară montată de-a latul, una peste portbagaj, alta peste capota motorului. Alcătuiau un pătrat, ca al legiunii romane, la scară mică, și la mijloc, unde se intersectau diagonalele, Papa, cu zîmbetul care nu mi se ștersese din minte, cu aceleași mișcări elegante ale brațelor, binecuvînta mulțimea.

Degeaba. Și degeaba zîmbeau cardinalii din mașinile următoare, făcînd și ei semne cu mîna. Barem ei, așa cum stăteau în pernele limuzinelor, nu-și meritau deloc pîinea pe ziua aceea, fiindcă nu-i pîndea nici o primejdie.

Am întrebat mai tîrziu : „O avea Papa dușmani ?“ „Da. Cîți nu poți să-ți închipui !“ Într-adevăr, nu pot să-mi închipui. E omul o ființă neîmpăcată ?

●

Seara, am deschis televizorul și am văzut slujba de sub cortul alb bătut de ploaie. Ploua nu doar la Boston. Cînd am ieșit din restaurantul meu de la Needham, unde de astă dată îmi adusese la masă o creolă frumoasă și gravă, dar care se mișca și își îndoia talia ca o afurisită, afară se pornise o răpăială barbară, cu vînt puternic ; am ajuns sus cu umbrela întoarsă pe dos și cu pantofii nu uzi, ci plini de apă.

Să spun ceva și despre televizor ? Nu-mi face nici o plăcere, și-apoi au spus atîția, dar haide ! Televizorul în America nu-i un zeu mai mare decît în țările slab dezvoltate, decît că emite pe mai multe canale. Douăsprezece, așa mi s-a spus.

Poate la ore diferite, n-am găsit niciodată decît patru sau cinci, și pe nici unul dintre acestea n-am dat de un program să mă intereseze, decît un concert simfonic, într-o seară, la Seatle, și meciurile de basebal, pasiunea poporului, pe care însă, necunoscînd jocul, nu le-am putut înțelege.

O singură dată, la Honolulu, hotelierul m-a întrebat dacă vreau o cameră cu sau fără televizor. N-am știut că este posibil. Am exclamat : fără, slavă Domnului ! — și camera a fost cu patru dolari mai ieftină. Încolo nu te întreabă nimeni ; vrei sau nu vrei, televizorul te așteaptă, în hotelurile mai ieftine rămas alb-negru, adică un obiect abandonat la sfîrșitul carierei.

Nu știu exact cît ocupă reclamele din lungimea programului ; probabil că există o statistică. Poate nu mai mult de o treime, dar fiindcă sînt agasante, îmi vine să spun trei sferturi. Reclame de toate felurile, ca pretutindeni în lume, însă cred că primul loc, și cu mult avans, îl dețin produsele alimentare ; îndemnul la ghiftuială. Unii spun că de aceea sînt atît de mulți grași în America. Despre ei nu vorbesc încă, dar n-am răbdare să aștept și am să spun cu anticipație că la televizor apare un conferențiar lat cît ecranul, și povestește ce-a făcut ca să ajungă la această stare. După un timp apare tot el, lumea îl cunoaște, redus la dimensiuni omenești și povestește ce-a făcut să slăbească.

Filmele documentare or fi interesante, presupun, căci de văzut n-am văzut nici unul ; n-aveam nici vreme, nici răbdare să caut. Filmele artistice, oricît de proaste, ar putea să placă, fiindcă e comod să le vezi acasă, cu paharul de whisky într-o mînă și cu țigara în alta, dacă n-ar fi des perforate de reclamele cele mai nepotrivite.

Am revăzut într-o seară numai o parte din acel Love Story, dat și la noi multă vreme, cînd a stors rîuri de lacrimi. N-am fost de partea celor care s-au abținut de la orice emoție și l-au socotit o melodramă proastă. Dar nici n-am să-mi spun argumentele, ca să apăr filmul ; las altora discuția, iar pe de-

nigratori îi sfătuiesc să nu creadă că toată lumea şi-a uitat tinereţea, cu aspiraţiile ei naive şi cu sublimele suferinţe. Şi-apoi, să ţinem seama că înainte de altele, biata fată era frumoasă şi expresivă, de aceea moartea ei tragică îndurera pe oricine o văzuse mai înainte, plină de viaţă şi de speranţe, tăvălindu-se prin zăpadă. Şi nu pentru povestea filmată au plîns oamenii, ci pentru răsfrîngerea ei peste propria lor tinereţe, prezentă sau trecută, peste eternitate. Deşi nu eram predispus la nici o emoţie, am simţit între ochi lovitura unui pumn mare şi negru, cînd peste zbuciumul fetei, cu lacrimile ei îngheţate pe faţă, într-o scenă de suferinţă, atît de uşor să fie crezută, izbucneşte chipul unui căpcăun congestionat, cu gura căscată, năpustindu-se peste un tort cu frişcă, spre a demonstra valoarea produsului, despre care apoi se va vorbi pe larg, recomandîndu-se gospodinelor cum să-l facă, şi ce marcă de ingrediente să prefere, pentru a se garanta reuşita. Aceste artocităţi se petrec din zece în zece minute.

Cînd am deschis televizorul, slujba sub cort nu se terminase, pe marginea pînzei curgeau trîmbe de apă, ploaia se înteţise, în parc oamenii săteau sub umbrele, o masă de cocoaşe negre şi ude în care se răsfrîngeau becurile electrice. Papa mi s-a părut obosit, decolorat şi bătrîn, dar cred că din cauza imaginii proaste ; şi-apoi slujba, sacerdotală, îl împiedica să zîmbească, lipsindu-l de ceea ce am socotit a fi primul lui farmec. La urmă a împărţit anafură credincioşilor, a venit în marginea estradei, oamenii urcau treptele, se descopereau sau închideau umbrela şi se aţineau cu gura deschisă ; tocmai în locul acela curgeau şuvoaie de apă de pe marginea cortului, aşa că era şi-un botez, nu doar o cuminecătură. Papa lua anafura dintr-un castron, pe care un cardinal i-l ţinea la îndemînă, şi-o punea în gura deschisă ; în prim plan, cum nu poţi să-i vezi niciodată în biserică, oamenii, mai ales copiii, şi ei reprezentau majoritatea, păreau nişte puişori de pasăre, stînd pe marginea cuibului, aşteptînd hrana din ciocul mamei.

Era o transmisie directă, n-au putut s-o scurteze, așa că am văzut totul, pînă la urmă. Din cîtă lume mai era acolo, prea puțini și-au căpătat anafura, altfel nu s-ar fi terminat pînă la ziuă. Cam din cinci, doi erau negri, nu știu de unde ieșiseră, pe străzi nu-mi aminteam să fi văzut vreunul. Sau poate stătuseră toată ziua la coadă, în fața cortului.

Cînd s-a terminat, și Papa cu tiara în cap a coborît scările să meargă la mașină, care poate era departe, nu se vedea, o acopereau oamenii, un cardinal a vrut să-l apere de ploaie cu umbrela. Dar el, cu zîmbetul pe care și-l recîștigase, l-a dat la o parte și a mers senin printre oameni, binecuvîntîndu-i ca la sosire, fără să-i pese de ploaie. Așa da ! mi-am spus și-am văzut că nu mai era nici bătrîn, nici palid, și mi-a fost nespus de simpatic.

Imediat după ce el s-a pierdut în mulțime, televizorul a reluat scena sosirii, cum o văzusem și eu într-o clipă, și poate se reda chiar clipa aceea, astfel m-am uitat cu atenție să recunosc locurile, poate și pe mine sau măcar pe chinezelul din spate, cocoțat pe scaunul de bucătărie. A trecut iarăși Papa prin fața mea, întocmai cum țineam minte, numai că am căscat ochii și mi-am scuturat capul, fiindcă atleții cocoțați pe mașină dispăruseră, puteau fi doar niște umbre difuze, sau nici atîta, și doar îi văzusem, ca pe niște îngeri păzitori ; de fapt li se spune „gorile". Sigur că m-a minunat tehnica, deși n-am înțeles-o ; demn de luat în seamă era că televiziunea socotise potrivit să-i escamoteze pentru marele public. Nu m-ar mira să-mi spună cineva, într-o zi : „Fugi de-acolo ! Ai avut o halucinație !"

Acum am terminat cu Papa, care s-a dus în alte părți ale Americii. Era cît pe ce să mă mai întîlnesc o dată cu el, la Chicago. Așa s-ar fi întîmplat, și iarăși n-aș fi găsit cameră, dacă nu mă abăteam pe la cascada Niagara.

16

Nimic nu m-a necăjit în drumul de la Boston la Buffalo, decît că a fost o etapă prea lungă pentru posibilităţile Greyhoundului, de aceea am ajuns obosit, abia seara, cînd cădea repede întunericul. Fusese o zi aproape frumoasă, puţin rece, cu cerul de un gri străveziu deasupra unui peisaj care iarăşi îmi amintea de Finlanda, cu dealuri stîncoase, cu păduri întinse aproape tot drumul, în culori de toamnă, cu lacuri răzleţe, albastre, puţin zgribulite. În vreo săptămînă, cred că frunzişul avea să ajungă la coloraţia lui maximă, smintită şi voluptuoasă, dar nu simţeam prea multe regrete să nu fiu martor, căci această natură, despre care am spus cum se tot repetă, n-ar fi fost altfel decît am văzut-o acasă, în atîtea toamne.

Şoseaua era odihnitoare, aveam iarăşi locul cel mai bun, şi fiindcă nu trebuia să privesc tot timpul în faţă, o privelişte neschimbată zeci de kilometri, mă uitam la maşinile care mergeau alături, cu aceeaşi viteză. Atunci am văzut omul cu cartea pusă deasupra volanului ; nu m-ar fi împiedicat nimic să citesc şi eu, peste umărul lui, nu mă despărţea de el decît un metru şi jumătate, decît că mi-ar fi trebuit o privire mai ascuţită. Pe urmă el s-a dus încet înainte, şi în locul lui a venit o femeie, singură, cu înfăţişarea plăcută ; avea o rochie cu mîneci scurte şi mult timp m-am uitat la braţul ei stîng, din partea mea, care ţinea volanul. Se terminase linia dreaptă, braţul se mişca liniştit şi sigur, urmărind curbele prelungi, parcă mîngîindu-le, şi prin ceea ce îmi spunea el astfel aveam imaginea şoselii, deşi nu mă uitam cu ochii. Dar s-a dus şi femeia după cîţiva kilometri, fără să se piardă, era la o sută de metri, aşa a rămas pînă la Albany, iar eu mă întrebam ce nevoie avusese să se îndepărteze, dacă tot nu mărea viteza. Îmi părea rău mai ales că în locul ei venise un om ca o maimuţă, care pe deasupra avea în dreapta lui o maimuţă

adevărată. Pînă să ne ajungă, i-am privit din față, prin sticla parbrizului, și comparîndu-i, mi-a revenit în minte o idee mai veche, că nu omul se trage din maimuță, ci invers. Văzîndu-mă că o priveam, maimuța mi-a făcut semne prietenoase, omenești, dovedindu-și astfel filiația și confirmîndu-mi ideea. Dar ea nu putea să se tragă din omul de alături, ci din alții, mai chipeși, căci altfel n-ar fi fost maimuță adevărată, ci caricatura unei maimuțe.

Sînt întîmplări care se leagă și e imposibil să știi după ce lege. Cineva se tot foia în spatele meu, izbîndu-mi scaunul din cînd în cînd, suspinînd a nemulțumire, pînă ce, întorcînd capul, am dat cu ochii de altă maimuță ; semăna întru totul cu cele două de jos, decît că era uscată și scofîlcită de bătrînețe ; nu știu cum de n-o văzusem cînd se urcase. Profitînd că întorsesem capul, făptura aceea mi-a vorbit în grai omenesc și mi-a cerut să mă dau mai într-o parte, ca să vadă în față. Mai avea ceva de văzut ? Nu putea fi decît din partea locului, o femeie de vîrsta ei nu se îndepărtează prea mult de casă.

Dar de ce s-au legat așa întîmplările, și nu altfel ? De ce n-a apărut în locul ei o femeie plăcută, în rochie cu mîneci scurte ?

Am ajuns cu bine la Albany ; am plecat cu bine.

Am trecut prin Utica ; au apărut pe marginea șoselei căsuțe de lemn, unele mobile, șiruri lungi, și nici un fel de altă locuință. Nu mă opresc la ele acum, în alte locuri am văzut mult mai multe, aglomerații, ca într-o lume pe jumătate nomadă ; este un pic de adevăr în această vorbă, voi spune.

Am ajuns cu bine la Syracusa...

N-am plecat rău nici de aici, dar a fost o oprire mai lungă și trebuie povestită. Era ora două, ieșise soarele, cald, și începeam să simt oboseala. Șoferul ne-a dat liber trei sferturi de oră ; unii s-au dus să mănînce, era o cafeterie chiar în autogară. M-am plimbat prin apropiere, nu aveam curaj să mă duc prea departe, ca să nu pierd ora plecării ; dealtfel nu vroiam decît să știu că am pus piciorul și în Syracusa. Cine

o fi adus aici numele orașului, tocmai din Sicilia ? Nu vroiam să fac pe învățatul, ca unul care fusesem acolo și văzusem o fîntînă celebră, în al cărei bazin am băgat mîna, să verific teoria corpurilor scufundate în apă ; dar mă întrebam dacă în tot orașul acesta o fi știind cineva că Syracusa a fost patria lui Arhimede. Mie, de ce să mint, nu mi-a spus nimeni la școală ; dacă n-aș fi ajuns acolo, n-aș fi știut.

Întorcîndu-mă la autobuz, am văzut că șoferul nostru cerceta îngrijorat o roată din spate. Toate Greyhoundurile sînt de același tip și au în spate două osii, se spune punți, ca să nu mă judece rău specialiștii, însă de o construcție cum n-am mai văzut ; pe prima punte sînt montate cîte două perechi de roți, ca la toate vehiculele grele, pe a doua numai cîte o roată, în stînga și-n dreapta, și ele calcă între cele din față. Nu-i cine știe ce descoperire ; o spun, ca să nu creadă cineva că n-am băgat de seamă.

Vroiam să mă apropii de șofer, să văd ce-l îngrijorează, era interesul meu să înțeleg ce se întîmplă, însă tocmai atunci interesul mi-a fost atras în altă parte : pe ușa autogării intra o familie grasă.

În sfîrșit, a venit vremea să spun, degeaba aș vrea să amîn, nu se mai poate. Erau trei persoane, două în față, nu le-am văzut bine, ochii mi s-au oprit, n-au putut trece mai departe, pe cea din spate, care mergea în spațiul dintre ele, ca roțile autobuzului, acoperindu-mi tot cîmpul privirii. La fel cum voi spune despre cazinourile de la Las Vegas, cine n-a văzut nu crede, cine a văzut nu poate înțelege, și cine înțelege își ia cîmpii. Era o ființă umană și terestră, n-am să exagerez spunînd că părea venită de pe altă planetă, îmbrăcată ca astăzi, cu o bluză albă, cu un pantalon albastru, elastic, și nu lipsea mult să pară pătrată, fiind aproape la fel de lată cît de înaltă. Bluza, ridicată de vreo două palme la spate, căci ar fi fost imposibil să cuprindă și trunchiul și mijlocul, lăsa să se vadă carnea albă, pufoasă, crescută ca aluatul de pîine care, nemaiîncăpînd în covată, dă peste margini. Movile enorme

de carne se revărsau peste betelia pantalonului, unde se opreau în movile de grăsime, tasîndu-se între ele și lățindu-se într-o luptă aproape sonoră, că parcă se auzeau țesuturile cum pîrîie, rupîndu-și dimensiunile. După coafură, făptura era o femeie și mă întrebam cum o fi în partea din față, cum și-o mai îndeplini funcțiile. Parcă gîndul meu a făcut-o să se întoarcă, și atunci am rămas cu gura căscată, stupefacția n-a mai avut unde crește, era abia o fetiță, să fi avut paisprezece ani, ca să dau de la mine.

Cum ar izbuti cineva să-și închipuie, dacă am spus eu însumi că pînă nu vezi nu poți crede ? Mi-am dat toată osteneala dar nu-i deajuns, cititorul va trebui să-mi acorde credit, ca unuia care am văzut-o cu ochii.

Și iată cum se leagă iar întîmplările, era ca un făcut, chiar atunci un taximetru s-a oprit în spatele meu, și cînd am întors capul, șoferul tocmai cobora să scoată bagajele. Era un negru, dar culoarea nu mai conta, nu mai putea fi o caracteristică, rămîneau, să-l definească, numai dimensiunile ; mi s-a părut măcar la fel de gras ca fetița de adineauri, și nu puteam înțelege cum încăpea în mașină.

Asemenea apariții nu sînt rare, e plină America de ele, totuși să nu-și închipuie nimeni că reprezintă o majoritate. În schimb, devin majoritare în imaginație, fiindcă nu pot trece nebăgate în seamă, ca atîta lume stereotipă și anonimă, și după aceea, nu ies ușor din memorie. Din cîți grași am văzut, n-am uitat pe nici unul ; dacă aș fi știut cum îi cheamă, cred că le-aș fi ținut minte și numele.

N-am stat să văd cum o să intre șoferul în mașină, m-am temut că o să bage de seamă ; dar dacă am rămas cu o întrebare nerezolvată, răspunsul n-a întîrziat să vină mai mult de trei zile. Eram în drum spre Cleveland, cînd la o autogară de pe parcurs, unde am așteptat o legătură, a apărut o violoncelistă grasă. Nu de cea mai gravă categorie, destul însă ca violoncelul în mîna ei să pară o vioară trei sferturi, pentru uzul copiilor. Era o fată tînără și destul de frumușică, dacă o redu-

ceai la scara umană, o blondă cu ochi negri şi cu faţa, cum au spus alţii, ca piersica. După ce şoferul i-a luat violoncelul şi l-a pus în compartimentul de bagaje, fata s-a urcat în autobuz, umblînd cu ochii după un loc liber ; erau destule, chiar şi acela de lîngă mine. Cînd am văzut că se uită tocmai acolo, am crezut că mi-a sunat ceasul. M-am înghesuit în perete, întrebîndu-mă cît din ea o să stea peste mine, şi cît am s-o pot duce. Dar oamenii aceştia îşi cunosc dimensiunile şi ştiu cum să le poarte. Am văzut mai tîrziu mulţi strecurîndu-se prin locuri înguste fără să dărîme zidurile, trecînd pe lîngă etalaje, în supermarketuri, fără să dărîme borcanele şi cutiile de conserve, şi chiar urcîndu-se în maşină, fără dificultate, cu un zîmbet pe faţă, care se prefăcea în dispreţ dacă vedeau că mă uit cu neîncredere. Nu găsesc o asemuire mai bună decît cu şoarecele, cum încape el într-o bortă pe jumătate cît îi e trupul, şi chiar mai mică.

Nu ştiu cum s-a subţiat violoncelista, şi cum s-a aşezat lîngă mine, puţin sucită pe o parte, că a lăsat între noi destul loc ca să nu ne atingem. Şi ce e mai ciudat, a rămas aşa strînsă chiar după ce a prins-o somnul ; numai mîna i-a alunecat pe scaun şi am simţit-o ; era mîna dreaptă, cea care ţine arcuşul.

Am să spun altă dată cum ajung aşa aceşti oameni ; nu prea tîrziu, ci în curînd, cînd voi ajunge la Cleveland, ca să reproduc şi opiniile domnului Andrica, întîlnit acolo, deşi le pun sub semne de îndoială.

Cînd m-am apropiat de autobuz, am văzut că era gol, călătorii se mutaseră în altul, alături ; sigur că pe şofer îl nemulţumea ceva la roata din spate. Mi-am luat bagajul şi m-am dus fuga, dar locul meu îl ocupase bătrîna uscată şi osoasă, maimuţa. Nu m-am lăsat nici eu, m-am aşezat alături, deşi îmi repugna, am împins-o, căci se lăţise, şi aşa am văzut bine priveliştea din faţă ; am pierdut-o numai pe cea din dreapta, m-am ferit să întorc capul.

Să fi sosit mai devreme la Buffalo, aş fi luat autobuzul comunal, face vreo jumătate de oră pînă la Niagara Falls, şi aş

fi tras la un hotel în apropierea cascadei, s-o simt și s-o aud mugind toată noaptea. Dar într-o jumătate de oră era beznă, așa că am rămas, mi-am lăsat valiza în locker și m-am dus în oraș numai cu geanta pe umăr. Un funcționar de la autogară m-a îndrumat la un hotel, foarte aproape, autogara era și aici în plin centru ; mi-a scris adresa, pe o hîrtie, după ce s-a dus să-și consulte colegii, dacă Lafayette, numele hotelului, se scrie cu doi f, sau cu unul. Eu în acest timp pocneam de nerăbdare, vedeam cu ochii cum venea întunericul. Tot greșit mi l-a scris pînă la urmă, dar ce importanță mai avea ortografia, cînd în ușa hotelului stătea un tînăr negru, împiedicînd trecerea cu laba piciorului, enormă, într-o gheată lungă și ascuțită ? !

Ca și în seara de la Cleveland, cînd am mers cîteva sute de metri cu domnul Andrica pe străzile din centru, pustii și sinistre, am simțit aceeași revoltă și umilință la Buffalo, unde n-am avut curaj să mă îndepărtez de hotel și m-am închis în cameră de la ora șapte, după ce mîncasem prost la un bar de alături. Cît să-mi duc bagajul în cameră și să cobor cu mîinile goale, negrul din ușă plecase, dar nu era un motiv să-mi fi dispărut temerile. Am mers cincizeci de metri pînă într-o piațetă, unde părea a fi centrul orașului, cu o clădire modernă, și importantă, care mi-a atras atenția mai mult decît altele, și nu era altceva decît Biblioteca municipală, ceea ce mi-a făcut multă plăcere. O țin minte limpede, deși nu am vizitat-o : nu putea să fie înăuntru mai puțin importantă decît pe afară.

O negresă tînără ședea pe o bancă, așteptînd autobuzul. Un negru tînăr, cu un mers arogant, a trecut prin fața ei, aproape atingînd-o, și i-a aruncat o privire provocătoare și îngîmfată. Fata a întors capul. N-aveam ce să caut acolo.

N-am văzut niciodată un coridor atît de lung ca la hotelul Lafayette ; de la lift pînă în fund, unde aveam camera, erau peste cincizeci de metri, și mersul devenea anevoios, aproape penibil, din cauza mochetei exagerat de groasă, cum se obișnuiește în America ; trebuia să-mi trag pașii, ca pe o șosea cu

clisă, și după două asemenea excursii simțeam că mi se înmoaie genunchii. Tocmai acolo s-a întîmplat necazul cu clanța, care rămînea cînd încuiată, cînd descuiată, refuzînd să asculte de cheie, ceea ce mă obliga să mă tot duc la biroul de recepție, ca să cer ajutoare. În două zile am mers multe sute de metri pe mocheta aceea nefericit pusă. Dar pînă ajungeam la lift, mă învăluia tot timpul o muzică dulce și caldă, o șoaptă serafică atît de estompată că nici nu-i puteai bănui sursa ; poate avea scopul ca oamenii să suporte mai calmi călătoria enervantă pe coridoarele prea lungi, cu mocheta prea groasă. Era un hotel de altădată, o fostă grandoare, ar fi avut nevoie de renovări, însă nu-și pierduse cu totul ambițiile vechi de un secol. Camera, mare și înaltă, cum se făcea pe vremuri, avea plafonul în stucatură ; ce folos dacă fereastra dădea într-o curte interioară, unde nu se vedeau decît ziduri, și orașul nici n-ar fi putut să se bănuiască, să nu mi-l fi amintit toată noaptea sirenele salvării și ale poliției, parcă mai înverșunate ca oriunde. Baia, afumată și de modă veche, avea o cadă supradimensionată, de două ori cît un om de statură normală. Pentru mine era prea mare, pentru un gras ar fi fost prea mică. Un anunț, pus la oglindă, cuprindea rugămintea de a se folosi dușul numai cu perdeaua băgată în cadă. Era ușor să se înțeleagă, nu exista un sifon de pardoseală, la fel ca în toate băile pe care le-am văzut în America ; fără o măsură de protecție, apa ar fi putut să ajungă pînă în cameră. Respect cu bunăvoință prescripțiile logice, și m-am descurcat, dar cu un mic efort de imaginație ; trăgînd perdeaua și punîndu-i poalele în cadă, robinetele, vechi, primitive, rămîneau pe dinafară. Nu vreau să mă laud pentru ingeniozitatea cu care am izbutit să le manevrez fără să curgă o picătură de apă pe pardoseală, ca să spăl rușinea cu clanța, dovedind că nu sînt cu totul neîndemînatec ; altfel ar fi trebuit să mă duc iar la biroul de recepție, pe mocheta groasă, să cer un om ca să-mi manevreze robinetele.

•

O ştiam, învăţasem despre ea la geografie, încă din prima parte a copilăriei ; pentru mine se situa printre cele cîteva grandori ale naturii. O văzusem în fotografii, apoi în filme, care s-ar crede că redau un anumit cadru cu toate elementele lui, inclusiv mişcarea, şi că n-ar mai fi nevoie de altceva. Citisem descrieri, pentru mine mai sugestive decît imaginea, cînd sînt bine făcute şi nu le lipseşte duhul. Nimic nu mi-a folosit, n-am putut să mi-o închipui pînă n-am ajuns acolo, la fel cum s-a întîmplat cu Veneţia. Uneori transferul nu este posibil ; o anumită noţiune refuză să se releve pe alte căi decît prin ea însăşi ; imaginile, captate cu cele mai perfecţionate mijloace, şi chiar cuvintele, nu pot s-o redea în tot ce reprezintă ea, ceva rămîne ascuns, ca un element metafizic, o emanaţie.

Mi s-a spus că o să mă dezamăgească ; nu m-a dezamăgit, deşi ar fi fost foarte posibil. Mi-era teamă de altceva, să nu mă dezamăgesc eu pe mine însumi, într-o clipă nenorocoasă, printr-o incapacitate de recepţie ; dacă rămîneam inert, pierderea era a mea, nu a Niagarei, care va rămîne ceea ce este, pînă la sfîrşitul veacurilor.

Dar ce este ea, la urma urmelor ? Căutîndu-i definiţia, la începutul timpului cît am stat acolo, m-am grăbit să o socotesc un capriciu al naturii. E mult prea puţin spus, şi e ridicol ; capriciul n-are nici forţă, nici adîncime. Ajungînd mai aproape, şi uitîndu-mă la partea ei dinspre Canada, unde i se vede adevărata desfăşurare, nu m-a izbit atît tumultul, cu forţa lui de a izbi pînă în conştiinţa omului, ci gîndul că mişcarea aceasta grandioasă, începută de la despărţirea pămîntului de ape, nu scade şi nu va înceta niciodată, pînă ce nu se va schimba structura şi soarta planetei noastre ; şi-atunci, cum ea n-a fost destinată să aducă foloase, ci este o simplă dezlănţuire, gratuită şi nelogică, am socotit-o o nebunie a naturii. Şi nu-i destul, este o nebunie, dar dincolo de ea mai există o treaptă. Am descoperit-o cînd am mers cu vaporul pînă la

picioarele căderii de apă, unde i-am simţit teroarea ca pe o explozie continuă, o ploaie de bombe care se sfîrtecă între ele fără să se epuizeze ; fiindcă energia expulzată se regrupează, ca moleculele în jurul nucleului, îşi recapătă vechea structură, ca să-şi reia canonada şi să n-o mai termine, refăcute întruna prin propria lor forţă de distrugere. Cascada Niagara este un război al ei cu ea însăşi.

Păcat că s-au amestecat oamenii şi-au vrut s-o împace, făcînd hidrocentrale. (Peste două milioane de kilowaţi, numai în partea americană, după o statistică veche.)

Un ceh voios, întîlnit în ajun la autogară, mi-a dat sfaturi cum să ajung la Niagara şi pe unde s-o iau ca s-o văd mai bine. Era venit la neamuri şi făcuse ocolul Americii, cu Greyhoundul. I-am văzut drumul pe hartă, pînă la Pacific şi înapoi, sînt distanţe enorme, mi-ar fi cerut două luni, cu opririle, ca să nu fiu toată ziua şi toată noaptea în autobuz, dormind în capul oaselor. „Nu, m-a informat cehul, nu mi-au trebuit decît două săptămîni !“ Imposibil, e o pedeapsă ! Dar el părea fericit. Voi fi şi eu, la sfîrşitul drumului ?

Am plecat cu primul autobuz de dimineaţă, şi cred că în afară de şofer, nu se mai trezise nimeni în tot oraşul ; la hotel, recepţionerul, la care apelasem să-mi încuie clanţa defectă, cred că dormea de-a-n-picioarelea, iar portarul dormea de-a binelea, într-un fotoliu la uşă, îi trăgea la aghioase, nici nu m-a simţit cînd am trecut prin faţă.

În staţiile următoare s-au mai urcat oameni, dar cum stăteau cu capul în piept, cred că nu se treziseră încă. Ploua, era întuneric, n-aveam umbrela, fiind încuiată în locker, cheia lockerului o lăsasem în cameră, şi dacă m-am întors s-o iau, n-am izbutit să descui uşa. Cînd am povestit necazurile mele în America, n-am uitat drumul, pe întuneric, la Niagara Falls, cu ploaia nenorocită care îmi lua toată bucuria, după ce muncisem atît şi mă ostenisem să fac din ea o construcţie.

Totuşi am avut noroc, natura şi-o fi dat seama că întinde prea mult coarda şi poate să iasă o răzvrătire. Fapt este că ajuns la Niagara Falls, ploaia stătuse, norii se subţiau, iar mai tîrziu a ieşit şi soarele. Un timp însă mi-am simţit inima zgribulită, m-am uitat pe cer cu frică, privirea cîinelui care se teme cînd vrei să-l mîngîi, după ce mai înainte l-ai lovit cu piciorul în burtă.

Deşi n-am prea văzut oameni pe stradă, nu pot spune, ca la Buffalo, că eram singurul care se trezise. La cascadă însă am fost primul, mult mai tîrziu au venit al doilea şi următorii. Am auzit-o de departe, n-a fost nevoie să întreb pe nimeni, am mers în zigzag pe străzi şi pe bulevarde, pe alei, prin parcuri, luîndu-mă după vuiet.

N-am descoperit-o dintr-o dată, să mă izbească în fundul ochilor, am văzut întîi fluviul, cum se ducea la vale, pregătindu-şi din vreme tumultul, căci avea o curgere repede, peste trepte de piatră, o înşiruire de volburi care parcă se adunau una cu alta, acumulînd forţă pentru ce-avea să urmeze.

Fluviul, numit şi el tot Niagara, mai lung de cincizeci de kilometri, aduce la vale apele lacului Ontario, nu mai mic decît lăţimea Mării Negre, luată de la Bosfor la Odesa. Şi lacul, şi fluviul despart Statele Unite de Canada, alcătuind o mică parte din cea mai mare frontieră din lume, şi cea mai liniştită, marcată pe mii de kilometri de un simplu coridor tăiat prin pădure, o linie dreaptă atît de lungă cum n-a putut să-şi imagineze nici un geometru, din toate timpurile.

În locul unde ajunsesem, un masiv de calcar, împădurit, insula Goat, desparte apa fluviului în două braţe neegale, cel mai lat în partea Canadei. Cascadele cărora le dă naştere fiecare păstrează aceeaşi proporţie, cea a Statelor Unite fiind într-o inferioritate vădită ; n-am suferit o dezamăgire deşi era o nedreptate, şi ea mă păgubea în primul rînd pe mine. Am reparat paguba repede ; după ce am privit cascada americană, cu o reţinere teoretică, ştiind-o mai prejos decît cealaltă, m-am

dus pe insula Goat, am traversat-o și de-acolo am privit partea canadiană.

Erau alei în pădure, pustii și umbrite. Cascada Canadei dă altă imagine, cred că la ea se refereau informațiile mele, din descrieri, fotografii și filme, care nu-mi fuseseră suficiente. Acum emoția mi se fragmentase, lăsasem o parte din ea în urmă, dar după aceea m-am dus într-un loc de unde se vedeau amîndouă cascadele. Nu puteam să-mi refac sentimentele în cîteva clipe ; m-am mulțumit să-mi întipăresc în minte priveliștea, și pe urmă, gîndindu-mă la toate în liniștea casei mele, cred că am izbutit să simt ceea ce așteptasem, după cum sper să-mi fi exprimat simțirea, în unele rînduri din urmă, sau măcar s-o exprim de aici înainte.

Parapete de metal inoxidabil, frumoase și robuste, care îți dau un sentiment de siguranță și unul de bogăție, căci nimic nu-i economicos în această lucrare lungă de sute de metri, despart pe oameni de prăpăstii. N-am auzit de sinucideri, dar nu cred să lipsească ; abisul, unit cu nebuna prăbușire a apelor, nu poate să exercite asupra firilor predispuse o fascinație mai mică decît turnul Eiffel, și decît Empire State Building, care au la baza lor multe vieți omenești zdrobite.

Cîrduri de rațe înotau pe apele fluviului, printre volburi, veneau pînă în buza prăpastiei, poate chiar aruncau o privire de vale, dar n-am văzut nici una să cadă victimă. Poate uneori se întîmplă. Oare ce pățește o rață, dacă o ia Niagara ? Un om, într-un butoi de cauciuc, a trecut-o. Mi se pare că pe furiș, fiindcă nu-i voie ; așa cum nu-i voie să te arunci de pe podul Brooklyn. De ce să pui oamenilor asemenea interdicții, cînd nu-i vorba de sinucidere, ci de încercarea virtuții ?

Am luat insula în lung și m-am dus pînă la extremitatea unde ține calea fluviului și-l desparte în două. Apa venea repede, sărea peste praguri, grăbită, încercîndu-și forța ; mi s-a părut deodată că seamănă cu o armată în goană spre cîmpul de luptă, războinică, nu pot spune nesocotită, con-

ştientă de rolul ei, ştiind că ea e totul şi vrea nerăbdătoare să se sacrifice. Are natura atribute omeneşti, sau merg prea departe ?

O frumoasă statuie de bronz, în mijlocul insulei, înfăţişează un bărbat cu numele Nikola Tesla, inventator, născut în Iugoslavia în 1856, mort la New York în 1943. Deşi pe soclul statuii nu scrie, ştiu că a inventat multe, motorul electric asincron, şi altele, curentul polifazat de pildă. Ce de lume a încăput în această Americă, şi tot mai e loc liber ! Dar Nikola Tesla a murit în sărăcie. Cred că dintr-o neînţelegere ; altfel ar fi fost normal să se îmbogăţească.

Pînă să se pună în mişcare mecanismele făcute de oameni, a venit destulă lume ca să fie aglomeraţie. Unul din mecanisme este un ascensor care coboară la nivelul de jos al cascadei, unde fluviul Niagara, refăcut, îşi reia cursul spre lacul Erie, în timp ce în urmă, lupta declanşată de el continuă.

Accept să numesc ascensor acel mecanism de coborîre, fiindcă pe urmă te urcă. Ar fi preţios să-i spui ascensor-descensor, deşi au fost purişti capabili să susţină o asemenea idee, cum au susţinut multe asemenea ; ei însă nu spuneau ascensor, ci urcătoare. Nu lungesc vorba, ci vreau să-mi trag sufletul.

Cineva se plînge că instalaţiile, turnul ascensorului, cu platforme de observaţie deschise asupra priveliştii, sluţesc locul. Nu-i adevărat, Niagara e prea puternică spre a se lăsa sluţită. Mai degrabă ar putea s-o supere construcţiile de pe malul canadian, probabil hidrocentrala, fiindcă prea i se bagă în suflet. Hidrocentrala americană nu se vede.

Ce bine ar fi fost dacă găseam şi la Marele Canion un ascensor, sau un funicular ! Nu-i doar incomod, doar anacronic ; socotesc mai ales neestetic ca la sfîrşitul mileniului al doilea să mergi călare pe asin, ca la începutul primului mileniu. Şi este numai punctul meu de vedere ; asinul ar putea să spună mai multe.

Diferența de nivel a cascadei ar fi meschină pe lîngă renume, abia patruzeci și șapte de metri, nimica toată pe lîngă ce operează oamenii asupra naturii, în adîncime sau înălțime. Forța care se dezlănțuie acolo se datorește în primul rînd nu căderii, ci imensului volum de apă, o mutație smintită, continuă și nescăzută, o agresiune fără obiect, din fericire, căci să aibă ce distruge, nimic n-ar putea să reziste și n-ar mai sta în picioare.

Pămîntul este făcut din trepte, fundul oceanelor, platforma continentală, apoi plaja, cîmpia, dealul, muntele, de la zece mii de metri adîncime, pînă la mai mult de opt mii deasupra mării, vîrful Himalaia. Niagara este și ea o treaptă, dar ar fi trecut nebăgată în seamă dacă era seacă, fără lacurile din nordul Americii, aflate la înălțimi diferite, în terase, cu patruzeci și șapte de metri diferență de nivel între Erie și Ontario. Atît și nimic altceva nu-i Niagara, o răfuială geografică, plină de brutalitate, de izbituri și mugete, o luptă pentru egalizare, lungă de milenii și fără nici o izbîndă, ceva ce la altă scară de timp și de forțe se întîmplă adesea și cu omenirea.

Cum au ponegrit ascensorul, mulți ponegresc și vaporașele care merg sub cascadă. Sigur că ar fi fost altfel dacă descopeream Niagara, ajungînd acolo cu o pirogă indiană. N-am nici o vină că m-am născut mai tîrziu, și n-am nici regrete. Iar vaporului, oricît ar fi fost el de urît, îi păstrez o amintire frumoasă, și-i sînt recunoscător cîrmaciului că nu s-a întors de la jumătatea drumului, ci a mers cu bravură pînă la locul unde eu însumi am admis că trebuie să întoarcă, fiindcă lumea începuse să țipe. Cum să spun ? A mers pînă în locul unde, dacă mai înainta numai un metru, vaporașul se răsturna cu chila în sus și se ducea la fund, lăsînd deasupra numai colacii de salvare, fără oameni.

Am fost sceptic, nu-mi plac aventurile organizate ; costumația mi s-a părut ridicolă, ne-au dat niște mantăi negre, de cauciuc, lungi pînă la glezne, grele și țepene, cu glugi care

acopereau toată fața în afară de ochi, și păreau niște cagule. Privind la cei din jur, am înțeles că nu pot să arăt altfel decît ca ei ; am sperat să nu rămîn cu urme pe toată viața. Nu era însă o simplă regie de teatru, am intrat repede într-o atmosferă pe cale de lichefiere, jumătate aer, jumătate apă, care pătrundea pînă sub cagulă și impunea o altfel de respirație, în spasmuri, ca a oamenilor care se înecă. După o încercare nu mai lungă de cincisprezece minute, omul, întors în mediul lui dinainte, își revine cu ușurință, dar m-am gîndit că marinarilor, după mii de ore și sute de zile, le crescuseră negreșit un fel de bronhii în fața plămînilor. Nu le-am auzit glasul, n-aveau ce ne spune, dar nu m-ar fi mirat să orăcăie ca broaștele.

Pe măsură ce ne apropiam de cascadă, se schimba proporția între aer și apă ; e ușor de înțeles că se producea o întrepătrundere, elementele naturii își modificau structura, ca sub un bombardament atomic, ceea ce nu-i doar o imagine ; urma dezagregarea, și pînă atunci nu se mai vedea bine limita dintre ele, poate nu mai era nici una, în apă fiind tot atîta aer, cîtă apă era în atmosferă.

Așa am putut să percep și să înțeleg Niagara, cînd am ajuns pînă sub streașină și am văzut-o cum se răstoarnă, căci nu curgea, ca o apă, care își păstrează fluiditatea, oricît ar fi de năvalnică. Părea ajunsă în stare solidă, și semăna cu un munte de stîncă albastră, dinamitat pe toată lungimea, așa cum ar cădea el, tot deodată, surpat de la bază.

Las la o parte forțele pe care le pot declanșa oamenii astăzi, iau numai natura, rămasă mai slabă ; pe scara calamităților ei posibile, cascada Niagara, privită din locul unde nu se mai poate merge înainte, ocupă al doilea loc după cutremur, și abia pe urmă vine potopul.

●

La Niagara Falls, un orășel cu o sută de mii de oameni, am văzut, numai într-o jumătate de oră, trei case de pompe

funebre. N-am nici un motiv să presupun că mortalitatea aici este mai mare decît în altă parte, și-atunci nu-mi rămîne să cred altceva decît că dricarii sau vor da faliment, sau se vor strînge de gît unii pe alții ; pe ultimul dintre ei cine o să-l înmormînteze ?

Oamenii trăiesc de pe urma cascadei ; hidrocentrala a făcut să se nască industria electromecanică. A doua industrie este turismul ; pretutindeni am văzut camere de închiriat, în case particulare, ca în Elveția, ca să mă opresc la țara cea mai caracteristică. Motelurile, aflate de obicei pe șosele, aici pătrund pînă în centrul orașului și abundă ; nu vor rămîne însă singurul exemplu.

Și în ascensorul de la cascadă era muzică ; la fel de suavă ca la hotelul din Buffalo. După ce se ciomăgesc între ei de milenii, oamenii au uneori atenții atît de delicate față de semenii lor, încît nu-i mai poți înțelege.

M-am uitat la mașini, în timp ce așteptam autobuzul. În sfîrșit, își reduc dimensiunile ! Nu-i vorba numai de japoneze, Datsun, Toyota și altele ; se adaptează și americanii. După Ford-Fiesta, care-i o bijuterie (deși poate fabricantul o socotește rușinea firmei), am văzut un Chevrolet de nu mi-am crezut ochilor, ziceam că-i falsificat într-un atelier mecanic ; nu, era autentic, cu emblema uzinei. Să-i pui brățară și să-l porți la mînă !

Văd tot mai multe mașini mîncate de rugină și hărtănite ; poate oamenii umblă cu ele fiindcă n-au unde să le arunce, și speră să le risipească pe drum, piesă cu piesă. Cînd a vrut să-și vîndă mașina veche, domnul Andrica n-a găsit pe nimeni s-o cumpere. Atunci a dat-o gratis unui om care s-a înduplecat s-o ia, dar i-a pretins să-i plătească taxa de înscriere la poliție.

Deși eram obișnuit cu mașinile hîrbuite, la Niagara Falls însă am văzut cîteva trecute de orice limită. Una, care a oprit la un semafor roșu, lăsîndu-mi timp s-o privesc bine, avea

flancurile mîncate de rugină, găurite pe toată întinderea, că se vedeau picioarele oamenilor dinăuntru.

Între timp, a venit și autobuzul, fără să întîrzie. Șoferul a coborît, dar fiindcă nu era ora de plecare, nu ne-a dat drumul înăuntru ; aș fi vrut să stau jos, umblam de la cinci dimineața, ca să nu mai spun de cînd tot umblu ! Era un om antipatic, diform deși tînăr, cu șolduri de babă grasă. În schimb, dacă la noi se uita urît, făcea ochi dulci unei fete, o gîscă, pe care, dealtfel, a și poftit-o să urce, înaintea noastră. Mi-am luat satisfacția, m-am uitat la șoldurile lui revărsate și mi-am spus că are destulă pedeapsă. Tocmai atunci un om cobora treptele unei case de lemn de alături ; întîi am crezut că este paralitic și m-am dus să-l sprijin. Era numai beat, un portorican slăbuț și simpatic, starea lui nu mi-a trezit repulsie, aș fi vrut să știe că i-aș fi ținut partea, așa, fiindcă părea un om de omenie. Se chinuia atît ca să meargă, atît se torsiona, atît de greu făcea pașii, cu genunchii țepeni, încît un moment am crezut că are picioare de lemn, proteze fără articulații.

Dacă am plecat, n-am mai avut nimic împotriva șoferului, și nu vreau să-l critic. Dar m-am uitat la el cu mirare, fiindcă a oprit la toate trecerile de cale ferată, cele fără barieră, anunțate de un semn anumit, o cruce alungită, „a sfîntului Andrei“ cunoscută de toți automobiliștii, mai ales de cei care au plătit amendă. Știam regula, a nu opri, în adevăratul înțeles al cuvîntului, a nu sta pe loc o secundă, este una din contravențiile grave ; n-o discut, prea puțini o respectă dacă nu vine trenul și n-are cine să-i amendeze ; într-o zi pot s-o pățească, fie cu trenul, fie cu poliția.

Însă șoferul nostru nu se mulțumea cu oprirea ; deschidea ușa și-o ținea așa cîteva secunde. Prima oară am crezut că văzuse încă vreo fată și-o poftea să urce, ca să nu-și uite năravul. Nu, nu erau fete pe șosea. Treceam printr-o zonă industrială, cu multe căi ferate fără barieră ; la toate, șoferul oprea și deschidea ușa. Putea fi o manie ? Curînd am observat

și la alții aceeași comportare și am înțeles că era o prescripție ; ca oprirea să fie mai bine marcată, să nu rămînă nici un echivoc, nici un prilej de discuție. Am judecat-o fără părtinire și am admis-o. Nu-i o stupiditate, America are o experiență mai veche decît a noastră și în ceea ce privește circulația, și se preocupă mai mult de psihologia șoferului. Două gesturi obligatorii se întăresc unul pe altul. Opririle la intersecțiile din orașe marcate cu semnul de obligație se respectă chiar atunci cînd pare ridicol, și de multe ori este. N-am văzut pe nimeni să se răzvrătească. Și dacă este să mă iau după observațiile mele, iarăși mă întreb cine face în America sutele de mii de accidente mortale ?

Ieri, un camion cu remorcă zăcea răsturnat pe taluzul șoselei ; probabil nu fuseseră victime, cabina era întreagă. Asta a fost tot ; în toate celelalte drumuri n-am văzut nici cel mai mic dintre accidente.

Buffalo nu mă interesa, era doar un punct de trecere, dar dacă m-am întors de la Niagara n-am stat degeaba și cum timp rămăsese pînă seara, am bătut străzile și am descoperit cîte ceva din componentele orașului.

La ora patru și jumătate, lumea ieșea de la slujbe, toți deodată, valuri după valuri, se revărsau în stradă, era ca o hemoragie, mă așteptam să rămînă în urmă vine sparte. Toți aveau figurile obosite, mergeau fuga spre casă, preocupați, febrili, cu privirea puțin halucinată. Un bărbat, într-o mașină leproasă, aștepta la un colț de stradă ; a venit o femeie muncită, cenușie, s-a urcat alături, desigur nevasta, lucrau în locuri diferite, terminau la aceeași oră, el venea s-o ia, zilnic, tot anul, toată viața. Era replica perechii de la Washington, bărbatul care și-a dus nevasta la slujbă, dimineața, și s-au sărutat prelung înainte ca ea să coboare din mașină ; aceia însă păreau mai bogați și mai aristocratici. Oare cînd el venea s-o ia, seara, se sărutau din nou înainte de a pleca spre casă ?

Cei de la Buffalo n-au făcut nici un gest de efuziune, erau probabil obosiți, puțin acri, și poate se sărutaseră dimineața. Știam ce-o să se întîmple cu ei, li se vedea pe față, urma o noapte de odihnă după o seară de plictiseală.

În oraș trăiesc peste jumătatea milionului de oameni care își datorează existența, cred că prosperă, traficului portuar și industriilor, lemn, aramă, petrol, motoare, aeronautică, aparatură electrică; vecinătatea Niagarei, cu sursa ei de energie electrică, este determinantă în toate acestea. Există și aici o zonă unde se etalează bunăstarea și luxul, o demonstrare a resurselor, ca în toate orașele americane, Main Street (Strada Mare, sau Principală) cu spații largi, o urbanistică princiară, clădiri moderne, cu pretenții, unele foarte reușite, echilibrate, elegante și somptuoase. În apropiere, am văzut însă și blocuri de locuințe ieftine, nu mizere dar triste, de cărămidă brună, care nu știu de ce nu se elimină din construcții, cu intrări sărace, cu boarfe pe la ferestre. Iar dincolo de ele, printr-o trecere bruscă, dimensiunea verticală dispare, se înșiră căsuțe de lemn placat cu lame de metal, sau de material plastic, mici locuințe individuale, atît de răspîndite și de iubite în America, fiindcă sînt plăcute și ieftine. Am văzut printre ele și reședințe luxoase, vile, cu parcuri și peluze. Însă cele mai multe rămîn modeste, înghesuite, adesea la un metru una de alta. Am vizitat casa lui Pit, la Oakland, și înăuntru am găsit, fără mari pretenții, tot ce-i trebuie unui om ca să trăiască izolat și confortabil. Cînd aceste case se degradează, în orașe mici mai cu seamă, și în cartiere mai neprielnice, sînt lăsate în părăsire.

Întorcîndu-mă spre centru, am văzut o biserică frumoasă, catedrala episcopală Sfîntul Paul, de piatră roz, înnegrită de vreme, cu o turlă ca a bisericilor de lemn din Maramureș. Blocurile din jur, destul de înghesuite și de două ori mai înalte, nu izbuteau s-o strivească.

În altă direcție, într-un spațiu liber de mii de metri pătrați, trona primăria, o clădire uriașă, un mausoleu masiv,

de piatră cenușie, semănînd cu un monument asiro-caldeian, cu o cupolă babilonică. Mi-a mai împăcat puțin privirea un obelisc de piatră, aflat în față, simplu, cu linii echilibrate, cu niște lei la picioare ; aceștia nu supărau, dar puteau să lipsească. Monumentul este închinat lui Mc.Kinley, fără nici un prenume ; probabil că e vorba de William Mc.Kinley, al douăzeci și cincilea președinte, dar mă fac că nu știu ; primăria ar fi putut să scrie, sub nume.

Pe deasupra unor cartiere trec autostrăzi suprapuse pe patru nivele ; vuietul lor îl întrece pe al cascadei ; pentru un oraș nu prea mare, mișcarea e nefirească.

Privite de jos, autostrăzile nu sînt frumoase, orașele suferă o stîlcire. Iar zgomotul mașinilor care își încrucișează traiectoriile la înălțime, fără să le vezi, rămînînd o necunoscută tiranică, poate să te ducă la o boală gravă și incurabilă, numită obișnuință.

Abia mai tîrziu, în vestul Americii, am văzut pe alocuri poduri și autostrăzi suspendate construite integral din beton, care este, după credința mea, un material mai puțin sonor, mai blînd și mai dulce decît fierul. Pînă acolo, pretutindeni erau grinzi metalice, tabliere robuste, cu un planșeu de beton turnat deasupra. Dar fierul trebuie vopsit periodic, și nu-i lucru ușor, și tot rugineşte. Cînd am trecut pe sub podurile de peste Chicago River, m-a apucat mila de primărie, că mult n-au să mai țină, și sînt cu zecile și vor costa milioane să fie înlocuite ; în multe locuri fierul era mîncat de rugină, prefăcut în dantelă, de mă miram că nu s-au prăbușit încă.

Cumpărînd azi una, mîine alta, fructe și alte lucruri de mîncare, am constatat că ambalajele de material plastic s-au eliminat aproape cu totul, și nu-i rău, fiindcă produsul acesta imputrescibil și imperisabil devine o pacoste a naturii, nu vom mai avea loc de el după o vreme. S-au reintrodus pungile de hîrtie, solide, uneori uriașe, capabile să cuprindă zeci de kilograme, și să reziste. Dar se face atîta risipă cu ele, că mi-a fost milă. Risipa este o caracteristică a Americii, am observat

înainte de a-mi spune domnul Andrica. La ambalaj, fiecare produs se pune într-o pungă, apoi se grupează mai multe produse și se pun în altă pungă, iar la urmă toate pungile se pun într-o pungă mamut, de hîrtie groasă. De multe ori, dacă pare că nu-i deajuns, se mai pune încă una. Cînd despachetezi, se umple camera de hîrtie, volumul ei este mult mai mare decît al cumpărăturilor și uneori le întrece chiar și în greutate.

Am zăbovit cam mult cu ce-am spus despre Buffalo, care rămîne o etapă secundară, dar voi fi scutit să le spun mai tîrziu, căci toate se potrivesc și în alte părți ale Americii.

O fi ridicol, totuși n-am putut face altfel, seara m-am dus la autogară și-am mai pus cincizeci de cenți în locker ; se împlineau douăzeci și patru de ore de cînd sosisem, și taxa trebuia plătită din nou, după lege. Stă cineva să controleze ? La Cleveland, unde am făcut asemeni, dar cu o oră întîrziere, m-am temut că au să mă amendeze, făcîndu-mă de ocară. Da de unde ! Nimănui nu i-a păsat de mine.

17

Mă hotărîsem să plec spre Cleveland la ora douăsprezece, să nu mă mai scol cu noaptea în cap și să intru direct în viteză. Dar pînă cînd puteam să dorm, dacă mă culcasem la șapte seara ? La cinci dimineața eram în picioare, fără voia mea, și chiar dacă pe urmă am făcut totul în lene, lăsînd intenționat să treacă timpul, cu cafeaua, cu bărbieritul, cu dușul și cu strînsul bagajului, la ora șapte tot eram gata, n-aveam decît să mă duc la autogară și să plec cu un autobuz mai devreme.

Plătisem hotelul la venire. Cucoana care îmi luase banii

ar fi trebuit să-mi dea doi dolari restul, dar a uitat, sau nu-i avea la îndemînă. Cum de atunci înainte mi-a zîmbit de cîte ori am întîlnit-o, am gîndit că se socotea răsplătită, deși doi dolari putea să fie prea ieftin. Cînd am predat cheia, să plec, era altcineva la biroul de recepție, un funcționar, care s-a uitat în registru și mi-a spus : Un moment, domnule ! Apoi mi-a întins o chitanță, am iscălit-o și mi-a înmînat cei doi dolari ; îi și uitasem. Zîmbetul cucoanei fusese pe gratis.

În drum spre autogară, am văzut soarele printre blocuri, încă jos, mare și roșu ; mi-am dat seama deodată ce departe sînt de casă, am înțeles altfel decît teoretic, prin simțuri directe, că mă aflu în America. Fiindcă soarele aici abia răsărise, iar la București peste cîteva ore avea să amurgească. La sosire, îmi potrivisem numai ceasul ; acum abia am înțeles că trebuie să-mi potrivesc și raporturile cu oamenii de acasă ; cînd eu sînt pe drum, ei își dorm somnul de noapte. Multă răvășeală mi-a produs în minte și în suflet acest decalaj, pierdut din vedere.

La autogară, clădire nouă, elegantă, curată, am sosit prea devreme, autobuzul pleca la ora opt, mi-am pus bagajul la ușă și am pornit în inspecție. Fotoliile din toate sălile de așteptare au atașat în față un mic aparat de televiziune ; pui un ban și funcționează. Prea puțini țin seama de ele ; cînd pleacă la drum oamenii au gîndul la altele. Mi-a rămas timp să meditez la ceea ce înseamnă, în viața mea, ideea plecării ; nu cred în tristul rondel al lui Edmond Haraucourt, că mori cîte puțin cu orice plecare. Dimpotrivă, dacă un timp nu pot pleca nicăieri, îmi place și îmi face bine să mă duc în gară, mă înzdrăvenește să văd trenurile. Acum am să mă satur ; viața mea este marcată de plecări și de sosiri, anunțate pe ecranele de televizor din aerogări și aeroporturi, care urmăresc mișcarea autobuzelor și avioanelor, *Arrival*, *Departure*.

Fiind primul, mi-am luat locul în față. La opt și zece, cu o întîrziere nemotivată, am plecat din Buffalo, mulțumit

de tot ce făcusem acolo, mai puțin de ideea că ora șapte seara e bine să te găsească în cameră. Pe hartă, șoseaua mergea pe malul lacului Erie. Iarăși m-a înșelat scara prea mică a hărții, lacul era departe, nu l-am văzut. Peisajul mi s-a părut calm, fără mult relief, cîmp, coline și dealuri nu prea înalte, cu păduri tinere, în formație și abia începînd să se coloreze; toamna aici pare cu vreo două săptămîni în întîrziere. Pe mari întinderi n-am întîlnit decît vii rare, nici nu-i o regiune potrivită pentru ele, apoi puțin porumb și restul pîrloage, alcătuind marea rezervă agricolă a Americii. Nu știu pe unde ar fi trebuit s-o iau ca să găsesc grînarele, nu le-am văzut, deși toată lumea știe că există, fiindcă recolta lor prisosește.

Erie este un oraș fără zgîrie-nori, cu un număr de buildinguri modeste; restul, cartiere cu căsuțe înghesuite, chiar și cu mai puțin de un metru între ele.

Șoferii Greyhoundului nu sînt toți din același aluat și nu au dreptul în egală măsură la caracterizarea scrisă deasupra parbrizului. Din trei care s-au schimbat între Boston și Buffalo, primul era de-o placiditate enervantă, dealtfel a și pierdut o jumătate de oră pe drum, fără să-i pese; al doilea, mai operativ și cu mai multă vlagă, a recuperat întîrzierea, cu sînge rece și fără să se umfle în pene; al treilea, nervos și neatent, m-ar fi neliniștit pe o șosea mai puțin lesnicioasă decît este autostrada.

Spre ora prînzului, am intrat în statul Ohio; nu-i nici o demarcație decît o placardă cu urarea obișnuită: „Fiți bine veniți...". Dar de o parte și de alta a ei, moravurile și legile pot să fie diferite, ceea ce mi se pare nefiresc și anacronic, cînd unitatea Americii e de mult împlinită. Diferențele acestea sînt cel puțin inconfortabile, ca să nu spun cîtă pagubă pot să aducă în unele treburi ale țării. Dar tradiția, deși nu foarte veche, se păstrează cu încăpățînare, și dacă un stat nu vrea să adopte o lege a veținului, cînd ea este în mod evident mai bună, socotește că așa își afirmă independența. În această

privință, m-a contrariat și puțin a lipsit să nu mă enerveze, opinia domnului Andrica despre democrația americană, pe care, dealtminteri, nu trebuie să mi-o explice nimeni. Dar nu înțeleg de ce un stat, iar în interiorul statului un județ, și în interiorul județului un municipiu, își tipărește propriile lui manuale de școală și refuză să accepte altele ? „În semn de libertate !“ susține domnul Andrica. Eu îndrăznesc a-i spune : „N-ar fi mai bine să se caute manualul ideal și să-l adopte toată lumea ?“. „Nu, ar fi o îngrădire a libertății. Și-apoi, cine îmi garantează că un manual este mai bun decît altul ?“

Cu toată stima pe care i-o port domnului Andrica, și cu toată recunoștința pentru multe ce-am învățat de la dînsul, teoria aceasta mi s-a părut cam obtuză. Am încercat să lărgesc puțin discuția, am mers la cartea de literatură, la nume consacrate și respectate de toată lumea. Domnul Andrica nu vrea să le recunoască, își păstrează dreptul să-și facă singur opiniile, împotriva oricăror alte opinii. „Chiar dacă sînt de o competență verificată ?“ „Chiar și atunci. Altfel democrația este primejduită.“

La Cleveland am ajuns curînd după-amiază, a fost o etapă scurtă și plăcută, numai că se înnourase și stătea să plouă. Hotelul, recomandat de la New York, era la cinci minute de autogară, mai luxos decît aș fi avut nevoie, și mult mai ieftin decît s-ar crede. N-am pierdut timp mult, într-o jumătate de oră eram în cameră, dar nu înțelegeam de ce un domn negru, de la biroul de recepție, mi-a spus să aștept într-un fotoliu și pe urmă a uitat de mine. Curînd l-a înlocuit o doamnă negresă, m-am dus la ea și a fost mai milostivă, fără să-mi spună de ce așteptasem. Mai tot personalul era de aceeași culoare, și în hotel mișunau călători negri ; părea că este un sediu. Femeia care m-a condus în cameră mi-a arătat cum funcționează încuietorile și m-a sfătuit să mă folosesc de toate.

Camera era frumoasă, baia modernă, n-aveam ziduri în fața ferestrei, m-a supărat numai gălăgia unor familii de negri, care făceau o petrecere cu strigăte.

Nu-l cunoșteam pe domnul Andrica, aveam o recomandație de la New York, unită cu sfatul de a-l căuta negreșit, căci el îmi putea vorbi despre colonia românească. I-am telefonat și, cu toată vîrsta, căci este un octogenar, imigrat din 1921, cu toată sănătatea pusă la încercare, fiind după o operație recentă de cataractă, într-o jumătate de oră era în holul hotelului. Față de această amabilitate, urmată de altele, poate ar fi trebuit să trec peste mica noastră neînțelegere, dar cred că ar fi fost o pagubă și pentru unul, și pentru altul. Un gentleman înțelege cu ușurință.

Mai întîi de toate, domnul Andrica m-a poftit să stăm de vorbă la barul hotelului. I-am spus că nu beau nimic la această oră și că mai bine am merge pe stradă, deși începuse să plouă. A insistat, îi era sete, l-am urmat cu bunăvoință și ne-am așezat la o masă. Cum nu venea nimeni să ne servească, am propus să ne mutăm la tejghea, unde treaba merge mai repede. „Eu mi-s domn ! mi-a replicat domnul Andrica. N-o să stau cocoțat pe scaunele alea înalte !“ Cum n-a venit nimeni să ne afle nevoile, am plecat după o jumătate de oră, cu demnitatea domnului Andrica păstrată, dar cu setea nepotolită.

În drum spre ieșire, în hol, ne-am întîlnit cu un român, domnul Andrica a făcut prezentările, n-am reținut numele. Am aflat că persoana aceea avea cincizeci și cinci de ani ; părea mai tînăr. Era îmbrăcat modest, cu haine cam lustruite, funcționar, nu om de afaceri. Se născuse în America, vorbea destul de corect românește, nu învățase în familie, ci la școală ; se străduise, deși nu-l silea nimeni, simțea poate în sufletul lui legături ancestrale. Și totuși era un american, se vedea cît de colo, fără să pot spune pe ce mă bizui, în afară de accent și fizionomie, dar mi se pare că ajunge. Impresia mea este că fizionomia omului venit în America se transformă cu

timpul, se adaptează, pînă ce capătă un aer comun, caracteristic. Poate să nu fie deloc așa, sau să fie numai în parte, poate sînt victima unei fixații ; tipul americanului s-a format în ochii mei înainte de a vedea vreunul, nu știu pe ce căi, probabil printr-o intuiție greșită, și cu toate corecțiile făcute mai tîrziu, ceva a rămas ca în vechea imagine. De pildă, o anumită lividitate a obrazului, cred că dedusă din primele filme, alb-negru, cu contraste puternice, și din fotografiile prost reproduse. Obrazul căpăta o structură apoasă, părea o carnație celulară care ducea la mărirea feței, la o supraper-sonalizare ofensivă, în pofida aerului candid și a privirii adesea naive. Obsedat poate de caricaturile Unchiului Sam, cunoscute din copilărie, cînd erau foarte răspîndite prin ziare și prin revistele ilustrate, am ajuns la o generalizare rămasă în ochii mei chiar și astăzi. Și acum mi se pare că, printr-un ciudat fenomen biologic, dinții omului din America sînt mai mari, mai puternici, iar cei de sus, din față, ies puțin în afară, ca să se vadă mai bine. Într-un fel impresia mi-a fost confirmată și întărită de dantura vedetelor, atît de exagerat pusă în evidență, că uneori devenea ea însăși caricaturală, cu toată spelndoarea ei extraordinară.

Din scurta noastră convorbire în trei, mi-am dat seama că domnul Andrica este unul din stîlpii coloniei române de la Cleveland, ceea ce se cunoaște că-i place. Primul drum pe care l-am făcut prin ploaie, în centrul orașului, a fost la Biblioteca municipală, o mîndrie. Pînă acolo, după controversa cu manualele de școală, am aflat cîte ceva despre religie, deși sînt inert în fața subiectului, n-am nici pasiune, nici pricepere. Printre altele, interlocutorul mi-a vorbit, și nu știu de ce, decît poate ca să mă îngrozească, despre preoții unuia din rituri, care își fac slujba cu un șarpe încolăcit în jurul gîtului. Iată ceva ce nu dovedește nimic pentru mine. Preotul spune credincioșilor : „Dacă eu sînt un păcătos și greșesc față de Domnul, acest șarpe să mă muște !“ Uneori șarpele mușcă, preotul cade

mort în fața altarului... Poate așa credința crește, dar devine păgînă.

La Bibliotecă am mers fiindcă are o secție de literatură românească. N-ar fi de mirare cu numărul de români care trăiesc la Cleveland. Am găsit o boxă de trei metri lungime, cu două rafturi puse față în față, într-unul cărți românești, în celălalt portugheze ; apropierea nu putea să mă supere, dimpotrivă, cărțile erau însă în număr meschin, nici una cu adevărat remarcabilă, care să ne reprezinte, și în nici un caz nu puteau să alcătuiască o literatură. Le-am trecut în revistă, sperînd să găsesc vreuna mai de doamne-ajută, m-am uitat în fișa atașată la urmă ; în decursul anilor nu le consultaseră decît trei-patru oameni ; cea mai recentă dată era din 1975, după care urma uitarea.

Domnul Andrica era mîndru de existența bibliotecii, deși îmi spusese el însuși că o frecventează prea puțină lume. O fetiță de vreo șaisprezece ani, elevă de școală, umbla să-și aleagă o carte ; nici una din cîte a frunzărit nu-mi era cunoscută. Interogînd-o despre preocupările ei, domnul Andrica i-a spus că și eu eram scriitor, deși nu știa nimic despre mine ; îi fusesem recomandat și își făcea datoria de compatriot și de gazdă. Fetița însă știa, citise, și nu și-a ascuns bucuria ; nu putea să fie fără o mică emoție că ne întîlneam așa, cu totul din întîmplare, atît de departe de țară. Venise de șase luni, se strămutase la tatăl ei, aflat aici de multă vreme ; spera să se adapteze. Efuziunea ei, care nu s-a epuizat repede, l-a contrariat puțin pe domnul Andrica, într-un fel îi scăpam din mînă, eram altceva decît își închipuise cînd își dăduse osteneala să mă ia la remorcă ; aveam și eu mijloace de propulsie. „Te cunoaște!" s-a mirat, cu un fel de acreală. Fiindcă el nu mă cunoștea, mă luase pe credit, nu citise nici una din cărțile mele, deși era stîlpul coloniei române.

Nu sînt din cei care se simt vexați în asemenea situații, nici prin minte nu mi-ar fi trecut să-i fac reproșuri, mai ales la o vîrstă, și după o operație de cataractă, cînd lectura e obo-

sitoare și dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Altcineva, de pildă fetița de alături, ar fi putut să-i spună că fusese timp înainte.

Domnul Andrica vorbește perfect românește, după aproape șaizeci de ani trăiți în America. Accentul transilvănean, pe care și-l păstrează neschimbat, l-a ferit de accentul limbii americane, cum l-am auzit la alții, strămutați de mai puțină vreme.

Nu mi-a plăcut, și spun, cu riscul să-l supăr, sfatul pe care l-a dat acestei fetițe, să ia cît mai des și cît mai multe cărți românești, chiar dacă nu le citește, numai ca să se marcheze în fișă. „Așa fac și eu, a mărturisit domnul Andrica, altfel se desființează biblioteca !" După o vorbă românească, pe care probabil domnul Andrica a uitat-o, deși vorbește atît de corect limba, asta înseamnă să ne furăm singuri căciula. Ce folos că biblioteca va continua să existe, dacă nimeni nu va citi cărțile ? Fetița mi-a și spus că nu prea are ce să aleagă, că va începe să cumpere cărți în engleză... Sigur, așa se întîmplă ; încetul cu încetul va uita limba, copiii ei vor avea dinții mai mari decît ea, și ieșiți puțin în afară. Chiar domnul Andrica mi-a spus că la biserica românească slujba se face în englezește șase zile pe săptămînă. Există o școală pe lîngă biserică, unde se predă limba noastră, dar nu mai vine nimeni.

Dacă am pus degetul pe rană, nu m-a determinat vreo dezamăgire personală ; în raftul sărac al bibliotecii am găsit și două din cărțile mele, deși nu cele mai potrivite. Dar, în sfîrșit, erau acolo. Atît că nici ele nu mai fuseseră consultate de patru ani încoace, cum se vedea scris în fișă, nu le luase nici măcar domnul Andrica, după sfatul dat fetei.

Mai era pînă la ora de masă, am mers să văd o redacție de ziar, „Cleveland Post", un cotidian de primă importanță, într-o clădire nouă, pe malul lacului Erie. Locul era ales cu intenție, lîngă calea ferată ; o linie de garaj, anume făcută, aducea vagoanele de hîrtie pînă în fața depozitului, de unde sulurile se rostogoleau de-a dreptul la rotativă. N-am întrebat în ce tiraj se tipărește ziarul, și în cîte pagini, probabil multe,

dacă se căutase o soluţie specială pentru adusul hîrtiei ; n-am vrut să aflu, nici o cifră nu mai putea să mă impresioneze, după ce văzusem *New York Times,* care dumineca apare în peste patru sute de pagini, un geamantan de hîrtie. Nici nu înţeleg cum se difuzează ; oamenii îl găsesc în faţa uşii.

În acea redacţie domnul Andrica îşi trăise veacul în a doua parte a vieţii, după ce mai înainte scosese un ziar, şi alte publicaţii, în româneşte. Acum era la pensie şi m-a dus la fosta lui masă de lucru, unde ne-am aşezat şi am stat de vorbă nesupăraţi de nimeni. Era o sală mare, cu zeci de birouri, redacţie tipic americană. Oamenii îşi vedeau de lucru, nimeni nu ne-a întrebat ce facem acolo. Şi nimeni nu stătea cu picioarele pe masă ; s-a pierdut obiceiul, nu doar la Cleveland, ci în toată America.

Gazda mea a început prin a deschide sertarele mesei, deşi eu, unul, socotesc că n-ar mai fi avut dreptul. Ceva îmi depăşea înţelegerea, se pare că domnul Andrica avea aici drepturi pînă la moarte, era ca în casa lui, stăpîn pe biroul unde încetase să mai lucreze. Dovadă că a dat iama în rechizitele ziarului, a luat cu pumnul din sertare şi a vrut să-mi umple buzunarele cu creioane, pixuri, radiere, blocnotesuri, să-mi încarce braţele cu topuri de hîrtie care zăceau stive. N-aveam nevoie de nimic, l-am rugat să nu mă împovăreze, în timp ce mă gîndeam la o redacţie de ziar, nu săracă, unde lucrasem în tinereţe. Omul de serviciu ne împărţea cu zgîrcenie ştraifuri tăiate prost din hîrtie de rotativă, deşeuri aduse din tipografie, care agăţau penița şi absorbeau cerneala ca sugativa.

Domnul Andrica tocmai îmi vorbea despre risipa care se face în America ; în toate domeniile. Aveam un exemplu în faţă ; nimeni nu ţine seama de acele articole pe care gazda mea vroise să mi le dăruiască. N-or fi o avuţie, n-o sărăci ziarul dintr-atîta, totuşi reprezintă o valoare şi ar trebui păzită... Toate se fac sub semnul risipei, fiindcă peste tot este o enormă supraproducţie, şi nu se simte. Încaltea ce se întîmplă cu alimentele, m-ar umple de revoltă dacă n-aş şti cît este de

incurabil. Ar trebui să vină o grea vreme de foamete, ca oamenii să înțeleagă. Cu mîncarea care se risipește s-ar putea hrăni jumătate din Europa. Să lăsăm Europa, domnule Andrica, o suferi ea de multe, dar deocamdată nu moare de foame; mai bine să ne gîndim la Biafra și la alte locuri de pe fața pămîntului.

Văd că în caietul meu s-a șters cifra, nu pot să spun cîți cîini și cîte pisici trăiesc în America, țin minte doar că pentru fiecare se plătește trei dolari taxă, și că hrana lor, produsă de industrii speciale, costă un miliard de dolari pe an, constatat prin statistică și computer.

În timp ce vorbeam așa, a trecut pe lîngă noi o fată grasă, care l-a salutat pe domnul Andrica. „Din cauza mîncării, mi-a explicat acesta. Dar o cunosc, e o fată cu voință, o să se mai îngrașe ce-o să se mai îngrașe, pe urmă o să înceapă cura de slăbire".

Știu, am mai aflat și din alte părți, e un stil, numai că nu toată lumea are voință. La Los Angeles, cînd un om se îngrașă peste măsură, se duce la fermă, să slăbească. N-am înțeles, dar așa se spune. De fapt ferma este un motel, în afara orașului, unde, pentru cincizeci de dolari pe zi, grașii sînt înfometați științific, și cu o rigoare draconică. Slăbesc, în schimb, se întorc hămesiți, cu o poftă de mîncare crescută. Și așa se constituie ciclul.

N-am crezut, nu pot crede nici astăzi că obezitatea, așa cum am văzut-o cu groază, n-are și cauze organice, o predispoziție, un dereglaj al metabolismului. Nu, doar mîncarea! susține domnul Andrica. Este prea multă, prea variată, prea la îndemînă, prea ispititoare, i se face prea multă reclamă! Reclamă da, i se face, ore de emisiune la televizor, am văzut cîteva mostre și mi-am închipuit că dacă produsele se impun așa seară de seară, nu poți scăpa de tentație.

Sînt supermarketuri unde se găsesc pînă la douăzeci de mii de articole alimentare. Cum să treci pe lîngă ele? Industria semipreparatelor congelate a contribuit și ea ca oamenii să

ajungă mai ușor la îmbuibare. Gospodinele nu mai trebuie să meargă în piață, să cumpere și să gătească, nici nu mai au timp dealtfel. Aprovizionarea se face de obicei cu toptanul, sîmbăta și duminica ; prăvăliile alimentare rămîn deschise anume. Se cumpără mîncare pe toată săptămîna, se pune la congelat, nu rămîne decît să desfaci țipla, să bagi mîncarea la cuptor sau să arunci steak-ul pe plită. Salate și garnituri de toate felurile sînt gata făcute, în cutii de material plastic, n-ai decît să le răstorni în farfurie și masa e gata.

Dar ce hartane de pasăre, mustoase și rumenite, cu pielea sonoră și gata să plesnească nu găsești la supermarketuri, învîrtindu-se în rotisoare și făcîndu-ți cu ochiul ! Nu se cumpără toate, ar fi imposibil ; din jumătate în jumătate de oră prețul acestor produse ispititoare se reduce, fiindcă se socotesc învechite, și ce nu se vinde pînă seara, se aruncă. Am văzut și eu, pe lîngă ce mi-a spus domnul Andrica. Într-o cafeterie, la San Francisco, am cerut un steak și m-am așezat la bar, în fața plitei, să-l văd cum se frige. Mie nu-mi este rușine să stau pe scaunele acelea înalte, cu coatele pe tejgheaua de metal inoxidabil, ba chiar îmi place. Nu era lume, bucătarul s-a dus după paravan, să fumeze, ferindu-se să stea în fața mea cu țigara în gură și să-mi dea fumul în nas, cum se obișnuiește prin alte locuri. Fata care servea a băgat de seamă că friptura începe să fumege și l-a tras de mînecă. M-am uitat la bucătar cum a întors carnea cu o lopățică ; n-avea nimic, de cîte ori în viața mea n-am mîncat fripturi cu adevărat arse, și am tăcut din gură, gîndind că aproapele meu n-are nici atîta. Dar bucătarul socotea altfel, a aruncat friptura în coș, a pus să se facă alta, fără să piardă vremea, și mi-a cerut scuze pentru întîrziere. Și doar nu eram într-un restaurant de lux, ci într-o biată cafeterie populară.

L-am întrebat pe informatorul meu de ce atunci, dacă-i atîta abundență, nu se îngrașă și cîinii ? A, lor li se dă mîncarea cu gramul !

Fiindcă tot vorbeam de mîncare, domnul Andrica a pus

mîna pe telefon și a sunat la restaurant, să rezerve o masă. Știu că așa se obișnuiește, nu sînt venit de pe gîrlă, dar uneori mi se pare exagerat, cînd nu-i vorba de o masă cu pretenții. Cu tot caracterul lor frust și sportiv, cum îi știm, americanilor le cam place pompa ; chiar în restaurantele mai modeste e regula să stai la ușă, pînă ce vine un chelner și te conduce la masă, cu mult ifos. Dar, în sfîrșit, nu-i un păcat, mai ales într-o vreme cînd lumea își pierde încetul cu încetul obiceiurile frumoase. Întrebîndu-l pe domnul Andrica dacă era într-adevăr obligatoriu să rețină masa, mi-a răspuns, ca în barul hotelului : „Eu mi-s domn și trebuie să-mi respect rangul". Totuși nu era îmbrăcat de gală, avea o cămașă vînătă, descheiată la gît, cum nu poartă domnii, dar care mie mi-l făcea foarte simpatic, căci, de predilecție, nici eu nu umblam altfel. Apoi o haină fantezistă, în carouri, cu desenul dominat de un roz-pastel ca obrazul de înger. Dacă adaug pantalonii, negri, cam scurți și cu turul larg, e de înțeles că domnul Andrica nu e robul protocolului, deși își apără cu atîta vitejie demnitatea.

Pînă să mergem la masă, am vizitat restul redacției și o parte din tipografie, care s-a modernizat recent, au dispărut linotipele. Ce s-a făcut cu linotipiștii ? Erau treizeci și cinci, cine a vrut a ieșit la pensie ; celorlalți li s-a dat o compensație bănească și toată lumea a fost mulțumită. Acum redactorii lucrează în fața unui computer, cu o claviatură ca a mașinii de scris, costă cinci mii de dolari bucata, și textul bătut de ei este înregistrat direct în tipografie, pe cale fotografică.

Restaurantul nu era departe, peste un scuar pavat cu lespezi de piatră, cu un bazin la mijloc, la etajul al treizeci și optulea, ultimul, al unui building modern, de metal și sticlă.

Totul a decurs cu ceremonie, o funcționară a căutat în registru numele domnului Andrica, spre a se convinge că avea masa reținută, apoi, fără să ne întrebe de cravată, ne-a dat pe mîna unei negrese micuțe, în rochie verde strînsă pe trup, care a luat-o înainte, să ne conducă. Am văzut-o din spate, unduindu-și șoldurile de parcă erau puse pe suspensie cardanică,

dansau în toate direcțiile, adică fata se cam fîțîia, cum se spune pe românește ; aș fi fost curios să știu dacă gazda mea mai ținea minte cuvîntul. Dar am vorbit despre altceva, pînă să-mi aducă supa de ceapă, și pe urmă peștele.

Au venit după noi cîteva perechi de tineri, le-am studiat cu atenție bunele maniere. Au învățat undeva, se cunoaște, poate există școli speciale. Fetele erau gătite și grave, puțin țepene, controlîndu-și gesturile cu grijă, căci purtarea lor la un asemenea dineu poate să aibă consecințe. Pentru o fată invitația unui tînăr la *dinner*, într-un restaurant cu renume, este un eveniment despre care ea, familia ei și prietenii vorbesc toată săptămîna. Dacă invitația nu se repetă, urmează o grea dezolare, poate o catastrofă, e o dovadă că fata n-a știut să se poarte. Se vedea ușor ce fîstîcite erau bietele !

Tinerii nu se lăsau mai prejos decît ele cît privește gateala, cu cravata frumos înnodată, riguros în ax cu omușorul, cu haina încheiată la cîți nasturi se cere, cu manșetele ieșite din mîneci cît se cuvine. Se țineau drept, urmîndu-și invitata prevenitori, gata să-i asculte dorințele, iar negresa micuță, care mergea înaintea lor să-i conducă la masă, își răsucea șoldurile cu un talent fantastic. Tînărul trăgea scaunul, aștepta ceremonios ca fata să se așeze, apoi îl împingea la loc, așa cum învățase sau cum văzuse în filme ; numai că la această ultimă mișcare cîte unul o cam scrîntea, cum se întîmplă de obicei la sfîrșitul unei încercări grele, sau se trezea în el un vechi reflex western și se bușea în scaun fără să-și dozeze forța, încît puțin lipsea să rupă picioarele fetei în picioarele mesei.

Direcția restaurantului avea pentru aceste perechi atenții speciale, și printre ele, imposibil să nu fie remarcată, era preparatul clătitelor la vedere. O sobiță care scotea limbi de flăcări se punea între băiat și fată, pe propria lor masă, chelnerul ținea tigaia deasupra, și odată clătita gata le-o răsturna de-a dreptul în farfurie. Flacăra sobiței îmi plăcea, făcea să joace umbrele prin colțuri, crea mistere, dar cred că nu era

ușor s-o suporți de-aproape, mi-am dat seama după cum recula perechea, și după cum li se afuma pe față zîmbetul țeapăn.

Cel mai mult mi-a plăcut acolo priveliștea, cum se încadra în fereastra de la etajul al treizeci și optulea ; eram așezați bine, vedeam malul lacului, luminat puternic — încă o risipă ar fi spus domnul Andrica. Ar fi avut dreptate, în principiu ; ar fi greșit însă din punct de vedere cronologic, confundînd viața modernă cu cea preistorică.

Deși ploua și căzuse noaptea, micul aerodrom de pe chei era în plină forfotă, avioane de turism cu patru sau șase locuri decolau și aterzau încontinuu, iar printre ele se strecurau elicopterele. Cum să stingi lumina ? Și ce ne-am fi făcut dacă la plecare am fi găsit orașul în beznă ?

Întîrziasem în chip imprudent, se făcuse ora nouă și jumătate, și cînd am ieșit în stradă, deși în plin centru, parcă eram într-o lume pustie ; rar trecea cîte o mașină, iar oameni pe jos n-am văzut nici unul pînă la hotel, cîteva sute de metri. La masă, ca ultim subiect, domnul Andrica îmi vorbise de înmulțirea rapidă a negrilor. În altă ordine de idei, acum, pe drum, nu găsise să-mi spună ceva mai frumos, decît ce proporții luase criminalitatea la Cleveland ; chiar în clipa aceea era posibil ca un om să înjunghie pe altul ; poate ambulanța și mașinile poliției ale căror sirene se auzeau în depărtare se duceau la locul crimei.

Unul din motivele datorită căruia populația neagră crește repede este felul cum privesc ei familia și procreația. Sînt foarte mulți copii nelegitimi, foarte multe mame abandonate. Poate bărbatul nu le părăsește în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci se mută în altă parte, se ascunde, nu-i greu să-și schimbe chiar identitatea ; faci o declarație la poliție, și gata. Însă pentru copiii fără tată ajutoarele de la stat sînt atît de temeinice, încît femeile rămase singure trăiesc mai bine decît cu ceea ce cîștigă bărbatul ; așa, procreația devine o profesiune. Domnul Andrica socotește că în două sute de ani negrii vor fi populația majoritară. Cred că se înșeală, procesul va fi mult

mai rapid, afară dacă nu s-ar întîmpla o mutație istorică, nepre-văzută, o schimbare în evoluția lumii sau în structura planetei. Omul meu socotește că albii vor trebui să se adapteze, nu-i altă soluție. El speră într-o întrepătrundere, în crearea unei rase noi, dar pînă acum, eu, unul, n-am văzut semne. Am văzut în schimb că manechinele din vitrine reproduc tot mai des tipul negru, cu totul disproporționat față de raportul între populații ; în unele locuri sînt dominante, în altele exclusive.

Despre discriminările din trecut, domnul Andrica spune că s-a vorbit cu exagerare ; admit că este posibil, era un subiect de agitație politică în lupta dintre partide. Că linșajul a fost mai degrabă o gogoriță ; în nord nu s-a practicat niciodată, în sud s-au cunoscut într-adevăr cazuri, dar cu totul rare. Sigur că ideea procenfului redus nu mă consolează, bestialitatea rămîne ceea ce este. Totuși, mă întreb ce umanitate a vrut să servească literatura și cinematograful, multiplicînd metoda, ajungînd la generalizarea ei, care într-o vreme a băgat groaza în sufletele noastre și ne-a umplut de revoltă ? Aș vrea să-l întreb pe domnul Faulkner cît este de tipică povestea cu negrul lui, care dealtfel scapă de spînzurătoare, fiindcă se găsește un alb să-l apere.

Iar acum, fiindcă întîrziasem, mergeam cu frica în sîn, prin cel mai monumental cartier al orașului. Domnul Andrica m-a lăsat în fața hotelului, nu era cu mașina, și avea un drum lung pînă acasă. Nu puteam să-l conduc, nu încape vorbă, și am fost cam îngrijorat de soarta lui, pînă cînd am vorbit la telefon, a doua zi dimineața.

Multe ore din noapte au petrecut negrii prin camerele vecine, au strigat, s-au fugărit pe coridoare. Oriunde în altă parte și cu orice alți oameni aș fi deschis ușa și le-aș fi cerut să facă liniște. Pielea mea albă era acum o primejdie, și o umilință.

Îl rugasem pe domnul Andrica să-mi înlesnească vizita la

o uzină de automobile. Mi-a telefonat la opt şi jumătate, să-mi spună că nu-i posibil, toate uzinele sînt în grevă. Am ciulit urechile, o grevă în America mă interesa mai mult chiar decît fabricaţia automobilului. Dar nu era ceva serios, a continuat el ; cînd nu au chef de lucru, sau dacă vor să meargă în Florida, oamenii fac grevă, iar sindicatul îi plăteşte. Nu se întîmplă nimic grav, e mai degrabă o glumă. Îmi ascundea adevărul, ca să scape de mine ?

Am insistat, să văd măcar o altă industrie. S-a adresat unui prieten sau cunoscut, român de-ai noştri, om de afaceri, persoană influentă, preşedintele nu ştiu cărei asociaţii. Acea persoană însă n-a avut timp pentru mine ; nu-i ceream nimic, decît o intervenţie minimă, nu aşteptam daruri de la el, nici măcar să mă invite la masă, căci nici eu n-aş fi avut timp. Dar barem să fi fost în el puţină curiozitate, dacă de emoţie nu putea fi vorba ; să mă fi întrebat cum de-am ajuns în oraşul lui, şi ce impresie mi-a făcut, cu ce plec în suflet. „Ei uite, i-aş fi răspuns, nu avusesem intenţia să vin la Cleveland ; m-am răzgîndit numai ca să văd colonia română ; fusese o scăpare, cum aş fi putut să trec pe alături ?“ După cum se vede, colonia română, în afară de domnul Andrica, n-a pierdut nici un minut pentru mine. Persoana aceea importantă mi-a făcut totuşi un serviciu, de la distanţă : punîndu-şi în joc influenţa lui, ca om de afaceri, mi-a reţinut cameră la un hotel din Chicago, unde mi se spusese că e mare afluenţă de lume, a, nu din cauza Papei, ci a unor congrese ; Papa tocmai plecase. Un hotel cam scump pentru mine, patruzeci de dolari camera, domnul acela nu putea să intre în relaţii cu altul, de mîna doua. M-am dus, ca să nu-l fac de rîs dacă îşi pusese obrazul ; numai că preţul era cincizeci şi nouă de dolari, nu patruzeci, şi n-am vrut să-i dau, de ruşinea celor care nu pot să-i aibă. Hotelul a fost bucuros să mă piardă, într-adevăr, era multă aglomeraţie, şi o cameră eliberată semăna cu mana cerească.

Nu pot să spun că m-am bucurat cînd mai tîrziu, la New

York, am citit într-un ziar scris românește că domnul de la Cleveland se află sub anchetă pentru nu știu ce coțcărie ; poate o punea la cale tocmai în dimineața cînd eram eu acolo.

Mi-am dat întîlnire cu domnul Andrica la ora unu, pînă atunci avea treabă ; pica bine, simțeam nevoia să fiu și singur, să mă plimb de capul meu, să văd cu ochii mei și să nu-mi vorbească nimeni. Deși soare, era frig, mi-am pus balonseidul, tot ce am mai gros cu mine. Acum mi se pare puțin și mi-e frică de zile mai friguroase ; peste două săptămîni, în sud, va fi prea mult și voi socoti cu ingratitudine că mă incomodează.

Trecînd pe la autogară să pun cincizeci de cenți în locker, m-am gîndit că port valiza cu mine degeaba. Două cămăși, două slipuri, două pijamale plus un flacon de detergent și mărunțișurile încap în geanta de drum, înghesuite, și pot să mă lipsesc de celelalte. Am mai folosit cîte ceva din ele, fiindcă tot le tîrăsc după mine, altfel n-aș fi avut neapărată nevoie. E bine să mergi cu bagaje puține, să ți le gospodărești economic ; te simți mai liber, și simți chiar o mîndrie bărbătească, fiindcă în orice om, dacă nu-i un leneș, și un nevolnic, există un Robinson Crusoe.

Am mers o bună bucată de drum pe bulevardul Euclid, fosta mîndrie a orașului ; într-adevăr se degradează, lumea se retrage, prăvăliile devin dughene, dar mai are mult pînă să ajungă la stadiul nefericit al unor cartiere din New York, care dealtfel încep să fie redescoperite. Poate într-o zi va fi salvat și bulevardul Euclid. De o parte și de alta a lui apar perimetre monumentale, grandori care au rămas izolate, în contrast cu străzile vecine, ca niște bazare, cu mărfuri amestecate, unele proaste, cu viermuială și gălăgie.

Am văzut, ca și la New York, probabil voi vedea și-n alte orașe, calcanele unor case acoperite cu picturi decorative, uneori izbutite, chiar artistice și unele uimitoare. Ideea e bună, orice calcan este o sluțenie. Cum o asemenea operă costă, și am întrebat cine o finanțează, am aflat că municipalitatea urmărește să vină așa în ajutorul pictorilor aflați în criză de lucru.

Am observat, ca și la Buffalo, negri, de obicei tineri, cu fizionomii mai evoluate, bine îmbrăcați, îngrijiți, la locul lor, preocupați de bunele maniere. Probabil și în sînul acestei comunități sînt familii de categorii diferite, iar societatea se împarte și ea pe clase. La Las Vegas am văzut chiar un negru boier ; voi povesti despre el cînd voi ajunge acolo.

Domnul Andrica a venit punctual, cu mașina, pe care, deși recent operat la amîndoi ochii, o conduce fără dificultate. Am mers mai întîi în vechiul cartier românesc, de la începuturile imigrației, unde n-aș fi știut să mă duc singur. Căsuțele de lemn, acoperit acum cu lame de aluminiu, mi s-au părut curățele, nu le-aș fi dat cu piciorul ; domnul Andrica însă le socotește mizere. Populația românească s-a mutat într-un cartier mai ales, și în locul ei a venit altă lume ; așa se întîmplă în multe alte locuri, parcă oamenii, imigrați odată, au o nevoie continuă să emigreze. Pe bulevardul Detroit, la numărul 6 203, mai există prima biserică românească făcută la începutul secolului. Mi s-a făcut milă cît putea să fie de mică, o bisericuță de cărămidă roșie, simplă, care părea oropsită. Au cumpărat-o imigranții ruși și a rămas a lor pînă astăzi.

La numărul 5 705 este fostul sediu al ziarului „America". În apropiere, două cîrciumi, care au aparținut, după cum se mai poate citi pe zid, una lui Socaci, și alta lui Miron (cu ortografia americană : Myron's). Prima hală de alimente românească se numea „Carpatina". Am fost și-am văzut-o. Pînă acolo am mai dat de o cîrciumă, a lui Mihai Bîrză din Sălișteș și de-o brutărie, a lui Dănilă Radu. Pe urmă de un club, Ion Dragalina ; unul, Crăciun, avea întreprindere de pompe funebre.

Erau destule nume, ca să nu mă îndoiesc de istoria cartierului. Acești oameni au început să vină încă de la sfîrșitul celuilalt secol și imigrația lor a continuat multă vreme. Odată ajunși în America, au adoptat drapelul românesc, roșu, galben și albastru, spre indignarea cancelariilor austro-ungare.

Toți acești oameni erau țărani, veneau să muncească și să strîngă bani, fiindcă în America se cîștiga mult mai bine

decît în imperiu. Acolo, un om vrednic primea cel mult o coroană pe zi, iar aici echivalentul a cinci sau şase coroane. Nu aveau ambiţii mari, nu veneau la mitul bogăţiei americane, ci vroiau să-şi facă puţină stare. Năzuinţa lor era să strîngă o mie de dolari, plus cheltuielile de drum, şi să se întoarcă în ţară. S-au întors numai douăzeci la sută. Dar cei care au rămas, îsi spun români, se gîndesc şi astăzi la România, chiar dacă au uitat limba şi au dinţii din faţă mai mari decît primele generaţii venite în America.

În afară de transilvăneni, au imigrat oameni şi din Oltenia, din vreo cinci comune aflate în sudul Doljului. Statul oferea fiecăruia optzeci de hectare de teren arabil, fără plată, cu condiţia să fie lucrat, şi omul să-şi facă o colibă. Pentru toată gospodăria plătea zece dolari pe an, o taxă simbolică.

Bucovinenii s-au stabilit în Canada. Din Muntenia şi Moldova au venit preoţi ; mi-e peste putinţă să înţeleg cum şi de ce, dar trebuie să-l cred pe domnul Andrica. Unele din aceste feţe bisericeşti au fost oameni răi, mi-a spus el, fără alte explicaţii. Imigranţii, ţărani în totalitate, îndeobşte nu aveau încredere în intelectuali, socoteau că umblă să se căpătuiască fără să-şi verse sudoarea frunţii. Însă în ceea ce priveşte sudoarea frunţii, informatorul meu are o optică puţin cam ciudată. El îi judecă foarte aspru pe imigranţii de dată mai recentă, în proporţie inversă cu primii, intelectuali aproape în totalitatea lor, cu profesiuni rentabile, medici, arhitecţi, ingineri, învinuindu-i că muncesc prea mult, ca să cîştige parale. Dar acesta este spiritul Americii, toată lumea vrea să cîştige, să-şi facă rezerve la bancă ; şi apoi grija pentru ziua de mîine, pentru o stare mai bună nu înseamnă lăcomie. Am înţeles însă de unde porneşte ranchiuna ; marele păcat al acestor oameni este că nu dau obol bisericii. Domnul Andrica are de ce să-i cîrtească, fiind susţinătorul credinţei ; am înţeles fără să-mi spună. Rolul lui în biserică trebuie să fie de primă importanţă, de vreme ce strana principală, în stînga, îi aparţine ; cea din dreapta este a ţîrcovnicilor.

Am fost să văd biserica nouă, într-un cartier mult diferit de primul, un parc cu arbori majestuoşi, cu alei şi peluze, cu spaţii mari, pentru oameni cu dare de mînă. Românii s-au grupat în jurul bisericii, principalul lor element de coeziune, al doilea fiind folclorul şi încercarea de a împrospăta amintirea unor obiceiuri şi datini. Pentru rest, oamenii se înglobează în comunitatea americană.

Arhitectura noului lor lăcaş de închinăciune e inspirată de bisericile de lemn din Maramureş, goticul românesc, mai alungit decît altele, totuşi neagresiv, ci plin de blîndeţe şi de căldură, datorită materialului, dar nu mai puţin înrudit cu peisajul, cu dealurile şi cu brazii, într-o unduire de baladă. Materialele moderne folosite în această arhitectură veche, betonul, metalele, zidăria, nu m-au şocat, deşi prin ele ideea iniţială se pierde ; dar rămîne o frumuseţe, la care am subscris, făcînd abstracţie că este prea colorată şi prea rece. Nu ştiu ce să spun despre Maica Domnului, de deasupra intrării, lucrată în email pe alamă ; mă tem că mereu va părea nouă, cînd celelalte în jur au să se patineze ; fără ea ar fi fost mult mai bine. Ai crede că lucrarea aceasta sclipindă nu urmăreşte să dovedească altceva decît prisosul de bani, opulenţa locală, căci pare făcută din materiale scumpe, giuvaeruri şi aur. Ortodoxia se americanizează, ca şi fizionomia oamenilor. Îmi cer iertare domnului Andrica şi enoriaşilor, ştiind că părerea mea o să-i contrarieze ; cineva, într-un tîrziu, îmi va da dreptate. Dealtfel, s-ar putea ca materialul să nu dureze şi să se descompună înainte de a avea timp să se învecheasică.

Legate de biserică, sînt o sumă de acareturi chivernisite, muzeul etnografic, şcoala, cantina. Pe un perete este o friză în bronz, care decora pavilionul românesc la expoziţia de la New York, din preajma celui de-al doilea război ; a fost achiziţionată împreună cu alte obiecte, dar nu mi s-a spus preţul, cum se obişnuieşte în America. Şi aş vrea să-l cunosc, ca să ştiu în ce măsură a fost o tranzacţie comercială, în sensul de vînzare-cumpărare. Oare statul român nu putuse s-o dăruiască ?

Preotul, un transilvănean cu fizionomie tipic americană, corpolent, cu trăsături mari, carnivore, vioi, cordial, mi-a adresat totuşi un zîmbet ironic pentru indiferenţa mea faţă de biserică, socotind că este o convertire recentă. I-am răspuns, nedreptăţit, că nu mi-am schimbat niciodată credinţa şi sentimentele numai pentru trebuinţa unei cauze. M-am mirat că îmi cunoştea destul de bine biografia, dar numai pînă la un punct al vieţii. N-am observat dacă îmi ştia şi bibliografia ; ar fi fost de folos, cărţile mele mă reprezintă mai bine decît faptele mele nescrise.

La cantină se pregătea masa de peşte, de vineri seara. Poate să fie inspirată de Biblie, caracterul ei însă este laic şi lucrativ, căci aşa se măresc fondurile şcolii şi ale bisericii. Participă enoriaşii, dar vine şi altă lume ; sala, care era gata aranjată, cu mesele puse, mi s-a părut că ar putea să cuprindă mare mulţime de oameni. Pe lîngă personalul cantinei, îşi dau osteneala doamne voluntare, din comunitate. Masa costă trei sau patru dolari, nu mai sînt sigur, n-am avut de ce da atenţie, şi se bucură de renume. Mi-am închipuit cum aveau să vină oamenii peste cîteva ceasuri, cum avea să se spună rugăciunea, şi pe urmă să se aducă peştele, ca la reuniunile Mîntuitorului cu apostolii. Oare nu s-o simţi nimeni trist de această gastronomie cucernică ? Poate că nu, poate că oamenii sînt preocupaţi de mîncare, de nimic altceva ; ce-i al Domnului dau dimineaţa, la liturghie.

La sfîrşit, am vizitat şi oraşul, în desfăşurarea lui orizontală, care la o populaţie sub două milioane de locuitori, se întinde pe şaptezeci de kilometri. O oră în cap n-a fost destul să văd decît o parte, zeci de hectare de parcuri, cu arbori, cu gazoane cum poate nu erau nici la Londra ; în acest decor se depănau, în mersul maşinii, case ca în decorurile de teatru, prea frumoase, prea curate ca să pară reale, apoi vile şi reşedinţe cu mari pretenţii, dar nu palate, pentru o lume situată de la mijlociu înainte, pînă la treapta cea mai de sus a scării. Ca în atîtea cartiere asemănătoare, cum sînt în toate oraşele,

locuințele acestea n-au nici o împrejmuire. Ierarhia li se poate stabili nu doar după valoarea construcției, ci și după dimensiunile spațiului care le înconjoară. Blocuri de locuințe sînt foarte puține, am văzut unele cu pretenții, pe „Coasta de Aur", în vestul orașului, apoi cîteva în centru ; restul buildingurilor par menite să dea orașului un profil de Manhattan, cu destinație de afaceri. În sfîrșit, nu lipsesc nici blocurile cu locuințe ieftine, proprietate municipală și uneori federală, destinate populației cu mijloace modeste.

Altceva n-am mai văzut la Cleveland decît hala de alimente, unde domnul Andrica a socotit că merită să mă ducă. Merita, așa e, era o desfătare. Zeci de coșuri ale abundenței, nu unul, se revărsau pe tarabe și în galantare și nu mai părea un tîrg, cu de-ale gurii, ci o expoziție de naturi moarte, datorate celor mai mari meșteri ai picturii. Știu că sînt oameni cărora le place să meargă prin piețe, să vadă, chiar dacă nu cumpără ; am fost și eu, în mai multe rînduri, și uneori am văzut colțuri atrăgătoare, mai ales toamna, cînd natura se întrece în a-și etala bogățiile ; dar niciodată nu mi-am lăsat inima acolo, și n-am simțit nevoia să aplaud. Acum, prima oară, am recunoscut că o piață poate să reprezinte o frumusețe, prin ea însăși, dezlegată cu totul de ideea îngurgitării. Am luat brînză „gorgonzola", veritabilă, cu etichete autentice, importată din Italia, am împachetat-o ermetic și am îngurgitat din ea timp de trei zile. Despre rest nu pomenesc nimic, n-am un criteriu de alegere și nici nu pot să le enumăr pe toate. Cine este pofticios, să se gîndească la ceva de mîncare, indiferent speța, la o raritate dorită de multă vreme, să-i spună numele și eu îi dau asigurarea că putea fi găsită în hala de alimente de la Cleveland.

Cu acestea, mi-am luat rămas bun de la domnul Andrica, încărcat de recunoștință. Dacă din cîte am spus unele n-au să-i placă, nu-i vina mea, să mă înțeleagă. În avionul care m-a dus acasă, am cunoscut un intelectual român, de la Cleveland. Era un om voinic, cu fața mare, albă și puțin apoasă, întocmai,

nu înşir vorbe de pomană, cu dinţii de sus, din faţă, ieşiţi puţin în afară, chiar aşa, este o observaţie, nu o obsesie. Ce vină am eu dacă omul acesta mi-a vorbit de zîzaniile din jurul bisericii române, pe care o vizitasem şi de unde plecasem cu semne de îndoială ? Chiar dacă nu avea dreptate, faptul că nu se abţinea să cîrtească era o dovadă de nemulţumire. Dacă el făcea parte dintr-o tabără ostilă comunităţii, comunitatea ar fi trebuit să poarte de grijă ca toţi din sînul ei, care se declară români printr-o origine neuitată, să se aibă ca fraţii.

Seara se făcuse frig şi veneau nori de ploaie.

18

Mi-am pierdut locul din faţă în autobuz, deşi fusesem primul la uşă. Înainte de a ne da drumul pe peron, şoferul a îmbarcat o serie de călători veniţi tocmai atunci de pe altă linie, care se transbordau pentru Chicago. M-am resemnat, dar cu regret, fiindcă într-adevăr peisajul, privit pe geamurile laterale, se pierde mai mult de jumătate. Un tînăr s-a aşezat lîngă mine şi m-a incomodat tot timpul, m-a înghesuit, căutîndu-şi o poziţie mai bună, să doarmă. Nu spun că era nepoliticos, o asemenea noţiune trebuie exclusă, se afla în stadiul de evoluţie cînd sigur n-o putea înţelege, totul i se părea firesc în manifestările sale, dovadă că în momentele cînd deschidea ochii îmi zîmbea cu amiciţie, fără să-şi dea seama că mă împingea cu cotul în burtă. Probabil aşa sînt mulţi tineri în America, nedesprinşi de spiritul western şi cowboy, mergînd în lume cu şaua calului pe un umăr şi cu laso-ul în mînă, chiar dacă n-au călărit niciodată. Va mai trebui să treacă timp pînă să invite o fată la *dinner* şi s-o aşeze pe scaun cu mişcări elegante.

Tot publicul din autobuz era mai incomod de astă dată, mai mare proporția de negri, femei mai ales, cu copii gălăgioși și fără astîmpăr. Nici o clipă n-a contenit forfota printre scaune, a fost un du-te vino continuu, îi apucau pe toți nevoile și se duceau în spate, la cabina de toaletă, în așa fel concepută, din fericire, cu darul ei de absorbție chimică, încît nu poate deveni mizerabilă nici după o întrebuințare necivilizată. O femeie cu vreo trei copii mici a trecut de nenumărate ori pe lîngă mine, ducînd pe cîte unul în brațe, și de fiecare dată pe blugii ei mai apărea o udătură. Cînd am ajuns la Chicago, autobuzul, cu hîrtii aruncate pe jos, cu resturi de mîncare și cu tot felul de mizerii, semăna cu o cocină.

Deși plecasem pe o vreme rece și destul de senină, curînd a început ploaia și a plouat lugubru aproape tot drumul. Gîndurile mele n-au fost nici ele mai luminoase ; aproape că m-aș fi întors la New York.

Mergeam iarăși printre păduri în refacere, printre crînguri, alternîndu-se cu ogoare de porumb scăldate în apă. Așa cum își deschidea drumul prin ploaie, bătut parcă de valuri, autobuzul părea o corabie pe care o aștepta naufragiul.

La ora douăsprezece, după ce trecusem în statul Indiana, am făcut popas la o mică autogară, care avea și cafeterie, unde lumea s-a grăbit să-și potolească foamea ; așa e la drum, dacă ar fi fost undeva la treabă ar fi lăsat-o nepotolită. Chiar și eu, călcîndu-mi obișnuința, am luat o supă, deși n-aveam nevoie, numai fiindcă îmi plăcea ideea. Am mai spus cîtă duioșie îmi trezește o supă fierbinte, poate prin trimiteri în urmă, pînă la amintirile din vremea copilăriei.

Autogara era o construcție nouă, bine întreținută, confortabilă și elegantă. La început am socotit că n-ar fi fost nevoie de atîta cheltuială pentru un popas de pe marginea drumului, unde călătorii n-au timp să vadă cum sînt pereții, ferestrele, ușile și pardoseala. Dar stînd acolo o jumătate de oră, am simțit deodată că îmi era mai bine, mi se năștea în suflet o stare de mulțumire, și am înțeles că se datora lucrurilor frumoase.

Peste acestea cădea de sus, din surse invizibile, o muzică de vrajă, unduită și dulce, o nemaipomenită împletire de sunete, care, deși abia se auzea, părea mai puternică decît ploaia de afară. Dar pe măsură ce îmi era mai bine și îmi scuturam gîndurile posomorîte, creștea în mine dorul de casă, cu o duioșie și caldă, și tristă. Mergeam spre Vest și mereu tot mai departe.

În continuare, șoseaua a urmărit în linie dreaptă frontiera cu statul Michigan ; n-aș fi știut dacă nu vedeam pe hartă ; era un peisaj de cîmpie, fără repere. După un timp, ploaia a devenit furioasă, cerul s-a făcut negru ca noaptea și, orbecăind prin valurile de apă, am crezut că n-o să mai fie nici o scăpare. M-am gîndit la pantofii care iau apă, m-am văzut pe străzile din Chicago, cu valiza în mînă și cu umbrela deasupra capului, condamnat să nu am nici o bucurie, să rămîn închis într-o odaie străină și să mă uit pe fereastră. Atunci, trecînd peste hărmălaia din autobuz, peste înghiontelile tînărului de lîngă mine, mi-am adunat toate puterile din suflet și i-am cerut providenței să mă ajute, să țină seama că am venit de departe și ar fi nedrept să nu văd altceva din oraș decît zidul din fața ferestrei. Mai tîrziu, la Seatle am folosit același procedeu, acum aveam exercițiu, și roadele lui s-au văzut, deși cu multă întîrziere.

Peste un sfert de oră, ploaia a stat și puțin mai tîrziu am văzut zgîrie norii din Chicago, strălucind în soare.

După ce am renunțat la camera rezervată, m-am urcat într-un taximetru și l-am rugat pe șofer să mă ducă la un hotel sigur și convenabil, și negreșit în centrul orașului. Știam că o să mă ducă unde o să-i convină lui, dar altceva nu puteam face, îmi rămînea să mă bizui pe soartă. Mereu îi spuneam : „Dar în centru !“ M-a întrebat dacă sînt venit cu afaceri. Puteam oare să fac impresia ? Pe urmă, m-am gîndit că în engleză cuvîntul business acoperă o sferă mult mai mare decît în interpretarea europeană, cuprinzînd chiar și pe voiajorii comerciali care merg din oraș în oraș, să-și ofere mașinile de spălat vase, sau și mai puțin, ață de cusut și nasturi. Șoferul, un negru simpatic dar șmecher, fiindcă mi-a cerut cinci dolari

și pe urmă a lăsat la trei, fără multă discuție, m-a dus la un hotel cu adevărat central, dar foarte vechi și cam lăsat în părăsire. Știind că în oraș era mare afluență de oameni, m-am mulțumit cu atîta, și bine am făcut, am văzut pe urmă, se țineau vreo trei congrese și participanții umpleau hotelurile. Poate portoricanul de la recepție, și ascensorul, și camera îndoielnică m-au determinat să-mi scurtez șederea în Chicago și să plec cu o zi mai devreme decît hotărîsem, luni dimineața. Trebuia să-mi fac rezervația la avion, mă despărțeam de Greyhound, am întrebat unde sînt agențiile de zbor și am fost îndrumat în Bulevardul Michigan. Nu știam ce poate el să însemne, un bulevard ca atîtea altele, dar cînd am ajuns, nu era nici departe, m-am pomenit pe o cale împărătească, așa îmi vine să-i spun pentru desfășurarea ei liberă și bogată, o stăpînă a spațiului. Cum am dat colțul, m-a întîmpinat un vînt puternic, umed și rece, dar n-a putut să-mi facă o impresie neplăcută, era și-n el o grandoare imperială, fiindcă venea de peste întinderea lacului Michigan, aflat drept în față.

Privind în fugă casele de pe o latură, clădiri solide și impunătoare, privind parcurile de pe latura cealaltă, iar dincolo de ele apa liberă, care făcea ca orașul să n-aibă limită pămîntească, am ajuns pe loc la credința că dacă voi parcurge întreg bulevardul, mă voi putea mulțumi cu atît, fără să mai am nevoie de altceva, ca să știu ce înseamnă Chicago.

Am găsit cîteva agenții de zbor, toate în birouri mari și luxoase, cu uși de sticlă, dar fiind sîmbătă erau închise. Atunci i-am telefonat domnului Palmer, să-i cer sfatul. Așa i-am și spus, din prima clipă, să nu creadă că am nevoie de altceva. Totdeauna fac la fel, mă tem de judecata oamenilor care nu mă cunosc și nu știu ce aștept de la dînșii. Pe domnul Palmer nu-l văzusem niciodată, un prieten de la New York, despre care am povestit cu simpatie și recunoștință, fiindcă m-a ajutat să-mi organizez drumul, îmi dăduse numărul lui de telefon, recomandîndu-mi să-l caut, fiindcă m-ar fi putut îndruma în o mai bună cunoaștere a orașului.

Domnul Palmer mi-a răspuns cu o voce suferindă, dar eu puteam crede că era doar plictisită ; și zău că nu i-aș fi reproșat nimic, cu ce drept pătrundeam în viața lui, într-o sîmbătă seara, cînd orice om speră să se bucure în liniște de week-end ? Deci mi-am luat gîndul că ar putea să-mi închine cîteva ore, sau măcar una, să-mi spună ce era esențial și demn de văzut în orașul unde își ducea viața, prin nu știu ce opțiune. Suferise un infarct miocardic și nu putea părăsi casa, rămînea ca eventual să-i fac o vizită, dar trebuia să știu că locuia foarte departe. I-am mulțumit, n-aveam timp de vizite, i-am luat o piatră de pe inimă, am luat una și de pe inima mea, fiindcă îndată ce-am închis telefonul, m-am simțit mai zdravăn decît în timpul convorbirii.

Seara următoare, cînd văzusem ce mă pricepusem să văd în Chicago, cu o viteză inadmisibilă, dar care merita totuși o laudă, i-am telefonat din nou domnului Palmer, să-mi iau rămas bun și să-l întreb cum o mai duce cu sănătatea. Mirarea mea a fost, de aceea m-am și oprit asupra întîmplării, cînd am de povestit altele, că glasul interlocutorului meu, atît de prăpădit cu o zi înainte, devenise mult mai stenic, mai optimist și chiar vesel. Poate judecasem greșit, poate abia acum i se lua piatra de pe inimă, poate mai înainte îmi purtase de grijă, întrebîndu-se cum m-oi descurca singur. Chiar a fost curios să știe, m-a întrebat ba una, ba alta despre Chicago, de parcă eu aș fi fost gazda și el musafirul. I-am spus că am mers chiar la aeroport, să-mi fac rezervația, agențiile de zbor fiind închise ; a socotit că nu era nevoie, loc găseam chiar cu o jumătate de oră înaintea plecării. Știa desigur mai bine decît mine, dar eu n-aveam dreptul să risc, nu eram la mine acasă, și-apoi, oricum, treaba era făcută, nu mai merita o discuție. Pe scurt, domnul Palmer nu mai contenea să se minuneze că făcusem atîtea, era teribil de satisfăcut pentru mine, devenise foarte dornic să mă cunoască, măcar prin cuvinte, mă descosea despre rosturile mele în viață și în America, simțeam cum mă sfredelește.

Acum, după ce m-am lăudat, stau și mă întreb ce mare lucru făcusem acolo la urma urmelor ? Să încep cu prima oră a dimineții. Abia răsărise soarele, se vedea printre buildinguri și nu lumina decît pieţele, străzile rămîneau reci și umbrite. M-am dus la autogară, cu planul orașului în mînă, am nimerit ușor, fără să întreb pe nimeni, mi-am luat valiza din locker și am adus-o la hotel, nu mă mai întorceam la Greyhound ; de aici înainte, în viața mea apare aeroportul. Pînă să termin cu această corvoadă, soarele se mai ridicase de o suliță, ziua strălucea de lumină, dar în bătaia vîntului și la umbră mă cam ținea în spinare. Revenisem pe Michigan Avenue, într-un loc unde perspectiva era foarte largă și, cu planul în mînă, am făcut o primă recunoaștere a orașului, în partea lui care îmi atrăgea privirile și o socoteam esențială. Comparația nu-i bine făcută, fiindcă nu-mi plac prăjiturile, dar raportîndu-mă la alte persoane și intuindu-le reacțiile, mă simțeam ca în fața unui tort cu cremă de șocolată, care îmi aparținea și nu putea să mi-l ia nimeni ; așa îmi apărea orașul în dimineața aceea, la dispoziția mea și gata să-mi satisfacă plăcerile, decît că era prea mare și nu știam cum să tai prima felie.

Alături, la Institutul de Artă, aflat pe partea lacului, o clădire clasică, de piatră, cu lei la intrare, era o retrospectivă Toulouse-Lautrec și am vrut să intru, socotind că așa mi-aș fi început bine ziua. În ușă, cînd am văzut lumina electrică dinăuntru, m-am răzgîndit și am coborît scările ; pe Toulouse-Lautrec îl cunoșteam cît de cît, nu mai puteam să aflu multe despre el, și oricum era ușor să-l găsesc altă dată, în altă parte. Apoi ce să fi spus despre pictura lui, ca să intereseze într-adevăr pe altcineva ? De mult sînt spuse toate ! Cred că mai de folos a fost că m-am urcat pe un vapor și am văzut orașul din largul lacului, care este de fapt o mare interioară, cu toate caracterele unei mări adevărate, cu apa la fel de limpede și de albastră, și gata oricînd să se înfurie, pînă la furtună și naufragiu. Deși n-am făcut nici o descoperire în acea

scurtă croazieră, de o oră și jumătate, am avut prilejul să-mi rememorez cîteva date sumare, privind istoria galopantă a orașului.

Așa cum se vedea din larg, avea și Chicago micul său Manhattan, oglindindu-și în apă ambițiile. La data aceea situația financiară a New Yorkului nu era strălucită, primea sprijin federal ca să se mențină, și poate dintr-o contribuție venită tocmai de la Chicago, al doilea oraș din America. Dar Chicago, oricît de bine i-ar fi mers și de aici încolo, nu avea cum să devină vreodată primul, decît printr-o catastrofă națională. Căci niciodată în America, și nicăieri în lume, nu este de închipuit un Manhattan ca la New York. Și chiar dacă peste acesta din urmă s-ar abate dificultăți financiare mai mari și ar ajunge în stare falimentară, fiind nevoit să-și scoată la mezat zgîrie-norii, Empire State Building și Rockefeller Center, Manhattan rămîne acolo, indiferent în a cui proprietate, fără să-și piardă înălțimea.

Nu mă duc la istorie departe în urmă, la vremea cînd locul îl stăpîneau indienii, deși de-atunci pînă astăzi au trecut abia ceva mai mult de trei secole. Dar chiar într-o vreme apropiată, la jumătatea secolului dinaintea noastră, Chicago era un orășel unde trăiau patru mii cinci sute de oameni. Acel moment cred că trebuie socotit începutul istoriei ; dacă-i așa, nu-mi rămîne decît să-mi declar incapacitatea de a înțelege cum s-a ajuns la cifra de astăzi, patru milioane, în mai puțin de un secol și jumătate.

Începutul istoriei e determinat de timpul cînd s-a construit calea ferată. Acum mi-a fost dat s-o găsesc în paragină ; dar atunci, în 1852, și după aceea, pe unde trecea ea înfloreau toate, și unde se făcea o gară răsărea un oraș, peste noapte.

Chicago era un centru agricol, mare producător de cereale, iar fînețele din nord, mănoase și nemărginite, îngăduiau creșterea vitelor. A trebuit să vină trenul, ca toate acestea să fie puse în valoare, prin transportul lor rapid în locurile cu mai multă putere de absorbție. Cum n-am simțul negoțului, nici

al administrației, mă uit în urmă cu gura căscată, copleșit de forța oamenilor care au făcut toate acestea, căci fără însușirile lor nemaipomenite, fie printre ele, dacă vreți, samavolnicia și lipsa de scrupule, bogăția pămîntului risca să se ofilească.

La începutul secolului nostru, Chicago era cel mai mare centru al comerțului cu grîne ; n-aș fi crezut. În copilărie îl știusem renumit pentru abatoare. Revistele umoristice se întreceau cu glumele privind numărul de porci sacrificați acolo zilnic, și nu cred să mă înșel cînd îmi aduc aminte că unii dădeau orașului numele de Porcopolis. Într-o mașinărie ca o batoză, dar mult mai lungă, cu fel de fel de instalații mecanice, pe care o știu dintr-un desen comic, se băgau porci vii printr-o parte, iar prin partea cealaltă ieșeau șinagurile de cîrnați, spre satisfacția Unchiului Sam care privea dintr-o coastă și își freca mîinile. Ce era rău, de ce-și băteau joc caricaturiștii ? Pe atunci, medicina nu decretase cît de nesănătoasă este carnea de porc, și ce contraindicați sînt cîrnații.

Se tăiau și animale cornute, carnea mergea la fabricile de conserve, renumite, cum erau renumite și tăbăcăriile unde mergeau pieile. Ce s-ar fi făcut armata americană în deceniul al doilea, cînd a venit să lupte în Europa înfometată, dacă n-ar fi adus după ea vagoane cu conserve de carne, de-au hrănit și trupele aliate, ba chiar populația civilă, dacă n-o fi dat cîte ceva, de milă, pînă și inamicului ? Și, oare, ghetele americane pe care mi le-a luat mama la sfîrșitul războiului nu cumva proveneau, indirect, din surplusurile armatei, piele și talpă fabricate în tăbăcăriile de la Chicago ?

Despre celelalte bogății nu mai vorbesc, oțelării, rafinării de petrol, fabrici de vagoane ; or aduce venituri mai mari, pentru mine nu sînt la fel de renumite ca abatoarele. Aș fi vrut să văd unul din ele, chiar dacă știam că n-ar putea să-mi facă plăcere, dar domnul Palmer fiind suferind, n-a avut cine să mă introducă. Nu era să apelez la domnul Mircea Eliade pentru atîta lucru, mai ales că nu-l cunoșteam personal ; și

apoi putea să fie vegetarian, cum sînt înclinat să-mi închipui, hrănindu-se cu rădăcini, ca sihaştrii.

După ce am defilat cu vaporul pe toată întinderea oraşului, ceea ce face să am astăzi imaginea lui destul de completă şi de clară, am revenit pe Chicago River, de unde plecasem, şi am înaintat pe sub opt poduri, pînă la o bifurcaţie de apă, unde un braţ o ia spre nord, altul spre sud, ducînd în zone care am înţeles că îmi erau interzise, nu de municipalitate, ci de soartă. Nu trebuia să regret deloc, privind planul oraşului cu caroiajul tipic, străzi drepte perpendiculare pe bulevarde, îmi închipuiam cum poate să fie şi eram sigur că dacă m-aş fi dus mai departe n-aş fi descoperit mare lucru. Apoi, o bună parte din toate acestea le văzusem aievea, cînd venisem cu autobuzul şi străbătusem jumătate din oraş, din sud pînă în centru, privind de la înălţimea autostrăzilor aeriene. Cartierele rău famate îmi erau interzise de-a binelea, va fi o lipsă permanentă în investigaţiile mele, ceea ce nu înseamnă că nu ştiu nimic despre ele ; în primul rînd ştiu că nu-i bine să pui piciorul acolo.

Vroiam să merg în partea de nord, unde este o Coastă de Aur, ca la Cleveland, cartierul miliardarilor ; m-am răzgîndit, n-aveam destul timp şi nici cîştigul nu putea să fie prea mare. Cu ce văzusem pînă acum, cu ce-am văzut mai tîrziu, la Hollywood bunăoară, sau la Miami, mi-am făcut o idee suficientă spre a putea spune că dacă aş fi miliardar n-aş locui în asemenea cartiere, ci mi-aş face unul exclusiv pentru mine. Căci miliardarii, în masă, devin şi ei nişte mahalagii, ca toţi mahalagiii, decît că, în loc să se uite peste ulucă, se uită peste paravane de aur.

Aşa cum hotărîsem din prima clipă, mi-am concentrat atenţia asupra Bulevardului Michigan, şi cred că mai bine nici nu puteam face. Sfătuiesc pe oricine să mă imite, chiar şi pe un american care vine prima oară la Chicago ; a doua oară să facă după cum i-or spune alţii, nu mai au ce pierde.

Am avut timp şi pentru o incursiune în adîncime, în

afară de drumul pînă la autogară, care a adăugat şi el ceva la aspectul oraşului, străzi goale, case triste, de cărămidă brună, şi întinse locuri virane, în plin centru. La ceea ce am tot spus despre marile rezerve de spaţiu ale Americii, trebuie să adaug că ele se găsesc chiar şi în aglomeraţii.

Am mers pe Chicago River, reluînd cu piciorul, de-a lungul cheiurilor, drumul făcut mai înainte pe apă. N-am văzut nimic în plus, venisem doar să mă apropii de cele două buildinguri cilindrice amintite altă dată, care nu m-au dezamăgit, ci au fost o bucurie, privite din toate unghiurile, cum devin şi astăzi cînd îmi aduc aminte. La baza lor sînt debarcadere şi garaje pentru iahturi, şi locul se numeşte Marina City. Singurul meu regret pentru frumuseţea lor şi a oraşului este că n-au fost construite în altă parte, fără vecinătăţi greoaie ; de pildă, să le fi pus în perspectiva largă a Bulevardului Michigan. Ce bine le-ar fi stat de o parte şi de alta a fîntînii Buckingham, care reprezintă între fîntîni ceea ce reprezintă ele între buildinguri, dar să le fi despărţit cu spaţii aşa fel studiate, ca să pară tot împreună. Oraşul ar fi căpătat o podoabă monumentală, şi orice consiliu mondial al arhitecţilor i-ar fi dat nota unsprezece, cum nu se obişnuieşte. Aceeaşi notă o pretind pentru clădirea Pan Am, de la New York.

Ştiu că propunerea mea n-ar fi fost acceptată, s-ar fi opus proprietarii de pe partea cealaltă a Bulevardului, cărora li se lua vederea spre lac, grozavul lor privilegiu. Şi poate s-ar fi opus chiar apărătorii fîntînii Buckingham, care, dacă nu li se arăta o machetă în mărime naturală, n-aveau cum să-şi dea seama ce-ar fi însemnat acolo cele două buildinguri cu faţada lor continuă, cu loggii sculptate în adîncime.

Despre fîntînă nu îndrăznesc să-mi dau părerea, n-am văzut-o în funcţiune. N-am putut nici măcar să-mi închipui jocurile de apă, deşi am privit tuburile cu toată atenţia ; o înclinare de cîteva grade a unora sau a altora, sau o duză altfel tăiată puteau să schimbe cu totul imaginea presupusă, aşa că stau deoparte. Nimic nu m-a împiedicat să văd totuşi că

într-un fel semăna cu o cazemată circulară, garnisită cu mitraliere și tunuri, ale căror țevi însă erau îndreptate spre propriul ei centru, ca spre un inamic dinăuntru. Mi le-am închipuit întoarse în afară, acoperind cu focul lor o arie de trei sute șaizeci de grade, și atunci am avut deodată imaginea a ceea ce De Gaulle numea o apărare la toate azimuturile. El însă i-a dat un înțeles mai degrabă politic, căci, deși militar, politica a fost adevărata lui vocație.

Deci, deși n-am văzut-o în funcțiune, judecînd după felul cum e plasată, în cel mai frumos loc de pe Bulevardul Michigan, la rîndul lui cea mai frumoasă arteră din Chicago, îi acord fîntînii tot creditul, mai ales că pe planul orașului, unde sînt peste o sută cincizeci de locuri notate ca demne de o vizită, poartă numărul cincisprezece. Iar blocurile mele, abia numărul optzeci și cinci. Nu sînt ele de vină, dacă n-au fost plasate mai bine.

Nu departe de Marina City, am văzut cum se vopsea în alb unul din acele buildinguri triste, de cărămidă înnegrită. Era aproape gata, și cu toate că partea vopsită avea pete și ar fi meritat să fie albită mai bine, mi se părea o binefacere pentru aspectul orașului. Va să zică socoteau și alții ca mine, dacă se pornise la asemenea treabă costisitoare și complicată. De ce nu s-o face la fel cu toate buildingurile ? Căci doar America și-ar putea îngădui, fără să simtă. Orașele ei ar deveni mult mai vesele.

Două treimi din lungimea Bulevardului Michigan se află la sud de Chicago River, cu parcuri în față, întinse pînă în lac, și cu portul de iahturi, acestea fiind și ele o bogăție și o frumusețe. Treimea rămasă, la nord, are construcții pe amîndouă părțile, trei străzi o despart de malul lacului, sugrumînd-o și luîndu-i perspectiva, dar făcînd-o mai urbană, cu clădiri impunătoare și cu magazine luxoase. Din păcate, acolo se află, sluțind vecinătățile, blocul trapezoidal, cu lame de metal late, puse în diagonală peste fațadă, ca niște contravîntuiri inoportune, care acoperă în mod stupid o bună parte

dintre ferestre. Dacă s-a găsit cineva să accepte un asemenea proiect, hai să zicem ca pe o experiență, de ce nu l-o fi încercat mai întîi la o scară redusă ? Trapezul, de metal negru și sticlă brună, opacă, este unul din cele mai mari buildinguri din Chicago. I-aș da nota unu sub zero, indiferent cît ar fi costat și cîte bogății ar cuprinde, și sfidîndu-i pe toți cîți îl socotesc o izbîndă.

După ce am terminat cu toate acestea, m-am întors în sud și am luat în lung portul de iahturi, cu parcurile, avînd tot timpul în dreapta partea aristocratică a Bulevardului Michigan. De la capătul lui, vreo zece străzi mai departe, am văzut pe plan cartierul chinezesc, cu propria lui primărie, poate în stil de pagodă, dar n-am fost pînă acolo, rezervîndu-mi-l pe cel de la San Francisco, despre care știam că le întrece pe toate.

În marginea portului, am văzut o pistă betonată, pentru patinaj pe rotile. Iată că a sosit prilejul să vorbesc despre acest sport, sau această deprindere răspîndită în toată America ; nu-i de spus puțin lucru, decît că am să economisesc vorbele. Încă din primele zile la New York, mi-au atras privirea tinerii, remarcabili printre ei fiind cei negri, cu mișcările lor inimitabile, care alunecau ca niște duhuri pe străzile asfaltate, fără să lase în urmă vreun zgomot, strecurîndu-se printre mașini cu o îndrăzneală primejdioasă, dar cu un meșteșug și cu un stil demne să fie aplaudate. Am fost atît de sedus, încît m-am gîndit să-mi cumpăr și eu o pereche de patine, ca să le iau acasă, crezînd că dacă le pui în picioare merg singure. Florin, care a văzut multe oase rupte, deși specialitatea lui este alta, m-a adus la realitate și m-a sfătuit să-mi văd de treabă. Am înțeles și m-am lăsat păgubaș, fără regrete, căci am în caracterul meu partea bună de a ști să renunț la ceea ce nu se poate. Păcat că asemenea patine n-au existat cînd eram tînăr. Căci nu-i vorba de acele instrumente greoaie și zgomotoase, cunoscute de multă vreme, cu rotile metalice, pe care nu poți merge nici repede, nici departe, motiv

să nu le folosească decît copiii, pînă la vîrsta cînd încep să înţeleagă ce înseamnă o aspiraţie ; o aspiraţie înseamnă un pas dincolo de datele obişnuite ale vieţii. Aşa sînt aceste patine la care mi-a rămas inima, te duc dincolo de tine însuţi, cu zestrea ta destul de greoaie căpătată de la natură, îţi transformă mersul într-o plutire ; mişcarea ritmică a picioarelor, sacadată cum este, devine o alunecare continuă, parcă pe straturi de aer, un zbor căruia nu-i lipseşte decît înălţimea, deşi senzaţia ei cred că este cuprinsă între impresiile celelalte. Încolo, seamănă cu nişte patine obişnuite, ceva mai elaborate. Secretul rămîn rotilele, uşoare, poate puţin elastice şi total insonore, cu rulmenţi, desigur, ca frecările să fie reduse la minimum. Cu această tehnică, viteza nu mai este proporţională cu efortul depus pentru a o obţine, la fel ca în cazul unei biciclete bune şi uşoare, ci un cîştig inexplicabil, o detaşare de lege, un pas spre mult căutatul şi imposibilul *perpetuum mobile*.

Cineva, neînţelegîndu-mi entuziasmul, ar putea să se întrebe ce avantaj oferă sportul acesta faţă de patinajul pe gheaţă, practicat de atîta lume şi ajuns la performanţe spectaculoase ? E simplu, nimic altceva decît autonomia ; în timp şi în spaţiu. Fiindcă le poţi folosi tot anul, cît nu este zăpadă, şi te poţi duce oriunde, zeci de kilometri dacă îţi trece prin minte, pe orice şosea asfaltată. Or fi şi restricţii, nu ştiu deocamdată, însă nimeni nu le respectă, decît că îşi asumă riscurile, şi poliţia n-am văzut să se amestece. Aştept, e cu totul firesc, să aflu de întreceri sportive, pe felurite distanţe, şi nu m-ar mira ca într-o zi cineva să facă turul Americii. E o idee frumoasă, în vremea noastră de rătăcire, de vicii şi de încălcări ale naturii. Cred că mulţi nevrozaţi ar putea să se vindece, dacă şi-ar lua traista în spate şi patinele în picioare şi, decît să stea cu fruntea în palme, ar face drumul de la un ocean la altul. Sînt sigur că la sosire ar primi cununi de lauri şi medalii de aur. (Cînd transcriu cartea aflu întîmplător că s-a găsit cineva capabil de o asemenea performanţă, a mers pe rotile de la New York la San Francisco. Îmi făcusem însă iluzii

nulve, n-a fost nici o tevatură, înseamnă că n-a primit nici medalii, nici lauri.)

Era duminecă înspre seară, iahturile se întorceau din larg, în șiruri albe, tot mai moderne, tot mai frumoase, tot mai scumpe. Le văzusem și de dimineață, plecînd, și dacă am făcut socoteala, americănește, cît ar putea să coste fiecare, cît nimeni n-ar crede, și cît ar costa cu toatele, m-am bucurat că America e gata să arunce banii pe apă, pentru o mică bucurie omenească, neproductivă. M-am uitat la oameni cum strîngeau pînzele, cum își legau iahturile și se pregăteau să meargă acasă, încărcați de soare și de libertate și m-am gîndit că, așa obosiți cum erau, toți aveau în suflet ceva mai bun decît avuseseră dimineața.

Ajungînd la fîntîna Buckingham, unde m-am oprit pentru o meditație, deși venea întunericul, am privit încă o dată bulevardul, care mă cîștigase, la fel cum mă cîștigaseră parcurile, iahturile și chiar pista de școală și antrenament pentru patinele cu rotile. Lăsînd la o parte podurile mîncate de rugină, tot ce văzusem peste ziuă dovedea opulența orașului ; pînă și hidranții montați în marginea trotuarelor, sau în zidul caselor, aveau de spus ceva despre spiritul Americii. N-am văzut nicăieri o lucrătură atît de solidă și de dimensionată, o risipă de metale și nichelaje, ca la acele robinete uriașe, lucioase și pline de ele însele, ca niște valeți în livrele scumpe, care așteaptă limuzinele cu oaspeți, să le deschidă ușa.

Dacă n-am intrat prin muzee, nu înseamnă că n-am aflat ce au înăuntru ; nimic nu-i de lepădat, pe unele și le-ar dori chiar Italia, patria artei, despre care voi spune îndată. Dar adunîndu-le pe toate, oricît de multe și scumpe, ele nu s-ar putea asemui cu ce se găsește fie numai la Florența lui Leonardo și Michelangelo, unde spiritul lor face parte din bogăția orașului. În schimb, cu bogățiile din jurul meu, așa m-am gîndit, acolo la fîntîna Buckingham, s-ar putea cumpăra nu doar Florența, ci jumătate din Italia, dacă nu toată.

Ce folos, mi-am spus iarăși, pe cînd mergeam repede

spre hotel, dacă nu te poţi bucura de ele în linişte, şi de la căderea întunericului trebuie să te închizi în casă ? !... Dar vreau să judec fără părtinire ; deşi Chicago este socotit oraşul teroarei, cum declara de curînd chiar unul din cetăţenii lui cu renume, mie, unul, nu mi s-a părut mai primejdios decît altele ; deşi telefonul a sunat cînd abia mă culcasem, şi nimeni n-a vrut să-mi vorbească, de parcă ar fi urmărit numai să-mi audă glasul, iar curînd după aceea cineva a bătut tare în uşă, n-a urmat nimic şi a fost linişte ; totuşi, am dormit iepureşte, cu lumina aprinsă şi regretînd că nu am o armă sub pernă.

Într-un loc, în drumul spre hotel, am văzut un mic restaurant, probabil cu pretenţii judecînd după cartier şi după faţadă, cu emblema „The little caporal", porecla lui Napoleon-Întîi-Bonaparte. Iată ce înseamnă o glorie universală şi durabilă !

19

De la Steinbeck deţin informaţia comică, nu lipsită de mizantropie, că în unele locuri din America, oamenii au obiceiul să dea călătorilor informaţii greşite, cu bună ştiinţă, numai ca să-i pună în încurcătură. Trebuie să-l cred, fiindcă se pricepe la oameni, şi apoi vorbeşte din propria lui experienţă. El însă se referă la statul Maine, aşa cred a-mi aduce aminte. La experienţa lui, am s-o adaug pe a mea, deşi n-o socotesc notabilă decît prin faptul că lărgeşte aria acestor deprinderi ciudate, ducînd-o pînă la Chicago, în statul Illinois. Trei oameni întrebaţi de mine, între ei domnul Palmer, mi-au spus că pînă la aeroport autobuzul face trei sferturi de oră. M-am socotit dator să-i cred, ca localnici, deşi în cele trei drumuri

ale mele pînă acolo, timpul n-a depășit niciodată o treime din ceea ce îmi spuseseră toți trei, de parcă se vorbiseră... Asemenea întîmplare te poate face să pierzi încrederea în valoarea timpului, în capacitatea omului de a-l măsura și de a-l înțelege. Temîndu-mă că timpul ar putea să varieze de la o zi la alta, m-am grăbit să plec la aeroport și am ajuns cu două ore mai devreme. Dar nici atunci cînd mi-am confruntat ceasornicul cu cele oficiale nu mi-am recîștigat încrederea, n-am fost sigur că orice eroare era exclusă. De aceea, am stat tot timpul cu ochii pe ecranul de televizor unde se afișau plecările, așteptînd să apară numărul zborului meu, 375, mi se pare.

În holul întins parcă de la un orizont la altul, lîngă fotoliul unde mă așezasem, era o boxă albă, unul din micile birouri de informații ale aeroportului ; îl știam, acolo mă interesasem în ajun cum să ajung mai bine la Salt Lake City. Domnișoara pe care o țineam minte încă nu venise, probabil era mai sigură decît mine în relația ei cu timpul. Am văzut, în schimb, un om intrînd în acea boxă încă neocupată și făcînd curățenie. Nu era un negru, cum este tendința să se creadă dacă-i vorba de munci mai ignobile, ci un alb, și nu părea deloc în mizerie. Pe la autogările Greyhoundului, am văzut mai mult albi ocupîndu-se cu gunoiul, și chiar dacă or fi fost plictisiți în sufletul lor, își făceau treaba pînă la capăt.

Omul, într-o salopetă bej, a lăsat jos cele două găleți cu care venise, și-a pus mănuși în mînă și s-a apucat de treabă. Nu-l privea pardoseala holului, dealtfel mult prea curată și lustruită, ci doar boxa aceea albă, de materiale melaminate, un țarc hexagonal, atît de mare cît să încapă în el un birouaș și un scaun, și nu mai înalt de un metru. În interior, pereții erau încărcați cu polițe și sertare, și nimic de acolo nu mi s-a părut că ar avea nevoie de curățenie. Omul era plictisit, se vedea cît de colo, ca luni dimineața și ca în celelalte zile ale săptămînii, toate i se păreau acre, fiindcă munca lui nu putea să-i placă și n-ar fi plăcut decît cuiva

cu simțuri subumane. De aceea, fără să scap din ochi ecranul, l-am urmărit cu atenție, să văd cum o să-și bată joc de treabă.

Întîi a luat un burete, l-a înmuiat într-una din găleți, plină cu un lichid spumos, verde, și a umezit cu el toate suprafețele vizibile, pe din afara boxei și pe dinăuntru, fără să uite polițele, biroul și scaunul tapisat cu skai negru. Am crezut că vrea să lungească treaba, dar să fi fost așa, n-avea decît să arunce buretele în găleată și să-și aprindă țigara, nefiind nimeni pe-aproape să-l supravegheze. Pe urmă mi-am dat seama că omul nu se mișca încet, ci atent, să nu-i scape nici un colțișor de sub burete, cu o meticulozitate care părea manie, dacă nu îl observai bine. Era un profesionist, chiar dacă munca lui nu putea să fie socotită o profesiune, chiar dacă lui îi făcea greață. După ce a terminat cu înmuiatul, a luat o piele de căprioară, probabil o imitație, că n-or fi atîtea căprioare pe lume cîte boxe în aeroporturi, a înmuiat-o în a doua găleată, cu apă curată, a stors-o și s-a apucat să șteargă suprafețele albe, încet, cu grijă, uitîndu-se mereu în urmă, să nu rămînă o pată. Cînd a terminat, a închis ușa boxei și a vrut să-și ia găletile, ca să plece ; dar ceva descoperit în fugă și cu coada ochiului, o privire exersată, l-a făcut să revină cu pielea de căprioară și să retușeze o poliță, ceva invizibil pentru mine.

Dacă am înțeles destul de bine ce însemna această întîmplare, eram nedumerit că numărul zborului meu întîrzia să apară, pînă ce a fost depășit de altele, cu plecarea mai tîrzie. Am trecut prin cîteva clipe neplăcute, m-am gîndit din nou la o dereglare a timpului. Treaba a ieșit bine pînă la urmă, m-am adresat unei funcționare, și ea, văzîndu-mi neliniștea, m-a luat în primire, mi-a arătat unde să depun bagajul, mi-a vizat biletul de avion, după ce l-a computerizat, deși nu știu ce-ar mai fi vrut să afle, odată ce aveam rezervația făcută. Numai că n-a putut să-mi dea un loc la fereastră, cum o rugasem ; a pus din nou computerul în mișcare, să scormo-

neasca în diagrame, a încercat în multe chipuri, însă răspunsurile au fost negative. Totuşi n-a renunţat, mi-a lăsat o speranţă, a mers cu mine pînă la capăt, am trecut prin poarta de control unde se depistează eventualele arme şi obiecte primejdioase. Cît este de necesar controlul nu trebuie să se mai discute, după atîtea avioane deturnate şi după ce mi se pare au fost găsite asupra pasagerilor chiar bombe, care puteau să explodeze în aer, cum s-a şi întîmplat din nefericire, într-un caz uitat astăzi. Ceva însă m-a făcut să mă îndoiesc de seriozitatea controlului, un tirbuşon, cît un revolver de cucoane, pe care îl aveam în geantă şi a provocat în cîteva rînduri alarma, în alte rînduri a trecut nebăgat în seamă. Dar, în sfîrşit, sper că revolverele adevărate şi bombele se depistează fără greşeală, rămînînd echivocă numai situaţia tirbuşoanelor.

Am ajuns într-un birou, aproape de uşa zborului meu, 375, cum se vedea scris de departe, şi protectoarea mea m-a dat în primire altei funcţionare, rugînd-o să aibă grijă de mine. Toată tevatura, pentru un loc la fereastră ! Nimeni nu se întreba între timp de ce zborul la Salt Lake City nu apărea pe ecranul plecărilor. Deoarece afişajul este comandat de computere şi acestea nu pot să greşească, înseamnă că greşeala era a mîinii care sărise o comandă. Nu toţi semenii noştri au profesionalitatea perfectă a omului care spălase boxa.

Am întîrziat în acel birou pînă aproape de ora zborului, aşteptînd o eventuală renunţare, un călător să-şi amîne plecarea şi să am şansa, puţin probabilă, ca locul lui să fi fost la fereastră. Tot timpul funcţionara a manevrat computerul, dar a rămas zadarnic, cum mă şi aşteptasem. Mă uitam la ea şi aş fi vrut s-o scutesc de atîta plictiseală, mai ales că o vedeam plictisită şi din altă cauză.

Un călător, venit acolo cu nu ştiu ce nevoie, un indian tînăr, cu faţa roşie, cu plete negre, căzute pe umeri, îi înhăţase telefonul de pe birou, ceea ce era un abuz, nu doar o nepoliteţe, şi ducea o convorbire lungă cu nu ştiu cine, poate

cu tribul lui retras într-o rezervație. Dacă se deprinsese să țină telefonul în mînă, însemna că de mult uitase să tragă cu arcul. Și nici nu-și mai împodobea fruntea cu pene colorate. Cînd fata a venit să-mi anunțe insuccesul, convorbirea telefonică nu se terminase. Dacă ea m-a condus pînă la ușa de îmbarcare și m-a lăsat să trec primul, cred că nu făcea doar un gest de bunăvoință, ci vroia să plece din birou, unde o agasa indianul. Desigur că el nu-și dădea seama; după trei sute de ani de întrepătrunderi, moravurile nu sînt încă egalizate.

Aveam al treilea loc de la fereastră, nu puteam să văd afară decît dacă îmi lungeam gîtul, și chiar așa, cîmpul de observație era redus la jumătate. Cum să nu-mi fie necaz că vecinii din stînga mea stăteau cu nasul în reviste, în ziare sau în hîrtii de afaceri ?! Dacă ei nu și-au dat seama cum mă chinuiam să privesc pe fereastră, nu i-am rugat să schimbăm locurile. Era un Boeing 727, cu un coridor la mijloc, cu cîte trei scaune pe o parte și pe alta. Are vreo sută douăzeci de locuri și e folosit la curse interne, pe distanțe medii. Se bucură de un bun renume, ca toate tipurile de Boeing ; se pare că în istoria lui nu se cunoaște nici un accident pînă astăzi. Mi-era bine să știu acestea, căci cu puțin înainte, și chiar la Chicago, un avion de altă fabricație, Douglas, faimosul DC-10, se prăbușise curînd după ce decolase, omorînd dintr-o dată cîteva sute de oameni. Nimeni din cei care zburau odată cu mine nu putea să uite, toți care porneau de pe toate aeroporturile Americii, și ale lumii, știau că un accident este totdeauna posibil ; se întîmplau multe, și nu puteau să rămînă ascunse. Atunci cum de nu le era frică ?

Haide să nu ocolesc subiectul. Am trăit în miezul lui treizeci de zile, între avioane și aeroporturi. Mi-a fost teamă vreodată, am avut sentimentul primejdiei ? Cum să ajung la un răspuns și lucid și sincer ?

Am zburat din prima mea tinerețe, pe avioanele vremii, de lemn și pînză, cu carlingile deschise, avioane uneori vi-

cioase sau prea vechi și neverificate la termen, care au făcut multe victime. Chiar sub ochii mei cîteodată : răsturnîndu-se pe o aripă și bușind pămîntul, sau înșurubîndu-se în aer și picînd cu botul în jos, făcîndu-se fărîme, aruncînd în sus țărîna străpunsă. Mi-era frică noaptea, cînd mă trezeam din somn cîteva clipe, și mă gîndeam la zborul de a doua zi. Și îmi era frică mai ales duminica. Dar cînd reveneam la aerodrom și mă urcam în carlingă, în timp ce mecanicii încălzeau motorul făcînd să vibreze pînza aripilor și a fuselajului, în mirosul uleiului de ricină ars, care ieșea pe eșapamente, orice temere se transforma în euforie. Mi-a fost frică pe pămînt, nu în aer. Fiindcă aveam o parașută în spate ! Prezența ei, nedezlipită de mine, mi-a dat sentimentul că aș putea să înot în aer ca într-o apă, și de apă niciodată nu mi-a fost frică.

Sigur, o sută douăzeci de oameni, de toate felurile, bătrîni, infirmi, femei și copii, alteori cinci sute și în viitor încă pe atîți, într-o primă etapă, nu se pot salva cu parașuta, aruncîndu-se dintr-un avion care se prăbușește. Aceasta a fost frica mea, tot timpul cît gîndul nu mi s-a dus în altă parte, că în cazul unui accident nu-mi rămînea nici o șansă de salvare, ci trebuia să aștept moartea inexorabilă, uneori îndelung, minute, într-o pasivitate degradantă.

Oamenilor le este frică ; să nu ne mințim unii pe alții. Unii merg pînă acolo că refuză să zboare. Nu aceștia mă interesează, ci ceilalți, mulțimea de pe aeroporturi, trepidantă și puțin dementă, căci ar fi prea puțin să-i atribui numai inconștiența. Nu-i om, cred, să nu se gîndească, măcar o clipă, că avionul lui ar putea să cadă. Și totuși, nimeni dintre aceștia nu renunță să zboare. Iată ce cred eu că face una din grandorile secolului nostru, opțiunea omului pentru primejdie, numai ca să nu meargă mai încet decît vremea. Este un eroism care ar merita să se studieze, căci dincolo de ceea ce s-ar numi boală a secolului, nebunie sau inconștiență, moartea stă la pîndă tot timpul, și nici un om nu poate s-o uite, prin

însăşi apartenenţa sa la acel statut numit viaţă. E o idee esenţială pentru cine ar vrea să judece mai departe.

Cînd am zburat la Honolulu, în dreapta mea s-a aflat un om tînăr, american de origine belgiană, aşa mi-a spus el, dar avea o fizionomie ciudată. Poate îl lega ceva şi de Belgia, vreo alianţă, şi în orice caz vorbea limba ; cred că originea adevărată o avea în America, strămoşii lui descindeau din vreo veche spiţă indiană, dispărută astăzi, altfel nu mi-aş fi explicat trăsăturile caracteristice ale rasei. Nu ştiam cum ar fi privit el o asemenea remarcă, de aceea, cum totuşi nu-mi puteam ascunde mirarea, i-am spus că seamănă a italian mai degrabă. M-a infirmat, fără supărare.

În spatele nostru se oprise o stewardesă, care se nimerise să fie şi ea tot belgiancă, i-am auzit discutînd, poate se cunoşteau dinainte, şi dacă am văzut aşa, am intrat în vorbă. De la una la alta, stewardesa a ajuns să spună că avionul, un Boeing 747, de cinci sute de locuri, era foarte vechi, aproape de sfîrşitul carierei, că îl vor opri de la zbor mîine-poimîine. Abia atunci am băgat de seamă urme de oboseală: încadratura ferestrelor, de material plastic, era plesnită şi înfundată pe alocuri, plafonul, alb, se cam îngălbenise, se simţea chiar şi uzura fotoliilor, cu stofa decolorată şi roasă, cu garniturile metalice zgîriate ; sigur că un avion nu se prăbuşeşte dintr-atîta. Dar uitîndu-mă afară, am văzut că tablele aripilor, pătate de vreme, coclite, aveau cîte un nit strîmb sau sărit, şi m-am mirat că, la viteza de nouă sute de kilometri pe oră nu vibrează şi nu se cască sub presiunea aerului, oricît ar fi el de rarefiat la zece mii de metri înălţime. Cum tocmai traversam o zonă turbulentă, printre nori negri, cu smucituri violente, ca pe o şosea cu hîrtoape, vîrful aripei se torsiona şi se încovoia vizibil la fiecare izbitură, părînd că are să se rupă. Ştiam că trebuie să aibă o anumită elasticitate, însă nu îmi închipuisem că putea să fie atît de mare. Am întors capul, să nu mai văd, dar de fiecare dată cînd avionul cădea într-un gol de aer, ştiam că aripa se îndoaie şi mă

aşteptam să trosnească. Vecinul meu şi stewardesa din spate amuţiseră, priveau fix înainte, aşa au stat pînă am ieşit din nori şi am intrat într-o zonă calmă. Pe urmă, ea s-a dus, servea în salonul de la etaj, destinat călătorilor cu vază ; nu i-am văzut.

Belgianul meu urma să se întoarcă peste cîteva zile, şi n-avea cum decît cu avionul, era om de afaceri, nu putea pierde timpul. Zbura de zeci de ori pe an între Los Angeles şi Honolulu, între America şi Europa, îi era imposibil să renunţe. Dar îi era frică !

Pînă astăzi, Fici a traversat Oceanul de şaizeci de ori. N-am întrebat-o ce simte ; nu se discută.

Stewardesa se întorcea chiar a doua zi, ca să pornească în altă cursă, o treime din timp şi-l petrecea în aer, îşi făcea meseria. Ştia care avioane sînt învechite, poate n-avea aceeaşi încredere în toate echipajele, dar nu putea să aleagă, şi îi era frică. Am văzut-o în cele cîteva zeci de secunde cînd părea că avionul o să se rupă. Aşa cum l-am văzut pe belgianul de lîngă mine. Iar ceilalţi ? Se socotea vreunul în afară de pericol ?

Avionul se numea „Soarele de la miezul nopţii". Poate odată zburase pe linii polare, iar acum, dacă se învechise, îl mutaseră la tropice, unde treaba este mai uşoară.

Mai tîrziu, pe aeroportul din Orlando, Florida, mă uitam pe fereastra sălii de îmbarcare, la avionul pregătit să meargă la New York, ultima mea etapă în America. Era tot un Boeing, cu patru motoare montate pe aripi, enorme, în vreme ce suporturile mi se păreau fragile ; nu înţelegeam cum pot să reziste la solicitări de sute de tone. Un asemenea motor prilejuise catastrofa de la Chicago, se smulsese din legături şi zburase în aer. Mi se par mult mai sigure motoarele montate pe fuselaj, în faţa ampenajului, se integrează mai bine şi avionul capătă chiar o linie mai frumoasă. Dar dacă mulţi constructori optează pentru soluţia cealaltă, înseamnă că ştiu ei ce fac, nu le-oi da eu sfaturi.

Pe cînd priveam avionul, aflat în fața mea, la cel mult treizeci de metri, așa că puteam să văd totul bine, au venit trei oameni și s-au apucat să dea tîrcoale unuia din motoare, cel mai aproape de mine. Unul din ei, în uniformă, am presupus că era ofițerul mecanic al avionului, ceea ce s-a adeverit mai pe urmă. Avea o nemulțumire, aparatele lui de bord semnalau o anomalie, așa îmi închipui, de aceea îi convocase pe ceilalți. După ce-au ascultat și s-au învîrtit în jurul motorului, au pus mîna și au îndepărtat capota circulară, cu o ușurință surprinzătoare, dat fiind că diametrul ei se apropia de statura omului ; părea de hîrtie. Am văzut turbina descoperită, rotindu-se la ralenti, și cu tot mersul ei lin și sigur, mi s-a părut că are o hibă, altfel de ce s-ar fi învîrtit mecanicii în jurul ei, ascultînd-o și privind-o din toate părțile ? Acest examen a ținut vreo zece minute, în care timp m-am întrebat la ce hotărîre au să ajungă : să oprească avionul de la zbor, sau să strîngă niște șuruburi și să-i dea drumul ? N-au făcut nici atît, au trîntit capota la loc, făcîndu-mă să mă minunez iarăși cu ce ușurință, nici n-am băgat de seamă cum au fixat-o, și s-au despărțit, socotind treaba sfîrșită.

Și iată prin ce stări am trecut eu atunci, căci de-aceea am povestit întîmplarea. Sentimentele mele au fost de două feluri, în două faze succesive. Pe cînd mecanicii examinau motorul fără ca eu să știu ce are, așteptînd să văd ce au să hotărască, mi-a fost teamă de întîrziere. Era patru după-amiază, toamnă înaintată cu zilele scurte, mă gîndeam că dacă au să oprească avionul de la zbor vor trece ore pînă să aducă altul și voi sosi la New York pe întuneric, poate tîrziu noaptea. Atunci mi-am concentrat gîndul asupra mecanicilor, am sperat să mă simtă și i-am implorat să repare motorul, repede, să-i facă orice, fie ceva numai pe jumătate, să țină pînă la New York, dar să plecăm fără întîrziere.

În a doua fază, care a durat mai bine de-o jumătate de oră, pînă ne-am îmbarcat, mi-a fost teamă că treaba nu era făcută ca lumea, motorul rămăsese cu o bubă, oamenii se

grăbiseră, ştiau şi ei ce încurcături urmau dacă opreau avionul şi poate chiar eu îi influenţasem, pe cale telepatică. Nu ştiu dacă dintre oamenii aflaţi în sala de îmbarcare, printre ei o grasă, o doamnă de dimensiuni colosale, de două ori mai lată decît diametrul motorului, observase vreunul ce fusese afară, şi, în acest caz, ce gîndea el ? N-am văzut la nimeni o reacţie deosebită. Eu însă m-am gîndit ce-aş face dacă, indiferent pe ce cale, aş fi prevenit că avionul are să cadă ? Aş rămîne pe loc, sau m-aş duce ?

De atunci mă tot întreb, şi nu ştiu. Nu-i simplu, cum s-ar crede. Viaţa pe aeroport, prelungită, schimbă ceva în structura noastră, într-o profunzime unde nu poate ajunge mintea. Nu mă grăbesc cu răspunsul.

După un an, mă controlez cu onestitate. Aş fi rămas, dar ar fi fost o suferinţă, provenită dintr-o îndoială : dacă avionul nu cădea şi ajungea fără mine ?

Stăteam în primul rînd de scaune, după panourile care despart clasa a doua de clasa întîi, aflată în faţă. Erau două panouri, de o parte şi de alta a coridorului de la mijloc, îmbrăcate într-o tapiţerie cu benzi orizontale, ondulate ca nişte valuri, în culori diferite, vii şi puternice : două tonuri de albastru la bază, deasupra un bordo, un roşu, un oranj, pe urmă încă un albastru, sfîrşind sus cu două nuanţe de bej, într-o armonie cam violentă dar fascinantă. Sînt culorile companiei aeriene United, bine alese sau inspirate, fiindcă se armonizează cu peisajul aerian, cerul de zi şi de noapte, norii, oceanul, deşerturile, răsăritul şi apusul de soare, cu aurora şi crepusculul, prelungite pînă ce devin obsedante în zborul spre vest, ca în direcţia cealaltă să se precipite şi să semene cu un cataclism cosmic. Aşa am văzut venind dimineaţa cînd zburam înspre Europa, explodînd în faţă după o noapte de două ceasuri, rostogolindu-şi incandescenţa peste oceanul pălit de uimire.

Tapiţeria era atît de măiestru făcută, că păstra toate ine-

galitățile calde ale țesăturii de mînă. Un vecin din bordul celălalt stătea cu picioarele înfipte în panou, cu talpa pe oranj și cu tocurile pe roșu ; aș fi vrut să-i ia foc încălțămintea.

Am regăsit aceeași tapițerie pe toate avioanele United și pe nici unul al celorlalte companii ; o căutam, dornic, fiindcă îmi dădea o stare bună și dacă găseam altceva în locul ei, sau nu găseam nimic decît suprafața de material plastic, mi se posomora sufletul.

Printre cele două panouri vedeam compartimentul de clasa întîi, mai confortabil, cu fotolii largi, numai patru pe un rînd, în loc de șase, în total douăsprezece locuri, pe lîngă cele o sută douăzeci, cam înghesuite, de la clasa a doua. N-am rîvnit să stau acolo, nu i-am invidiat pe oamenii care plăteau o sumă mi se pare mai mult decît dublă, ca să fie separați de ceilalți ; dar mi s-a părut straniu să existe clase în aer, unde primejdia este egală pentru toată lumea. Sînt clase pe lumea cealaltă ? Cineva, dacă a plătit, ar putea să pretindă.

N-aș fi ajuns cu gîndurile atît de departe că par să ascundă o ranchiună, dacă n-aș fi observat cum li se dădea masa celor din față, cu alt ceremonial și cu alte bucate. Și încă n-aș fi spus nimic, să nu fi fost perdeaua pe care stewardesa a tras-o între panouri, despărțind complet clasele, cu un gest sfidător pentru călătorii de la a doua ; avînd privilegiul de a-i servi pe cei de la întîia, parcă își asuma ceva din superioritatea lor, și le-o arăta celorlalți.

Asta-i tot, încolo nu-mi păsa de spațiile mai largi și de fotoliile mai bogate. Cît despre faptul că ele se aflau la partea din față a avionului, nimeni nu se gîndea probabil că nu era cîtuși de puțin un avantaj, dimpotrivă ; dacă într-un accident, înainte de decolare, sau la o aterizare defectuoasă, un capotaj de pildă, se mai întîmplă să scape unii, apoi ei nu pot să fie decît cei din coada avionului, pe cînd cei din față se curăță primii, odată cu echipajul.

În trei ore de zbor, ne-au îndopat aproape tot timpul,

ca să încapă și micul dejun și prînzul. Multă lume știe astăzi cum se mănîncă în avioane, dar mult mai numeroși sînt cei care n-au nici o idee. Există o întreagă industrie care se ocupă de pregătitul bucatelor, gîndite să cuprindă tot ce trebuie, să țină seamă de gusturile și de obișnuința publicului, să ocupe puțin spațiu și să fie ușor manevrabile. E o știință, precedată de studii minuțioase. Toate produsele sosesc în containere, puțin înainte de plecarea avionului, se duc în oficii, se triază, se pun pe tăvi, unele feluri se bagă în cuptorul electric și sînt servite fierbinți, ca la casa omului. Pe spătarul scaunului din față este articulată o măsuță, ceva mai mare de treizeci de centimetri, cît să cuprindă tava de dimensiuni standardizate. Tragi de ea și vine în față, la distanță și înălțime potrivită, care și ele au fost socotite. Există soluții și pentru locurile din primul rînd, unde mă aflam chiar eu în ziua aceea, dar nu mi-oi pierde vremea cu ele ; atît pot spune că n-am răbdat de foame, și soluția mi s-a părut foarte ingenioasă. Cine știe cîte minți au gîndit s-o găsească, apoi s-o perfecționeze, pînă la stadiul cînd nici omul cel mai cîrcotaș n-ar mai avea ce să critice !

La clasa întîi, măsuța e de două ori mai mare, și pe ea se pune un șervet alb, pe cînd dincoace suprafața de material plastic, puțin gălbuie, rămîne goală. N-avea de ce să-mi pese, mă supăra doar perdeaua. Rostul ei era să-i separe pe cei din față de restul lumii, să nu-i deranjeze nimeni, nici măcar cu privirea, dar ei nu-și dădeau seama, fiindcă stăteau cu spatele. Și niciodată n-aveau să știe ce frumoasă era tapițeria care îi despărțea de clasa a doua. Pe partea lor, panoul de material plastic, ca măsuțele noastre, era gol și sărăcuț, fără nici o podoabă.

Pînă și listele de bucate erau de două feluri, amîndouă inutil de luxoase, cu scrisul în relief și cu ornamente de aur ; am păstrat-o pe a mea, iar la aterizare am șterpelit și una de la clasa întîi, de două ori mai mare, cu feluri mai numeroase, o capodoperă de artă culinară și de artă grafică. A

fost o copilărie, azi nu-mi mai fac nici o impresie și n-am chef să demonstrez nimic cu ele.

Perdeaua nu era bine trasă, am văzut tot ce le-au dat să mănînce, masa lor s-a prelungit mult după ce noi terminasem și stewardesele ne luaseră tăvile goale din față. Acum se aducea cafeaua. Pasagerii de la clasa întîi mîncau înghețată cu cremă de ciocolată. Aveau chiar flori pe masă, garoafe albe.

Mă frămîntau multe gînduri la acest prim zbor înlăuntrul Americii, socotit de mine ca mai important decît toate. Fiindcă aici era desfășurarea cea mai mare a continentului, și zona lui cea mai semnificativă, a deșerturilor și-a munților, străbătute de pionieri odinioară, cu atîtea jertfe, în marșul lor spre Oceanul Pacific. Le-au trebuit luni și ani să ajungă la marile lacuri sărate, iar eu aveam de zburat trei ore de la Chicago. Îmi părea rău că nu mergeam singur, cu mașina, cum mă obișnuisem să cunosc lumea, și mi se potrivea atît de bine. Era prea ușor și prea repede cu avionul, și nu plăteam măcar cu un sentiment de teamă, atmosfera fiind liniștită; cum nu se simțea nici o vibrație, nu se auzea nici un zgomot decît al aerului de presurizare ca un șuier, senzația zborului dispărea cu totul, rămînea o suspensie statică, o plutire într-o fostă lume a astrilor, căci și aceștia dispăruseră din închipuire, nu mai aveau pe ce legi să se sprijine.

Între timp îmi concentram atenția afară, să restabilesc relația mea cu pămîntul. Am izbutit să-l văd, cu toată poziția neprielnică și uneori l-am adus atît de aproape, că n-am rămas cu o lipsă prea mare, dacă am avut nenorocul să nu-l parcurg cu mașina. La aceasta s-au adăugat compensații ulterioare, drumul terestru la Reno, apoi cel de la Las Vegas la Flagstaf, cînd m-am scăldat în peisaj ca într-o apă adîncă, percepîndu-l atît de bine, că puteam să mă înec de emoție. Acestea spuse, pot să adaug, în încheiere, că adunînd impresiile captate pe o cale sau pe alta, chiar prin zborul la zece

mii de metri, împletindu-le, extrapolîndu-le, sintetizîndu-le, am ajuns la sentimentul că, oricît de sumară a fost explorarea mea, America nu mi-a rămas necunoscută.

De la zece mii de metri am văzut limpede cum se întindea toamna asupra pămîntului, ca o umbră tristă. În două ore de zbor pe deasupra cîmpiei, n-am văzut decît ogoare mici, apoi lacuri, încolo numai pîrloage, pe mari întinderi. Nici aici n-am întîlnit marele cerealier care hrănește un sfert din lume ; nu l-am descoperit nicăieri, este singura mea lipsă adevărată, și-mi face ciudă, fiindcă îl știu, există, altfel n-ar fi pîine pentru atît amar de lume.

Nimic nu era irealitate, nici pe pămînt, nici în aer, dar a trebuit să admit că pămîntul și avionul înfățișau două realități diferite, pînă cînd se contopeau unul cu altul, în clipa aterizării.

În realitatea imediată, am de observat că toate stewardesele erau urîte și strîmbe, deși serviabile, zîmbind tot timpul, pline de atenție și bunăvoință. Cea de la clasa întîi era cea mai serviabilă, și cea mai urîtă. Dealtfel, deși nu admit că ar fi o caracteristică americană, nici o stewardesă, în nici unul din zborurile mele pe deasupra continentului, n-a fost cu adevărat frumoasă, în afară de creola de la venire.

Am întors de multe ori capul să privesc în urmă, ce fel de oameni zburau cu mine. Pe cei din față îi vedeam tot timpul ; din doisprezece unul era negru, un bărbat tînăr, și m-am întrebat ce nevoie avea să se ducă la clasa întîi. Între ceilalți, o sută douăzeci cu toții, n-am văzut decît doi negri sau poate trei, nu m-am uitat la ei prea stăruitor, ca să nu atrag atenția. Privirile de obicei îi enervează, nu-și închipuie că ai putea să te uiți din curiozitate omenească, ci cred că vrei să descoperi diferențele. Dacă se va găsi cineva să creadă că asemenea observații, asupra cărora revin la răstimpuri, sînt ostentative, afle de la mine că fără acest subiect nu se poate vorbi despre America.

Deosebirea între călătorii din avion și autobuz, din autogări și de pe aeroporturi este izbitoare. Între cei de la clasa întîi și a doua nu-i nici o treaptă, decît cea creată de conducerea companiilor aeriene. Poate oamenii de dincolo de perdea se aflau acolo numai fiindcă, venind în ultima clipă, nu mai găsiseră alte locuri și trebuiseră să-și umble în pungă, fără plăcere și fără nici o ambiție.

După două ore de zbor, au apărut munții, parcă furișîndu-se ; sigur că nu defilau mai repede decît cîmpia, dar ofereau repere bine punctate, văi, creste, piscuri care dovedeau viteza avionului, și după senzația de suspensie dinainte, toate deveneau telurice și dinamice ; atunci m-am regăsit ca om al pămîntului. În cincizeci de minute de zbor n-au fost decît munți, fără vegetație, stîncă ruginită, cu desăvîrșire pustii, fără o cărare, fără o cabană, o urmă lăsată de oameni, măcar în vremea modernă de la jumătatea celuilalt secol încoace. Mi-a fost imposibil să înțeleg pe unde trecuseră pionierii, deși drumul lor nu putuse să fie prin altă parte. Abia aproape de Salt Lake City au apărut mici localități, legate cu șosele albe, apoi mine de cupru, săpături circulare, în trepte, de le-am crezut teatre antice. Deși depășisem de mult linia mediană a continentului și intrasem în ultima lui treime, abia în acest loc, de unde avionul începea să coboare, am avut sentimentul că mă aflam în sînul Americii. Și aici, drumul meu putea, la o nevoie, să se sfîrșească.

Mă uit din nou pe hartă astăzi la cîte orașe erau în calea mea, și nu găsesc nici unul care să mă atragă mai mult decît Salt Lake City. În condițiunile călătoriei mele, cu timpul drămuit și cu toate drămuirile celelalte, nu m-ar fi atras nici St. Louis, nici Kansas City, nici Denver. La întoarcere, cînd am zburat peste aceeași zonă centrală a Americii, doar că mai la sud, pe unde mă trăgea ața, funcționarul de pe aeroportul din Las Vegas, la care am mers să-mi fac rezervația pentru New Orleans, următoarea escală, văzîndu-mă străin și dîndu-și seama, după borderoul biletelor de avion,

ce drumuri făcusem în America, mi-a propus, cu multă bunăvoință, să-mi înlesnească o oprire și la Huston, fără nici o plată suplimentară, nefiind un ocol prea mare. Cred că înțelegea măcar puțin rostul meu în lume și vroia să mă ajute ; fiindcă era un om simpatic. Însă nu putea să-mi dea și timpul de care duceam lipsă, și atunci, cu toate insistențele sale, am fost nevoit să refuz, și nu fără greutate l-am convins să mă lase în ale mele. Cu părere de rău, a spus O.K. ; mi-a părut rău și mie că îl dezamăgisem.

Hustonul nu aveam de ce să-l regret prea mult, un oraș cu patru milioane de locuitori n-ar fi făcut decît să mă împovăreze, după ce văzusem atîtea, pe care nu putea decît să le repete în caracterele lor generale. Iar ca să vizitez centrul de comandă al zborurilor spațiale, acel miraculos creier artificial care suplinește, fără putință de eroare, mii de creiere adevărate, n-aveam nici o nădejde, dacă pierdusem orice posibilitate de întîlnire cu persoana faimoasă și invizibilă capabilă să mă introducă. Satisfacția mea este că într-o zi are să regrete, în vreme oe mie puțin o să-mi pese că nu m-am oprit la Huston.

Dacă ar fi fost să fac o escală în zonă, mai degrabă m-aș fi oprit la Dallas, dar numai ca să văd casa de unde s-a tras și locul unde l-au împușcat pe președinte. Ar fi fost un scop cam sinistru, pe care poate nu mi l-ar fi iertat cei de-acolo. Cu atît mai mult, cu cît nu era nici o nădejde să fac tocmai eu un pas înainte, să aflu măcar ceva din ceea ce se ascunde cu o tenacitate atît de teribilă.

20

Am vrut să mă opresc la Salt Lake City fiindcă îl socoteam caracteristic ; nu atît prin informație, cît și prin sentimente

și instincte. Nu m-am înșelat, deși nu-mi voi putea explica prea bine preferința. Ceea ce m-a atras nu și-a pierdut puterea, o simt și astăzi și dacă ar fi să mă duc din nou în America, și să caut un oraș cu caractere deosebite, aș alege încă o dată Salt Lake City.

Acest oraș l-a întemeiat o coloană de pribegi, plecată de pe coasta Atlanticului, unde avea de îndurat prigoniri pentru o credință religioasă ciudată, netolerată de ceilalți, deși era poate mai milostivă și mai cinstită. Mult mă miră că s-a putut petrece asemenea faptă într-o lume abia în formație, alcătuită din oameni cu firi drepte și cu demnitate în suflet, care își părăsiseră căminele și trecuseră din Europa peste Atlantic, ca să-și apere credința religioasă. Mă miră, dar ar trebui să nu uit că așa se întîmplă din nefericire cu oamenii, multe credințe duc la fanatism, și fanatismul duce la intoleranță. De multe ori, cînd în sufletul meu nu-i loc pentru revoltă și furie, mi se face milă de lume. Acesta a fost sentimentul care m-a dominat la Salt Lake City.

Am aterizat pe un aeroport micuț, înconjurat de munți, o centură îndepărtată, care apără cîmpia nu prea mănoasă, primul loc întîlnit de pribegi, unde au putut să se așeze și au făcut case, au arat, au semănat, au udat pămîntul și au început noua lor viață. Azi orașul este capitala statului Utah, are un Capitoliu alb, cu coloane, cu o cupolă centrală, ca la Washington, are cîteva străzi largi, perpendiculare pe cîteva bulevarde, cu cîteva buildinguri înalte, de metal și sticlă, cu alte cîteva în construcție. Am mai văzut acolo un magazin de proporții inexplicabile, întins de la o stradă la alta, cu mai multe nivele, cu spații libere, holuri și coridoare, cu scări rulante și sute de standuri, cu tot ce-ar avea nevoie un om să cumpere, ca să trăiască într-o societate civilizată, și mai mult decît atît, căci nu lipseau nici diamantele, ca o încununare.

Magazinul rămînea deschis pînă tîrziu noaptea ; seara îl

vizitam timp de o oră, făcîndu-mi plimbarea obișnuită de după masă. Hotelul nu era departe, și chiar să fi fost, mi-a părut că mă aflam într-o lume mai altfel, unde nu mă amenințau primejdiile obișnuite. În ora aceea de promenadă, n-aveam timp să inspectez tot magazinul. Din toate colțurile se ridica muzică suavă și lină.

După cele cîteva străzi și cîteva bulevarde, urmau periferiile, cu căsuțe, după ele cîmpia, și la capătul ei, munții. Într-un fel, ca topografie, orașul semăna cu Las Vegas, dar încolo deosebirea mi s-a părut mai mare decît între gheață și flacără.

Era o blajină zi de toamnă cînd am ajuns în oraș, curînd după-amiază, cu soare și cu miros de iarbă udă, căci peste pajiști și peluze, aflate pretutindeni, cădea o misterioasă ploaie artificială, plină de curcubeie. Abia de acolo înainte am mai văzut în unele locuri asemenea stropitori, li se spune aspersoare, ca o rozetă plantată în iarbă și aproape invizibilă, care pulverizează apa pînă la dezagregarea ei deplină, combinînd-o cu aerul și creînd un element nou, nu un amestec, ci o restructurare a materiei, ceva ce la altă scară face cascada Niagara. Cum sursa rămînea ascunsă, emulsia aceea fină de apă și aer părea că n-are o origine exterioară, ci reprezintă o stare de lucruri, existînd prin ea însăși, ca toate elementele din natură.

La Los Angeles, Nino mi-a făcut rost de o asemenea piesă, care nu-i o minune, ci o elaborare ingenioasă; aveam de gînd s-o multiplic, însă cînd ne-am despărțit, a uitat să mi-o dea, eu am uitat s-o cer, și a rămas în mașină.

Cele mai multe trotuare la Salt Lake City sînt despărțite de stradă printr-o peluză frumos îngrijită. M-a uimit felul cum este distribuită apa de acele aspersoare misterioase; presupun că au limitatoare reglabile și atît de precise că nici o picătură nu curge pe trotuar, nici o palmă de iarbă nu rămîne uscată; hotarul dintre ele constituie o lungă și riguroasă linie dreaptă.

Toate începuseră bine după aterizare, cu stewardesa care mă condusese pînă la ușa aeroportului și mă dăduse în primire unui funcționar, să mă piloteze, cu hamalul negru care mă scăpase de toate grijile, mă dusese la autobuz și mă dăduse în primirea șoferului, refuzînd orice ban pentru această osteneală. Încă de la începutul drumului, am văzut orașul, la cîțiva kilometri, într-o ușoară depresiune, dar destul de jos ca să-i disting desenul dreptunghiular și să-mi dau seama că are dimensiuni amicale, nu-i un monstru ; nu m-am înșelat, amic a rămas, pînă la urmă. Drumul a mers lin la vale, în linie dreaptă, toate mi se păreau drepte și simple, nu mă așteptam la nici un obstacol, și într-adevăr, n-am întîlnit nici unul, decît că nu mi-au dat voie să intru în templul mormonilor ; ceea ce n-a însemnat nici o supărare.

Trecînd pe un pod peste calea ferată, la intrarea în oraș, mi-am aruncat ochii în dreapta și am văzut o gară de altădată, cu acoperișul de țiglă pe care scria cu litere mari, albe, „Union Pacific". Atunci, pe loc, am simțit o bucurie care ar putea să pară copilăroasă ; pentru mine însă era o surpriză, mă ducea cu un secol în urmă, cînd se clădea America de astăzi și calea ferată era cel mai important drum spre civilizație. N-aveam nevoie de nici o istorie, acel trecut constituia fundalul celor mai vechi reflecții ale mele despre lume, începînd de la Buffalo Bill și Phileas Fogg, urmate apoi de fluierul locomotivelor lui Lon Chaney, care goneau noaptea printre munți, pe podișuri, în preerie, făcînd să se zgîlțîie podurile de peste canioane.

Nu aflasem multe despre americani și despre America, dar puținul cît știam era un important punct de pornire și în mare parte îl descoperisem într-o poveste naivă, dar scrisă măiestru, călătoria lui Phileas Fogg împrejurul pămîntului. Ce palpitantă a fost pentru mine în copilărie și ce matur m-am simțit după aceea, fiindcă o trăisem aievea, cu pumnii strînși și cu respirația pripită de emoție, trecerea lui de la un ocean la altul, pe lunga cale ferată transcontinentală,

abia terminată ! Trenul Union Pacific este primul personaj în carte, după eroul povestirii. Puteam oare să-l privesc ca pe un lucru fără însufleţire, cînd se năpusteşte cu toată viteza peste un pod nesigur şi izbuteşte să-l treacă o clipă înainte de a începe prăbuşirea ? Dar întîlnirea cu uriaşa cireadă de bizoni, care blochează calea ferată ? Dar lupta cu siucşii, un trib de piei roşii, în goana trenului, începută în clipa cînd flegmaticul gentleman de la Londra se pregăteşte să se bată în duel cu pistolul, americăneşte, în ultimul vagon, evacuat anume, cu un colonel ţîfnos din armata americană ? Cum să nu fiu emoţionat cînd îmi aminteam bine oprirea lui Phileas Fogg la Salt Lake City, în gara existentă şi în prezent, pe care scria Union Pacific ?

Neplăcută mi se pare astăzi numai scena cu mormonul care se aruncă în tren în ultima clipă, să scape de numeroasele lui neveste. Poligamia mormonă era un fenomen istoric, şi nu mergea să fie comentată cu o glumă. Dar nici eu n-am ştiut bine, poate nu m-a interesat sau nu m-am priceput să caut informaţii, pînă ce nu mi-a spus Donna Young, tînăra misionară. Să fi fost ea o descendentă a lui Brigham Young, care îşi condusese credincioşii şi-i adusese în valea lacurilor sărate ?

Cînd am coborît din autobuz, vesel şi grăbit, fiindcă toate păreau frumoase şi vroiam să le văd mai degrabă, mi s-a rupt mînerul genţii în care îmi pun lucrurile de noapte ; de dimineaţă se stricase fermoarul. A trebuit s-o duc în braţe, şi am fost puţin melancolic, la gîndul că mă voi despărţi de ea tocmai la Salt Lake City, unde ajunsesem cu bucurie. Nu mi-e uşor să arunc lucrurile care m-au însoţit la drum şi s-au integrat în emoţiile mele. Am cumpărat alta, poate mai frumoasă ; şi-a făcut treaba bine, însă pînă acum n-am ajuns s-o iubesc, ca pe prima. Pe aceea, după ce-am golit-o, am vrut s-o îndepărtez cît mai repede, ca să nu vină peste noi

o clipă sentimentală. Era o geantă simplă și ieftină, de skai negru. M-am dus la portarul hotelului și l-am întrebat unde aș putea s-o arunc, ca să nu încurce locul. Spre mirarea mea, omul s-a bucurat, a înhățat-o cu lăcomie și-a pus-o bine. Îmi venea să-i spun, ca și cum aș fi avut o vină, să nu creadă că-i făcusem o farsă : „Dar e stricată, domnule !..." Și astăzi mă gîndesc ce-o fi făcut cu ea. Și ce comic este că geanta mea uzată și acum ruptă, luată de mult din România, țară în curs de dezvoltare, și-a găsit un mușteriu tocmai în America, unde curge laptele și mierea supradezvoltării !

Trăsesem la un hotel mic, cu două etaje, vechi, dar renovat de curînd și înfrumusețat cu mijloace moderne, lămpi suspendate pe lanțuri aurite la căpătîiul patului, deasupra mesei și a fotoliului, tapete, mochete, cretoane, iar alături o baie care mi-a luat ochii, toată în marmură albă, cu vine ruginii, fără nici o pată și nici o fisură. M-am bucurat, deși n-aș fi avut pretenții atît de mari, pentru două nopți, cît stăteam acolo și cum eram obișnuit cu o viață modestă. Seara, cînd am băgat piciorul în cadă, am simțit o elasticitate ; am pipăit-o, am ciocănit-o și am constatat că era de material plastic. La fel, pereții, dintr-o singură bucată, un panou îndoit la colțuri și lipit pe lungimea ultimului dintre ele ; marmura adevărată n-ar fi fost atît de frumoasă. Iar dacă se degradează cu timpul, este o glumă să pui alt perete, împreună cu altă cadă, nou-nouță. Mai rău este că sub panou se adună gîndacii ; noaptea am și văzut unul la lavoar, mișcîndu-și mustățile. Era un pionier probabil, trimis să vadă ; după el avea să vină cohorta.

Pe aceeași stradă, dar la alt capăt, era incinta mormonă, Temple Square, care domină viața orașului, un complex religios de mai multe hectare, împrejmuit cu ziduri înalte, unde în afară de biserică sînt diferite fundații destinate să celebreze, să explice și să propună credința. În biserică nu mi-au dat voie să intru, ar fi trebuit să am o recomandație specială, pe care nu o capătă oricine ; și chiar dacă m-aș fi socotit

altceva decît un oricine, n-aveam cui s-o cer, şi uite ce este, nici n-aveam nevoie. S-ar părea că nici enoriaşii nu pot să intre fără alegere, iar o parte din slujbe rămîn cu totul secrete. Mi s-a spus însă că pot privi biserica pe dinafară, ceea ce dealtfel făcusem, fără să aştept încuviinţarea. Este o construcţie monumentală, de piatră albă, un rectangul masiv, puţin greoi şi rece, cu patru rînduri de ferestre, ogivale şi circulare, alternîndu-se, creînd impresia că înăuntru ar fi tot atîtea etaje ; poate chiar or fi. Nu sînt sigur de nimic, dacă n-am putut să intru. La capete, clădirea este flancată de cîte trei turnuri prismatice, terminate cu acoperişuri ascuţite, pe care nu le pot socoti gotice, dar nici nu ştiu cum le-aş putea socoti altfel. Se întîmplă ceva ciudat, privit în ansamblu, lăcaşul acesta care reprezintă o credinţă puternică şi imperativă pare o biruinţă şi trezeşte în suflet o emoţie adevărată, emanînd poate din strălucirea pietrei albe ; trecînd la detalii, cum am fost obligat cînd am încercat o descriere, el devine rece şi aspru, şi dacă n-ar fi ascuţimile celor şase turnuri, ar semăna cu o cazarmă din vremea Mariei Tereza.

Dealtfel, mormonii sînt o armată, a lui Cristos, cucernică, dar cu o disciplină soldăţească. Oare n-am voie să cred că era puţin ca la cazarmă dacă portarul nu mi-a dat voie să intru ? N-aş fi avut nimic împotrivă să-mi pun papucii în picioare, ca la moschee, sau să-mi caut o pălărie, ca la sinagogă ; sînt singurele oprelişti care ştiu că există la uşa unei biserici.

Donna Young mi-a confirmat că aşa e regula, că nici ea, deşi fostă misionară, nu poate să intre în templu decît în cazuri speciale. Că prima condiţie spre a fi admis, în afară de credinţă, este o moralitate desăvîrşită. Iată, pentru atît nu mi-aş pune patul într-o vitrină, să vadă toată lumea cît sînt cearşafurile de albe.

N-aveam nici un fel de documentaţie, nici măcar un plan al oraşului, în afară de o schemă sumară, pe care o căpătasem la aeroport, reclama unei societăţi de închiriat automo-

bile. Luîndu-mă după indicatoare plantate pe stradă, foarte bine puse, ajunsesem la un oficiu de informații turistice, aflat pe o înălțime, deasupra orașului și la picioarele Capitoliului. Era închis însă, împotriva orarului afișat pe ușă ; am ciocănit, am ocolit casa, nu s-a mișcat nimic înăuntru, așa că n-am putut să capăt nici un fel de informații și am plecat cu mîinile goale.

Eram puțin supărat pe administrația statului, de aceea nu m-am dus să vizitez Capitoliul. Altminteri, nu-mi părea rău că făcusem drumul urcînd pe străzi în pantă, ca într-un oraș de munte, cu vile și căsuțe plăcute, într-o atmosferă alpină, cu aerul pur și puțin rece, deși ardea soarele. Altitudinea explică totul, locul se află la vreo mie patru sute de metri, mai sus decît oricare din orașele noastre de munte. Nu făcea impresia, mă credeam la cîmpie, munții începeau mai departe, formînd acea centură largă de apărare, cum o văzusem în clipa sosirii.

Erau munți goi, cenușii, cu muchiile încă netocite, îi vedeam de jur-împrejur și m-aș fi simțit într-adevăr apărat, ca într-o cetate, dacă n-aș fi avut mereu impresia că după crestele ascuțite pîndeau pieile roșii. Piei roșii nu mai puteau să fie, de mult coborîseră în rezervații, totuși munții nu-mi inspirau încredere, n-aș fi îndrăznit să-i urc singur, și tare mă ispitea să văd ceva dincolo de creste. Am plecat de acolo cu o neîmplinire, ca și din alte locuri dealtfel ; îmi intrase teama în suflet și dacă scădea cîteodată, oamenii aveau grijă să-mi dea sfaturi, împrospătînd-o. Desigur, ar fi fost posibil să nu mi se întîmple nici o neplăcere, chiar dacă nu țineam seama de ele. Nu cunosc probabilitatea riscului, știu doar că el există. Și nu-i de-o singură culoare, și nici zonele lui nu sînt limitate, ca un Central Park, de la New York, bunăoară, sau ca un Harlem.

Iată cum stau lucrurile : cineva mi-a spus, acum de curînd, că s-a plimbat noaptea prin Central Park, și că în Harlem s-a dus singur, pe stradă, în cîteva rînduri ; sînt mai mulți

ani de-atunci, nimeni nu-i dăduse sfaturi, pe cînd mie poate mi s-au dat prea multe. Doar o dată, îmi spunea acel om, cu seninătate, cineva i-a pus cuţitul în gît, ca să-l buzunărească. Întîmplarea nu i-a făcut cine ştie ce impresie. Altă dată, intrînd într-un bar, a încasat un pumn în bărbie, drept plată a imprudenţei sale. N-a fost o lovitură puternică, şi iarăşi victima nu i-a dat prea multă importanţă. Însă pe Pit, scris Pete, de la Oakland, cînd l-a pocnit unul la rădăcina nasului, cu o mînă plină de inele, era să-i crape ochii. Totul depinde, cum se vede, de noroc şi de interpretare. În interpretarea mea, agresiunea înseamnă umilinţă şi n-o pot admite. Iar pe noroc nu pot să mă bizui, deşi adesea m-a scăpat de primejdii ; dar ca prin urechile acului ; pe urmă nu te simţi prea zdravăn.

Aş fi vrut să mă duc la Bonneville, nu erau nici o sută de kilometri pînă acolo, puteam să închiriez o maşină. Mă interesa faimoasa pistă de sare, lungă de zeci de kilometri, unul din fenomenele ciudate petrecute cu natura pe pămîntul nostru, el însuşi o ciudăţenie prin cîte a putut să genereze şi pe urmă să suporte, fără să facă explozie. O imensă întindere de apă sărată a secat cu timpul, în secole, în milenii ? — şi sarea, rămasă la fund, netedă, cum a fost suprafaţa apei, acoperind toate denivelările, se înfăţişează astăzi ca un aerodrom de proporţii neuzitate şi care n-a cerut nici o investiţie. Peisajul puteam să mi-l închipui, îl aveam chiar şi într-o fotografie colorată, nu era decît o întindere albă, mărginită de munţi vineţi ; apoi l-am şi văzut, aievea, de la înălţime, cînd am plecat cu avionul. Dorinţa mea însă era să ştiu că am fost acolo şi am pus piciorul, fiindcă locul este legat de istoria automobilului, care nu-mi poate fi indiferentă. Acolo s-au stabilit recordurile de viteză mereu doborîte, într-o întrecere înfricoşătoare, cu eforturi uriaşe şi cu victime, pînă ce s-a depăşit mia de kilometri pe oră. Oamenii paşnici poate nici n-au ştiut, dar n-am nici o mustrare de cuget dacă le vîr în suflet puţină sămînţă de nebunie ; n-o să prindă, dacă n-a prins pînă astăzi. Le propun totuşi să-şi închipuie cum arată

un corp terestru, mişcîndu-se pe roate cu viteza aceasta, fără a pierde contactul cu pămîntul. Mă întreb, ca şi în cazul cosmonauţilor, ce se întîmplă cu cel care îl pilotează ? Mai poate el pe urmă să se mişte cu viteza umană, patru kilometri pe oră ? Aceasta a fost, timp de milenii, viteza cu care s-a ajuns la civilizaţia de astăzi.

Donna Young m-a sfătuit să nu mă duc singur. Nu mi-a rămas decît să privesc şoseaua, de pe cîte o înălţime, cum se îndepărta de oraş şi se pierdea pe sub povîrnişurile munţilor ; şi nici o clipă nu mi-am putut scoate din minte atît de imposibila impresie că la creste pîndeau pieile roşii.

Pe Donna Young am cunoscut-o la Temple Square, într-un birou unde intrasem să caut literatură informativă ; era alături şi auzindu-mă, s-a oferit să mă ajute. Cum am mai spus, fusese propovăduitoare mormonă în Franţa, de la optsprezece la douăzeci de ani, vîrstă cînd nu ţi se poate încredinţa o asemenea misiune decît dacă ţi se recunosc virtuţi neobişnuite. Le avea ea ? Sigur, mi-a dat o dovadă imediată, ocupîndu-se de mine mai multe ceasuri, ca să-mi arate aşezămintele bisericii şi să mi le explice. Ca şi poliţistul polonez de la Boston, care credea că venisem acolo să-l văd pe Papă, tînăra misionară îşi închipuia că mă interesa religia ei şi socotea că este datoare să mă convertească. Dăruindu-mi o Biblie, mi-a scris pe pagina de gardă să apelez la ea oricînd şi îmi va trimite explicaţii despre cele ce îmi vor rămîne neînţelese.

Nu locuia în Salt Lake City, ci la Provo, un orăşel aflat spre sud, la vreo sută de kilometri, de unde venise cu o prietenă. Cum nu am observat să aibă vreo treabă, am dedus că simţea nevoia să dea tîrcoale Templului, aşa că întîlnirea noastră pica tocmai bine, şi pentru unul, şi pentru altul. Era studentă la Belle Arte, dîndu-mi această informaţie am aflat că în oraşul ei, numărul locuitorilor nu-i nici de două ori mai mare decît al studenţilor de la toate facultăţile, douăzeci şi cinci de mii, cifră care, privită proporţional, devine exorbi-

tantă ; fiindcă Provo nu-i un oraş-universitate. Existenţa lui se datorează bogăţiilor miniere din preajmă, plumb, aramă şi aur. Ei da, sînt destule pentru a finanţa o universitate, oricît de populată.

După ştiinţa mea, poate rămasă în urmă, numărul mormonilor n-ar depăşi cu mult milionul, din care două treimi trăiesc în statul Utah, fundat de ei acum un secol şi jumătate. Mai ştiu că pot fi întîlniţi şi în vestul Europei, altfel Donna Young n-ar fi avut ce să caute acolo. Dar după spusele ei, numărul lor, cu toţii, ar fi de zece ori mai mare. Îi reproduc informaţia în semn de recunoştinţă pentru timpul pe care şi l-a petrecut cu mine, lăsîndu-şi prietena s-o aştepte. Din aceleaşi sentimente înregistrez informaţia ei, a cărei confirmare n-o am de nicăieri pînă astăzi, că primii creştini, alungaţi de la Ierusalim acum două milenii, au ajuns în America. Am un prieten, tînăr învăţat, profesor de limbi arabe la universitatea din Tel Aviv, şi el ar fi putut să mă lumineze cu multă competenţă, cum m-a luminat şi în alte cazuri referitoare la istoria biblică. A şi fost în Bucureşti luna trecută, dar nu ajunsesem la capitolul acesta, şi cum nu sînt prevăzător, cum eram şi foarte absorbit de lucru, n-am găsit timp să-i cer informaţii. Nimic nu m-ar mira, din ce-ar putea să-mi spună. M-au mirat în schimb, trezindu-mi neîncrederea, spusele Donnei Young, că pieile roşii, oamenii găsiţi de Columb în America, erau veniţi de peste Ocean, la începutul primului mileniu al erei noastre.

Seara, am încercat să citesc ceva din Biblia mormonă, dar mi s-a părut suspectă. Din ce scria acolo şi din ce mi-a mai spus Donna Young, reiese că n-ar fi o elaborare recentă, ci una contemporană cu textele evangheliştilor. Mă impresoară nebuloasa. După istoria pe care o am la îndemînă şi se socoteşte oficială în lumea modernă, secta mormonă a apărut, în estul Americii, abia la 1830, fondatorul ei fiind Joseph Smith, căruia i se spunea Profetul. Persecutaţi în acea regiune, Noua Anglie şi New York, pentru ciudăţeniile religiei

lor și ale moravurilor, credincioșii s-au refugiat spre centrul continentului. Se aflau la Nauovo, în Illinois, cînd Joseph Smith a fost ucis de adversarii sectei ; de la el a rămas o declarație de credință, cu treisprezece puncte, care, în afara cîtorva deosebiri de ritual, reproduc în general preceptele celorlalte religii creștine. Poate că textul acesta, împreună cu altele, de pildă, „Cartea mormonilor" sau „Crist în concepția mormonă", și „Planul salvării", merită o aprofundare, dar nu eu o voi face, nu simt nici o chemare pentru teologie ; și-apoi sînt atîtea de aprofundat în viața noastră de astăzi ! Mă mulțumesc să reproduc un singur punct, al zecelea, din declarația lui Joseph Smith : „Credem în reunificarea deplină a Israelului și în refacerea celor zece triburi. Credem că Sionul va fi reclădit pe continentul Americii ; că pe pămînt va domni Iisus însuși, și pămîntul, înnoindu-se, își va căpăta gloria paradisului".

O notiță, pe coperta unuia din texte, mă obligă să mă duc cu gîndul dincolo de data cînd istoria consultată de mine socotește că s-a născut secta mormonă, căci ea spune : „Templul mormon din Elveția, situat la Zollikofen, aproape de Berna, este unul din cele patrusprezece temple construite după *refundarea* Bisericii, în 1830, în cinci țări de pe trei continente"... Ar reieși că biserica existase și mai înainte, căci doar știm cu toții ce înseamnă refundare. Numai că despre acea parte ipotetică a istoriei mormone nu am nici o informație, decît ce mi-a spus Donna Young, pe marginea Bibliei, socotită de mine suspectă. Cine i-a încredințat lui Joseph Smith tablele legii ? Numai Gustav, prietenul meu de la Tel-Aviv, ar putea să mă lămurească.

După omorîrea lui Joseph Smith, mormonii, cu noul lor conducător, Bringham Young, au migrat mai departe, spre apus, aproape pe același drum făcut de mine cu avionul, prin ținuturi sălbatice, apoi peste munți de sute de kilometri, pustii cum au rămas pînă astăzi, și s-au derulat sub ochii mei, cincizeci de minute cît a durat zborul, de la primele povîrnișuri

pînă la Salt Lake City. Acolo au ajuns ei în 1846, și cînd au văzut valea marelui lac au hotărît să rămînă. „Acesta este locul !“ a spus șeful expediției ; vorbele lui sînt scrise pe un monument, un soclu de piatră, care se înalță pe o terasă înconjurată de basoreliefuri cu tipuri de pionieri și cu scene din timpul emigrației. În înălțimea soclului sînt puse statuile de bronz ale lui Bringham Young și a doi din conducătorii grupului. M-am oprit acolo și am luat aminte, fiindcă monumentul nu-i o banalitate, ci emană ceva din forța acelor oameni care au întemeiat statul Utah, dîndu-și și ei partea la crearea Americii. Erau vreo patru mii de oameni în primul an, începuturile n-au fost ușoare pe un pămînt neroditor, ars de secetă vara și iarna acoperit de troiene. Ce viață paradisiacă ar fi avut ei dacă mergeau mai departe și ajungeau în California ! Nu știu dacă s-au oprit de oboseală, sau fiindcă locul semăna cu o cetate. Poate se gîndeau să facă o sihăstrie. Apoi au muncit din greu pînă ce au izbutit să smulgă acelui pămînt ingrat pîinea lor cea de toate zilele ; au adus apă, să-l ude, pe urmă s-au luptat cu lăcustele. La Temple Square, Donna Young mi-a arătat monumentul pescărușilor. Fără această pasăre recolta ar fi fost pierdută. Stoluri de pescărași au nimicit stolurile de lăcuste ; de aceea li se poartă recunoștință. Dealtfel, pescărușul este un element în emblema statului Utah.

Cu atît au început oamenii, cu o agricultură anevoioasă, cultivînd cereale, apoi cartofi și lucernă, și crescînd oi, ca într-o nouă vreme biblică. Azi, agricultura nu-i abandonată, dar bogăția țării a prilejuit-o subsolul, mai darnic decît pămîntul de la suprafață. Minele de cupru le văzusem. În munții Wasatch, înalți de peste trei mii șase sute de metri, aflați la sud, care separă valea marelui lac de valea rîului Colorado, spre statul Arizona, au zăcăminte de petrol, fier, cărbune, cobalt și uraniu. Cred că ajunge ! La Salt Lake City sînt industrii alimentare, și se mai fabrică muniții, sigur că nu pentru statul Utah !

E demn de spus că la Muzeul Pionierilor, unde se vede tot ce-au adus mormonii cu ei, o zestre foarte săracă, unelte și lucruri casnice, nu se găsesc mai deloc arme, abia cîteva revolvere, cîteva săbii. Dacă nu-i o mistificare, și nu cred să fie, înseamnă că ei au mers cu pieptul gol prin locuri unde orice pas înainte însemna o primejdie de moarte.

Rău îmi pare că nu mai e loc să spun tot ce-am văzut acolo ! Un oraș cu două sute de mii de locuitori s-a impus în povestirea mea cu mult mai multe pagini decît Chicago, de douăzeci de ori mai mare ; și n-am terminat încă. Mă voi grăbi, dar nu pot sări peste lipsa de uniforme militare, în Muzeul Pionierilor, unde abundă costumele de epocă. Abia dacă am văzut ici-colo o manta, un veston, o tunică, ponosite și triste pe lîngă celelalte și parcă expuse cu sfială, sau cu pudoare. În schimb, ce strălucire au rochiile femeilor din perioada cînd viața se statornicise și se anunțau vremuri bune ! Ce mătase și ce dantelă ! Și cîtă grație la acele ființe restituite în ceară, care nu puteau decît să fie conforme cu modelul, altfel nu s-ar mai fi potrivit rochia ! Nu-mi venea să cred că feminitatea continuase să existe, împreună cu dorința femeilor de a-și arăta frumusețea, după ce abia generația dinainte venise în zdrențe, tîrîndu-se în urma căruțelor.

Am trecut prin toate odăile, reconstituite, unde se ducea traiul zilei și al nopții, cu lucruri tot mai frumoase, și dacă mi-a atras ceva atenția cu deosebire, era numărul mare de leagăne pentru copii, și de pătucuri. Apoi bucătăriile, spațioase, cu vase dispărute astăzi, de alamă cositorită, înlocuite de oțel inoxidabil și de material plastic ; și bufetele garnisite cu porțelanuri grele, dispărute asemeni ; și mesele masive, înconjurate de jilțuri. Toate acestea dovedeau nu doar înlesnirea familiei, ci și prețul pus atunci pe hrana cea de toate zilele. E un reflex al pionierului, să mănînce vîrtos și să se înmulțească. Leagănul de copii nu lipsea nici din bucătărie ; în timp ce gătea, la plită, gospodina îl balansa cu piciorul.

Am văzut surprinzător de multe instrumente muzicale,

Indeosebi piane de epocă, apoi armònii, în ale cărui sunete ca de orgă, familia își făcea probabil rugăciunea. Undeva era un țambal, ca ale tarafurilor noastre, și în alt loc un fonograf, cu cilindru, poate unul din primele exemplare confecționate de Edison.

Ciudat mi s-a părut că vestimentația bărbătească se afla mult mai modest reprezentată decît cea femeiască, asemeni obiectelor de uz zilnic ; abundau șalurile și dantelele, podoabele și bibelourile. Cel mai mult mi-a atras privirea, lăsîndu-mi o amintire plină de farmec și melancolie, un grup de trei femei, parcă vii, nu de ceară, și parcă gemene, în care mi s-a părut a recunoaște tipul de frumusețe americană sugerat de Scarlet O'Hara, căci localizarea ei la Salt Lake City devenise deodată foarte posibilă, ca oriunde în restul țării, printr-o forță multivalentă. Erau toate trei după un perete de sticlă, tinere, strălucind de frumusețe și grație, zîmbind șăgalnic, cu genele aplecate, cu capul lăsat ușor pe un umăr, ceea ce le mărea farmecul, făcîndu-le să pară gata de-a asculta madrigaluri și de-a cădea în ispită. Nu le puteam socoti un simplu tablou, ci mi s-au părut însuflețite, eroinele a trei istorii de dragoste, felurit colorate. La vremea lor, și la vremea lui, nici Profetul n-ar fi putut să le reziste ; iar Bringham Young, care a decretat poligamia, le-ar fi cerut pe toate trei în căsătorie. Aveau rochii de catifea, lungi pînă în podele, strînse pe-o talie imposibil de subțire și totuși verosimilă, cu dantele și broderii grele de aur ; iar culoarea fiecăreia era alb, negru și roșu, luate parcă de la un drapel al fascinației feminine.

Am înțeles că vestmintele acestor trei grații adevărate nu erau istorice, fiind prea noi și strălucitoare, reprezentau numai stilul epocii, reconfecționat în vremea noastră, dar nu mi s-a părut că ar fi o pagubă. Și adăugînd această vitrină la tot ce am spus mai înainte, mi-am dat seama că a existat acolo, în acea vreme, un strălucitor cult al femeii.

Mai am să spun că pe un perete am văzut arborele ge-

nealogic al unui cetățean vrednic, Samuel Rose Parkinson, născut la 1831 și mort în 1919, care în lunga lui viață a avut, pe diferite ramificații, peste o sută de urmași, cifră estimată, căci m-ar fi durut ochii să-i număr.

Cu toată această rîvnă, care nu va fi fost singura, cu tot cultul femeii, cu toată mulțimea leagănelor pentru copii și a pătucurilor, numărul locuitorilor astăzi, în statul Utah, cu o suprafață doar puțin mai mică decît a României, abia depășește două milioane. Densitatea populației nu a crescut mai mult, și dezvoltarea statului a fost întîrziată din cauza munților, a podișurilor sterpe și-a climei neprielnice, de deșert și de stepă.

Nu m-am sfiit s-o întreb pe Donna Young care este adevărul cu privire la poligamia mormonilor, decretată de tizul ei, Bringham, în 1852, la trei ani după ce anunțase constituirea statului, cu alt nume la început, Statul din deșert, sau Statul deșertului, nu știu cum se spune mai bine.

Poligamia a fost necesară, fiindcă numărul bărbaților era mult mai mic decît al femeilor. Este același argument în favoarea poligamiei pe care îl aduce Khomeini, ayatollahul Iranului, încolțit cu întrebările de o ziaristă italiancă. Mă și mir că a continuat să răspundă chiar după ce aceasta l-a scos din fire, făcîndu-l să exclame : „Nu mai pot, mă sufoc ! Aer, aer !“ El însă nu invocă nevoia de înmulțire a poporului, ca Bringham Young, ci vrea să le ferească pe femei de prostituție și destrăbălare, păcate pedepsite dealtfel cu moartea. Numărul femeilor fiind mai mare decît al bărbaților, multe ar rămîne nemăritate ; poligamia le asigură un trai casnic, cu satisfacții legiferate, chit că împărțite cu celelalte neveste.

Poligamia mormonilor, deși privită cu ochi răi de restul Americii, n-a fost abolită decît spre sfîrșitul secolului ; o intervenție a armatei federale urmărise s-o stîrpească încă din 1857.

Zece ani mai tîrziu, cînd calea ferată transcontinentală era gata, statul mormonilor a fost năpădit de coloniști liberali,

pentru care drumul peste munți și deșerturi nu mai era o dificultate. Influența acestora a crescut cu timpul, pînă ce anul 1891 le-a adus victoria în alegeri. Prin străduința lor, cîțiva ani mai tîrziu, Utah, după noul nume, a devenit al patruzeci și cincilea stat al Americii.

Ce mi se pare ciudat, și-ar putea fi socotit o ironie a destinului, statul acesta unde și astăzi moravurile sînt mai austere decît în altă parte, se învecinează la apus cu Nevada, loc de pierzanie dacă judecăm după cazinourile de la Reno și Las Vegas. Cum de nu s-a ajuns la contaminare ? S-or duce și mormonii să joace ? Diferența de stil între un stat și altul ar da apă la moară domnului Andrica, de la Cleveland, partizanul ideii că într-o comunitate democratică nu trebuie să fie lege unică.

Există la Temple Square un centru de primire al vizitatorilor, organizat cu minuțiozitate. Grupurile se adună la monumentul pescărușilor, din sfert în sfert de oră un ghid pornește cu ei și-i duce în toată incinta, dîndu-le explicații. În două mici săli de spectacol, cu figuri de ceară animate, am văzut scene din istoria mormonă. M-a uimit sincronizarea sunetului cu mișcarea, dar și mai mult mimica personajelor care se schimba după cum cerea jocul, ca să nu mai vorbesc ce veridică era privirea, mobilă, și mișcarea buzelor, pînă într-atît că uneori personajele de ceară păreau întrupări omenești adevărate. Mai tîrziu, cînd am văzut „Piraţii din Caraibe“ la Disneyland, am constatat că procedeul urca multe trepte, pînă la o perfecțiune după care urma apatia.

Nu simt deloc nevoia, am să pomenesc totuși sala unde poate fi auzit „Corul tabernacolului“, numai ca să nu creadă cineva că am trecut pe alături. Privită de afară, construcția are o formă ciudată, pare un vechi hangar de aviație, sau, și mai bine, jumătatea de sus din corpul unui dirijabil. Acustica sălii este nefirească, ar putea fi socotită miracol, și poate chiar așa o socotesc bigoții. Cineva a făcut o demonstrație, a rupt o hîrtie în două și foșnetul s-a auzit pînă în fundul sălii,

la cincizeci de metri ; apoi, lăsînd să cadă pe masă o monedă, sau un nasture, am perceput zgomotul ca și cînd m-aș fi aflat la un metru. Pe peretele din față tronează o orgă monumentală, cu ornamente cam demodate, iar la picioarele ei se desfășoară, în amfiteatru, loja corului, pentru vreo două sute de persoane. Este un cor mixt, femeile cu bluze albe, bărbații cu vestoane albastre ; lipseau, i-am văzut în fotografie. Am ascultat o înregistrare pe bandă magnetică, redată cu fidelitate, dar teribil de tare ; ți se face pielea ca de găină.

Venisem la Salt Lake City mai ales ca să văd ce fac mormonii. Iată, am văzut și-am spus ce-a fost posibil. Nu-i vina mea că n-am putut să intru în templu, și n-am aflat ce înseamnă slujbele lor secrete ; Donna Young nu mi-a suflat o vorbă. Se întunecase, am condus-o pînă în locul unde o aștepta prietena ei, cu mașina, să plece la Provo. Pe drum am întrebat-o dacă nu-i periculos să umbli pe stradă după căderea întunericului ; mi-a răspuns că sînt expuse mai degrabă femeile. O crezusem mai presus de alcătuirea ei trupească violabilă, a cărei conștiință nu-mi închipuiam s-o aibă, mai presus de orice idee laică, neprihănită pînă și-n gînduri.

Am mîncat voios la o cafeterie, așezat la tejghea, pe scaunul înalt, cum nu-i place domnului Andrica. Și deodată am înțeles aversiunea lui pentru acest stil de viață, fiindcă e un om scund și ar sta cu picioarele în aer, după ce s-ar urca anevoie pe scaun. M-a servit o vieneză grăsuță și blîndă, o fată tînără, care vine din cînd în cînd în America, s-o vadă pe maică-sa, remăritată la Salt Lake City și atunci nu stă degeaba, ci își caută de lucru. Domnul Andrica iar ar spune că străinii umblă să strîngă parale. Așa este, și-i omenește, altfel toată lumea s-ar așeza cu burta la soare și-ar fi o trîndăveală nemaipomenită pe tot pămîntul.

Noaptea m-am trezit cu gînduri negre, nemulțumit că n-am făcut tot ce-ar fi fost posibil ; că la Chicago nu m-am urcat în clădirea cea mai înaltă din lume și am uitat să aflu unde era o sculptură de Brâncuși, pe care am pierdut-o.

Lumea, dincolo de bătaia privirii mele, mi se pare încă nedescoperită și datoria mea ar fi s-o aflu în întregime. Nu înțeleg cum o dată m-am mulțumit să văd o parte din Londra, și-am crezut că nu lipsea mult să știu ce înseamnă Anglia ; și încă, pe atunci eram mult mai tînăr și mai receptiv decît astăzi.

Pe cer se vedea o jumătate de lună, enormă, intrată în convulsie. De ce nu s-ar duce oamenii încă o dată acolo ? Să socotim istoria încheiată ? Aveam încă un motiv de nemulțumire.

M-am străduit să repar cîte ceva ziua următoare ; am umblat din zori pînă seara, cînd iar am venit la cafeterie, iar m-am urcat pe scaunul înalt și vieneza mi-a dat de mîncare ; am privit-o mai bine, nu era grăsuță, ci dolofană, e o diferență, iar eu îmi meritam cu prisosință friptura și berea.

Am mers întîi spre sud, marginea orașului nu era prea departe pentru picioarele mele ; soarele abia răsărise, lungind umbrele caselor scunde. Am luat în lung ultima stradă, dincolo de care se vedea cîmpul. Oamenii întîlniți salutau de departe, îmi spuneau bună dimineața și vorba lor mă încălzea la inimă. De ce n-ar fi pe pămîntul nostru o prietenie universală ? Să știi că oriunde te-ai duce, cineva îți va zîmbi și-ți va spune bună dimineața ? Pe urmă, cînd a început aglomerația, nu m-a mai salutat nimeni, oamenii alergau la treabă ; n-aveam nici o pretenție, salutul este frumos în prima oră a dimineții. În parcul din fața primăriei, un grădinar tundea iarba ; m-am oprit să-l văd cum lucrează și i-am spus bună dimineața ; nu m-a auzit, motorașul mașinii de cosit făcea zgomot.

Pînă să ajung acolo am mers mult pe strada periferică. Semăna cu un decor de film western, cu case de lemn rare, părăsite dacă se terminase filmarea. N-am văzut nici un „saloon“, cu ușile lui batante pe care cowboyii le deschid cu o lovitură de cizmă, dar nimic nu m-a împiedicat să-mi închipui caii legați de stănoage, în fața casei, și diligențele, și șerifii. Decorul era autentic, o stradă largă, puțin prăfuită, pierzîn-

du-se în cîmpie. În pămîntul pietros dintre trotuar și pavaj, un om îngropa țevi de material plastic, galben, și monta aspersoare mici, rotunde, cum văzusem în tot orașul. Cu pămîntul acela sterp, munca lui putea să pară și ea stearpă, dar el mergea înainte, și era singur. Am văzut de multe ori așa, oamenii nu se înghesuie pe o treabă, nici chiar unde se construiesc marile buildinguri. E un altfel de distribuire a muncii, un alt stil. I-am spus bună dimineața ; nu m-a auzit. Socoteam că strada nu merita atîta cheltuială, era prea prăfuită și pămîntul prea pietros ca să crească gazonul ; pe urmă mi-am amintit străzile celelalte, frumoase, curate, cu iarba bine udată pe unde mă plimbasem cu atîta plăcere, și a trebuit să admit că odată fuseseră și ele sterpe și prăfuite.

Din aceeași dorință de a umple ceva din lipsurile care mă chinuiseră peste noapte, am făcut un drum lung pînă într-un loc numit Trolley Square, ca să nu-l las deoparte dacă pe planul orașului scria că merită o vizită. E un ansamblu de magazine, instalate în hale vechi de cărămidă, fostele remize ale troleibuzelor ; cu toată modestia exteriorului, găsești acolo tot ce-ți vine în minte, antichități și obiecte moderne din orice domeniu, pentru orice nevoie ; de pildă, ateliere de modelat sticla, unde se confecționează pe loc, la dorința cumpărătorului, glastre, pahare, figurine și ornamente. Apoi, amestecate așa cum le voi spune : cafeterii, cofetării, pantofării, frizerii, farmacii, băcănii, librării, giuvaergerii cu diamante cît nuca. N-am spus totul ; ca și la marele magazin din centru, nimic nu lipsește. Deschideți dicționarul și luați un cuvînt, la întîmplare ; dacă e vorba de un obiect, garantez că se găsește. Există și cinematograf, unde se pot vedea filme de altădată, cu vedete uitate. Poate stilul locului să fie reminiscența. Troleibuze vechi, primele, sînt transformate în prăvălioare, pentru regăsirea unei culori locale de altădată. Între hale se ridică turnul de apă de la începuturile civilizației urbane, un eșafodaj de fier, de vreo opt metri înălțime, poate nici atît, în vîrful căruia e așezat,

plin de ornamente, un rezervor cilindric de alamă, de cîteva mii de litri. Totul este o naivitate și nu merită să faci drumul decît pentru aprovizionare, nicidecum pentru pitorescul locului, dar se pare că turiștilor le place, și dacă-i așa, treaba lor, deși resping ideea că gusturile nu se discută.

Întorcîndu-mă pe străzi nesfîrșite, am văzut și căsuțe de lemn, în mizerie, leproase și strîmbe, fără a fi părăsite ; se simțea mișcare dincolo de ferestre, dar nu s-a arătat nimeni, să văd cine le locuiește.

Am întîlnit un singur bețiv în tot orașul, murdar de parcă se tăvălise într-o cocină. Poate era drogat, căci nu știu cu ce ar fi putut să se îmbete. Întrebînd pe cineva, un om de pe stradă, unde aș putea să găsesc o sticlă de whisky, mi-a aruncat o privire stupefiată și m-a întrebat la rîndu-i parcă nevenindu-i să creadă : „Astăzi ?..." N-am insistat. Poate există o zi, pe săptămînă, pe lună, pe an, pe deceniu, cînd se vînd băuturi alcoolice.

În cartierul clădit pe panta de sub Capitoliu, deasupra străzii Templului, erau, în contrast cu cele spuse mai înainte, case fățoase, vile și blocuri de cărămidă roșie, curată, cu balcoane majestuoase, sprijinite pe coloane albe, cu secțiunea pătrată, continuate pe toată înălțimea fațadei, de o vagă inspirație florentină. Dar ceea ce mi-a trezit uimirea, coloanele, aplicate pe acele construcții solide, erau de lemn, și nu masiv, ci de scînduri asamblate, ca niște cofraje, pe cale să putrezească ; se vedea în unele locuri, unde vopseaua căzuse. Pe ușile de cristal, unde numărul casei era scris cu cifre aurite, am văzut anunțul aristocratic că furnizorii și solicitanții să intre prin spate. Mai sus am găsit cîteva căsuțe noi, frumos croite, dar cu totul și cu totul de scîndură brută, negeluită și nevopsită ; de scîndură era și trotuarul, pînă în stradă.

Coborînd spre centrul de afaceri, cu buildinguri, am mers printre fîntîni frumoase care curgeau de pe o terasă pe alta. Un anunț al primăriei preciza că apa este refolosită. Așa se face pretutindeni, nu-și îngăduie nimeni atîta risipă, o fîn-

tînă e nesăţioasă. Anunţul primăriei apărea ca o justificare. Poate oraşul nu are surse bogate de apă ; deşi este o mărturie din vremuri îndepărtate, vechiul turn de apă, cu meschinul lui butoi de alamă, ar putea fi o dovadă.

Acesta a fost ultimul meu drum, făcut pe seară. Dar n-am terminat tot ce-aveam a spune, am lăsat la urmă gara şi trenul, deşi le văzusem la prînz, în cea mai luminoasă parte a zilei.

Ştiam unde era gara, o descoperisem din autobuz, la venire, şi rămăsese în gîndul meu tot timpul. Nu m-am dus de la început acolo, poate de teamă că am să-mi consum toată emoţia, şi pe urmă n-o să-mi mai placă nimica. Ajungînd, am avut surpriza să găsesc două gări, nu una, şi prima din ele nu era „Union Pacific", după care venisem, ci „Rio Grande", cum scria mare pe coama acoperişului. Deodată mi-am adus aminte de Rio Grande del Norte, care a fost unul din străbunii puternici ai apelor, împreună cu Mississippi şi Amazoanele, în primii ani de şcoală, cînd învăţam holbat de curiozitate şi pasiune geografia Americii. Uitasem, nimeni nu-l mai pomenea ; secase ? Iar de gară nici nu ştiusem. Era închisă, cu uşile ferecate, fără ţipenie de om înăuntru. Pe un geam scria : „Pentru bilete şi informaţii telefonaţi la 363-7472". (Numărul e autentic, notat cu grijă ; cine vrea, poate să încerce.) Dar ce bilete, dacă gara era pustie, cu liniile năpădite de bălării şi ruginite ? O fi trecînd vreun tren, din an în Paşte ? Mai degrabă cred că anunţul avea alte scopuri, în continuare preciza că gara este proprietatea statului Utah, care se gîndea poate s-o vîndă. „Nu, domnule, nu mai avem bilete, dar poate cumpăraţi clădirea !"

Împrejurimile erau mizere, magazii părăginite, locuri virane, pustietate... Cine să cumpere ?

Am găsit şi gara „Union Pacific", în apropiere, cu liniile ei separate. Era o clădire veche, dar solidă şi chiar măreaţă. În faţă, zăcea un tren cu vagoane moderne, al societăţii „Amtrak", care mi se pare că urmăreşte să achiziţioneze toate

căile ferate disponibile și să le repună în activitate. Vagoanele erau goale, cu ușile vraiște ; nu se vedea nici un om în apropiere. Am intrat în sala de așteptare, cît un stadion, lucrată cu bogăție, ca pe vremuri ; cred că într-un timp a fost mîndria orașului. Nu părea părăsită, dar n-o păzea nimeni. Un tren sosea la ora șapte și zece dimineața ; îl pierdusem. Un altul pleca la unsprezece și jumătate după-amiaza, adică noaptea ; aș fi vrut să-l văd, dar nu-mi dădea mîna să umblu pe străzi la ora aceea. Sus, pe cele două timpane ale sălii de așteptare, se vedeau două fresce, față în față, bine păstrate. Una înfățișa un convoi de căruțe cu coviltir, de altădată, cele cu care veniseră pionierii. Pe a doua se vedea o scenă de la inaugurarea căii ferate : un tren sosit în gară, cu locomotiva de epocă, parcă deșelată, cu un coș mai înalt decît diametrul cazanului și cu un grătar unghiular în față, greu și ascuțit, să poată arunca în lături bolovanii căzuți pe linie ; dar cu bizonii tot nu putuse să se pună ! În fața locomotivei, notabilitățile orașului și ale căii ferate, îmbrăcați de sărbătoare, se salută și se felicită. Și una, și alta dintre acele fresce erau foarte evocatoare, și uitîndu-mă la ele, și ținîndu-le minte, mi se pare că am participat la amîndouă scenele, despărțite una de alta de abia două decenii, în vreme ce pînă la vremea noastră era mai mult de un secol.

Ultima imagine pe care am luat-o cu mine a fost locomotiva Pacific. Dacă aș fi văzut-o în gară, nu mi-ar fi făcut aceeași impresie. Era în oraș, am descoperit-o surprins pe o pajiște însorită, înconjurată de arbori, sădiți poate de pe vremea primelor căi ferate. Stătea acolo puternică și masivă, pe o bucată de linie pusă în iarbă, și mi se părea că nici una din locomotivele de astăzi n-ar putea s-o întreacă. Am avut-o și noi, cred că o mai avem încă, apărută după primul război mondial, înaltă, suplă, cu patru pistoane, cu roți cît statul omului, putînd merge cu o sută douăzeci și șase de kilometri pe oră, cum scria pe marchiză. Numai că exemplarul de la Salt Lake City, cu numărul 833, era adaptat la stilul ameri-

can, avea două felinare sus, unul alb, altul roșu, și între ele un clopot care m-ar fi asurzit dacă începea să bată. Iar tenderul stătea pe nu mai puțin de șapte osii, era un gigant făcut să ia apă și combustibil cît un vapor, pentru lungile deșerturi continentale.

21

Dimineața, trezindu-mă brusc, am avut un moment de zăpăceală, mi s-a părut că era ora șase, și deșteptătorul nu sunase, iar la șase și jumătate trebuia să mă aflu în stația autobuzului. Nu mai aveam timp să fiu gata, mă mînca pielea de ciudă. Cînd mă trezesc din somn nu pot să mă mișc repede și sînt de făcut atîtea gesturi : pregătitul cafelei, minutele de gimnastică, bărbieritul, spălatul, strînsul bagajului și transcrierea însemnărilor de pe hîrtiuțe rătăcite prin buzunare. Numai pentru atît îmi trebuie mai mult de o oră. Sînt la a cincea mare călătorie, și abia acum îmi dau seama că în privința jurnalului de drum, n-am adoptat metoda cea mai bună. În locul caietului voluminos, în coperțile lui de vinilin negru, aceleași pe care le-am păstrat și le folosesc a cincea oară, ar trebui să am carnete de buzunar, să port tot timpul cu mine cîte unul, să-mi fac însemnările direct în el, cînd se termină să trec la următorul, și în sfîrșit să le pun unul peste altul ; așa am să fac de aici încolo, dacă va mai fi ocazia. Mi-e necaz că ideea nu mi-a venit mai devreme ; cîte ore am pierdut, cîte zile ar face împreună !

Pe cînd îmi aruncam apă pe față, pregătindu-mă să mă arunc în haine, fără speranța că aș putea să fiu gata la vreme, m-am gîndit la autonomia pe care mi-o dădea mașina. Nici atunci n-am trîndăvit diminețile, îmi place să plec de-

vreme, chiar și pe întuneric, dar ora mi-o fixez eu însumi și-o schimb după cum mi se pare mai bine, după dispoziție și alte circumstanțe. De aceea îmi place să merg singur, ca să nu depind de nimic și mai ales de nimeni.

Acum degeaba mă dădeam peste cap, aveam să-mi rătăcesc însemnările, să uit ceva în cameră, să-mi scrîntesc piciorul pe scări, și nu rămînea nici o speranță că voi prinde avionul. Atunci am auzit ceasul sunînd, văzusem anapoda, era abia ora cinci, îmi rămînea timp să le fac pe toate. Am privit ceasul de pe noptieră, cu recunoștință și cu afecțiune ; nu-i un ceas scump, însă mi-l socotesc prieten, s-a dovedit un bun tovarăș de drum, în toate călătoriile.

Era întuneric pe la șase și jumătate dimineața ; puținii oameni din autobuz căscau cu tristețe, dar eu eram voios că plecam mai departe. Se lumina de ziuă peste crestele munților.

La aeroport toate au mers ca pe roate ; funcționarul care îmi făcuse rezervația m-a recunoscut, m-a chemat la alt ghișeu, ca să nu stau la coadă, mi-a luat bagajul și mi-a dat un loc la fereastră, în stînga, cum îl rugasem, fiindcă soarele avea să fie în dreapta. În sala de îmbarcare, m-am așezat așa fel ca să văd cît mai bine afară, și-am urmărit cum venea dimineața. Mi-am întrerupt această contemplație numai cît am dat mîna cu hamalul negru care mă ajutase la venire. Trecuseră abia două zile, dar fuseseră bogate, mă simțeam mulțumit că avusesem parte de ele ; plecam cu traista plină de la Salt Lake City, unde venisem cu mîinile goale.

Era senin, doar un nor, deasupra crestelor zimțate, ca un vultur roșu cu aripile întinse arăta locul unde soarele se pregătea să răsară. Două avioane ale armatei, cu cîte patru motoare, cenușii, fără ferestre, părînd oarbe, au decolat unul după altul. Mișcarea aeroportului creștea odată cu ziua, goneau cisterne cu combustibil, transportoare cu bagaje și containere, micul dejun și prînzul călătorilor ; toate se angrenau, reglate dinainte, era un aeroport mic, dar ma-

şinăria lui trebuia să aibă toate rotiţele. Decolau avioane de turism, desigur cu oameni de afaceri, nu pleacă nimeni la plimbare atît de dimineaţă. Mişcarea lor era comandată din turnul de control şi cineva le urmărea tot timpul zborului, pe ecrane, în lungi relee care împînzesc liniile de navigaţie, arătîndu-le drumul şi ferindu-le de primejdii. Nu se vedea nimic, dar ştiam că aerul era plin de unde încrucişate, de semnale, de glasuri, care dacă s-ar fi prins cu urechea ar fi perforat timpanul şi ar fi răscolit creierul.

Pe o masă, aproape de mine, se găseau ibrice mari cu lapte, ceai şi cafea, apoi cutii cu sucuri, de toate felurile, puse la îndemîna călătorilor. Poate să fie o atenţie graţioasă din partea Companiei, dar nu-mi fac iluzii, intră în preţul biletului, aşa cum intra şi fotoliul confortabil unde mă aşezasem ,şi chiar fereastra pe care mă uitam afară ; cine nu profită se păcăleşte. N-am luat nimic, mă ispitea doar fereastra.

În avion am regăsit panourile dintre clasa întîi şi a doua, cu aceeaşi tapiţerie în culorile companiei United, albastru, roşu, oranj, atît de armonios împletite, că le-aş fi privit tot timpul să nu fi fost senin afară. Scaunele la clasa a doua sînt destul de înghesuite, un om corpolent, alături, poate să te incomodeze. Erau cîteva locuri libere, unul chiar lîngă mine şi mi-a venit să cred, dar nu din îngîmfare, că funcţionarul de la aeroport îmi purtase de grijă pînă la ultimul gest posibil, şi nu-l repartizase nimănui, ca să-mi fie mai bine.

Erau mulţi copii în avion de astă dată, albi şi negri ; o stewardesă a trecut pe la toţi şi le-a oferit mici daruri, n-am distins ce anume, fiind departe de mine ; probabil nimicuri, care totuşi pot face plăcere.

Am stat cu ochii pe fereastră şi am notat minut cu minut ce apărea în cale, cu o meticulozitate stupidă, fiindcă era mecanică şi azi nu face decît să mă îngrădească. Întîi am văzut creştele care înconjoară oraşul, lăsînd o singură ieşire, spre sud, destul de îngustă ca să poată fi apărată cu

ușurință. Deși abia decolasem, și nu ajunsesem prea sus, tot n-am putut să văd dacă erau indieni la creste ; am pierdut astfel ultima și cea mai bună ocazie să aflu. Lacul a rămas mult timp în cîmpul privirii, zburam chiar pe deasupra lui, în lungul dîrelor de sare care șerpuiau peste apă. Să fi fost un far în mijloc ? Semăna, dar cui ar fi putut să folosească ? Dincolo de lac pămîntul era brun și roșu, cu dîre albe de sărătură. Mai departe au apărut arături izolate, drumuri, cîte o gospodărie ; nu mi s-au părut o dovadă suficientă că locurile erau cu adevărat populate. Pe urmă, am văzut un rîu, și mi-am schimbat părerea, unde sînt ape, vin și oamenii să se așeze. Deocamdată îi împiedicau eroziunile adînci, care sluțeau scoarța pămîntului.

Dar, în sfîrșit, a răsărit un cătun, cu cîteva case, înconjurat de arii circulare, parcă trasate cu compasul, unele verzi, altele cenușii, ca țărîna, cam de mărimea celor unde se bătea grîul, sub copitele cailor, cînd mașinile de treierat nu erau răspîndite pretutindeni. Am mai văzut și în alte locuri aceleași cercuri misterioase, care pentru mine rămîn o nemulțumire, fiindcă n-am putut să le aflu rostul ; atunci am crezut că nici nu ar avea importanță, iar acum parcă mă simt prins cu lecția neînvățată.

A urmat un orășel, neidentificabil pe hărțile mele rizibile ; atît pot spune că avea mai multe locuri de parcaj decît case. Mergeam spre nord—nord-vest, soarele trecuse aproape în spate, dînd lumina cea mai favorabilă, poate de aceea am fost ispitit să înșir pe hîrtie toate detaliile, fiindcă prea se vedeau bine. Mergeam cu o barieră de munți în stînga, altfel poate s-ar fi zărit oceanul. Nu trecuse o oră de zbor cînd s-a văzut alt lac, venind repede într-o coastă, de parcă avionul mergea în derivă. Să fi fost lacul Boise, singurul de pe hartă ? Era prea devreme, și ar fi trebuit să fie în dreapta. Mergeam cam orbește, dar probabil așa e lumea obișnuită să meargă, fără altă preocupare decît să ajungă la destinație și să nu întîrzie la întîlnirile de afaceri.

Sînt mulţi oameni de afaceri în avioane, uşor de recunoscut după servietele doldora de hîrtii, corespondenţă, borderouri, statistici, rapoarte, pe care le studiază, le subliniază, le confruntă în timpul zborului. Îi mai poţi recunoaşte după fizionomia severă şi preocupată, şi mai ales după îmbrăcăminte. Încă de la New York, în jurul băncilor, al marilor întreprinderi, al sălilor de congrese şi hotelurilor cu săli de conferinţe, remarcasem oameni de o eleganţă vestimentară care m-a surprins, în America, unde ştiam că se duce o viaţă mai degrabă sportivă şi nu se pune prea mult preţ pe îmbrăcăminte. Sigur, aşa este, pentru nouăzeci şi cinci, sau poate nouăzeci şi nouă la sută din populaţie, cea cu blugi, cu bluze sau pulovere. Dar ceilalţi, mica minoritate, ştiu eu cîţi ? — o sută de mii, zece mii, ies în frunte, cu hainele lor de stofă bună, bine croite, bine întreţinute, cu cămăşile albe, fără o cută, cu cravatele personalizate, că nu vezi două să se asemene. În afaceri se pune mare preţ pe contactele personale, de aceea oamenii călătoresc mult, să se întîlnească, şi ei ştiu că o perspectivă favorabilă, o înţelegere, un contract depind între altele de impresia pe care o fac partenerului. Există o ştiinţă a relaţiilor, mult preţuită, fiindcă e una din cheile succesului ; la baza ei nu stă doar comportarea plăcută, privirea cordială, monologul măgulitor şi dialogul cu zîmbete, ci asemeni cămaşa, cravata, costumul, ciorapii, pantofii şi batista din buzunarul de la piept al hainei. Am privit cîte un asemenea om, l-am studiat cu discreţie, şi l-am găsit impecabil. Am uitat să spun, la toate se adaugă pieptănătura, şi obrazul bărbierit proaspăt. Aşa am înţeles de ce oamenii duc cu ei în călătorie măcar un costum de haine, să-l îmbrace la întîlnirea de afaceri. Mulţi însă au cîte două, cîte trei, puse pe umeraşe, să nu se şifoneze, şi îmbrăcate în huse speciale, să nu se prăfuiască. Bineînţeles, nu cei care merg cu Greyhoundul, deşi am văzut şi acolo cîte o excepţie ; nu-i de luat în seamă.

În avion, îndată după intrare, există un compartiment,

ca un garderob, cu o bară de care se agață umerașele. După ce s-au urcat toți călătorii și au depus hainele, stewardesa trage o perdea deasupra. Hotelurile mari au cărucioare speciale de bagaje, cărora nu le lipsește bara pentru agățat husele cu haine, pusă pe două suporturi verticale. La hotelul Plaza, din Las Vegas, și Omni, de la Miami, unde era o forfotă nebună de lume bogată, am văzut cărucioare cu bara mai lungă de doi metri, care s-a umplut cu hainele și cu rochiile scoase dintr-o singură mașină. Chiar dacă nu veneau pentru afaceri, ci să joace la cazinou sau să facă plajă, oamenii trebuiau să-și păstreze rangul. Și-apoi, nu se știe niciodată de unde răsare un partener, cu un contract posibil; oamenii de afaceri n-au odihnă, la iuțeală hotelul le pune la dispoziție o sală de conferințe, și încep discuțiile, în haine proaspăt scoase din huse. Rămîne să joace la cazinou sau să meargă la plajă numai nevasta. Dacă-i tînără, poate să și flirteze ; cuvîntul este născocit în America. Dacă-i mai în vîrstă, și-o găsi și ea un gigolo ; cuvîntul e importat din Europa, dar bătrînele americane bogate știu ce înseamnă.

Cum am decolat de la Salt Lake City, cum ne-au adus breakfastul, o tavă plină ; am mîncat tot, să-mi țină pînă seara, dar le-am amestecat orbește, cu ochii pe fereastră, luînd la nimereală, clătite cu sirop, jambon, suc de portocale, unt, bomboane de ciocolată.

Pornind poate de la bomboane, copiii negri au început să plîngă, înghiontindu-se, chinuindu-le pe bietele lor mame. Copiii albi au întors capul și i-au privit cu o curiozitate ironică.

Nu va folosi nimănui să înșir în continuare detaliile peisajului, am dovedit că au fost o preocupare ; cu ele însă nu voi izbuti să redau geografia statului Oregon, apoi Washington, unde a continuat zborul. Au fost munți și podișuri împădurite, încă necolorate, ceea ce m-a bucurat, fiind o dovadă că în acest nord-vest al Americii, unde mă temeam de frig și de vreme urîtă, toamna încă nu venise. Din loc

în loc apăreau văi cu rîuri şerpuite, iar în lungul lor localităţi tot mai dese, şi drumuri, orientate în toate direcţiile. Treptat, pămîntul se populase şi frecvenţa aşezărilor omeneşti era în creştere, pînă ce, virînd puţin la stînga şi începînd coborîrea ca să aterizăm la Portland, oraşul, puţin pîclos poate din cauza boarei oceanice, a ocupat tot cîmpul vizual din faţă. Şi atunci, lumea aceasta, cum se apropia tot mai densă, vizibil vie şi trepidantă, m-a făcut să-mi dau seama şi mai bine ce însemna pustiul lăsat în urmă, care se întindea peste două mii de kilometri înainte şi după Salt Lake City. Zborul pe mari distanţe, început la Chicago, mi-a dezvăluit întinderea nemăsurată a spaţiilor încă neocupate de oameni, şi aşa am ajuns să cred că migraţia spre America n-o să înceteze în vremea noastră, ci vor trece secole pînă ce ţara să se populeze cu totul.

Cînd am aterizat la Portland, plîngeau copiii albi şi se mirau cei negri.

Am dat ceasul înapoi cu încă o oră, după ce îl dădusem întîi la Chicago, apoi la Salt Lake City. Acum sînt departe nu doar de ţara mea, ci chiar de New York, dacă am ajuns la Oceanul Pacific. Oceanul însă nu se vedea, nu-l voi vedea nici la Seatle, şi ce-i mai de necrezut, nici la San Francisco, unde abia de-l voi bănui dincolo de Poarta de Aur.

Nu prevăzusem o oprire la Portland, a durat aproape o oră, timp pierdut pentru mine. Au coborît o parte din călători, şi-au luat husele cu haine, au urcat alţii. Copiii albi şi negri au rămas să meargă mai departe, plîngînd cînd unii, cînd ceilalţi. Dacă aş fi pus piciorul pe pămînt, aş fi avut totuşi o satisfacţie. S-au îmbarcat din nou containere cu alimente ; pentru cine, dacă în mai puţin de o oră aveam să ajungem la Seatle ? Uriaşă este maşinăria care fabrică produsele preambalate servite la masă, pliculeţe şi cutiuţe tip, cu piper, sare, zahăr, lapte praf, cantitatea pentru o ceaşcă, apoi maioneza, condimentele de adăugat la salată şi nelipsitul sos „tartar“, bun să îl adaugi la orice îţi place.

O parte din ele rămîn fără întrebuințare și se aruncă. Și cîtă osteneală cu ele, cîtă administrație ! Numai cu ambalajele acestor produse divizate în grame s-ar face munți de hîrtie, staniol și material plastic. S-ar părea că nimeni nu se gîndește cît costă ; dar intră în prețul biletului !

Mi-aduc aminte că după război o poșetă de piele fină costa mai puțin decît una de plastic, care plesnea peste o lună. Cine ar fi vrut să creadă că era un material pentru lumea săracă ? Oare nu cumpăram eu însumi o cutie de lapte praf numai pentru punga de plastic dinăuntru, ca să pun în ea sandvișurile cu care mergeam la plajă ? Cred că niciodată în istoria omenirii un produs n-a avut o ascensiune atît de năvalnică, și o decădere atît de rapidă.

La Seatle am ajuns repede, cu mult înainte de ora prînzului ; eram obosit, prea urmărisem încordat peisajul, mă simțeam puțin ridicol de această ardoare ; ar fi timpul să scadă. Am hotărît să mă las la voia întîmplării, să nu mai fac nici un efort de cunoaștere, să mă așez pe o bancă la soare, Seatle să treacă prin fața mea, să se arate, iar de nu, paguba lui, eu mă duceam mai departe.

Cu părere de rău m-am despărțit de compania United ale cărei culori mi-au plăcut atîta. Nu avea zboruri la San Francisco, următoarea mea escală, așa că mi-am făcut rezervația la Western. La urma urmelor era chiar mai bine, de ce să cad în rutină, de ce să nu văd ce culori are altă companie ? Poate erau și mai frumoase ! (Nu, n-au fost, am mai zburat și cu alte avioane ; United a rămas neîntrecută !).

Nu mi-am putut respecta hotărîrea, s-o las mai domol cu investigațiile ; cum mi-am găsit cameră, am pornit pe străzi, și n-a fost ușor, orașul mi-a dat mult de furcă. La aeroport, fata care vindea bilete pentru autobuz m-a prevenit că hotelurile sînt cam ocupate, uite așa, ca să-mi bage un ghimpe în inimă. Pe urmă tot ea mi-a spus unde să trag, căci acolo voi găsi cameră cu siguranță, la hotelul

Seatle, pe strada Seneca, exact acesta era numele. Autobuzul avea stația terminus la un blok de hotel, și nu mă îndoiesc că fata era colaboratoarea patronului, dar nu am a mă plînge, decît pentru că a început prin a mă speria de pomană.

Patronii, un ceh cu nevasta, înalți amîndoi, chipeși, blonzi și simpatici, m-au primit cu brațele deschise, mi-au dat o cameră pe la etajul al zecelea, cît mai sus, cum îi rugasem, cu vederea la stradă, mai bine mă împac cu zgomotul decît cu o curte interioară posomorîtă. M-a indispus coridorul, cu o mochetă cam răpănoasă, dar cînd am deschis ușa camerei mi-a venit inima la loc, toate înăuntru erau înnoite, frumoase și curate, cu baia în marmură de material plastic, dar ce dacă ? — n-aveam să stau acolo pînă își pierdea lustrul de deasupra, iar dedesubt se prăseau gîndacii. Fereastra se putea deschide, în sfîrșit, nici nu mai credeam că era cu putință. În schimb, lipsea aerul condiționat, dar nu m-a nemulțumit, însemna că nu-și găsea rostul ; aici, în nord, vara nu putea fi zăpușeală, mă întorceam la o condiție firească, mă reidentificam cu mine însumi.

La început, m-am orientat greu în partea aceea centrală a orașului, deși erau și aici străzi drepte, perpendiculare pe bulevarde. Mergeam însă cu teama că am să alunec la vale, străzile coborau spre port atît de povîrnite, încît automobilele, cu motoarele urlînd, abia puteau să le urce ; le-am auzit toată noaptea.

Prima caracteristică a orașului, și cea mai izbitoare, este așezarea lui pe o pantă accentuată, ca orașele montane, dar fără ca străzile să urmeze o linie sinuoasă, în serpentină, care par capricioase, și sînt adesea, în schimb au pitoresc și poezie, pe lîngă că devin mult mai accesibile. Stilul american, al caroiajului regulat, nu cedează nici în fața topografiilor nepropice, așa se face, bunăoară, că la San Francisco, mult înrudit ca profil fizic cu Seatle, se mai păstrează și astăzi tramvaie trase de cabluri pe străzi povîrnite, ca funicularele.

Cum strada mea se numea Seneca, fără să ştiu dacă era vorba de tatăl sau fiul, am crezut că vor fi şi altele, înrudite, nume de filozofi şi oratori din antichitate. Prima se numea strada Primăverii.

Cartierul era încadrat de două autostrăzi orăşeneşti, freeway, în cea mai mare parte a lor suspendate, cu circulaţia vuind tot timpul. Fără ele oraşul ar suferi groaznic, ar ajunge la agonie ; aşa suferă oamenii, şi poate nici agonia lor nu-i departe, dar nimeni nu se gîndeşte. Abia cînd survine o clipă de linişte, bineînţeles numai noaptea, se simte ce teroare continuă suferă nervii şi urechile noastre ; altminteri a devenit o obişnuinţă, care roade pe nebăgate de seamă.

În primele minute de mers, tot alunecam la vale, zgomotul oraşului mă ameţea, ca niciodată, şi iarăşi am vrut să nu mai fac nimic, să mă aşez pe o bancă, sau pe marginea trotuarului, să văd numai ce-mi trece prin faţă. Asemenea momente, oricît ar fi de scurte, lasă nişte urme, şi-atunci de ce să mă mir că într-o zi nu mai eşti bun de nimic şi vrei acasă, cum spun copiii. În definitiv nu mă dureau picioarele, ştiam că încă pot să umblu fără să număr kilometrii ; greu era, şi cerea eforturi de judecată, să aleg o direcţie. Pentru mine o direcţie bună ar fi fost portul, putea să-mi ofere o satisfacţie imediată, şi sigură, nu era nici departe, nici greu să ajung acolo, nu trebuia decît să-mi dau drumul la vale, pe strada Seneca sau pe a Primăverii. M-am împotrivit, era prea simplu, am luat-o pe bulevarde, paralel cu ţărmul din vale, care a tras de mine tot timpul, pînă ce am ajuns în staţia monoraiului. Aşa cum se vedea pe plan, monoraiul mergea nu departe, era mai degrabă o curiozitate, o distracţie ; n-am avut parte nici să mă distrez, nici să-mi satisfac curiozitatea, fiindcă nu funcţiona, şi n-a funcţionat nici a doua zi. N-am mers niciodată cu un asemenea vehicul şi am pierdut probabil ultima ocazie. (La Disneyland mai era unul, numai că n-am avut timp pentru

el, vroiam să văd altceva.) La Tokio mi se pare că este un mijloc de circulaţie cu multă răspîndire, dar n-o să mă duc pînă acolo pentru atîta.

Dacă monoraiul nu mergea, am luat-o pe străzi, de-a lungul liniei lui suspendate, să văd măcar unde duce. Era o construcţie de beton, fără grinzi metalice, obişnuite în restul Americii, şi care nu-mi plac, fiindcă ruginesc şi mi se par mai sonore. M-am întrebat dacă nu cumva constructorii americani au, sau au avut îndoieli în privinţa betonului, neverificat în timp, ce-i drept, istoria lui fiind destul de scurtă. Nu mi-a dat prin minte imediat că explicaţia ar putea să fie alta, amestecul marilor oţelării din America ; au şi ele un cuvînt de spus cînd se aleg primarii şi senatorii. Şi dacă nu se mai fac portavioane şi cuirasate, sau se fac mai puţine, oţelăriile nu pot să rămînă cu marfa nevîndută.

Monoraiul duce la Seatle Center, unde am ajuns cu piciorul în jumătate de oră. Şi dacă m-am dus, ce-am văzut acolo ? Multe şi de toate, iată vorbele cele mai potrivite. Center, în asemenea cazuri, trebuie să capete înţelesul de „complex", răspîndit astăzi în limba noastră şi acceptat din pasivitatea lingviştilor. Dacă ei m-ar întreba ce-aş pune în loc, le-aş răspunde că nu m-am gîndit ; îi las să caute.

Mă aflam într-un complex de cultură şi de distracţie. Am găsit numai distracţie ; o sală de operă şi una de concerte, anunţate drept colosale, erau închise, n-am putut să le văd pe dinăuntru, căci de concert şi de spectacol nici nu putea să fie vorba. Un centru de popularizare a ştiinţei, adică un complex, aşa se traduce, n-avea de ce să mă ispitească. Înainte de toate, m-am urcat într-un turn de observaţie, asemănător cu unul de televiziune. O idee mai caraghioasă nu putea să-mi treacă prin minte, la două ceasuri după ce mă rotisem cu avionul pe deasupra oraşului, venind la aterizare. Am privit de sus, de la vreo două sute de metri, şi n-am făcut nici o descoperire ; pe deasupra am mai dat şi bani, şi-am stat la coadă în uşa ascensorului. Pe o placă

pusă în perete scria că turnul este o proprietate particulară, și se arăta cît costase. Speră proprietarul să-și scoată banii cu taxa de intrare ? Eu cred că mai degrabă îl făcuse ca să momească societățile de televiziune. Se vedeau niște antene metalice, trei mi se pare, pe dealurile învecinate, dar nu atît de înalte ca să poată concura cu turnul. Pentru televiziune acesta ar fi fost o lovitură, dar poate proprietarul cerea prea multe parale și acum se pîndeau unii pe alții, așteptînd ca unul să cedeze. Ce-aș mai rîde să aflu că nu au căzut la înțelegere ! Ce pagubă pentru proprietar, și ce păcăleală ! La ce naiba folosește un turn de televiziune dacă nu-l folosește televiziunea ? Poate pentru o școală de parașutism. Să-mi fi venit ideea din timp, puteam s-o vînd bine.

Cel mai animat loc era o hală de cîteva pogoane, tot un „Center", cu trei nivele, un complex în mijlocul complexului, unde găseai tot ce-ți trece prin minte, ca la Trolley Square, decît că la o scară mai mare, și cu o complexitate crescută. Cred că gustul pentru colosal este venit din Germania, odată cu emigranții care n-au jucat un rol mic în fundarea Americii ; și atmosfera era destul de germanică, de un gust popular și cam îndoielnic.

La subsol, un bazar internațional oferea mărfuri exotice, din Asia mai ales și din țările negre, la standuri care vroiau să redea și culoarea locală. Dacă oamenii cumpără asemenea lucruri, fabricate cine știe unde, într-o manufactură centrală, înseamnă că sînt naivi ? Cred că mai degrabă se lasă înșelați din plictiseală. Plictiseală era, ce-i drept, în tot bazarul ! În schimb, deasupra, ce mai distracție !

Pe o stradă, în mijlocul parterului, cînta o orchestră de alămuri, vreo opt instrumente puternice. Se dansa, pe un ring din față, în zi de lucru, la ora două și jumătate după-amiază ; numai oamenii în vîrstă, pensionari probabil, *senior citizen*, cum li se spune în America, și au un statut special, încurajări și atenții, prețuri reduse în unele cazuri, intrări gratuite. M-am dus la etaj, o galerie de unde dansul se

vedea ca pe scenă ; erau şi scaune, ca să poţi privi fără să te doară picioarele. Dar etajul nu cuprindea numai această galerie, se întindea pînă departe şi oferea felurite atracţii, pe lîngă cafeterii, restaurante, baruri şi magazine de ori cîte feluri au nevoie oamenii, sau n-au nevoie.

Un ascensor sferic, pus la vedere, cu gratii, ca o colivie uriaşă, numai cu podeaua dreaptă, urca de la parter la etaj, vreo patru metri, cu o mişcare înceată. Pentru copii poate ar fi fost un amuzament, dar ei refuzau să se amuze în felul acesta, şi mai degrabă urcau scările tropăind şi pe urmă, ca să coboare, îşi dădeau drumul pe balustradă. Totuşi ascensorul, cred că unic în lume, nu stătea nici o clipă, îl foloseau oamenii în toată firea, printre ei seniori citizen cu mutrele cele mai serioase, ba aşteptau şi la coadă.

Pentru seniori citizen erau şi saloane de pocher, unde ei stăteau la mese patru cîte patru, şi dădeau cărţile, riscîndu-şi o părticică din pensie, procentul destinat emoţiilor cuviincioase. N-am văzut pe nici unul cu figura pătimaşă, din cei capabili să piardă mai mult decît este hotărît dinainte şi scris în bugetul familiei.

Pit, cu care am fost la Reno, îşi programează o pierdere de zece dolari cînd se duce acolo să joace, în cîte un week-end ; şi el nici măcar nu-i senior citizen, ci om în putere, care cîştigă destule parale, muncind din greu toată săptămîna, aşa că ar putea să rişte mai mult, dacă i-ar face plăcere. L-am asistat, era calm şi juca sistematic, în colaborare cu Aurora, nevasta filipineză. A început cu aparatele unde se mizează cinci cenţi, şi a ajuns pînă la cele de un sfert de dolar, un quarter, monedă de nichel. Într-o oră era aproape gata, mai avea de pierdut un dolar cînd i-a picat un purcoi de bani, de şi-a umplut buzunarele. Ar fi fost greu să-i piardă pe toţi, i-ar fi trebuit o zi întreagă şi ar fi făcut scurtă la mînă trăgînd de pîrghie. Atunci a trecut la aparatele unde se mizează un dolar, ca treaba să meargă mai repede. Dar iarăşi s-a încurcat la urmă, după alt ceas,

cînd era aproape gata și s-a pomenit din nou cu buzunarele pline. A fost nevoit să treacă la aparatele unde se mizează trei dolari, iar cîștigul poate să fie cinci mii, la o singură tragere. Nu știu ce s-ar fi făcut dacă avea asemenea șansă, poate rămînea acolo toată săptămîna următoare și lipsea de la lucru. Acum însă, cu miza mărită, jocul a mers mult mai repede, a pierdut tot, în zece minute. Nu mai avea alți bani lichizi, toate plățile la restaurant, la hotel, la benzină le face pe cărți de cont, de la bancă. I-a cerut nevestii un dolar să mai joace o dată, atunci însă am intervenit, deși știu că nu-i bine să te amesteci, și i-am spus : „Păi așa ne-a fost vorba ?!"

I-am urmărit pe jucătorii de pocher, cu discreție, să nu bage de seamă ; nu m-am ales cu nimic, erau așa de impasibili, încît mi-a fost peste putință să descifrez un gînd sau un sentiment pe fața lor albă și amorfă. Altfel a fost cu dansatorii, m-am așezat pe un scaun în față, la balustrada galeriei, și i-am privit în voie, distrîndu-mă pe săturate. Orchestra cînta valsuri, din cînd în cînd o polcă și o mazurcă; lipsea menuetul. După fiecare dans perechile aplaudau, pe urmă se așezau la mese, de jur-împrejurul ringului, unde așteptau cu bunăcuviință, bînd sucuri, sau lapte, nici un fel de alcool, nici măcar bere, ca nemții, care și ea poate să încălzească puțin sîngele omului.

Orchestra făcea pauze destul de lungi, trebuiau să se odihnească și muzicanții, fiind și ei oameni în vîrstă. Nu mai țin minte rochiile femeilor, înseamnă că nu m-a frapat nici una. Bărbații erau îmbrăcați cam la fel, cu pantaloni negri și cămașă albă, căci haina o aveau pusă pe spătarul scaunului ; această comoditate, pe care și-o îngăduiau dealtfel și muzicanții, nu mi s-a părut vulgară, fiindcă mai presus de orice rămînea bunăcuviința tuturora. N-am văzut tipuri grotești, decît un scundac burtos, mai activ decît toată lumea, care își amețea partenera cu piruetele, străbătînd ringul în toate direcțiile. Mai toți ceilalți erau oameni înalți și supli

și mi s-ar fi părut tineri, să nu se fi mișcat cu prea multă prudență ; sigur însă că dansul însemna pentru ei o mare plăcere, de aceea își economiseau forțele, ca să profite pînă la urmă. Avînd modelul alături, și fiind probabil o tentație, încercau și alții cîte o piruetă, de unul singur, o răsuceală de trei sute șaizeci de grade. Nu le reușea totdeauna, ori nu-și făceau destul vînt, ori își făceau prea mult, de se opreau cu fața în altă direcție, își pierdeau partenera, pe care apoi o căutau buimaci, pipăind aerul cu mîinile, ca în jocul de-a baba oarba.

La ora trei, orchestra s-a oprit, șeful ei s-a adresat asistenței, dîndu-i întîlnire pe a doua zi, apoi muzicanții și-au strîns instrumentele. Bărbații și-au îmbrăcat hainele și au plecat cu nevestele. Și-acum ce-au să facă ? m-am întrebat, de parcă eu trebuia să le port de grijă.

Iată ce-am făcut eu în continuare : mai întîi, am ieșit la malul apei, în port, la dana Șaptezeci și Unu, care era drept în față. De-acolo am mers în lungul cheiului, pe bulevardul Elliott, pînă pe la dana Cincizeci și Nouă, cînd am văzut venind peste mine, pieziș, autostrada suspendată. Pînă acolo nu mă supărase nimic, în stînga vedeam orașul, așezat în amfiteatru, într-o expunere favorabilă ca să-l pot compara cu harta și să-l cunosc măcar puțin, dacă nu aveam timp să-l parcurg stradă cu stradă. În dreapta era Golful Elliott, legat de ocean cu o strîmtoare lungă, nu-i estimasem bine întinderea, deși mă uitasem pe hartă ; mă înșelase. Dacă ar veni o flotă de fregate dinspre apus, împotriva sensului obișnuit de migrare a popoarelor, nici n-ar îndrăzni să meargă pînă la capăt, s-ar întoarce de la jumătatea strîmtorii și amiralul i-ar raporta împăratului că America nu poate să fie descoperită. Pînă la ocean sînt aproape o mie cinci sute de kilometri în linie dreaptă, și peste două mii pe linia de navigație ; cît jumătate din lățimea Mediteranei. Mi se pare mult, nu pot să mă obișnuiesc cu mărimea Americii.

Poate de aceea acolo s-a luat ca unitate de măsură mila, mai potrivită cu distanțele continentului.

Curînd autostrada, al cărei huiet creștea întruna, a venit deasupra mea de am crezut că o să mă turtească, și a acoperit bulevardul, luîndu-mi vederea și asurzindu-mă. Nu mai puteam să dau înapoi, m-am dus așa pînă la dana Cincizeci și Unu, unde am ieșit la soare, pe cheiuri. Acolo iarăși mi-a fost bine, eram în portul de pescari, înțesat de restaurante, cafeterii și baruri, unde se mînca numai pește proaspăt, prins în minutele dinainte. M-am oprit la multe din ele, am citit listele afișate afară, cumpănind ce să mănînc seara ; degeaba mi-am făcut planuri, la sfîrșit, am mîncat pește fript cu cartofi prăjiți, și dacă aș fi cerut alt fel, luîndu-mă după listă, mi-ar fi dat tot pește fript, și cartofi, tot prăjiți. Cartofii prăjiți nu se potrivesc cu peștele, dar așa se fac în America ; n-am avut încotro, m-am obișnuit, și pe urmă mi-au plăcut, și chiar m-am mirat că o viață întreagă îi preferasem pe cei fierți în apă. Seara următoare nici prin minte nu mi-a trecut să schimb locul, am venit tot în port, am schimbat numai restaurantul, dar am mîncat tot pește fript cu cartofi prăjiți, cum aș fi mîncat și a treia seară, dacă n-aș fi fost la San Francisco.

Pînă să se facă ora de masă am umblat pe cheiuri, în soare, m-am uitat la oameni, cum pescuiau cu undița. În multe locuri erau bănci și în fața lor cîte un puț, o deschidere de două șchioape, pe unde se vedea apa, întunecată, cheiurile fiind puse pe piloți, căci în felul acesta spațiul portuar crește. Cine vroia, lăsa undița în puț, și n-avea nevoie să se miște de pe bancă. Doi chinezi, călare pe parapet, și aplecați deasupra apei, mai-mai să cadă, încercau să prindă *shrimps,* crevete americane, cu o plasă mică, rotundă, ca o găleată, dar nu făceau mare ispravă. Cît m-am uitat la ei, vreo jumătate de oră, abia au scos trei crevete, ce-i drept de cinci ori mai mari decît cele obișnuite ; un om ar fi putut să se sature cu ele, numai că ei erau doi, și trebuiau să mai

prindă încă pe atîtea. N-am stat pînă la urmă, nu mă plictiseam să privesc, însă mai vroiam să văd și altceva, așa că m-am dus la debarcaderul de unde plecau feriboturile.

Orașul se întinde pe insule și peninsule, și prin acest caracter mi-a amintit puțin de Stockholm, după cum străzile povîrnite din centru mi-au amintit de Lausanne, unde am un prieten, cu o mamă minunată. Trebuie să-mi amintesc tot timpul de cîte ceva, altfel pierd corespondența mea geografică și afectivă cu lumea aflată departe.

La Stockholm, legătura între insule o făceau podurile, frumoasele aripi de albatros, mai ușoare ca aerul. Aici forfoteau feriboturile, le văzusem cît am mers pe chei, iar în restul timpului le auzisem fluierul.

Se înserа, era ora cînd se terminau slujbele cele mai întîrziate și lumea se ducea acasă, oameni preocupați, grăbiți, obosiți, cu ochii doar înainte, refugiați în propria lor ființă. Plutea peste ei o tristețe, poate și din cauza amurgului, care nu este doar un fenomen exterior, pătrunde și în suflete, seară de seară, zgîriind acolo o cifră, dintr-o numărătoare inversă, timpul cînd aveau să iasă la pensie, căpătîndu-și și ei titlul de seniori citizen. Aceasta să fi devenit oare condiția vieții astăzi, aspirația la cel mai trist dintre goluri, încununat cu două ore de valsuri, la culminația soarelui, în partea cea mai fertilă a zilei ?

Odată cu amurgul, mișcarea orașului începea să se stingă ; rămîneau numai mașinile, gonind înnebunite pe autostradă. Vîrtejul lor nu era legat de ora locală ; dacă aici se sfîrșea ziua, ele se grăbeau să ajungă într-un loc unde începea o zi nouă. Ca să nu fie repaus ; ca să vină mai curînd vremea de pensie.

Am urcat străzile, pe alocuri cu trotuarele în trepte, altfel ar aluneca piciorul, am traversat bulevardele, apoi a doua autostradă și, în clipa cînd soarele apunea în spate, am ajuns pe culmea de unde orașul începea să coboare spre lacul Washington. N-am întîlnit decît lume grăbită. Cînd

m-am întors, străzile erau goale și amintindu-mi ce animație găsisem acolo în miezul zilei, m-am întrebat nu unde se dusese toată acea lume, case erau destule, orașul, luminat, părea fără margini, se întindea dincolo de bătaia privirii mele, ci aș fi vrut să știu de ce se despărțea atît de repede ziua de noapte. Oamenii nu se temeau că își scurtează viața ? Sigur că mai erau încă mulți, prin restaurante și baruri, la cinematografe și teatre, în casele de petreceri, dar aceia, ca și mașinile de pe autostradă, mergeau spre un antipod al orașului, unde odată cu noaptea începea o zi nouă. Cînd se intorceau acasă trebuiau să-și pună ceasurile după ora locală.

22

Mă uit la televizor seara, nu ca să-mi treacă timpul, căci și altfel trece prea repede, ci fiindcă îmi ajută să intru în atmosfera locală, fie și prin reclamele care, arătîndu-mi ce li se oferă oamenilor, îmi dezvăluie ceva din viața lor, altminteri inabordabilă pentru mine. Reclamele îmi dau prilejul să intru în case, în bucătării, să asist la masa familiei și uneori să le văd chiar dormitorul, salteaua, patul, cearșafurile și lenjeria intimă a doamnei, terminînd cu cămașa de noapte, căreia îi aflu chiar prețul și indirect aflu nivelul de trai al societății. Cît despre rețetele de prăjituri, am ascultat atîtea, că aș putea să deschid cofetărie, unde sînt sigur că s-ar îmbulzi lumea, fiindcă toate sînt inedite, în fiecare zi se mai născocește una și nu se mai termină, ca poveștile Șeherezadei. Cred că dacă aș aduna tot ce mi-a fost dat să aflu despre oameni, de la nașterea copilului pînă la infirmitatea lui viitoare, la bătrînețe, cînd nepoții îl plimbă cu căruciorul,

inversînd rolurile, aş putea să scriu o enciclopedie. Dar nu-i tot, multe am aflat despre creşterea vietăţilor casnice, cîinii şi pisicile, papagalii, canarii, cum să-i hrăneşti, cum să-i distrezi şi să-i fereşti de complexe. Apoi despre grădina din faţa casei, cu ce substanţe se activează iarba şi florile şi cum se pot obţine căpşunile cele mai frumoase. Las gluma la o parte, cine n-a mers prea mult la şcoală, acum are prilejul să se instruiască şi să pătrundă în toate secretele vieţii.

M-au interesat şi meciurile de baseball, şi cu toate că n-am izbutit să înţeleg regula jocului, în schimb am ajuns să cunosc jucătorii, nu pe toţi, desigur, ci vedetele care dezlănţuie urlete de admiraţie pe stadioanele Americii.

În seara de la Seatle am urmărit la televizor un sport nou, un butoiaş era pus pe un cablu, n-am văzut cum, fiind un detaliu greu de prins în imaginea puţin difuză şi tremurată, atît ştiu că putea să alunece într-o direcţie şi în alta, fără să cadă. Doi jucători, în tabere opuse, manevrau cîte un furtun cu apă sub presiune, îndreptînd jetul asupra butoiului şi se străduiau să-l împingă spre adversar, acesta apărîndu-se cu aceleaşi mijloace. Cîştiga cel care izbutea să-l treacă peste o limită. E uşor de înţeles că adversarii deveneau ei înşişi, în cîte o clipă, ţinta furtunului de apă, din greşeală sau dintr-o manevră perfidă, şi nu ştiu cum de nu le plesneau ochii cînd jetul puternic îi izbea drept în mijlocul feţei, ca o lamă de sabie.

Pe urmă am ascultat parţial un concert al Orchestrei Simfonice de la Boston, dirijată de un japonez, cunoscut melomanilor, pe care nu-l numesc fiindcă e groaznic de urît şi mi-a devenit antipatic de cînd se insinuează stăruitor pe piaţa mondială a muzicii, urmînd exemplul Honda şi Datsun, care se insinuează pe piaţa automobilului. Şi cum să-mi fie simpatic, dacă dirija în frac albastru şi avea o cămaşă cu gulerul răsucit pe gît, o izmeneală de mult depăşită ? Nu că mă declar rob al tradiţiilor, din partea mea putea să dirijeze în haine de stradă, sau în salopetă şi pe spatele ei să

scrie Suzuki, ca să facă reclamă motocicletei. Dar de ce frac albastru ? De ce să fie el mai cu moţ decît alţii ?

Am ascultat o *sinfonie* de Johann Christian Bach, unul din fii, care rămînînd departe de gloria tatălui, m-a surprins cu ce extraordinar instinct de anticipaţie anunţă gloriile viitoare, pe Mozart şi Beethoven, şi nu prin ceea ce au comun unul cu altul, prin ceea ce al doilea a moştenit de la primul, ci prin caracteristicile lor personale.

A urmat o săritură disonantă pînă la Messiaen, cu ceva ce n-am izbutit să identific, şi nici nu cred că auzisem vreodată, o piesă pentru cor de femei şi orchestră de coarde, o formaţie feminină de asemenea ; ca idee, ansamblul se potrivea cu fracul albastru. În adaus, existau un pian şi alte două instrumente cu claviatură, necunoscute de mine, în orice caz nu clavecin, ci poate un fel de xilofoane mecanizate. În sfîrşit, numeroase instrumente de percuţie, pe care Messiaen le pune uneori în linia întîi.

Azi procedeul s-a extins, atunci însă îl vedeam prima dată, şi dacă exista dinainte înseamnă că-l ignorasem : pe ecranul împărţit în două, în trei sau în patru, în pătrate, romburi şi alte figuri geometrice, fanteziste, apăreau simultan mai multe imagini din orchestră, un solist, un grup de instrumente şi bineînţeles dirijorul. Sigur că e un mare cîştig tehnic să vezi în acelaşi timp şi pe dirijor şi orchestra, corelaţia dintre ei devine astfel pe deplin evidentă şi nu poate decît să mă satisfacă. Acum însă n-am putut să mă bucur, mă indispunea fracul albastru pe care îl vedeam tot timpul. Iar corelaţia mergea şi mai departe decît contopirea în muzică, privea imaginea şi nu sunetele, fiindcă se întîmplase ca nici o coristă să nu fie mai frumoasă decît dirijorul.

Am studiat camera, asemănătoare cu cea de la Salt Lake City, printr-o intenţie comună, a decoraţiei care urmăreşte să personalizeze interiorul, fie chiar cu mijloace modeste. Mobila fiind cam peste tot aceeaşi, paturile mai ales, cele-

brele „relaxa“ fabricate în serie continentală, se recurge la mici detalii, necostisitoare, o pictură schematică dar frapantă, o draperie, o lampă deplasată din centrul plafonului, prelungită cu lanţuri decorative pînă într-un colţ al camerei unde creează o zonă de intimitate. Este evident că toate acestea se datoresc unor oameni de meserie, profesioniști ai unui bun gust acceptabil, învăţat la o şcoală. Prin ei, chiar dacă nu se ajunge la artă, se evită mitocănia şi deraierea penibilă unde duce parvenitismul. Iar societatea americană parvine tot timpul, evoluţia ei nu-i terminată.

Mi se va spune că nu-i nici un american vinovat de ceea ce voi povesti mai departe : în Beverly Hills, vestitul cartier al vedetelor de la Hollywood, care dealtfel s-au mutat în alt loc, am văzut o casă cu pretenţii de palat, împodobită cu statui, femei goale, înşirate pe parapetul de piatră al terasei din faţă. Nu cred că era absolută nevoie de ele, dar nici n-aveau de ce să mă supere, deşi nu păreau a fi capodopere de sculptură. Dar, în sfîrşit, se obişnuieşte. Numai că noul proprietar, un fiu de emir, sau de maharajah, nu ştiu bine, a pus pe cineva să vopsească statuile în culori naturale, fără a uita să accentueze sfîrcurile sînilor şi umbra neagră de pe pubis. Efectul era de-o vulgaritate care spurca şi peisajul, şi ideea de nuditate feminină. Dar să spun mai simplu că era o groaznică porcărie. Şi-ar fi îngăduit un prinţ arab sau asiatic să facă o asemenea ispravă în Franţa, în Anglia, în Italia şi în restul Europei, unde arta are o tradiţie lungă şi se socoteşte un bun inviolabil al spiritului ?

Cu toată bogăţia muzeelor ei de artă, cu toată dragostea care li se arată, cu miliardele de dolari care i se consacră, America mai trebuie să înveţe. Noroc că nu-i lipsesc şcolile ; există acolo un profesionalism care garantează orice învăţătură. Rămîne să treacă timpul, cum a trecut peste ţările Europei.

Am văzut și la Seatle calcanele unor case înfrumusețate de picturi decorative, rod al unui profesionalism recunoscut și el, ca toate profesionalismele, și ocrotit de primărie.

●

Dimineața următoare m-am trezit cu fereastra în ceață ; nu m-am alarmat, am trîndăvit în cearșafuri pînă la ora zece, cînd camerista, o negresă slăbuță, o copilă care mi-a părut necăjită, a ciocănit la ușă, să mă zorească. M-am rușinat, de parcă n-aș fi fost liber să fac ce îmi place, și am asigurat-o că plec repede.

Reflectasem cu planul orașului în față și hotărîsem să mă mulțumesc cu portul ; restul mi se părea inabordabil, din cauza distanțelor. Era imposibil să ajung pretutindeni, cum este imposibil chiar pentru localnici ; cunosc atîți oameni, la mine acasă, care n-au pus niciodată piciorul în toate cartierele orașelor unde își duc viața. Dar dacă umblu o zi întreagă pe stradă, sau la nevoie numai cîteva ceasuri, pot să extrapolez impresiile adunate și să ajung la sentimentul că am făcut o descoperire completă. Dealtfel, cunoștințele omului despre lume, chiar dacă au la bază datele cele mai științifice, devin cu totul subiective cînd ajung să se sintetizeze. Să nu ne închipuim că sînt pe pămîntul nostru măcar doi oameni care să aibă o imagine identică despre ceva ce au văzut împreună, din același unghi, în aceeași zi și la aceeași oră. Dirijorul de aseară era urît ; nevasta lui ar putea să-mi scoată ochii pentru această părere.

Atît de puțin cît am putut să văd din întinderea orașului, dealtfel în disproporție flagrantă cu numărul locuitorilor, impresia mea este că știu tot ce era esențial să aflu despre Seatle, și mai ales, am înregistrată perfect imaginea lui topografică, deși se bizuie doar pe cîteva elemente reale, restul fiind o construcție proprie.

Mergînd cu vaporul am văzut și aici un mic Manhattan, ca în toate orașele de coastă pe care le-am privit în perspec-

tiva marină, fără obstacole. Există și un bloc cilindric, asemănător cu cele două de la Chicago ; era lîngă stația monoraiului, trecusem pe lîngă el fără să-l văd, mi-a sărit în ochi numai cînd m-am dus pe apă și mă îndepărtasem destul de țărm ca să pot percepe dimensiunea verticală a orașului. M-am întors să-l examinez de aproape, și-am înțeles de ce trecusem pe-alături fără să-mi atragă atenția ; fiindcă nu avea farmec. Se poate vorbi despre farmec în cazul unei construcții grele, cu treizeci de etaje ? Sînt alte adjective, mai potrivite, și poate că buildingul cilindric le merita pe toate. Dar îi mai trebuia ceva ca să mă cucerească, sau avea ceva în plus, de unde rezulta o răceală, și cum s-o numesc, dacă nu lipsă de farmec ?

M-am mirat și parcă nu mi-a venit să cred că în Seatle, cel mai important centru financiar, industrial și comercial din nord-vestul Americii, locuiesc numai o jumătate de milion de oameni. Că exact cu o sută de ani înainte, numărul locuitorilor abia dacă ajungea la trei mii cinci sute, n-ar fi trebuit să mă mire ; mai văzusem. Între industriile orașului sînt puse șantierele navale ; nu știu unde erau ascunse, am descoperit un singur vapor în construcție. În schimb, industria aeronautică este reprezentată de gloriosul Boeing, cu numeroasele lui variante, cărora le port tot respectul. Și chiar dacă n-am văzut uzina, ci doar am trecut prin apropiere, am avut o satisfacție nebănuită să mă aflu în orașul de unde pornesc acele avioane cu care am zburat, în exclusivitate, peste două oceane și peste toată America.

Portul, colindat cu vaporul, are multă întindere, dar puțină activitate ; cheiurile pustii te fac să te gîndești la o vreme de criză, sau la o grevă generală. Mă așteptam să fie forfotă, pe măsura mărfii care știam că se transportă peste Pacific, produse metalurgice, apoi cărbune, cherestea și făină. În schimbul acestora se aduce soia și ceai, și ce se mai găsește prin Asia. Dar n-am văzut nimic, era un singur cargobot, mai mic de zece mii de tone, venit de la Bombay,

apoi un vapor cu containere ; la Rotterdam am văzut cu sutele. Şi, în sfîrşit, un *cimentier*, îmi îngădui să-i dau acest nume prin analogie, un vapor în care se încărca tocmai atunci ciment, în vrac, lăsîndu-l să curgă pe tuburi de-a dreptul în magazie. Am presupus că oamenii nu erau la prima lor experienţă, totuşi n-am înţeles ce se întîmplă dacă cimentul trage umezeală şi se întăreşte ; cine-l mai scoate de-acolo ? Rămîne să ducă vaporul în larg şi să-l scufunde. Dar de ce mă tot amestec în treburile altora ?

Am mai văzut şi o macara portuară, de patruzeci de mii de tone ; se fac şi mai puternice, nu mă miră. M-a mirat marca „Hitachi", fiind japoneză. Şi ce-i cu asta ? ar putea să mă întrebe, fie Japonia, fie America. Iar eu aş răspunde : cum adică, nu mai are omul voie să se mire ?

Plimbarea într-un port pustiu nu putea să mă ducă departe, nu mi-era deajuns, cum sperasem, să-mi dezvăluie ceva esenţial din viaţa oraşului.

Am pornit iar pe străzi, şi am mai văzut cîte unele. Cartierul chinezesc era o curiozitate, nu l-am ocolit, dar iarăşi trec peste el, păstrînd loc pentru cel de la San Francisco, mult mai caracteristic.

Despre gara veche, Union Station, am apucat să spun că este transformată în hală de vechituri, Antique World ; n-am povestit însă ce tristeţe era înăuntru, ce lumină sumbră, ce aer rece, cîte obiecte urîte, fără valoare şi fără utilitate ! Şi ce viaţă trebuie să fi fost aici în vremea de glorie a trenului ! Prea a trecut repede ! Am văzut o trompetă veche de automobil, cu pară de cauciuc şi cu trei tonuri ; aş fi luat-o, istoria ei putea să-mi dea o clipă de emoţie ; doar atîta, pe urmă sînt sigur că aş fi aruncat-o, împreună cu douăzeci şi doi de dolari, care era preţul. Asemenea trompete am văzut cu zecile, ele mi-au dovedit încă o dată că America este patria automobilului. Era şi o timonă de vapor, apoi colaci de salvare ; foale pentru aţîţat focul în sobă ; ploscuţe de alamă, destinate să se umple cu apă fierbinte, pentru încălzit patul

Și un lavoar dublu, cu două lighene, dar nu alături, ci față în față, pentru o pereche nedespărțită, ca să se poată soarbe din ochi și-n timpul toaletei, de seară și de dimineață. Nu mai pomenesc obiectele de utilitate casnică decăzute, desfundate și strîmte, pentru o lume mizerabilă, paturi, somiere, saltele, perne, mese, scaune, dulapuri, mașini de gătit cu lemne și vase de bucătărie ciocnite. De unde au putut să se adune atîtea vechituri, într-o lume atît de nouă ?

Afară suna alarma salvării sau a poliției.

La cîteva sute de metri era altă gară, destul de veche și ea, dar încă în funcțiune, și chiar modernizată, cu o scară rulantă între cele două nivele. Spațiile, croite în altă vreme, mi s-au părut o risipă inutilă pentru cîtă lume merge cu trenul astăzi ; poate împuținarea benzinii să-i mai lungească viața și s-o reanimeze, dar mă tem că într-o zi, enorma sală de așteptare va deveni hală de vechituri, ca în gara veche. N-am văzut nici un om din personalul căii ferate, și am fost acolo în două rînduri, la interval de cîteva ore. Nu știu cine avea grijă de instalație și-o punea în funcțiune, tot timpul am auzit muzică, pornită și aici din surse invizibile, urmărindu-mă cu discreție, ca o șoaptă, că nici nu părea venită din realitate. Efectul ei era straniu în spațiile acelea goale unde pașii mei răsunau ca în peșteră.

În sala de așteptare am văzut o singură ființă vie, o fată care stătea cuibărită pe una din băncile uitate de lume, înconjurată de bagaje eteroclite. Nu-i țin minte figura, poate nici n-am privit-o cu atenție, i-am înregistrat numai prezența și m-a frapat că a doua oară cînd am trecut pe acolo era în același loc, nemișcată, așteptînd un tren care trecea abia la ora cinci după-amiază. Nu mi s-a părut nici murdară, nici mizeră, dar, cum stătea descălțată, cu picioarele adunate pe bancă, un ciorap, de lînă albă tricotată, rupt în vîrf, lăsa să i se vadă degetele, inocente. Îmi aduc foarte bine aminte de ele, în schimb nu știu deloc cum arăta ea la față.

Greșeala pe care am făcut-o în ziua aceea este că n-am revenit în gară cînd pleca trenul.

M-am uitat mult pe fereastra unei spălătorii, unde două femei călcau cămăși, cu o mașină semiautomatizată ; aveau de făcut fiecare numai cîte două mișcări pentru o cămașă, restul era treaba mașinii, dar tot dura vreo două minute. Mi-am adus aminte cum se călcau rufele la noi acasă, în copilărie, cu mașina de fontă încălzită cu mangal care emana gaze toxice. Nimeni nu se întreba de ce le durea capul pe spălătorese, dacă nu stăteau cu fereastra deschisă. Parcă o văd pe biata mea mamă cu fruntea într-un tulpan alb, netezindu-ne cămășile, ca să ne fie nouă bine, cu prețul migrenelor ei nemiloase. O fi fost rău, dar era multă poezie în aceste scene care nu vor să fugă din memorie. Și astăzi simt duioșie în suflet cînd văd o femeie călcînd o cămașă.

Veneau peste mine valuri de ceață, mi-era frig, am luat un pahar cu ceai fierbinte și l-am băut pe stradă. M-a încălzit, dar deodată m-am simțit trist și mi-a fost dor de casă și de toate cele lăsate în urmă, care nu se mai pot întoarce.

Tocmai atunci, cînd eram dezarmat și-mi bătea vîntul în suflet, am văzut o brutalitate mecanică și ea m-a adus la realitate, punînd o răceală peste tristețea de mai înainte. Nu era altceva decît un prag cu gheare, la ieșirea dintr-un parcaj, o instalație pusă în locul barierei obișnuite, ca nici o mașină să nu poată pleca fără plată. Odată banul introdus în aparatul electronic, ghearele se retrag, întocmai ca ale pisicii bine dispuse. Dacă nu, străpung cauciucurile. Întrucît oare este mai bună această instalație brutală și dușmănoasă, decît bariera, a cărei mișcare elegantă pare aproape umană, avînd ceva din salutul unui prieten ? Este o răutate ! Am văzut și-n alte părți, oamenii se iau unii după alții, uneori fără să judece. Însă o parte din ele erau scoase din funcțiune, abandonate și înlocuite de frumoasa barieră, care mai seamănă și cu o aripă de libelulă, ușoară și fragilă. Dar oare n-am văzut și pe șoselele Europei, am uitat unde, și n-am

spus la vreme, gheare agresive, de douăzeci de centimetri, înfipte într-o buză de trotuar din jurul unei insule interzise pentru vehicule, un loc unde începe o separaţie ? A atinge cu roata acea limită nu-i o greşeală atît de gravă, ca să fie pedepsită cu o explozie de cauciuc, urmată poate de răsturnarea maşinii şi de tot ce poate fi mai rău — Doamne fereşte ! Dacă greşesc, îmi cer iertare : cred că e vorba de Franţa, sau Belgia.

Am văzut şi pe autostrăzile americane profiluri care separă un coridor de altul, dar nu sînt decît nişte talere rotunjite, de metal sau uneori poate de material plastic, ca nişte farfurioare întoarse, fixate în asfalt din distanţă în distanţă ; acelora da, le recunosc utilitatea şi buna intenţie ; fără să producă vreo pagubă, imprimă maşinii o anumită vibraţie, prin intermediul cauciucurilor, trezind atenţia conducătorului, într-un moment oarecum critic, cum este trecerea de pe un coridor pe altul. Ştiind că autostrada, cu amîndouă sensurile ei de circulaţie, poate să aibă şase sau chiar mai multe linii de separaţie, mi-a dat de gîndit cantitatea de material şi de muncă împrăştiată acolo, pe mii şi pe zeci de mii de kilometri, şi fiindcă procedeul nu este indispensabil, a trebuit să înţeleg că America are multe prisosuri.

Fiindcă veni vorba, am descoperit, pe străzi învecinate cu portul, vestitele prăvălii unde se vînd prisosurile armatei ; m-am liniştit, nu era nici un chilipir şi nici un obiect la care să-mi rămînă ochii.

În port, am văzut prima oară aplicat un procedeu într-adevăr implacabil pentru a limita viteza maşinilor. Pe urmă l-am mai întîlnit şi-n alte locuri cu aglomeraţie de pietoni, de pildă, pe aeroporturi. Semnele de limitare nu prea se respectă, de ce să ne ascundem după deget ? ! Uneori nu se văd, alteori le privim doar cu un ochi, cu altul căutînd maşina poliţiei. Pe cheiul portului, asfaltul are din loc în loc reliefuri de-a curmezişul, destul de înalte ca maşinile să nu le poată trece în viteză, fără să sufere. Unele, mai late, cu zebra cunoscută, folosesc de

trecere pentru pietoni, după o idee ingenioasă și imbatabilă; vrea, nu vrea, șoferul trebuie să micșoreze viteza, și nu-i mai pune pe fugă pe pietoni, speriindu-i cu farurile și claxonul.

La gară m-am întors nu ca să ascult încă o dată muzica, nici ca s-o văd mai bine pe fata care aștepta trenul de seară, ci fiindcă, luînd-o de-a lungul peronului, ajungeam mai repede la Kingdom. Așa se numește stadionul acoperit, de lîngă gară, construit pe locul unde s-au instalat pionierii care au fundat orașul. Am citit într-o broșură că este cea mai mare sală acoperită din vestul Americii ; după ce-am văzut-o, m-am întrebat dacă este posibil să fie în altă parte una mai mare. Am privit-o de la înălțimea ultimului rînd de bănci și mi s-a părut că semăna cu craterul vulcanului Etna, doar că nu scotea flăcări. Jos, în arenă, se pregătea o expoziție de case prefabricate și case mobile ; aș fi vrut s-o văd, dar nu mi-au dat voie, se deschidea abia a doua zi și acum erau adunate acolo oficialitățile orașului. Casele mă interesau, de sus mi se păreau ca un sat din basme, totuși, dacă nu s-a putut să le văd de-aproape, nu cred că am pierdut mare lucru.

M-aș bucura să impresionez pe cineva cu cifrele care urmează : mie, reprezentarea lor fizică mi-a dat amețeală. Stadionul, circular, cu rampe de acces la exterior, ca niște brîuri decorative, cu o cupolă de bazilică bizantină, are un diametru de două sute patruzeci de metri, și o înălțime de peste optzeci. Volumul lui depășește cu mult două milioane de metri cubi, și această masă de aer este condiționată de o instalație al cărei lichid de răcire, mi s-a spus, dar nu-mi vine a crede, cîntărește aproape patru mii de tone. Nevoia de aer proaspăt este imperioasă dacă ținem seama că, între altele, pe stadion se fac curse de motociclete și automobile. La Seatle ninge mult iarna, pe cînd la San Francisco aud că de patruzeci de ani nu s-a văzut un fulg de zăpadă ; nu mai vorbesc de Los Angeles. Cupola stadionului rezistă la patru mii șase sute de tone de zăpadă.

Fiindcă suprafața arenei se modifică, se scot sau se

adaugă scaune — am văzut șiruri aliniate în curte spre a face loc expoziției — numărul spectatorilor variază. La curse de automobile și motociclete, la rodèo, dresaj de cai sălbatici, la baseball și spectacole de circ încap șaizeci de mii de oameni. La congrese, mitinguri, concerte și demonstrații de vedete, cifra crește pînă la șaptezeci și cinci de mii, efectivul aproximativ a patru divizii de infanterie. Sînt optsprezece ieșiri, cred că au fost studiate pe numărul locurilor, dar mie tot îmi este frică de îmbulzeală. Mi-e că la o alarmă, două din cele patru divizii ar pieri strivite, mai rău ca pe cîmpul de luptă. Mulțimea posturilor de pompieri, din oraș, pe de o parte, sirenele salvării și poliției, pe de alta, nu sînt de natură să mă liniștească. Oi fi ajuns la psihoză ? Sper că nu, fiindcă nu încetez să descopăr lucruri frumoase ; de pildă arborii de pe străzi plantați primăvara ; au făcut și ei cîteva frunze, gingașe și sfioase, care acum se scutură. În mod ciudat, nu mă întristează ; în pădure ar fi altceva, aici copacii se bucură de protecția oamenilor. Ce tutori frumoși au putut să le pună fier beton torsionat, parcă bătut cu ciocanul, ca să-l ornamenteze ! Și ce inele de cauciuc, speciale, făcute de fabrică, o industrie a dragostei pentru arbori !

Se construia un building pe Bulevardul al Cincilea, se băteau piloți într-o excavație, împrejmuită cu paravane, care bineînțeles aveau ferestre de observație, pentru cîini și pentru oameni. Cu toată devalorizarea dolarului, lumea nu se descurajează și face buildinguri. Credeam că am să găsesc America în doliu. Dolarul, așa scăzut cum este, lumea îl respectă. Cînd primesc restul, la prăvălii, gospodinele numără mărunțișul penny cu penny, apoi leagă bine punga la gură. Așa a început și primul Rockefeller să facă avere. O fi un instinct omenesc, dar nu reușește toată lumea.

Am văzut și săracii ; detracații, blestemații. Nu mulți, față de mărimea orașului, ei însă rămîn mai bine în minte. Erau în Pioneer Square, aproape de port, în cartierul vechi și pitoresc, o piațetă triunghiulară, cu bănci și borduri de

piatră, cu cîţiva arbori încălziţi de soare. În afară de cei care aveau de făcut ceva în acele momente, şi-i voi spune îndată, restul, tipuri suspecte, parcă stăteau la pîndă, să le pice o pradă. Păreau nepăsători, rezemaţi de un zid, de o bancă, sau tolăniţi în ţărînă, fără să mişte, dar ochii li se roteau în toate părţile şi cînd ajungeau la mine îmi dădeau o stare de nelinişte. Nu mi-a fost frică propriu-zis, prea erau decrepiţi, lipsiţi de forţă fizică, m-aş fi putut apăra uşor de o agresiune, dacă ar fi îndrăznit-o.

Doi beţivi, aşezaţi cu spatele în bordura scuarului, beau din cîte o sticlă pusă în sîn, chinuindu-se s-o ţină ascunsă. Legea interzice consumul alcoolului pe stradă ; dacă sticla este învelită în hîrtie, efectul legii încetează. Nu ştiam, învăţătura am căpătat-o toomai la Las Vegas, unde, fiind vorba de un oraş al pierzaniei, ar putea să se arate mai multă toleranţă păcatelor. Luînd un bidonaş de bere dintr-o prăvălie şi vrînd să-l deschid înainte de a ieşi pe uşă, negustorul a venit fuga şi mi l-a pus într-o pungă, să nu se vadă. Toată lumea ştie ce se ascunde sub ambalaje, şi beţivii îşi duc înainte viaţa lor fericită.

O făptură omenească, nu ştiu dacă un bătrîn sau o bătrînă, o fiinţă cocoşată, înfofolită în şaluri, cu capul într-un capişon de blană care-i acoperea toată faţa, în afară de ochi, nas şi gură, aşezată pe o bancă, mînca dintr-o bucată de ziar ceva ce nu putea să se vadă, căci se ferea de lume, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu-i ia cineva bucata de la gură. Vecinii aveau chipuri triste şi obosite. Dacă plutea o deznădejde peste acel colţişor de lume, era ea însăşi obosită ca deznădejde, şi altceva n-oi mai spune.

●

N-am fost alarmat a doua zi dimineaţă, cînd m-am trezit pe întuneric, cu fereastra înăbuşită de ceaţă ; am crezut că va fi ca în ajun, decît că n-am mai trîndăvit în cearşafuri, ci m-am pregătit de drum cu gîndurile cele mai optimiste.

Toate mi se păreau simple, stația autobuzului era în blokul de-alături, rezervația la avion o făcusem, se desăvîrșea a noua mea victorie asupra Americii, dacă puneam la număr New York, apoi Washington, Philadelphia și celelalte locuri pe unde fusesem, și dacă socoteam că fiecare oraș unde ajungeam se înfățișa ca o cetate care trebuia cucerită cu sacrificii. Mai rămîneau șase, îmi spuneam voios în stația autobuzului, fiindcă la Honolulu, care ar fi mărit cifra, nu îndrăzneam încă să mă gîndesc pe față.

Abia pe drum spre aeroport am simțit prima îngrijorare, cînd am văzut că pe lîngă ceață mai era și burniță, amîndouă în creștere, se făcea tot mai întuneric, în loc să se lumineze de ziuă. Degeaba pusesem Seatle între orașele cucerite, am mai avut de trăit acolo o jumătate de zi mizerabilă, pe care am povestit-o cînd am amintit momentele mele de răscruce. Auzind că zborul de la ora opt se anulase și urma să plec abia la amiază, nu puteam să cred, nu puteam să înțeleg, mi se părea o pedeapsă, cu atît mai grea cu cît era și neașteptată și nedreaptă. Iar cînd de bine de rău au trecut ceasurile, însă fără să se ridice și ceața, și cînd pe ecranul cu plecările avioanelor s-a anunțat că zborul la San Francisco era pus sub semnul incertitudinii, am intuit, cu deznădejde și furie, ce simțeau nefericiții aceia care erau băgați la închisoare fără vreo judecată, și nu știau cînd o să-i elibereze. Mă mir cum am mai avut ochi să mă uit la oamenii din jurul meu și să bag de seamă că nu dădeau semne de nerăbdare, nu le păsa de orele pierdute, ca și cînd în America de astăzi timpul n-ar mai fi parale, cum știam din copilărie. Și ce ironic se uita la mine, văzîndu-mă cît mă agit și strîng din măsele, tînărul care nu avea alt bagaj decît două rachete de tenis ! Dar cel mai mult m-a mirat fetișcana aceea prosperă, lascivă și colorată, cu gura cărnoasă, roșie ca jerseul, care a rîs tot timpul, arătîndu-și dinții albi cui vroia s-o privească. Măcar ei să-i fi păsat de trecerea timpului, fiindcă părea dornică de viață și fiecare

sfert de oră dus pe apa sîmbetei însemna o bucurie pierdută. Poate se consola, arătîndu-se oamenilor, cu jerseul roșu, strîns pe ea tare, că i se vedea toată alcătuirea, și poate de aceea, spre a se face jinduită, rîdea cu atîta poftă. În avion n-am mai văzut-o, nu știu cînd dispăruse. Abia mai tîrziu m-am gîndit că poate nu era decît o amăgire, o momeală bună la vreme de ceață, pusă acolo de compania aeriană, ca oamenii să uite cum trece timpul ; socoteală greșită, n-o privea nimeni, iar timpul trecea singur.

Pe la ora două, pe ecran a apărut anunțul că avionul va decola, dar de pe aeroportul Boeing din partea cealaltă a orașului. Pînă să vină autobuzele, ca să ne transporte, se făcuse ora trei, ceața se ridicase și avioanele întîrziate decolau unul după altul. Dar noi am mers la Boeing, dacă așa se hotărîse, după ce-am mai așteptat în autobuz o jumătate de oră. Nici acum n-au protestat oamenii, deși fata cu jerseul roșu dispăruse. Dacă era adevărat ce gîndisem, acum se dusese acasă, dar o aștepta muncă grea de aici înainte, fiindcă zilele cu ceață aveau să fie tot mai dese, urmate apoi de acele ninsori grele pentru care se calculase cupola stadionului.

23

Sînt zile de călătorie cînd geografia, cu tot ce reprezintă ea pentru un om pornit s-o descopere, rămîne în planul al doilea, ca un fundal de teatru, iar primul plan îl ocupă întîmplările, împiedicînd un timp cunoașterea lumii înconjurătoare. La San Francisco n-am văzut nimic în ziua sosirii, am înregistrat niște imagini fără să le clasez, nefiindu-mi gîndul la ele și abia astăzi văd că apar în memorie, de unde

le credeam pierdute, fără regret, fiindcă nu apucaseră să-şi impună semnificaţia.

Am zburat repede peste statul Oregon, printre nori care ne zgîlţîiau brutal şi făceau să icnească avionul. Nici n-am ştiut cînd am trecut în California, comandantul a uitat să ne spună, cred că era preocupat de zgîlţîiala tot mai năbădăioasă, sau îl nemulţumea întîrzierea şi se străduia să recîştige cîteva minute, forţînd motoarele, dacă o fi admisibil. Sau o fi bătut vînt puternic din spate, fiindcă trecuse abia o oră de la plecare, cînd doamna de lîngă mine mi-a arătat pe fereastră podurile din San Francisco ; timp de o oră înghiţise felurite pastile, cu pumnul, combinîndu-le după culori ; erau toate de pe discul lui Newton. Soţul ei n-a scos un cuvînt cît a ţinut drumul, nu i-a aruncat o privire ; numai cînd i-a auzit cuvîntul adresat mie, s-a uitat la ea cu mirare. I-aş fi crezut străini, să nu-i fi văzut venind împreună. Doamna se bucura că ajungeam la San Francisco, poate suporta greu zborul, poate de aceea luase atîtea pastile. Lui, suferinţa ei îi era indiferentă, dar nu-i departe de mine impresia că îi dădea chiar o anumită satisfacţie. Aceşti doi oameni nu mi-au rămas deloc în memorie ca prezenţă fizică, nu i-aş putea descrie, reprezintă însă o întîmplare, fie ea fără prea multă semnificaţie, aşa se explică de ce îi ţin minte ; adică erau un caz, şi luînd cunoştinţă de el simţeam nevoia să-i urmăresc cu gîndul, închipuindu-mi cum vor evolua faptele : va fi un divorţ, un omor, sau o sinucidere ?

Avionul a zburat mult pe deasupra oraşului, apoi l-a lăsat în urmă. Am întrebat-o pe doamnă dacă aeroportul este departe, mi-a răspuns bucurîndu-se că nu, ajungem îndată, ceea ce l-a făcut pe soţ să-i arunce o căutătură ironică. Vedeam numai golful, cu podul care duce la Oakland. Oceanul rămăsese în bordul celălalt, şi mult aş fi vrut să mă mut acolo, pentru podul de peste Poarta de Aur, care mă atrăgea mai mult decît orice la San Francisco. Ochisem

un scaun liber în partea aceea, doamna de lîngă mine nu cred că s-ar fi supărat dacă o deranjam, dar de soțul ei mi-a fost frică. Era o întîmplare, e limpede, și mergea înainte. Între timp mă gîndeam că fiecare minut de zbor însemna un sfert de oră cu autobuzul, ca să mă întorc în centrul orașului.

Cînd am aterizat mai rămăsese puțin din ziuă ; cînd am ieșit de pe aeroport căzuse întunericul. Am așteptat degeaba să vină valiza, pînă ce am înțeles că se rătăcise. Tînărul cu rachetele de tenis a trecut triumfător pe lîngă mine, în timp ce eu mă uitam scîrbit la banda rulantă, care terminase cu toate bagajele și se oprise. Iarăși m-am gîndit, ca la Zürich, că puteam să-mi continui drumul cu ce aveam în geantă, ba chiar ar fi fost mai simplu. Plictisitor era că trebuia să fac totuși o reclamație ; am avut noroc ca la birou să-l găsesc pe domnul Andreea, un italian tînăr, vioi și optimist, ca o canțonetă săltată ; nu-și pierduse caracterele naației și încă nu i se măriseră dinții din față. La un birou de informații, aflasem mai înainte că în oraș nu se găseau camere libere. Domnul Andreea mi-a confirmat, dar m-a și scos din încurcătură ; după ce mi-a luat declarația, a pus mîna pe telefon și nu s-a lăsat pînă nu a dibuit o cameră, deocamdată pentru o singură noapte, la hotelul Manx de pe strada Powell, cum mi-a scris pe o hîrtiuță. Nu era nici o bucurie ca a doua zi să mă pun pe căutat, din hotel în hotel, dar altceva nu puteam face. L-am întrebat pe domnul Andreea dacă să mă interesez de valiză, ar fi prea curînd mîine ? S-a uitat la mine mirîndu-se, apoi mi-a răspuns în limba lui italiană : „Astă seară, domnule ! V-o trimit la hotel cu mașina aeroportului !“.

Mi-a trimis-o cînd mă culcasem, i-am rugat pe cei de la recepție s-o păstreze pînă a doua zi dimineața. Eram în ciuda, nu mai trebuise s-o car după mine. Am eu oare o fire circotașă, dacă m-am gîndit că prea o găsiseră repede ? Oare nu fac din cînd în cînd cîte o demonstrație ? Ascund o valiză

și o găsesc în două ceasuri, spre lauda companiei, căci o asemenea promptitudine nu poate să rămînă neadmirată.

N-am să mă plîng de compania Western, ale cărei avioane le-am folosit și altă dată, dar culorile ei nu sînt la fel de frumoase ca la United, iar panourile dintre clase, fără nici o podoabă, mi s-au părut ca de gheață. Nu puteau să pună și ei o tapițerie, să dea puțină căldură ?

Drumul cu autobuzul, pe o șosea întunecoasă, a fost cam sinistru și mi-a trezit gînduri negre. Dar chiar orașul, cum se vedea pe coline, cu lumini slabe și rare, mi s-a părut rece, m-am apropiat de el cu inima strînsă. O fi fost oboseala acelei zile nenorocoase, nu știu ; în caiet am notat că orașul, privit de aproape, mă fascinează ; așa mi s-o fi părut, doar nu era să mă mint pe mine însumi, totuși nu înțeleg cum putea să se nască în sufletul meu un sentiment atît de fierbinte, cînd mă înghețau grijile ? Stația autobuzului fiind în centru, pînă la hotel n-am mers nici zece minute, dar străzile mi-au făcut impresia unor maidane, deși se scăldau în lumini și vitrinele străluceau una mai tare ca alta. Prăvăliile cu băuturi alcoolice parcă vindeau diamante topite puse în sticlă, atît scînteiau de puternic, iar pe deasupra erau și multe, una lîngă alta, cum nu văzusem la Seatle, și nici în altă parte, ca să nu mai vorbesc de Salt Lake City. Oi fi fost fascinat, se poate, dar nu-mi aduc aminte ; poate impresia aceea sumbră, cum mi-o amintesc astăzi împotriva propriilor mele gînduri scrise, să fi pornit de la niște locuri virane, întunecoase, în plin centrul orașului, pe lîngă care am trecut fuga, cu privirea furișă. Cînd am cotit pe strada Powell, o arteră importantă, m-au izbit îmbulzeala și gălăgia mulțimii. Ei nu, așa ceva nu putea să mă cucerească ; fascinația notată de mine venea numai de la gîndul că mă aflam la San Francisco, abia acum îmi dau seama.

La hotel am întrebat dacă nu-i vreo nădejde să rămîn mai mult decît o singură noapte ; funcționarul de la recepție mi-a răspuns că nu știe, să aștept pînă dimineața, cînd

va fi cineva la administrație. Nu era o încurajare, iată de ce, la invitația lui Pit, am acceptat pe loc să merg la Reno, unde el se ducea să piardă la cazinou cei zece dolari ai păcatului.

Camera ar fi fost frumoasă, cu mobila plăcută, cu un duș confortabil, între pereți de sticlă, să nu fi avut ferestrele spre o curte interioară, pe care nici n-am apucat s-o văd; n-am rămas acolo decît pentru un somn de trei ceasuri.

Pe omul acela nu-l cunoșteam și nici nu i-am spus vreodată pe nume; dealtfel îl cheamă Petru, Pit este o americanizare, așa îi spun prietenii. Îi voi spune și eu la fel, e mai ușor pentru povestire. Aveam numărul lui de telefon, înșotit de sfatul să-l caut, căci o să se bucure. Am dat de el îndată și după o scurtă pauză, cît l-am simțit încurcat, poate consternat, mi-a răspuns cu franchețe: „Noi plecăm mîine dimineață la Reno, pentru week-end, îmi pare rău să te las singur. Dar vino cu noi, dacă îți face plăcere". Nu știu ce om sînt și cum arăt la față. Ideea mi s-a părut grozavă, sînt gata să plec la drum în orice clipă, și Reno, cu veche celebritate, era un cîștig venit pe nepusă masă. M-am învoit pe loc, cu aceeași franchețe, acceptînd toate dificultățile. Vroiau să plece înainte de zorii zilei, la cinci dimineața, pînă nu se aglomerau șoselele. Locuiau la Oakland, [illegible] de un ceas cu mașina; cu venitul și cu întorsul, Reno [illegible]ndu-se în direcție opusă, ar fi însemnat să plece de la [illegible] trei noaptea. Cum aș fi putut pretinde, fie și în gîndul [illegible]au, un asemenea sacrificiu, de la un om care nu mă văzuse niciodată? Mi-a dat adresa, a rămas să iau un taxi-[illegible]etru și la ora cinci să-i bat în ușă. Ceea ce am și făcut, cu [illegible]unctualitate.

[illegible] După o zi atît de zbuciumată, cînd mi se părea că toate drumurile erau închise, sfîrșitul acesta, depășind orice speranță, îmi dădea aripi, așa că am coborît în stradă, să nu pierd o seară la San Francisco. Însă era tîrziu, am făcut doar o incursiune, am mers în sus pe strada Powell, înclinată ca

o pîrtie de schi, ale cărei lumini le vedeam urcînd pînă la jumătatea cerului. Ardeam de curiozitate şi de nerăbdare să merg pînă la capăt, să văd ce este dincolo de creastă ; mi-am pus frînă şi am lăsat pe altă dată. Am revenit de unde plecasem, am coborît mai departe, avînd grijă să nu mă duc de-a rostogolul ; noroc că aveam antrenament de la Seatle. Îndată am dat într-o arteră largă, strada Market, care, uitîndu-mă pe plan, am văzut că taie oraşul în două şi mi s-a părut a fi axa lui principală. Ca la Chicago, cînd am ajuns în Bulevardul Michigan, am simţit că dacă o voi parcurge de la un capăt pînă la altul, voi şti ce este San Francisco. Nici strada Powell nu era croită din sărăcie, aici însă, cînd am dat colţul, am avut impresia că ies în largul mării, şi chiar am simţit briza. Acum da, începea fascinaţia, zîmbeam cu o mulţumire adîncă şi simţeam multă recunoştinţă pentru soarta care îmi îngăduise să trăiesc o asemenea clipă. Mi se părea de necrezut că eu şi nu altul, şi doar cu cîteva ore mai înainte fusesem atît de descurajat pe aeroportul din Seatle.

Rău ne zgîlţîie viaţa şi ne frămîntă, între necazuri şi bucurie, care amîndouă sînt violenţe şi nu ne consumă una mai puţin decît alta.

Nu mai puteam să îndur, oraşul începea să se legene, m-am temut că vine un cutremur ; se întîmplă prin partea locului. Pe faţada unui magazin cu multe etaje scria că este deschis non-stop, adică ziua şi noaptea. În curînd, viaţa modernă nu va mai avea loc în cele douăzeci şi patru de ore ale unei zile, ele vor trebui înmulţite, nu ştiu cum, printr-o relativitate nou descoperită, care n-ar putea să mă mire. Nu m-ar mira nici dacă odată se va dovedi că există nişte zile suprapuse peste ale noastre, sau juxtapuse, şi nu le-am ştiut. E în firea lucrurilor ca viaţa să aibă rezerve de toate felurile.

La picioarele străzii Powell am găsit un tramvai cu cablu, din cele celebre la San Francisco, şi care fac parte din pitorescul oraşului. Tramvaiul nu mai putea să meargă,

șinele în susul străzii fiind scoase ; stătea acolo ca amintire. Altă dată, pe lumină, l-am examinat mai bine. N-are rost să spun ce complicat era și cît loc ocupa mecanismul, cu pîrghii grele, care agăța cablul, acesta fiind ascuns într-un jgheab metalic, sub nivelul pavajului, ca să nu împiedice circulația altor vehicule. M-am și urcat înăuntru, am stat pe bancă și am văzut că nu încăpeau cu totul decît vreo zece oameni ; mai mare daraua decît ocaua. Turiștii se fotografiază în fața tramvaiului, e o tradiție.

Deși amețit de oboseală, am mai întîrziat cîteva clipe mirîndu-mă să văd, în apropiere, rezemat de parapetul unei intrări subterane, un tînăr chipeș, cu haine destul de convenabile, cu un picior în ghips, pînă deasupra genunchiului, cu cîrjele alături ; deși nu părea deloc în mizerie, stătea cu mîna întinsă. Am fost atît de surprins, încît, fără voia mea, am rămas locului, incapabil să cred că aștepta să-i pun un ban în palmă. Dar aștepta, dovadă că, nesatisfăcîndu-l, mi-a aruncat o privire dușmănoasă ; să fi fost mai aproape, poate dădea cu o cîrjă în mine.

Oameni în mizerie am văzut cîteodată în America, am văzut și vreo doi scormonitori de gunoaie, dar, în afară de cîte un bețiv, în Greenwich Village, la New York, care se ridică de pe trotuar și se apropie, așteptînd o pomană, alți cerșetori nu știu. N-am însă o explicație optimistă ; cred că oamenii socotesc mai demn, ceea ce este și mult mai rentabil, să pună cuțitul în gît și să ia toată punga, nu doar o harboavă.

Am pus ceasul să sune la ora trei, și cînd la patru au telefonat de la recepție, să mă trezească, eram gata, cu cafeaua, bărbieritul și dușul. Nu-mi rămînea decît să cobor, să-mi iau valiza de jos, unde mă așteptase, și să chem un taximetru. Era încă noapte și drumul la Oakland putea fi o primejdie. Nu mă gîndisem, tentația aventurii învingea simțul de prevedere. Pit mi-a mărturisit pe urmă că avusese mustrări de cuget și telefonase la hotel, unde rugase pe

cineva ca măcar să ia numărul mașinii ; însă plecasem. Taximetrul a venit în treizeci de secunde, și cînd i-am spus șoferului să meargă la Oakland mi-a aruncat o privire mirată, sau îndoită, poate chiar și lui cursa i se părea aventuroasă. Probabil i-am inspirat încredere, fiindcă i-a dat drumul repede. N-aveam ce să văd afară, noaptea și în viteza mașinii. Am recunoscut doar podul lung peste golful San Francisco, întrerupt într-un loc de o insulă, care, dacă se numește Treasure Island, înseamnă că odată a fost sălașul piraților. Oare să fi dispărut cu toții ? Cele două sensuri de circulație de pe pod erau suprapuse, am uitat dacă mergeam pe jos sau pe sus, n-am fost cu luare aminte, deși am trecut pe acolo în mai multe rînduri ; știu doar că se auzea vuietul mașinilor, de mirare ce multe la ora aceea de noapte, și farurile aruncau în lături o lumină lăptoasă.

Am intrat în oraș prin nord, iar adresa era în sud, la granița cu San Leandro, un orășel vecin, mai bine zis contopit, căci nu-l desparte de Oakland decît o lățime de stradă. Nu mă străduiam să țin minte drumul, ar fi fost o naivitate, știu doar că după ce mersesem multă vreme, șoferul n-a mai putut să se orienteze, și nici nu avea pe cine să întrebe, orașul încă nu se trezise, șirurile de mașini de pe pod veneau din altă parte, se duceau în alta. Am coborît la un telefon public, dintr-o stație de benzină. Pit i-a explicat șoferului pe unde să vină, apoi am ajuns repede și cu bine.

Mi-a plăcut că Pit era gata, la fel și nevasta, mă așteptau cu cafeaua fierbinte ; n-am băut-o, abia de-am aruncat o privire în casă și-am plecat la drum, așa cum se hotărîse, fără nici o întîrziere. M-am lățit în pernele mașinii și m-am lăsat în voia gazdelor mele, cu un suspin de ușurare ; era sîmbătă dimineața și pînă luni nu mai aveam nici o grijă, decît să văd lumea, așa cum aveau ei să mi-o arate, fără să-mi bat capul cu drumul.

Cîte un bărbat, din curtoazie față de un oaspete pe care îl ia în mașină, îl așază alături de el, iar pe nevastă o pof-

teşte la spate ; refuz, fiindcă nu-i nici drept, nici elegant, şi-apoi îţi scrîntişti gîtul tot întorcîndu-te, să-i spui şi ei ceva o vorbă, căci doar n-o poţi lăsa în părăsire. Teoria am făcut-o, dar e inutilă, căci Pit, chiar dacă eu aş fi avut altă părere, nu s-ar fi despărţit de nevastă nici pentru Jimmy Carter.

Stăteam în spatele lor, la mijloc, aşa că puteam să-i văd pe amîndoi, şi la fel de bine să văd şoseaua. S-au însurat de curînd, deşi nici unul din ei nu-i foarte tînăr ; Pit mi-a spus însă, cu orgoliu, că ea n-a mai fost măritată înainte. Este filipineză şi o cheamă Aurora. Au intrat în legătură prin corespondenţă, la îndemnul unor prieteni. Cînd au socotit că se cunosc destul de bine, el s-a urcat în avion şi s-a dus la Manila, s-o peţească. Mi-au povestit amîndoi cum a fost scena, ea l-a întîmpinat la aeroport, întrebîndu-se : „O să vină ? O să-mi placă ?“ În timp ce el, căutînd-o cu ochii prin mulţime, se întreba, cu emoţie : „Care o fi ? Şi o să mă vrea ? O să meargă cu mine în America ?“ Motoarele avionului încă nu se răciseră, cînd nunta era hotărîtă. Iar eu pot să afirm că sînt fericiţi împreună. El mi-a spus că darurile Aurorei sînt înţelepciunea, blîndeţea şi bunătatea. Le-am văzut pe faţa ei cînd Pit îmi spunea acestea, era uşor să înţeleagă dialogul nostru, deşi nu ne cunoştea decît o parte din cuvinte. Pe ea n-am întrebat-o care sînt darurile bărbatului. Am văzut singur că este un om de ispravă. Şi nu cred să existe mulţi ca el, şi la o vîrstă matură, care să arate nevestei o tandreţe atît de constantă.

În Filipine, ţară de limbă engleză, Aurora a fost profesoară. Acum, pînă va găsi altceva, dacă va mai vrea să caute, lucrează într-un atelier, sau într-o fabrică.

Pit este muncitor, mecanic de motoare, la calea ferată, în San Francisco. Dimineaţa pleacă amîndoi odată şi mai iau cu ei cîţiva vecini, băieţi tineri, muncitori de asemenea, pe care îi seamănă în lungul drumului. I-am văzut, am mers împreună luni dimineaţa, în avalanşa de maşini care gonesc

pe freeway, ducînd lumea la lucru. Pînă la gara lui, Pit face o oră. Are și o camionetă, ca să-și poată îmbarca toți vecinii. Ar fi putut începe altă meserie, nici una nu l-a atras mai mult și nu i s-a părut mai mănoasă ; fiindcă la atelierul lui îl cinstesc și-l răsplătesc cu larghețe pentru cîte face, priceput la toate. Ceilalți, care știu doar treaba lor, îl socotesc un fenomen. Șeful îl întreabă : „Pit, unde ai învățat atîtea ?" Hazul este că n-a învățat nicăieri, ajunge să vadă o dată. Ca nimeni altul din echipă, este și lăcătuș, și strungar, și frezor, și ajustor, și sudor — și tot ce mai trebuie. Pentru aceste daruri nu-l pizmuiește nimeni, fiindcă își vede de treabă cu modestie, și-i scoate pe toți din orice încurcătură.

Pit, ca și domnul Andrica, e nemulțumit de risipă. S-a ars o clemă la un electromotor, se duce la șeful lui să-i ceară o bucată de alamă, ca să facă altă piesă. Șeful îi spune : Ești nebun ? Aruncă electromotorul, și pune altul nou !" O bucată de alamă nu se găsește, în schimb, magazia e plină cu piese de schimb, neinventariate ; iei și nu dai chitanță. Cînd sînt pe terminate, comanzi altele. Dar electromotorul e bun, lui Pit i se rupe inima să-l arunce și-i spune șefului : „Mi-l dai mie ?" Ce să faci cu un electromotor, dacă are o clemă arsă ? „Ia-l !", încuviințează șeful, mirîndu-se. „N-o să spună nimeni că l-am furat ?"

Am văzut electromotorul, Pit a vrut să mi-l dăruiască, n-avea nevoie de el, îl luase doar așa, ca să nu-l arunce. Șeful i-l pusese cu mîna lui în camionetă, să-i alunge orice teamă. L-aș fi luat, numai așa, pentru istoria lui hazoasă, dar cum să car cu mine atîta greutate, cînd m-aș fi descotorosit pînă și de valiză ?

Pit locuiește pe o stradă curată și liniștită, cu case de lemn, frumușele, fără etaj, cu o grădiniță în față, cu o curte mărișoară în spate. Acolo, după ce a cumpărat casa, și-a încropit felurite acareturi, între altele o magazie de aluminiu ; n-avea nevoie de ea, dar nu l-a răbdat inima să vadă cum o aruncă, era tot de la calea ferată, și încurca locul. De

adus a adus-o cum a adus-o, dar cînd s-o bage în fundul curții s-a încurcat treaba, trecerea era foarte îngustă. S-a gîndit în fel și chipuri, soluția cea mai bună i s-a părut că ar fi elicopterul. Numai că trebuia aprobarea primăriei și acordul vecinilor. Un elicopter ar fi făcut vraiște prin curți și prin grădinițe, așa că Pit s-a lăsat păgubaș și a dus magazia cu alte mijloace, n-am reținut cum, știu doar că n-a fost lucru de glumă. Iar acum se uită la ea și se gîndește s-o mărească, a mai agonisit niște pereți de aluminiu. Numai un român cred eu că s-ar înhăma la una ca asta. Dar Pit are un plan în minte, degeaba credeam că vrea doar să se afle în treabă.

Pe feciorul lui cel mai mare nu l-am văzut, era plecat în țară să-și caute o nevastă. Fiind tehnician dentist, meseria curată și cu multă căutare, taică-su îl lasă în apele lui, nu-și mai bate capul cu el, să-l facă mecanic. Dar pe feciorul cel mic l-a făcut și sînt amîndoi foarte mulțumiți. Lucrează în electronică, se pricepe, șefii lui îl caută adesea și-l consultă dacă nu știu să iasă dintr-o încurcătură. Din clipa cînd sună telefonul, să-l cheme, un aparat îi pontează timpul folosit pentru întreprindere și contravaloarea i se adaugă la leafă. Deși neînsurat, are casa lui, să nu-l incomodeze pe taică-su, dacă și-a luat o nevastă. Cîștigă bine, din cînd în cînd mai ciocănește ceva la cîte o mașină tamponată, știe să dea cu ciocanul în tablă și pe urmă s-o vopsească. Asta vrea să facă Pit în magazia de aluminiu, un mic atelier de tinichigerie, unde fie-su să-și petreacă timpul liber; îi și pregătește sculele, a confecționat chiar cîteva cum n-am mai văzut, adică niște inovații. „Ce lăcomie!" ar spune domnul Andrica.

După toate acestea, ce pot să adaug decît că sînt o familie demnă de laudă? Datorită lor, în primul rînd, cred că drumul meu pînă la Oakland, pe întuneric, și ce-a urmat după aceea, pînă la Reno, își găsește toată justificarea. Aș putea să mă mulțumesc cu atît, să mai spun cîteva cuvinte

despre San Francisco, apoi să-i dau drumul spre Los Angeles, fiindcă am umplut mai multe pagini decît îmi pusesem în minte. Dar nu mă răbdă sufletul să trec peste un șir de întîmplări, fie cît de modeste, căci ele punctează totuși itinerarul meu în America.

Abia se luminase de ziuă cînd am ajuns la Sacramento, de care auzisem și știam că are o anumită importanță, fără să-mi aduc aminte ce anume ; memoria nu le poate cuprinde pe toate. Iată avantajul de a te duce la fața locului ; ceea ce vezi cu ochii nu se mai uită. Cum numele orașului îmi spune ceva, l-am rugat pe Pit să nu-l ocolească pe autostradă. Abia cînd căutam drumul spre centru și am văzut clădirile guvernamentale, mi-am amintit, Sacramento este capitala Californiei, de unde pînă atunci, luîndu-mă după nume, avusesem impresia vagă că orașul are o însemnătate religioasă.

Așa este obiceiul în America, capitalele statelor, cu puține excepții, se așază în orașe mici de provincie.

Deși trecusem frontiera Californiei din ajun, peste nori care zgîlțîiau rău avionul, deși pusesem piciorul în San Francisco, nu îmi dădeam seama că intrasem pe acest pămînt blagoslovit unde toți americanii din est visează să ajungă măcar o dată, și prea puțini își văd visul cu ochii. La New York, din zece oameni cîți am întrebat, după metoda națională a Galup-ului, fuseseră numai patru. Sacramento mi s-a părut micuț, și am aflat cu uimire că încap în el un sfert dintr-un milion de oameni. Regiunea pe unde treceam are caractere agricole. Am văzut și vii, la întoarcere chiar am vizitat o cramă de unde am luat trei sticle de vin, pe alese, și un tirbușon patent, după care umblam de multă vreme ; pe urmă am descoperit că era fabricat în Italia ; cînd fusesem acolo trecusem pe lîngă el și nu-l văzusem. Pe lîngă cîte oi fi trecut la fel de orbește ? Aurora și Pit mi-au dăruit trei pahare de cristal, erau de vînzare la cramă. Iată

ce înseamnă o negustorie bine făcută ; cine ia vin are nevoie și de tirbușon, și de pahare.

În mijlocul acestui ținut agricol, Sacramento are un centru de încercări pentru arme teleghidate ; cred că nu-i un secret, altfel aș fi păstrat discreția. M-am uitat pe cer, am tras cu urechea să simt o rachetă, dar degeaba ; uitasem că era week-end.

Curînd am intrat în munți, pe o vale ca a Prahovei, cu aceleași privelişti, cu păduri identice, decît că era mult mai largă, să încapă autostrada. Așa că n-am să spun mai multe cuvinte ; cine n-a fost măcar o dată pe valea Prahovei, și măcar pînă la Sinaia ? ! Iar cei care n-au fost, nici n-ar înțelege, în sufletul lor cuvintele mele n-ar avea nici un răsunet.

La întoarcere, am trecut pe altă vale, mai la sud, și aceea, da, merită o descriere, care dealtfel va fi sumară, neavînd să semnalez decît un element în tot peisajul, o lungă cărpuire de coline și dealuri, cu un singur fel de vegetație, o iarbă înaltă, păioasă, îngălbenită de toamnă. Dar mai degrabă aș crede că fîneața aceea, în culoarea Saharei, unde n-a intrat nimeni vreodată cu coasa și unde nu vin să pască nici măcar caii sălbatici, nu înverzește primăvara, ci e moartă și împietrită dinainte de descoperirea Americii. Aveam de ce să mă mir, de aceea am adus vorba, nu ca să descriu o natură atît de întristătoare. Pe dealurile uneori povîrnite, inaccesibile și probabil inutilizabile, am văzut imprejmuiri făcute de oameni, pe mari întinderi. Și iată ce explicație mi-a dat Pit, cînd mi-am exprimat nedumerirea : nu se știe dacă nici n-o să se găsească într-o zi petrol, sau uraniu. Oamenii și împrejmuiesc proprietatea și o păzesc, în vederea unei zile norocoase. Apoi s-ar putea ca statul să aibă odată nevoie de aceste terenuri, pentru cine știe ce industrii, sau pentru cine știe ce experiențe, și atunci prețul lor ar crește, nu doar cu un zero în coadă, ci cu două, cu cinci, cu șapte ; nu se

ştie niciodată. Am admis că este posibil ; eu însumi am spus că America nu-i încă descoperită.

Cum am trecut în Nevada n-am mai mers decît puţin şi am ajuns la Reno, înaintea amiezii ; drumul cu totul nu depăşeşte cu mult trei sute de kilometri. Aflîndu-se în week-end, n-am putut să văd cum se divorţează. Ştiam, din legende, mi-a confirmat şi Pit, dar parcă tot nu-mi vine a crede. Ce se schimbă în structura a doi oameni prin simplul fapt că au trecut o frontieră ? Bineînţeles că nu se poate schimba nimic, rămîn ei înşişi şi relaţia dintre unul şi altul rămîne de asemenea ca mai înainte. Şi totuşi, o legiuire diferită, un simplu factor venit din afară îngăduie judecătorului să le atribuie alte date umane decît cele care le aparţin şi sînt cunoscute. Căci nu pot înţelege de ce le acordă cu atîta rapiditate dreptul să se despartă, decît dacă le anulează vechea lor personalitate, şi le atribuie alta. Prin acest procedeu, cele două persoane se pot privi ca şi cînd nu s-ar fi cunoscut niciodată. N-am nimic împotrivă. Pentru cine ar judeca mai aspru, Reno oferă o compensaţie imediată : căsătoriile se încheie în cîteva minute. Nu-i bizar, ci pitoresc, ca şi jocurile de noroc dealtfel.

Am intrat prin cîteva cazinouri, urmîndu-l pe Pit care trebuia să-şi piardă dolarii. Într-un loc era expus un Cadillac nou-nouţ, mare ca o locomotivă. Cineva putea să-l cîştige, dacă punea un dolar şi trăgea de o manivelă. Nu prea se înghesuia lumea. Cadillacul mi-e foarte antipatic.

Fetele care serveau pe la masele de joc, mai mult dezbrăcate, într-o uniformă derizorie, erau subdezvoltate fizic şi prăpădite de oboseală.

Nu spun mai mult, aştept să ajung la Las Vegas, care este ceva dincolo de orice imaginaţie. Experienţa de la Reno mi-a ajutat să suport şocul.

Un bogătaş, Harrah, care tocmai murise lăsînd o mare faimă şi o mare avuţie agonisită cu cazinourile, a adunat în ultimii ani ai vieţii o mie de automobile din toate timpurile,

le-a recondiţionat, sau le-a reconstituit cînd era cazul, păstrîndu-le caracteristicile, le-a vopsit, le-a lustruit şi-a făcut cu ele o expoziţie cum nu cred să fie o a doua în lume. La coada lor a pus, spre comparaţie, ultimele modele, fără a uita maşinile de curse de formula întîi. Mi-au trebuit vreo două ore să trec repede prin faţa lor, cum sînt aliniate în mai multe hale, pe epoci şi pe mărci. Dacă vroiam, şi aş fi vrut, să le privesc pe îndelete, nu mi-ar fi ajuns două zile. Dar nu depindeam de mine, şi aşa am fost stînjenit că îi tîrîsem acolo pe însoţitorii mei care mă tot lăsau în urmă, apoi mă aşteptau nerăbdători la colţuri. Abia venisem şi îi simţeam dornici să se apropie de casă. Nu că nu le-ar fi plăcut expoziţia ; cui nu i-ar place o asemenea istorie a automobilului, prietenul nostru ? — nu scrisă, ci reînviată, derulîndu-se pe lungimea unui întreg secol şi făcînd, din fiecare vizitator, un contemporan al fiecărei etape. Este adevărat că istoria ar fi putut să se scurteze, avea repetări obositoare, de la pasiune colecţionarul ajunsese la manie, adunase acolo cîte automobile găsise, pe toate le renovase şi le pusese în linie ; unele tipuri erau reprezentate prin mai multe exemplare, stînd inutile unele lîngă altele. Sau poate nu fusese o manie, ci un calcul, o investiţie originală şi sigură, căci oricare din acele maşini istorice, rîvnite de toţi colecţionarii, reprezenta o avere. Şi uite, domnul Harrah murise ! I-am privit fotografia, fusese un om suplu, cu o fizionomie distinsă. A mai lăsat în urma sa, la Reno, un hotel cu vreo douăzeci de etaje, izbitor într-un orăşel fără înălţime, unde trăiesc abia cincizeci de mii de oameni. Dar hotelul, oricît s-ar arăta el de înalt acolo, mi s-a părut ca un purice pe lîngă cele o mie de automobile. Păcat că lumea stătea închisă în cazinouri, şi prea puţini se duceau să le vadă.

Am vizitat unul din atelierele de renovare, unde se reconstituia scheletul de lemn al unei caroserii de la începutul istoriei ; lucra un singur meşter, în halat alb, un anatomist care sculpta unul cîte unul toate oscioarele şi le punea la

locul lor, îmbinîndu-le cum fuseseră altădată ; era ca o creaţie, orice colaborator ar fi denaturat-o. Mai rămînea ca la urmă să sufle peste ansamblu şi să-i dea viaţă.

Sub o remiză aşteptau cîteva maşini de epocă, ruinate, ultimele achiziţii ale domnului Harrah, şi ele arătau de la ce stadiu se pornise cu celelalte. Ca să le refaci nu-i destul să găseşti oameni pricepuţi şi să cheltuieşti bani cu grămada, mai presus de toate trebuie să ai o credinţă. Oare moştenitorii aveau să meargă mai departe ? Sau se gîndeau să arunce hîrburile ?

Bineînţeles că în expoziţie am găsit şi Fordul cu Mustăţi, ba chiar în exemplare multiple. Mi-a mişcat puţin sufletul, şi cine ar fi putut crede, cînd era maşina cea mai modestă ?

Nu mă înşelasem, însoţitorii mei trăgeau către casă, deşi week-endul abia începuse. Mai era mult pînă seara, cînd am pornit pe unde venisem. Nu am zăbovit în Nevada mai mult de şase ceasuri, dar eram mulţumit să ştiu că pusesem piciorul acolo şi aruncasem o privire.

Nevada e un stat cu densitatea umană incredibil de mică ; pe o întindere cam cît a României, trăiesc ceva peste şase sute de mii de oameni. Ca să mai crească puţin această populaţie atît de rară poate ar prinde bine un amendament la legea divorţurilor, prevăzînd ca ea să nu se aplice decît cetăţenilor din alte state. Ţara nu-i săracă ; dacă solul ei este prea puţin productiv, în schimb subsolul cuprinde minereuri. Dar minele cele mai valoroase rămîn Reno şi Las Vegas ; aurul care curge acolo nu mai cere să fie prelucrat, se găseşte gata bătut monedă, şi zăcămîntul nu-i în primejdie să scadă, dimpotrivă.

Ceva înainte de jumătatea drumului, la Auburn, ne-am oprit să înnoptăm, se făcuse tîrziu, aşa era mai cuminte, deşi Pit cred că ar fi vrut să meargă într-o goană pînă la Oakland. Din partea mea îmi era totuna, mă odihneam în deplină delăsare, scutit de orice iniţiativă. Auburn îmi amin-

tea o veche marcă de automobil, confirmată de existența ei în muzeul de la Reno. Am tras la unul din zecile de moteluri înșirate de-a lungul șoselei care anunță cu litere luminoase dacă au sau nu camere libere ; aveau mai toate, deși era sîmbătă și mașinile forfoteau fără întrerupere. Pămîntul acestei Americi în curs de descoperire are multă putere de absorbție, nimeni nu rămîne pe dinafară.

Am stat un timp de vorbă cu Pit, în camera lor, și n-a găsit să-mi povestească altceva, la ora aceea tîrzie, decît despre jaf și crimă, ilustrîndu-le cu exemple sinistre. Locuiam în alt pavilion, ca să ajung acolo trebuia să traversez o zonă luminată dar goală. Cînd am deschis ușa se lăsase ceață, becurile licăreau la o înălțime nedefinită, nu știai ce se ascunde mai departe de zece metri. Pit mi-a oferit un ciocan de două kilograme, arma pe care o poartă cu el în mașină. Am preferat să iau o sticlă de vin, aveam impresia că se manevrează mai ușor și efectul este mai sigur, cioburile, amestecate cu vinul, mai ales roșu, pot să înspăimînte pe agresor, să-l orbească și să-l pună pe fugă.

Am dormit în liniște, după ce am împins două fotolii în ușă. Un anunț al administrației atrăgea atenția că între ora unsprezece seara și cinci dimineața, temperatura aerului condiționat scade cu două grade, „ca să dormiți mai bine !" Pe masă, unde era pregătit breakfastul, cu fierbătorul electric gata să fie pus în priză, o notiță adresa călătorilor rugămintea să nu arunce la gunoi cafeaua din pliculețe, dacă nu-i interesează, ci s-o predea la recepție, fiind oarecare criză. Nu-mi închipuisem. Și-apoi cafeaua în America este atît de proastă, că n-ar fi nici un păcat să dispară cu totul ; poate s-ar aduce una mai bună.

Cînd i-am ciocănit în ușă dimineața, Pit s-a mirat să mă vadă cu mîinile goale. „Unde-i sticla ?" m-a întrebat, examinîndu-mă fuga, să vadă dacă nu aveam urme de luptă. Oare nu putea să-și închipuie că o băusem ?

Era cald şi soare, mai plăcut ca la Reno, unde spre seară venise un val de aer rece. Am plecat la opt pe drumuri mai ocolite şi atunci am văzut înălţimile cu iarbă galbenă, împietrită. Tot atunci, cînd ieşisem la cîmpie, au apărut şi „Îngerii Infernului", din faţă ; erau cinci şi veneau în rînd, ocupînd toată autostrada. Noroc că ne despărţea peluza mediană, cu două rînduri de parapete. Dar parcă ei cunosc piedică ? Norocul a fost că nu ne-au băgat în seamă.

Cînd o şoseluţă porneşte peste cîmp, încadrată de palmieri puşi în linie, duce la o fermă, uneori departe că nici nu se vede. Însă ea există şi o găseşti, dacă mergi înainte, cu încredere. Aşa am ajuns la o vie, apoi la cramă. Deşi duminică, gospodarii lucrau, o femeie şi doi bărbaţi, dereticau micul lor magazin de desfacere, în aşteptarea cumpărătorilor ; lumea nu se înghesuia, n-am găsit pe nimeni acolo, şi cred că n-a venit nici după plecarea noastră.

Era amiaza cînd am ajuns în Oakland, cu week-endul terminat prea devreme, nu pentru mine, care nu fac deosebire între zilele săptămînii ; ori toate sînt timp de trudă, ori toate sînt week-end. Cît despre gazdele mele, puteau să-şi continue week-endul în casă. Eu m-am urcat fuga în autobuz şi m-am dus la San Francisco.

Pit mă sfătuise să nu-mi mai caut hotel acolo, ci seara să mă întorc la ei, fiindcă vor fi bucuroşi să mă găzduiască, şi au unde. Şi-apoi, fiindcă mai departe, pînă la Los Angeles, hotărîsem să merg cu trenul, ca să văd coasta oceanului, eram oricum nevoit să plec din Oakland, căci la San Francisco e o încurcătură cu gara. M-am învoit, deşi mi-e mai bine să fiu singur şi să nu depind de nimeni, dar din cînd în cînd nu strică să mai stai şi printre oameni. Casa lor, de lemn, curăţică şi ispititoare, cu o poezie provincială, în afară de livingroom şi bucătărie, are două odăi separate, cu baie la mijloc, şi în una din ele puteam să stau fără să mă deranjeze nimeni. Aşa a şi fost, oamenii însă nu înţeleg cît mă deranjează gîndul că deranjez eu pe alţii. Am trecut

peste această constrîngere, numai ca să nu mă sălbăticesc cu totul.

Pe placa de înmatriculare a mașinii lui Pit, un Chevrolet nou cu șase cilindri, cu aer condiționat și cutie de viteze automată — n-am mai văzut cutii manuale în America — scrie ARAD 33. Acest cifru nu-i impus de poliție, fiecare își alege ce-i place, poate să-și pună propriul lui nume, dacă întîmplător e compus din șase litere, singura condiție obligatorie. În limitele ei se poate face orice combinație de cifre și litere. Arad, de pildă, semnifică o nostalgie, fiind locul de baștină al lui Pit, iar 33 anul nașterii. Odată combinația aleasă, poliția o bagă în computer contra sumei de douăzeci și cinci de dolari, care-i un fel de taxă pe lux, și în cîteva clipe se știe dacă poate fi omologată, condiția ușor de înțeles fiind să nu mai existe una identică. Îmi pare rău că nu i-am sugerat lui Pit să schimbe matricola și să pună numele Aurorei, compus tocmai din șase litere ; dar poate că încercase și se opusese computerul, or fi multe Aurore în America, plus o localitate, unde aflu că trăiește o importantă comunitate românească.

24

În autobuz, care s-a populat după cîteva stații, toți pasagerii în afară de mine erau negri, inclusiv șoferul. Am luat orașul în lung, pe bulevardul Mc. Arthur, cu un aspect periferic, cu căsuțe plăcute alternînd cu construcții urîte, unde singurul aspect citadin era animația. Mișunau copii negri, băieței sprinteni și fetițe cu picioarele subțirele. Seara, la întoarcere, m-am încurcat puțin cu străzile, cum am povestit altă dată, fiindcă numerotarea nu era continuă, ci alternată cu nume felurite, a căror obișnuință o pierdusem cu totul. Am ajuns

cu o mică întîrziere, în schimb, seara următoare am intrat în altă încurcătură, şi nu mi-a fost moale.

La San Francisco autobuzul m-a lăsat în cartierul de afaceri, aproape de strada Market, pe care o remarcasem şi socoteam că este axa principală a oraşului. Locurile pînă acolo erau pustii, birourile fiind închise şi nu venea lumea să se plimbe, ca în Wall Street la New York, unde duminica forfoteau aproape mai mulţi oameni decît în zile de lucru. Pe strada Market se mai vedea cîte un om ici-colo, dar părea la fel de rătăcit ca şi mine. Am mers cu paşi mari pînă la strada Powell, unde mă socoteam puţin la mine acasă, şi acolo era animaţie. Dar tînărul cu piciorul în ghips stătea la locul lui de pîndă, cu mîna întinsă ; iarăşi m-am temut că ar putea să dea cu cîrja în mine, de aceea l-am ocolit pe departe. El m-a văzut însă şi mi-a aruncat o privire ironică, parcă spunînd-mi „Degeaba te fereşti, odată tot pun eu mîna pe tine !“ Nu lăsasem prea mult în urmă ameninţarea aceasta, cînd au apărut doi motocliclişti, Îngerii Infernului, cu costumaţia lor cam sinistră, urcînd povîrnişul străzii Powell cu motoarele accelerate să crape, de înspăimîntau lumea şi-o făceau să se lipească de ziduri ; noroc că viteza fiind mare, teroarea s-a terminat în cîteva clipe. Rămîne însă în suflete, şi lasă urme, dovadă că astăzi cînd îmi aduc aminte simt o împunsătură în partea stîngă a pieptului.

Cea mai mare parte a acelei după-amieze mi-am petrecut-o în cartierul chinezesc, unde m-am simţit în siguranţă ; totdeauna i-am socotit pe chinezi blînzi şi paşnici, luîndu-mă după mişcările lor discrete şi după zîmbetele prietenoase. Am mers pretutindeni fără teamă, amestecîndu-mă în mulţime. Seara însă, Pit mi-a spulberat iluziile, sfătuindu-mă să fiu prevăzător altă dată, chinezii de la San Francisco fiind foarte iuţi de cuţit, pe care îl mînuiesc cu zîmbetul pe buze. Din cîte am văzut eu, nu cred ; Pit este probabil un pesimist, şi dacă o fi păţit-o o dată, acum generalizează.

Totuşi, a doua zi nu m-am mai dus în cartierul chinezesc, ci l-am ocolit pe departe ; dealtfel, văzusem ce era de văzut şi dacă va spune cineva mai mult decît mine, înseamnă că bate apa în piuă. Acum, după ce am trecut prin mai multe cartiere chinezeşti, mă încumet să le definesc în două cuvinte: ele sînt cartiere locuite de chinezi, şi nimic altceva. Căci detaliile pe care le voi adăuga la această definiţie fac parte din ea însăşi. Să încep cu pagodele : sigur că există şi sînt vizibile, în culori vii, cu formele lor mai baroce decît orice baroc de pe lume ; dar îşi închipuie cineva un cartier chinezesc fără pagode ? Atunci de ce aş mai vorbi despre ele ? Mai ales că majoritatea sînt numai adausuri, aplicate pe faţadele caselor americane, ca să le chinezească.

Abia pusesem piciorul acolo, cînd două limuzine mari şi negre au oprit la un colţ de stradă, unde începea un povîrniş ca la munte ; nu înţelegeam cum încăpeau între case, şi mai ales, cum aveau să coboare panta, fără să le ia foc frînele. Din ele a coborît o familie de chinezi, sau o comunitate, fiindcă prea erau mulţi la număr. Toţi mărunţi, subţiri, în haine negre bine croite, femeile în rochii de doliu, deşi puteau să vină nu de la o înmormîntare, ci de la nuntă. I-am urmărit, făcînd presupuneri. Atenţia tuturor era îndreptată spre o pereche tînără, plăcută şi distinsă, cu ochii încercănaţi, cu feţele palide, şi parcă plînse ; puteau să fie copiii decedatului, înconjuraţi cu condoleanţă de rude, tot aşa cum puteau fi mireasa şi mirele, căci şi nunţile sînt uneori triste. Scena însă nu-i caracteristică pentru un cartier chinezesc, deci nu o adaug la definiţie. Mulţimea forfotea fără să le dea atenţie, nimănuia nu-i păsa de hainele lor negre ; observaţia aceasta ar putea fi reţinută.

Pentru cine vrea să localizeze, cred că eram pe strada Sacramento, înscrisă între artele orizontale, trasate ca nişte terase înguste pe curbele de nivel ale pantei, iar strada povîrnită se afla cam la jumătatea distanţei între bulevardul Grand şi strada Powell, pe unde venisem. Casele, lipite una de alta,

aveau două sau trei etaje, punînd la socoteală și parterul, cum se obișnuiește în America.

Obișnuința aceasta, la care adaug că etajul al treisprezecelea nu există, fiind totdeauna și pretutindeni sărit la numerotare, m-au făcut să mă păcălesc o dată, la început, cînd m-am plimbat mult pe stradă, așteptînd să se aprindă lumina la ferestrele lui Florin, unde eram invitat la masa de seară. Știind că locuia la etajul al șaisprezecelea, doar mai fusesem acolo și apăsasem cu degetul meu pe butonul liftului, am numărat ferestrele, pe verticală, contrariat că la apartamentul lui era întuneric. Într-un tîrziu m-am gîndit să-i telefonez, așa ca să mă aflu în treabă și, spre surpriza mea, l-am găsit acasă, cu bucatele răcite, îndreptățit să-mi pună lingurile în brîu, sancțiunea cuvenită celor ce întîrzie la masă. Dacă din șaisprezece aș fi scăzut două cifre, aș fi găsit ferestrele luminate puternic, în cinstea mea, care mă plimbam neștiutor pe stradă.

La parterul acelor case înghesuite se înșirau prăvălii, un bazar continuu, în plină fierbere, deși era duminică. Dacă aș fi stat să notez caracterul fiecărei prăvălii, n-aș putea spune mai mult decît bazar, care cuprinde toate negoțurile, chiar și pe cele bizare, sinistre sau comice — și toate mărfurile eteroclite se revărsau în stradă pe ușile date în lături. Nu vreau să exagerez, spunînd că n-ar mai fi rămas loc de trecere, totuși la fiecare pas mi se părea că am să mă împiedic. Două simțuri îmi erau solicitate cu deosebire, auzul, datorită aparatelor de reprodus muzică, și mirosul, atras în toate direcțiile de cărnurile fripte, așezate morman în uși și în vitrine deschise ; s-ar cuveni să adaug și văzul, căci toate acele piese anatomice păreau capodopere ale unei arte pe care aș numi-o sculptură gastronomică ; iar efectul focului asupra lor, jar sau flacără, era o colorație plină de nuanțe, între galben și roșu, capabile, cred eu, să coloreze la fel și sucurile gastrice ale pofticioșilor.

E de la sine înțeles că aparatele de radio, gramofoanele, magnetofoanele, casetofoanele, amplificatoarele, difuzoarele proveneau din Japonia ; nimeni n-ar putea să aibă altă pretenție, mă miram însă că niște oameni de statură delicată, caracterizați prin discreție, fabrică mașinării de reprodus muzică atît de zgomotoase, că par mai mari decît sînt în realitate. Am de semnalat o neconcordanță asemănătoare la motocicletele lor, exagerat de puternice, primejdioase și turbulente.

Nimic din aspectul străzilor comerciale nu este cu adevărat tipic, pentru a adăuga o caracteristică la definiția sumară de mai înainte. Poate cartierul chinezesc s-ar dezvălui mai mult la etaje, unde sînt locuințele ; acolo n-am avut ocazia să intru ; poate ghidul meu prezumtiv, persoana aceea neîntîlnită, în exemplarul ei de la San Francisco, ar fi avut prieteni în cartierul chinezesc, dacă nu cumva ar fi fost chinez el însuși, și atunci m-ar fi introdus cu ușurință. Dar nici nu aveam o asemenea ambiție, nu mai este timp să cunosc în intimitatea lor toate neamurile omenești de pe fața pămîntului.

Crezusem că în cartierul chinezesc nu există întrepătrundere omenească, lăsînd la o parte turiștii și curioșii. Dar uite că unele negoțuri erau ținute de americani, albi la față, care conviețuiau cu chinezii. De pildă, bucătarul de la bar, cel de-mi arsese friptura, din neatenție, și-o aruncase la gunoi fără să stea pe gînduri. Fetele de serviciu, asemenea. Asemenea unii negustori de carne friptă. Deși mă aflam în plină Americă, mi s-a părut ciudat și chiar nelegitim ; parcă uzurpau spațiul chinezilor.

Pe străzile plane de la piciorul pantei am văzut un tînăr mergînd repede și sigur pe o singură roată de bicicletă, ca la circ, cîrmind prin răsucirea trupului, sărind pe bordura trotuarelor fără să se clatine, strecurîndu-se printre trecători mult mai ușor decît pe o bicicletă adevărată ; pe deasupra fiind și încărcat cu pachete.

A doua zi, sosit în oraș înainte de opt dimineața, am avut timp să merg pe străzi și pe cheiurile portului, fără să mă grăbesc ca altă dată, dar nu pot să spun că așa am tras mai multe foloase. E cam de necrezut, însă mi se pare că impresiile înregistrate în fugă, deși mai sumare, sînt mai precise, căci instinctiv cauți esențialul, lăsînd la o parte detaliile neconcludente.

Mi se spusese că San Francisco este unul din orașele cele mai frumoase ale Americii. Nu cunosc mod de clasificare mai evaziv și mai circumspect, și în același timp mai răspîndit decît acesta. E o formulă sub care oamenii își ascund sau incompetența, sau lipsa de discernămînt, sau lașitatea. De cînd mă știu, tot ce ni se recomandă ca operă omenească remarcabilă, de la un fel de bucate pînă la o faptă istorică, sau pînă la o culme a artei, este din cele mai gustoase, din cele mai importante, din cele mai frumoase sau mai izbutite. Aș vrea să aud odată care-i scriitorul cel mai valoros al vremii noastre, căci m-am săturat de cîți sînt printre cei mai. Numai dictatorii în funcțiune se bucură de superlativele relative și absolute, ca pe urmă, cînd mor sau își pierd funcția, să cadă tumba ; istoria nu cunoaște nici unul scăpat de această pățanie.

Aș vrea să aud care-i cel mai frumos oraș din America, apoi din lume. Eu unul, nu m-aș codi să spun, și mi-aș lua toată răspunderea, dar, cum, dacă n-am văzut decît o mică parte din ele ?

Toate orașele sînt printre cele mai frumoase, cînd nu se întîmplă să fie printre cele mai urîte. Dacă-i așa, sigur că San Francisco intră în prima categorie, n-am să-l contrazic pe informatorul meu dinaintea plecări. Prin ce își merită el clasificarea ? O, prin multe, dar dacă e după mine, și-o merită în primul rînd ca idee. Ideea că el există într-un loc, în cel mai îndepărtat vest al Americii, unde se termina nebuna goană după aur, mi-a dat totdeauna o palpitație adîncă în suflet, de parcă aș fi fost născut acolo. Fiindcă punctul acesta

terminal în geografia Americii era abia începutul altei etape din înconjurul pămîntului.

Ideea a devenit un fapt concret pentru mine cînd am cunoscut călătoria lui Jack London peste Pacific. Cum aş putea să spun despre el că este scriitorul cel mai valoros al vremii sale ? Dar e primul şi cel mai mare scritor din lume, şi singurul pînă astăzi care a făcut o asemenea traversadă, navigînd pînă în Australia pe un iaht cu pînze, construit pentru el şi sub ochii lui, la San Francisco. Şi atît nu-i tot ; în timpul călătoriei, a scris îndelung şi sistematic, înfundat in cabină, trei mii de cuvinte pe zi, parcă aşa îmi aduc aminte. E un profesionalism pentru care am admiraţie, totuşi n-am înţeles de unde atîta conştiinciozitate şi putere de muncă ; e adevărat că altfel n-avea cum plăti echipajul, şi datoriile la şantier, era un iaht cum nu şi-ar fi îngăduit decît miliardarii, în frunte cu Vanderbilt. Cred că Jack London, să nu fi fost la strîmtoare, mult mai mult ar fi avut de cîştigat stînd pe punte şi privind oceanul. Dar, în sfîrşit, lumea n-a rămas în pagubă, între cărţile scrise în timpul drumului, cu trei mii de cuvinte zilnic, se numără şi *Martin Eden.* (Una din cele mai...) Ştiu toate acestea de la el însuşi, care se declară din San Francisco, ceea ce a făcut ca aura oraşului să crească. Abia a doua zi, plecînd cu trenul din Oakland, am văzut lîngă gară un bulevard numit Jack London, pe urmă un hotel mare şi mai încolo un scuar cu acelaşi nume. Mai tîrziu, interesîndu-mă, ruşinat de ignoranţa sau de inducerea mea în eroare, am aflat că oraşul lui fusese Oakland, nu San Francisco, a cărei aură însă se fixase şi n-a mai putut să scadă. Mai tîrziu, am găsit mulţi informatori, să mă lămurească, ştia toată lumea, parcă era la mintea cocoşului. Dar de ce, oare, cel mai adesea toţi vorbesc după şi nu înainte ?

Dacă aş fi ajuns acasă la ora patru, cum hotărîsem, Pit m-ar fi dus să-mi arate oraşul, cum îmi făgăduise, şi atunci aş fi aflat o mai bună biografie a lui Jack London. Dar am

trecut printr-o întîmplare penibilă, autobuzul m-a abandonat în cel mai primejdios punct din Oakland, și după o aventură care putea să se termine altfel, am ajuns pe întuneric.

Voi folosi cu multă plăcere un superlativ la San Francisco, vorbind despre podul suspendat de peste Poarta de Aur, a cărui deschidere între cele două pile, aproape o mie trei sute de metri, este cea mai mare din lume. Cred că și înălțimea lui deasupra apei este cea mai mare, șaizeci și șapte de metri, și multe sînt cele mai altfel. Dar pe lîngă aceste date tehnice, știute și recunoscute, am să adaug, pe propria mea răspundere, și spre marea mea bucurie, că podul Porții de Aur, cu numele lui care sună atît de muzical în limba americană, este cel mai frumos din cîte am văzut pînă astăzi, iar intuiția îmi spune că este cel mai frumos din lumea întreagă. Nu datorită doar liniilor lui, ferme și în același timp delicate, căci dacă ar fi așa cunosc și altele, la fel de frumoase, ci înmulțirii acestei frumuseți fundamentale cu grandoarea.

Am auzit că licoarea zeilor din Olimp nu era alta decît sucul de lămîie stors în apă cu miere. N-o fi ea cea mai bună băutură, dar o iau după renumele ei mitologic, și declar că, după ce mi-am spus părerea despre podul de la San Francisco, mă simt ca și cum aș fi băut o stacană de un litru cu licoarea zeilor, într-o zi de arșită; mi-am răcorit inima.

Istoria acelei lucrări omenești făcută în vremea noastră o știusem cu amănunte dintr-o renumită revistă tehnică, dar nu mai țin minte toate datele, au trecut poate patruzeci de ani de atunci, și nici n-o să mă apuc tocmai acum să le caut, cînd mi-am cam pierdut calmul, căci iată paginile se înmulțesc și sfîrșitul povestirii este încă departe.

Există un golf adînc pe coasta Pacificului, apărat dinspre ocean de două peninsule stîncoase și trecerea dintre ele se numește Poarta de Aur. Peninsula de la sud, între golf și ocean, lungă de zeci de kilometri, și destul de îngustă judecînd proporțiile, este locul unde s-a dezvoltat San Francisco,

în mai puţin de un secol şi jumătate ; pînă atunci nu fusese decît o colonie spaniolă, fundată cu alt secol mai înainte. Goana după aur, care ţinea direcţia spre Pacific, a făcut ca oraşul să crească repede, umplîndu-l totodată de patimi şi de păcate. Astăzi locuitorii lui numără cam trei sferturi de milion, ceea ce mi se pare o cifră modestă şi îmi dovedeşte încă o dată că America are şi timp, şi loc să mai crească. Dar San Francisco nu-i singur, de jur-împrejurul golfului se înşiră alte oraşe, vreo şapte, printre ele Oakland, care în acel probabil viitor al Americii au să se unească, alcătuind o metropolă gigantică.

N-a fost uşor să se construiască un centru maritim, pe povîrnişuri alpine ; San Francisco, întocmai ca Seatle, într-un fel ruda lui apropiată, a păstrat topografia rectangulară a oraşelor americane, improprie terenurilor în pantă. De aceea a fost nevoie de tramvaiele cu cablu, ca nişte funiculare de munte. Automobilele de astăzi, cu motoare puternice, care urcă uşor orice coastă, au făcut ca tramvaiele să rămînă amintiri şi atracţii pitoreşti pentru vizitatorul oraşului ; toţi se fotografiază alături de ele.

O altă dificultate acolo era legătura cu centrul continentului, iar mai întîi cu oraşele vecine, de peste golf, unde nu se putea ajunge decît cu vaporul şi feribotul, sau ocolind, pe uscat, peste o sută de kilometri. Atunci s-au făcut podurile, în timpul tinereţii mele. Deşi început mai tîrziu, primul a fost gata cel care merge la Oakland, lung de vreo opt kilometri. Îmi pare rău de el, dar nu-mi place, mi se pare greoi şi prea pămîntesc, fiindcă se sprijină la mijloc pe o insulă, iar cele două segmente, la rîndul lor, se sprijină pe pile de piatră, construite la jumătatea canalelor ; nu mai seamănă cu o pasăre, ci cu un boa constrictor. Sigur că l-aş fi privit cu mai multă îngăduinţă şi poate l-aş fi admirat, şi nu fără dreptate, să fi lipsit podul de peste Poarta de Aur.

Lăţimea Porţii de Aur este sub doi kilometri, iar adîncimea apei, neobişnuit de mare între două ţărmuri atît de

apropiate, atinge o sută douăzeci de metri ; datorită acestei circumstanţe s-a născut cel mai lung pod suspendat din lume, devenind şi cel mai frumos totdeodată. S-ar putea ca astăzi datele să fie depăşite, nu şi impresiile mele.

N-am văzut pe acolo nici o navă din flota de război a Pacificului, o fi ascunsă prin locuri unde n-am putut ajunge, sau or fi mutat-o. Atît ştiu, că în deceniul al patrulea, cînd s-a făcut podul şi nu mai erau decît patru ani pînă la Pearl Harbor, flota avea o bază importantă în golful San Francisco. Deoarece era nevoie de un pod peste Poarta de Aur, ca să facă legătura cu nord-vestul Americii, cu statul Oregon, cu Portland, Vancouver, apoi cu Seatle şi Canada, amiralitatea a pus constructorilor condiţii grele, ca în povestea cu împăratul şi cu peţitorii fetei. Ca flota să poată ieşi în ocean fără a fi stînjenită, prima din condiţii privea înălţimea podului deasupra apei ; se înţelege de ce, şi nimeni n-avea dreptul să cîrtească. S-ar putea să fac o confuzie, deşi nu cred, dacă îmi amintesc că a doua condiţie fusese să nu se construiască nici o pilă de pod pe toată lăţimea canalului. O asemenea condiţie, gîndesc eu, s-ar fi putut discuta, un picior de pod în mijlocul apelor n-ar fi fost chiar o piedică, flota avea loc să-l ocolească, rămîneau sute de metri de o parte şi de alta, situaţie nu mult diferită de a podului dinspre Oakland. Poate amiralitatea ar fi stat la tocmeală şi s-ar fi lăsat convinsă, cum s-a întîmplat cu municipalitatea de la New York, care a îngăduit, spre satisfacţia mea, să se construiască buildingul Pan Am, deasupra Gării Centrale, monument istoric ; unii vorbesc de corupţie.

În cazul podului de la San Francisco, chiar fără să fi fost o condiţie, presupun că era greu, dacă nu imposibil, să se construiască o pilă pe un fund de apă de o sută douăzeci de metri. De aceea s-a recurs la deschiderea aceea de aproape o mie trei sute de metri, între două pile puse aproape de ţărmuri, unde apa era mică, şi nici nu puteau să împiedice manevrele flotei. Din cîte cifre am ştiut odată, îmi amintesc

neprecis că diametrul cablurilor de care este suspendat tablierul depășește un metru ; nici nu pot să-mi închipui cîte zeci de mii de fire de oțel împletit intră în alcătuirea fiecăruia. Și ce greutate au, și cum au fost ridicate la zeci de metri înălțime. Înțeleg doar atît, că bogățiile care treceau peste Poarta de Aur nu puteau fi decît imense, altfel nimeni nu și-ar fi îngăduit să cheltuiască pentru acel pod o sumă desigur imensă ea însăși, și inimaginabilă pentru mine.

Trecînd cu vaporul prin Poarta de Aur, am văzut podul de aproape și din toate unghiurile. Am să reproșez oamenilor că l-au vopsit urît, un roșu maroniu, ca rugina, și nu greșesc spunînd că însuși podul părea nemulțumit, încruntat și ursuz. Cred că ar fi vrut să fie alb, și eu aș fi vrut asemenea.

Același vapor m-a dus și la podul dinspre Oakland ; văzut de pe apă, nu mi-a plăcut mai mult decît înainte. Îi recunosc numai utilitatea, am trecut pe el în mai multe rînduri, cu cincizeci și cinci de mile pe oră.

Înlăuntrul golfului, nu departe de țărm și cam la jumătatea distanței între cele două poduri, este o mică insulă stîncoasă, Alcatraz, unde pînă deunăzi a fost o închisoare vestită. Acolo a așteptat judecata acel șef de bandă hippy, fanatic al negației și distrugerii, autorul moral al unei omuciderii multiple, fără mobil vizibil ; printre victime a fost o actriță de cinematograf, frumoasă și epatantă, ucisă cînd nu mai avea mult ca să nască. Sînt ani de-atunci și procesul durează. Sper ca într-o zi, cît de tîrzie, asasinii să-și primească pedeapsa. Între timp își vor scrie memoriile, best-sellersuri, și cu banii cîștigați își vor plăti avocații, dacă nu cumva vor obține și eliberarea, pe cauțiune.

Pușcăriașii au fost strămutați în altă parte ; insula inospitalieră, cum am văzut-o, se pare că o revendică indienii, care odată și-au avut sălașul acolo ; nu prea înțeleg ce au să cîștige cu o bucată de stîncă, dar așa se spune.

Turiștii merg să viziteze închisoarea părăsită și li se arată celula unde a zăcut șeful bandei de hippy. Poate m-aș fi dus

și eu, dar la vapor era o coadă de sute de metri. M-am mulțumit să fac înconjurul portului cu alt vapor, solicitat de lume puțină, fiindcă nu făgăduia nimic senzațional, ca o închisoare sinistră ; e o morbiditate, și nu m-aș fi lăsat victima ei decît ca să pot povesti altora. Dar n-a fost chiar o pierdere, fiindcă vaporul meu, în drumul de la un pod la altul, s-a apropiat și el de insula Alcatraz, și chiar a oprit cîteva clipe, la zece metri de debarcaderul unde coborau turiștii ; n-am văzut mai puțin ca ei, decît că n-am pus piciorul pe stîncă și nu mi-am băgat nasul prin celule.

Închisoarea era o clădire cenușie, lungă, bineînțeles urîtă, cu ceva acareturi nu mai frumoase. M-am mirat cît putea să fie de ruinată, cu tencuiala căzută, cu geamuri sparte și chiar cu giurgiuvele smulse, că nu părea doar evacuată, ci și jefuită. Nu-mi plac închisorile și n-am să plîng dacă au să dispară cu timpul, cînd o să se nască o lume mai bună. O închisoare părăsită credeam că o să mă bucure ; nu, ruina aceea m-a umplut de silă, fiindcă simbolul ei nu se pierduse, și mizeria sufletului omenesc era impregnată în ziduri.

În port am văzut un tramvai scos în vînzare. Se va găsi cine să-l cumpere ; unii își cumpără gări și locomotive.

M-am urcat pe un velier vechi, cu trei catarge, o construcție metalică, încheiată cu nituri, cum nu se mai obișnuiește astăzi ; vasul, de vreo optzeci de metri lungime, de vreo două mii de tone, trebuie să fi fost o mîndrie în jumătatea a doua a celuilalt secol. Deși lucrat în fier, nu-i lipsea poezia unei corăbii. Botezat „Balclutha“, era ultimul „caphornier“, după cum scria în fața scării. M-am urcat, nu puteam să trec nepăsător pe alături, l-am vizitat în toată lungimea și în adîncime, pînă în cală. Pe un mapamond pus în perete erau trasate cursele vasului, și una din ele, pornind de la San Francisco, ajungea într-un port din Anglia, ocolind Americile pe la Capul Horn, unde în zilele noastre nu se mai duc decît exploratorii sau cine n-are de lucru. Un asemenea drum putea să dureze luni de zile și nu rar se întîmpla ca vasul să nu

ajungă la destinaţie. Cine a văzut la televizor lungul serial „Linia maritimă Onedin", pentru care n-am avut vreme, ştie cum navigau în trecut vasele cu pînze, nu mai trebuie să dau explicaţii. Doar despre Capul Horn se cuvine să spun două cuvinte ; a fost iadul pe pămînt şi blestemul corăbierilor care ocoleau Americile. M-am urcat pe puntea acestui veteran al oceanului, ca să ajung la o emoţie, prin atingere directă cu cadrul unde trăiau eroii infernalelor traversade de acum un secol. De cînd s-a deschis Canalul Panama, Capul Horn a rămas doar un punct geografic ; cine nu se mai uită din cînd în cînd pe hartă are să-l uite.

Era lume multă, n-am putut să mă duc cu gîndul în urmă, am privit indiferent ceea ce se vede astăzi, fără să emoţioneze pe nimeni. Cum am pus piciorul pe punte, am dat cu ochii de cocina porcului, vopsită şi lustruită, cu zăbrele, să se poată vedea înăuntru. Pe atunci, cînd nu existau frigorifere, carnea se transporta vie, şi porcul, cel mai prodigios dintre animalele sortite să fie hrană, făcea parte din viaţa echipajului, îl iubea toată lumea, ca în gospodăriile de la ţară. Era chiar un porc în cocina aceea de paradă, făcut din mase plastice şi vopsit în culori naturale, ce părea viu şi te aşteptai să guiţe. Nu-i fără legătură să spun că, pe undeva, am văzut şi un pom de Crăciun, păstrat de pe vremuri. Gîndindu-mă că o seară de ajun, cînd se aprind lumînările, se putea petrece într-o furtună din mările înghetate, am simţit frig în spinare. Ce frumoase, ce paşnice şi calde erau serile de Crăciun în copilăria noastră ! De unde să fi ştiut atunci prin ce trecea restul lumii ? !

Dacă tot mă urcasem pe punte, am mers pretutindeni, dar cam absent, fără să ajung la ceea ce scontasem, o emoţie. În atelierul de dulgherie mai erau sculele de pe vremuri. În salonul comandantului, cu fotolii şi canapele, se păstrau, la bar, sticlele lui cu băuturi, probabil o mică parte din cîte golise. Comandantul avea chiar şi baie, o cadă de zinc, într-o chiliuţă ; n-am mai văzut alta pe tot vaporul, nu ştiu

cum se spălau marinarii iarna, în apele ca de gheață. La prova, sub teugă, față în față cu cocina, era postul echipajului, un spațiu strîmb, unde încăpeau douăzeci de paturi, suprapuse două cîte două. Aș putea să spun multe despre oamenii care trăiau acolo, îi cunosc bine, după cum le cunosc întîmplările, atît că nu mai e vreme. Se păstrau pînă și lăzile lor personale, împodobite cu poze de femei, dar nu goale, cum se văd astăzi prin cabinele marinarilor. Mă opresc numai la cîteva imagini peste care nu pot trece, încăierările sîngeroase, gemetele, agoniile. Peste ele se suprapun cărțile de joc vînturate cu patimă. Și alte patimi, plus geloziile. Medicul plictisit, constatarea decesului. Comandantul, judecata, giulgiul și aruncarea în apă. Subiectul nu are capăt, dar cine l-ar scrie n-ar face nici un pas înainte. Mi se pare că sînt mai multe pagini scrise decît vieți trăite.

Pe chei, un schilod, fără picioare, așezat lîngă o gheretă, aștepta să i se dea de pomană, fără să ceară pe față. Turiștii se fotografiau cu el alături, stăteau să le vină rîndul. Nu cred să existe o idee mai dezgustătoare și mai tîmpită. N-am băgat de seamă dacă măcar puneau un ban în mîna nenorocitului.

Un elicopter care decola din apropiere lua cîte patru pasageri și făcea cu ei tururi rapide pe deasupra golfului. Ce puteau să vadă în două minute și jumătate, cît dura zborul ? Dar lumea se înghesuia, era coadă, ca la ologul de lîngă gheretă, două cozi față în față, căci tot acolo se vindeau bilete pentru zborul cu elicopterul. Elicopterele sînt folosite în multe locuri pentru excursii rapide, chiar și la New York ; m-am uitat mult la ele, cum decolau și aterizau, pe o platformă lîngă East River ; pasagerii coborau puțin rușinați, cum ies bărbații de la bordele.

Erau în port restaurante populare, hale mari pentru toată lumea, complexe cu zeci de standuri, cum nu vedeam prima dată. Unele aveau fațada de scîndură scoasă din lăzi de ambalaj, se cunoștea locul chingilor și caplamalelor, nu era un trucaj, mi-aș fi dat seama, știu cum se lucrează și o

ladă de ambalaj, și un perete de casă. Ei, iată în sfîrșit un loc unde nu se face risipă și economia este dusă pînă la cîrpănoșenie. Ce s-ar fi bucurat domnul Andrica să vadă ! Dacă s-ar face la fel în toată America, poate s-ar frîna inflația.

Ți-ai și găsit cu cine ! La zece metri în față era portul de iahturi, cu debarcadere solide, largi, chivernisite, făcute dintr-un lemn roz, să fi fost cedru ? — dulapi groși de șapte centimetri, cu fibra dreaptă, parcă laminată, fără așchieri sau noduri, lemn de vioară ! Cu scări și cu parapete de fier zincat, sau de oțel inoxidabil. Erau frumoase, dar ce risipă, și ce mult au putut să mă întristeze cînd m-am gîndit la un debarcader făcut de mine, cu multă cheltuială și trudă și care ar intra în pămînt de rușine, dacă s-ar compara cu acestea. De iahturi nu mai vorbesc, unele de zeci de tone, cum n-a avut nici Jack London, toate scumpe, și le știu prețul, cu dichisuri moderne, cum nu existau, sau erau inaccesibile în vremea cînd aveam pasiune pentru ele. Erau și tipuri noi, cu două sau trei coci legate printr-o platformă, cataramane și triramane, modelul evoluat al bărcilor polineziene. Și toate stăteau degeaba, lăsînd să se irosească milioane pentru plăcerea intermitentă și pentru orgoliul unora din miile de regișori ai industriilor alimentare și menajere, popularizate de televiziune în America, unde au domnit odinioară marii regi ai petrolului și oțelului. A avut și Vanderbilt la vremea lui un iaht regal, dar el barem a trecut Atlanticul într-o cursă vestită și a cîștigat-o ; de aceea îl țin minte, restul din viața lui nu mă interesează.

Deasupra portului este o înălțime de vreo sută de metri, sau poate mai mare, unde, luîndu-mă după numele ei, înseamnă că a fost instalat telegraful optic de pe vremuri. Ajuns acolo, nu m-am simțit prea mîndru să mă urc cu ascensorul într-un turn de unde se vedea tot ce era reprezentat pe harta vecinătăților, dar mi-a folosit mult de astă dată, împotriva așteptărilor. Am acest păcat, cînd îmi cășunează pe ceva, nu uit repede ; mă urmărea amintirea turnului de

la Seatle. Am privit pe toate ferestrele terasei de observaţie şi am văzut priveliştea în toate direcţiile, mult mai bine, mult mai departe, şi îndeosebi în mult mai mare linişte decît muşteriii elicopterului ; acolo mi-am format cea mai completă idee despre San Francisco.

Altceva vroisem să spun, că la picioarele acelui turn este un monument destul de impresionant închinat lui Cristofor Columb, o statuie de piatră, solemnă şi sobră. Ce şansă a avut acest om, de a fi recunoscut şi astăzi drept descoperitor al Americii ! Nu mă lepăd de el, Doamne fereşte, deşi sînt convins că înaintea lui au ajuns acolo, şi cu mult înainte, măcar wikingii. Nu merg atît de departe ca să iau în serios ideea emigraţiei biblice, de care mi-a vorbit Donna Young la templul mormonilor.

Dealul Telegrafului este singurul loc în San Francisco unde urcă o alee în serpentină.

Vorbind de urcuş, mi-am adus aminte că de dimineaţă, cînd mergeam în port, am văzut încă un tramvai cu cablu, la intersecţia străzilor Market şi California. Credeam că este lăsat acolo de curiozitate şi să se fotografieze turiştii cu el, cum era cel de la capătul străzii Powell. După-amiază plecase ; mi-a părut rău că nu-l văzusem cum urca povîrnişul.

Din Dealul Telegrafului, după ce s-a terminat serpentina, am coborît mai departe pe străzi înclinate ca toboganele. Era un cartier de locuinţe şi am văzut cum se construia o casă cu două etaje, cu pereţii de lemn, panouri, pe schelet de fier, puternic. Nu-i prea mare disproporţia între cele două materiale ? Iar combinaţia ce reprezintă, economie sau risipă ?

Tot coborînd, am dat într-o arteră largă, parcă mai povîrnită decît toate, bulevardul Columbus. Perspectiva lui deschisă pînă departe atrăgîndu-mă, am luat-o pe el, la vale, fără să mă uit pe planul oraşului ; ştiam unde am să ajung, drept în faţă se vedea blocul alb în formă de piramidă, despre care am să mai spun cîteva cuvinte cînd voi ajunge aproape. Şi, cum mergeam aşa fără să ţin seama de intersecţii, interesîn-

du-mă mai mult ce vedeam înainte, m-am pomenit că alunec fără voia mea pe o stradă piezișă, care strica liniatura orașului, ca năucul Broadway de la New York. Dar ce m-a mirat, și încă din cale-afară, strada se numea Broadway ea însăși, și atunci, frapat de coincidență, am avut naivitatea să notez în caietul de drum, că probabil cuvîntul, deși știu cum se traduce, este un nume care în America se dă străzilor zănatice. Abia acum, deschizînd din nou planul orașului, am descoperit că artera piezișă era bulevardul Columbus, pe cînd Broadway mergea disciplinată între strada Valkejo și bulevardul Pacific.

Cu cît cobor de-a lungul Pacificului, limba spaniolă este tot mai răspîndită. Ea apare acum și în scris, alături de engleză, pe biletele de avion, pe indicatoare, pe ambalaje, pe firme, ca într-o țară bilingvă.

Blocul în formă de piramidă e mai degrabă o săgeată, ca Turnul Eiffel, cu care dealtfel seamănă, și dacă n-o să pară credibil, de vină sînt culorile și materialele diferite ; nu poți compara fierul cu piatra. Și mai incredibil, construcția aceasta de piatră albă e mult mai suplă decît Turnul Eiffel, ca să nu mai spun cu cît este mai caldă. M-am apropiat și, dîndu-mi capul pe spate, am privit-o de la bază, dintre pilonii oblici pe care se sprijină. Ca arhitectură poate să fie o absurditate, și cred că este, și reprezintă multă risipă de spațiu, dar merită, fiindcă duce la o idee poetică ; dacă Brâncuși ar fi fost arhitect, așa ar fi făcut el o casă, ca vîrful finit al unei coloane infinite.

Există și în San Francisco un mic Manhattan ; se vede mai ales de pe mare, cam în jurul blocului ca săgeata. Restul orașului îl alcătuiesc case relativ scunde, aliniate pe coaste, și între ele, din loc în loc țîșnește cîte o prismă verticală, înaltă, un trăsnet. Am descoperit și aici un building, ca la Chicago, cu contravîntuiri, lame late din fier, trecute în diagonală peste o parte din ferestre și orbindu-le aproape cu

totul. L-am denunţat şi pe acesta arhitecţilor, dar iarăşi s-a găsit cine să-l apere. Fără să mă convingă.

Mai am de povestit prin ce aventură am trecut seara, în drumul spre casă. Administrîndu-mi bine timpul, am izbutit ca la ora trei postmeridian, să fiu la autogară. În ajun, autobuzul N, care mă ducea pînă în Oakland, în staţia Durant, din colţul străzii O sută Nouă, a venit repede şi am ajuns acasă fără nici o dificultate, decît că am coborît prea de vreme şi o parte din drum l-am făcut cu piciorul. Spun toate detaliile ca să dovedesc că ştiam foarte bine adresa, nu m-aş fi rătăcit nici pe întuneric. Acum autobuzul a venit cu întîrziere, ceea ce mi-a dat o nemulţumire şi un început de neliniște. Se făcuse ora trei şi jumătate, degeaba mă grăbisem, iar Pit mă aştepta la patru, ca să mă plimbe puţin prin Oakland. Dar, în sfîrşit, am plecat, şi încă era bine. Trecusem podul lung, mersesem o bună parte din drum pe bulevardul Mc. Arthur, cînd autobuzul a oprit într-o staţie, la colţ cu strada Hight, unde şoferul şi-a poftit pasagerii să coboare, fiindcă se retrage. La început, nu mi-am făcut prea mult sînge rău, deşi eram în întîrziere, m-am gîndit că o să vină alt autobuz, şi în cel mai rău caz o să renunţ la plimbarea prin Oakland. Veneau autobuze, la intervale, le vedeam de departe, urcînd la deal din josul bulevardului, numai al meu întîrzia să apară ; mult mi-am chinuit ochii să disting cu o clipă mai devreme litera N în faţă, îmi făceam iluzii de fiecare dată, şi cînd se desena altă literă, îmi mai prelungeam speranţa încă o secundă, zicînd că poate nu văd bine.

Mă aflam la o intersecţie largă, cu multă circulaţie, cu miros de gaze nearse, şi cu forfotă omenească. În spate era o staţie de benzină, pe partea cealaltă a bulevardului încă una, care şi ele emanau mirosuri nocive. În jurul meu se foiau oameni cu mutre suspecte, n-a trecut mult timp pînă să se nască o teamă în mine, fiindcă unii îmi aruncau priviri curioase. Cum trecuse un sfert de oră, m-am gîndit să-i telefonez lui Pit, să-i spun ce se întîmplă cu mine ; ar fi putut

să vină cu maşina, să mă ia, dacă tot urma să vizităm oraşul. Numai că din locul unde era telefonul public, în spatele staţiei de benzină, nu se vedea în lungul bulevardului, şi mă temeam că tocmai cînd m-aş fi dus acolo, putea să-mi vină autobuzul. Era încă lumină, dar soarele cobora repede, şi în curînd avea să fie seară. Zadarnic am sperat să treacă un taximetru ; n-am apelat la benzinar să comande unul, mi-a fost frică, ar fi văzut că sînt străin şi poate m-ar fi dat pe mîna unuia din indivizii cu mutre suspecte. Unul dintre aceştia s-a şi apropiat de mine după un timp, m-a întrebat ceva, i-am răspuns că nu vorbesc englezeşte. „Văd că vorbeşti !" mi-a replicat el, cu o mutră vexată, gata parcă să-mi dea cu pumnul în falcă. Dacă i-am spus că ştiu numai cîteva cuvinte, m-a lăsat în pace, dar mi-a rămas teama că are să mă urmărească ; parcă îi simţeam privirea în ceafă şi la un moment dat, întorcînd capul, l-am zărit ceva mai departe, după o pompă de benzină, unde nu ştiu ce treabă ar fi putut să aibă.

Cînd i-am spus lui Pit ce mi se întîmplase şi unde, am aflat că un loc cu faimă mai proastă nu puteam să găsesc în tot oraşul. Cine este din Oakland n-o să-l contrazică.

Nu-mi era bine să-l simt pe omul acela că mă pîndea, pe lîngă ce m-or fi pîndit alţii, aşteptînd poate cu toţii să se facă întuneric. De două ori îmi luasem inima în dinţi să fug pînă la telefon ; prima oară sunase ocupat, a doua oară nu răspundea nimeni ; poate Pit mă aştepta la colţul străzii, neliniştit că întîrziam şi venise înserarea. După altă jumătate de oră, n-am mai putut să îndur aşteptarea şi m-am aruncat în primul autobuz care a oprit în staţie, avînd grijă să aleg clipa cînd se închidea uşa, ca să nu se poată strecura cineva după mine.

Spun ce s-a întîmplat, fără prea multe adjective şi cu destulă reţinere. Şoferul m-a sfătuit să cobor la prima staţie, el se ducea cu totul în altă parte, şi să aştept acolo autobuzul N, era imposibil să nu vină pînă la urmă. O fi venit, nu ştiu, nu l-am văzut, am ajuns acasă cu alte mijloace. Odată cu

mine a coborît și un tînăr care nu inspira încredere ; parcă se hotărîse în ultima clipă. Cînd am văzut ce era în jur, am fost sigur că picasem într-o capcană. După animația de la răspîntia unde pierdusem aproape trei sferturi de oră, mă aflam într-o stație pustie, schimbarea de decor era catastrofală, în față se întindea un parc sălbatic, acolo, în mijlocul orașului, iar în spate se înălța un taluz cît o casă cu două etaje, cu smocuri de iarbă îngălbenită. Case nu se vedeau, nici oameni, treceau numai mașini și autobuze, tot mai rare, în afară de al meu, care cu siguranță înnebunise. Mă uitam la flăcăul de lîngă mine, eram numai noi doi, mă întrebam ce-o avea în minte. Nu mă îndoiam că îmi pusese gînd rău și nu aștepta decît o clipă mai potrivită, să nu treacă nici o mașină. Căutam să-mi închipui unde ținea cuțitul, și ce gesturi avea să facă. Nu-mi era frică pe cît s-ar crede, tocmai în ziua aceea, fiind găzduit de prieteni, îmi lăsasem acasă punga cu întreg avutul, n-aveam la mine decît ceasul, un stilou fără valoare și banii de cheltuială. Așa că de jaf nu putea fi vorba, rămînea numai atacul, ceea ce mă speria mai puțin decît îmi închipuisem ; teama mea, continuă și adevărată, îmi dădeam seama limpede, acum, pus la încercare, fusese gîndul să nu rămîn la mila altora, departe de casă. Devenisem curios și aproape nerăbdător să văd ce-o să urmeze. După cîteva minute de așteptare, personajul a făcut ce nu mi-ar fi dat prin minte, cum n-ar da nici cui îmi ascultă povestea, s-a urcat în primul autobuz, fără să-mi arunce o privire.

Nu înseamnă că am fost mai fericit după aceea ; locul rămînea la fel de pustiu, treceau mașini tot mai rare, și parcul din față începea să se topească în întuneric. Atunci m-am pomenit cu o doamnă alături, apărută de nu știu unde, să crezi că-i Ucigă-l Toaca deghizat în femeie. Era o ființă cumsecade, fiindcă s-a oprit și m-a întrebat în ce nevoie mă aflu, nu era greu să se vadă că am ceva pe suflet. M-a înțeles destul de bine, fiind una din acele persoane inteligente care n-au nevoie de multe cuvinte, și nu te încurcă ținîndu-ți

discursuri. Venea de la o treabă, n-avea aerul că ieșise la promenadă, poate se grăbea să ajungă acasă, dar a întîrziat pînă au trecut două autobuze, ca să-i întrebe pe șoferi cum să ajung în stația Durant, la hotarul cu San Leandro. I-au dat informații contradictorii, n-a mai avut ce face biata femeie, chiar eu am îndemnat-o să plece ; după cîte înțelesesem avea de străbătut parcul, și poate era într-o primejdie mai mare decît mine. S-a dus, iar eu m-am rugat de soartă să-i poarte de grijă. Dacă o fi ajuns cu bine acasă, ceea ce sper pentru liniștea mea într-o viață de dincolo, cred că la rîndul ei s-a rugat lui Dumnezeu pentru mine.

Un al treilea șofer, în sfîrșit, m-a luat cu el, căci N tot nu venise ; știa cum să ajung în San Leandro, era nevoie de o transbordare, mi-a spus unde să cobor și cu ce autobuz să merg mai departe. Așa am făcut, dar nu fără neliniște, căci căzuse noaptea de-a binelea, și tare îmi era teamă că Pit în acest timp umbla după mine pe la poliție. Cînd am coborît la strada O sută Nouă, n-am recunoscut locurile, am mai avut o clipă penibilă, crezînd că îmi pierdusem mințile. Dar m-am dezmeticit cînd m-am uitat la numărul unei case, era 104, ajunsesem în alt capăt al străzii, și trebuia să merg pînă la 2138, cum avusesem prudența să scriu pe o notiță. Ca să trec prin fața a două mii de case, rare pe deasupra, cu grădinițe între ele, mi-ar fi luat poate o oră, dar să nu ne speriem de pomană, dracul nu era atît de negru, numărătoarea acolo se face din zece în zece. Rămîneau numai o sută de case, căci jumătate din cele care rezultă dacă împarți două mii la zece se aflau pe partea cealaltă a străzii. Mi-am luat picioarele la spinare și am ajuns într-un sfert de oră. Pit m-a întrebat dacă nu mi-a fost frică.

25

Trenul pleca la opt dimineața; aflîndu-mă într-o lume străină, am socotit să fiu în gară la ora șapte, așa e bine. Am plecat de acasă la șase și jumătate, pe întuneric, cu un taximetru, odată cu gazdele mele care mergeau în altă direcție; nu le puteam cere să mă conducă la gară, aveau de cules oameni, așteptau în stradă, doar îi văzusem.

Pit nu m-a împovărat cu felurite comisioane, cum se obișnuiește, pentru rudele lui din România. Ar fi fost greu să le car prin toată America, și se putea să le pierd, sau să mi le fure. Nu degeaba refuzasem electromotorul. Mi-a dat numai o fotografie, unde este el cu Aurora, s-o duc sorii lui, ca să știe și ea cum arată nevasta din Filipine. În afară că o iubește și nu pierde un prilej să-i arate tandrețea, Pit e foarte mîndru de Aurora, și de sine e mîndru asemenea, că n-a ezitat să zboare după ea pînă la Manila, fără s-o fi văzut vreodată. Era o loterie grea; a cîștigat de la prima tragere. Iată un om care a întins mîna cu ochii închiși și a găsit ce dorise!

Gara era departe, am mers prin locuri necunoscute, liniștit că Pit își notase numărul taximetrului.

Cînd am ajuns se lumina de ziuă, în albastru. Nu mă miram că sala de așteptare era goală, știam ce puțină lume merge cu trenul. Mă miram că Pit socotise necesar să-mi facă o rezervație, telefonase în ajun, de la slujbă. M-am mirat și mai mult cînd casierul care abia deschisese ghișeul și nu mai avusese nici un călător pînă la mine, a luat notița mea, a examinat-o cu atenție, a confruntat-o cu un registru, s-a convins că era trecută acolo, cu același număr, pe același

nume, pentru același tren și aceeași oră, și pe urmă, satisfăcut, mi-a dat biletul. L-am întrebat ce se întîmpla dacă n-aș fi avut rezervația. „A, mi-a răspuns el, cu cea mai mare naturalețe, ar fi fost totuna !"

Am ținut notița, și o transcriu, să rămînă o dovadă. Îmi cer iertare pentru toate aceste cifre, dar ce să fac, dacă ele există ? „Rezervation 117 959. (Cifra 7 nu se barează în America. Dacă nu știi, sau pui bara din obișnuință, riști să nu fie înțeleasă.) Train No 11, Time 8,05 AM Oakland—Los Angeles, 800.252 0047". Întocmai ! Am omis numai numele, nu nu mă popularizez în propria mea carte.

Multă risipă de tipar și de hîrtie se face la calea ferată, cu broșurile privitoare la mersul trenurilor. În gări, literatura aceasta, cu ilustrații în culori, ca niște reviste de artă, zace în stive, la îndemîna cui vrea să le aibă. Am luat două, la Oakland, și cînd le răsfoiesc astăzi găsesc în ele un ghid bunișor al Americii ; cine n-a fost acolo își poate face măcar o idee. Dar în același timp îmi inspiră un fierbinte dor de ducă. Dacă nu poți să pleci, te apucă tristețea.

Pînă să se facă ora, se adunaseră vreo zece oameni, și cînd a venit trenul să mai fi fost de trei ori pe atîția prin vagoane. Nu știu cum s-a născut în mine, așa, din faptul zilei, un gust de boierie, că am predat valiza la serviciul de bagaje ; oare ca să nu-i mai port de grijă, sau fiindcă vroiam să scap de ea cu tot dinadinsul ? N-ar fi fost greu s-o iau cu mine, s-o pun în plasă, și n-aș mai fi pierdut aproape o oră la Los Angeles, în gară, așteptînd să vină căruțul cu bagajele.

Și trenul, în stadiul lui de astăzi, este o risipă, cred că merge în pagubă. Societatea „Amtrak", a statului, încearcă să reanimeze transportul pe calea ferată, cumpără sau închiriază liniile vechi, lăsate în paragină, modernizează vagoanele, își dă multă osteneală. Deocamdată foloasele mi se par slabe, gările rămîn triste, apăsate de amintirea celuilalt secol, cînd trenul era o glorie a Americii.

În timp ce mergeam de-a lungul peronului, nehotărît în ce vagon să mă urc ca să-mi fie mai bine, așa e cînd ai de unde alege, am socotit că nu-i după nici o lege să pui în mișcare o mașinărie de oțel, de mii de tone, ca să transporte de ici pînă colo o sută de oameni. Dacă treceam la socoteală personalul trenului, de la mecanic pînă la barman și chelneri și adăugam șefii gărilor dintre Oakland și Los Angeles, cu impiegații de mișcare, casierii, hamalii, acarii, cantonierii și toți slujbașii, numărul lor depășea de multe ori pe al călătorilor. Pe parcurs, mi-a venit inima la loc, s-au mai urcat și alții, iar seara, cînd ajungeam la Los Angeles, jumătate din locuri erau ocupate, începea să semene a aglomerație. Însă atîta timp cît trenul va pune o zi întreagă pentru un drum de patru sute de kilometri, nu va ajunge la o izbîndă deplină. Păcat de curentul electric și de oțelul care se uzează !

M-am urcat într-un vagon cu etaj panoramic, unde, fără să mă bată curentul, mă simțeam ca într-o mașină decapotată ; nu, e prea mult ; mă simțeam ca într-una din vechile căruțe ale pionierilor, cu coviltirul dat deoparte, numai că avea arcuri mai bune și mergea puțin mai repede. Există și trenuri rapide, pe alte linii, îl știu pe cel de la New York la Washington. Dar e prea puțin pentru o Americă atît de mare.

Cum am plecat din gară, încet, ca mărfarele, am văzut în dreapta bulevardul Jack London ; îmi părea rău, pierdusem, dar nici nu merita să cobor din tren pentru atîta. M-am gîndit iar, cum scria omul acesta, în fiecare zi, trei mii de cuvinte ; tocmai atunci simțeam în mine reînviind și împresurîndu-mă toate oboselile din urmă, amăgite ; aveam caietul în față, și nu puteam să scriu nici măcar trei cuvinte.

La marginea orașului am întîlnit ogoare, cu semănături de toamnă, dar nu foarte întinse ; nu, marele grînar nu știu nici astăzi unde este. Nu se vedea nici un om și nu înțelegeam cine și cu ce mijloace, cu ce minte și cu ce suflet putuse să lucreze pămîntul cu atîta perfecțiune. Tarlalele aveau forme geometrice, trasate ca pe planșetă. Nici o fărîmiță de pămînt

lișnită de sub grapă nu se vedea pe de margini și suprafața ogoarelor părea laminată ; înverzind, aveau să semene cu o masă de biliard la scara Americii. Știam că n-ar fi fost nevoie de atîta pedanterie ca grîul să crească și să rodească, mi se părea că toate erau făcute pentru ideea de frumusețe, și am înțeles că trebuie să mă bucur. Dacă la fel o fi fost lucrat și marele grînar, mai bine că nu l-am văzut, n-ar fi putut să-mi încapă în minte, m-ar fi făcut să mă îndoiesc de mine însumi.

Mi-am învins lenea și am trecut în caiet însemnările de pe o notiță, ceva ce mi-a povestit Pit seara, ca să-mi mai bage o spaimă în suflet. Poate de aici vine oboseala, am aflat prea multe întîmplări sîngeroase, unele absurde pe deasupra, și n-am putut să mă păstrez detașat de ele, mă împresoară și mă gîtuie. Nu-i mult timp de cînd un consilier al primăriei din San Francisco, scos din slujbă pentru nu știu ce rațiune, a intrat în biroul primarului și a tras în el cu pistolul, apoi a mai împușcat un om, un alt consilier, care venise alarmat de detunătură. S-ar putea să fie actul unui dement, dar nu m-ar mira să se afle că a fost o dramă pasională ; unul din cele trei personaje era președintele homosexualilor din San Francisco. Poate ceilalți doi făceau și ei parte din asociație. Pentru dublul omor, ucigașul a luat doi ani de închisoare. Alung departe gîndul ultragios că judecătorul avea motive să-i țină partea.

Nimic n-ar trebui să mă mire prea mult, o societate nou născută, în sînul unei societăți încă nedecedate, își însușește repede moravurile acesteia din urmă ; drama pasională poate să fie și ea preluată. Se fac sforțări în clipa de față să se inverseze moravul căsătoriei ; în unele locuri aud că se admite prin lege. Nici în America oamenii nu stau cu mîinile în sîn, de mult am văzut într-o fotografie manifestația unui grup de homosexuali în fața Casei Albe, cerînd dreptul la căsătoria între bărbați, încă nelegiferată. „Și noi am luptat în război !“ am citit pe placarde.

Cînd scriu aceste rînduri, la Chicago se judecă procesul unui om în a cărui casă au fost găsite cadavrele a nu mai puţin de treizeci şi doi de copii, victimele unei pasiuni a lui, maladive. Între timp se învaţă la istorie viaţa sultanilor, şi lumea se face a nu înţelege cît de vechi este exemplul.

Cineva intră într-un bar, izbind uşa cu piciorul, şi trage cu mitraliera în oameni, la nimereală. N-am văzut, dar cred, altfel cum s-ar pune în film o asemenea scenă ? „Şi el ia tot doi ani ?“ l-am întrebat pe Pit. N-a putut să-mi răspundă. Nu m-ar mira să aflu că se poate scăpa şi mai uşor, cu suspendarea pedepsei. Sau cu achitarea ; avocatul şi medicul îl declară iresponsabil. Şi după un timp, omul pune din nou mîna pe mitralieră !

Se vede că aveam un motiv de răfuială cu lumea, altfel nu m-aş fi lăsat pradă atîtor gînduri întunecate. Putea să fie urmarea întîmplărilor din seara trecută, peste care credeam că trecusem cu bravură. La toate se adăuga cenuşiul cerului, ca să n-am o zi veselă.

În schimb, a fost o zi instructivă, am traversat o geografie pe deplin inedită, care a infirmat vechea mea părere că peisajul se repetă adesea, de la un colţ al lumii la altul, fiindcă natura n-are destule modele pentru o variaţie continuă. Numai în Spania mi s-a mai întîmplat aşa, să nu pot găsi un peisaj asemănător cu altul, şi să ajung pînă la impresia că nici eu nu rămîn acelaşi, ci la fiecare kilometru parcurs devin altul. Mersul cu trenul mi-a prilejuit o revelaţie neîntreruptă, dar nu m-oi apuca să descriu totul, interesantă este numai ideea.

În loc să ajungem la ocean, pentru mine ţinta zilei, am intrat într-o vale largă şi lungă de kilometri, cu dealuri de o parte, cu munţi de alta. Într-o geografie firească, dealurile fac legătura munţilor cu cîmpia ; aşa este pretutindeni. Aici reliefurile stăteau separate, cu caractere precise de deal şi de munte, dar nu se năşteau unul din altul, ci aveau formaţii aparte, poate chiar antagoniste, refuzau să se apropie şi să

se unească, lăsînd la mijloc calea ferată. Trenul șerpuia pe fundul văii, vedeam locomotiva pe deasupra vagoanelor și mi se părea că se tupilează, să treacă neobservată și să scape, fiindcă într-adevăr trenul nostru părea mic și în primejdie în fața acelei naturi care cîntărea miliarde de tone. Ultimul ei produs, pe partea dealurilor, a fost o pădurice de eucalipți și ea mi-a adus iar aminte de Spania.

După două ore și jumătate, în față s-a deschis o cîmpie întinsă pînă într-o zare mult mai îndepărtată decît se vede de obicei cu ochii, și totuși vizibilă pînă la capăt, printr-o supradimensionare optică, posibilă în America. Dacă trenul ar fi mers mai repede, poate că zarea nu mi s-ar fi părut atît de departe, și nu m-aș mai fi simțit atît de mic între un orizont și altul. Am întors capul să privesc în spate, și am văzut mult mai limpede ce separație nefirească era între deal și munte. Sînt sigur că nu mai văzusem niciodată o asemenea priveliște ; parcă erau două elemente geografice aduse de pe alte planete și aruncate anapoda. Dar poate să fi fost așa doar pentru mine, în ziua cînd am traversat eu California, marți, 16 octombrie 1979. Iar în față, pe acel sol fără nici o înălțime, atît de neînrudit cu peisajul din spate, mult timp n-am văzut decît smîrcuri de mlaștini, o inutilitate nemăsurată.

Spre a treia oră de mers, am ajuns la Salinas, orășelul lui Steinbeck ; nu poate să intereseze pe nimeni, nu mă interesa nici pe mine, dar trebuie să-mi creez iluzia unei relații cu oamenii. N-am văzut decît gara, cenușie, mică și tristă, scăldată în praf ca pe vreme de secetă. (A și fost secetă lungă dealtfel, pe cîmp nu se vedea, ogoarele fiind irigate ; pentru o gară nu se face ploaie artificială.)

În cabinetele de toaletă din trenuri, unde de voie de nevoie intri cîteodată, m-am simțit prost totdeauna, fiindcă geamul mat mă împiedică să văd afară ; e ca o scufundare. În trenul meu, geamul avea un dreptunghi clar la înălțimea ochilor ; cineva judecase.

În a patra oră de drum, au răsărit munţi în dreapta, unde mă tot aşteptam să apară oceanul. Am sperat că un tunel în care am intrat după douăzeci de minute să ne scoată pe coastă ; dincolo de el erau tot povîrnişuri de munte. Cînd le-am depăşit, a apărut altă cîmpie, frumos parcelată, grădini de legume, succedîndu-se pînă departe ; acolo, în sfîrşit, am văzut şi oameni, aplecaţi pe răzoare, altfel aş fi rămas cu impresia că pămîntul se ară singur, se grăpează, se seamănă, şi nu cere nici o îngrijire. Pe un drumeag era o expoziţie rurală de automobile, noi, lucioase, în culori vesele, înlocuind florile de cîmp, după o metodă americană : oricît ar fi fost de artificial acest adaus, izbuteau să înveselească priveliştea. Să fi ştiut de ele, ce s-ar mai fi răsucit în groapă Ford întîiul, care făcuse numai automobile negre ! Urîtă ar fi pe cîmp culoarea neagră ! Nu-s destul ciorile ?

I-am ţinut de rău pe acei fermieri ; oricît de bine şi-ar fi lucrat grădinile, nu justificau atîta risipă de benzină ; de ce veneau la lucru fiecare cu maşina lui, în loc să se asocieze şi să cumpere un autobuz, pentru tot satul ? N-aveau decît să-l vopsesacă în toate felurile, ca să-l personalizeze, punînd fiecare culoarea lui preferată.

Ca aşezări de oameni n-am văzut în zona aceea decît două căsuţe, cu un hambar la mijloc. Somnolam de prea multă monotonie ; nişte vagoane lungi, răsturnate pe taluz, n-au izbutit să mă sperie, deşi putea şi trenul nostru să deraieze ; calea ferată nu-i sigură în America, aşa mi se spusese. Nu, cred că este o calomnie, lumea n-o mai iubeşte, a avut o istorie palpitantă, a strălucit ca artificiile, care se prefac în cenuşă. Este adevărat că apasă peste ea o tristeţe, din cauza gărilor vechi şi urîte. Trenurile se modernizează, puse în pas cu vremea, vagoanele sînt elegante şi confortabile, cu fotolii care te învăluie şi te leagănă, cu aer condiţionat şi cu dulăpioare frigorifice, unde găseşti în orice clipă cuburi de gheaţă. Dar ce folos, dacă în gările ponosite descoperi amărăciunea vremii trecute, care umbreşte vremea prezentă

și îți răcește sufletul ? Așa e, mă întristau gările, am multă iubire pentru ele, de aceea somnolam, ca să treacă timpul și să nu cad în melancolie.

A trebuit să mă trezesc, a apărut pe neașteptate un grup de sonde, care nu-mi sînt indiferente, au fost fundalul adolescenței mele ; și apoi, azi cînd se vorbește cu atîta pesimism despre criza petrolului, o sondă în funcțiune nu poate decît să-ți facă bine, să te înzdrăvenească, să-ți dea speranțe. Erau sonde cu pompă, scoteau păcura cu țîrîita ; s-o fi dus cu totul vremea erupțiilor care îmbogățeau pe un om într-o singură noapte ? Ardeau gaze în aer, fără milă ; nici măcar astăzi nu li se poate găsi o întrebuințare ?

În cîteva minute, cîmpul de sonde a rămas în urmă și mi s-a răcit inima. Ce puteau ele să dea, față de nevoile lumii ? Poate cît le trebuia fermierilor de mai înainte, să vină la cîmp cu mașina. În vremuri bune, cine s-ar osteni să țină în funcțiune un pîlc de sonde sleite ? Căci, judecînd după cele cîteva rezervoare unde se strîngea păcura, nu puteau fi mai de Doamne-ajută.

Acum trenul urca lung și cu oboseală o coastă piezișă, cu o luncă în dreapta, cu un rîu care venea din față ; unde putea să se ducă, unde să se verse, dacă oceanul era în partea opusă ? Deocamdată dovedea că mai avem de trecut cel puțin o creastă pînă să ajungem ! (Am trecut vreo patru, sar peste ele, nu sînt o amintire plăcută.) Aș sări peste multe altele, îmi rămîn puține pagini, dar n-am dreptul ; cred că nimeni din cîți vor citi cartea nu va face exact drumul meu, chiar dacă odată se va duce în California. Ca să scurtez totuși, voi nota numai jaloanele, și cine își va da osteneala va face din ele imagini : un sat, cu căsuțe și cabane, cenușii, amărîte, unele cam în paragină și la mijloc un hangar, apoi două ateliere mecanice. O gară de lemn ; în jurul ei prăvălii, rezervoare, lăzi, o fabrică, și pretutindeni automobile colorate. După o bucată de drum, o fermă golașă, într-un peisaj lipsit de alte repere.

Locomotiva n-a fluierat niciodată de la plecare. Am întîlnit un singur tren, de marfă, la ora prînzului ; de ce-o mai fi dublă calea ferată, cînd la un singur kilometru intră peste două sute de tone de oțel, și două mii de traverse ?

O femeie a tricotat tot timpul, fără să se uite afară ; de ce-o fi ocupat un loc la etajul panoramic ? Treaba ei, tot n-avea cine să-l ocupe, iar eu eram mulțumit să fiu singur ; căci o femie care tricotează nu-i o companie.

În flancul unei gări, o șandrama, o clădire mare de lemn, un fel de fabrică pentru prelucrat paiele, n-am înțeles ce se făcea din ele, avea acoperișul ars, că se vedea înăuntru. Cum or fi izbutit să stingă focul, cînd în afară de scîndura pereților, șandramaua era plină cu baloturi de paie uscate ?

În a cincea oră de drum, după ce peisajul se schimbase de atîtea ori, am intrat într-un ținut deluros, cu iarbă arsă de soare. Pe acel pămînt cu ondulații tot mai puternice am văzut pe rînd lucrări omenești și reziduuri după cum urmează : împrejmuiri solide, pentru vite, căpițe de bălegar, mici industrii, căsuțe, fiare vechi și mașini noi, care vor fi și ele fier vechi, și se vor arunca în grămadă. A fost o insulă populată de oameni, pe urmă natura a rămas goală ; proporția estimată de mine, pe tot drumul, nouăzeci și nouă la sută pămînt liber, pentru colonizare.

Urcam dealuri împădurite, tot mai frumoase, treceam poduri, peste ape care continuau să vină din față, dovadă că oceanul era încă departe ; începusem să nu mai regret, California trebuia cunoscută, îmi era necaz doar că mă păcălisem, încrezîndu-mă în hartă și în ideea că drumul care leagă două orașe de coastă nu are de ce să ocolească prin interiorul țării ; și-apoi, pe unde se poate face mai ușor o cale ferată, dacă nu de-a lungul plajei, cu nivel constant și fără obstacole ?

După un tunel lung, trenul a început să coboare, și atunci am sperat că trecusem pe sub linia de despărțire a apelor și că de aici încolo trebuia să apară oceanul. Peisajul avea majes-

tatea unei fanfare, era plin de răpăitul tobelor care subliniau în fortissimo acordurile majore, mi se părea că înaintăm spre victorie, cînd deodată această muzică triumfală s-a stins în mine ; la orizont se vedeau alte creste, luîndu-mi nădejdea că o să mai ajungem vreodată pe malul Pacificului.

Așa am traversat California ! Ce-o fi fost în sufletul oamenilor care au venit aici prima dată ?

Deși calea ferată făcea ocoluri dese pe coastele povîrnite, acum direcția ei generală era spre cel mai precis dintre vesturi. Atunci cum de nu răzbeam la cîmpie ? Se lungise pămîntul ?

Mergeam la vale, atît de încet, că un om, dacă s-ar fi dat jos din tren și ar fi grăbit pasul, ar fi putut să ajungă ușor pînă la locomotivă, spre a-l ruga pe mecanic să meargă mai repede. O asemenea cale ferată eu n-am mai văzut, să coboare în serpentine, de parcă ar fi fost nebună, în curbe atît de strînse, că în unele clipe vagoanele din față ajungeau în dreptul celor din spate, fereastră în fereastră, și trenul semăna cu un cîine care se arcuiește să se apuce de coadă. Era ceva nefiresc, și cum pe margine stîlpii de telegraf, cu sîrmele rupte, încolăcite, păreau jumulite și gata să cadă, ai fi spus că fusese un război sau un ciclon, și că mutase din loc pînă și calea ferată.

La picioarele pantelor unde am ajuns cu frînele atît de încinse că miroseau de la distanță a fier roșu, valea s-a lărgit și a apărut populație. Întîi doi alergători în șort, care gîfîiau în jurul unei ferme de porci ; alt loc nu găsiseră ? Porcii nu-i băgau în seamă, se îngrășau cu rîtul în troacă. Iar oamenii vroiau să slăbească !

Mai departe erau grajduri, o herghelie de cai, acolo să se fi dus cei doi, să alerge ! Era o localitate umbrită de palmieri, cu blocuri de locuințe, cu o arenă de sport ; părea o stațiune de vilegiatură și se numea San Obispo, luîndu-mă după firma gării. Peronul gemea de oameni, m-am temut

că au să năvălească în tren, însă nu s-a urcat decît un negru pricăjit, cu o traistă în mînă. În afară de el, nu mai erau decît vreo doi negri în toată mulţimea. Oare valea ducea la cîmpie, îşi găsea loc printre munţi, sau trebuia să urcăm încă o dată ?

Au apărut iar cîteva sonde, cu pompele scîrţîind plictisite, fără speranţe. Apoi căsuţe şi rulote, o localitate volantă. Şi îndată după aceea valuri de nisip, care anunţau că oceanul nu mai putea fi departe. Aşa am sperat, dar am mai avut de trecut o pădure de eucalipţi venerabili ; trenul mergea la pas, adesea oprea, aşa, fără nici un motiv vizibil ; e de mirare că oamenii nu-i arată încredere ? A mai fost şi-o rafinărie, pusă pe nisip, o nimica toată, ceva de un vagon pe zi, mai mult să încurce locul. Au apărut încă o dată dealuri, cu văi şi rîpe, cu eroziuni fanteziste, compoziţii abracadabrante. Cum a putut să ajungă pînă aici atîta nisip ? Şi a mai rămas vreun fir pe plajă ?

Se sfîrşea a şaptea oră de drum, cînd printre alte pîlcuri de sonde răzleţe s-a văzut oceanul, într-o lumină proastă, ca pîcla, fiindcă după atîta drum soarele ajunsese în faţă, unde avea să apună după cîteva ceasuri. Era o dezamăgire, mă uitam cu privirea pierdută, dus pe gînduri, dar trebuia să-mi fabric un pic de emoţie, dacă vedeam prima oară în viaţa mea Oceanul Pacific.

Trenul a cotit la stînga, de-a lungul ţărmului, ceea ce dorisem şi aşteptasem. Nu puteam depăşi însă emoţia teoretică, nimic n-avea frumuseţe, din cauza luminii lăptoase ; altceva ar fi fost dimineaţa, oceanul s-ar fi văzut albastru, şi pînă departe. Mergeam pe o coastă pietroasă, cu tufişuri uscate, şi abia tîrziu am văzut jos un colţişor de plajă, cu nisip bogat, galben, ca praful de aur. Să fi fost cu maşina, aş fi coborît să-mi dau cu apă pe faţă. Acest botez l-am făcut abia a doua zi, la Santa Monica, pe plajă ; un val a venit peste picioarele mele, mi-a intrat în pantofi şi m-a udat pînă la glezne ; nu puteam să mă supăr.

Relieful coastei acoperea oceanul pe multă întindere, împiedicîndu-mă să-l văd pe săturate, căci tot îl mai doream, deși mă dezamăgise.

Era o șoseluță asfaltată de-a lungul țărmului, neumblată, și văzînd-o așa goală și singură, le-am dat dreptate celor care mă sfătuiseră să nu merg cu mașina. Și dacă ei exageraseră temerile, de ce n-aș fi avut dreptul să exagerez eu însumi, acum cînd nu mai era mult pînă seara, și nu știam ce se ascunde prin tufișuri ?! Apoi din mașină n-aș fi văzut la fel de bine ca din vagonul panoramic, așa că am dat deoparte regretele. Cine mi-a spus că toată coasta Pacificului este o plajă continuă se înșeală, sînt sigur că n-a văzut-o în toată lungimea. Am mers mult pe faleze stîncoase, cu promontorii bătute de valuri la bază, că un om nu avea unde să pună piciorul.

După zeci de kilometri am mai zărit un colț de plajă, printr-o ruptură a pămîntului ; jos erau un om și un copil, și prezența lor acolo, atît de izolată, făcea ca locurile să pară mai goale. În partea țării, pe stînga, erau dealuri cu iarba uscată. Din loc în loc se vedea o mică stație de radio, cu o antenă înaltă. Apoi o fermă, un grajd și vaci la păscut, care ridicau capul la trecerea trenului. După un timp, am coborît lin pînă la o plajă adevărată. Am mers mult cu oceanul foarte aproape ; soarele rămăsese puțin mai în spate, bătea piezișș și apa începea să se coloreze de seară. Sînt totdeauna puțin trist în asemenea clipe, mai ales departe de casă, cînd nu știu unde am să dorm noaptea, ci știu doar că am să fiu singur. Pe multă întindere plaja, deși frumoasă, curată și generoasă, rămînea cu totul pustie ; era și-aici marea rezervă de spațiu caracteristică pentru America. Într-un loc am văzut cîteva rulote pe țărm, iar în larg două iahturi, la ancoră ; nimic statornic, în orice clipă puteau să plece, pe uscat și pe apă.

Vedeam totul bine și pe îndelete, trenul continua să meargă cu multă prudență. Oare șinele erau într-adevăr slabe, cum mi se spusese ? Nu pot crede, și totuși, într-un loc văzusem

vagoane răsturnate şi o locomotivă cu roţile în aer.

Ce voi da eu Americii ? m-am gîndit în acele clipe. Sper să-i dau ceea ce i se cuvine, redus la putinţele mele, dar nu mai puţin decît mi-a dat ea mie. Ce-am văzut nu mi-a arătat nimeni, ce am înţeles îmi aparţine, şi nimic nu este o amăgire. Am avut atunci sentimentul, rămas pînă astăzi, al deplinei mele independenţe de observaţie şi cugetare.

Simţeam în schimb o constrîngere de altă natură, la Los Angeles aveam de făcut o vizită, unui tînăr, dintr-o obligaţie, fiindcă altminteri îmi era cu totul departe de inimă. Cum clipa acelei întîlniri se apropia constant, oricît de încet ar fi mers trenul, mă gîndeam la ea cu intensitate în creştere, pînă ce mi-am dat seama că nu-mi voi putea îndeplini obligaţia, totul în firea mea se opunea cu înverşunare. Atunci i-am scris tînărului cum urmează, meditînd mult asupra cuvintelor : „Nu te-am căutat, băieţaşule, fiindcă ne despart prea multe. Eu am venit aici să descopăr ceva din America, şi poate am descoperit, măcar o cîtime ; dacă voi spune unu la sută din ceea ce încă n-a spus nimeni, voi socoti că este o izbîndă mai mare decît speranţele mele, căci altminteri m-aş mulţumi cu unu la mie. Tu însă ai venit s-o cucereşti, te-ai înarmat şi ai sunat din trîmbiţă. O, dar dacă America nu-i încă descoperită cu totul, de cucerit n-a mai rămas nimic pentru nici un om care este viu astăzi, ci doar pentru pionierii de mîine, sperînd că se vor mai naşte".

Scrisoarea a rămas în caietul meu, netrimisă.

În ultima zi la Los Angeles, după ce mă întorsesem de la Honolulu şi mă pregăteam să plec cu avionul la Las Vegas, motiv pentru care rămăsesem la un hotel de pe aeroport, destul de arătos ca să nu-mi fie ruşine, am rugat pe o prietenă să-i telefoneze acelui tînăr, ca secretară a mea, şi să-i încredinţeze un mesaj din parte-mi. Dacă l-aş fi căutat direct, aveam motive să mă tem că va răspîndi zvonuri în lume, va povesti cum i-am bătut la uşă să-i cer de pomană, căci ce-i drept, se

obișnuește. Cu patru seri înainte, la un bar din Hollywood, între cunoscuți și prieteni, unde ne-am simțit bine cu toții și am rămas pînă la ora închiderii, mi s-a întîmplat să mă pomenesc cu o bancnotă în față, o hîrtie verde, cu chipul unuia din președinții Statelor Unite. Cineva vroia să mi-o dăruiască, după un obicei inaugurat de Mecena, spre a-mi ajuta să-mi prelungesc șederea în America. Nu m-am simțit jignit, omul avusese o intenție bună, materializată cu multă sfială, și ca să nu-l jignesc eu pe el, refuzînd cu o vorbă rece, i-am înapoiat bancnota, după ce am anulat-o iscălindu-mă pe ea mare, de la un cap la altul, peste chipul președintelui. Puteam s-o pătesc, cred că era caz de les-majestate.

I-am dat instrucțiuni complete acelei prietene, numită Ioana, în ce fel să poarte dialogul cu tînărul. Desigur că el avea să se mire : „Cum, călătorește cu o secretară ?“ Poate avea să fie chiar vexat că nu mă înfățișam ca un coate-goale. Ioana urma să răspundă : „Nu-s chiar secretară, dar îndeplinesc și această funcție ; de fapt, îi ajut să-și piloteze avionul, sînt radiotelegrafist și mecanic !... Și iată ce am a vă transmite : patronul meu rămîne aici pînă mîine la ora unsprezece. Dacă doriți să-i solicitați o întrevedere, îl găsiți la hotelul Travel Lodge, camera 707, de pe aeroportul internațional Los Angeles“.

Ioana a încercat să-i telefoneze în mai multe rînduri dar a sunat ocupat, sau n-a răspuns nimeni ; n-am regretat prea mult că toată regia rămăsese zadarnică. De curînd, secretara mea de ocazie mi-a scris, într-un adaus la o felicitare : „Mai bine că nu l-am găsit, riscam o jignire, aud că refuză orice conversație cu românii, ca să nu-și strice accentul dobîndit în America...“

Erau cîteva sonde în largul oceanului ; păreau părăsite. Într-a noua oră de la plecare, cînd trenul se îndepărtase de coastă, după ce trecuse pe lîngă cîteva localități de vilegiatură, nestrălucite, m-am dus în vagonul-restaurant și am mîncat de seară, scăpînd de o grijă.

În a zecea oră de drum, după cîteva tuneluri, am intrat într-un ţinut frămîntat, tot mai aspru, dealuri stîncoase, cu şiruri de bolovani la creastă, blocuri de piatră gălbuie, de sute de tone, nu ştiu cum ajunse acolo, parcă urcate cu macaraua. În partea oceanului, care nu s-a mai văzut, se întindea o vale înverzită ; eram la Santa Barbara, lîngă Los Angeles. Cădea o înserare tristă, mi-era cam frig şi puţin frică, aveam să lupt cu un oraş de nouăzeci de kilometri lungime, cu milioane de oameni, unde nu mă întîmpina nimeni. Sub calea ferată se înşirau vile, modeste, dar toate aveau piscină în faţă, măcar una mică, şi apa era albastră.

Intrarea în Los Angeles a fost lungă şi înceată ; oraşul mi s-a părut întunecos, la fel cum mi se păruse San Francisco ; îmi închipui că mult din acel întuneric pornea din mine. M-am certat aspru că depusesem valiza. Erau unsprezece ore de la plecare, şi am intrat bine în a douăsprezecea pînă să vină bagajele. Un taximetrist m-a dus la un hotel, aproape de Broadway, ţinut de portoricani ; totul acolo mi-a amintit prima mea seară la New York. Nu putea să-mi placă, dar n-aveam putere să caut altul. În caietul de drum am notat cu pornire, parafrazînd ceea ce spusesem odată despre femeile frumoase, care dacă sînt într-adevăr frumoase, nu pot să fie decît foarte frumoase : „Cînd ceva este sordid în America, nu poate fi decît foarte sordid, şi nimic nu-l poate întrece". În baie erau gîndaci ; s-au speriat, s-au ascuns şi ascunşi au rămas toată noaptea. Camera mi s-a părut murdară, în schimb, patul era înfăţat proaspăt, cu cearşafuri strălucitoare şi netede ca mătasea. Aşa-i peste tot, chiar şi la hotelurile proaste. Cît despre prosoape, găseşti maldăre, puse în rastele, de toate mărimile, niciodată colorate, numai albe, ca să se vadă cît sînt de curate.

Îl uram pe şoferul care mă adusese acolo, uram hotelul, cu holul plin de tipuri suspecte, cu camera jegoasă, cu mocheta plină de praf şi năpîrlită ; în pat însă m-am simţit bine. Pînă atunci m-am pomenit trîntind lucrurile în stînga şi-n dreapta,

cu dușmănie, aruncînd gunoaie pe jos, ca să devin egal cu decorul ; aș fi spus grosolănii, dacă ar fi avut cine să mă audă. Credeam că mă răzbun, în realitate făceam exerciții de adaptare, ca să-mi treacă puțin crisparea. Am coborît în stradă, dar n-am mers decît douăzeci de metri, pînă la primul colț, de unde m-am întors repede ; n-am văzut nimic să mă sperie, aerul însă era plin de ideea amenințării. Am intrat în cameră ca într-o celulă de închisoare. Vroiam să mă salveze cineva, n-am putut să rabd pînă dimineața ; cu toate că era tîrziu, am pus mîna pe telefon și am format numărul.

26

Atît de greu îmi este să mă adresez unor oameni pe care nu i-am văzut niciodată ! Mac, prietenul meu de la Lausanne, îmi dăduse adresa, stăruise să-i caut, avea să-i prevină, puteam fi sigur că au să mă întîmpine cu prietenie și au să se bucure. Așa a fost, el le-a scris, de unde, luîndu-mă după mine, mă așteptasem să-i vină greu, sau să uite ; ei m-au așteptat și într-adevăr s-au bucurat din toată inima. Astăzi îmi sînt prieteni.

Mi-a răspuns Ioana, crezusem că era soția, nu fusesem atent la explicațiile lui Mac, gîndul meu fugea înainte, spre America, încărcat de griji și de răspunderi, de întrebări cărora trebuia să le caut răspunsul. Ioana era soră si, luînd-o eu drept soție, m-ar fi crezut un Agamiță Dandanache, decît că în loc de diligență, venisem cu avionul și cu trenul. Am cunoscut-o și pe soție, se numește Liana, îmi este și ea prietenă, o seară întreagă a cîntat pentru mine cîntecul care îmi plăcuse, *Feelings,* mi-a dat și discul, și notele tipărite. Pe el îl cheamă Nino,

așa scrie pe afiș ; au o orchestră de patru oameni, cîntă prin baruri, cum se ivește ocazia, cînd într-un oraș, cînd în altul. Au cîntat și în Vietnam, soldaților, și pe vapoare de croazieră, văduvelor bătrîne și bogate.

Ioana mi-a spus că fratele ei cîntă la ora aceea, dar o să-l anunțe, și la prima pauză o să mă caute. Nu știusem nimic despre acești oameni, și acum începeau să alcătuiască o societate. Deodată, lumea aceea imensă, care mă speriase, pe cînd mă apropiam cu trenul, devenea mică și intimă. Pe acest gînd m-a chemat Nino cu o bucurie sinceră, așa am simțit-o, cum s-a și confirmat fără întîrziere. Avea să vină a doua zi la nouă, să mă ducă la un hotel unde să-mi placă, pe urmă să-mi arate tot ce merita să se vadă. Ce poți să arăți cuiva în două zile, într-un oraș de nouăzeci de kilometri ?

Cineva care fusese acolo îmi însemnase pe hartă trei puncte, spunîndu-mi să mă mulțumesc cu ele : un studio cinematografic, Universal City, la Hollywood, apoi Beverly Hills, cartierul vedetelor, în apropiere, și în sfîrșit Disneyland, departe, la capătul de sud al orașului. Acum, dacă găsisem un ghid, nu mai aveam nici o grijă, a unsprezecea cetate mi se părea ca și cucerită, din cele cincisprezece cîte erau toate, în afară de Honolulu, încă acoperit de incertitudine.

Am dormit bine, dimineața m-am trezit devreme, cu o dispoziție bună, deși cerul acoperit arunca asupra orașului o lumină plumburie. M-am plimbat pe străzile din centru, recunoscînd planul cu ușurință și bucurîndu-mă că nu mi-e frică de ele ; era o experiență suplimentară, nu mă interesa centrul orașului, care este și el un Manhattan, dar dacă mă aflam acolo și aveam o oră în față, ar fi fost păcat să-l dau la o parte. Am intrat într-un bar unde mirosea a cafea proastă, dar caldă ; eram surpat de foame, semnul unei destinderi adînci și depline, cum nu mai cunoscusem de multă vreme. Am cerut să-mi facă un sandviș, dintr-o franzelă cît antebrațul, cu o litră de șuncă, nu mă pot exprima în unități de măsură americane, nu m-am familiarizat cu ele nici pînă în ziua plecării ;

am tot sperat că America are să adopte între timp măsurătoarea noastră.

Nino a venit fix la oră, îl aşteptam în holul hotelului, ne-am recunoscut fără nici o descriere, printr-un simţ al relaţiilor, mi-a pus bagajul în maşină, şi îndată am fost în drum spre Santa Monica. Aşa a socotit el că este bine, să începem de la nord, cu plaja, de unde se înşirau toate celelalte.

Despre plajă nu am ce spune, decît că era o curiozitate veche, unită cu nostalgia pe care mi-o trezesc toate locurile cu un anumit renume, unde n-am sperat să ajung vreodată. Udîndu-mi picioarele într-un val al Pacificului, nostalgia s-a convertit într-o bucurie concretă, şi în loc să-mi fie teamă de răceală, în ziua aceea posomorîtă, am simţit în inimă o căldură ca de la soare.

De pe plajă am urcat pe dealul Santa Monica, pînă la hotelul Bel Air, în jurul căruia se mută vedetele şi milionarii, pe care Beverly Hills nu-i mai satisface. E aceeaşi migraţie constatată şi la New York, o forţă centripetă îi poartă pe oameni în afara oraşului. Hotelul pare o veche mănăstire, adaptată, cu chilii printre arbori, unde se ajunge pe alei cu mochetă verde, tunsă scurt, semănînd cu iarba. Noroc că nu-i mocheta de prin camere, cu firul de cinci centimetri, că nu s-ar mai usca niciodată după ploaie. La hotelul unde m-am mutat după-amiază, balconul era îmbrăcat în mochetă galbenă ; sub el, un patio ca un teren de tenis, cu balansoare, mese şi scaune albe, se bucura şi el de aceeaşi larghețe, fiind acoperit pe toată suprafaţa cu mochetă verde, care aducea între ziduri iluzia unui colţ de natură.

Abia acum, după ce mă bucurasem cu adevărat de aceste montări confortabile, nu doar frumoase, aş fi putut să-i răspund domnului Andrica, de la Cleveland, că atîta mochetă înşirată pe afară, cînd în alte părţi ale lumii abia de-o găseşti prin casele oamenilor, este un stil, nu o risipă. Şi hotelul Bel Air, ca o mănăstire, este un stil, o întoarcere în secolul celălalt, cum a fost el, calm şi romantic. Dar nu şi-l pot îngădui

decît bogătașii ; lumea cealaltă trebuie să suporte viața modernă, la care s-a ajuns cu atîta trudă, iar acum e atît de hulită. Reședințele din jur, vile nu palate, abia se văd printre arbori. O camionetă, cu stelaje, ca distribuitoarele noastre de aragaz, staționa în fața unui parc cu porți de fier aurite ; se luau din stelaje și se duceau înăuntru damigene de zece litri, cu apă de băut, analizată, sterilizată, descîntată. E un serviciu special, oamenii se abonează. Apa de la conductă e suspectă, mi-a spus Nino, are nu știu ce plusuri, sau ce lipsuri. Și la el acasă se folosește numai apă tratată ; nu cumva se răsfață ? Cîți din acele trei sau patru milioane de oameni care trăiesc în Los Angeles, cu orașele lui satelite, pot să bea apă adusă în sticle ? Un serviciu de distribuție de asemenea proporții ar paraliza circulația.

Lipit cu Bel Air, se întinde pe coline cu parcuri continui vechiul sălaș al vedetelor, faimosul Beverly Hills, unde și astăzi mai vine lumea ca la spectacol. Există un ghid tipărit, cu planul cartierului, în el sînt trecute toate reședințele remarcabile, cu istoria lor și cu biografia proprietarilor. Cei mai mulți dintre aceștia s-au mutat la Bel Air, poate și mai departe. La intrarea străzilor, ca niște alei silvestre, cîte o placardă albă cu scrisul negru anunță că indicațiile ghidului sînt depășite. Așa trec gloriile.

Au venit în loc tot oameni bogați, altcineva n-ar putea să-și permită ; ca să înțeleg, mi-e de-ajuns să mă gîndesc cît costă numai paza secretă, căci fără ea, în spațiile acelea vaste, umbrite, misterioase, nici o viață n-ar fi în siguranță. Nimeni n-a uitat, cred, nu-i prea mult timp de atunci, cum a fost măcelărită, undeva pe aproape, actrița epatantă, cu un întreg grup de oaspeți. Am vrut să-i văd casa, dar n-am găsit-o, și nu era timp de investigații.

Nimic nu-i decăzut în aspectul cartierului, dacă las la o parte palatul cu statui feminine vopsite în culori naturale. Încolo, casele își păstrează și cochetăria, și splendoarea, nu sînt tencuieli căzute, acoperișuri lăsate, burlane sparte ; grădinarii

nu întrec să decoreze parcurile și grădinile, nu se văd frunze uncute pe alei, sau pe peluze, camioneta cu apă continuă să oprească periodic în fața porților, pe unde au ieșit Cadillacurile... Dar fanaticii cinematografului, pentru care Hollywoodul a fost Mecca în deceniile trecute, socotesc că Beverly Hills, părăsit de vedete, e o ruină. Ei vin, văd placarda de la intrarea străzilor și varsă o lacrimă.

Ca să ajungem pe bulevardul Hollywood, a cărui glorie se menține, doar puțin veștejită, am mers mult pe o stradă de pierzanie, care își trage numele de la spectacolul deocheat strip-tease inaugurat aici, mi se spune, în casele de petrecere cu fațadele lor vesele. Dar eu știu că așa ceva existase, într-o formă aproplată, cu mult înaintea vremii de astăzi. Se numa strip-pocher, un joc de cărți la care miza erau vestmintele partenerilor ; ei puteau să piardă, pe rînd, haina sau rochia, pantofii, ciorapii, cămașa, izmana sau chiloții, pînă rămîneau în pielea goală. Am aflat de el dintr-o carte, „Un ciclon în Jamaica", a unui scriitor englez, Richard Hughs, necunoscut în România, pe care am încercat să-l propun editurilor, nu în folosul meu, Doamne ferește ! — și a fost zadarnic. O altă carte a lui, „Primejdii pe mare", descrie furtuna și drama marină mult mai convingător și mai franc decît Joseph Conrad, dar nimeni nu știe. Strip-pocherul s-ar părea că l-a uitat toată lumea.

Cerul fusese mohorît, încercase să picure în mai multe rînduri, dar intrînd pe strada petrecerilor, am găsit-o îmbrăcată în soare. N-avea nimic dubios sau sordid, dimpotrivă, era o arteră aerisită, parcă spălată proaspăt, pieptănată și parfumată. Iar dacă veselia fațadelor cu fotografii colorate, îmbietoare și sugestive, făcute cu artă și cu discreție, anunța o frivolitate, ceva rămînea atît de pur în atmosfera străzii, că părea pregătită pentru o paradă a fecioarelor.

Bulevardul Hollywood este închinat vedetelor. În asfaltul de pe trotuar, la distanțe egale, cam doi sau trei metri și în linie dreaptă, sînt încastrate cercuri de alamă, cu diametrul de vreo patruzeci de centimetri, avînd la mijloc o stea, și un

nume. Unele locuri sînt încă libere. Cînd un actor își cîștigă dreptul la această cinste, primarul orașului îl consacră, cu solemnitate, atribuindu-i o stea și încastrîndu-i numele în rîndul vedetelor. Vine lumea să vadă, admiră sau ridică din umeri. Stelele, frecate de picioarele oamenilor, sînt lucioase, dar gloria mi se pare că scade.

Alături, retras de la stradă, lăsînd un spațiu liber în față, mai există celebrul Teatru Chinezesc, destinat marilor premiere ale filmului. China n-are nici un amestec în treabă, numai fațada teatrului, în pagodă, este de inspirație chinezească. Nimeni nu se miră. Pe un panou, în stînga spațiului liber, sînt expuși, în ordine istorică, deținătorii premiului Oscar, filmele și actorii. În sfîrșit, în betonul turnat peste spațiul din fața intrării, unele mari vedete și-au lăsat amprentele mîinilor și picioarelor. E un ritual, dar nu știu cum decurge ; desigur, betonul nu trebuie să fi făcut priză cu totul, trebuie să se socotească ora cînd s-a turnat, altfel ori intri în el pînă la glezină, ori nu lași amprentă. Probabil vedeta vine, în seara premierei, se descalță, în aplauzele asistenței și-n fulgerele flașurilor, își pune picioarele în betonul turnat proaspăt, apoi se apleacă să pună și mîinile. La urmă se iscălește alături, cu degetul. N-am auzit, și mă mir că nu le-a dat oamenilor prin minte, să pună la licitație favoarea de a spăla după ceremonie mîinile și picioarele vedetelor. Pentru o mînă, să zicem, licitația să înceapă de la o mie de dolari, pentru un picior de la cinci mii. Cine le vrea pe toate, n-are decît să concureze. Cred că ar fi curs milioane.

Am văzut acolo oameni răscrăcărați, ca să se prosterneze, cu mîinile și picioarele peste celebrele amprente.

Dacă voi povesti mai tîrziu ce-am văzut într-un studiou cinematografic, unde m-am dus dintr-o inspirație proastă, am cam terminat ce aveam de spus despre acest Hollywood, pe care îmi închipui că lumea nu l-a uitat încă, și nu-l ignoră cu totul, nici chiar generațiile tinere. Deci socotesc cunoscută importanța lui în istoria cinematografului. Îmi rămîne să adaug

cîteva cuvinte despre situarea lui geografică. Multă lume ar putea să nu înțeleagă de ce, aflîndu-mă La Los Angeles, mă tot plimb prin Hollywood. Fiindcă orașele sînt împreună, și eu nu știu, ca primarii, unde se sfîrșește unul, ca să înceapă altul. Nu scrie nicăieri cîte orașe sînt toate în această uriașă uniune cetățenă ; am încercat să le număr pe hartă, m-am încurcat, fiindcă n-au delimitări clare, or fi între zece și cincisprezece. În cuprinsul lor există vreo șaptezeci și cinci de nuclee, cu destinații diferite, centre de afaceri, industrii, cartiere de locuințe și altele, fără caractere precise. Iar între ele, sînt semănate întinse locuri virane, terenuri petrolifere, cîmpuri de aviație, grădini de legume și chiar ferme.

Zeci de mile, cît am mers cu autobuzul pe autostrada orășenească, spre Sfînta Ana, ca să ajung la Disneyland, n-am văzut un singur building, nici măcar o clădire cu mai multe etaje, ci numai ateliere distanțate, depozite, maidane, iar printre ele insule de locuințe, căsuțe, unele mizere și atît de înghesuite, că te prinde mirarea, cînd în jur este atîta risipă de spațiu.

Am vorbit și de alte orașe fără înălțime, sînt multe, reprezentînd o caracteristică pentru America. Los Angeles se află dincolo de limita tuturora, un gigant întins pe burtă și lățit în țărînă. Dacă m-aș duce la antipodul lui și aș desfășura pe o întindere plană, etaj cu etaj, toți zgîrie-norii din Manhattan, suprafața lor, oricît i-aș rări, și oricît aș trage de ei, n-ar acoperi decît o parte din Los Angeles.

Prosperitatea orașului s-a datorat în primul rînd petrolului și celor două căi ferate care ajung la el din două direcții, din nord, pe unde venisem și eu, și din est, de la Santa Fé, poarta spre inima continentului. Lungimea lui necontrolată, exagerată și inutilă se datorește automobilului. Să nu-l fi avut la îndemînă, comod și ieftin, oferit din toate direcțiile și cu toate înlesnirile, oamenii nu s-ar fi întins atît de departe. Autobuzele existente în Los Angeles nu izbutesc să transporte decît o mică parte din populație, în deplasările ei zilnice. Ceilalți oameni, marea majoritate, folosesc autoturismul, mai lesnicios, mai

rapid, și care, mai presus de orice, le dă o independență completă. Sînt zeci de autostrăzi citadine, suspendate sau îngrădite cînd merg la nivelul solului ; ele se încrucișează pe două pînă la cinci nivele și brăzdează orașul în toate direcțiile. N-am putut să fac nici măcar o presupunere, cît au costat, închipuirea mea se sperie, știu prețul unei șosele obișnuite, pe cîmp, fără obstacole, fără lucrări de artă, poduri și suprapuneri aeriene. Iar aici una singură din aceste căi rapide are patru, șase, zece coridoare de circulație, și uneori, cînd se etajează, ajung la zeci de metri înălțime, pe piloni care suportă mii de tone. M-am gîndit, și n-am mers mai departe, că numai proiectarea lor a cerut eforturi îndelungate și grele, mii de oameni cu pregătire superioară au nădușit pe planșete și pe mașinile de calcul, după ce minți încercate au ales traseele, ținînd seama de mii de factori.

Pe autostrada numărul 5, care vine din nord, de la San Fernando, și ajunge în sud-est, la Santa Ana, deschizîndu-și drum prin cartierele aglomerate și peste centrul orașului, un traseu de aproximativ șaptezeci de kilometri, mașinile pot să meargă cu viteză constantă, fără să se oprească o singură dată. Și fiindcă le-am văzut, contopite una în alta, și am gonit zeci de mile alături de ele, șoseaua mi s-a părut o mașină gigantică de adunat existențe umane, care le împletește, le contopește și le calibrează, transformîndu-le într-o curea omogenă, o bandă continuă. Bieții oameni suferă însă o presiune, am simțit-o eu însumi, cu un fals sentiment euforic, fiindcă bucuria de-a învinge aglomerația fără a pierde viteza e un triumf iluzoriu ; într-un tîrziu simți că doare și ustură.

În plimbarea noastră prin Hollywood i-am arătat lui Nino țelul călătoriei mele, adăugînd un gînd vechi, dar nepronunțat mai înainte, ce mult regret că nu m-am organizat mai bine, să fi făcut un drum în Canada, măcar la Montreal, ca o scurtă incursiune, și altul în Mexic, măcar la Mexico City, că n-ar fi fost departe nici unul, nici altul. Cît despre insulele Hawaii,

l-am spus în continuare, era inutil să am regrete, ar fi fost un vis irealizabil ; dar jinduiam după ele încă din copilărie, cînd am auzit la gramofon instrumentul acela numit pe la noi havaiană, ale cărui sunete glisate, surprinzătoare prin factura lor neprevăzută şi nici măcar bănuită, trezise în sufletul meu o bucurie mirată. „În Hawaii poţi să te duci, nu-ţi trebuie viză, nu-i de făcut nici o formalitate“, mi-a replicat Nino, fără să stea pe gînduri.

Alţii socoteau că şi California era prea departe pentru mine, şi mă priveau cu o neîncredere miloasă.

N-am stat nici eu pe gînduri, deşi ar fi fost nevoie să fac măcar socoteala timpului, dacă nu şi pe-a banilor. Dar Nino mă dinamizase cu hotărîrea lui rapidă, nu puteam să fiu mai prejos decît el, urmez bucuros pe oamenii care nu şovăie la răspîntii. Aceşti oameni nu dorm niciodată de-a-n-picioarelea, şi cîinii nu le mănîncă din traistă. Pe loc am mers la un telefon public, şi pînă ce Nino să ceară la informaţii numărul Companiei Aeriene, judecasem cînd să fie plecarea şi cînd întoarcerea. Aveam două zile economie, nu era greu să mai scot două din restul drumului, aşa că un minut mai tîrziu, cînd luam legătura cu Pan Am, pentru care optasem din simpatie, fiindcă are un nume cuprinzător şi un atît de frumos building la New York, îmi fixasem întreg planul : să plec vineri, să mă întorc luni, era timp cu prisosinţă pentru ce mă interesa în Hawaii. Pe aceste date mi-am făcut rezervaţia, care a fost perfectată telefonic, în două minute de conversaţie, şi înainte de a trece un sfert de oră de cînd aruncasem o vorbă. Avionul pleca la patru după-amiaza, nu trebuia să ridic biletul nici azi, miercuri, nici mîine, era destul să fiu la aeroport vineri, cu o oră înaintea plecării. Am întîrziat printr-o fatalitate, voi povesti-o, am ajuns cînd mai erau numai zece minute. Totuşi a fost timp să-mi iau biletul, şi la patru mă aflam la poarta de îmbarcare, gîfîind, cu nervii tocaţi bucăţele, fiindcă nu-mi plac treburile făcute cu zorul. Avionul însă a plecat cu o oră şi jumătate întîrziere ; e păcatul constant al Pan Am-ului, îl cîrtesc deşi continui să-i

port simpatie, fiindcă pe drum recuperează timpul pierdut și ajunge la vreme. Mă nemulțumea numai neconcordanța : în timp ce eu goneam trepidînd să nu scap avionul, echipajul, la curent cu întîrzierea, și probabil cunoscîndu-i chiar cauza, stătea calm cu cafeaua în față, fără să-i pese de mine.

L-am lăsat pe Nino să-mi aleagă hotelul, fără să-i fixez limite, socoteam că va ști ce mi se potrivește și nu vroiam să mă socotească nici el coate-goale. Mi-a convenit să stau în Hollywood, cu atmosfera lui aproape provincială, ca a multor orașe din America, rămase în aparență cu un secol în urmă, cu străzi largi, care parcă dau în cîmpie, cu clădiri neînghesuite, și fără trepidațiile citadine. Aici se adăuga o mică eleganță discretă, neoaristocratică, poate emanația acelui Beverly Hills al vedetelor, care se simte pînă și pe strada cu cabarete.

Hotelul, „Concorde", nou, elegant, cu numai două etaje, un real semn de aristocrație, depășea atît de mult nevoile mele, încît putea să mă și indispună, prin ceea ce rămînea fără utilitate, dimensiunile camerei, ale patului, tapetele, lămpile, dulapurile stilizate unde n-aveam ce pune, lampa cu infraroșii din baie, care îți îmbracă spinarea într-o căldură plăcută cît stai în fața oglinzii. Și balconul cu mochetă galbenă, unde n-am avut timp să pun piciorul. Și patio de jos cu mochetă verde, unde n-am aruncat decît o privire ; veneam noaptea, ca să dorm cîteva ceasuri, apoi toate acelea, elegante și opulente, rămîneau singure. Nu-i nici o minunăție, dar nu mai văzusem : camerele nu au cheie, ușile se deschid automat, apăsînd pe niște butoane și formînd un cifru, pe care ți-l alegi singur și rămîne secret chiar și pentru omul de la recepție, căci îl înregistrezi personal, pe un aparat cu zece butoane, de la unu la nouă plus zero, iar acesta îl transmite la ușă. Nu-i mare lucru, dar uite că scapi de o grijă, să iei și să depui cheia, ceea ce m-a plictisit totdeauna. Iar cele patru cifre, cîte erau necesare, nu le-aș fi uitat niciodată, pentru mine fiind toate sugestive, căci reprezintă simfoniile fără soț ale lui Beethoven, trei, cinci, șapte, nouă, o succesiune fatidică.

Nino m-a condus, pe aceeași stradă și nu departe, la un restaurant curățel, armeano-americano-român, după cum scria pe firmă. Îl ținea un armean de la Brașov, și tot personalul vorbea românește, fără să pocească limba. Cîți armeni trăiesc prin partea locului n-am citit în statistică, dar cred că, dacă i-ai număra pe toți cîți s-au strîns ca în sînul lui Avraam, ai face o comunitate puternică, fără a mă încumeta să spun că ar fi în concurență cu comunitatea de bază. Aveau toate mîncărurile românești tipice, de la mititei și ciorbă de burtă, pînă la sarmale și musaca de vinete. N-o fi loial, dar cum patronul n-are să-mi citească paginile, pot spune că nimic nu era cum speraseem, bucătăria românească rămînea doar o intenție. Lasă că și eu avusesem prea mari pretenții, fără să țin seama ce depărtare era pînă acasă.

Nino mi-a ținut tovărășie cît mi-am mîncat musacaua, fără s-o pot recunoaște, apoi s-a dus să se schimbe, căci se apropia ora cînd își începea meseria. Mi-a spus ce vîrstă are, n-am vrut să țin minte, îl pun după cincizeci și departe de douăzeci, și nu i-aș da nici atît, dacă n-ar avea puțin păr alb pe la tîmple, cum mi-l doream și eu într-o tinerețe inconștientă. Admir oamenii care nu se îngrașă cu vîrsta, după cum îi detest pe ceilalți ; m-am mirat de supleța lui, și l-am întrebat cum se apără de surplusuri, cu o meserie sedentară și cînd n-are timp să umble altfel decît în mașină. Meseria lui, mi-a răspuns, este o muncă destul de grea ca să nădușească. N-am prea crezut, dar m-am convins a doua zi seara, cînd l-am văzut stăpînit ore în șir de ritmuri, cu chitara în brațe, participînd la viața orchestrei cu fiecare parte a trupului în priză, din creștet pînă în vîrful picioarelor ; e o vibrație care ajunge chiar și în suflet, oțelește anatomia și elimină toate toxinele, inclusiv pe cele psihice ; un amestec de asceză și bucurie.

Viața mea acolo a suferit schimbări, singurătatea mi-a fost întreruptă, am revenit la practici sociale uitate. Seara am mers la Ioana, nu o văzusem niciodată, ar fi venit ea să mă viziteze, nu puteam să trecem unul pe lîngă altul fără să ne cunoaștem,

dar stă cu părinții, amîndoi bătrîni și suferinzi, nu-și îngăduie să-i părăsească, este infirmiera lor continuă, fără concediu. Locuiește pe o stradă cu palmieri, mi-a explicat la telefon cum se ajunge acolo, ca să nu mă las în voia taximetristului. Era foarte ușor, un viraj la stînga, apoi o linie dreaptă, pe Bulevardul Hollywood, un viraj la dreapta și imediat încă unul, la stînga, pe strada cu palmierii ; am recunoscut-o înainte de a da colțul. L-am condus pas cu pas pe taximetrist, care s-o fi mirat de limba mea pocită, cînd altminteri păream a cunoaște orașul ca un om de baștină.

Aflîndu-mi intenția, Ioana s-a înflăcărat puțin la gîndul de a merge și ea în Hawaii, nu mai fusese niciodată și nici nu se putea duce singură. Dar cînd a auzit-o, maică-sa a început să se vaite, așa că planul, abia înfiripat, a căzut în baltă.

Pe urmă am făcut conversație, despre peisaje și cunoștințe comune, ceea ce mi-a prins bine, prilejuindu-mi să mă întîlnesc cu mine însumi în ipostaze uitate. Luîndu-ne cu vorba, miezul nopții a trecut pe nebăgate de seamă. Pe bulevard mai umblau oameni, dar nu puteam să stabilesc nici un raport între mine și ei, mă întrebam ce caut eu noaptea în orașul cinematografului ?

Am dormit numai cîteva ceasuri, a doua zi m-am dus la Disneyland, fără să-mi fac nici o iluzie ; era numai o datorie. Să spun pe scurt ce este acolo nu sînt în stare, iar ca să spun pe larg nu mai e vreme. Încerc o cale de mijloc, și unde n-oi mai putea, am să închin steagul.

Crezusem că știu cît de cît ce înseamnă Disneyland, nu era să fiu eu ultimul care să afle. Acum, după ce-am văzut, pot spune că este cu totul și cu totul altceva decît îmi închipuisem. Nu sfătuiesc pe nimeni să și-l imagineze pornind de la un orășel al copiilor. Își găsesc și copiii o distracție acolo, așa cum și-or găsi-o în filmele cu desene animate ale lui Walt Disney, și-n pastelatele Sily Simphonye. Dar și unele, și altele

nu pot fi simțite și înțelese pînă la ultima lor semnificație decît de oamenii în toată firea, cu destulă experiență de viață, cu minimă instrucție și măcar cu o cîtime de sensibilitate.

Disneyland este un basm uriaș, compus din toate basmele Americii și ale noastre, o călătorie prin locuri esențiale din geografie, un ochi aruncat în istorie, în cosmos, în vrajă, în vis, în uitare. Materializate și animate cu o tehnică măiastră, că toate învie, de nu mai știi ce-i realitate și ce invenție. Nu, ar fi prea mult, există un hotar vizibil între ele, dar farmecul e atît de mare, că nu-l mai bagi în seamă, și bucuros amesteci realitatea cu ficțiunea, ca la beție.

Sînt spectacole, vreo patruzeci și două, cu decorurile lor, într-o sală sau într-un colț din natură, acesta reprodus cu o minuțiozitate care te face să uiți unitatea de loc și să crezi că orice călătorie închipuită în spațiu este posibilă.

Toate au la bază un scenariu, dar, deși fără el nu se poate, mi se pare treaba cea mai ușoară ; poveștile sînt gata scrise în memoria noastră, le tot auzim din copilărie și din anii de școală ; nu rămîne decît să alegem. Nici cu muzica nu-i greu, cred că se face la urmă, cînd personajele și mișcarea sînt gata, se extrage de ici și de colo, se compilează. Meșteșugul cel mare e pus în plăsmuirea fizică a personajelor, oameni, animale, păsări și plante, în sincronizarea mișcărilor, a glasului cu mimica și în contopirea lor cu decorul. În fața lor îmi scot pălăria cu admirație și salut rusește, aplecîndu-mă cu fruntea pînă deasupra țărînii.

Nu-i datoria mea să povestesc vreunul din aceste spectacole, de pildă cel intitulat „Jungla". Dar trebuie să spun că este o junglă atît de bine alcătuită, încît accepți din toată inima s-o iei drept adevărată. Nici nu pot spune că vegetația ar fi falsă, nu mi-am dat seama ; nu știu dacă arborii nu sînt vii și autentici, transplantați dintr-o Africă ecuatorială. O fi cineva care a văzut mai clar și a pus mîna să se convingă, dar nu cred că este mai în cîștig ca mine. O apă vîscoasă străbate peisajul, și mergi pe ea cu barca. Un crocodil cască

gura să te înhaţe, nu mai devreme, nici mai tîrziu decît ai face un crocodil viu care ştie cînd să-şi apuce victima. Se înţelege că pentru acest singur detaliu există o instalaţie întreagă ; o celulă fotoelectrică disimulată nu ştiu unde dă comanda, şi crocodilul o primeşte instantaneu, prin fire ascunse sub apă. Un rinocer se scufundă cînd te apropii, pe urmă iese deasupra şi stropeşte, îndreptîndu-şi jetul cu precizie de centimetru prin pupa băncii, ca să nu-i ude pe oameni. Nu lipseşte nimic din populaţia junglei, fiare, maimuţe, reptile şi păsări ; toate sînt animate, execută un rol cu precizie şi naturaleţe, fără să li se vadă motoarele şi articulaţiile mecanice ascunse sub pielea elastică. Fiecare asemenea subiect este o uzină; nimic din toate acestea n-ar fi fost la îndemîna oamenilor, fără zborul în cosmos, care a dus automatizarea dincolo de limita închipuirii noastre.

Nu am de gînd să spun ce se întîmplă în peştera piraţilor din Caraibe. Dar am trăit aventura, am trecut cu barca pe sub zidurile unei cetăţi asediate, apoi pe lîngă o corabie abordată, am văzut ambele lupte, cu bubuit de tunuri, cu flăcări, cu împuşcături şi săbii încrucişate, cu uralele atacatorilor şi cu gemetele celor răniţi de moarte. În cetatea părăsită piraţii fugăreau femeile ; n-avea cine să le apere. Un tîlhar, întins pe o grindă, dădea să tragă cu pistolul în lumea din barcă, i se vedeau grimasa, ochii plini de sălbăticie, gura strîmbă de ură ; se răzgîndea în ultima clipă, fără să-i scadă răutatea de pe faţă. Toate cîte le spun, sincronizate ca mişcarea aştrilor într-o astronomie accelerată. Barca între timp, ca să adauge alte emoţii, urca rampe de apă, de nu înţelegeam prin ce artificiu se obţinea un plan înclinat, continuu, dintr-un element fără stabilitate. Dar era într-adevăr apă, se pompa masiv şi venea la vale, îngăduind bărcii să înainteze într-o poziţie nefirească. Pe urmă, după ce trecea de creastă, barca se precipita în jos, ca într-o cascadă.

Am văzut şi peştera cu comorile piraţilor, şi scheletul comandantului mort în captivitate, îmbrăcat în uniformă, stînd

pe scaun, cu cotul pe masă, cu un pahar gol alături ; însă acestea sînt glume.

Mai spun două cuvinte despre corul păsărilor și al florilor, care m-a plictisit, era monoton și static, făcut cu o imaginație limitată, întins în schimb ca gumilasticul, ca să umple douăzeci de minute. Lăsînd la o parte subiectul, nevaloros, și luînd doar ideea, enunțul de treizeci de secunde, ansamblul acela feeric de păsări imaginare și flori însuflețite, armonizarea culorilor cu mișcarea și cîntecul, judecate cu răceală, mi s-au părut o izbîndă fabuloasă.

Am fost și prin alte locuri, nu multe, am obosit repede, fiindcă la început, de unde venisem sceptic, m-am lăsat cucerit pe deplin și m-am dăruit cu tot sufletul acelor basme extraordinare. Amintirea lui Walt Disney, a cărui fantezie mi-a fermecat tinerețea, mi-a trezit acum un sentiment cald de recunoștință, m-am gîndit că lumea merită să trăiască și să fie mai fericită, cînd în sînul ei se fac lucruri atît de frumoase. Pe urmă, dezmeticindu-mă, a trebuit să înțeleg că minunatul Disneyland, întins pe zeci de hectare, nu-i altceva decît o afacere, desigur mănoasă, dacă a ajuns să aibă și pui, o sucursală la Orlando, în Florida, și alta în Japonia, cum aflu în ultima clipă. Mă gîndisem naiv, în clipele de emoție, că acest basm mai frumos decît toate basmele noastre este un dar făcut copiilor americani, de orice vîrstă, și tuturor copiilor de orice vîrstă din lume, care vor veni în America.

Din cupoanele de intrare luate la casă, pentru cincisprezece spectacole, la care socotisem că mă voi duce, mi-au rămas nouă. Le păstrez amintire, sînt frumos colorate. Din tot ce-am lăsat deoparte, regret că nu m-am dus la Țara Urșilor. De umblat însă am umblat vrednic, știu cum se înfățișează Disneyland în toată întinderea. Cîteva zeci de hectare nici nu-i mult, într-un oraș de peste o mie două sute kilometri pătrați suprafață.

Inima mea însă a rămas la *America The Beautiful*, unde se intra gratis. Acolo, în sala care se înclina pînă la amețeală

în viraje, în aer, pe uscat şi pe apă, odată cu aparatele panoramice de filmat, din elicopter, din automobil sau din şalupa rapidă, am văzut, cu alt ochi, pe un ecran de trei sute şaizeci de grade, peisajele pe unde trecusem cu inima strînsă de temeri şi singurătate ; atunci America, nedescoperită în acele imagini, nu mi-a mai făcut frică, şi am iubit-o.

La întoarcere, în staţia autobuzului, un om beat, sau îndopat cu droguri, ar fi putut să mă repună în vechea stare de alarmă, cînd mă temeam de toate, şi multe îmi trezeau repulsia. Era livid, ca un cadavru, dar n-a izbutit să mă indispună, fiindcă dincolo de el, rătăcit şi singur, imaginea Americii rămînea grandioasă.

●

N-am să socotesc deloc că a fost o seară pierdută dacă am mers la bar şi am rămas pînă la ora închiderii. Nino se îngrijise să invite un prieten de sacrificiu, care să mă conducă pînă acasă cu maşina, în clipa cînd n-aş mai fi avut de ce să rămîn acolo. Era o zi fără aglomeraţie şi atmosfera aerisită m-a făcut să mă simt bine ; sînt în cursul săptămînii zile cînd oamenii nu ies în număr mare să petreacă, rămîn acasă, uneori e un tribut plătit familiei, alteori o bucurie, fără ea nu s-ar mai însura nimeni. Asistenţa din seara aceea calmă o alcătuiau obişnuiţii localului, se cunoşteau între ei, ceea ce crea o atmosferă intimă. Am fraternizat cu oameni de pe la alte mese, într-o comunicaţie naturală, nezgomotoasă şi neeuforică ; prietenia mi s-a părut că este de fapt o familiaritate, dar discretă şi cuviincioasă, fără gălăgioasele „bruderschaft"-uri de la beţie, care îmi repugnă, fiindcă nu le generează altceva decît o excitaţie alcoolică. Nimeni din acea asistenţă nu şi-a pierdut o clipă stăpînirea de sine, deşi atmosfera era călduroasă, şi cîntecele Lianei, sentimentale, cu accente patetice, gemete reţinute, creau o beţie, şi chiar adîncă, dar numai a sufletului. În pofida a tot ce mi-a spus Fici, nu cred că inima femeii în America să fie insensibilă la iubire ; decît că o simplifică, în

aceeași măsură în care nu admite să se lase în voia soartei. Ni își ia măsuri de prevedere. Nu, iubirea nu poate să dispară, atîta timp cît se va scrie muzica pe care o cînta Liana, iar uneori am auzit-o, estompată, pe coridoarele hotelurilor, în ulițele ascensoarelor și în sălile de așteptare ale autogărilor, pretutindeni unde poate să se nască o idilă. E drept că muzica o scriu bărbații în cea mai mare parte din cazuri, numai că este nevoie de un climat cald ca ea să se nască, nu de pustiul înghețat din jurul unei femei fără inimă.

Controversa mea cu Fici pornește, cred, de la ideea propusă de mine, că sentimentele, în loc să scadă sub controlul rațiunii, devin mai puternice. La urma urmelor de ce trebuie ca o femeie îndrăgostită să-și ignore prețul și să nu și-l revendice ? Dacă la o ruptură refuză să-și pună cenușă în cap sau să meargă la mănăstire, înseamnă că în locul inimii are un computer ?

Pe la miezul nopții am vrut să-l eliberez pe prietenul de sacrificiu, dar a rămas prin propria lui dorință. Dealtfel, chiar să nu fi fost el acolo se găsiseră destui voluntari ca să mă conducă.

La ora două am mers cu toată familia lui Nino la o cafeterie deschisă zi și noapte ; erau istoviți, trebuiau să mănînce, cîntecul, mai ales cînd îl însoțește pasiunea, este o muncă pe care harnica furnică n-o înțelege, judecîndu-l pe greier. Și eu l-am judecat, luîndu-mă după o fabulă nedreaptă. Oare cîntecul lui nu-i o poezie și nu ne-a fermecat în liniștea nopților de vară, dîndu-ne sentimentul că nu sîntem singuri, ci un prieten veghează asupra durerilor noastre ? Pe cînd cumătra furnică, luată ca exemplu de hărnicie, ce este ea dacă nu o imorală strîngătoare de alimente, produse de alții, o zgripțuroaică lacomă și zgîrcită ? Aflu, cu mîhnire, că la bătrînețe, cînd urechea devine insensibilă la unele sunete, oamenii nu mai aud cîntecul greierului.

Deși nu-mi era foame, am mîncat, somon, ca să mă integrez în atmosfera de hărnicie ; oamenii aflați acolo la o oră

neobișnuită pentru masă nu erau cheflii, în drum spre domiciliu, ci veneau sau se duceau la o muncă.

Iarăși am dormit numai cîteva ceasuri, dar n-am să mă vait, fiindcă nu-mi pierdusem noaptea pentru o simplă frivolitate. Și chiar să fi fost așa, aveam dreptul, după ce dusesem o viață atît de austeră. Deoarece nu simt nici un regret și nici nu mă rușinez cînd mă gîndesc la întîmplarea aceea, înseamnă că mi-a fost folositoare.

Nu pot să spun la fel despre vizita făcută a doua zi dimineața, la Universal City, studiou cinematografic transformat în distracție ; acum da, regret cu rușine și nu-i înțeleg pe cei care m-au îndemnat să merg acolo. Regret cu atît mai mult, cu cît l-am făcut și pe Nino să piardă timpul, căci a ținut să mă însoțească.

Un loc de parcaj de cinci pogoane era gol la sosirea noastră ; după două ceasuri, cînd am ieșit renunțînd la restul distracției care ținea pînă după-amiază, tot parcajul se populase, sute de mașini băgate una în alta acopereau asfaltul ca o cireadă pestriță ; dacă unul din acele animale îți aparținea, cum să-l identifici ? Fiind legat de ora avionului, am intrat în panică. Nino nu-și memorase locul unde își lăsase mașina, iar eu nu fusesem cu gîndul acolo. Îmi aminteam ceva, parcă trăsesem cu botul într-o bordură mărginită de arbori ; am găsit arbori, dar nu bordură, pe urmă bordură și nu arbori, iar cînd am descoperit și una și alta, împreună, așa cum țineam minte, mașina nu era acolo. Nino se gîndea că poate i-o furaseră, nu vroiam să admit, aveam acolo tot bagajul și dacă de atîtea ori am privit cu nepăsare pierderea valizei, acum însemna să pierd tot, odată cu geanta unde, pe lîngă lenjeria de schimb și lucrurile de noapte, țineam caietul cu însemnări, cu numere de telefon și adrese.

Am încercat să procedăm cu chibzuială, am controlat pe rînd cîte o parcelă, am împărțit-o în două, luînd fiecare o parte, și abia acum, cînd aveam o răspundere directă, mi-am dat seama că nu reținusem nici o particularitate a mașinii,

nu s-o pot identifica între altele, nu prea mult diferite. Nu mai eram sigur nici de culoare, era verde, sau albastră, nu nici una, nici alta ? Mergeam cu speranţa ca maşina să fie în zona explorată de Nino, că din partea mea existau toate şansele să trec pe lîngă ea fără nici o tresărire, deşi în luda ei uriaşă aveam toate bunurile mele momentane. Cît era Nino de înalt, îi vedeam numai capul, mergea parcă printr-o tranşee, ca să se ferească de gloanţe. Ca să trec prin toate încercările, după un timp l-am pierdut din ochi, atîta mai lipsise spre a-mi pierde tot calmul. Mă gîndeam cu ciudă, cu mîncărime de piele că în curînd avionul de Honolulu avea să decoleze fără mine.

Eram cu totul căzut în restrişte cînd l-am văzut pe Nino venind cu maşina. În loc să mă bucur, mi-a fost necaz şi ruşine că nu-i reţinusem culoarea exactă, eu care mă laud că le văd şi le ţin minte pe toate, căci nu era nici verde, nici albastră, ci şi una, şi alta.

De-acolo înainte am mers repede, numai că a trebuit să ocolim, s-o luăm şi pe Ioana, nu puteam s-o ignor dacă voise să mă conducă. Ţineam seama că nu-i era uşor să-şi lase părinţii singuri, două ceasuri, şi nici nu ştiu cum obţinuse încuviinţarea. Pînă să ajungem la aeroport, a început să plouă. Ca şi cînd n-ar fi fost destul, n-am găsit loc de parcare ; l-am lăsat pe Nino să caute în altă parte, iar eu cu Ioana am mers la Pan Am, să luăm biletul. Ca şi cînd tot n-ar fi fost destul ce-am spus pînă acum, la ghişeu era coadă, şi în zece minute pleca avionul. Ei bine, a mai fost ceva peste toate, nu ştiam, altfel poate îmi pierdeam minţile : Nino îşi parcase, în sfîrşit, maşina, dar cînd să deschidă lada de bagaje, constatase că uitase cheile în contact, şi uşa se încuiase singură. Avea un rînd de chei într-o punguliţă impermeabilă, lipită sub aripa maşinii, unde să n-o poată dibui nimeni, numai că n-o găsea în grabă, aşa se întîmplă cînd îşi vîră dracul coada într-o treabă omenească. Nu mai rămînea decît să cadă avionul ! Cred că dintre noi toţi, Nino a suferit ciuda

cea mai mare. Iar eu m-am socotit cel mai vinovat de toată întîmplarea. Ce nevoie avusesem să merg la Universal City ? Și astăzi îmi este ciudă.

Un tren de minicare ne-a purtat pe drumuri sinuoase, peste dealuri, terenurile studioului au proporții geografice, și toate elementele topografice ale unei naturi variate. Am căzut într-o capcană, oameni de pe altă planetă ne-au ținut drumul și ne-au imobilizat într-un fel de grotă, unde ne aștepta moartea, cu detunături și fulgere electrice, în timp ce eu, unul, căscam de-mi trosneau fălcile. Pe urmă a apărut un supraom, cu mitraliera în mînă, nu era mitralieră, ci un laser, și într-o clipă, asupritorii noștri s-au făcut praf și pulbere. Atunci salvatorul a strigat „Sînteți liberi !" și minicarul a mers înainte. Mi-e silă să povestesc restul, mă gîndesc însă că fac un serviciu celor care ar vrea într-o zi să repete experiența mea nefericită. Ne-au arătat două spectacole, unul cu cascadori, n-aveam nevoie, îi știam din filme, unde acrobațiile lor sînt mai spectaculoase, datorită unghiului de filmare și adausurilor trucate. Apoi o demonstrație cu animale, un șoarece și un cîine, o corcitură simpatică, populară, după cum mi-am dat seama, și iubită de public ; la sfîrșitul numărului, neînvățată încă să vorbească în graiul oamenilor, corcitura s-a exprimat grafic, a arătat o tăbliță pe care scria : „Aplaudați !" și lumea s-a executat cu tot entuziasmul. Am văzut pavilionul unde se machiau și se odihneau între filmări Elisabeth Taylor și ilustrul ei partener Richard Burton. Dacă-mi arătau condeiul lui Walt Whitman, sau paharul din care Edgar Poe și-a băut ultima înghițitură, ar fi fost altceva. Pe urmă au dat în vileag cîteva trucaje copilăroase, cum cade ploaia la o fereastră, cum o motocicletă, stînd țeapănă cu un copil din asistență așezat în șa, se vede reprodusă simultan pe ecranul de alături, într-o goană amețitoare, printre vehiculele pe care le lasă vitejește în urmă. Cum un om răstoarnă o mașină cu un singur deget. Iar altul, legat cu un fir de oțel, invizibil, face un salt de cinci metri, de parcă ar avea aripi la picioare.

Fiecare demonstrație fiind precedată de lungi conferințe, pentru o asistență subdezvoltată. Toate acestea, și altele, cu adevărat palpitante, le văzusem de mult la Ufastadt, studiourile cinematografice de la Babelsberg, în preajma Berlinului.

Lepădîndu-ne de restul eroarei, ne-am abandonat minicarul, dar a trebuit să așteptăm pînă să găsim un vehicul care ne ducă la poartă, mai mulți kilometri.

A fost cea mai inutilă din experiențele mele în America, n-am să mi-o iert niciodată, cum n-am să iert nici pe cei care mi-au dat sfatul. Dar ciuda cea mai statornică și mai vie am s-o port studioului.

Abia în zbor, spre Honolulu, cînd începuse să mă preocupe avionul, cu vădite semne de oboseală, cu materialele plastice îngălbenite și plesnite, cu nituri lipsă la tablele aripilor, am simțit că mă dureau fălcile, de mult ce îmi mestecasem enervarea ; nu-i doar o vorbă, m-au durut toată noaptea, ba parcă erau inflamate și gingiile.

Avionul, un Boeing cu patru motoare, cu cinci sute de locuri, o corabie, același tip cu care venisem din Europa, mi-a adus aminte sosirea la New York, cînd eram atît de descumpănit și mă apăsau atîtea temeri. Nu-mi închipuiam că experiențe atît de tîrzii pot să dea roade atît de bogate și atît de repede. Abia trecuse o lună de atunci, și mă familiarizasem atît de bine cu tot ce mă înconjura, și cu tot ce știam că mă așteaptă, încît viața mea aici mi se părea cunoscută dinainte.

27

Cînd am aterizat se făcuse întuneric. Pe aeroport, hawaiiene drăguțe, trimisele hotelurilor, îmbrăcate ca europenele, dar împodobite cu cununile lor de flori puse în jurul grumazului,

întîmpinau oaspeţii care aveau camere reţinute, îi strigau de pe liste, le puneau şi lor cununi, pe bărbaţi îi sărutau, ridicîndu-se pe vîrfuri, iar aceştia, fără să se uite în oglindă, se umflau în pene şi îşi făceau visuri.

După ce m-a compătimit că nu-mi reţinusem cameră, belgianul cu fizionomie indiană, vecinul meu din avion, mi-a propus să luăm un taximetru împreună ; locuia în Vaikiki, cartierul turistic, unde sînt şi hotelurile. Dacă nu voi repeta niciodată acest nume, să nu se creadă că l-am scăpat din vedere ; nu-mi place cum sună, parcă-i o ciripeală ; de cîte ori l-am auzit m-am uitat prin copaci, să văd dacă nu-i o pasăre exotică.

Oraşul nu era departe, şi drumul nu mi s-a mai părut întunecos, ca la San Francisco ; n-am avut nici stînjenirea obişnuită pe care o simt cînd ajung în locuri necunoscute, unde nu ştiu ce mă aşteaptă. Parcă mă întorceam la mine acasă, poate fiindcă îmi suna în ureche cîntecul havaianei cunoscut din copilărie. Încă din mersul maşinii simţeam atmosfera tropicală, nu atît prin cele ce puteam să percep în peisajul derulat repede, cît prin răsfrîngerea lor în mine.

Erau exact două sute de ani de cînd sosise aici căpitanul Coock, primul european care a debarcat în Hawaii, unde mai tîrziu a şi murit, ucis de indigeni într-o încăierare stupidă. Poate într-o viaţă trecută, deşi nu am credinţa să mi-o închipui, bi fi fost pe aici cu mult înaintea lui, şi nimeni nu ştie, nu s-a păstrat nici o dovadă ; nu mă pot bizui doar pe sentimentul încercat la aterizare, că lumea aceasta îmi aparţinuse dintr-o foarte îndepărtată vechime. Cînd am dat ceasul înapoi cu încă trei ore, mi-am amintit că mă aflam exact la antipodul locului unde mă născusem, şi cu toate că pe lîngă cele o sută optzeci de grade de longitudine era şi o mare diferenţă de latitudine între unul şi altul, nu descopeream nici o oprimare în trup sau în suflet, cum mi se întîmplă dacă mă duc la nord, chiar şi o sută de kilometri. Indiscutabil mă aflam într-un loc unde mă simţeam ca la

mine acasă, deşi pînă acolo aveam de mers jumătate de emisferă. Nu pot spune mai bine sentimentele mele decît cu o vorbă suburbană, că mă trăgea aţa în Hawaii.

După ce l-am lăsat pe belgian acasă, la picioarele unui building cu faţada de aluminiu şi sticlă, taximetristul, după fizionomie descendent al vechii şi tot mai răritei seminţii insulare, m-a dus la un hotel de pe malul mării, printre cele modeste, dar curat şi simpatic. I-am dat un dolar şi jumătate peste ce marca aparatul, fiindcă aşa e obiceiul, nu doar în America. Omul a ridicat ochii cu o mirare candidă. „Pentru ce ?" a spus, de parcă pînă la mine nu-i mai dăduse nimeni. Nu era făţarnic, cred că depăşisem obişnuinţa cu cincizeci de cenţi, adăugaţi ca să fie sumă rotundă. A vrut să-mi ducă bagajul, m-am opus, m-aş fi simţit mai prejos şi de el şi de mine, nu vroiam să creadă că urmărisem să-i cumpăr bunăvoinţa. Picasem acolo într-o clipă plină de farmec, se auzea murmurul oceanului în faţă, deasupra foşneau palmierii şi o făclie prinsă oblic într-un zid de alături ardea pîlpîind, cu o flacără galbenă, blîndă, parcă melodioasă.

Sigur că mă trăgea aţa ! N-am ţinut seama că era ora nouă ; cum mi-am luat camera şi mi-am dus bagajul, am ieşit la plimbare. Belgianul mă asigurase că nu-i nici o primejdie ; şi să fi fost, oare aş fi rezistat vrajei ?

Strada unde m-a dus taximetristul, la hotelul Edgewater, care înseamnă „De lîngă apă", era pe gustul inimii mele, rupea în sfîrşit linia dreaptă de care mă săturasem ; deşi nu mai lungă de două sute de metri, făcea curbe misterioase, serpuind printre palmieri şi printre făclii prinse în ziduri. În afară de stăpînul unui chioşc cu răcoritoare, din faţa hotelului, unde am băut pe nerăsuflate un pahar dublu cu suc de portocale, pe toată strada n-am întîlnit nici o fiinţă omenească, dar nu mi-a fost frică, deşi nu era prea multă lumină, altfel făcliile şi-ar fi pierdut farmecul. Făcliile sînt un vechi obicei hawaiian, decît că au fost modernizate şi ard cu gaze, ceea ce nu mi s-a părut o pagubă, atmosfera creată

de ele nefiind mai puțin poetică, ba aș putea spune chiar dimpotrivă, fiindcă așa flacăra este mai curată și mai transparentă. M-am bucurat mult de ele, și mi-a părut bine că ajunsesem acolo pe întuneric.

Curînd am dat într-un bulevard larg, paralel cu malul oceanului, de care mă îndepărtasem. Numele lui, Kalakaua, îmi displace, aproape tot atîta cît numele cartierului, și n-am să-l mai scriu nici pe el a doua oară. Cu toată ora îndestul de tîrzie era multă mișcare de oameni și de automobile, în contrast cu strada pe unde venisem, însă nu m-a indispus altceva decît luminile puternice din vitrine, fiindcă estompau făcliile. Dealtfel, acestea erau mai rare, numai prin fața restaurantelor, ar fi fost păcat să pună mai multe, mișcarea și zgomotul le omorau poezia. Nimeni n-avea timp să se uite la ele, în afară de mine, care le priveam cu un fel de complicitate, închipuindu-mi că au să simtă cît mă bucur. Poate farmecul acestei lumi tropicale suferise o scădere, dar parfumul ei continua să existe, îl simțeam mai puternic decît gazele arse din eșapamentele automobilelor. Știam că va fi deajuns să mă întorc la strada mea misterioasă, ca tot ce mă întîmpinase acolo să reînvie.

Avînd această siguranță, nu m-am dat în lături să intru prin magazine, amestecîndu-mă cu mulțimea. Sînt multe neamuri de oameni în Hawaii, japonezii predomină, ei, împreună cu chinezii și filipinezii depășind cu mult numărul albilor, și mai ales pe-al americanilor. Cît despre populația locului, hawaiieni de veche origine polineziană, este reprezentată astăzi de abia unsprezece mii de suflete ; în secolul celălalt erau peste o sută de mii, care s-au amestecat cu alte rase. Totuși Hawaii continuă să existe, cu atmosferă de altădată, prea frumoasă și prea puternică să se piardă. Poate între oamenii care pun făclii pe ziduri nu mai este nici un hawaiian de rasă pură, dar nimeni nu renunță la ele, ci le lasă aprinse ziua și noaptea.

Am băgat repede de seamă mulţimea de triciclete pentru transportul turiştilor, ca nişte taximetre. Ele amintesc ricşa din China, decît că modernizată, nichelată, vopsită cu lustru, făcută să ia ochii. Le mînă tineri robuşti, blonzi, bine clădiţi, nişi unul şi unul, cu bluze subţiri şi cu şorturi care lasă să li se vadă musculatura. Acest vehicul economicos, cunoscut şi în unele ţări europene în timpul războiului, nu urmăreşte cruţarea benzinei, lipsa ei încă nu se simte acolo, ci presupun că vrea să facă parte din culoarea locală. Se numesc „pedcab", hai să zicem taximetru cu pedale. Clienţii nu lipsesc, străinii seduşi de folclorul exotic. M-au mirat acei tineri, cum pedalau din greu să-şi tîrască muşteriii, oameni corpolenţi de obicei, cei slabi se mai folosesc şi de picioare. Cine oare i-a ales vînjoşi şi chipeşi, şi cum au optat ei pentru asemenea meserie, cînd cu anatomia lor ar fi putut să fie vedete de fotbal sau să concureze la întrecerile olimpice ? Pînă ce am aflat că îndeletnicirea paralelă şi bineînţeles mult mai mănoasă a unora dintre ei este să ţină de urît văduvelor vesele, bogate şi veştejite, din care în Hawaii am văzut mai multe decît oriunde. Tinerii nu sînt toţi chiar atît de vrednici pe cît mi se păruse, circulă ce-i drept, nu pot totdeauna să refuze clienţii, dar cu mai multă plăcere aşteaptă pe la colţuri şi prin faţa hotelurilor. Cînd un domn gras şi-a apucat nevasta de cot, nu mai slabă decît el, o baborniţă slută, şi-a ajutat-o să se urce în ricşă, am văzut cum tînărul proprietar al vehiculului, rezemat de zid, cu torsul bombat, cu superbele lui braţe încrucişate nepăsător şi leneş, a înghiţit un nod cît pumnul şi s-a făcut negru la faţă.

Am intrat într-un supermarket, să iau suc de fructe, abia băusem jumătate de litru, şi iar mi-era sete. Între rafturi, un om în costum de baie zăcea într-o rînă, pe pardoseală, sub telefonul public, cu receptorul la ureche ; ceva îl doborîse în timpul conversaţiei, băutura sau drogurile, şi nimeni nu venea să-l ridice, sau măcar să-i ia receptorul din mînă şi să-l agaţe în furcă.

La toate colțurile erau tarabe cu fructe, ananas, banane, struguri, mere, prune și aromele lor explodate în noaptea caldă se uneau cu miresmele tropicale. Mă simțeam puțin beat de bucurie și de uimire, era mult mai mult decît îmi închipuisem. Mă îngîmfam degeaba, nu mai fusesem niciodată aici, în vreo viață anterioară ; le-aș fi ținut minte, nu se uită.

M-am întors pe strada cu făclii, goală și tainică ; umbrele palmierilor jucau pe ziduri, păreau fantome tăcute, nu-mi auzeam pașii, eram și eu o fantomă, jucată de flăcările galbene, legănată și amețită.

La chioșc am mai băut un pahar dublu cu suc de portocale ; lipsea cel de ananas, căruia i-aș fi dat preferință. Negustorul m-a recunoscut, începeam să fiu ca la mine acasă. Nu m-am îndurat să intru în cameră, am mers înainte, am ajuns la malul oceanului, de unde am privit înapoi, peste munți, primele constelații din emisfera sudică ; pînă la ecuator erau numai douăzeci și unu de grade. Pe această latitudine navigasem odată peste o sută de zile, între coasta Africii și Insulele Canare. Și cum îmi simțeam iarăși gura uscată, deși abia băusem suc de portocale, o jumătate de litru, mi-am amintit ce sete nemiloasă mă bîntuise atunci, în primele zile cînd coborîsem sub tropic. Fenomenul fiind natural, și neavînd de ce să mă sperie, m-am dus iar la chioșc, de unde am luat nu unul, ci trei pahare duble cu suc de portocale ; unul l-am băut în stradă, cu ochii la stele, două le-am dus în cameră, așa, ca să fie, socotind că mă potolisem.

În lift s-a urcat un tînăr în costum de baie ; curgea apa de pe el, abia ieșise din ocean și nu-i păsa că făcea baltă sub picioare. Nu aveam nici un drept să-l mustru, și n-aș fi avut nici dreptate ; cu toate ifosele mele, dovedeam că încă nu mă adaptasem. Pe-aici lumea umblă mai mult goală, iar eu eram îmbrăcat ca pe latitudinea noastră. Mi-aș fi lăsat măcar haina în cameră, dar fără ea nu aveam cum să disimulez punga atîrnată la subțioară. A doua zi mi-am pus avutul la seiful hotelului și am umblat cu cămașa în mînă.

Nu apucasem să intru în cameră, cînd m-a ajuns setea din urmă și-am mai băut jumătate de litru. Pînă să mă bag în pat, l-am băut și pe al doilea. Setea mi-a trecut abia la ziuă. Am observat, cu mirare, că nu mi-a revenit decît seara, cînd iarăși am înghițit lichide, multe și cu nesaț. Peste ziuă, în soare, nici măcar nu mi-am amintit că ele există. Așa se întîmplă și cu cămilele, beau cînd ajung la umbră, în oaze, și pe urmă nu mai simt nevoia de apă cît ține deșertul.

Știam de un poet brașovean, cunoscut în tinerețe, care auzisem că trăia la Honolulu, dar nu eram sigur, poate făceam o confuzie, în loc de Hawaii ar fi putut să fie Tahiti. Văzusem la o cunoștință versuri traduse de el și publicate, din poezia noastră, ceea ce dovedea un atașament neslăbit cu anii și cu depărtarea. Să fi știut că voi merge în Hawaii aș fi luat informații. Cine a citit poezia noastră din preajma războiului, îl cunoaște ; numele lui este Ștefan Baciu. L-am căutat în cartea de telefon, într-o doară și găsindu-l, n-am ezitat să-l chem, convins că mă ținea minte, deși îl cunoscusem pe fugă și trecuseră trei decenii și jumătate de cînd îl văzusem ultima dată. Așa cum bănuisem, s-a bucurat de venirea mea acolo, după ce mai întîi s-a mirat, parcă nevenindu-i să creadă. Din partea mea, am avut grijă să-i spun din capul locului că n-am să-l inoportunez în nici o privință, și după aceste introduceri a rămas să ne vedem a doua zi seara, peste zi el fiind blocat în casă, pentru dereticarea periodică, la care participă cu propriile lui brațe. Fac și eu asemenea treburi, cu bunăvoință, deci nu m-am mirat nici în cazul lui Ștefan Baciu, deși îl știam profesor la Universitate, funcție de prestigiu, nepotrivită, după opinia multora, cu îndeletnicirile menajere.

Deși așezat cu vederea la plajă, hotelul era modest pe lîngă altele, nu-i lipsea însă nimic ca să mă simt în civilizație, în afară de televizor, căruia nu aveam de ce să-i duc dorul. Și la ce mi-ar fi trebuit, cînd în față vedeam oceanul, pe fereastra mare cît un perete, și-i auzeam murmurul,

amestecat cu freamătul palmierilor, ale căror ramuri palmate se revărsau peste balcon, amintindu-mi tot timpul unde mă aflu.

●

Am trîndăvit în pat dimineața, nu de lene, ci de plăcere, nu vroiam să fiu auster cu mine, nu trebuia să-mi interzic bucuria și desfătarea, era un mijloc să găsesc ceva din înțelesul acestor locuri, despre care aflasem printr-un cîntec de havaiană. Îmi părea rău că nu scosesem încă o zi, ca să mi-o ofer în dar, să nu fac nimic cu ea decît s-o las să treacă, iar eu să stau la mijloc, fără nici o treabă, doar să simt cum se rotește pămîntul sub soare. Aș fi putut scoate acea zi, dacă aș fi știut, sau măcar aș fi bănuit cîtă pace avea să se nască în mine aici, unde venisem nu pentru altceva, decît să caut urmele unui îngrozitor episod al războiului. Tot ce era poezie în aceste insule pașnice și parfumate, înconjurate cu lanțuri de corali, unde știam că femeile își împodobesc nuditatea cu lanțuri de flori roz și albe, se pierduse odată cu atacul de la Pearl Harbor, la 7 decembrie 1941. Poate atunci n-am înțeles bine faptele, a trebuit să treacă anii oribili cît a ținut războiul Pacificului, dus cu o cruzime care mă înspăimîntă și astăzi și face să reînvie în mine o ură nestinsă, ori de cîte ori îmi aduc aminte. Abia după ce au căzut bombele atomice la Nagasaki și Hiroșima, atît de compătimite astăzi, atacul de la Pearl Harbor mi s-a arătat în lumina lui adevărată, ignobilă și perfidă.

S-au întîmplat dezastre mult mai mari în timpul războiului, chiar în Pacific, spre a nu aminti celelalte cîmpuri de luptă. Iar dacă este vorba de pierderi navale, cred că într-o singură bătălie din prima conflagrație mondială, cea a Iutlandei, de pildă, s-au scufundat mult mai multe nave decît la Pearl Harbor, deși pe vremea aceea, aviația, ca armă de distrugere, era inexistentă. Nefiind pus să scriu eu istoria, nu-s dator să-mi ascund patimile, de aceea sînt liber să spun

în anii de după război n-au micşorat deloc sentimentul de oroare şi ură născut în sufletul meu cînd bombardamentul avioanelor japoneze a făcut să înceteze cîntecul havaianei.

Celelalte păcate ale beligeranţilor să le judece alţii. Că atacul era prevăzut în America şi putea fi preîntîmpinat, nu ştiu. Ar fi posibil. Ştiu în schimb că fără Pearl Harbor americanii n-ar fi pornit războiul, cel puţin la data aceea, la fel cum nu l-au pornit în 1917, pînă ce un submarin german n-a torpilat transatlanticul Lusitania. E ciudat cum oamenii nu trag învăţătură din lecţiile cele mai clare : de două ori la rînd America a fost stîrnită dintr-o nesăbuinţă.

Am citit cărţi, am văzut filme ; ştiu în ce taină s-a pregătit atacul. Ce-ar păta mai tare, în conştiinţa mea, prestigiul Americii : că s-a făcut a nu şti, sau că n-a ştiut cu adevărat, a dormit de-a binelea ?

Existau neînţelegeri în Pacific, putea să iasă ceartă, însă tocmai în acel decembrie, o delegaţie japoneză se afla la Washington şi ducea tratative. Era miezul nopţii acolo, cînd a căzut prima bombă la Pearl Harbor. Poate delegaţii dormeau, poate benchetuiau cu partenerii, închinînd paharul pentru pace şi înţelegere. Oare să nu fi ştiut nimic reprezentanţii Japoniei ? Nu sînt eu cel chemat să afle. Destul că n-am uitat pînă astăzi.

Cu această pornire venisem în Hawaii, să-mi reîmprospătez sentimentele şi să-mi satisfac o curiozitate pe care, fiind vorba de fapte istorice, n-o socotesc reprobabilă ; toţi contemporanii ar trebui să vadă. Cum este imposibil să ajungă acolo în număr prea mare, vor afla de la mine ce simte un om din zilele noastre la patru decenii post factum.

Nu-mi închipuiam că în afară de această confruntare războinică, fiindcă un război continua în gîndul meu, oricît de rău m-ar judeca iubitorii de pace, voi găsi în Hawaii şi ceva din vechea bucurie imaginată dintr-un cîntec. Vedeam pe fereastră oceanul, de un alt albastru, atît de pal, că în unele locuri devenea la fel de alb ca spuma valurilor. Nu erau

valuri mari și nici n-am avut norocul să crească zilele celelalte, ca să văd în toată desfășurarea lui acrobatică jocul omului cu oceanul, numit surfing, alunecarea amețitoare într-un fund de vale și saltul aproape aerian pînă la creastă, neavînd alt suport decît o simplă planșă, cîndva de lemn, astăzi mult mai ușoară, confecționată din fibre de sticlă. Dar tot m-am ales cu ceva, o demonstrație la scară redusă, copii care se exersau profitînd de blîndețea oceanului. N-a fost greu să măresc imaginea în închipuire, așa că pentru mine experiența se poate socoti întregită, decît că nu voi îndrăzni s-o spun altora, dînd-o drept autentică.

Pînă în portul de unde plecau vapoarele la Pearl Harbor aveam de mers vreo trei kilometri, am luat autobuzul, fiindcă oprise în stație cînd treceam pe acolo și crezînd că voi fi în mare cîștig dacă voi ajunge cu douăzeci de minute mai devreme. Îmi ieșise din minte că minutele cîștigate așa însemnau timp pierdut în realitate ; dacă înțelegi ceva, în schimb nu simți mai nimic din ceea ce trece repede pe alături. La prima intersecție am coborît, printr-o inspirație norocoasă. Ajunsesem într-un bulevard fără case, numai cu palmieri și vegetație tropicală, numit Ala Moana. Acest nume, da, îl pronunț cu plăcere, am simțit în el muzica hawaiiană și l-aș repeta întruna, ca pe un cîntec de bucurie, dacă n-ar trebui să las loc și altor nume. Însă îl mai pot spune o dată, mergeam pe bulevardul Ala Moana, cu cămașa în mînă, drept spre malul oceanului, unde se vedeau coralii și copiii făcînd surfing. Mă bucuram pînă în adîncul ființei, și cred că bucuroase erau și tălpile picioarelor mele, să meargă pe asfaltul unui bulevard cu numirea atît de frumoasă. Curînd am părăsit bulevardul, am intrat într-un parc întins de-a lungul oceanului, nu mai lat decît o autostradă, încît nu împiedica vederea spre plajă. Și dacă lăsasem bulevardul nu săvîrșeam o trădare, deoarece parcul se numea tot Ala Moana. Plaja era mult mai lată decît văzusem vreuna, cu nisipul curat, cu lume puțină, și mi-a părut rău, mi-a fost

Mirat ciudă pe mine că nu aveam puterea să renunț la un plan mai degrabă penibil, drumul la Pearl Harbor, ca în schimb să stau la soare, cu ochii închiși, visînd o omenire mai fericită.

Ajunsesem tîrziu, un vapor plecase la nouă, altul pleca la unu și jumătate. Aveam de așteptat cîteva ceasuri, dar tot nu m-am dus la plajă, ci mi s-a părut mai important să cunosc orașul. Această grijă, de a căuta, de a nu lăsa nimic să treacă prin spate, ca și cînd toate merită să fie văzute, mă urmărește ca o pedeapsă. Și într-adevăr, multe, după ce le-am văzut, se dovedesc fără interes și fără importanță; atunci mă străduiesc să le uit repede. Dar dacă nu mă uitam la ele, de unde să fi știut că nu merită ?

Lăsasem mult în urmă cartierul turistic de unde porniseem și-al cărui nume mă feresc să-l spun încă o dată. Numai bulevardul Ala Moana venea după mine, l-am traversat ca să intru în cartierul administrativ și de afaceri, cu clădiri guvernamentale, bănci și birouri. Era și aici un mic Manhattan, m-am plictisit de cîte ori am făcut aceeași comparație, n-aș mai plictisi și pe alții, dar degeaba aș căuta altceva, nimic nu se potrivește mai bine.

Am uitat un timp grija importantă a zilei, slavă Domnului, știu și eu să mă bucur, am mers cu plăcere pe străzi curate și elegante, fiecare cu ceva inedit, chiar dacă le crezi asemeni, cu o caracteristică locală, fie ea numai o vitrină, sau mai puțin, o jachetă pusă puțin șui pe un manechin cu chip de mulatră, sau o sanda croită lasciv, în culori excitante, că ți-o și închipui pe un picior ars de soare, fierbinte și puțin beat de aerul tropicelor.

În fața unui building administrativ am văzut două plăsmuiri plastice de genul pe care l-am numit odată „dinamic", fiindcă nu se dezvăluie decît dacă sînt puse în mișcare. Văzusem așa ceva la Muzeul de artă modernă de la Berlin, compozițiile își schimbau poziția în spațiu cu ajutorul unui motoraș electric, invizibil, după ce vizitatorul apăsa pe butonul de pornire. La Muzeul Guggenheim, de la New York, pe care

l-am lăsat pentru la urmă, era o expoziţie de sculptură dinamică, spre a-i păstra denumirea, de vreme ce nu s-a găsit alta. Sculptură e prea mult spus, erau compoziţii mai degrabă tehnice, îmbinări de volume şi linii, forme geometrice, frumoase cum este însăşi geometria în starea ei pură, cu articulaţii sensibile, executate cu o precizie plină de fineţe. Aceste corpuri, de obicei prelungi, cu forme aeriene, ca săgeţile, stăteau într-un echilibru relativ, pe articulaţiile amintite şi începeau să se mişte la cea mai uşoară adiere de aer, provocată fie şi prin trecerea vizitatorilor. Le-am privit intrigat de tehnică, dar şi cu plăcere, fiindcă mişcarea dădea cu adevărat efecte plastice, uşor de transformat în naraţiuni infinite. N-am să spun că nu poate fi şi aceasta o artă, numai că o socotesc perisabilă. Lumea se va plictisi de ele, vor apărea alte invenţii, să ne epateze. Şi chiar de n-ar fi aşa, după un timp vor înţepeni, le vor rugini articulaţiile şi dacă va înceta mişcarea, ce va rămîne ?

Grupurile din faţa buildingului, de proporţii mărite, că n-ar fi încăput într-o sală de expoziţie, reprezentau un fel de patrulatere, din profile de oţel inoxidabil, care se roteau după bătaia vîntului şi îşi schimbau forma, desenînd în aer romburi şi dreptunghiuri variabile. Am admirat nu arta pe care aceste lucruri puteau să o reprezinte, ci libertatea de spirit a primarului, sau guvernatorului, cel ce dăduse banii şi îngăduise ca ele să fie montate în faţa unui imobil al statului. Căci contribuabilul e în drept să întrebe, cum ar întreba şi contribuabilul nostru în faţa unei lucrări asemenea : „Ce sînt astea, domnule ? !“

În insula Oahu, unde mă aflam, una din cele mai mici ale arhipelagului, trăiesc cam treizeci şi trei de oameni pe kilometrul pătrat, ceea ce reprezintă o densitate mare pe lîngă alte state. Totuşi, nici aici nu domneşte spiritul european al economiei de spaţiu, unde parcurile şi pieţele monumentale reprezintă un lux în bugetul primăriilor ; aşa m-am gîndit la Vila Borgheze, de la Roma, sau în Hyde Park de la Londra,

ca să nu mai dau alte exemple. Sînt sigur că bancherilor le stau pe suflet asemenea monumente ale naturii şi mult le-ar plăcea să le parceleze.

La Honolulu, spaţiile libere par picate de sus, ca un dar al cerului, nemăsurate şi neîngrădite ; deşi întreţinute cu grijă, nu par să aparţină unei administraţii, ci naturii independente. Pe o pajişte întinsă care ar fi marcat marginea oraşului dacă dincolo de ea n-ar fi fost alte case, am văzut un monument, aici se spune memorial, un scuar de piatră, cu o flacără nestinsă, închinat bărbaţilor şi femeilor din Hawaii, cîţi au luptat în armata Statelor Unite, nu doar morţilor, ci şi celor rămaşi în viaţă, aşa se subînţelege. N-am mai întîlnit astfel de gratitudine ; socotesc că-i un act de dreptate, fapta care se cuvine preamărită, şi răsplătită, este participarea la luptă, acceptarea riscului ; moartea rămîne numai o circumstanţă.

Arhitectura oraşului mi s-a părut puţin altfel decît ceea ce văzusem mai înainte, între New York şi Los Angeles. Am spus că există şi aici un Manhattan, este un stil al Americii, ca să nu-l socotesc doar o ambiţie ; construcţiile însă au o caracteristică locală, mai mult simţită decît vizibilă, o inspiraţie hawaiiană. Am încercat să compar Honolulu cu Las Palmas, pornind de la latitudine, aproape aceeaşi, şi am găsit o asemănare vagă, poate doar născocită ; încolo, pînă şi lumina e altfel, şi culoarea oceanului, mai frumoasă în Atlantic, dar mai rece. Apoi Pacificul e mult mai populat, cu puzderia lui de insule care i-au dat numele uitat astăzi, Oceania, ca unui continent plutitor, ancorat între două continente stabile. Oceanul Atlantic este un hău ; Pacificul, o lume, cu oameni frumoşi, cu flori şi plante înmiresmate.

Revenind cu comparaţia la cele două oraşe, Honolulu se deosebeşte prin bogăţie. Pe lîngă el, Las Palmas pare ruda săracă şi amărîtă ; el a urmat soarta Spaniei, care a trăit cam pe sponci, chiar în vestitul secol de aur.

Dar în ce constă bogăţia insulelor Hawaii ? Nu ştiu ce cheltuieşte acolo Ministerul Tezaurului Public din flancul

Casei Albe, pus aşa parcă spre a fi primul sub controlul Preşedintelui. Ce investeşte şi cît recuperează din investiţii ? Bogăţia locală o constituie agricultura, de fapt trestia de zahăr, în plantaţii înşirate pe malul oceanului, o sută de mii de hectare. Apoi industrializarea ei, fabricarea zahărului, un milion de tone. În interiorul insulelor, pe platouri, se cultivă ananasul, într-o abundenţă atît de mare, că oamenii abia izbutesc să adune fructele şi să le transporte. Le-am văzut rostogolite în drum, strivite de camioane. Nu-i o risipă, ci o fatalitate ; şi apoi, este de unde ! O uzină, lîngă Honolulu, fabrică suc de ananas, trei sferturi din producţia mondială. Greu am găsit o cutie, la un bar, unde, dacă am cerut, m-au privit cu mirare. Credeam că este vorba de o distribuţie proastă, nu-mi lipsesc exemplele în ţările noastre, europene. Nu mă gîndisem că poate lumea e sătulă şi nu-l mai vrea, dacă începe cu el din leagăn, îndată după laptele mamei.

E destulă bogăţie ca să nu mai pomenesc alte resurse, mai mărunte, culturile de banane, orez, cafea, tutun, sau creşterea vitelor. Subsolul cuprinde şi el importante rezerve de bauxită. Bunăstarea generată de toate acestea a făcut ca oamenii să trăiască în înţelegere, şi amestecul de rase n-a dat naştere la nici un fel de conflicte.

O altă sursă de venituri demnă să fie luată în seamă este turismul, n-a trebuit să-mi dea nimeni cifre ca să mă convingă, am văzut cu ochii mei hotelurile şi lumea venită cu avioanele, atît de multe, că, în unele ore şi zile, fac coadă să aterizeze. Şi nu lume ca mine, cu o valijoară în mînă, ci din cei care duc după ei cufere, şi vrafuri de costume în huse, plus ce au pe degete, la gît sau în lobul urechii, aur şi diamante.

În Honolulu sînt şaptezeci şi cinci de mii de camere la hoteluri ; n-am scăpat cu totul de cifre, şi poate ele mă vor scuti de cuvinte.

Printre bogăţii, mi-au fost citate apoi marina şi armata. E puţin straniu, acestea consumă fără să producă, ştiu şi copiii.

Dar hai să nu mă fac că nu pot înțelege ; marina și armata, cu bazele lor din insule, înghit sume probabil imense din fondurile federale, și o bună parte din bani, aruncați pe piață, se adaugă la bogăția acestui al cincizecilea stat al Americii.

N-am ce spune despre drumul pe ocean, pînă la Pearl Harbor, vreo zece mile, decît că am trecut pe lîngă lanțurile de corali și le-am văzut de aproape, apoi am luat în lung aeroportul, cu principala lui pistă construită pe apă, că părea un portavion gigantic ; unul de mărimea aceasta să fi scufundat japonezii, da, ar fi fost o ispravă !

28

Nu voi povesti bătălia, cine n-a aflat-o pînă acum, înseamnă că n-a avut nevoie. Nu silesc pe nimeni să-și schimbe firea și să judece lumea ca mine. Vaporul s-a apropiat de port pe direcția de atac a avioanelor japoneze. Era, într-un fel, o reconstituire, însoțită de un comentariu sobru redat de pe bandă magnetică ; peste cuvinte se suprapuneau sugestiv vuietul motoarelor, răpăitul mitralierelor, exploziile bombelor și uneori, într-un fundal de jale, țipetele răniților. Un asemenea montaj m-ar fi indispus dacă judecam cu indiferență, dar n-am ascuns că veneam aici încă stăpînit de revoltă, după aproape patru decenii, încît m-am lăsat prins de vaierul bătăliei, și am trăit-o aievea, în ascunsul conștiinței mele.

Pe vapor nu era nici un japonez, m-am uitat cu atenție. Mi s-a spus că la 7 decembrie, ziua aniversării, nimeni din ei nu se arată în public.

Să judecăm puțin faptele. Americanii își fac astăzi scrupule că odată cu începutul războiului au internat în lagăre populația de origine japoneză, deși erau cetățeni ai Statelor

Unite. Dar ce să fi făcut ? Să fi aşteptat lovituri pe la spate ? Sîngele apă nu se face, e o lege şi nu chiar condamnabilă. Loialitatea are limite ascunse în suflet. Generalii lui Frantz Josef nu i-au trimis pe românii din armata austro-ungară pe fronturile noastre. Acei dintre nemţi care au luptat împotriva Germaniei, în cele două războaie, n-au fost porniţi împotriva poporului, înrudirea de sînge nu se stinge niciodată, ci i-a mînat ura împotriva lui Wilhelm şi a lui Hitler. Japonezii din America nu-l urau pe Mikadou, cum nu-l urăsc nici astăzi, socotindu-l fiul cerului, mai presus de judecata omenească. Putea loialitatea lor faţă de Statele Unite să învingă sentimentul dinastic, moştenire milenară imperisabilă ? Cel în primejdie e dator să se apere.

Îmi aduc aminte de o întîmplare petrecută în primul război mondial, cînd un aviator britanic a picat cu avionul în mîinile nemţilor. Pe atunci romantismul războiului nu pierise cu totul, se mai respectau unele legi de onoare, ca în dueluri. Iar întîmplarea pe care voi povesti-o, cum nu ştiu ca una de acelaşi fel să fi fost mai frumoasă, face din amîndoi adversarii cavaleri fără pată. Prizonierul a fost dus la un castel din Germania, transformat în lagăr, pentru ofiţerii britanici, şi acolo i s-a dat voie să umble în libertate, după ce i s-a cerut cuvîntul de onoare că nu va încerca să fugă. După ce a îndurat un timp această captivitate roză în aparenţă, prizonierul s-a prezentat la comandantul lagărului şi i-a cerut să-l dezlege de cuvîntul dat, deoarece are de gînd să evadeze.

S-ar fi dus vreun japonez din Honolulu la comandantul armatei, să-i spună : „Domnule, vă rog să mă internaţi în lagăr, deoarece am de gînd să raportez la Tokio cum merge treaba cu reparaţia navelor avariate în Pearl Harbor ?“

La atac a luat parte şi un grup de submarine în miniatură, vreo zece, cu un echipaj de cîte doi oameni, menite să se sacrifice ; metoda, bine cunoscută, cred că nu s-a practicat niciodată şi nicăieri ca în armata japoneză ; e tipic. Cînd zborul omului în Lună devenise posibil, dar nu şi întoarcerea,

s-a vorbit despre un echipaj care să rămînă acolo, cu bună știință, acceptînd să se sinucidă după ce transmitea știrile și îndeplinea misiunea. Nu s-a mers pînă la a se căuta voluntari, toată lumea a protestat, într-un singur strigăt. Înțeleg, aș fi strigat eu însumi dacă mi se cerea părerea, deși în acel timp mureau milioane de oameni, unii în accidente, alții de foame, de deznădejde, sau în războaie locale, care cînd încetează într-o parte a lumii izbucnesc în alta.

M-am gîndit că dacă situația cu zborul în Lună se crea în Japonia, nimeni n-ar mai fi apucat să strige împotrivă, căci echipajul de sacrificiu ar fi decolat fără să aștepte aprobarea lumii.

Din echipajele submarinelor a supraviețuit unul, alcătuit din cei doi tineri care, negăsind intrarea în port și-au eșuat vasul pe o plajă învecinată și s-au predat teferi, în loc să-și facă harakiri, după tradiție. Sau poate n-a fost o nereușită, ci s-au sustras cu intenție. Nu știu cum le-a fost judecată fapta în Japonia, cum sînt tratați ei astăzi, sau, dacă au murit, ce amintire li se păstrează. Că a fost lașitate, că a fost trădare, actul lor, pe care nu pot să-l aprob din toată inima, de vreme ce exista consimțirea și jurămîntul, mi se pare totuși că înseamnă întoarcerea la străvechi sentimente umane. Japonia să nu se supere pe mine că gîndesc așa, căci de la o asemenea idee va veni fericirea ei mîine, dacă va dori s-o aibă.

Era o zi albastră, cu soare fierbinte, nu adia vîntul, nu-mi simțeam pielea arsă, pe coastele de deasupra portului orașul își dormea somnul de sîmbătă. Atacul picase într-o duminică dimineața, cînd lumea se pregătea să meargă la liturghie. Toate agresiunile în vremea aceea s-au comis în timpul week-endului, se știe, nu-i nevoie să le enumăr. Peste noapte fusese petrecere la cazinoul ofițerilor, și nu doar acolo. Garnizoana abia se trezise ; pînă să riposteze, portul era învăluit în fumul exploziilor. Au murit mii de oameni, mulți s-au

înecat odată cu navele scufundate, alții au ars de vii în calele înroșite de flăcări.

Acum plutea în aer o liniște ca pe lumea cealaltă. Intrarea în port a fost lungă, pe o gîtuitură unde niciodată n-ar fi putut să pătrundă o flotă inamică. Atacul s-a dus prin aer ; nu-mi amintesc ce s-a întîmplat cu submarinele, dacă li s-a găsit urma. Cei doi supraviețuitori au povestit cum li s-a făcut învestitura pentru sacrificiu, s-au îmbăiat, și-au pus haine curate, apoi s-au rugat strămoșilor să-i însoțească. E omenește ?

Cînd am dat în bazinul portului s-a ivit insula Ford, în flancul căreia se scufundase nava Utah ; locul e însemnat cu o baliză albă, ca să nu se uite ; pe hartă e un pătrățel roșu. Ruine și epave n-au rămas ; numai memoriale. Eram în vestul insulei, am ocolit-o pe la nord, mergînd încet, ca la procesiune, în sunetele surde ale marșului funebru. Pe țărmul de răsărit, o linie de balize arată locurile unde s-au scufundat Nevada, Tennessee și West Virginia. Între ele, un monument alb este ridicat pe apă în memoria navei Arizona, exact în locul unde stătuse ea la ancoră. N-am înțeles ce reprezenta ca arhitectură monumentul, semăna cu o cazemată, și să nu fi fost alb, mi s-ar fi părut cam sinistru, în pofida liniștii din jur și a luminii albastre. Am stat acolo cîteva minute ; toată lumea a înțeles și a păstrat tăcerea. În atmosfera de reculegere s-a auzit imnul Statelor Unite, și comandantul vaporului a aruncat în apa limpede o cunună de flori roze. Atunci am simțit că nimeni n-are să uite pînă n-om muri toți care am fost martori, și poate multă vreme după aceea. Să nu ne amăgim, și să nu ne prefacem ; unele fapte nu se iartă.

Cununa de flori în insulele polineziene este un semn al prieteniei ; cînd primii navigatori au coborît pe țărmuri, femeile le-au pus cununi de flori în jurul grumazului. Cînd au plecat, navigatorii au aruncat cununi de flori în apă, ca să se întoarcă. Moartea lui Cook a fost o neînțelegere.

M-am uitat îndelung la cununa de flori rămasă în urma vaporului, dar simbolul ei era altul şi m-am temut că neînţelegerile pot să se repete.

Fiindcă ne-am întors cu zece minute mai devreme, comandantul a făcut un rondou larg pe după recife, şi n-a acostat decît la ora fixată.

Deşi trist, mă simţeam împăcat cu mine şi eram mai liniştit ca de dimineaţă. M-am descălţat, mi-am sumes pantalonii pînă deasupra genunchilor şi am mers cu picioarele prin apă, tot lungul plajei şi parcului Ala Moana. În oraş, pe o stradă necirculată, am întîlnit doi tineri, un băiat şi o fată, parcă frate şi soră, frumoşi, sănătoşi, clădiţi bine, amîndoi blonzi şi auriţi de soare. N-aveau pe ei decît şort şi bluză, şi veneau parcă plutind, pe patine cu roţi fără zgomot. Purtau genunchere groase, ca să se apere într-o cădere, aşa se obişnuieşte, dar cum mergeau în zizaguri lungi, ritmate în trei timpi, ca valsul, şi cum parcă nu păstrau nici o atingere cu pămîntul, ştiam că niciodată n-ar putea să cadă ; pentru ei asfaltul era o inexistenţă. Deşi genuncherele ar fi putut să strice, anatomia lor decurgea linie din linie, nesuferind nici o stîlcire, superbă şi nepieritoare. M-am uitat după ei cu o bucurie melancolică, mi-am concentrat gîndul asupra lor, invocînd soarta să-i apere, să rămînă frumoşi toată viaţa, şi niciodată să nu-şi devină indiferenţi unul altuia.

Nu vroiam să-i uit, de aceea m-am făcut că nu le văd pe cucoanele în ped-caburi.

La ora şase fără cîteva minute, eram în cameră, mi-a telefonat Ştefan Baciu, din holul hotelului. Am coborît, mă aştepta, ne-am recunoscut fiindcă în afară de noi nu mai era nimeni pe aproape. Altfel ce mai rămîne dintr-o fizionomie omenească, după aproape patruzeci de ani, decît presupuneri ? Nu, eu nu-l recunoşteam, şi el nu mă putea recunoaşte. Dar ne-am amintit tinereţea, cînd fiecare din noi eram o speranţă.

Judecînd după cum îl ştiusem şi după cum îl revedeam astăzi, nimic în portretul lui nu arăta vreo înclinare spre aventură, în afară de ceea ce răstoarnă şi răscoleşte în sufletul unui om acea altă formă a aventurii, poezia. Totuşi, viaţa lui, după ce nu-i mai ştiusem de urmă, a fost foarte aventuroasă, şi este încă. Un număr de ani a lucrat ca ziarist, în America de Sud, într-o ţară şi-n alta ; dacă fac o greşeală, o socotesc fără importanţă ; nu m-a interesat să-i reţin biografia, ci să-i determin liniile vieţii. O fotografie cu zîmbete cordiale îl arată în tovărăşia apropiată a lui Fidel Castro, înainte de revoluţia din Cuba. Nu l-am întrebat de ce optase pentru insulele Hawaii. Acum era profesor de limbi hispanice la universitatea din Honolulu. În ţară studiase dreptul. Limba spaniolă o învăţase în America Latină. Are de gînd să plece în altă parte ? Nu, rămîne la Honolulu. Nu l-am întrebat mai multe ; acolo este mormîntul soţiei lui, moartă de puţină vreme ; simt că nu poate s-o uite.

Dar am fost veseli, am mîncat împreună, într-un restaurant fără băuturi alcoolice, am băut apă cu gheaţă. Ne-am plimbat pe străzi pe sub făcliile aprinse, în parfumul nopţii tropicale, ameţită de voluptate. Am stat pe terasa unui bar şi am băut un litru de sucuri, fără să-mi potolesc setea. Un om răpănos, cu o fizionomie slavă, descins parcă din Dostoievski, scormonea într-o ladă de gunoaie ; mai văzusem unul făcînd la fel, la San Francisco, şi poate încă vreo doi nu mai ştiu unde. Nu scormonea degeaba, multă mîncare se aruncă, avea dreptate domnul Andrica. În cîteva minute, scormonitorul şi-a umplut traista. „Spune-mi, există aici oameni care într-adevăr n-au ce să mănînce ?“ „Doar dacă sînt minaţi de un viciu, sau dacă nu vor să muncească, o altă formă a viciului. Altminteri, oricînd pot să pună mîna, să descarce un camion, să care baloturi, să mături o magazie, să spele geamuri. O muncă necalificată se plăteşte cu trei dolari ora, şi dacă un om se osteneşte măcar două ore, îşi poate cumpăra mîncare pe toată săptămîna“. Nu mi-a spus

oameni altfel, deşi cred că undeva există o mizerie, e în firea lucrurilor, printr-un paradox al vieţii, căci altminteri toţi oamenii ar trebui să fie egali în fericire.

Ne-am continuat convorbirea în cameră, cu fereastra deschisă asupra oceanului, a cărui vecinătate continua să mă tulbure, şi poate mai mult decît în prima seară ; simţeam că am să fiu trist la plecare. Am împărţit o sticlă de vin pe din două şi am stat aşa pînă la miezul nopţii.

Şi aici era o Biblie, lîngă cartea de telefon de pe noptieră.

Ziua următoare, prietenul meu a venit cu un tînăr, fost student al lui, acum profesor la un colegiu, şi m-au dus cu maşina în insulă. Deşi duminică, aveau libere numai cîteva ore, şi unul şi altul trebuia să-şi revadă cursurile pe a doua zi. Dacă tot îmi stăteau la dispoziţie, i-am rugat ca mai întîi şi mai întîi să mă ducă la Pearl City, ca să văd teatrul de luptă şi din partea oraşului ; fusese şi acolo mult zbucium. Nu m-au înţeles : „Pearl City e un fel de Chitila, nu merită o vizită". „Ba da, ba da !" am spus pe gînduri. Ştiam de o casă, unde locuia unul din comandanţii flotei ; poate aş fi identificat-o şi-aş fi vrut să merg pe drumul lui, cum s-a năpustit la vale, îmbrăcat numai pe jumătate. Alături era un părculeţ, un tînăr ofiţer stătuse cu o fată acolo, ghemuiţi pe o bancă, după ce se terminase petrecerea de sîmbăta seara. Ce mult aş fi vrut să văd banca !

Dacă am insistat m-au dus, dar în goană, pe autostrada de deasupra oraşului. Ne-am oprit într-un loc, pe o înălţime, de unde se vedea portul. Nu puteam să identific nimic, nu aveam nici măcar sentimentul că mă aflam într-un loc istoric, unde vroisem să vin cu toată ardoarea. Mă simţeam stupid şi îmi dădeam seama că nici însoţitorii mei nu mă vedeau altfel. Tristeţea a venit peste mine înaintea plecării ; nimic nu mi-a mai priit în ziua aceea.

M-au dus apoi prin locuri frumoase, prin munţi, pînă în partea de nord a insulei, unde oceanul se vedea ca într-un fund de prăpastie şi era mai albastru. Acolo s-au dat lupte

în istoria aborigenilor, dar n-am vrut să le aflu, venisem pentru altă luptă. În acel loc am aflat că vin sinucigașii și se aruncă în prăpastie. Sînt și alte locuri nefaste, podul Brooklyn, sau Turnul Eiffel. Exercită ele o vrajă ?

Bătea un vînt rece, alizeul de nord, eram în inima lui, dar n-aveam de ridicat nici o pînză. Priveliștea, împădurită, se rotea între două istmuri cu o mișcare grandioasă, și ea mi-a adus încă o nemulțumire, m-a făcut să mă simt mic în fața celor care vroiseră să mi-o arate, iar eu îi tîrîsem într-un loc fără nici o frumusețe. De aceea n-am mai protestat cînd m-au dus să văd cimitirul. Numele lui întreg este Cimitirul Național Memorial al Pacificului. Ocupă o suprafață de mai multe hectare în gura unui vulcan, care după ce s-a stins s-a umplut cu pămînt adus de vînt, în milenii, încît astăzi se vede ca o cîmpie calmă, prea puțin adîncită, semănînd cu o farfurie întinsă. De jur-împrejur sînt creste împădurite ; dacă te referi și la ele, atunci locul seamănă cu o farfurie adîncă. Am aflat că sînt înmormîntați acolo douăzeci și două de mii de americani, bărbați și femei, morți în serviciul patriei. Mi-e greu să-mi explic cum s-a ajuns la o cifră atît de rotundă. În cimitirul soldaților germani de la Monte Casino erau douăzeci de mii doi ; așa mai înțeleg, atîți s-au găsit, atîți s-au băgat în groapă, doar nu era să lase doi pe afară, ca să rotunjească socoteala ! Ca și în Cimitirul Arlington, unde-i înmormîntat președintele Kennedy, atmosfera e sobră, singura strălucire o dă soarele, răsfrînt în pietrele albe, mici lespezi puse în iarbă, ca să marcheze mormintele. În clădirea memorială, bătălia Pacificului este evocată în scheme murale, cam scolastice, care n-au izbutit să mă emoționeze ; sau poate îmi epuizasem emoția la Pearl Harbor. Și nici execuția nu putea să mă satisfacă, prea lucioasă și prea colorată, un fel de mozaic, care părea mai degrabă sticlă pisată. Ce mult mi-ar fi plăcut să fi fost numai vulcanul, cu puzderia de lespezi albe !

Am găsit multă lume acolo, turiști veniți cu autocarele, și printre ei m-a surprins marele număr al japonezilor. Toți se fotografiau sau se filmau cu aparate de producție națională; le cunoaștem, pretutindeni li se face reclamă. Nu socotesc a fi săvîrșit o blestemăție dacă m-am gîndit ce-ar fi fost ca vulcanul, stins din alte ere, să intre deodată în activitate, amestecînd viii cu morții și aruncîndu-i pînă la ceruri ?! În starea mea de spirit mi-ar fi prins bine. Ca la nici unul din cataclismele cunoscute, ar fi abundat fotografiile.

Despre universitate n-am ce spune, decît că există, pentru o populație destul de restrînsă, care e departe de-a atinge milionul. Ce m-a mirat, în clădirile noi și moderne, o sală de seminarii, ca o cămăruță, unde nu puteau să stea în voie mai mult de șase-șapte oameni, n-avea ferestre, fiind departe de orice fațadă, chiar de o curte interioară. Să fi fost o neîndemînare a arhitectului, sau un experiment pedadogic ? Dacă n-ai cum să te uiți afară, atenția crește ; nu mă îndolesc, dar cred că nu dă roade.

Prietenul meu m-a dus să-i văd casa, pe un povîrniș, o vilă cu două nivele, enormă pentru un om singur. Accesul, din stradă, e pe la etajul de deasupra ; jos se vede ca în palmă cartierul turistic. În afară de dușumele și de o terasă, de jur-împrejur nu-i nici cea mai mică suprafață plană ; ce scapi din mînă se duce la vale. Asemenea topografii îmi dau o stare de instabilitate, îmi tot vine să mă țin de ceva, ca să nu alunec. Văzînd interioarele, cu multe unghere, cu două dormitoare, cu două băi și alte prisosuri, m-am gîndit că însăși casa aceasta, inutil de mare și totodată pustie, era o aventură. „De ce nu te muți ?“ A clătinat din cap, fără cuvinte, și am înțeles că întrebarea fusese inoportună ; acolo sînt amintirile. Dar aceasta este aventura cea mai mare, a sta să le păzești pînă în ultima zi a vieții !

De Anul Nou, cînd începeam să scriu cartea, Ștefan Baciu mi-a trimis din Hawaii, pe o foaie litografiată, cu

desene naive, o colindă făcută de el, o poezie plină de nostalgia tinereţii lui şi a locurilor pe unde şi-a trăit-o. Viaţa noastră se bizuie numai pe ceea ce nu se uită.

După ce am rămas singur, am mers pe plajă, în faţa hotelului, n-am vrut să pierd timpul cu drumul pînă la Ala Moana, şi nu mi-a priit, fiindcă era înghesuială. Apoi, oricît m-a ars soarele într-o viaţă, cum mă arsese şi-n vara abia trecută, aveam pielea puţin înroşită, din ajun, cînd mersesem fără cămaşă, uitînd că sub tropice razele solare sînt primejdioase. N-aveam nici linişte, nu-mi era mintea la plajă, aşa că am stat numai vreo jumătate de oră, simbolic, pe urmă am intrat în apă, tot simbolic, am înotat cîteva minute, concentrîndu-mă asupra senzaţiilor, căutînd deosebiri, gîndindu-mă că în aceste clipe partea cealaltă a pămîntului zăcea în noapte şi Marea Neagră, în octombrie, nu putea fi decît foarte rece. Dacă ar fi avut temperatura mea corporală, apa oceanului ar fi fost insuportabil de caldă, şi totuşi nu simţeam nici o diferenţă, se făcuse o egalizare, ba chiar o contopire a elementelor noastre, şi aceasta mi s-a părut că ar putea fi taina botezului, practicată de două mii de ani şi rămasă necunoscută.

Aici sărbătoarea s-a terminat, iar eu am fost şi mai trist, ca după toate serbările.

29

Am plecat a doua zi dimineaţa. De acum înainte, în afara drumului de la Miami la New York, aveam să merg numai spre răsărit, mereu aveam să dau ceasul înainte, mereu aveam să-mi micşorez zilele.

La aeroport am ajuns devreme, am aşteptat fără să mă plictisesc, e un spectacol să priveşti oamenii, să te gîndeşti ce-or avea în minte. Pretutindeni se vindeau flori, cununi hawaiiene ; n-am văzut nici o fată, să le pună de gîtul bărbaţilor. Atunci a năvălit compania de văduve, femei trecute şi slute, cocoşate, strîmbe, lătrînd răguşit ca nişte căţele bătrîne. Dar aveau flori în păr, şi erau vopsite. Mi s-au părut atît de indecente, încît am simţit nevoia să devin indecent eu însumi, gîndindu-mă la plimbarea lor cu „ped-cabul". Aş fi vrut să aflu cît le plăcuse ; păreau mulţumite.

În avion, acelaşi Boeing pentru cinci sute de oameni, nu mai aveam loc la fereastră ; parcă simţindu-mi regretul, o cucoană japoneză mi-a cedat locul ei, şi i-am mulţumit cu recunoştinţă.

Am privit numai din cînd în cînd şi cu un singur ochi filmul oferit de Pan Am, ceva cu animale animate, foarte bine construite, că par vii, cu mişcări naturale. Nu ştiu cum sînt conduse, nu se vede trucajul, aş crede că au un creier electronic şi execută un program imprimat pe bandă. Grupul lor e foarte popular în America, apar şi la televiziune, uneori colaborează cu oamenii vii, cîntă, conversează, fac tot felul de giumbuşlucuri. Cine le-a creat cred că s-a umplut de parale. Îmi rămîne mai bine, fiindcă are de obicei roluri importante, un broscoi verde, gălăgios şi dinamic. Dar personajul cel mai simpatic este Miss Piggy, o purcică drăgălaşă, umanizată, cu părul blond, cu fundă, cu faţa trandafirie, şi în genul ei chiar frumoasă ; sînt sigur că multe fete şi cucoane ar face schimb cu ea, dacă ar fi posibil ; apoi n-ar avea de ce să regrete.

Deşi plecasem de dimineaţă, la Los Angeles am ajuns cînd cădea întunericul. Am dat ceasul cu trei ore înainte. Dacă aş fi ştiut în ce lumini se scaldă Las Vegas noaptea, aş fi plecat numaidecît mai departe. N-am înţeles în ce încurcătură intrase Pan Am-ul, am aşteptat mai bine de-o oră

să vină bagajul, după ce ne-au purtat cu un autocar de colo pînă colo.

Acum nu-mi mai era indiferent să se piardă valiza, îmi pusesem înăuntru puloverul și balonzaidul, dacă dădusem de căldură. Cald avea să-mi fie și mai departe, dar la New York se schimba treaba, chiar dacă aveam noroc de-o vară indiană frumoasă.

Aeroportul nu se va bucura de laudele mele, nici pentru frumusețe, nici pentru organizare. Ca să merg la compania Western, cu care îmi continuam zborul a doua zi, a trebuit să traversez o cîmpie asfaltată, de un kilometru, pînă la alte imobile, de parcă erau două aeroporturi, separate. Puteam, ce-i drept, să fac drumul cu autobuzul, dar am aflat după ce ajunsesem. Această organizare o avea o rațiune, nu îmi închipui că lucrurile au fost făcute fără nici o judecată, dar n-am înțeles-o.

N-am găsit loc liber decît pentru avionul de la ora unu după-amiază, și iată-mă cu aproape o zi întreagă pierdută. Am tras la un hotel de pe aeroport, alegîndu-l dintre cele mai bune, cu o intenție pe care am spus-o, căci de-acolo i-am telefonat Ioanei, încredințîndu-i funcția de secretară. Dacă tînărul pe care nu doream deloc să-l văd la față ar fi convenit să-mi facă o vizită, țineam să-l primesc într-o cameră onorabilă. Dar el n-a răspuns la telefon și am plătit degeaba luxul ; nu spun cît, dacă ar afla, ar fi în stare să-mi trimită diferența.

Două negrese frumușele, în mașină, dădeau tîrcoale hotelului ; după un timp s-au dus să-și caute norocul în altă parte. N-am înțeles cum fac cu clienții, și-i împart, sau se ocupă de ei în colaborare ?

Am avut o seară de apatie, poate se datora timpului pierdut, poate schimbării fusului orar, care se spune că ar avea influență ; n-am observat în celelalte ocazii. Mă indispunea și camera, decorată cu pretenții, unde toate țipau rănind ochii, mocheta violetă, bătîndu-se cap în cap cu un perete îmbrăcat

fu plucaj fumuriu, într-o disonanță zgomotoasă, apoi lămpile luzorzonate cu bronzuri și printre toate, atingînd apogeul, un lampadar de lemn sculptat, o imensitate asiriană care ocupa o bună parte din spațiu.

Dimineața n-am avut chef să fac nimic, am rămas în cameră pînă la unsprezece, uitîndu-mă pe fereastră. La aeroport m-am dus cu mult prea devreme, am așteptat o oră și jumătate, pentru un zbor de cincizeci de minute. N-am vrut să cred în ideea unui prost-gust american, reînviat periodic, despre care se tot vorbește, deși, ca să iau doar un exemplu, ultimele tipuri de automobile, cu boturile ca de locomotivă, late și grele, încărcate de nichel, ar trebui să mă pună pe gînduri.

Și acum, iată ce culori erau în sala de așteptare a companiei Western : scaunele siniliu, prăzuliu și mov ; pereții, verde, galben și oranj, panouri amestecate la nimereală, cu cîte o dungă bleu și gri în unele locuri.

Am zburat tot cu un Boeing, 737 de astă-dată, intermediar ca mărime între 727 și 747, giganticul. Mă încurc în cifre, de ce nu le-o da cîte un nume ales bine, să fie evocator și să nu se uite ? Celui mare i se spune Jumbo, dar nu oficial, nu-i scris nicăieri și lumea face confuzii.

Pe aeroportul din Las Vegas, foarte atrăgător, plin cu jocuri de noroc mecanice, spre a se ști de la început despre ce-i vorba, un autobuz, cu un șofer de mai mare dragul, m-a luat repede și m-a dus de-a dreptul la un hotel mic, nou, curat, ieftin, în plin centru, la o aruncătură de piatră de primele cazinouri, și la un pas de autogară, unde aveam treabă urgentă.

Vreau să se știe din capul locului, nu veneam aici să-mi încerc norocul, ci să mă duc la Marele Canion, Las Vegas fiind, după hartă, cea mai bună bază de pornire în această excursie. Că am fost și pe la cazinouri e un cîștig pe care nici măcar nu-l pusesem la socoteală, mă credeam lămurit cu ceea ce văzusem la Reno. Dar cum s-ar putea face o comparație ?

Fapt este că după ce mi-am lăsat valiza în cameră, mulțumit de vremea frumoasă și caldă ca vara, m-am și dus la autogară. Aterizasem la ora două fără zece minute, la două și un sfert debarcasem în fața hotelului, iar la două și jumătate aveam în mînă biletul de drum, pentru a doua zi, dus și întors, cu Greyhoundul. Chiar îmi fusese dor de Greyhound în ultimele zile, mă gîndeam cu nostalgie la sălile de așteptare, la lockere, uite de ce-și poate lega un om sentimentele ! — la șoferii cu toanele lor care mă cam enervau cîteodată, iar acum mi se păreau minunați, nu mai țineam minte decît însușirile lor lăudabile, Safe, Reliable, Courteous, scrise deasupra parbrizului.

În prețul biletului era inclus și hotelul la Marele Canion ; o singură zi n-ar fi fost deajuns pentru dus și pentru întoarcere, cum crezusem, luîndu-mă după distanța relativ mică, de pe hartă, fără să știu ce anevoios o parcurgea autobuzul.

Vizita la Reno îmi folosise, aveam măcar o idee, fusese cît de cît o inițiere, altfel aș fi putut să-mi pierd mințile. Am anticipat puțin o concluzie, și-am spus-o, dacă se mai ține minte. Cine n-a văzut ce este Las Vegas nu poate să creadă spusele altcuiva ; cine a văzut, nu poate să înțeleagă ; iar dacă înțelege, ceva în mintea lui se scrîntește.

Nu m-am pierdut cu firea, am vrut să văd totul, sistematic și cu sînge rece, nu m-am grăbit să intru pe nici o ușă, deși toate erau deschise, ci am căutat mai întîi un birou de informații turistice. Las Vegas este și el un oraș fără înălțime, disproporționat în întindere față de populație, un sat de pe vremea goanei după aur, modernizat și adaptat unei cerințe unice, a jocului. Această industrie este alcătuită dintr-un șir de nuclee, numite cazinouri. Restul sînt anexe care o fac să funcționeze, bănci, hoteluri și locuințele crupierilor. Direct sau indirect, toată populația, vreo șaptezeci și cinci de mii de oameni, trăiește pentru o cauză unică. Negoțul nu trebuie socotit o excepție, atît jucătorii cît și crupierii trebuie să mănînce, de aceea sînt restaurante și supermarketuri

alimentare. Sau prăvălii cu ceea ce-i trebuie omului să trăiască. Iar dacă trăiește, omul joacă. Nimic nu se cumpără decît cu banii cîștigați la cazinou, sau cu cei care nu s-au pierdut încă.

Am stat mult într-un magazin cu revolvere ; m-am uitat și la arme, și la oameni. N-am să spun că oamenii se înarmau ca ei și apere ceea ce cîștigaseră, nici ca să-și zboare creierii dacă pierduseră pînă la ultima monedă de nichel. (Cu monedele de cupru nu se joacă.) Dar, indiferent în ce scop cumpăraseră revolverele, ei erau jucători, înainte sau după încercarea norocului, sau într-o pauză. Cred că sînt singurul care n-am jucat nici măcar un penny ; să fi știut, primarul m-ar fi expulzat din Las Vegas. Nu ascund că am avut un sentiment de vinovăție.

Mergînd mult printre cazinouri, pe bulevardul care poartă numele orașului, am descoperit în fine un birou de informații, după cum scria pe o firmuliță. Era o tutungerie unde se vindeau și bijuterii ieftine, patroana dădea și informații, dar numai despre mersul jocurilor. Mi-a oferit un plan al orașului, litografiat pe hîrtie proastă, cum nici nu bănuiam că se poate găsi în America ; înfățișa numai două artere principale, strada Fremont, unde aveam hotelul, și perpendicular pe ea, lungul bulevard Las Vegas, terminat în cîmpie. Singurele semne topografice pe acel plan de mizerie erau niște pătrățele negre, adesea lipite unul de altul, și ele marcau locul cazinourilor. Nu aveam nevoie de nici o orientare, cazinourile le puteau găsi și orbii, căldura becurilor de pe fațade se simte de la distanță. Sînt mii și milioane de becuri aprinse ziua și noaptea, cel mai strălucitor exemplu de risipă din cîte văzusem, și pe care cu siguranță domnul Andrica nici n-ar fi putut să și-l imagineze. Din cauza lor, fațadele, împodobite cu fel de fel de zorzoane lucioase, par niște panouri de bîlci, improvizații fără consistență, făcute doar ca să ia ochii ; în realitate, dedesubt se ascund construcții solide, ca niște cazemate.

Voi încerca să spun pe bucățele ce-i înăuntru, mi-e imposibil să-mi fac un plan și să ajung la o descriere sistematică. Prima senzație care te cuprinde cînd intri este că îți pierzi identitatea, nu mai știi cine ești și ce cauți acolo, apoi îți pierzi simțul orientării și puterea de înțelegere.

Marile cazinouri ocupă cîte un blok întreg, spațiul dintre două străzi, și au astfel mai multe fațade, toate cu ușile larg deschise. Pe oriunde ai intra, dai de o pădure deasă de instrumente, aparate de joc, aliniate, cu coridoare de trecere perpendiculare unele pe altele, ca străzile în orașele americane. Am încercat, nu o singură dată, să le număr pe cele dintr-un asemenea cvartal, apoi să număr cvartalurile și să fac înmulțirea. Încercasem și la Reno, fără să mă învăț minte; nimeni nu poate să le numere, se rătăcește, se pierde, se clatină. Ai izbuti, poate, dacă n-ar fi oamenii, să te încurce, și ai trece cu răbdare de la un aparat la altul, punîndu-i o etichetă vizibilă, ca să nu-l numeri a doua oară. Dar ar fi nevoie de multă vreme, nu ore, ci zile, și rezultatul tot n-ar fi sigur, undeva te-ai încurca și ți-ar veni amețeală. Înțelegînd situația, m-am apucat să măsor fațadele, cu pasul; unul din cazinouri, „La patru regine" (referire la cărțile de joc, nu la capete încoronate, „damele" din nomenclatura noastră), măsura cincizeci și patru de pași, întinși bine, pe latura mică, o sută treizeci pe latura mare. Aplicînd corecția pasului, și făcînd înmulțirea, suprafața interioară este de vreo șase mii de metri pătrați și pe fiecare metru se joacă. În acel cazinou, intrarea la camerele de toaletă, pentru femei și bărbați, de la subsol, cu scări elegante, cu balustrade de lemn sculptat, este indicată cu frumoase litere gotice, fixate în perete, „Pentru regine" una, „Pentru regi" cealaltă, regele aici înlocuindu-l pe popa din cărțile noastre. Nu știu ce gîndește o femeie cînd se duce acolo, bărbații îmi închipui că se umflă în pene. Cred și eu, nu-i puțin lucru să te simți rege, într-o situație care de fapt este destul de penibilă.

Cazinourile din jur aveau aceleaşi dimensiuni, m-am ostenit degeaba să măsor cu pasul, fiindcă ocupau spaţiile egale, dintre o stradă şi alta. În unele locuri sînt săli de joc la etaje, dar pe acelea nici nu le mai pun la socoteală, mi se pare că-i destul şi fără ele.

În centrul intersecţiilor sînt inserate în pavaj cîte patru turnuri roşii, mari de vreun metru. Lumea traversează în diagonală, ca să calce pe ele.

Am început cu jocurile mecanice, fiindcă domină şi atrag cel mai mare număr de oameni. Dar ele sînt abia o centură, cu un aer de inocenţă, în interiorul căreia mocnesc patimile adevărate, în jurul meselor de baccara, de ruletă şi altele, pe cifre, semnele nu ştiu cărei fluctuaţii, sau hazarduri ; jucăşi un fel de bursă în unele locuri, un spaţiu cu scaune, ca un teatru, cu o estradă, unde stă un fel de juriu, ştiu că nu-i bine spus. Îmi pare rău, îmi lipseşte priceperea şi nu mi-am dat osteneală să aflu. Pe un ecran, deasupra estradei, apar cifre, semnele nu ştiu cărei fluctuaţii, sau harzarduri ; jucătorii, aşezaţi pe scaune, cu un mic pupitru alături, punctează alte cifre, pe nişte fişe cu numere imprimate, în două dreptunghiuri, de la unu la patruzeci, de la patruzeci la optzeci, deasupra cărora scrie că limita mizei e douăzeci şi cinci de mii de dolari, să nu năzuiască nimeni mai mult decît atîta !

Jocurile mecanice, am spus că sînt inocente, greu ar ruina pe cineva, chiar pe un pătimaş, fiindcă înainte de a-şi pierde toţi banii, ar face scurtă la mînă tot trăgînd de pîrghie. Şi-apoi pătimaşii nu-şi pierd timpul cu mize mărunte, se duc de-a dreptul la ruletă, sau în saloanele secrete unde se joacă pocher, vînturîndu-se milioane. E drept că şi unele jocuri mecanice pot fi o capcană şi pot goli uşor o pungă mai slăbuţă, acelea unde se mizează trei dolari deodată. Pierzi de zece ori la rînd, şi gata leafa pe-o săptămînă ! (Cifra e rămasă în urmă odată cu devalorizarea dolarului.) Cîştigul, în schimb, poate să se ridice la cinci mii de dolari, bănuiesc că nu-i doar o vorbă, dar cît m-am învîrtit eu pe-acolo, n-a cîştigat nimeni, nici măcar o mie.

Am văzut și cîteva aparate mari cît o orgă, așezate în ușă, să ispitească, sclipind de becuri misterioase. Miza nu era mai mare de trei dolari nici la ele, poate este o limită impusă de lege ; cîștigul ajungea la cincizeci de mii de dolari, dacă avea cineva noroc să tragă opt figuri asemeni, și nu oricare ; degeaba îți ieșea mărul roșu, de pildă, cînd condiția era să iasă pruna vînătă, opt prune deodată. M-am uitat pe ceas și timp de un minut mașinăria a înghițit douăzeci și șapte de dolari, bătuți pe muche. În nouă trageri, au ieșit de cinci ori cîte o prună vînătă, și o singură dată, două ; restul, tot felul de alte fructe.

Mai darnice sînt aparatele cu miză mică, de cinci centi, de zece sau de un sfert de dolar, care eliberează uneori pumni întregi de monede ; așa însă nu se îmbogățește nimeni, și nici nu trece prin mari emoții.

Aceste aparate, moderne, cu comenzi electronice, cu fel de fel de combinații, căci modelele sînt puzderie, costă desigur multe parale ; tot atît de sigur este că prețul se amortizează repede. Totuși, mi s-a părut că sînt mai multe decît ar fi necesare chiar în zilele cele mai bune ; în orele de aglomerație, două din cinci erau libere ; alteori, șase din zece. Ca să fie ocupate pînă la ultimul nici n-ar fi posibil, atîți oameni n-ar încăpea fizic, iar dacă s-ar înghesui unii în alții, subțiindu-se, ar rămîne repede fără aer. Deci, nu pot spune altceva decît că-i o risipă, o pierdere a măsurii, o sete de a cheltui banii, un exces schizofrenic.

Eu, unul, am fost satisfăcut, am văzut ceva dus pînă la ultima consecință a faptelor, limita lor absolută ; mai mult decît atîta nu se poate nici măcar într-o închipuire bolnavă.

Jucătorii sînt și ei cam de atîtea feluri cîte sînt aparatele. Unii pun un ban ici, unul colo, n-au un sistem, mai degrabă vor să piardă vremea. Trec peste categoriile intermediare, fel de fel de temperamente, și mă opresc la cei care fac treaba temeinic, se așază pe scaune, își pregătesc cursa lungă, cu banii puși în față, în cutii speciale, de plastic, socotite să cuprindă un număr fix de monede, o numărătoare automată. Acești oa-

meni nu se emoționează nici cînd pierd, nici cînd cîștigă ; activitatea lor e continuă, cu o mînă pun banul, cu alta trag de pîrghie. Se opresc numai cînd tăvița unde curge cîștigul, cu zgomot, se umple ; atunci își rînduiesc monedele în cutiuțe, și continuă. I-am văzut pe unii venind, alegîndu-și aparatul, făcîndu-și pregătirile. N-am văzut pe nici unul să plece ; totdeauna am plecat eu înainte.

Din loc în loc sînt posturi de supraveghere, ca niște turcuri înalte ; un om cocoțat acolo își rotește ochii în toate părțile. În alte locuri, oameni în uniformă, probabil din poliția cazinourilor, cu șapca în cap, cu revolverul la șold, rezemați de un stîlp, impasibili, doar cu un zîmbet de dispreț în colțul gurii, așteaptă să intervină, la primul strigăt ; disprețuiesc pe jucători, pe cei care pierd, pe cei care cîștigă, pe cei care cască gura, pe toată lumea. În pielea cui ar vrea ei să fie ?

O femeie tînără juca într-o dimineață, pe la ora nouă, singură, într-un ungher, cu ochii în gol, parcă fără gînduri. N-am înțeles-o, de ce nu era la piață ? N-avea o familie, s-o hrănească ? De ce nu era la coafor ? N-avea o întîlnire de dragoste ?

După-amiază, atmosfera începe să fie mai viciată. Două femei oloage, una în cărucior, alta în cîrje, jucau alături, luîndu-se la întrecere. Una cîștiga pe tăcute ; cealaltă, cînd începeau să-i curgă banii în tăviță, scotea strigăte isterice.

Dacă îi întîlnești pînă și în cazinouri, căci cele două exemple nu sînt singurele, se înțelege că infirmii circulă mult în America. Încă de la Casa Albă, unde aveau o intrare a lor, ca să nu stea la coadă, și fără trepte, ci cu planuri înclinate, ca să poată merge cu căruciorul, am spus că infirmii se bucură de o protecție specială și ajutorarea lor este foarte bine organizată. M-am gîndit că o fi așa de pe timpul lui Roosevelt, care și el și-a dus o bună parte din viață cu căruciorul ; ar fi, dacă vreți, un omagiu. Muzeele, bibliotecile, spitalele și cele mai multe din instituțiile vizitate de public au intrări amenajate pentru infirmii în cărucioare ; totdeauna acestora li se asigură

protecția și prioritatea. Pe aeroporturi, în gări, în autogări există cărucioare care le stau la dispoziție, uneori cu personal auxiliar, ca să-i ajute. Într-o broșură de reclamă a Greyhoundului, prima fotografie, de pe copertă, înfățișează o doamnă bătrînă, paralitică, venită la autogară cu căruciorul. Șoferul, care a deschis ușa autobuzului, o salută și se pregătește să pună mîna, s-o ridice pe scară. O infirmieră a împins căruciorul, și acum e gata să dea ajutor la manevra care urmează. O tînără doamnă, probabil din familie, poate fiica, se ține cu cîrjele. Toate personajele din fotografie zîmbesc fericite, și cea mai fericită din toate pare a fi bătrina doamnă paralitică.

Acestor oameni loviți de soartă li se spune eufemistic handicapați, de parcă n-am ști cu toții ce înseamnă infirmitate, și ar fi un cuvînt de rușine. Nu cred ca numărul lor să fie mai mare în America decît în alte părți, par însă mai mulți, fiindcă sînt ajutați și încurajați să umble. Dar nici în țara noastră nu rămînem în urmă ; după motocicletele amenajate pentru infirmi, destul de răspîndite, deunăzi am văzut, chiar pe strada mea, un cărucior clasic, după modelul președintelui Roosevelt, mînat de un motoraș cu explozie. Nu mergea mai repede decît pasul omului, nici n-ar fi fost nevoie, și cred că el însemna nu doar o consolare, ci chiar o bucurie pentru persoana care îl conducea, o doamnă mică, blondă, frumos coafată. După ce a dat colțul străzii, a intrat în Cișmigiu, unde altfel n-ar fi ajuns decît purtată de alții. Această autonomie mecanică o făcea probabil să se simtă mai puțin handicapată față de mulțimea ieșită să se plimbe, pe propriile ei picioare, în prima zi de primăvară, venită cu atîta întîrziere că ne luase toate speranțele.

Las pe mai tîrziu cazinourile, nu mai am putere ; chiar și acum, după ce a trecut vreme, dacă mă concentrez să refac atmosfera, ca s-o pot scrie, simt că mă clatin și îmi plesnește capul. Mai rămîne timp, la întoarcere ; deocamdată scopul meu era să merg la Marele Canion, cu Greyhoundul, a doua zi dimineața. Mă simțeam obosit ca după o furtună cu fulgere în-

crucişate, mă bombardau lumini din toate părţile, îmi perforau nu doar ochii, ci şi urechile, amestecînd senzaţiile optice cu cele auditive. Am căzut în pat şi-am adormit într-o clipă, pe cînd afară se mai vedea lumina amurgului. M-am trezit speriat după un număr de ore, o flacără de incendiu pătrundea pe fereastră şi ajungea în toate ungherele camerei, luminînd-o ca în plin miez al zilei. Dar era miezul nopţii, m-am uitat pe ceas, arăta ora douăsprezece. O clipă m-am temut că dormisem pînă la amiaza zilei următoare şi scăpasem Greyhoundul.

Cînd am dat perdeaua la o parte, flacăra m-a izbit drept în faţă, ardea tot oraşul, prin milioanele lui de becuri electrice, un vulcan în activitate, o explozie atomică, o exacerbare, ceva ajuns pînă dincolo de orice închipuire ; cine n-a văzut, nu poate să creadă.

Mi-am pus hainele şi m-am dus să văd, atras de flacără ca un fluture la prima lui experienţă ; cine a văzut, nu poate să înţeleagă. Sfîrîia aerul şi se umfla, gata să dea în clocot, mă ardea în creştet. La început, n-am înţeles ce se întîmplase cu lumea, nu se vedea nimeni pe stradă, se culcaseră, uitînd să stingă luminile ? Sau pieriseră toţi, carbonizaţi, şi eram singurul rămas în viaţă ?

N-am patima jocului, şi nu mi-e ruşine să declar cu glas tare, deşi după părerea lui Pirandello oamenii ca mine n-au nici un haz şi nu merită să le studiezi caracterul. Cazinourile îmi stîrniseră curiozitatea, prea mult auzisem vorbindu-se, vroiam să văd cu ochii mei, care nu mă înşeală, dar nu atît ca să-mi satisfac o curiozitate, ci mai mult ca să pot spune altora. Cu toată repulsia mea pentru aglomeraţii, mi-a venit inima la loc, ba am simţit chiar o bucurie rapidă cînd i-am văzut pe toţi înăuntru, atît de mulţi, că bineînţeles nu mai rămînea nimeni din tot oraşul să umble pe afară. Şi cu toate că iarăşi n-am mizat nici un penny, am umblat din cazinou în cazinou timp de două ceasuri, cu o pasiune nu mai mică decît a jucătorilor, însă orientată altfel, spre fizionomiile lor pînditoare, în acel încordat şi istovitor război de uzură cu no-

rocul şi cu neşansa, sub arbitrajul perfid al crupierilor. Am de spus încă multe, dar nu acuma. Cînd am plecat, inocentele jocuri mecanice intrau în repaus ; în schimb, jocul se înteţea în jurul meselor de baccara şi ruletă, şi probabil în saloanele cu uşile închise şi perdelele trase, unde n-am putut pătrunde ; cred că în anumite locuri, fără zece mii în buzunar nici nu-ţi dă voie să intri.

Aş fi vrut să stau să-i văd cînd obosesc şi cînd pleacă. Am obosit eu mai înainte. Aflasem că jocul continuă toată noaptea, cazinourile nu se închid nici o oră din douăzeci şi patru, dar nu crezusem, trebuie să vină o clipă, gîndeam, cînd oboseşte toată lumea, sau oboseşte măcar pămîntul. La şapte dimineaţa, înainte de a merge la autogară, am mai dat o raită, pe strada Fremont şi Bulevardul Las Vegas. O parte din mesele de joc erau acoperite cu husele, în schimb reintrau în funcţiune nevinovatele aparate mecanice, cu lume nouă, abia trezită, matinalii senior citizeni, cucoanele paralitice, gospodinele în drum spre piaţă, unde uită să mai ajungă, femeile drăguţe care lasă coaforul pe altă dată şi îşi neglijează pînă şi întîlnirile amoroase. Aspiratoarele de praf se strecurau printre picioarele oamenilor, făcînd curăţenia din mers, cum se spune, şi-atunci m-am convins că, într-adevăr, cazinourile nu se închid ziua şi noaptea.

30

La autogară, unde mi-am pus geanta în uşa de la peron, ca să fiu primul, nu era lume multă, şi m-am temut iarăşi că autobuzul n-o să mai plece, deşi una ca asta nu s-a întîmplat niciodată. S-au întîmplat altele, şi una din ele, chiar în ziua aceea, m-a umplut de revoltă, făcîndu-mă să scot de la inimă

Greyhoundul, deşi aşteptasem reîntîlnirea noastră cu simpatie nostalgică. Poate într-o zi necazul o să-mi treacă, altfel n-ar păgubi nimeni în afară de mine.

M-am mirat că într-o sală de aşteptare unde intră atîta lume, în loc să fie o pardoseală lavabilă, puseseră mochetă, cu firul lung, şi bineînţeles că nu putea fi decît roasă şi murdară. Dar şi mai mult m-a mirat că un grup de tineri, trei băieţi şi o fată, în loc să stea în fotolii, destule pentru toată lumea, se tolăneau pe mocheta leproasă, şi nu într-o margine, ci chiar la mijloc, împiedicînd trecerea. Ba puseseră pe jos, în praf şi-n picioarele oamenilor, o pernă, pe care apoi aveau să-şi sprijine capul. Nu s-a terminat cu atîta, culmea mizeriei a fost cînd unul, întorcîndu-se de la bufet cu cîteva sandvişuri, le-a aşezat pe mochetă, în mijlocul grupului, invitîndu-i pe ceilalţi să se înfrupte ; iar ei s-au înfruptat fără nici o grimasă, înghiţind şi microbii, şi praful. Dar hai să spun că microbii ar fi doar o prejudecată, că nu-i găseşti numai pe mochetele călcate în picioare.

Dimineaţa era puţin răcoroasă cînd autobuzul a oprit la o autogară mică, în altă parte a oraşului, unde s-au mai urcat cîţiva oameni. Printre ei era Carole, pe care am s-o ţin minte, şi-mi place s-o povestesc, fiindcă a fost o apariţie neaşteptată ; după îmbîcseala din cazinouri, ea aducea o undă de aer proaspăt.

Era o fiinţă greu să-i spui vîrsta, între optsprezece ani şi treizeci, dacă un asemenea decalaj se admite. Structura ei anatomică, atitudinea şi mişcările o făceau să semene cu o copilă abia împlinită ; fruntea, îngîndurată, ochii, mărginiţi de haşuri fine, inexplicabile, şi mai ales privirea puţin dusă îi dădeau o maturitate sfioasă şi tristă. Nu făcea deloc impresia că umblase prin cazinouri, nu pierduse, era neatinsă, dar singurul ei avut, în afară de poşetă, se reducea la o geantă roşie, cam uzată, un dar al companiei aeriene TWN, cum scria pe ea cu litere mari, albe.

Pînă să se urce în autobuz, am putut s-o privesc în voie, cum aştepta răbdătoare, puţin zgribulită, cu o jacheţică pe umeri. Altceva ca îmbrăcăminte n-avea, decît o bluză albă, iar în jos blugi, decoloraţi, frecaţi de multe ori cu peria, spălaţi proaspăt şi cu o ruptură mică în dreptul genunchiului ; nu-i o ruşine, se poartă. Cineva mi-a spus să nu-l iau ca un semn de lipsă, ci drept un stil, şi admit că este posibil. Carole însă era în mod evident o fată săracă, bineînţeles la nivelul sărăciei americane, care nu înseamnă a nu avea, ci a avea mai puţin decît alţii. Avea, de pildă, cu ce-şi plăti biletul pînă la Chicago, căci acolo vroia să ajungă, dar trebuia să îndure un drum de cîteva zile cu Greyhoundul ; oamenii bogaţi iau avionul.

M-a frapat fizionomia ei, mai puţin americană, o faţă delicată, de un brun palid, luat de la altă rasă. Nu-şi dăduse nici un pic de fard, dar încolo era foarte îngrijită, cu totul de pe ea curat, şi se cunoştea că nu-şi spălase obrazul decît cu săpun şi apă proaspătă. Numai ochii nu puteam să-i văd bine, îi ascundea sub ochelari mari, cu rama groasă şi cu sticla puţin violetă.

Se înţelege că aveam locul obişnuit, în faţă, dacă fusesem primul la uşă. Carole s-a aşezat în spatele meu, dîndu-mi o stare de nemulţumire, mă simţeam neapărat şi pe de altă parte stînjenit că îi luam vederea. M-am făcut mai mic, pe urmă am uitat-o. Doar după un timp, cînd autobuzul cobora serpentinele spre Hoover Dam, şi mă uitam cînd într-o parte, cînd în alta, am zărit-o cu coada ochiului, ascunsă după ochelarii cu sticlă violetă. Iar în altă clipă am văzut, printre spătarele scaunelor, că îşi scosese picioarele din saboţi şi le urcase pe banchetă. Avea picioare mici, brune, foarte curate, cu unghiile frumos tăiate, dar nu vopsite.

Era o zi prea frumoasă ca să fie deajuns dacă spun minunată ; era o zi nou-născută, neatinsă de nici o impuritate, cu cerul alb de lumină, fără o pată, fără nici o ameninţare, aşa cum ar fi ziua cînd s-ar face pace pe tot pămîntul. Adevărul este că frumuseţea nu ne oboseşte niciodată, ca urîtul, altfel

nium aceea mi-ar fi fost indiferentă, fiindcă după burniţa de la Los Angeles, cînd plecam spre Insulele Hawaii, zilele fuseseră una mai strălucitoare ca alta.

Mergeam spre sud şi în faţă se vedeau munţi, aşa cum se vedeau de jur-împrejur, închizînd zarea, făcînd din Las Vegas o cetate apărată din toate părţile, ca Salt Lake City, care nici nu era departe geografic, o oră de zbor spre miazănoapte ; făcusem atîta drum după ce plecasem de acolo, încît părea că lăsasem în urmă o viaţă întreagă.

Las Vegas s-a terminat abia la picioarele munţilor. Nu s-ar putea ca un oraş atît de întins să aibă numai şaptezeci de mii de locuitori, cum spune statistica, dacă n-am pune la socoteală vizitatorii, veniţi să joace ; or fi cinci sute de mii simultan ? Cred că ar avea unde să încapă. Am trecut printre şiruri lungi de moteluri, alternate cu rulote, locuinţe mobile, cartiere întregi, care se terminau numai ca să înceapă altele. Apoi căsuţe, şi iar căsuţe, fără capăt, o altă schizofrenie ; oraşul părea întins cu sulul, ca o foaie de plăcintă ; de la o clipă înainte începi să crezi că nici n-o să se mai termine. Şi nici nu s-a terminat decît atunci cînd l-au oprit munţii.

Hoover Dam, după numele unui preşedinte al Americii, ales în 1928, cam odată cu marea criză, este un baraj, un lac de acumulare, şi o hidrocentrală, care nu se vede, deşi produce aproape un milion şi jumătate de kilowaţi-oră. Îmi fusese semnalat, vroiam să ajung şi acolo, dar nu-mi închipuisem că avea să-mi iasă singur în cale, cu atîta uşurinţă. L-am văzut de sus şi din mai multe unghiuri, după cum vira autobuzul coborînd pe şoseaua în serpentină, spre bazinul rîului Colorado. M-a surprins înainte de toate ce mică era deschiderea barajului, sper să nu greşesc dacă spun sub o sută de metri, o gîtuitură între doi uriaşi umeri de stîncă. Natura smintită care a creat Marele Canion, aflat mai sus, pe aceeaşi vale a fluviului Colorado, e amestecată mult în lucrarea aceasta făcută de oameni, le-a dat-o aproape de-a gata şi cu mare reducere a preţului de construcţie. Căderea de apă măsoară peste două sute

douăzeci de metri, ceea ce am aflat că nu-i o cifră uimitoare, cum mi se păruse ; sînt locuri unde ajunge de două ori pe-atîta. În schimb, impresia de nebunie a naturii nu cred să poată fi depășită, datorită văii atît de înguste, că pare o despicătură făcută cu toporul în scoarța pămîntului, parcă pînă în miezul lui fierbinte. Șoseaua trecînd pe baraj, au fost clipe cînd s-a văzut fundul prăpastiei, atîta cît poate privirea omenească să meargă în adîncime. Stîlpi metalici cu desenul lor obișnuit, ca o dantelă, stăteau aplecați deasupra hăului, aproape patruzeci și cinci de grade, și păreau în mișcare, pe cale să se prăbușească ; așa mi s-a părut în primele clipe, credeam că voi fi martorul unui accident gigantic, pînă ce am ajuns aproape și am văzut că erau ancorați în coastele muntelui, cu cabluri puternice. De vîrful lor atîrnau conductori electrici, poate de grosimea brațului, care coborau în prăpastie. Poate altă soluție n-a fost posibilă, de pildă să se recurgă la conductori subterani, îngropați în stîncă ; bănuiesc că în jurul anului '30, cînd a fost construit barajul, oamenii aveau destulă experiență, și mai bine decît s-a făcut nu se putea face. Așa cum se vedeau mănunchiurile de cabluri coborînd la verticală, părea că electricitatea se scotea cu macaraua din fundul pămîntului.

Lacul de acumulare n-am putut să-l văd în toată lungimea datorită topografiei lui sinuoase ; pe hartă apare ca o mică pată albastră, dar am aflat că are un volum de peste patruzeci de miliarde de metri cubi, care mă impresionează numai aritmetic, altfel neîngăduindu-mi să-mi fac o imagine ; metrul cub mi se pare o unitate de măsură derizorie. Poate va spune mai mult informația că lacul îngăduie irigarea unui milion de hectare și aprovizionează cu apă treisprezece orașe, printre care Los Angeles, cu populația lui de cinci milioane.

Cum am spus, la Los Angeles, lumea prevăzătoare, sau răsfățată, bea apă din damigene aduse la domiciliu. Eu am luat-o de la robinet, dar numai pentru cafea, cu totul nu mai mult de un litru. În schimb, am folosit dușul ; să fi știut că

apa venea tocmai de la Hoover Dam, mi-aş fi făcut cruce de uimire.

Odată cu trecerea barajului, am ieşit din Nevada şi am intrat în Arizona, un stat cu moravuri mai austere. Un ceasornic mare, să-l vadă toată lumea, montat pe povîrnişul de piatră pe care autobuzul îl urca în noi serpentine, arăta ora statului, cum scria pe soclu ; n-aş fi notat atîta lucru, dacă n-aş fi avut impresia că era o punere la punct pentru vizitatori, nici vorbă de potrivitul ceasornicului, de vreme ce în Nevada ora era aceeaşi, ci un avertisment, să-şi verifice starea de conştiinţă, să-şi lepede la frontieră năravurile luate de la Reno şi Las Vegas.

Mi-a părut rău că drumul, mergînd spre sud şi îndepărtîndu-se de Colorado, se lungea, pe cînd ziua rămînea scurtă. Aşa însă am avut prilejul să intru direct în peisajul muntos al Americii, cum îl văzusem din avion, în zborul la Salt Lake City, şi mă înfiorase. Cîţiva kilometri am urcat printre munţi cu prăpăstii, de piatră roz, golaşă. Pe urmă înălţimile au început să se rotunjească, să devină blînde, dînd naştere la coame lungi, încolăcite, ondulate şi împletite, un peisaj plin de neastîmpăr, amintind într-un fel, cu mişcările lui nărăvaşe, cai de la rodèo. Aşa cum nu ştii ce are calul în minte, ce smucitură va face spre a-şi trînti călăreţul, la fel şi munţii se smuceau, se răsuceau şi parcă dădeau din copite, şi să nu fi fost zgomotul motorului, poate i-aş fi auzit cum nechează; totul în mişcarea lor era surpriză, clipă de clipă apăreau într-o imagine nouă, care nu ţinea mai mult ca un fulger şi dacă vroiai să nu pierzi nimic din ce urma să vină, trebuia să te aţii cu ochii în toate părţile, atent tot timpul. Nu-i de mirare că uitasem de Carole, deşi o ştiam acolo, în spate, cu picioarele pe banchetă.

Curînd, am răzbit într-o vale largă, de fapt era un podiş neted şi liber, cu o şosea dreaptă, care a mers zeci de kilometri printre două şiruri de creste îndepărtate, cu piscuri stîncoase. Luîndu-mă după hartă, muntele cel mai înalt avea vreo două

mii două sute de metri, dar nu i-aș fi dat nici pe jumătate, dovadă că podișul se afla la o altitudine destul de mare, ceea ce se vedea și după caracterele lui alpine. Într-adevăr, n-am întîlnit nici o cultură agricolă, ci numai arbuști și tufe, cu smocuri de iarbă arsă de soare.

Șoseaua se desfășura pînă la orizont, trasă cu linia, și îmi dădea, mult mai bine decît dacă ar fi fost sinuoasă, senzația de pătrundere în peisaj, cu o satisfacție aproape organică; geografia se oferea direct, fără pierdere de vreme și fără ocoluri. Acel drum, de vreo cincizeci de kilometri, a fost reprezentarea Americii, la o scară de o sută de ori mai mică, de unde mi-a rămas impresia că am traversat aievea tot continentul. Cu părere de rău am văzut apărînd o barieră muntoasă în față; atunci geografia s-a redus la ceea ce putea ea să fie, dar n-am pierdut nimic din satisfacția imaginară trăită mai înainte, care și astăzi suplinește realitatea locurilor unde n-am putut ajunge.

Dincolo de munți am dat de Kingman, un orășel de podiș, și acolo a început necazul. Ne apropiam de autogară, cînd șoferul, cu microfonul la gură, ne-a anunțat, courteous, că trebuie să schimbăm autobuzul. Abia pusesem stăpînire pe locul din față, abia plecasem, și iar stat la coadă, și iar pîndă, să nu mi-o ia cineva înainte! Era amiaza, Marele Canion se afla la sute de kilometri, mă temeam că n-o să ajungem pînă seara, și ce mai puteam să văd acolo pe întuneric?!

Carole a fost mai iute de picior, s-a postat prima în fața ușii unde urma să tragă autobuzul. Dacă am văzut așa, n-am concurat pentru locul al doilea, mi-era totuna, ci m-am așezat pe o bancă. Necazul era mic deocamdată, dar a crescut pînă ce m-a scos din fire, fiindcă autobuzul nostru de legătură a întîrziat să tragă la peron o oră și treizeci de minute, deși nu venea de la drum, ci se afla în curtea autogării. În tot acest timp, Carole a stat în fața ușii închise, cu poșeta în mînă, cu geanta roșie atîrnată de umăr, fără să miște, cu o răbdare neînțeleasă de mine. O vedeam din spate, nălțuță și subțire, abia formată, ca o fetiță, cu părul castaniu, aprins de vagi

unde roșii, tuns înainte de a ajunge pe umeri. În aceste clipe mi-era imposibil să mi-o închipui cum arăta din față, deși o văzusem, cu aerul ei de maturitate, nu știu de unde venit, de la ochi, de la frunte, de la cutele care îi încadrau gura copilăroasă.

O fi fost el safe și reliable, dar cînd a tras în față, șoferul nu și-a cerut măcar scuze, courteous, că întîrziase. Nu m-am mai grăbit, toate locurile îmi erau indiferente, dacă nu-l aveam pe cel din față. Cum i se cuvenea după atîta așteptare, îl ocupase Carole. Observînd că mă uit cu jind, și cum poate se gîndea ce loc avusesem în autobuzul celălalt, m-a poftit să stau alături, în stînga ei, de unde șoseaua se vede aproape la fel de bine ca din dreapta. Încercasem, cînd cu maimuța bătrînă de la Siracuza, dacă mai ține cineva minte. M-am gîndit că din cauza mea n-o să-și mai poată ridica picioarele pe banchetă, dar, dacă nu mă așezam eu ar fi venit altcineva, așa că am acceptat invitația. N-a trebuit să se strîngă, era prea subțire.

Șoferul nu s-a grăbit deloc să cîștige ceva din întîrziere, mă uitam cu îngrijorare la ceas, apoi la indicatoarele de mile de pe marginea șoselei, și cînd întorceam capul o vedeam pe Carole, iar ea poate își închipuia că era o indiscreție. Este adevărat că aș fi vrut să văd ce ochi are, mi-era imposibil să-mi dau seama prin sticla violetă a ochelarilor, dar neastîmpărul meu pornea din altă parte, de la ceas, de la mile și de la o presimțire proastă, care s-a adeverit repede. Pînă atunci, am continuat să mă uit din cînd în cînd la indicatoarele de pe șosea, pînă ce Carole și-a scos ochelarii și a întors capul, s-o pot privi în față. Am fost atît de uimit de gestul ei, încît n-am sesizat de la început culoarea ochilor și am întrebat-o : „Sînt albaștri ?“ Iar ea mi-a răspuns, cu o înclinare a capului, fără să se mire de privirea mea buimăcită : „Albaștri !“

Cînd am ajuns la Williams, un orășel cu numai două străzi paralele și cu cîteva transversale, Carole știind că merg la Marele Canion mi-a spus că trebuie să schimb autobuzul ; iarăși nu prevăzusem, iarăși trebuia să aștept și să pîndesc

locul din față ! Șoferul, care coborîse, m-a întors din drum, courteous de data aceasta, spunîndu-mi cu o politețe absolut inutilă că autobuzul meu plecase ; de ce să mă mir, dacă ajunsesem cu întîrziere de o oră și jumătate ? ! Așa că n-aveam altceva de făcut decît să merg înainte și să caut o altă legătură, la Flagstaf. Nu mai rămînea nici o nădejde să ajung pe lumină ! Puțină consolare era Carole, cu prezența ei plăcută. Numele se pronunță Kerol, ea spunea Ker'l, făcînd un salt ușor peste o, ca peste un pătrat de șotron, cînd săritura îți taie puțin respirația. Acum, dacă își arătase ochii, nici nu mai îndrăzneam să privesc pe fereastră. Mă uitam la blugii rupți în dreptul genunchiului ; ar fi fost o mare greșeală să-i coasă. Citea o carte ieftină, judecînd după hîrtie : „The Nursse", și probabil ușurică, după ilustrația în culori de pe copertă. Însă era obosită, citea un timp, apoi lăsa cartea pe genunchi, peste ruptura blugilor. Așa am putut să văd titlul ; autorul nu l-am reținut, sînt sigur că nu-l știe nimeni. În cîteva rînduri, mi-am dat seama că ațipise ; încă nu-mi spusese cît mergea de departe.

Soarele nu mai avea mult pînă să apună, cînd am ajuns la Flagstaf ; aproape că nu mi-am luat rămas bun de la Carole, m-am dat jos fuga și l-am întrebat pe șofer cînd pleacă autobuzul la Marele Canion. Mi-a răspuns, courteous, „Mîine dimineață !" Iată, pentru cine n-a simțit-o niciodată, ce înseamnă o lovitură în moalele capului.

Nu mai aveam nimic de făcut, putea să se rupă pămîntul în două, să se mai nască un canion, și mai mare, să cuprindă autogara și orașul. Mi-am luat cameră la un motel de alături și, scăpat de această grijă, am revenit la autogară, să mă informez despre autobuzul de a doua zi. Am găsit-o pe Carole afară, așezată pe un căruț pentru bagaje ; m-am așezat alături și i-am ținut tovărășie, pînă să-i vină autobuzul. Abia acum am aflat că mergea tocmai la Chicago, în partea cealaltă a continentului, două mii cinci sute de kilometri. Era miercuri, și cu ritmul de astăzi n-ar fi ajuns pînă la sfîrșitul săptămînii. Mi

se părea o barbarie, și nu era numai optica mea, alarmistă; întrebîndu-mă de drumurile mele mai departe, la New Orleans, Miami și New York, Carole și-a scos încă o dată ochelarii și mi-a aruncat o privire consternată, cu ochii ei albaștri: „Cu Greyhoundul!?" În această exclamație am simțit cîtă consternare îi trezea în suflet propria ei soartă.

Mi-a scris numele întreg pe o hîrtie, dar am pierdut-o. Făcea o școală de aviație. Geanta roșie de la TWN, singurul ei bagaj într-o călătorie atît de lungă, mi-a amintit tînărul de pe aeroportul Seatle, care a zburat la San Francisco fără să aibă altceva cu el decît două rachete de tenis. Cînd Carole se răsucea să vadă dacă nu-i venise autobuzul, căruțul se mișca pe roțile lui cu cauciucuri și, pînă să-mi dau seama ce se întîmplă, mi se părea că pămîntul nu mai are stabilitate.

De cîte ori m-am trezit peste noapte, și a doua zi, cînd mi-am adus aminte, m-am gîndit la Carole, mi-am închipuit-o cum mergea cu Greyhoundul, cu „The Nursse" pusă peste ruptura blugilor, ațipind la răstimpuri, și m-am rugat din toată inima să fie liber locul de alături, ca să-și poată ridica picioarele pe banchetă.

Și azi îmi mai aduc aminte de ea cîteodată, și atunci încerc să judec ce din făptura ei îmi trezise atenția? O văd cum stătea la coadă în autogara din Kingman, cînd am privit-o din spate mai mult de o oră, fără să mă tem că ar putea să-și dea seama, și fără ca ochii ei să mă influențeze. N-avea atribute feminine proeminente, nici măcar marcate vizibil, doar se bănuiau sub îmbrăcămintea modestă, ca o schiță timidă și delicată; altminteri ar fi putut prea bine să semene cu un băiat din vremea noastră, mai sfios decît sînt ei îndeobște; iată singura diferență, în afară de părul care nu putea să se confunde. Dar întreaga ei alcătuire emana feminitate, pe căi atît de secrete, că n-aș fi în stare să le descopăr, și cu atît mai puțin să le spun altora; singurul gest pe înțelegerea noastră a fost felul cum și-a scos ochelarii să-și arate ochii albaștri.

Cred că nimeni nu aşteaptă de la mine să spun ce este Flagstaf, şi nici n-aş spune, dacă n-aş fi rămas o noapte acolo; puteam să trec pe alături, să nu ştiu nimic despre el, decît poate numele. Nici acum nu ştiu prea multe, doar ceea ce am văzut cu ochii în jurul autogării, şi vreun kilometru mai departe, cît am mers cu piciorul, sperînd că voi face o descoperire. Nu se întunecase, cum mi s-a părut la sosire, cînd vestea proastă făcuse să văd totul, inclusiv cerul, în culori sumbre. Adevărul este că soarele încă nu apusese cînd a plecat autobuzul de Chicago; dar era gata. Am întrebat unde-i centrul oraşului, mi s-a arătat cu mîna, într-o direcţie; cred că dacă mă duceam în partea opusă n-ar fi fost nici o diferenţă. Luîndu-mă după hartă, Flagstaf s-ar întinde pe vreo cincisprezece kilometri; cred, deşi mi se pare imposibil. În nici un atlas şi-n nici o enciclopedie din cîte am avut în faţă n-am găsit date mai precise; de fapt, n-am găsit nici una, decît acum, în ultima clipă, ceva despre populaţie, că în 1960 număra optsprezece mii, iar în 1970 aproape de două ori pe atîta. Păstrîndu-se progresia, ar fi însemnat ca în momentul vizitei mele acolo numărul locuitorilor să fie de vreo şaizeci de mii; nu făcea impresia. Neputînd să aflu mai multe, mă mulţumesc să spun ce-am văzut cu ochii, acceptînd riscul de a face greşeli grosolane.

Iată-mă cu o povară pe umeri, numai pentru că, fără voia mea, m-am oprit o noapte acolo. Mergînd înspre centru, am dat de gară, una din puţinele clădiri cu etaj întîlnite în cale. M-am oprit, uşile erau încuiate, un tren de călători trecea dimineaţa la şapte spre est, altul la nouă seara spre vest. Pentru informaţii, telefonaţi, fără taxă, la 421—8 320, cu prefixul 1 800. Treceau însă multe trenuri de marfă, încărcate din greu, cu cîte patru locomotive care fluierau sinistru; le-am auzit toată noaptea, fără să mă supăr, niciodată n-am să mă lepăd de o locomotivă. Mi s-a părut copilăros să notez, socoteam suficient exemplul de la Salt Lake City, unde văzusem o locomotivă Pacific, într-un parc din mijlocul oraşului. Am văzut şi acum una, dar fiindcă n-am notat, nu mai ştiu dacă la Flagstaf sau

la Kingman ; mi-e teamă să nu fac o greşeală istorică. Destul am greşit, crezînd că nu trebuie amintită.

Cu toate că are o geografie ingrată, podiş şi deşert străbătute de lanţuri muntoase, prin Arizona trec trei căi ferate, care totdeauna au adus cu ele prosperitatea. Îmi amintesc iarăşi că la locurile unde se făcea o gară, cineva spunea, în discursul de inaugurare : „Şi aici, în curînd, un oraş nou are să răsară !" Nu ştiu de ce Arizona a rămas în pagubă, fiindcă pe tot întinsul ei descopăr numai trei oraşe, şi unul din ele, spre nord, este tocmai Flagstaf, unde am rămas într-o noapte. Unul cam de aceeaşi mărime, Tucson, se afla în sud, spre frontiera cu Mexic, iar al treilea, Phoenix, capitala statului, mai mare decît celelalte, este aşezat între ele. La o suprafaţă de aproape trei sute de mii de kilometri pătraţi, populaţia Arizonei abia dacă depăşeşte un milion şi jumătate de oameni.

Dacă mi-ar place să mă joc cu cuvintele, aş spune că numele Arizona vine de la ariditate. Numai în sud există oaze, cu irigaţii, unde se cultivă bumbac, cereale şi arbori citrici. Restul pămîntului e sărac, cu o climă inconfortabilă, aşa se explică slaba densitate demografică, pe un teritoriu mai mare decît al României trăind abia şapte sau opt la sută din populaţia ţării noastre.

Arizona nu subzistă însă din milă, în subsolul ei se găsesc bogăţii minerale : aramă, zinc, plumb şi metale preţioase. Nu mă mir că prin Flagstaf treceau atîtea trenuri de marfă, cu cîte patru locomotive ; era posibil ca în vagoanele plumbuite să fie lingouri de aur. Tocmai atunci preţul aurului creştea nebuneşte la toate bursele din lume, iar dolarul dădea înapoi repede. I-aş fi recunoscător celui care ar putea să-mi explice aceste fenomene, dar nu cu o teorie simplistă şi evazivă, căci am auzit destule. Şi cred că, mai bine decît un economist, ar putea să mă lămurească un psihiatru.

Am văzut mulţi indieni pe stradă, cu fizionomia tipică, neschimbată, cu îmbrăcămintea tradiţională ; o crezusem dispărută şi socoteam că se mai păstrează în scopuri folclorice.

Totul pe ei se cunoştea că era autentic, chiar şi rapănul. În Arizona sînt dealtfel multe rezervaţii indiene, care, după o estimaţie proprie, cred că nu greşită, pornind de la hartă, ocupă un sfert din suprafaţa ţării.

Motelul unde trăsesem avea un etaj cu cerdac în faţă, unde se ajungea pe o scară de lemn, exterioară, ca la porumbare. Spunîndu-i femeii de la recepţie că în baie nu arde lumina, mi-a întins o cutie cu două becuri. Şi dacă nu le puteam pune ? N-a fost simplu, plafoniera avea un glob de sticlă, susţinut de trei şuruburi. Şi dacă o scăpam din mînă ? Înăuntru erau două fasunguri ; la început mă mirasem că îmi dăduse două becuri ; femeia îşi cunoştea instalaţia.

Păstrasem camera la Las Vegas, ca să nu mai car valiza după mine şi să am unde trage dacă mă întorceam noaptea, cum a şi fost cazul. Aveam plătită camera la un hotel de la Marele Canion pe care n-am folosit-o. Şi iată-mă într-o a treia, cu totul neprevăzută.

Am mîncat în cameră, sandvişuri calde, întîi cu peşte, apoi cu friptură de vacă. Era prea tîrziu, strada prea pustie ca să umblu prin restaurante. Dimineaţa am luat primul autobuz, la ora opt, şi aşa am terminat cu Flagstaf, unde am rămas numai datorită unui şofer al Greyhoundului. Dacă am văzut prea puţine acolo şi n-am putut să scriu nimic remarcabil, să nu se uite că n-avem nici o obligaţie şi, mult, puţin, am dat de la mine.

31

Odată, în tinereţe, l-am văzut într-o librărie pe unul din marii noştri poeţi cu prima mea carte în mînă. Deşi abia îl cunoşteam şi n-aveam speranţa, cu atît mai puţin pretenţia să mă re-

mare, mi-a făcut cinstea să-mi spună despre cartea mea că îi place și o socotește bună. Dar nu putuse s-o citească, apăruse abia în ziua aceea ! Mirarea mea l-a făcut să-mi explice : „Nu am nevoie s-o citesc ; am frunzărit-o. Oare ciobanul trebuie să mănînce tot burduful ca să vadă dacă brînza e bună ? !...“ Ori de câte ori a fost vorba de o carte, n-am aplicat niciodată asemenea teorie ; ori am citit-o, și n-am sărit nici o pagină, ori am aruncat-o, și atunci n-am numărat paginile citite, am socotit-o neatinsă în întregime. În alte cazuri, teoria poate să fie bună, nu doar cînd e vorba de cioban și de brînză. Sînt nevoit s-o aplic la Marele Canion, din care n-am văzut decît o cîtime, în fugă ; altfel ar însemna să tac din gură, ca și cînd n-aș fi fost niciodată acolo. Unii stau cu zilele, coboară cu piciorul sau cu asinul pînă în fundul prăpastiei, unde țin să și doarmă, și izbutesc, dacă își opresc din vreme o cameră, căci de obicei este îmbulzeală. Sigur că ei se întorc mai bogați decît mine.

N-aveam ambiții atît de mari, mă mulțumeam cu o seară și cu o dimineață, să văd canionul în lumina piezișă a apusului și apoi să se scufunde în noapte, mai adînc decît el însuși, de unde să revină încetul cu încetul la suprafață, în foșnetele misterioase a tot ceea ce înseamnă necunoaștere, pînă și-ar fi recăpătat toată viața plină de umbre întoarse, în lumina inversă a răsăritului.

Soarele era sus pe cer cînd am ajuns acolo, deși plecasem în faptul zilei. Am urcat pe un podiș și-am mers zeci de kilometri pe o șosea dreaptă, printre două împrejmuiri de sîrmă, care închideau o rezervație, dar nu indiană, o rezervație pentru protejarea naturii, deși nu știu cine ar fi putut s-o invadeze, într-o țară cu populație atît de redusă ; e destul pămînt pentru toată lumea. Nu se vedea decît iarba uscată, nepăscută de vite și necosită, o bogăție neluată în seamă. Din loc în loc,

apăreau arbori rari, pini, mesteceni îngălbeniți, un rest de pădure sau o pădure încă neformată. Și iarăși se dezvăluia imensitatea spațiului american, rezervat parcă pentru o lume mai mare, încă nenăscută, neconcepută și nici măcar închipuită. Poate pentru o lume din Cosmos. Se tot vorbește despre ea, și dacă într-o zi va veni cu adevărat, nu m-ar mira să debarce în Arizona, chit că pe urmă s-ar duce în altă parte. Poate tocmai cînd treceam eu pe podiș, observatorii acelei lumi necunoscute se uitau cu ochianul, căutînd locul unde să aterizeze, și numărînd populația, ca să știe cu cine vor avea de-a face. Pe mine m-au pus degeaba la socoteală, seara nu mai eram acolo.

Piscurile înalte, cum se vedeau de la Flagstaf, acum rămăseseră ca niște movilițe, dovadă că podișul crescuse pe nesimțite ; era chiar nevoie, altfel unde ar fi încăput canionul ?

Cînd ne-am întîlnit cu șoseaua care venea de la Williams m-a cuprins iarăși ciuda că scăpasem autobuzul și m-am gîndit cu regret la tot ce pierdusem. Meritase să fac atîta drum, ca să stau aici numai cîteva ore ? De ce n-aveam nici un drept de pedeapsă asupra omului care mă păgubise ?

M-am împăcat abia la întoarcere, după ce încercasem burduful în cîteva locuri. Parcă la Niagara am stat mai mult de trei ore ? Dar la Pearl Harbor ? În vîrful vulcanului Etna, unde după un urcuș lung, cu mașina, am ajuns cu piciorul, cățărîndu-mă sute de metri pe povîrnișul de lavă, prin valuri de sulf, de mi-am pierdut glasul, am rămas numai zece minute, atît ! — pe urmă mi-am dat drumul la vale, m-am rostogolit, mi-am sfîșiat hainele, ca să nu mă prindă noaptea acolo. Iar la Capul Nord, marginea Europei, șase mii de kilometri departe de casa mea, măsurate pe șosele, am stat numai cît să-mi rămînă în ochi oceanul care îngheață iarna, iar atunci era fluid și albastru.

Despre toate acestea, și multe altele, văzute în fugă, la capătul unor drumuri trudnice, am povestit fără teamă, fiindcă le simțisem, și dacă ajung să simt, nimic nu mai poate să mă dezmintă.

Din hotelul unde aveam camera reținută am folosit numai garderoba, mi-am lăsat geanta acolo și am pornit repede în recunoaștere. Știam ce este un canion și cum s-a format el în ere, văzusem cîte unul în fotografii și în filme, iar la Disneyland era reprodus chiar Marele Canion, pe al cărui fund am mers cu trenulețul, luînd astfel cunoștință anticipat de înfățișarea lui, cu zidurile tăiate vertical în scoarța roșcată, de păreau niște răni uriașe, încă nevindecate, cu flora și cu fauna parcă născocite, fiindcă nu le învățasem la geografie, și nu lipseau reptilele din preistoria pămîntului. Sau poate interpretam eronat proporțiile, ochiul meu pierduse scara la care să se refere, și luam drept vietăți dispărute niște biete șopîrle din vremea noastră. Eram oarecum inițiat, după cum se vede, doar ceva rămînea necunoscut și îmi dădea teamă, cum voi rezista la prima impresie ; voi înțelege ceva, sau îmi va slăbi mintea ? Știam încotro să merg, luîndu-mă după soare, dar n-aveam încredere nici în mine, nici în natură, fiindcă în jur nu se vedea nimic, decît hotelurile făcute de oameni.

Piramidele de la Ghizek mi-au sărit în ochi cum am ieșit din Cairo ; Acropola de la Atena se vede din orice punct al orașului ; stînca Gibraltarului am zărit-o de la treizeci de mile, și pe urmă a crescut din valuri palmă cu palmă pînă ce, ajuns aproape, a întunecat cerul ; Niagara am auzit-o de departe, nu m-am îndoit că exista acolo.

Canionul, atît de bine presupus pînă în clipa aceea, devenise deodată o incertitudine ; fiindcă nu se vestea prin nimic, dimensiunea lui, negativă, îl elimina din natură, rămînea numai podișul. Am întrebat pe o femeie care ducea un cărucior cu coarșafuri, o cameristă : „Unde este ?“ M-a privit mirată, apoi mi-a arătat cu mîna : „Alături !“

Voi spune ce-am văzut cu ochii, şi poate cine mă va urma cu bunăvoinţă va izbuti să-şi facă o imagine. Dar şi descrierea mea, şi imaginea căreia poate îi va da naştere va fi o convenţie, un cifru de trecere, ca să ne ducem viaţa înainte şi să nu acreditătm ideea că în om există două inteligenţe, ceea ce l-ar face să nu mai fie niciodată egal cu el însuşi. Fiindcă Marele Canion este numai un titlu, numele dat unei irealităţi evidente ; nu-i un element al naturii, ci o lipsă, o inexistenţă. El nu poate fi decît prin ceea ce îl înconjoară fără să-i aparţină. Un hău care şi-a pierdut înţelesul metafizic, al infinitului, şi s-a aşezat între pereţi de piatră, vizibili.

În cuvinte obişnuite, pe care am convenit să le folosesc pentru a rămîne la modul omenesc de înţelegere a lumii, Marele Canion este un munte invers ; nu o eroziune, ar fi simplu, ci o formaţie geofizică, provenită dintr-o zvîrcolire a pămîntului. O ruptură, ca să spun şi mai simplu. Cu două miliarde de ani în urmă, scoarţa pămîntului, sub marile presiuni dinăuntru, s-a despicat unde era mai slabă, în lungul acelei ape care în zilele noastre se numeşte fluviul Colorado. Sigur că apa a avut şi ea partea ei de treabă în miliardele de ani care urmară, dar croiala era făcută. Fluviul, împreună cu ploile, cu torentele venite de pe podiş au adăugat o operă de sculptură, decorînd cu basoreliefuri, colosale şi nemaivăzute, pereţii de piatră care mărginesc Marele Canion invizibil.

Cheile din munţi, cele de la Bicaz bunăoară, luate ca o reducţie, sau şi mai bine cele ale Dîmbovicioarei, care reprezintă într-adevăr o despicătură, dar la scară infimă, ar putea să sugereze ceva din caracterele canionului, numai că imaginea trebuie privită invers, ca un negativ fotografic. Canionul este un munte care se coboară, nu se urcă ; piscurile lui sînt în adîncime. N-a fost timp să fac asemenea explorare, sau nu m-a tras inima, căci puteam să întîrzii o zi, dacă aveam pasiune ; n-am. De puţine ori am urcat pe un munte. Mai mult mi-ar fi plăcut să ocolesc Canionul pe podiş, să merg pe amîndouă ţărmurile, aşa da, ar fi fost o împlinire. Soarta mi-a dat o com-

pensație la care nici nu mă gîndisem, a fost o surpriză ; a doua zi, cînd am zburat spre New Orleans, avionul a trecut pe deasupra Canionului, comandantul a avut bunătatea să schimbe puțin drumul, ca priveliștea să apară în poziția cea mai bună. Era în amurg, soarele coborîse și lungea umbrele, întărind reliefurile, așa cum le-aș fi văzut dacă ajungeam acolo pe seară. Deși priveam de la zece mii de metri, am recunoscut locurile pe unde umblasem și am simțit o emoție caldă, o duioșie, pe care nu o trăiam prima oară, închipuindu-mi că încă eram acolo, într-o dedublare atemporală, un eu cu o zi mai tînăr, mai necopt la minte și mai îndreptățit la speranțe. Pe fundul Canionului, acoperit de umbră, fluviul Colorado șerpuia ca o panglicuță albastră, cam rece, infim pe lîngă ce înfăptuise el acolo și apărea acum într-o desfășurare completă și grandioasă. În cîteva clipe, cît a mai coborît soarele, hăul acela, în mijlocul podișului galben, cu pete verzi de pădure, s-a îmbrăcat într-o lumină violetă, agonizantă. Am simțit atunci cum se mai adăuga o zi la cele două miliarde de ani, și măcar prin acest sentiment am înțeles că nu venisem degeaba, căci de aici luam încă o dată și poate mai bine dovada existenței mele în lunga istorie a pămîntului.

Am mers o oră dus, o oră întors pe marginea Canionului, o cîtime din lungimea lui, care depășește trei sute de kilometri. Cred că mă aflam în partea cea mai bună, altfel nu s-ar fi făcut hotelurile tocmai acolo, și pentru învățătura mea n-aveam nevoie să mă duc mai departe. Distanța de la un perete la altul nu-i nici ea mică, între șase și douăzeci de kilometri, în schimb adîncimea nu depășește o mie opt sute de metri ; cu toate acestea Canionul continuă să pară o despicătură îngustă, o lovitură de satîr în scoarța pămîntului.

O altă oră, tăiată în trei părți inegale, am folosit-o ca să înțeleg peisajul, privindu-l din trei puncte diferite. La cel mai îndepărtat loc de observație am stat mai multă vreme, fiindcă îmi oferea priveliștea cea mai bogată. Eram pe un intrînd, vedeam valea pînă departe, în amîndouă părțile, soarele bătea

din spate, dînd o lumină bună, și în față, printr-o întîmplare norocoasă, cred că se adunaseră, parcă la scară mărită, toate elementele din care se clădea această natură cu totul smintită. Pe malul de dincolo se vedeau porțiuni, întinderi drepte, cu pereții scăpați de eroziune, buza podișului părea rămasă dintr-o tăietură făcută de curînd cu toporul, și acelea erau locurile cele mai înfricoșătoare ; natura, neșlefuită, își dezvăluie suferințele proaspete ; acolo se vedea mai bine decît oriunde prăbușirea, miliardele de ani păreau anulate, mă aflam în mijlocul cataclismului, pămîntul putea oricînd să se zvîrcolească. Dar nu peretele de piatră mă înfricoșa mai mult, ci podișul de dincolo ; prin el vedeam cum fusese lumea înainte, netedă, blîndă și pașnică. De ce trebuise ea ciopîrțită ? Ca să se nască frumusețea aceasta aberantă și monstruoasă ? De ce trebuie oare să fim amenințați tot timpul ? De ce atîtea canioane, pe pămînt și în sufletele noastre ?

Planurile celelalte, muncite de timp și de ape, alcătuiau geometrii multiple. Toate posibilitățile erau consumate, nimic n-ar mai fi surprins ochiul, natura dădea o reprezentație nebunească, o superproducție, aducînd obiecte de pe toată suprafața pămîntului, amplificîndu-le, amestecîndu-le haotic și punîndu-le să conlucreze prin apropieri inadmisibile. Erau unele în altele etrave de corăbii, gigantice, satîre de piatră, securi, tunuri cu țevile sparte, crucișătoare rupte în două, cetăți părăsite, sfincși și piramide. Apoi figuri de șah, turnuri, cai, nebuni, regine. Jilțuri și tronuri. Sceptre și buzdugane. Animale : bizoni, elefanți, balene. Temple, amfiteatre, ziduri. Puțin din acestea văzusem în Spania, pe drumul dintre Lérida și Barcelona, dar nu sub nivelul pămîntului, și nici nu rezistau dacă încercam să le pun alături. La toate se adăugau culorile, ele însele infinite prin nuanțele care se schimbau clipă de clipă, sau de la un pas la altul, dacă mergeam mai departe. În afară de verdele vegetației, căci în unele locuri, pe aceste nebune reliefuri de piatră creșteau arbori, mai ales conifere, erau cîm-

puri de roşu, brun, maroniu, violet, albastru, unele cu pete de aur.

Dincolo de podiş, în zare, se vedeau munţii adevăraţi, numai creste ; ducîndu-mă lîngă ei cu închipuirea, ca să schimb punctul de observaţie, am avut două impresii succesive şi contradictorii, întîi că priveau cu dispreţ Canionul, ca pe un avorton al naturii, şi pe urmă că de fapt le era frică, de aceea stăteau atît de departe, ca să nu-i absoarbă imensa prăpastie.

Era lume, dar puţină ; mai mult ciori şi veveriţe. O cruce de lemn, înaltă, pe un soclu de piatră. Femei indiene vindeau obiecte de amintire lucrate de mînă, munca lor migăloasă ; îşi întindeau marfa pe basmale, în marginea potecii ; n-am văzut pe nici una să rîdă. În apropiere este un sat indian, de acolo veneau ; dacă nu m-am dus să văd socotesc că-i o pierdere.

Cînd să-mi iau geanta, m-am rătăcit între două hoteluri cu arhitectura identică. Nu mi-am dat seama cît era de stupid, fiindcă am intrat în panică, la gîndul că aş putea pierde autobuzul. Cu totul stătusem la Marele Canion trei ceasuri şi jumătate. Iar drumul, numai de la Las Vegas, îmi luase o zi şi-o nopte, dator fiind să pun la socoteală şi popasul de la Flagstaf. Totuşi nu purtam pică oraşului, îmi oferise o amintire suplimentară, de aceea, la răspîntie, cînd şoseaua care ducea acolo a luat-o la stînga, în vreme ce autobuzul mergea înainte, pe drumul mai scurt spre Williams, am simţit o uşoară melancolie.

Dacă n-ar fi fost teama că am să pierd autobuzele de legătură, ziua mi-ar fi dăruit numai mulţumire. La Williams, m-am plimbat pe străzile încălzite de soare, era în aer o lumină dulce, de toamnă, şi ea m-a descătuşat pentru cîteva clipe. Mi-am dat seama deodată, ca şi cînd pînă atunci aş fi uitat de toate, că drumul meu se apropia de capăt, după ce trecusem etapele cele mai grele. Rămîneau numai trei, New Yorkul nu-l mai puneam la socoteală, dacă ajungeam acolo eram puţin ca la mine acasă. Totuşi, mă gîndeam cu ardoare şi cu o voluptate puţin dureroasă la clipa cînd aveam să fiu în avion pe aeroportul Kennedy, plecînd către ţară.

Era un orăşel pe care îl traversam într-un sfert de oră, de la o margine la alta ; într-o parte se vedeau dealuri, în alta cîmpie. Parcă lipsea o împrejmuire, casele păreau neapărate, expuse la invazii. De mult nu mai văzusem o aşezare de oameni atît de mică ; într-o lume rurală ar fi fost doar un cătun, lăsat în părăsire. Nu se vedeau oameni pe stradă. Singurul cu care am stat de vorbă a fost patronul unui supermarket de unde am luat Coca-cola ; n-avea nici un ajutor, deşi prăvălia era mare, cu multe raioane. Peste drum, pe ferestrele unei clădiri frumoase, Banca, am mai zărit nişte umbre de oameni. Erau cîteva garaje şi ateliere de reparat automobile, fără nici o activitate. Cîteva motele anunţau pe firme, luminoase noaptea, că sînt camere libere. Mi-ar fi plăcut să rămîn o seară acolo, aşa, fără nici o nevoie.

Dar am uitat să spun că pacea patriarhală a orăşelului este o compoziţie proprie, datorată probabil nevoii de linişte, a unei clipe de împăcare, după tensiuni prelungite. Altminteri, pe cele două străzi principale, cu sensuri unice de circulaţie, treceau şiruri neîntrerupte de maşini, într-o alură ce-i drept calmă ; dar printre ele apăreau la răstimpuri transportoare gigantice, cu opt osii sau şi mai multe, cu tobele de eşapament verticale, în spatele cabinei, ca nişte coşuri de uzină ; la trecerea lor se zgîlţîia pămîntul şi aerul începea să palpite.

Autogara Greyhoundului era o improvizaţie, o casă particulară, cu un cerdac servind drept sală de aşteptare. Cînd am deschis uşa, stăpînul casei, care vindea bilete şi dădea informaţii, s-a ridicat din pat în pantaloni şi în vestă, un om de statură înaltă, slab, puţin adus de umeri, cu maxilarele strînse, cu o mimică nemulţumită, tipul amărîtului din filmele americane. Mi-a spus că autobuzul pentru Kingman venea într-o oră ; l-am întrebat : „Sigur ?“ A ridicat din umeri. Cu vreo douăzeci de minute înainte n-am mai avut astîmpăr şi m-am postat în staţie, afară, să fiu primul la coadă. Autobuzul a întîrziat numai cincisprezece minute, destul să mă cuprindă neliniştea şi să mă tem că am să pierd legătura următoare. N-am pierdut-o, ba

chiar am avut de așteptat o oră la Kingman, destul timp să mănînc în cafeterie, alături, ca să scap de grijă. Cînd m-am văzut în autobuz, am lepădat ultima grijă, dar m-am jurat că dacă vreodată am să revin în America, să nu mai merg cu Greyhoundul necăjiților decît pe linii directe.

Se întunecase, barajul Hoover era luminat cu reflectoare instalate sub fața apei, care dădeau lacului o strălucire albastră, feerică. Veneam de sus, pe serpentine, priveliștea se rotea, expunîndu-se din toate direcțiile, puțin misterioasă și amețitoare. Șoferul a micșorat viteza și a dat explicații. În autobuz nu erau turiști, decît poate vreo doi în afară de mine ; îi cunoști dintr-o dată. Restul, americani, la ei acasă. Dar se îmbulzeau la ferestre, scoteau exclamații copilăroase, se bucurau ca de o pleașcă. A trebuit să înțeleg că eu văzusem mult mai multe decît ei, în America. Priveliștea însă m-a uluit și pe mine, decît că n-am scos exclamații.

După ce am urcat serpentinele de pe malul celălalt, în Nevada, pînă la creastă, de unde am început coborîșul, cîmpia a apărut deodată în față, îmbrăcată într-o ploaie de stele incendiate și de giuvaeruri, diamante, rubine, smaralde incandescente, un cer răsturnat, cu o intensitate luminoasă care ardea ochii, deși nu era dureroasă, ci dimpotrivă, îmbăta simțul văzului și făcea să dispară cu totul cerul adevărat de deasupra. Americanii au amuțit și au rămas țepeni pe scaune, a trecut prin aer doar un suflu comun de uimire. Iar mie mi-au înghețat ochii și mi s-au răcit mîinile.

Sigur că priveliștea New Yorkului noaptea, cum l-am văzut de la etajul al o sută optulea, la patru sute de metri, nu poate fi întrecută de nici o iluminație ; dar New Yorkul e New York, e dreptul lui să fie primul și să nu intre în nici o comparație. Acolo trăiesc opt milioane de oameni, și dacă arde un bec pentru fiecare e deajuns să se nască o vatră străluminată. În Las Vegas însă, așa cum îl vedeam de departe, cuprinzînd toată cîmpia din față, nu erau becuri pe numărul oamenilor și proporționale cu suprafața orașului, ci se înșirau pe o dimensiune imaginară,

suprapuse straturi pe straturi și contopite, cu sticla zdrobită, cu filamentul în flăcări o materie incombustibilă, care palpita organic, ca și cînd ar fi fost o ființă vie, cu miliarde de ochi și de suflete, toate aprinse.

32

M-am lăsat moale în scaun, m-am bucurat din plin de spectacol, fără grija obișnuită a ajungerii. Puțin îmi păsa că era noapte, aveam camera mea, mă aștepta cum o lăsasem, parcă mă întorceam la mine acasă, cum mai tîrziu am simțit la New York. Am mers iarăși prin cazinouri, le-am găsit la ora tensiunii lor maxime, gata să le plesnească arterele.

Nu știu trucul ruletei, dacă el există. Într-un roman polițist am citit odată cum un jucător ruinat, în pragul sinuciderii, dă să mizeze ultima fisă, dar cînd s-o pună pe masă o scapă din mînă. Se înțelege ce disperat se apleacă s-o caute, ultima lui șansă, îngenunchează, se tîrăște printre picioarele jucătorilor, intră sub masă, pipăie covorul cu degetele răschirate și deodată încremenește. Cîteva clipe mai tîrziu, ridicat de jos, scuturat de praf, cu pieptul bombat, cu privirea triumfătoare, intră în biroul directorului. E un om făcut, nu-i nevoie să spun mai departe, decît că iese de-acolo încărcat de bancnote.

Nu m-am aplecat pe sub mese, dar am urmărit jocul de ruletă și m-am întrebat, are ea un truc, un dispozitiv secret care să dirijeze norocul ?

Am văzut oameni care cîștigau, lovitură după lovitură, cu mormane de fise în față ; cînd mă întorceam, după o oră, găseam grămada de fise la jumătate, sau și mai rău, la temelie. Transpirați, nervoși, cu ochii roșii, oamenii își încercau ultima

pînă. N-am avut norocul ca vreunul din ei să scape fisa sub mînă și să văd ce urmează.

De obicei, banca nu pierde. S-ar părea că șansele sînt controlate ; altfel cum să-mi explic prosperitatea continuă a cazinoului ? Rar am auzit de o bancă spartă, așa se spune cînd se golește sacul. Dar cîți saci sînt de rezervă, adunați în zilele norocoase ?

Povești cu cazinouri care și-au îmbrăcat mesele în pînză neagră, de doliu, am auzit multe ; nu știu cît sînt de adevărate. Dar iată că la Las Vegas a fost cît pe ce să văd cu ochii mei o bancă spartă.

M-am oprit la o ruletă, surprins că toți jucătorii, vreo cinci, printre ei două doamne bătrîne, aveau mari teancuri de fise în față. Crupierul, un portorican, începuse să transpire. Îndemînarea cu care dau vînt ruletei acești oameni, cum aruncă bila, cum plătesc cîștigătorilor sau cum adună poturile lor pierdute, fără să șovăie sau să se încurce la socoteală, mi-a trezit interesul și chiar admirația. Unde învață, și în cît timp ? Există o școală ? Cum se face selecția ?

Probabil crupierii sînt născuți prin cazinouri și încep școala încă din leagăn ; atunci li se trezește instinctul, pe care de fapt îl au în sînge, moștenit din familie. Cîți or fi în Las Vegas nu știu, n-am putut să-i număr, doar am defilat prin fața lor pînă mi-a venit amețeala. Și ceea ce vedeam, trebuia înmulțit cu trei, fiindcă ei lucrează în schimburi neîntrerupte. Erau de obicei tineri, bărbați și femei, de toate rasele cunoscute în America. Nici unul obez, mai degrabă famelici ; nici unul vesel, mai degrabă posomorîți, îngrijorați, încolțiți. Nu-i o meserie, ci o boală care cred că îi macină repede. Chiar dacă pierderile nu li se impută, nu le pică bine ; bosul, stăpînul lor, e o amenințare continuă. Unii stau în repaus lîngă masă, cu brațele încrucișate, așteptîndu-și clienții, ca femeile de la bordel, pîndindu-i, sperîndu-i, căci inactivitatea înseamnă o notă proastă, bosul n-o uită. N-am înțeles de ce la o masă era înghesuială, iar la cea de alături nu se oprea nimeni ; nu pot presupune că

jucătorii au preferință pentru un anumit crupier și îl caută, cum adesea clienții bordelului au partenera lor preferată. Dar și crupierii, ca femeile fără trecere, intră în panică dacă văd că mușteriii se duc alături. În toate locurile unde lumea vine să se veselească, e multă tristețe.

Grămezile de fise continuau să crească în fața jucătorilor, și portoricanul transpira tot mai tare. Rar apuca să pună și el mîna pe un pot anemic, pe urmă îl plătea cu vîrf și îndesat, împingînd mormane de fise în toate colțurile mesei. Una din cele două doamne în vîrstă miza cu o îndrăzneală impertinentă, punea liniștită și rece, teancuri de fise, în plin, pe linie, în cruce, pe soț, pe făr'dă, pe roșu, pe negru, uneori nici nu se atingea de cîștig, ci îl ponta în continuare, și cîștiga totdeauna.

De ce doar la o masă, și de ce tocmai acolo ?

Atunci i-am văzut pe boși agitîndu-se, boși mai mici, supraveghetori de raioane, cu vestoane roșii, care stau de obicei la pîndă pe scaune înalte de doi metri ; acum coborîseră, veniseră și alții, din ascunzișuri, se învîrteau în jurul mesei, fără să se apropie, privindu-i pe jucători cu coada ochiului, șoptindu-și cîte ceva la ureche, sfătuindu-se ; cîte unul dădea fuga la biroul patronului, de unde se întorcea bruftuluit și cu picioare în spate, aruncîndu-i crupierului priviri ucigașe.

Astăzi regret că n-am stat pînă la urmă, ar fi meritat să risc, n-o să mai văd niciodată un asemenea spectacol, dar, oricît de spectaculos ar fi fost, începea să mă plictisească. Am plecat tocmai cînd doamna în vîrstă trăgea spre ea cu amîndouă brațele o găleată de fise. N-am putut nici măcar să mă bucur, fiindcă era antipatică, strîmbă pe deasupra și hrăpăreață. La ce-i trebuiau banii de-i aduna cu atîta patimă ? Să-și facă sicriu și zestre de moarte ? Satisfacția mea a fost presimțirea că tot acel avut avea să-l piardă în ora următoare. Nu cred eu că boșii au mai răbdat multă vreme.

Are ruleta un truc, o pîrghie secretă, ascunsă sub masă ?

Mai am de spus un cuvînt, ca să termin cu tot ce se vede acolo, despre serveuse, fetele de la bufet, care aduc jucătorilor cafea, limonadă, sandvişuri, mică subzistenţă volantă, întreţinîndu-le energia şi scutindu-i să se deplaseze. Le-am văzut prima oară la Reno, într-un fel de uniformă, o tunică violetă, despicată printre sîni şi lungă pînă sub şolduri ; altceva nimic, decît ciorapii şi chilotul. M-a frapat că toate erau mai degrabă slute, slabe şi cocîrjate, încercănate şi ofilite că n-ar fi ispitit pe nimeni, nici măcar pe unul întors din Insula Dracului. Se mişcau însă repede şi erau utile, datorită lor jocul mergea fără întrerupere. Nici cele de la Las Vegas nu erau altfel, diferea numai culoarea uniformei, pe cazinouri, încolo rămîneau tot atît de puţin îmbrăcate şi nu mai ispititoare decît celelalte.

Dacă oraşul nu putea să furnizeze altceva, oare de ce nu se aducea din altă parte un batalion de fete frumoase ? În timpul goanei după aur erau pline de ele barurile şi saloonurile. Să li se fi pierdut spiţa ?

●

Fiindcă mă aflam în faţa ultimelor etape şi totul pînă acum mersese bine, peste noapte m-a apucat teama să nu mi se întîmple o neplăcere tocmai la urmă. Mi-am propus să fiu şi mai prevăzător decît înainte, să-mi judec bine intenţiile şi să-mi controlez atent toate mişcările. Am rămas însă cu o îngîndurare, şi ea a crescut încă două nopţi după ce am plecat din Las Vegas.

Nu aveam avion decît la patru şi jumătate după-amiază, nu-mi convenea să ajung la New Orleans pe întuneric, dar nu era pe alese, sau nu alesesem bine optînd de astă-dată pentru compania de aviaţie National Airline, intrigat poate de emblema ei ciudată, o jumătate de cap de om cu o jumătate de soare, puse faţă în faţă. Astfel, mi-a mai rămas o jumătate de zi să văd oraşul, şi l-am scotocit pretutindeni, pînă la periferie ; nimic nu-i de notat în afară de cazinouri. Erau pline şi prospere încă din faptul zilei, ora şapte dimineaţa, cînd zumzăiau

aspiratoarele de praf printre picioarele oamenilor și printre mese. Din loc în loc se construiau alte cazinouri ; mare e împărăția diavolului, și mică rămîne împărăția lui Dumnezeu, oricît de bine o fi ea apărată, dacă judec după ce-am văzut la Salt Lake City, în țara de-alături.

M-am uitat peste gardul unui depozit de articole sanitare, băi, lavoare și celelalte accesorii, gata montate pe pereți de marmură și stivuite afară, în aer liber ; marmura am recunoscut-o, cea de pe la hoteluri, nu putea fi decît material plastic. Iată niște oameni, mi-am spus, gîndindu-mă la patron și la personalul depozitului, care n-au nimic cu cazinoul ! Da' de unde ! Fără cazinouri n-ar fi hotelurile, și fără hoteluri nu s-ar cumpăra mai mult de o baie pe săptămînă, pentru populație, nu s-ar vinde cu grămada, din stive puse în curte.

Am auzit fluierînd locomotivele și am vrut să mă duc în gară, dar ar fi trebuit să traversez liniile, blocate cu trenuri de marfă, vagoane închise și plumbuite. Vagoanele plumbuite îmi fac frică, mi se pare că transportă o marfă primejdioasă și interzisă. Sigur că mă înșel, puteau să fie pline cu jocuri mecanice, pentru noile cazinouri, sau cu articole sanitare, pentru viitoare hoteluri.

După ce n-am mai avut ce vedea pe stradă, că de cazinouri mi se aplecase, m-am postat în fața unui hotel de lux „Union Plaza" de pe strada Fremont, în fața Bulevardului Las Vegas. Cred că erau hoteluri și mai luxoase, acesta însă avea cea mai bună expunere ; și-apoi, de-acolo trebuia să iau autobuzul pentru aeroport, după vreo două ceasuri.

Am privit cum veneau și cum plecau clienții hotelului, într-o mișcare continuă și stereotipă ; nu m-am plictisit, aș fi stat pînă seara, era un spectacol, o înșiruire de istorii diferite, pitorești și senzaționale. Fiecare mașină sosită avea o biografie, puteam s-o reconstitui după marca de fabricație, de la Cadillac la Datsun sau la Ford-Fiesta, aflate la două exterme ; după cît erau de mari și de scumpe. Și după plăcile de înmatriculare ; prin ele aflam din ce lume veneau și ce lumi tra-

versaseră, ca să ajungă. Biografiile oamenilor bineînțeles erau mult mai variate și mai bogate, n-o să mă opresc la nici una, dar oricine și le poate închipui, între două infinituri notate cu x și cu y.

Seara, pe la hoteluri, mi s-a întîmplat să frunzăresc anuarele de telefon, teancuri, cu mii de file fiecare, cu milioane de nume. Unul singur din ele ar fi putut să umple orele mele de meditație, cîte mi-au mai rămas pînă la sfîrșitul vieții. Luate împreună mi-au dat un sentiment de neputință și descurajare, am înțeles cît de mici sîntem unii față de alții și ce departe de-a ne cunoaște. Lumea, așa cum o știm astăzi, prin mijloace de informație instantanee, care ne spun tot ce se întîmplă pe toate fețele pămîntului, de la primul glonț de pușcă pînă la steagul alb, de pace, cu milioanele de morți rămași la mijloc, ne este de fapt necunoscută. Totuși, nu încetez să mă uit la oameni, și să frunzăresc anuarele telefonice, cum aș număra firele dintr-un degetar de nisip luat din deșertul Sahara.

Într-un degetar de nisip încap probabil mii de fire, n-ar trebui să vorbesc dacă n-am avut curiozitatea să le număr măcar o dată. Multe uităm să facem și ne aducem aminte abia la urmă. Cum am uitat să spun despre amestecatul cărților la baccara, ceva ce trebuie ținut minte dacă ai fost la cazinourile din Las Vegas. Este o tehnică dusă pînă la ultima perfecțiune, fără nimic strîmb, fără nici o știrbitură, un ideal de faptă umană ; și iarăși cred că pentru a o putea deprinde trebuie să începi școala din leagăn sau chiar mai dinainte. M-am uitat pînă mi s-au încrucișat ochii, mi-am concentrat privirea într-un focar care cuprindea, luminîndu-le puternic, numai mîinile și cărțile ; nu m-au interesat inelele de pe degete, sau cum era încheietura falangelor, sau unghiile, cum erau lăcuite, ci numai mișcarea. N-am dibuit prin ce vrajă căpătau cărțile viață și își jucau cadrilul, ocolindu-se una pe alta și făcînd reverențe, trecînd dintr-un rînd în altul, pe parchetul de dans, fără să li se audă pașii, sau zburînd pe deasupra și aterizînd la locul lor fără un foșnet. Iar toate acestea în ritmul muzicii.

Și n-am înțeles mai cu seamă prin ce miracol cel ce le dirija, suflînd în ele ca în puful de păpădie, și apoi regrupîndu-le într-o floare nouă, cu petalele culese din aer, fără să se cunoască între ele, străine, întoarse cu spatele, prin ce forță ocultă, sau prin ce viclenie izbutea omul acela să nu le piardă firul, ci să le știe la urmă și numele, și familia ?

Cînd crupierul pierde, cred că joacă teatru. Dacă greșește cu adevărat, neghiob sau neîndemînatec, bosul îl dă afară.

Firele de nisip aduse de vînt sub portalul hotelului „Union Plaza", am estimat să fi fost vreo două sute, într-o oră și jumătate. Nu mi-am pus mintea să le număr, am avut însă curiozitatea să le cronometrez ritmul, veneau sau plecau trei pe minut în medie ; mai departe e ușor de făcut socoteala. Cifra ar fi mai mare, am lăsat să treacă de la mine, cum fac totdeauna, ca să nu greșesc în paguba altuia. Erau mașini de la Boston, sau din diagonala lui, Los Angeles și San Diego. De la Miami și Chicago. Doi domni chipeși, îmbrăcați bine, cu fața puțin apoasă, cu dinții din față mari și ieșiți puțin în afară, au coborît dintr-o mașină de la New York. Puteau să fie cei pe care îi văzusem într-o zi în fața unei bănci de pe Park Avenue, unde-i după mine cea mai strălucită strălucire din Manhattan. Parcă îi recunoșteam după haine, mă frapaseră cît erau de bine croite și bine călcate. Dar vorbesc degeaba, hainele acelea de mult fuseseră aruncate pe taraba unei societăți samaritene pentru ocrotirea săracilor. Și de costume mai aveau pe deasupra, în lada mașinii, cît un șifonier pus în poziție orizontală ! Servitorii nu mai pridideau să le înșire pe căruțul cu bară, de care se agață umerașele. Și în timp ce domnii intrau pe ușa hotelului, unde aveau apartamentele rezervate, un șofer de serviciu se urca la volan, să ducă mașina în parcaj, sau în garajele subterane ; trebuia să elibereze locul repede, sosea altă mașină. Treaba era bine organizată, poate se lucra și aici cu computerul, șoferul nu se întorcea cu mîinile în buzunar, ci aducea mașina unui domn care pleca în treizeci de secunde, timp cît să se pună hainele în ladă ; în

secunda a treizecea, ieșea și domnul pe ușă, însoțit de director, cu temenele.

Era mult de lucru, poate nimerisem la o oră de aglomerație, n-o fi fost așa tot timpul, personalul de serviciu și-ar fi pierdut mințile. Venea o mașină de la Detroit, și alta pleca spre San Francisco. Într-o zi avea să vină și Pit aici, plictisit de Reno, să-și piardă cei zece dolari programați la un weekend, dar el n-avea să tragă la Union Plaza, de aceea nici nu-i pun la socoteală.

Veneau mașini de la Seatle, în diagonală cu Miami, dar și de la Montreal și Toronto, precum și de la Mexico City, și cîte una de la Buenos Aires, Rio de Janeiro, sau Bogota ; sînt și pe-acolo oameni cu milioane. N-am văzut mașini de la Tokio, de la Londra, Paris sau Roma, dar a fost o neșansă, altfel știu că vin, oamenii le urcă în vapor, iar după șase zile pleacă și ei cu avionul. Mașini de închiriat se găsesc în America pe toate drumurile, mai mici, mai mari și chiar uriașe, locomotive pe cauciucuri ; le iei dintr-un loc, le lași în altul, la o mie de kilometri, predai cheile și iscălești cecul ; nimeni nu te întreabă ce-ai făcut ieri și ce-o să faci mîine. Sînt însă oameni care s-ar simți înjosiți să meargă cu o mașină închiriată, și-ar compromite afacerile, acțiunile lor ar scădea la bursă.

Pe cînd priveam și gîndeam toate acestea, a venit o mașină, un Cadillac roșu, cu un domn și cu o doamnă, amîndoi negri. Nimic de mirare, sînt bogătași și printre negri, lăsîndu-i deoparte pe cei care doar își dau aere. Nu știu cît o fi fost de bogat domnul acela venit la Union Plaza ; bănuiam că avea cu ce să-și plătească hotelul, și probabil vreo mie în plus, s-o piardă la cazinouri, împreună cu doamna. Mă interesa, fiindcă întîlneam prima oară un boier negru.

Boieri am văzut mulți în viață, încă din copilărie, îi știu și cum arată, și cum se poartă ; pe boier îl recunoști de la distanță, e unul și același, peste continente și peste oceane. Și nici omul cu Cadillacul nu se deosebea de alții, decît că

era negru, ceea ce mi se părea straniu. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că un negru ar vrea să fie boier, într-o lume unde strămoșii lui au fost sclavi pînă mai acum un secol.

Noul venit, om de cincizeci de ani, cu gușă dublă, gras și burtos, ca și nevasta, semnul bunei lor stări financiare, a predat cheia șoferului de serviciu, s-o ducă, a dat poruncile cuvenite servitorului care venise cu căruțul, să ia bagajele, apoi a urcat treptele și a intrat pe ușă, plin de ifos. Abia atunci am avut timp să mă uit ce făcea servitorul, și am descoperit că era un negru ; un om de vreo cincizeci de ani, fără gușă, cu burta suptă, cu ochii triști, peste o ură stinsă. Și din acea ură uitată, amestecată cu tristețea de astăzi, am văzut cum se năștea un sentiment nou, scîrba, o scîrbă adîncă și deznădăjduită.

Prea repede s-au creat clase într-o lume care avea aceleași rădăcini și acum un secol era egală.

Se simțea scîrbă în toată făptura lui, și mai ales în mîinile negre, zbîrcite, care agățau de bara căruțului hainele puse în huse. Dacă sentimentele acelui om s-ar fi materializat, boierul și-ar fi găsit hainele scuipate.

Șoferul care a luat mașina a căpătat bacșiș un dolar, nu mai mult ; poate urma să mai primească unul, la urmă. Cam atît primeau toți, am văzut cînd am putut să privesc mai de-aproape. Erau însă și unii clienți care dădeau monede de nichel, poate ultimii lor bani ; pierduseră. N-am observat ca vreun șofer să strîmbe din nas, dimpotrivă, mi s-a părut că îi salută cu mai mult respect pe acești oameni fără șansă ; în definitiv, datorită lor există și cazinourile și hotelurile, de pe urma lor trăiesc și boșii, și crupierii, și servitorii. Și apoi, dolar cu dolar, nichel cu nichel, pînă seara buzunarul se umple. Ai crede că toată lumea e mulțumită, și poate chiar servitorul negru, căci, cu toată scîrba, își capătă și el bacșișul.

33

M-am dus la aeroport cu un ceas mai devreme ; e un loc unde așteptarea nu mă plictisește, dimpotrivă, mă simt ca la un spectacol plin de surprize.

M-am așezat în fața geamurilor și am urmărit, ca pe scenă, cum se pregătea avionul. Cum au venit cisternele cu combustibil, pe care l-au pompat în rezervoare pe furtuni înșurubate sub aripi. Cum s-au încărcat bagajele în magaziile de sub puntea destinată călătorilor ; era și valiza mea printre ele, dar n-am văzut-o. Magaziile păreau niște hăuri, ar fi putut să încapă în ele vagoane de mărfuri. Apoi au venit containerele cu mîncare, o macara le-a urcat pînă la ușa oficiului, unde stewardesele le-au luat în primire ; acolo era și masa mea de seară ; oare ce putea să cuprindă ?

Rămînea de făcut o treabă penibilă, totdeauna m-am întrebat în sarcina cui cade, cine acceptă o asemenea muncă, să golească și să spele depozitele de reziduuri, cîte se adună de la sute de oameni, într-o călătorie lungă. A venit o mașină specială, un fel de cisternă pe care scria „Service Lavatory". Șoferul, îmbrăcat într-un combinezon alb cu emblema companiei, jumătate cap de om, jumătate soare, n-a făcut decît să fixeze o conductă flexibilă la un orificiu din flancul avionului, apoi a dat drumul pompelor și treaba a decurs fără să se simtă și să se vadă, fără să lase o pată, sau o miasmă. Aceeași mașină a pompat înăuntru apă curată, cu chimicale dezodorante și sterilizante.

Toate aceste operații au durat o jumătate de oră — și avionul a fost gata de plecare.

Poate povestirea mea n-ar fi completă și ar putea fi socotită, ca alteori, o simplă dare de seamă, dacă mi-aș ascunde rolul și nu mi-aș dezvălui participarea. Vreau, în această pri-

vinţă, să merg pînă la capăt, şi dacă voi avea unele reţineri, ele se vor datora nu temerii că mi-aş arăta păcatele, dimpotrivă, că m-aş putea pune într-o lumină mai frumoasă decît a fost ea în realitate.

Îmi scriu paginile cu mîna, în singurătate şi tăcere ; nu pot să dictez, nici să bat la maşină. Orice imixtiune, tehnică sau umană, îmi paralizează spiritul. Este un motiv să mă feresc de televiziune, fiindcă mă pune în situaţii false, filmîndu-mă la mine acasă sau în mijlocul naturii, silindu-mă să fac un joc pentru care nu sînt înclinat prin naştere şi prin educaţie, să mă dezvălui nu în faţa unei conştiinţe umane, ci a unui aparat insensibil la emoţiile mele, în timp ce asupra mea cad lumini fierbinţi şi brutale. Am scris greu cartea, dar cu pasiune, cu mai multă forţă decît în tinereţe, căci porneam de la o experienţă extraordinară, care mi-a lăsat urme adînci în suflet, de la bucurie la nelinişte, ceea ce ar fi puţin spus, dacă nu s-ar adăuga infinitatea de trepte intermediare, coborîte sau urcate în văzul oricui mi-a urmărit confesiunea lungă şi încordată. America era pentru mine o datorie, nicidecum o desfătare, şi cu atît mai puţin o frivolitate. Aceste gînduri vor înflori în curînd, într-un fel de testament, scris pe aeroportul din New Orleans şi pus la poştă, cu adresa unei fiinţe de încredere, ca să-mi succeadă şi să mă explice în cazul cînd nu m-aş mai fi întors acasă, cum de atîtea ori ar fi fost posibil. În mod bizar, plicul, deşi francat cu exces, de teama exigenţei constatate la Poşta americană, ţară a risipei, intolerantă cu un penny lipsă pe o scrisoare, n-a ajuns la destinaţie ; fiindcă, în schimb, am ajuns eu, teafăr, am socotit că fusese cenzura destinului.

Fiind nevoit să stau sute de zile în şir şi mii de ore cu hîrtia albă în faţă, în lumina insuficientă a odăii mele de lucru, umbrită cu inamiciţie de copaci bineveniţi pentru alţii, ieri m-am pomenit cu un ochi injectat de am crezut că o să dea sîngele. Mi-am pus o compresă şi am scris înainte, slujindu-mă de ochiul teafăr Las pe alţii să judece. În această

atare mă aflam cînd în caietul meu de drum am ajuns la rîndurile scrise înaintea plecării, pe aerodromul din Las Vegas, unde notam, cu o îngrijorare explicabilă, dată fiind depărtarea de casă, că un ochi mi s-a injectat catastrofal ; de vină erau poate iluminația orașului, calcinantă, sau orele de noapte petrecute prin cazinouri, cu privirea încordată și fără repaus. Cum se cheamă și cum se explică o asemenea coincidență ? O teleautosugestie, dezlegată de timp și de conștiință ?

Odată mergeam cu mașina pe o stradă prost pavată. După un hop mai rău ca altele, omul de lîngă mine mi-a atras atenția să am grijă de sticle. Erau în lada mașinii, sticle cu vin roșu, dibuite cu trudă. Îndată am simțit miros de vin, indubitabil, venind cu putere din spate. Îmi părea rău, dar n-am oprit, nu mai aveam ce face, paguba se consumase. Cînd am ajuns la garaj, sticlele, pînă la una, erau intacte. Nu mai am cînd să mă îndrept, dacă e vorba de o prea mare labilitate psihică ; mă iau așa cum sînt și merg mai departe. Dar cine poate să-mi spună de ce scriu aceste pagini cu un ochi sub compresă, tocmai cînd am de povestit cum am zburat spre New Orleans, cu batista pe ochiul stîng, ca să nu-l supun la eforturi, și privind jos numai cu dreptul ?

Uitîndu-mă chiar acum în oglindă, am constatat că neplăcerea a fost depășită, de ieri pînă astăzi, așa cum am depășit-o și la New Orleans, după o noapte de odihnă. Cine îmi poartă de grijă să fie liniștit ; văd încă foarte bine.

Venea amurgul cu viteză mărită, fiindcă zburam spre răsărit cu aproape o mie de kilometri pe oră ; mereu se scurtează ziua. Am trecut peste Hoover Dam, îndată după decolare ; înălțimea mi-a ajutat să văd și mai bine cum s-a abandonat aici natura în mîinile omului, ca o pisică lingușitoare, torcînd și alintîndu-se să-i intre în voie. O configurație topografică mai potrivită pentru a strînge apele, o poartă atît de puternică și de îngustă nu și-ar imagina nici un constructor, nici chiar în visele lui imposibile. Zborul la înălțime mi-a dezvăluit apoi ceea ce nu putusem să văd din rasul pămîntului,

cînd mergeam spre Kingman și Flagstaf, o natură blestemată, un podiș tocat cu toporul, mii de canioane unul lîngă altul, vestind canionul cel mare. Cîte un pîlc de arbori, o pădure, ca o insulă verde într-o mare moartă, dădea peisajului, cu umbrele ei puternice, un și mai dezolant aer de părăsire. Aici n-au să se așeze niciodată oameni, nici cînd populația Americii va da peste margini ; ar însemna să moară de nelinişte, ca o comunitate exilată pe altă planetă, fie ea oricît de prielnică traiului fizic.

După Marele Canion au început să apară semne de viață, deocamdată rare, un sat sau un orășel ici-colo, prin văi înverzite ; deșertul de piatră le înconjura, izolîndu-le, cu imaginile lui fantastice, venite parcă din albia fluviului Colorado, elefanți, maimuțe, zimbri, sărind peste bariere stîncoase, colorate în roșu de soare.

Întunericul a căzut brusc, ca la tropice, a urmat o suspensie, trecerea de la o realitate la alta, ca între două decoruri de teatru, și deodată pămîntul s-a văzut jos, în haina lui de noapte, magică, punctată cu scînteieri albe, insulițe unde înțelegeam că trăiesc oameni, dacă își luminau casele. Desluşeam conturul satelor fără să-mi pot închipui a treia lor dimensiune. Lumea se înfățișa plană, ca o hartă, decît că o știam însuflețită și nu înțelegeam cum trăiește fără înălțime. Nu mi-i puteam închipui pe oameni stînd în picioare, ca să nu mai spun cît de imposibil mi se părea să existe acolo case cu mai multe etaje.

Dacă în zborul de la Chicago spre Pacific pămîntul se depopula cu o iuțeală îngrijorătoare, ca odată cu apropierea munților să dispară toate semnele existenței umane și așa să rămînă pînă la Salt Lake City, acum fenomenul se petrecea invers, și cu viteză mult mai mare.

În avion, jumătate din locuri erau neocupate, zborul însemna o pagubă pentru companie ; în chip absurd, mi se părea că aveam și eu o parte de vină, prin însăși prezența mea acolo, la fel cum mi se întîmpla cînd mergeam în Greyhoun-

duri goale. Toată lumea în jurul meu mesteca alune, oferite ca aperitiv înaintea mesei de seară. Compania ar fi putut să le facă uitate, ca să-şi scoată măcar o parte din pierdere. Eram preocupat de ronţăiala aceasta generală, amestecată cu zumzetul motoarelor, mă uitam mai puţin afară, ca să-mi menajez ochii, şi nici nu prea aveam ce să văd pe un pămînt care îşi pierduse reliefurile, chiar şi din închipuire.

Atunci, în fereastra de lîngă mine, s-a născut repede o reverberaţie, care se anunţase poate mai dinainte, dar o pierdusem, şi cînd m-am uitat afară, aripa stîngă a avionului aluneca pe un ocean de lumină, cu pîlpîiri colorate. Acolo era Dallas, se vedea mult mai clar decît aş fi putut să-mi închipui, am deslușit străzi şi bulevarde, cu mişcarea maşinilor, şi nu mi-a fost greu să-mi închipui mişcarea omenească. Nici acum, cînd oraşul se ducea repede, să se piardă sub aripă, unde pierdut avea să rămînă pentru mine, n-am regretat că nu mă oprisem acolo. Am spus mai demult că nu m-ar fi interesat să văd decît o stradă şi o anumită casă, şi le-am văzut, de la zece mii de metri, ceea ce nu era mult nici chiar pentru o privire obosită. Mai greu mi-a fost să mut aceste imagini în alt timp al vieţii noastre, cu şaisprezece ani în urmă. Iar dacă le-am mutat şi m-am concentrat asupra lor cu tot harul şi cu tot duhul, tot n-am înţeles ceva din ceea ce n-a găsit explicaţie, destinat fiind să rămînă indescifrabil. Lumina s-a văzut mult timp după ce avionul o depăşise, şi mi se părea straniu că în realitate ea acoperea o pată de întuneric.

Tocmai atunci în vîrful aripii drepte aş fi putut să văd reverberaţia oraşului Huston, unde refuzasem să fac o escală, deşi îmi era oferită ; funcţionarul de pe aeroportul Las Vegas aproape că mă rugase să nu trec pe deasupra. Nu regret că nu m-am oprit acolo, aş fi văzut un oraş ca atîtea altele. Mă interesa o pagină de istorie, dar pe aceea o trăisem, cînd oamenii se aflau pe Lună ; n-avea nevoie să fie reîmprospătată, n-are să-şi piardă intensitatea, şi nu se poate uita într-o singură viaţă, aşa cum nu se va uita istoria misterioasă de la

Dallas. Am trecut printre aceste două orașe ca printre doi stîlpi de poartă, mirat că pot să coexiste, cu simbolurile lor pline de contraste. Dar dacă mă gîndesc bine, unul n-ar fi existat fără altul, și nici America fără ele. Cine este înțelept, trebuie să se resemneze ; eu, unul, nu sînt în stare.

Ultima parte a drumului n-a fost decît lumină ; pămîntul și apele atît de amestecate în meandrele făcute de Mississippi au dispărut, în locul lor coborîse cerul și se lățise, cu constelații mărite și înmulțite, aduse din galaxii îndepărtate, că nu puteau să fie recunoscute. Stelele păreau pictate pe sticlă, pe un cristal lichid, fiindcă făcea unde și era mai transparent decît vidul. Vecinul meu din spate, un om sociabil, pe care nu-l remarcasem, văzînd cu ce ardoare priveam pe fereastră, s-a aplecat spre mine și mi-a dat explicații, bucurîndu-se de emoția mea și poate însușindu-și o parte. Într-un fel ne-am ajutat unul pe altul ; nebănuite sînt căile pe care omul poate să comunice cu aproapele ! Am ajuns la atîta simpatie în cîteva minute, încît pe aeroport parcă eram prieteni de cînd lumea și călătoream împreună. A mers cu mine să-mi iau bagajul, m-a însoțit să-mi fac rezervația pentru Miami, m-a condus la autobuz și acolo m-a părăsit cu părere de rău, fiindcă mergea în altă parte.

Convorbirea noastră începuse la Baton Rouge, cînd treceam peste Mississippi. Intram în zona colonizată de francezi acum două secole și jumătate. Amintirea pionierilor s-a păstrat, dar nimeni nu mai vorbește limba franceză decît poate în saloane vetuste ; numele vechilor străzi din New Orleans, scrise pe plăcuțe prinse în ziduri, au dedesubt traducerea englezească. Să nu-și închipuie nimeni că Baton Rouge se citește ca în Franța ; la fel numele altor localități, Lafayette, Laplace, Jeanerette, Napoleonville, Metaire și multe altele. Nu-i vina nici a Franței, nici a Americii, și la urma urmelor nu-i nici o pagubă. Dacă americanii spun Orlins la Orléans, ar fi însemnat să mă pun în răspăr cu lumea pronunțînd altfel. Tot

în el spun și astăzi, cînd m-am întors acasă ; e un mijloc de comunicare cu propriile mele amintiri lăsate în urmă. Mi-a sunat prost în ureche și mi s-a părut ridicol cînd, mergînd cu vaporul pe Mississippi, niște francezi de lîngă mine spuneau cu stăruință Orléans, fără să simtă disonanța.

De la Baton Rouge, cînd am intrat lin pe panta de aterizare, existența pămîntului, dacă vroiai cu tot dinadinsul s-o afli, nu mai putea fi dovedită decît prin lumină. Acum, înălțimea scăzînd vedeam luminile mai aproape și nu mai semănau cu stelele, prea abstracte, ci cu un cîmp de giuvaere puse sub sticlă, o vitrină orizontală și circulară, avînd orizontul drept ramă. O pată imensă de întuneric a apărut și mi-a răcit puțin sîngele, cînd am coborît asupra lacului Pontchartrain, un cerc cu diametrul mai mare de cincizeci de kilometri. Un pod îl tăia în două, pe toată această dimensiune, poate util, dar poate mai mult un semn de încăpățînare ; sau o risipă. Mașinile țeseau pe el fire albe și roșii și parcă prin ele recunoșteam utilitatea lucrării, dar nu fiindcă îngăduia oamenilor să traverseze lacul și să scurteze drumul cu cîțiva kilometri, ci fiindcă tăiau întunericul în două, făcîndu-l mai puțin sinistru în mijlocul băii de lumină care acoperea tot pămîntul.

M-am grăbit în tot ce am făcut după aterizare, căzuse de mult noaptea, ora cînd nu mai îndrăzneam să umblu pe stradă. Nu știam unde am să stau, cum am să ajung acolo, cît de departe era orașul. Abia după ce mi-am făcut rezervația pentru Miami, peste două zile, la opt dimineața, mi-am dat seama că va trebui să plec de la hotel de cu noapte ; am regretat că nu judecasem, să mă fi interesat de alt avion, cu un orar mai rezonabil. La autobuz, graba m-a făcut să mă las pe mîna unui șofer care nu-mi inspira încredere, cerîndu-i să mă ducă la un hotel din centrul orașului. S-a sfătuit cu un fel de dispecer, parcă un complice, și acesta i-a dat o adresă ; era rolul lui acolo, să propună hotelurile, însă amîndoi se uitau la mine ca la o pradă. Un domn în vîrstă, înalt și slab, cu țăcălie, o figură romantică, de mușchetar în retragere, fost

poate plantator de trestie de zahăr, urmaş al coloniştilor, mi-a făcut semn să n-am încredere, atît, fără explicaţii, temîndu-se parcă să deschidă gura. S-a urcat în autobuz, a stat lîngă mine, şi cînd şoferul m-a poftit să cobor, într-un loc care nu părea deloc centrul oraşului, o periferie cu maidane, a dat din cap căinîndu-mă.

N-am trecut prin nici o primejdie, a fost doar o găinărie, m-au silit să stau la un hotel de lux, nu ştiu de ce plasat în zona aceea cam dubioasă. Pînă să protestez, şoferul mi-a luat valiza şi m-a condus înăuntru, lăsîndu-i pe ceilalţi pasageri să aştepte ; era limpede că urmărea să nu-i scap din mînă, n-a plecat pînă ce nu m-a văzut iscălind fişa, şi pînă ce funcţionarul de la recepţie nu mi-a dat cheia. Peste drum zărisem două moteluri mici, curate ; ştiam cît sînt de confortabile. Preţul camerelor, scris pe faţadă cu litere luminoase, alături de cuvîntul „vacancy" era jumătate din ce-am plătit dincolo. N-am sărăcit dintr-atîta, şi nu merită să ţin minte. Am să mă gîndesc doar la domnul cu ţăcălie ; aşa ar fi arătat la bătrîneţe d'Artagnan, ocrotitorul nedreptăţiţilor.

Nu-mi potrivisem ceasul pe aeroport, am ameţit puţin cînd, ajuns la hotel, am văzut că se făcuse zece şi jumătate, iar eu eram cu două ore în urmă. Mi-au dat o cameră inutil de mare, cu două paturi inutil de late ; mi-ar fi fost de-ajuns jumătatea unuia singur. Şi dacă nu veneam eu, toate ar fi rămas inutile. Era iarăşi demonstraţia de belşug întîlnită adesea, mobile nefolositoare, într-un spaţiu fără folosinţă, mochetă groasă ca blana de oaie netunsă, material aruncat pe gîrlă, fiindcă nu face altceva decît să îngreuneze mersul şi să-ţi pună piedică. Decoraţiile erau dubioase, deşi plăcute la prima vedere. Mi s-a părut că mobila, masivă, nu era de lemn, ci de material plastic ; sau cel puţin sculpturile, turnate şi apoi lipite. Şi televizorul, la ce-mi trebuia, dacă nu l-am deschis niciodată ? Mi-a plăcut că exista, ca prelungire a camerei, o loggie mare, triunghiulară, rezultată dintr-un joc al faţadei. De-acolo, privind baia de lumini care se întindea pînă într-o

unde bănuiam că ar fi Mississippi, mi-am dat seama ce departe eram de centrul orașului.

Din două zile cîte pusesem în plan pentru New Orleans, rămăsese doar una, prima fiind pierdută cu drumul, datorită plecării tîrzii din Las Vegas. Renunțasem mai de mult la ideea romantică de a face un drum pe Mississippi, pînă pe la Vicksburg, ceea ce ar fi însemnat vreo două zile de navigație și încă una, să mă întorc cu Greyhoundul, pe la Jackson. Acele zile le jertfisem fără regret insulelor Hawaii, ceea ce nu dovedește că regretul pentru călătoria pe Mississippi se anulase.

Se poate vedea într-un timp atît de scurt un oraș ca New Orleans ? Cred că da, și iată cum s-au petrecut faptele : a doua zi, la ora cinci, cînd nu se vesteau deloc zorile, eram în picioare, și cu ușa glisantă dinspre loggie dată în lături, îmi făceam obișnuitele mișcări de gimnastică, nu multe, dar îndelungate, o muncă grea și neplăcută prin care îmi cîștig dreptul la viață în toate diminețile. Cînd sar peste ea, dintr-un motiv sau dintr-altul, mă socotesc netrebnic și mă cert toată ziua, strîngînd din măsele ; prietenii și cunoscuții mei își dau seama.

Abia se lumina de ziuă, la șase și jumătate, cînd am coborît în stradă. N-aveam planul orașului, la hotel nu găsisem nici măcar o schiță, dar privind din loggie, reperasem un bulevard care, judecînd după locul unde se vestea răsăritul soarelui, ducea în linie dreaptă la Mississippi. N-aveam pe cine să întreb, am găsit singur direcția și nu mi-a rămas decît să dau drumul la pas, cu încredere. Vecinătățile însă erau dubioase ; deși croit larg, bulevardul, care de sus mi se păruse o Cale Lactee, mergea printre case mici de lemn, unele cam mizere, poate părăsite, printre ateliere și locuri virane, fără nimic feeric, dacă luminile se stinseseră.

Primii oameni întîlniți au fost negri, pentru care eu poate însemnam o jignire, fiind singurul om cu pielea albă ; mă simțeam culpabil, ca și cum le-aș fi uzurpat spațiul. Dar nu eram pe strada lor, aflată nu departe de acolo, un fel de Harlem, unde am ajuns din greșeală seara, la întoarcere.

Atunci am întîlnit un grup mare de negri tineri, ieşeau poate de la o întrunire, sau de la o slujbă religioasă, fetele aveau pe ele halate albe, părea ceva ritual, o procesiune, şi dacă le stăteam în drum, ar fi putut să pară o provocare, aşa că m-am întors şi am mărit pasul.

Nu sînt informat complet şi corect asupra moravurilor care sigur variază de la un loc la altul. Nu pot să-mi iau măsuri de prevedere, decît cea generală, de a nu avea încredere şi a mă feri tot timpul. Urîtă pagină de istorie va rămîne sclavajul, şi greu are s-o plătească America! Ar fi fost şi alte soluţii pentru a se obţine braţe de muncă; să le fi dat cineva de veste, zeci şi sute de mii de oameni ar fi venit fuga şi ar fi pus umărul, cum au făcut atîtea generaţii de imigranţi, printre ei chiar şi românii din Transilvania.

Din nefericire, eroarea rămîne ireparabilă. S-ar părea că nimeni nu-şi dă seama, nimeni nu vrea să vadă, oamenii îşi bagă capul în nisip, adăugînd la această apărare a struţului, cel mult o rugăciune către Domnul. Ei nu, mîntuirea n-o să pice din ceruri. Doar o zguduire continentală ar putea să schimbe starea de lucruri şi cred că nu în bine.

Oricît de ponosite, casele de lemn, fără împrejmuire, cu o terasă la stradă şi cu coloane albe, scîndură vopsită, aveau un anumit farmec, o veche culoare locală, de la începuturile oraşului. Bulevardul, numit Tulane, lung de vreo şase kilometri, evolua pe măsură ce se apropia de centru, îşi scutura sărăcia şi aerul de părăsire. Dar mult timp încă am mai mers printre clădiri tăcute şi misterioase, apoi pe lîngă baruri unde se auzea zgomot, fără să se vadă oamenii, lume de cartier care, în drum spre treburi, se oprea să-şi bea cafeaua de dimineaţă. Erau tot mai dese moteluri, curăţele, plăcute, fiindcă păreau fără pretenţii, şi toate anunţau camere libere. Motelul, fie el chiar în inima oraşului, pînă unde a înaintat încetul cu încetul venind de pe şosele, se va potrivi totdeauna mai bine cu omul aflat la drum, şi cu ideea de

călătorie. La motel mi se pare că îmi continui drumul și-n timpul somnului ; ca pe o corabie.

Pe lungul parcurs nimic nu apăruse fără să se anunțe din vreme ; am rămas surprins cînd m-am pomenit pe neașteptate în cartierul de afaceri, cu buildinguri înalte, izbucnite parcă dintre cocioabe. Bulevardul nu mai avea nici o înrudire cu ceea ce lăsasem în urmă, și chiar mă miram că își păstra numele. În locul unde s-a întîlnit cu o altă magistrală, bulevardul Canal, venit pieziș din stînga, s-a văzut tonta strălucirea orașului, care, odată cu încîntarea, mi-a dat clipe de stupefacție, de parcă aș fi fost un biet provincial, venit prima oară într-o cetate bogată. Impresia se datora atmosferei periferice adusă de bulevardul Tulane pînă aproape de inima orașului. După-amiază am cercetat mai liniștit cartierul de afaceri, de fapt n-am făcut altceva decît să mă plimb pe străzi goale, frumoase, în jurul scuarului Lafayette, cu clădiri cunoscute din alte orașe, dar n-am cîștigat nici o impresie pe lîngă aceea de dimineață. Iată de ce pot spune că am cunoscut orașul dintr-o ochire, la întîlnirea celor două bulevarde. L-am cunoscut în așa fel că nimic din urbanistica lui n-ar mai putea să mă surprindă cu altă ocazie. Am căutat și caracterele locale, am găsit o parte din ele, și ținînd seama că nu tind către erudiție, că mă mulțumesc cu atmosfera, pot spune că, după o singură zi de vizită, New Orleans n-a rămas pentru mine o necunoscută.

34

Cel mai mult mă interesa Mississippi, care împreună cu Amazoanele și cu Nilul au fost, din copilărie, fascinațiile mele geografice. Nu înțeleg de ce nu m-a ispitit niciodată Gan-

gele, prin lipsa unei afinităţi, fireşte, dar nu ştiu cum explicabilă.

Orice mare fluviu este epic, apele lui duc la vale o naraţiune, istoria şi legendele locurilor pe care le străbate. Mississippi mi se pare mai epic decît oricare altul. El este o axă continentală, pe ea se sprijină tot ce-am spus altă dată că a însemnat America pentru mine, dinaintea lui Buffalo Bill pînă la debarcarea pe Lună. Satisfacţia mea cea mai mare ar fi fost să merg pe cursul lui în jos, de la St. Paul şi Minneapolis, sau măcar de la St. Louis, pînă la New Orleans, ceea ce, din păcate, mi-ar fi luat mai mult timp decît aveam disponibil pentru întreaga ţară. Nu ştiu însă dacă renunţînd la toate celelalte ar fi fost chiar o greşeală. În orice caz, nimic din cîte am văzut nu este mai al Americii decît Mississippi.

Odată ce ajunsesem în centru, portul era la o aruncătură de piatră, şi m-am dus fuga. Se făcuse abia ora nouă, aveam timp de alegere, nici un vapor nu pleca înainte de zece. M-am învîrtit pe lîngă un vechi steamer cu zbaturi, cu două coşuri subţiri şi înalte într-un bord şi în altul, cunoscut din filme, un document cu siguranţă autentic. Nu m-ar fi surprins să aflu că pe el îşi făcuse ucenicia de marinar Mark Twain, căruia îi purta numele. Reprezenta o ispită, am cumpănit-o în minte, am pus chiar piciorul pe punte, iar pe urmă am renunţat, fiindcă oferea o excursie de numai două ore ; oricît aş fi fost de obligat să recurg la rezumate, mi se părea mult prea puţin pentru Mississippi.

Din acelaşi motiv, am lăsat la o parte un bastiment onorabil, „Commodore“ şi m-am lăcomit să optez pentru „The Voyageur“, un vaporaş mai ispititor decît celelalte fiindcă făcea un drum de cinci ore. N-aveam un criteriu de alegere mai bun decît timpul, socoteam că satisfacţia mea va fi cu

atît mai mare, cu cît voi pluti mai multe ore pe fluviu. Am trăit o bucurie reală cînd am plecat de la debarcader și am simțit primele valuri ; le-am înregistrat cu aviditate, sporindu-le balansul în spiritul meu dator și dornic să se dăruiască. Să fi știut ce urmează, m-aș fi grăbit și poate în zece minute ajungeam să-mi consum toată emoția, chiar dacă îmi rupeam puțin sufletul. Știam, văzusem pe o schiță afișată la debarcader, că aveam de făcut un circuit pe canale, în deltă, după care ieșeam în altă parte a fluviului. M-a mirat puțin că de la început am pornit într-o direcție opusă cu cea anunțată. Nu-i nimic, mi-am spus, fără să-mi pierd buna dispoziție, dintr-un motiv sau altul vom face circuitul invers ; pentru mine era totuna. Curînd am trecut printr-o ecluză și am intrat în canalul Harvay, scriu numele doar ca să fie o dovadă a dezamăgirii mele, înregistrată la jumătatea celor cinci ore, cînd comandantul ne-a anunțat că din cauza unei ecluze defecte, ne vom întoarce pe același drum, în loc să ne continuăm circuitul, și să ajungem mai la vale pe Mississippi.

Ei iată, una ca asta nu pot să îndur cu bunăvoință. Dacă mi-am concentrat atenția și toată puterea mea de recepție cu eforturi costisitoare, știute numai de mine, ca să văd delta, unde veneam prima și ultima oară, străduindu-mă să descopăr toate elementele ei, chiar și acelea inutile, ce nevoie aveam s-o parcurg încă o dată ? Poate doar ca să-mi facă silă, și s-o scot din memorie !

Lui „The Voyageur“, care m-a excrocat cu patru dolari și mi-a răpit două ore și jumătate din viață, îi port o amintire mizerabilă. Cînd am coborît pe chei am pornit ca din praștie, fără să fac semne cu mîna. Din toată acea deltă străbătută în silă, n-am de remarcat decît existența unui copac amfibiu, cum ar fi sălciile din delta noastră, semănînd însă cu pinul

de la munte. Are un nume, mi se pare inutil să-l transcriu, nu va interesa pe nimeni, decît pe botanişti, iar aceştia desigur că îl ştiu dinainte. Pentru uzul meu personal l-am numit pin de baltă. Iar delta nu m-a emoţionat prin priveliştea ei banală, ci prin ideea că se lega de Mississippi. Delta Dunării, cu planuri variate la infinit, nu este doar mai frumoasă, ci şi mult mai tulburătoare. De-abia aştept s-o văd, să merg pe gîrlele ei pitoreşti şi misterioase, decoruri de baladă, ca să compensez dezamăgirea pe care mi-a prilejuit-o, atît de nedrept, canalul Harvey de la New Orleans.

Francezii de pe vapor, oameni de afaceri, veniţi să încheie contracte, să cîştige bani, nu să-i cheltuiască, păreau şi mai furioşi decît mine ; de la unul din ei am luat dealtfel ideea că am fost excrocaţi cu cîte patru dolari, jumătate din ce plătisem. Mi s-a părut ciudat că nişte oameni de afaceri puteau să facă socoteala atît de simplu ; lasă preţul drumului, dar oare timpul pierdut nu trebuia pus la socoteală ? Dacă ar fi fost nevoit să ne despăgubească pe toţi la preţul nostru just, comandantul ar fi trebuit să-şi vîndă vaporul, altfel de unde să scoată atîtea parale ?

Fiind de mai multă vreme acolo şi cunoscînd bine oraşul, interlocutorii mei m-au povăţuit să vizitez negreşit cartierul francez, eventual cartierul de afaceri, aflate de o parte şi de alta a bulevardelor Canal şi Tulane, şi să mă socotesc mulţumit cu atîta. I-aş fi crezut părtinitori, şi ca francezi, şi ca oameni de afaceri, dacă n-aş fi deţinut mai demult aceeaşi informaţie. La fel prevedea şi planul oraşului, pe care îl cumpărasem de dimineaţă.

Cartierul francez începea de pe malul fluviului, dincolo de o esplanadă ceva mai înaltă, croită larg şi deschisă pînă departe. De acolo, Mississippi se vedea în toată desfăşurarea lui epică, pe care n-o simţisem mergînd cu vaporul. Nu spun că făceam mai bine renunţînd, dar mi-ar fi fost deajuns

un sfert de oră, o minimă navigație, spre satisfacerea uneia din cele mai vechi chemări ale mele. Timpul pierdut mi-ar fi folosit mult mai bine dacă ocoleam orașul pe esplanadă, în priveliștea fluviului și-n atmosfera lui directă. Dacă am stat jumătate de oră pe o bancă urmărindu-l cum se ducea la vale, a fost o reparație insuficientă ; fiindcă pe malul celălalt erau vapoare și șantiere, și aș fi vrut să-l văd singur, în mijlocul cîmpiei.

Exact în acel loc, după cum scria pe o placă de piatră, debarcaseră francezii la începutul celui de-al optsprezecelea secol și fundaseră orașul, dîndu-i numele ducelui de Orléans, regentul Franței. Cum am spus, nimeni nu mai vorbea vechea lor limbă și placa era tradusă în englezește.

Intrînd în cartierul francez, m-a întîmpinat cea mai tipică scenă de viață americană, concentrată în scuarul Jackson, un pătrat cu latura de vreo sută de metri, care avea ceva dintr-o Plaza Mayor, spaniolă, și ceva din Montmartre. Dar degeaba mă leg de asemenea comparație, pornind de la cîteva detalii, dealtminteri neconcludente. Dacă aș ține neapărat să fac o apropiere, ar trebui să mă gîndesc la scuarul Washington și la Greenwich Village de la New York, unde se vede o față tipică a Americii, cu mult pitoresc și culoare. În plus, la New Orleans se auzea muzică de jazz, o orchestră cînta pe una din străzile vecine cu scuarul. Ei da, știe toată lumea, acolo s-a născut jazzul, un anumit stil, căruia i s-a dat numele orașului. Caracteristica lui este improvizația colectivă, un acompaniament în doi timpi, *two beat,* care urmărește melodia trompetei, sau a saxofonului, și pune în evidență contratimpul, *after beat* ; dar toate acestea nu mă interesează. Admit cu toată sinceritatea că s-ar putea să fie o lipsă regretabilă, dacă n-am gustat niciodată asemenea muzică, nici în partea cea mai zvăpăiată a vieții mele, și nici în adolescență, cînd am auzit-o prima oară, importată poate în formă schiloadă din America, unde o născociseră negrii. Așa că, dacă m-am aflat la New Orleans, n-am dorit deloc să învăț

la fața locului istoria jazzului, deși pentru mulți ar fi fost palpitantă. Nu dezaprob pasiunile nimănuia, chiar dacă mie îmi sînt indiferente, sau chiar îmi repugnă ; am dreptul să cer aceeași toleranță pentru o pasiune care îmi lipsește.

Și totuși, jazzul poate să mă intereseze și pe mine, ca un fenomen al epocii mele, de aceea l-am ascultat uneori, cu o curiozitate reală. Suport condamnarea și excomunicarea pentru ceea ce voi conclude : nimic nu mă ajută să văd în el altceva decît un joc instinctual, probabil rafinat și devenit artă, dar fără nici o dimensiune spirituală.

În mulțime a apărut tipul creol, rar întîlnit înainte ; atît de rar, că dacă îmi forțez memoria, nu pot să citez decît pe stewardesa din avionul cu care am venit la New York. Carole era altceva, mai degrabă indiană, cu multe semne de îndoială.

Un negru cu fața vopsită în alb făcea o pantomimă în mijlocul scuarului ; n-am înțeles ce vroia să spună. Pe gardul de fier erau înșirate tablouri, pictură proastă, și poate acel loc m-a făcut să mă gîndesc la Montmartre, unde pictura nu-i mult mai bună. În apropiere, pe o estradă mare și înaltă, cînta o orchestră, patronată de nu știu ce asociație culturală a orașului, cum scria pe o placardă ; muzica potolită și languroasă se interfera cu jazzul din stradă. Așa cum se întîmpla cu sunetele, se interferau și imaginile, mișcarea mulțimii, eteroclită, plină de surprize și ritmuri neobosite. Un negrișor dansa step în mijlocul străzii, fără să obosească și fără să aștepte răsplată ; era un act senzual, o nevoie și-o bucurie organică. Pe de lături trecea o caretă cu catîri, animale placide, al căror pas lent și leneș contrasta pînă la iritare cu ritmul diabolic al micului negru.

Nu cred că este nevoie să mai înfățișez alte scene, pentru a completa culoarea și pitorescul. Cele de mai sus trebuie repetate pînă la acoperirea întregului spațiu, și la satisfacerea tuturor simțurilor noastre de înregistrare. Dacă pe planul orașului am notat o nemulțumire, că merg prea repede

și n-am timp să văd totul, a fost o greșeală, pe care o descopăr astăzi, cînd îmi triez impresiile și le judec în perspectivă. E adevărat că mergeam repede, era condiția acelei zile, și cam a tuturor celorlalte. Totuși, ce trebuia să se vadă n-a rămas deloc în afara cîmpului meu de observație. Altceva mi-a lipsit, timpul de desfătare. Dar n-a fost o pagubă, nici măcar personală, căci, oricît mi-ar fi de greu să evoc acele imagini învălmășite, luîndu-le din grămadă, ele mă duc în multe clipe la o desfătare adevărată, doar că venită cu întîrziere, fără să fie mai mică.

Deși cartierul francez datează de la fundarea orașului, străzile lui, paralele, întretăiate în unghiuri drepte, atît de caracteristice pentru întreaga Americă, se datoresc împrejurării că ele nu s-au format printr-o dezvoltare lentă, aș zice naturală, o casă adăugîndu-se lîngă alta, în fața ei sau în spate, de multe ori fără judecată, ca în atîtea așezări de oameni, ci au fost trasate din capul locului, fiindcă se cunoștea programul, coloniștii știau ce vor face acolo, odată ce debarcaseră. Ca în suburbiile moderne de astăzi, parcelate din vreme, străzile au existat înaintea caselor. Dar, cu tot caroiajul lui geometric, monoton și rece, cartierul nu-i lipsit de pitorescul franțuzesc, expus în arhitectura caselor, care va aminti colțuri din Parisul vechi, sau din Marsilia, chiar dacă inspirația n-ar veni de acolo.

N-am văzut nicăieri în Franța balcoane încadrate cu filigrane de fier forjat, deși ele trebuie să existe ; și dacă nu există, ideea lor și spiritul în care sînt făcute vin cu siguranță de acolo. Cine va fi atent, are să-mi dea dreptate.

Balcoanele sînt prima caracteristică a locului, frapantă și obsedantă. Cînd ai întîlnit-o, te face prizonier și nu-ți mai dă drumul, indiferent pe ce străzi ai coti, ca să fugi scuturîndu-te. Dar la ce-ai fugi, dacă sînt atît de frumoase, de fermecătoare, de grațioase și chiar melodioase ? Ele sînt de fapt niște madrigale.

Ca să nu acreditez o idee greșită, mă grăbesc să rectific, fierul forjat înseamnă o mare risipă de muncă, nimeni nu și-ar fi îngăduit s-o plătească într-o societate nu foarte bogată, și într-o desfășurare neîntreruptă, stradă de stradă. Acele ornamente, filigrane migăloase, repetate în serii, dar nu lipsite de variație și de invenție, sînt de fapt turnate, probabil, în fontă. Ele sînt reluate pe alocuri chiar în arhitectura modernă, ca un ornament în culoarea orașului ; și loggia camerei mele avea un colțar filigranat, la îmbinarea peretelui cu planșeul de deasupra și, cum se repeta la toate etajele și pe toată fațada, hotelul, un building cu zece etaje, cu liniile cam severe, căpăta un aer de gingășie.

Mi-a trebuit mult timp pînă să mă dezmorțesc și să găsesc înțelesul acelor balcoane. Am făcut cîteva schițe, ca să țin minte desenul ; mult mai importantă este ideea. Desenul reprezintă o împletire de ghirlande, de liane înflorate, stilizarea ușor de înțeles a unei naturi tropicale, sau vecine cu tropicul. Nefiind spațiu pentru o grădiniță în fața casei, oamenii au suplinit-o, reproducînd în fier frunza și floarea și ridicînd-o la înălțimea etajului. Efectul ar fi fost țipător dacă se foloseau culorile din natură, dar atunci intenția devenea neîndoielnică.

Balcoanele, ieșite mult în afara fațadei, acoperă în întregime trotuarul și se sprijină pe coloane subțiri de fontă, plantate lîngă rigolă. Deasupra acestui planșeu, cu înfățișarea fragilă și aeriană, coloanele se transformă în împletituri delicate de frunze și ramuri și se prelungesc pînă în streașină, de unde se revarsă în părți, unindu-se cu coloanele celelalte și alcătuind o încadratură dantelată. Fără să împiedice vederea, dimpotrivă atrăgînd-o și intrigînd-o, balcoanele creează totuși o intimitate, pe care aș numi-o paradoxal publică, și este neîndoios de inspirație franțuzească. Fără să vreau, îmi aduc aminte de toaleta Ludovicilor făcută în prezența curtenilor. Abia la urmă mi-am dat seama că balcoanele

semănau întru totul cu niște baldachine, ceea ce spune multe ; în această privință desfid pe oricine ar vrea să mă contrazică.

Dar ce se întîmplă astăzi în casele mai vechi de două secole, de pe străzile numite Toulouse, Bourbon, Dauphine, Royal, Chartres și tot așa mai departe ? Etajele continuă să fie locuințe. Cîteva s-au transformat în hoteluri, unul din ele se numește „Marie Antoinette" ; vorbeam de lup, și lupul la ușă ! Abia adineauri am amintit cum se făcea toaleta la curtea Ludovicilor ; și Maria Antoinetta a practicat sistemul, dacă nu cumva chiar ei i se datorește.

La partere sînt prăvălii felurite, bazare, un fel de Stambul transportat în America, prin Amsterdam. Cîteva firme se mai înrudesc cu balcoanele de deasupra : „La petite chemise", „Salon de Belle Dame". Rue de la Douane a devenit Dumaine Street. O dugheană cu vechituri se numește „Nostalgia shop" ; marfa inutilă și fără valoare se poetizează cu un cuvînt mult răspîndit astăzi. Nostalgia este o boală modernă, ea dă mult de furcă psihanaliștilor din America, unde știința sufletului a ajuns la o bogată înflorire, fără să le aducă oamenilor multă alinare.

N-am văzut acolo prima oară măști de carnaval, se găsesc în toate orașele, nu așa cum le cunoaștem, prilej de veselie și mijloc de farsă, ci plăsmuiri grotești, sau diabolice, de-ți bagă spaima în oase. E un gust dubios, în plină înflorire. Unii poartă măști fioroase chiar pe stradă, sau în mașină, ceea ce este și mai rău, fiindcă în viteză și fără să li se mai recunoască nimic din apartenența umană, par niște arătări dintr-o lume de groază.

După manechinele negre, cum se văd tot mai des în vitrine, am descoperit, deocamdată în formă grafică, prin reviste și ziare, reclame cu oameni grași, reproducerea celor întîlniți pe stradă, în număr tot mai mare. Oricît aș vorbi despre ei, cine nu i-a văzut nu poate să creadă că mulți ajung pînă la forma pătrată. Nu-mi închipuisem că au să fie puși în reclame, dar este explicabil, fiind și ei consumatori,

ca toată lumea, interesaţi să cumpere un produs sau altul. De fapt, acceptarea lor publică este o consacrare, şi ea îmi arată cît de concesivă a devenit America. Se vede şi după felul cum suportă jignirile, cu faţa senină ; oare cînd o să se burzuluiască ? Să dezaprobe graşii şi măştile ?

Sînt, în sfîrşit, case de distracţie, dar departe de a aminti „Le Petit Paris" de la Amsterdam, unde cred că genul a atins apogeul. Femei cu totul goale dansează pe o estradă, în faţa spectatorilor aşezaţi la mese ; le poţi vedea cînd se deschide uşa, destul să piară orice ispită, căci mi s-au părut hidoase, grase şi lăbărţate, unele atletice, să te pună pe fugă. Sau poate n-am avut noroc, printre hipopotami or fi şi gazele, deşi puţin probabil, judecînd după fotografiile-capcană expuse afară. Afişe, la uşă, anunţă că nu se plăteşte nici intrarea, nici tacîmul. Însă cine intră, se păcăleşte, ştiu, mi-a povestit un prieten, l-a costat douăzeci de dolari, numai ca să se uite. Pentru rest dai de cinci ori pe-atîta.

Pe o uşă scrie : „Masaj suedez". Nu-i greu să-mi închipui ce înseamnă, dar nu ştiu de ce este implicată Suedia ; acolo faptele se petrec mai simplu, nu-i nevoie să se acopere cu vorbe pudice. Dealtfel, anunţul înlătură orice echivoc, adăugînd că masajul îl fac fete tinere, atrăgătoare. Cineva poate va înţelege mai bine ce înseamnă "One girl and one guy", o fată şi un băiat, tradus simplu. Aş fi înţeles şi eu, dacă nu m-ar fi derutat preţul, scris dedesubt, un dolar ! Nu se poate, pentru un spectacol cu o fată şi un băiat, la Amsterdam se plăteau douăzeci de guldeni ! Într-o altă casă, erai îmbiat să faci conversaţie cu fete goale, „vii şi autentice", preciza anunţul. Şi cam atîta ; cartierul francez n-ar lua nici un premiu la o întrecere.

Pe o stradă vecină, un taximetrist negru tachina o trecătoare, fată albă ; ea îi răspundea, ofensată, dar fără frică. Într-un bar, japonez sau chinezesc, am mîncat pe fugă şişkebab, care după nume este o friptură de berbec, turcească ; în realitate era o frigăruie de porc, întocmai ca prin părţile

noastre. Spre a se întregi atmosfera cosmopolită, m-am așezat la o măsuță ocupată de o negresă, firește după ce i-am cerut îngăduința ; m-a privit surprinsă, și mai tîrziu, cînd s-a ridicat să plece, m-a salutat cu o mișcare timidă a capului ; mirarea din ochii ei încă nu se stinsese. New Orleans a fost ultima cetățelă a sclavajului.

Mergînd să văd și cartierul de afaceri, peste bulevardele Canal și Tulane, m-am oprit puțin în scuarul Lafayette, identic cu Jackson, ca dimensiune și formă, un pătrat geometric. Acolo însă atmosfera era potolită, din infern parcă intram pe porțile paradisului ; e o exagerare, n-am putut s-o evit, trebuie atenuată în amîndouă sensurile. O orchestră municipală cînta muzică liniștită, în contrast și ea cu jazzul care parcă se mai auzea de dincolo. Lumea stătea pe iarbă, ascultînd cuminte. Un măscărici pe catalige de doi metri, că intra cu capul în frunzișul copacului, nu atrăgea nici o privire, și cred că el însuși se plictisea de moarte.

Probabil există și la New Orleans un Manhattan ; nu l-am descoperit. Am văzut multe buildinguri înalte, și se mai construiesc încă, dar nu izbuteau să dea orașului o dimensiune verticală. Sau poate aveam ochiul prea obosit și nu mai putea s-o perceapă ; așa am scris pe o notiță, în scuarul Lafayette : „Aș vrea să mă opresc aici ; am văzut prea multe, nu mai intră în cap, dau pe de margini". Dar m-am încăpățînat să tai încă o dată orașul în adîncime, în sens invers ca de dimineață, și pe altă rază, cu gîndul că aș mai putea recolta o impresie.

Impresia pe care aș fi pierdut-o a fost neliniștea prilejuită de întîlnirea cu procesiunea de negri tineri, cu fetele în halate albe. O luasem pe Bulevardul Canal de astă dată, care se îndepărta treptat de Tulane ca laturile unui triunghi ascuțit, cu vîrful în Mississippi și cu baza în a doua autostradă de centură. Planul orașului mă înșelase, cînd am ajuns acolo, am văzut că distanța pînă la hotel, în Bulevardul Tulane, era mult mai mare decît estimasem. Căzuse întunericul, am mers fuga, urmărit de fantome, fete negre în halate albe. Din

sentimentele acumulate în seara aceea, cînd goneam căutînd cu ochii în noapte luminile hotelului, loggiile cu filigrane, cred că s-au născut gîndurile deprimante pe care a doua zi, la aeroport, le-am pus într-o scrisoare prăpăstioasă.

Hotelul avea o piscină, în mijlocul unei paţio cu palmieri şi plante tropicale. Cîţiva bărbaţi se zbenguiau, în lumina reflectoarelor, sărind în apă de pe bordură. Într-una din sălile de conferinţe (erau trei, „Pelican", „Magnolia" şi „Sala Creolă") cu pereţi de sticlă dînd înspre paţio, o cucoană bătrînă şi severă ţinea o conferinţă în faţa unui grup de femei tinere, vreo asociaţie, sau vreo sectă. Era o străină, probabil, o invitată ; o doamnă aşezată alături îi traducea discursul, şi asistenţa îl asculta sastisită, cu ochii mai mult afară, la bărbaţii care ieşeau, uzi şi bronzaţi, din piscină. E admisibil, conferinţă la opt seara şi în asemenea cadru ? Pe urmă lumea se miră că atîtea femei merg la psihanalist să le vindece aleanurile !

35

Se lumina de ziuă, se făcuse ora şapte, după ceasul meu, cînd am ajuns la aeroport, dar acolo toate ceasurile arătau abia şase. Nu greşisem, cum m-am gîndit în prima clipă ; în ajun avusesem destule prilejuri să mă verific. Era un decalaj neanunţat şi inexplicabil. Tineri în călătorie dormeau pe canapelele din sălile de aşteptare ; nimeni nu venea să-i alunge, ca în alte locuri, nici administraţia, nici poliţia. La ora aceea aeroportul părea un azil de noapte, fără a fi mizerabil ; cine călătoreşte cu avionul face parte dintr-o clasă mai bună.

Un bărbat şi o femeie, tineri, în blugi, dormeau îmbrăţişaţi pe o canapea fără spătar, în mijlocul sălii de aşteptare. Părul el atîrna pînă pe pardoseală şi din acest motiv mi s-a părut foarte neapărată ; e o părere, n-o explic, cine n-o înţelege s-o dea încolo.

Aveam înaintea mea două ceasuri libere, atunci m-au împresurat gîndurile negre, care îmi tot dădeau tîrcoale, şi le-am pus pe hîrtie. Tot timpul un accident, de o natură sau de alta, fusese posibil, acceptasem riscul fără nici o tevatură, iar acum nu intervenise nici o agravare. Dar m-a cuprins deodată o nelinişte nouă, la gîndul că mulţi din prietenii şi din cunoştinţele mele n-ar fi înţeles de ce plecasem atît de departe şi după destulă viaţă, ar fi crezut că era doar un tic, sau o dorinţă de imitaţie, o frivolitate, o ambiţie, şi dacă mi se întîmpla o nenorocire ar fi socotit că îmi meritam soarta. De mult vroisem să comunic cuiva justificarea faptei mele, mă temusem însă că aş fi alarmat lumea degeaba, şi dacă pe urmă mă întorceam teafăr, m-aş fi făcut de rîs pe bună dreptate. O scrisoare trimeasă acum nu putea să ajungă decît după mine, aveam timp s-o preîntîmpin şi să-i anulez conţinutul.

Am scris-o pe foi din caietul de drum, care nu mai avea mult pînă să se termine, aşa cum se termina şi călătoria. N-a ajuns însă la destinaţie, ceea ce ar fi fost o neşansă, dacă devenea necesară. Aşa, lucrurile s-au aranjat singure, sau prin forţa destinului. Neavînd copie, n-o pot reproduce ; s-o refac din memorie mi s-ar părea fals şi impudic ; numai cabotinii pot trăi de mai multe ori aceeaşi emoţie. Spuneam în acea scrisoare că plecasem fără nici o bucurie, că eram încărcat de griji şi de temeri. Se făcuse tîrziu, pentru mine, mă simţeam obosit, totuşi nu-mi găseam liniştea dacă nu încercam să văd lumea pînă la capăt, măcar în ultima clipă.

Trecusem pînă atunci prin toate ţările Europei, în afară de două, întîi Portugalia, ceea ce nu mi se părea o lipsă gravă, dat fiind că o însumam aproximativ în spiritul iberic,

pătruns, sper, destul de bine ca să-l fi putut comunica și altora. Apoi, Polonia, unde nici nu știu de ce n-am ajuns pînă astăzi ; poate fiindcă era aproape și mi-oi fi zis s-o las la urmă, cînd n-oi mai avea duh să merg prea departe.

Mi se părea nu doar legitim, ci și obligatoriu să-mi cunosc continentul, ca să fac comparația cea mai imediată, să înțeleg, sau măcar să simt cum se situează țara noastră între țările cuprinse în același bloc geografic. Iar odată ajuns la o anumită sinteză, personală desigur, și subiectivă, cum nu vreau să ascund că este, mai aveam de comparat Europa cu acea parte din restul lumii pe care o socotesc mai caracteristică și mai potrivită spre a mă duce la o concluzie privind viața omenirii de astăzi.

Posibilitățile fiindu-mi limitate, m-am gîndit mult încotro să-mi îndrept ochii cu mai multe foloase. Sigur că ar fi fost bine să merg pe toate continentele, chiar în locurile unde nu mă cheamă nici o afinitate. Neavînd nici timp, nici mijloace, am optat pentru America, din rațiuni care se vor vedea limpede ; iar înainte de orice, fiindcă deși rămîne replica Europei, ea a devenit o altă lume, mai nouă decît toate ; fiindcă în viitorul ei, noi, cei de pe bătrînul continent, putem întrezări ceva din trecutul și din spiritul nostru, chiar dacă Europa nu va semăna niciodată cu America și chiar dacă ne va despărți o prăpastie.

Aveam pe urmă argumente sentimentale, le-am spus în parte, multe or rămîne nespuse. Nu vreau să uit însă, de aceea mă achit fără întîrziere, că americanii au luptat de două ori în Europa, pentru cauza bună, în două războaie disperate, și au umplut cimitirele noastre, ceea ce merită măcar un gînd de recunoștință. Dacă n-au lăsat în urma lor fericirea discutată la conferințele de pace, vina este a oamenilor politici de pe amîndouă continentele.

Ca să termin cu adevărat cunoașterea lumii, în felul meu, cum am spus înainte, năzuiesc să văd o ultimă țară după America, și ea este Israelul, ceea ce unora s-ar putea să li se

pară de neînțeles, sau chiar fără rațiune. Dar eu socotesc că în acel loc fierbinte de pe pămîntul nostru se produce un fenomen istoric, ale cărui implicații sînt invers proporționale cu importanța teritoriului ; el trebuie să dea de gîndit lumii contemporane, și nu va fi indiferent lumii de mîine, chiar dacă, printr-o tristă neînțelegere, va fi înăbușit înainte ca lumea aceea viitoare să se nască.

Acum am spus de ce eram în America, dar atunci, pe aeroportul din New Orleans, nimeni n-avea de unde să știe, de aceea îmi era necaz, că s-ar fi putut întîmpla să nu mai am cum da explicații. Cînd era să mă înec, pe la șase ani, mi se pare, izbit de piciorul unui pod, amețit și tras la fund de vîrtejuri, nu mi-a părut rău de viața mea abia începută, ci mi-a fost rușine că oamenii mă vor socoti un nevolnic, vor spune că mi-am meritat soarta, că așa îmi trebuie, dacă m-am încumetat să fac ceva peste puterile mele.

De aceea am scris, spunînd că știusem riscurile, nu plecasem în America să mă plimb, ci pentru o datorie. Am lipit pe plic două mărci de cîte treizeci și unu de cenți, ca să fiu sigur, deși era deajuns una ; l-am pus la cutie cu mîna mea, l-am auzit foșnind cînd a căzut peste scrisorile celelalte. Nu-mi pasă că s-a pierdut, sau chiar îmi pare mai bine. Uneori însă mă apucă o grijă întîrziată, ce nedreptate era să nu ajungă, dacă ar fi fost nevoie !

●

În avion, înaintea decolării, o stewardesă neagră a făcut pantomima obișnuită, însoțind instrucțiunile transmise prin difuzoare, ne-a arătat cum se evacuează avionul în caz de sinistru, dacă mai este posibil, cum se pune masca de oxigen și centura de siguranță ; toată lumea știe, nimeni nu mai ascultă, și nici nu se uită, decît dacă stewardesa este o fată drăguță. A noastră era bine făcută și avea mișcări lascive, aproape provocatoare, poate nu mi-aș fi dat seama dacă n-aș fi auzit-o pe cucoana de lîngă mine pufnind cu ciudă.

La sfîrşit, fata ne-a arătat cum se pune vesta pneumatică, fiindcă zburam peste Golful Mexic. A depliat-o, şi-a trecut-o peste gît, i-a desfăcut baierele şi s-a răsucit, să vedem cum le înnoadă la spate, ceea ce i-a prilejuit să se unduiască, mîngîindu-şi şoldurile cu braţele şi dezvăluindu-le conturul ascuns sub vesta largă şi hîdă. Iar cînd a revenit cu faţa, să demonstreze mişcarea finală, cum se umflă dispozitivul, nu s-a mulţumit să arate cele două tuburi de cauciuc, în care se suflă, aşa fac de obicei stewardesele, ca să nu-şi strice rujul, ci şi-a lipit gura de ele, cu buzele răsfrînte, parcă abandonîndu-se, ba a închis şi ochii o clipă, jivina !

Pe drum, cucoana de lîngă mine, grasă şi greoaie, a înghiţit un pumn de pastile în toate culorile ; nu vedeam prima oară. Cred că erau împotriva răului de aer, dar puteau fi bune şi la enervare.

La est de New Orleans a fost o întrepătrundere lungă, poate o sută de kilometri, între pămînt şi apă, o latură din delta făcută de Mississippi, care în sud, unde se varsă în mare, a împins uscatul şi mai departe, cred că de două ori pe atîta. Dar şi mai încolo, cînd pămîntul a rămas în urmă, îndantelat de golfuri abia formate, de lacuri şi gîrle, mîlul continental şi-a continuat drumul pe apă, desenînd arabescuri pînă în mijlocul mării, unde va fi deltă în mileniile viitoare. După cum se vede, pămîntul nu s-a despărţit încă de ape, cum spune geneza.

După o oră de zbor, a apărut coasta Floridei ; vesta de salvare nu mai putea fi necesară. Mi s-a părut că stewardesa îşi luase un aer de modestie.

Nu distingeam nimic clar pe pămînt, decît că era o zonă lacustră, cum mai tîrziu mi s-a părut toată peninsula. Oricum, altitudinea ei este foarte redusă şi oricît de vechi i-ar fi conturul, aşa cum l-am învăţat la geografie, fără să se fi schimbat după aceea, am rămas cu impresia că oceanul poate oricînd să şi-o revendice ; atunci, singurele repere ale coas-

telor ei dispărute vor rămîne rampele de lansare de la Cape Kennedy.

N-am putut să identific mai nimic pe pămîntul Floridei, toate imaginile mi se păreau nesigure și gata să se înece, păduri, tufișuri, pîrloage cu eroziuni printre ele. De unde o fi venind numele peninsulei ? Poate de la o iluzie ; sfîrșitul lui octombrie pe această latitudine n-ar justifica lipsa florilor.

La Miami am aterizat înainte de ora zece, era devreme, nu fi luat-o cu binișorul, să nu fi fost aglomerația de pe aeroport, cum nu mai văzusem în altă parte, oameni grăbiți și nervoși, cozi lungi la ghișee, freamăt, neliniște, parcă o stare de alarmă, ca și cînd începea evacuarea Floridei. Un funcționar simpatic, pe care l-am găsit liber, într-o zonă mai liniștită, și-a consultat computerul, doar n-avea să știe pe dinafară mișcarea aeroportului, și răspunsul a fost că pentru zborul la Orlando să merg la Compania Eastern, un avion pleacă dimineața la opt fără zece. „Dar Eastern e departe !“ m-a prevenit el cu un fel de compasiune. Ei, cît putea fi de departe, ca să devină un necaz pentru mine ? Știam că aeroportul este printre cele mai mari și mai aglomerate din țară, cu o medie de treizeci și șase de mii de pasageri zilnic, ceea ce înseamnă o mie cinci sute pe oră, unul la două secunde ; fiind vorba de o medie, cum spune statistica, e ușor de înțeles că în anumite luni ale anului, în anumite zile și ore, cifra se mărește ; nu-mi dau seama pînă unde poate să ajungă. Cred că sosisem în una din zilele și orele de vîrf, cum se spune astăzi. Fiindcă sălile se desfășurau una din alta fără să li se vadă capătul, am întrebat, cu puțină îngrijorare, gîndindu-mă la greutatea valizei, nu la picioarele mele, deprinse să meargă : „O fi o milă pînă acolo ?“. „Vreo trei !“ mi-a răspuns rîzînd o fată de la ghișeul de alături. Crezuse că glumeam, dar eu eram de bună-credință, cel mult pierdusem noțiunea distanțelor în vîrtejul omenesc unde picasem.

De trei ori m-au acostat, în drumul lung pînă la Eastern, tineri care fac chetă în public, în diferite scopuri, pentru debilii mintali, pentru societăţi samaritene, pentru infirmi şi aşa mai departe, pentru tot ce poate cuprinde mila omenească. Nu erau primii care îmi ţineau calea, îi întîlnisem şi pe alte aeroporturi, mai ales fete, cu toţii bine îmbrăcaţi şi cu purtări alese ; totuşi îi suspectam ; fiindcă după ştiinţa mea în America neajutoraţii sînt luaţi în grijă de Asistenţa Publică. Dacă greşesc, cadă pe mine păcatul ! Mi-a venit să cred că strîng bani ca să-şi cumpere droguri ; insistenţa lor era maladivă. Degeaba încercam să scap, spunînd că nu vorbesc englezeşte ; ştiau să se descurce în toate limbile.

Oraşul nu era departe, un microbuz care îşi presăra pasagerii în diferite puncte, la cerere, m-a dus la un hotel mic din centru, pe o străduţă care dădea perpendicular în bulevardul Biscayne, o esplanadă deschisă spre largul oceanului. Aşa îi voi spune, pentru plăcerea mea, acestei ape de un albastru atlantic, deşi este doar o lagună, despărţită de ocean prin insule nisipoase, lunga plajă care a făcut faima oraşului. Dau cifrele numai ca să se vadă progresia, pe care n-aş crede-o dacă n-ar fi scrisă : în 1920, Miami avea treizeci de mii de locuitori, iar astăzi are de unsprezece ori pe atîta. A fost ce să se speculeze acolo ! S-au construit opt sute cincizeci de hoteluri şi moteluri, cu aproape şaptezeci de mii de camere, pentru treisprezece milioane de vizitatori, la atît se ridică numărul lor într-un an de zile. Din atîtea camere, eu am ocupat una singură, modestă, curată, cu tot ce trebuie, dar friguroasă, cu tot zăduful de afară, fiindcă aerul condiţionat venea dintr-o instalaţie centrală, şi nu puteam să-l reglez ; iar ca să-l fi închis cu totul, însemna să mor de căldură.

Construcţia hotelului „Omni“, de unde am luat a doua zi autobuzul să fac turul oraşului, a costat şaptezeci şi cinci de milioane de dolari, cu restaurante, prăvălii şi teatre. În reamenajarea plajei şi în drumurile de acces, cu podurile

peste lagună, s-au băgat cincizeci de milioane, și abia șase în gara nouă de cale ferată ; se vede limpede inferioritatea, deși lumea mai vine la Miami și cu trenul. Un milion de turiști pleacă în fiecare an din portul de croazieră, cel mai mare din lume, cu douăzeci de linii de navigație. Am fost, dar într-un moment de acalmie, cînd nu era decît un vapor la chei, și nu se îmbulzea nimeni. M-am ales în schimb cu plimbarea, foarte plăcută, într-o briză albastră, parfumată și dulce. În portul comercial nu m-am dus, m-am uitat de departe, nu c-ar fi fost interzis, erau numai unele restricții, datorate contrabandei cu droguri, și nu mi-ar fi plăcut să mă caute prin buzunare vreun paznic.

Înainte de toate, am fost însă în portul de pescuit și de luhting, Miamarina, fiind aproape de casă, peste un parc și un bulevard de promenadă. În parc mi-a atras atenția un monument, un zid de piatră, cu o flacără nestinsă, pentru cinstirea prieteniei cu țările Americii de Sud, care nu știu cît sînt de bucuroase de această atenție.

Nu mi se pare de prisos să repet, după sute de pagini, cît m-a mirat faptul că Torța Prieteniei, cum se numește monumentul, are o nouă dedicație, fiind închinat, printr-un adaus din 1963, lui John F. Kennedy, al treizeci și cincilea președinte. Înțeleg că este încă o dovadă de căință, ca și cînd toată America s-ar socoti vinovată. Dar procedeul mă uimește, ce înseamnă asta ? America de Sud ar putea să se simtă jignită, cu tot respectul și cu toată dragostea pe care le-o fi purtat președintelui. Ar fi fost greu să se facă un monument nou, alături, sau într-o poziție și mai frumoasă ?

Portul de pescuit e destinat amatorilor și în primul rînd turiștilor cu bani, judecînd după șalupele de închiriat, una mai luxoasă și mai înzestrată ca alta. Bănuiesc că printre cele cinci mii de industrii cîte sînt la Miami și-n suburbii, trebuie să fie și una a peștelui, cu portul ei, cu pescadoare și pescari de meserie, dar aceia folosesc alte scule. M-am minunat ce de undițe și de lansete puteau să aibă la îndemînă amatorii

care pescuiesc doar ca să-și satisfacă o patimă ; erau care de care mai perfecționate, mărci renumite probabil, cunoscute specialiștilor, am văzut și eu cîte unii și știu cum le lasă gura apă cînd aud de ele. Și de ce înlesniri pot să se bucure oamenii, cînd pornesc la război cu peștele, care, bietul de el, rămîne de milenii la ceea ce i-a dat natura ! La un post de pescuit, unde omul, în șort curat și-n cămașă albă, stă pe fotolii pliante, la umbra unei copertine de pînză, sînt fixate în bord cîte cinci-șase lansete, puse în baterie, pe mărimi, unele solide ca pentru balene. Cît am putut să-mi dau seama privindu-le, în repaus, mi s-a părut că nu cer și nu permit nici o manevră din partea omului, căci erau fixe ; probabil se apasă pe un buton și cîrligul zboară departe, prin forțe înmagazinate nu știu unde ; un om nici n-ar putea să țină în mînă o asemenea armă.

Privind acele șalupe, care plecau în larg, uneori cu un singur pasager, probabil plin de parale dacă nu avea nevoie să se asocieze cu nimeni, mi-am adus aminte de Hemingway, el povestește istorii cu asemenea oameni, i-a cunoscut, fiindcă le-a împărtășit patima. N-am înțeles-o, după cum n-am înțeles nici vînătorile lui în Africa, nici slăbiciunile pentru lupta de tauri. Era în el o sete de sînge și de violență ? Unii spun că se temea de moarte, de aceea o sfida nebunește. Și ce-a însemnat sfîrșitul lui rămas fără explicație ? A fost o dovadă de bărbăție, sau de frică ?

Mi-am dat drumul gîndului, fiindcă mă aflam foarte aproape de apele unde a pus el să se scalde în sînge doi adversari aflați pe aceeași șalupă, care se pîndesc ca fiarele și sfîrșesc prin a se găuri unul pe altul cu gloanțe.

Erau pe acolo și cîțiva pescari de meserie, care vindeau pe chei pește proaspăt. Cît am stat să privesc, mai bine de-o oră, n-a venit decît o gospodină, care a cumpărat o bucățică, o gustare pentru două persoane, după ce-a tot ales și-a tot făcut nazuri. Așa se întîmplă cu omul cînd are prea multe, se scîrbește. Mie îmi lăsa gura apă.

Pe chei venea o dubiță automobilă, o prăvălie volantă de înghețată, cu un coviltir de pînză ; o însoțea și mi-a atras atenția o muzică gingașă, abia auzită, numai citeva tonuri frumos îmbinate, o melodie discretă și dulce, repetată întruna ; era un ariston, dacă mai știe cineva de această numire, ieșită din uz, după cum este și instrumentul, un mic aparat de reprodus cîntece simple, căruia în Franța i se spune „cutie cu muzică", și poate că așa se va înțelege mai ușor despre ce-i vorba.

Acea dubiță albă și liniștită a fost o surpriză plăcută, am urmărit-o pînă am întîlnit încă una, și am recunoscut muzica. Am înțeles că aparțineau aceleiași firme, și probabil în oraș erau mai multe. Poate un negustor de înghețată n-ar fi avut o idee atît de simpatică, mai degrabă cred că s-a adresat unui profesionist, un sfetnic, căci în America sînt din aceștia pentru toate nevoile. Am tot vorbit despre ei, și n-am terminat încă.

Cunosc oameni care ironizează profesionalismul dus atît de departe, socotind că nu-i nevoie să ne corecteze nimeni gusturile, după niște reguli străine de firea noastră, fiindcă așa ne pierdem personalitatea. Pînă la un punct o fi adevărat, dar într-o societate care a evoluat foarte repede, cum este mai ales cazul Americii, multe au nevoie de rodaj și de șlefuire, și cine le-ar putea face mai bine, dacă nu un om de meserie ? De ce să uităm cît de vechi este profesionalismul în istoria omenirii ? Faraonii nu și-au desenat singuri piramidele, Semiramida a apelat la arhitecți să-i facă grădinile suspendate, Capela Sixtină n-au pictat-o nici papa, nici cardinalii, Grădina Cișmigiului, a cărei frumusețe, oricît este ea de frapantă, nici n-o mai băgăm în seamă, fiindcă ne-am obișnuit să trecem repede pe alături, în drumurile noastre citadine, n-a fost proiectată de un amator, ci de un arhitect peisagist cu renume. Deși n-am pretenția să impun altora părerile mele, nu voi ascunde că nu-mi plac diletanții. În adolescență am cîntat la un instrument muzical, m-am dedicat

lui cu pasiune, consacrîndu-i ani de studiu, şi nu chiar degeaba, dar cînd am ajuns la o limită, unde am înţeles că nu sînt apt să fac din el o profesiune, în chip ideal, l-am abandonat fără regrete şi abandonat a rămas pînă astăzi.

Conducătorii de automobile se împart în două categorii, profesionişti şi amatori, cum se ştie. Nu pot să schimb regula, mi-ar sări în cap toată lumea, aş vrea doar să se înţeleagă că noţiunea de amator în acest caz trebuie revizuită în cuprinsul ei, altfel ar fi mare primejdie. Orice conducător trebuie să se socotească profesionist cînd se urcă la volanul maşinii, să nu creadă că titlul de amator înseamnă o concesie. Dacă mă opresc aici, nu înseamnă că am epuizat subiectul. Cine vrea, are îngăduinţa mea să continue. Eu trebuie să-mi reiau povestirea.

M-am dus alături, în portul de iahturi, să fi fost ora trei după-amiază şi soarele, deşi în penultima zi de octombrie, ardea ca la tropice. Pe puntea unui mic vas cu pînze, o femeie tînără stătea să se bronzeze ; încolo nu mai era nimeni în tot portul. Abia cînd m-am întors, am văzut scris pe o tablă că trecerea era permisă numai pentru membrii clubului şi pentru caspeţi ; deşi nu avea cine să mă oprească, mi-a fost mai bine să nu mai inspectez şi alte debarcadere. Portul era plin, nu înţelegeam de ce oamenii nu se duceau pe mare ; să spun că se terminaseră vacanţele, bine, dar rămîneau după-amiezele. Păcat de vremea frumoasă. Şi mai păcat de atîtea iahturi scumpe, care stăteau degeaba ; e o nedreptate socială.

Şi cîte înlesniri nu se găseau acolo, prize electrice pentru conectat instalaţia vaselor, ca să se cruţe grupurile electrogene şi acumulatoarele, hidranţi pentru aprovizionarea cu apă ; e foarte bine, de ce să cari cu găleata ? Dar, iarăşi, nu era păcat că toate stăteau degeaba ? Din sute de vase, unul singur avea atunci o utilitate, îngăduia unei femei să stea în costum de baie, să se bronzeze. Am mai văzut cărucioare electrice, pentru transportat proviziile şi calabalîcul, pe distanţe nu mai mari de cincizeci de metri ; iar eu pe aeroport mă spetisem

cu valiza în mînă pînă să ajung la compania Eastern, care era într-adevăr foarte departe, chit că nu chiar la o milă !

Am socotit demn de admirație și l-am inspectat cu emoție un cuter de vreo paisprezece metri lungime, venit de la Hong Kong. Așa se întîmplă, te mulțumești și cu mai puțin la nevoie. Oare uitam că sute de iahturi, chiar mai mici, au făcut ocolul pămîntului ? Cunosc istoria unora dintre ele, dar, cît am umblat prin porturi, n-am avut noroc să văd măcar unul.

Dacă iahturile cu pînze stăteau în repaus, laguna era plină, în schimb, de bărci cu motor, variate, toate puternice și frumoase. Sigur că motorul e mai practic și mult mai ușor de manevrat decît pînzele, de aceea i se dă tot mai multă preferință ; însă satisfacția prilejuită de el e stereotipă și nu poate să dureze, prin cîteva senzații simple și monotone ; după cîtva timp, cît poți să simți într-adevăr bucuria vitezei pe apă, într-un fel mai palpitantă ca zborul, emoția se stinge și poate să rămînă cel mult orgoliul puterii mecanice pe care o declanșezi la voință. Nimeni nu va înțelege această părere și n-o va admite, dacă nu cunoaște bine, din experiențe lungi, vasul cu pînze.

Stăteam pe un dig de beton, șalupele care ieșeau din port sau se întorceau treceau prin fața mea, destul de aproape ca să văd din ce clasă făceau parte : din cea mai scumpă, nici una nu putea fi mijlocie ; era o întrecere. Ocupanții lor, numai tineri, de obicei un băiat și o fată, mulți dintre ei abia adolescenți, nu puteau să aibă încă o meserie și bineînțeles nici alți bani decît ai părinților. Știu că mulți tineri în America încep să muncească încă din școală, și o parte din cîștig îl dau în casă, pentru întreținere. Dar, cu ce le rămîne, niciodată nu vor ajunge să-și cumpere o șalupă. Acele bărci nu și le puteau îngădui decît oamenii cu multe surplusuri bănești, o minoritate la care ceilalți se vor uita mereu cu invidie.

Greu mi-am înjghebat o asemenea barcă, și încă foarte modestă, și abia în anii din urmă, și nu din vreo ambiție, și

fără să scontez cine știe ce mulțumire ; numai ca să nu rămîn cu o experiență nefăcută. Nu puteam totuși să intru în categoria oamenilor care i-ar fi invidiat pe acei tineri cu bărci scumpe, năzuințele mele sînt cu totul de altă natură, și apoi, chiar dacă nu m-am scăldat în bogăție, mi-am găsit destule satisfacții ca să n-am azi o inimă acră.

Altceva mi-a venit în minte în după-amiaza aceea de la Miami, cînd știam că America, deși puternică și bogată, nu stătea pe roze ; o așteptau primejdii, iar mai întîi umilințe, scadența unor nesăbuieli în politică, tolerate de prea multă vreme. Ce se întîmplă cu această lume uimitoare ? Este ea căzută în transă, sub un blestem sau sub o vrajă, ca frumoasa din pădurea adormită ? Ai spune că nimeni nu mai are glas să strige. M-am întrebat mai întîi dacă tinerii aceia știu ce moștenesc, și ce îi așteaptă. Și ce vor fi ei în stare să facă pentru America ? Se pregătesc s-o ducă înainte, sau se mulțumesc cu șalupa și cu fata de alături ?... Îi privește ! A lor are să fie răspunderea !

După aceste reflecții nici nu mai vreau să spun pe unde am umblat pînă la apusul soarelui, nimic n-ar mai avea importanță. Și va părea fără nici un haz că relatez tocmai cea mai banală dintre faptele zilei, masa mea de seară. Dar mi-e îngăduit oare să trec sub tăcere că am văzut oameni mîncînd pește și bînd lapte dulce ? (Nu vreau să spun că laptele acru s-ar fi potrivit mai bine.)

Am mers la un restaurant în portul de pescuit, pe unde umblasem după-amiază. Era o clădire circulară, cu o terasă pe chei, m-am dus acolo de-a dreptul, luînd calea cea mai directă și mai firească, și am vrut să mă așez la o masă. Știam obiceiul : la restaurantele cu pretenții, cum toate vor să fie dacă nu se numesc cafeterii sau baruri, se cuvine să aștepți la ușă pînă ce vine cineva să te conducă. Aici nu era ușă. Iată însă că o fată a venit fuga și m-a poftit să merg la intrare, în partea cealaltă a clădirii rotunde.

Să nu fi tînjit după peşte, încă de cînd o văzusem pe cucoana care venise să cumpere, aş fi întors spatele. M-am supus, m-am dus la o uşă, o altă fată a venit, m-a salutat cu politeţe, apoi a luat-o înainte să-mi arate drumul, şi după ce am traversat restaurantul de formă circulară, am ajuns, cu voia ei, la masa unde vroisem să mă aşez mai înainte.

Toată lumea mînca peşte ; n-am să exagerez spunînd că toţi beau lapte. Eu am băut vin alb, nu s-a mirat nimeni ; era sec şi rece. Pe alţii i-am văzut cu sticle de bere în faţă. Dar chiar lîngă mine, un domn fără semne particulare, un bărbat sănătos, după toate aparenţele, avea pe masă un pahar mare cu lapte. L-a băut pe tot ; la al doilea fel de peşte a mai cerut unul. Ei bine, dar nu merge, chiar dacă s-ar spune că este o prejudecată. Gîndiţi-vă mai ales la culoare ; o socotesc umoristică alături de peşte.

Mi-a fost frig toată noaptea, pe urmă m-am învelit bine, ca iarna, şi am adormit cu impresia că afară ninge.

36

Dimineaţa soarele ardea în fereastră ; cînd am coborît, frigea asfaltul. Am mers pe la umbră, aveam un ţel, să ajung pe strada Paisprezece, numărul 4300, la sediul unei întreprinderi turistice pe care o alesesem pentru turul oraşului cu autobuzul, o jumătate de zi, destul timp să văd tot ce se cuvenea să se vadă ; aşa scria în reclame. Dacă m-aş fi dus pe jos, aş fi văzut numai o parte, dar mai bine.

Strada Paisprezece pleca din Bulevardul Biscayne, în locul cel mai elegant al oraşului, aproape de hotelul Omni, unde am uitat să spun că între altele sînt şase săli de spec-

tacol. N-am mers mult, și strada a început să se schimbe, ca bulevardul Tulane de la New Orleans, dar mult mai repede, pînă a devenit mizeră, cu tipuri suspecte. Iar la numărul 4300, scris clar cu cifre mari pe fațadă, am găsit o casă părăginită. Că nu era acolo sediul agenției Sightseeing se vedea limpede, și tot atît de limpede înțelegeam că nici nu putuse să fie vreodată. Adresa însă n-o luasem din zbor, ci era tipărită ; o păstrez ca dovadă.

Domnișoara Maria Martinez, o sud-americană frumoasă, dar cam plinuță, de la agenția turistică American Express, aflată în Bulevardul Biscayne, chiar în fața străzii Paisprezece, pe unde revenisem, și-a pierdut timpul cu mine plină de răbdare, și luînd legătura prin telefon cu cealaltă agenție, care exista totuși, în ciuda adresei greșite, mi-a rezervat loc în autobuz, pentru circuitul de o jumătate de zi, numit Magic City Tour No 1. Plecarea la ora douăsprezece, de la hotelul Omni ; îl știam foarte bine, îi dădusem ocoluri. Iar cuvîntul Magic, nu doar că mă fermeca, naiv cum sînt cu făgăduielile, dar mă umplea de mîndrie ; oare mulți oameni au parte de un Tur Magic al unui oraș ca Miami ?

Pe strada Paisprezece văzusem de vînzare cauciucuri de ocazie ; n-aș fi crezut că este posibil, în America, unde totul se aruncă la primele semne de oboseală.

Fiindcă rămînea timp, m-am dus pe malul lagunei. Din marginea orașului pînă acolo era un cîmp cu iarbă, cam neîngrijit, cu gropi și semne lăsate de oameni, sticle, cutii de conserve, ceea ce m-a mirat în fața unei întreprinderi ca hotelul Omni. E adevărat însă că vizitatorii n-au ce să caute pe malul lagunei, ei se duc la Miami Beach, unde este oceanul.

Beach, pronunțat bici, ca binecunoscutul cuvînt din limba noastră, fără nici o deosebire, înseamnă plajă, dar și iapă. Cine vrea să țină minte poate face o legătură ; de la bici la iapă nu-i mare distanță.

Un băiat, însoțit de două fete, strîngea sticle goale ; uite că se găsea cineva să aibă nevoie de ele. Așa o fi și cu

cauciucurile de ocazie. Peste două zile, la Orlando, am văzut un bătrîn, cam decrepit, turtind cu tocul ghetei cutii goale de bere sau coca-cola, ca să ocupe mai puţin spaţiu, şi punîndu-le într-un sac, desigur ca să le vîndă ; înseamnă că se găsea cine să le cumpere. E un semn de cuminţire ; domnul Andrica ar putea să se bucure.

Băiatul şi cele două fete de pe maidan erau însă veniţi cu maşina, şi nu o rablă ; oare cu ce agoniseau ei acolo îşi scoteau banii de benzină ?

Ca să fiu sigur că nu scap Turul Magic m-am dus la hotelul Omni cu jumătate de ceas mai devreme ; n-am regretat, am avut ce să văd, chit că se repeta spectacolul de la Union Plaza, din Las Vegas. Soseau maşinile una după alta, în locul celor abia plecate ; personalul hotelului, portari, servitori, şoferi abia pridideau să-i servească, rătăciţi, nervoşi, cu ochii roşii, lac de sudoare. Iarăşi am văzut cărucioarele de bagaje huruind pe pavajul de sub portaluri, încărcate cu geamantane şi cu haine în huse agăţate pe bară, să stea bine, să nu se umple de praf, să nu se şifoneze. N-am mai încercat să memorez vreo fizionomie în mulţimea de clienţi ai hotelului, le-am înglobat pe toate într-o singură imagine şi nu cred că am făcut o greşeală ; erau o *categorie*.

Aş vrea să ştiu ce-au făcut ei peste cîteva zile, şi-a întrerupt vreunul vilegiatura, şi ce-au făcut tinerii cu şalupele frumoase şi cu fetele bronzate, cînd nişte studenţi străini, la New York, au agăţat placarde jignitoare pe Statuia Libertăţii ?

Magic Tour a venit cu douăzeci de minute întîrziere, cînd credeam că fusese o neînţelegere, şi nici n-are să mai vină. Şoferul se pregătea să coboare să mă caute, credea că locuiesc la hotelul Omni, dacă domnişoara Martinez le indicase adresa mea acolo ; mă avea trecut pe o listă, nu pleca mai departe pînă nu dădea de mine. Nu cunoşteam obiceiul, stăteam înţepenit lîngă trotuar, de teamă că autobuzul putea să treacă fără oprire, dacă nu se vedea nimeni în staţie. Într-adevăr eram singur, şi chiar m-am mirat că nu se îmbulzea

nimeni la un tur atît de magic, și m-am întrebat cum nu dădea faliment agenția, dacă pleca la drum numai cu cinci-șase oameni, cîți am văzut înăuntru, plus o fată care încasa banii și ocupa locul meu obișnuit pe banca din față. M-am dumirit încetul cu încetul, n-am putut să cred dintr-o dată că asemenea procedeu este posibil ; autobuzul a mers din hotel în hotel, să-și adune clienții. Și încă n-ar fi fost nimic, dacă ei ar fi stat în stație, sau măcar pe aproape, să se urce repede. Șoferul cobora cu lista în mînă și pornea să-i caute, strigîndu-i pe nume.

Trecusem laguna, luasem în lung Miami Beach, nu regretam încă, tot vroisem să ajung acolo, așa că mi-am lipit nasul de geam și m-am uitat bine. Nu știu ce-o fi în acele case și hoteluri care se întind pe cincisprezece kilometri de plajă. Privite pe din afară nu mi-au dat amețeală, semănau cu vilele noastre dinaintea războiului, de la Mamaia, doar că mai înghesuite, și hotelurile nu depășeau ca aspect demodatul „Belona" de la Eforie, mîndria unei epoci rămase în urmă. Nu spun că n-or fi fost și altele, de tipul Omni ; poate le-aș fi văzut dacă mă lipseam de Turul Magic și mă duceam cu piciorul, să le caut. Dar chiar și așa, tot n-aș fi înțeles unde erau cele cincizeci de milioane cheltuite pentru modernizarea plajei.

La un hotel, șoferul a lipsit un sfert de oră, m-am uitat pe ceasornic, lăsase motorul în mers, prăpădea motorina. S-a întors cu o familie de negri, deranjați poate de la siestă ; nici unul nu și-a cerut scuze. Așteptarea nu m-a plictisit nici de astă-dată, m-am uitat la caii de ghips în mărime naturală, care împodobeau peronul hotelului ; sau poate or fi fost de bronz, sau de piatră, dar nu putea să se vadă, fiind dați cu vopsea albă, lucioasă, în afară de ochi, negri, cum îi făceam noi în copilărie pe ai oamenilor de zăpadă, punînd ·două bucăți de tăciune. La o grădiniță de copii le-ar fi stat mult mai bine. La fel am văzut, mai departe, sfincși vopsiți, apoi cămile, în culoarea nisipului, cu beduini albi, alături. Numai ochii rămîneau negri, atît la oameni, cît și la animale.

Statuile vopsite mi-au amintit de casa emirului de la Beverley Hills, deşi lipseau femeile goale.

Cît am stat la alt hotel, m-am uitat în vitrina unui magazin cu accesorii pentru automobile, unde erau expuse baterii „pe viaţă". Aşa scria, şi nu vedeam prima oară. Avea şi Pit una, mi-a arătat-o plin de mîndrie. „Ce înseamnă pe viaţă ?" l-am întrebat. Părea a nu înţelege, aşa i-o vînduse fabricantul, pe viaţă ! Şi încă Pit era un tehnician, se pricepea şi la baterii, dacă se ocupa de motoare. „Pe viaţă", înseamnă că nu mai e nevoie să umbli la ea niciodată, n-o îngrijeşti, nu-i controlezi nivelul electrolitului, nici nu ai pe unde, au dispărut orificiile. Dar după doi ani, trei, patru — asta-i viaţa ei — bateria moare. Pit credea, cu optimism, că e dată de fabricant să ţină cît omul.

Dacă s-a terminat cu adunatul clienţilor, am început turul magic. Fata s-a dat jos la ultimul hotel, după ce încasase toţi banii ; pînă să ajung în faţă, locul îl ocupase altcineva. Stăpîn pe soarta noastră, şoferul s-a pus pe glume şi-a trebuit să le îndur, fără să le înţeleg pe toate. De fapt, era un om courteous, ne socotea oaspeţi şi vroia să se poarte ca o gazdă atentă, să nu se plictisească nimeni. Astfel că a început, din faţă către spate. rugîndu-i pe fiecare să-şi spună numele, adresa, ocupaţia şi alte date biografice, apoi impresiile lor despre Miami şi despre viaţă. Nimeni nu socotea că-i o indiscreţie, răspundeau ca la lecţie, cu grabă şi chiar cu satisfacţie, iar cînd sfîrşeau, toată lumea aplauda voioasă. Nu erau turişti străini, intimidaţi de viaţa americană ; acum le ştiam adresele, prin multe din oraşele lor fusesem ; dar nu-i văzusem. Ştiam de cît timp sînt însuraţi, cîţi copii au, cum o duc cu soacrele ; unele răspunsuri stîrneau hohote, iar eu, gata să mă arunc pe fereastră, mă întrebam ce era magic în toată întîmplarea noastră ?

Între timp, revenisem în Miami, în partea lui de nord, şi străbăteam un cartier cu vile albe, cochete, printre care apăreau case mici de lemn, mizere, deşi locuite. Cu timpul,

aveau să se părăginească de tot și să rămînă în părăsire, dacă pînă atunci nu se întîmpla un miracol, ca în Greenwich Village și în alte locuri. Cineva se luptă azi în America să redea viața cartierelor abandonate, să reînsufleţească orașele amorțite. El are o teorie și o metodă și se pare că a făcut niște pași înainte. Lui i se datorează, de pildă, hala de alimente și restaurante de la Boston, o fostă ruină, pusă pe linia de plutire și modernizată. Omul o duce din succes în succes, spre folosul Americii, dar nu-i un visător, nici un misionar, ci un businessman.

Cartierul de la Miami era locuit numai de negri ; ca în Harlem, n-am văzut nici un alb pe stradă. Cînd un negru se infiltrează între albi, aceștia pleacă. Spun cum stau faptele ; n-am de ce să le ascund, nu sînt eu vinovatul. Ceva devine inconfortabil, de aceea albii se retrag, incapabili să se apere altfel. Dacă un negru vrea să închirieze o casă, proprietarul îi cere o chirie prohibitivă ; e liber. La fel dacă e vorba de cumpărare ; sînt prețuri pentru albi, și pentru negri. Dar cîte unul din aceștia din urmă plătește, sau se folosește de o clipă prielnică, și se așază ; datorită stupidei și gravei neînțelegeri dintre oameni, vecinii pleacă și prețurile scad dintr-o dată. Iată mecanismul. Sigur că poate să fie și altfel.

Pit are un vecin negru, și se împacă foarte bine cu el ; la fel cu cei cîțiva care mai locuiesc pe aceeași stradă. Dar într-o seară, la restaurantul din colț, deci cam ca la el acasă, un negru l-a lovit între ochi cu mîna încărcată de inele, de putea să-l orbească ; fiindcă la apariția lui a luat poșeta nevestii, poate cu o mișcare insuficient de discretă, și a pus-o în partea mai ferită a mesei.

Albilor le e frică să se apere. Căința lor, pentru vina strămoșilor, cu toate reparațiile și compensațiile, a dus la altceva decît la egalitate. Pentru ce-o să fie mai tîrziu, acolo, aș fi mulțumit că mă aflu atît de departe, dacă nu m-aș gîndi și la alții, chiar și la acei americani copilăroși de la Miami, în tovărășia cărora am făcut turul orașului.

Prospectul vorbea cu emfază despre ce avea să ni se arate : „fabulosul Miami, placa turnantă către America Latină și Caraibe. Iată strălucirea și eleganța orașului, Miami Beach, Coral Gables, Piscina Venețiană, cîmpul de curse de la Hialeah, decor perfect pentru sportul regilor..." Așa scria, nu-s cuvintele mele. Plaja o văzusem deci, ținem minte animalele vopsite și cu ochi de tăciune. De-aici mergeam la Hialeah, așa ne anunțase șoferul, și eu speram să fie zi de curse, căci, după cum spunea tot prospectul, în acest caz hipodromul nu putea să fie vizitat, ceea ce eram sigur că nu însemna nici o pagubă. Dar n-am avut noroc, și timpul pierdut acolo a confirmat, întru totul temerile mele. Sînt sigur că nici chiar un cunoscător și un iubitor de curse n-ar fi avut de ce să se bucure. Măcar dacă ar fi fost caii, animalul care îmi place cel mai mult după cîine ! Era unul singur, de bronz, nevopsit, slavă Domnului, un roib pur sînge, ager și mîndru ; pus să stea țeapăn pe un soclu oval, de piatră verzuie, în mijlocul unui bazin cu plante de apă. De unde pînă unde ?

Am fost o singură dată la curse (de trap), m-a dus un prieten ; nu-mi place, fiindcă se joacă pe bani ; din nobleța calului s-a făcut o patimă omenească. A trecut și pe lîngă mine ispita, într-o duminică, în prima mea tinerețe, cînd mă aflam într-o disperată nevoie de bani, și n-aveam în buzunar decît douăzeci de lei, prețul unei mese modeste. Cu ei îmi pusesem în gînd să-mi încerc norocul, să-mi umflu buzunarele, fără să cunosc jocul și fără să știu care puteau fi șansele. Un ceas m-am învîrtit prin fața hipodromului din Floreasca, pînă să-mi iau inima în dinți și să mă apropii de poartă ; atunci am văzut că douăzeci de lei era abia taxa de intrare.

Cu aceste aduceri aminte, destul de triste, am coborît la Hialeah, unde mi-am tîrît pașii în silă, ca să urmez grupul. Ne-au urcat într-un trenuleț de minicare, o fată cu microfonul la gură ne-a dat explicații, dar n-avea ce să explice. Era un hipodrom ca oricare altul, cu aceleași tribune, cum am văzut în filme ; raritatea o alcătuia un mare grup de păsări

flamingo, aciuat pe peluză, înăuntrul pistei de alergare. Flamingo este emblema hipodromului, ne-au şi pus unul în piept, la intrare, o figurină de celuloid roz, friabil, care s-a şi rupt dealtfel, un gît atît de lung nici nu putea să ţină ; dar păstrez amîndouă bucăţile, poate într-o zi am să le lipesc şi am să le dau unui copil, să se joace, deşi mă tem că ar putea să mă creadă într-o ureche.

Păsările le-am văzut de departe, nu ştiu de ce trenuleţul nu s-a apropiat de ele. Cum erau roze şi cu pene puţine, mi s-au părut jumulite şi opărite ; şi în nici un caz nu aveau ce să caute pe un cîmp de curse.

Pe urmă ne-au dus la un acvariu, la fel de potrivit acolo ca pasărea flamingo. Era şi mai opărit, şi mai jumulit, nici nu ştiu de ce-l arătau oamenilor, o sărăcie cu cîţiva peştişori pe cale de dispariţie, cu alge şi cu cochilii care mi s-au părut imitaţii, butaforie. Nu sînt pornit să mă supăr pentru atîta, drept dovadă am să spun că tot acolo am văzut papagali cît curcanii, în culori cum n-a făcut niciodată I.G. Farben, ceva într-adevăr magic. Dar stăteau acri în coteţele lor de sîrmă, căci să le spun colivii nu se mai potriveşte ; nici măcar nu întorceau capul, să ne privească. Puteam să le văd ochii, fiind în profil, ca la toate păsările, şi citeam în ei un dispreţ plictisit pentru oameni.

În sfîrşit, ne-au dus într-un pavilion unde funcţiona o cafeterie, ne-au dat liber o oră — ce să fac cu ea ? — şi grupul s-a pus să înfulece.

E timpul să spun la ce găinărie se dedau vînzătorii de coca-cola ; ceva cu totul nedemn pentru America, aşa am socotit, de aceea am tot amînat să-i demasc public. Mai uşor mă împac să mă fure cineva de-a dreptul, să-mi pună cuţitul în gît şi să mă buzunărească, decît să mă înşele şi să creadă că nu bag de seamă. N-am scăpat nici la Hialeah de această batjocură. Dacă am cerut un pahar de coca-cola, mai întîi l-au umplut pînă în gură cu cuburi de gheaţă, apoi au turnat băutura ; cît încape într-o ceşcuţă. În asemenea cazuri, care sînt

milioane, păgubaşul plăteşte pe deasupra şi taxa către stat, pentru o marfă pe care n-a primit-o. Iar taxa îi rămîne negustorului, fiindcă, de fapt, marfa n-a fost vîndută. Şi nu zău, nu-i păcat de gheaţă, că se aruncă ? Am spus, şi acum îmi simt inima răcorită !

Tot ce-ar fi putut să mă intereseze în pavilionul acela, dacă ştiam istoria curselor de cai din America, ar fi fost tricourile unor jochei celebri, puse la vedere. Dar chiar şi aşa, fără să fi cunoscut vreun nume, nu le-am privit cu indiferenţă ; toate erau micuţe, sub fiecare bătuse o inimă.

Continuînd să pierdem timpul, am trecut pe la Piscina Veneţiană, semnalată printre punctele magice. Recunosc că era neobişnuit de mare, cu forme complicate, nu înţeleg însă de ce se socotea remarcabilă, şi ce legătură avea cu Veneţia. O semnalez doar ca pe o păcăleală.

Cartierul Coral Gables, în sudul oraşului, unde am mers la urmă, mi-a trezit interesul şi m-a scos puţin din amorţire, dar n-am mai fost în stare să-i acord decît o curiozitate pasivă. Cred că depăşea tot ce mai văzusem prin alte oraşe, începînd cu proporţiile şi sfîrşind cu arhitectura. Am găsit acolo un parc, o pădure tropicală domesticită, cu alei şi bulevarde, o somptuoasă desfăşurare de spaţiu, încă una din marile rezerve ale Americii. În acest decor erau semănate construcţii rezidenţiale, case şi vile, o fantezie de stiluri, nici una nu semăna cu alta, nici una nu părea mai puţin izbutită decît cea mai frumoasă dintre ele. O oră a durat vizita, şi cu toată viteza autobuzului, nu chiar moderată, mi-am dat seama că nu văzusem tot cartierul. În multe privinţe, celebrul Beverly Hills de la Hollywood rămîne în urmă. Lipsesc şi aici palatele, deşi lumea bogată, părinţii tinerilor cu şalupe scumpe, ar fi avut cu ce să le facă. Am spus ce modestă era locuinţa lui Rockefeller, de la New York, bineînţeles păstrînd o proporţie. Palatul Frich, de pe Fifth Avenue, cu intenţii de grandoare, nu-i de fapt decît o casă omenească, o locuinţă, ce-i drept bogată şi rafinată. Dar chiar Casa Albă, flancată

simbolic de palatul Ministerului de Finanțe, al celei mai bogate țări din lume, ce este ea pe lîngă palatele Europei, Schönbrunn, Luvru, Buckingham, ca să iau numai cîteva exemple ? Niciodată n-am să înțeleg de ce-i trebuiau Mariei Tereza o mie de camere ; le-o fi văzut ea pe toate, o fi pus piciorul în ele măcar o singură dată ?

Cu toată opulența, cu toată risipa, locuința în America nu se extinde peste nevoile omului cu anumite pretenții și anumite drepturi, chiar dacă le satisface cu multă larghețe ; mă sprijin nu doar pe cele trei exemple de mai înainte, dar ele trebuie notate. Acolo ambițiile arhitecturale sînt puse în marile buildinguri, zgîrie-norii de la New York și din toate orașele care au făcut din centrul lor un Manhattan.

Cînd am revenit în oraș, am coborît la prima oprire, autobuzul își începea cursa în zigzag, ca să-și lase pasagerii pe la diferite hoteluri ; așa se obișnuiește, lumea crede că-i o atenție, și este, la urma urmelor, dar oare nu-și dă seama nimeni cît timp se pierde ?

Am fost prin toate cele douăsprezece puncte notate pe planul orașului ca demne să fie văzute. Despre unele am povestit în treacăt, face parte și hotelul Omni dintre ele, deși n-are alt merit decît că a costat șaptezeci și cinci de milioane. Pe altele le las deoparte, n-avem de ce pierde timpul cu ele. Am fost să văd Turnul Libertății, îmi era în drum, pe Bulevardul Biscayne, intrigat de ceea ce scria în broșură, că este copia faimoasei clopotnițe „La Giralda" de la Sevilla, citată de Cervantes. Nici pomeneală ! Cine a scris așa, n-a văzut niciodată „La Giralda", nici măcar în fotografie ; o fi auzit și el o vorbă spusă aiurea.

În sfîrșit, am bătut mult strada Flagler, foarte animată în timpul zilei, datorită feluritelor ei magazine ; nu vroiam să cumpăr nimic, și chiar să fi vrut, magazinele erau închise la ora dinspre seară cînd m-am dus acolo, iar animația încetase ; abia se zărea cîte un om la o sută de metri, nici n-aveam de la cine să cer informații. Căutam un parc „de buzunar",

textual, așa era trecut pe planul orașului. Graiurile omenești s-au tot îmbogățit în timpul vieții mele, nu stau să înșir toate cuvintele care s-au născut dintr-o nevoie nouă, sau numai dintr-o izmeneală, și au trecut din țară în țară, devenind internaționale. Iată, de pildă „mini" și „maxi", aplicate în atîtea domenii, nu doar la rochii ; la autobuze și taximetre, minicar și maxitaxi, acesta din urmă un blestem pentru bîlbîiți și pentru cei care nu pot să pronunțe pe x nici măcar o dată, darmite de două ori, unul după altul ! În timpul războiului, am auzit prima oară vorbindu-se despre submarine „de buzunar". Așa erau, bunăoară, cele japoneze, de la Pearl Harbor. Submarinele de buzunar au fost date uitării, a rămas însă cuvîntul, aplicat cînd ici, cînd colo, pînă ce iată-l lipit pe un mic parc din centrul comercial al orașului Miami. Nu l-am găsit cu ușurință, deși același plan arăta, chiar în fața lui, o foarte înaltă clădire administrativă, și aceea mi-a sărit în ochi de la distanță.

Peste drum, nimic decît case. Am făcut ocoluri, crezînd că greșisem strada, am luat-o pe alături. M-am întors la clădirea administrativă, care totuși era un reper sigur. Fusesem intrigat de ceea ce scria broșura : „Acest parc de buzunar constituie o oază plăcută în mijlocul activității agitate a străzii Flagler. Originala lui cascadă panoramică (nu știu cum s-ar putea traduce mai corect cuvîntul „scenic") atrage multă lume aici, unde se găsește un micuț snack bar și mese de picnic." Descrierea era atractivă, cascadă panoramică, mese de picnic, plină natură în mijlocul orașului ! La interesul firesc de a-l vedea cu ochii, se adăugase ambiția. M-am dus la numărul 46 de pe strada Flagler, l-am văzut scris clar pe o casă, și abia după ce mi-am făcut cruce, temîndu-mă că înnebunisem, dacă nu fusese nebun înaintea mea autorul broșuricii, am descoperit alături o poartă cu drugi de fier, și un gard, nu mai lung de doi metri. Pe această deschidere destul de îngustă, se vedea parțial un pațio, care se lățea după colțul zidului, o grădiniță cu vreo trei mese, probabil cele de picnic. În partea

care nu putea să se vadă, să mai fi fost încă pe atîtea. Iar cascada panoramică era reprezentată de o pînză subţire de apă, care curgea pe zidul din fund, ca dintr-un jgheab găurit de rugină. Dealtfel, apa s-a oprit curînd, se făcuse ceasul şase şi jumătate, iar parcul se închidea la şase ; poarta era încuiată. Cascada intra în repaus pînă a doua zi dimineaţa. Poate n-o fi fost chiar atît de meschin, dar oricine ar fi citit broşurica şi ar fi pierdut timpul, ar fi simţit aceeaşi dezamăgire care îndreptăţeşte impresiile mele scîrbite.

Seara, tîrziu, am văzut femeia căzută în stradă, în apropierea hotelului. Ieşisem să mă plimb pe Bulevardul Biscayne, deşi se lăsase noaptea. Toate erau fermecătoare, murmurul oceanului, legănatul stelelor, parfumul arborilor şi florilor tropicale invizibile, nu-mi venea să intru în casă, şi era ultima seară la Miami.

N-a fost un atac, da, aşa este, femeia era beată şi poate isterică, dar îi curgea sînge pe faţă, se lovise căzînd pe piatra pavajului. Pînă să aflu că după lege nimeni n-avea voie să se atingă de ea, m-a îngrozit pasivitatea trecătorilor şi a vecinilor ; aceştia, care o cunoşteau probabil, stăteau pe scăunele, în uşă, îşi continuau poveştile şi discuţiile, ca într-un orăşel de provincie. O clipă m-am crezut undeva în sudul Italiei, unde oamenii îşi petrec o parte din viaţă în stradă ; acolo însă toţi s-ar fi îmbulzit să dea ajutor acelei nefericite, şi cu zelul lor mediteraneean poate ar fi înăbuşit-o. Dacă întîmplarea s-a sfîrşit bine, de a rîs toată lumea, pe mine m-a îngrozit timpul de aşteptare, pînă au venit poliţia şi salvarea, cît femeia a stat părăsită, fără să se ştie dacă nu-şi dădea duhul.

Mi-a fost şi mai frig în cameră, iarăşi mi s-a părut că afară ninge. Pînă să adorm, am făcut în fugă bilanţul călătoriei, care mai avea puţin să se termine. Iarăşi nu eram prea încîntat de mine, socoteam că aş fi putut să ajung la mai multe, dar pe urmă, gîndindu-mă la turul magic, la pasagerii

autocarului care şi-au făcut autobiografia în public, mulţumiţi de ei înşişi şi dezvăluindu-se cu mîndrie, mi-am spus că, oricum, nu mă situam printre ultimii dintre oameni.

37

Se termină şi caietul meu de drum, odată cu călătoria ; sînt la ultima filă, şi ultimele impresii va trebui să le arunc unele peste altele. În celelalte ocazii, jumătate de caiet a rămas goală, şi nu fiindcă mi-ar fi fost lene. Acum, chiar dacă mi-ar slăbi memoria, am încă o dovadă că am trecut prin mai multe întîmplări ca altă dată şi experienţa a mers mult mai departe.

Ştiu că la transcriere însemnările au să mi se pară reci şi rigide, va trebui să le reînsufleţesc, străduindu-mă să mă întorc în urmă şi să mă caut pe mine însumi într-o frază neterminată, sau într-un semn grafic indescifrabil. Multe din ce-am notat vor rămîne pe dinafară, degeaba mă voi concentra asupra lor dacă nu vor avea destulă putere ca să învie. Dar deocamdată toate mă emoţionează, cînd le recitesc, cartea viitoare mi se pare gata scrisă, cum nu mi s-a întîmplat alteori, o simt cum se zbate să iasă la suprafaţă.

Acum, cînd mă pregătesc să plec la aeroport pentru ultima etapă, după care va urma întoarcerea la New York, am uitat descurajările şi temerile din urmă, aventura mi se pare pe deplin reuşită şi iată o dimineaţă cînd mă simt mulţumit de mine. E o notaţie de care va trebui să-mi aduc aminte tot timpul, îmi va da curaj să scriu faptele aşa cum s-au petrecut ele, fără să mă ruşinez dacă uneori va trebui să mă arăt într-o lumină nefavorabilă...

Aşa am scris în ultima dimineaţă la Miami, şi cu aceasta s-a terminat şi ultima pagină.

Avionul pleca devreme, cînd am coborît să merg la aeroport abia se lumina de ziuă. Am vrut să mă asociez cu doi negri, care aveau aceeași destinație, și cărora tocmai le sosise taximetrul. Femeia de la recepție, o portoricană blajină, o bună mamă de familie, după zîmbetul ei protector, știut din prima zi cînd venisem, mi-a făcut semn să nu stărui, și ca să nu iasă vreo jignire, a spus repede : „Dar v-am comandat taximetrul !"

Zborul a fost scurt, mai puțin de o oră. Cum s-a așezat în scaun, vecinul meu și-a pus centura de siguranță, ca să scape de grijă, a scos din servietă un teanc de hîrtii pline de cifre, numai cifre, pe coloane, nici un cuvînt, nici o literă, grupuri de cifre, de la zeci pînă la milioane, și s-a adîncit cu ochii în ele ; așa a stat pînă la aterizare, cînd și-a desfăcut centura de siguranță, iar hîrtiile le-a băgat în servietă. Era un om bine crescut, a salutat cu politețe atît la sosire, cît și la plecare, dar încolo n-a mai scos altă vorbă. L-am privit cu coada ochiului, să fi avut vreo cincizeci de ani, care azi au devenit floarea vîrstei, un bărbat robust și energic, în plină putere și captivat de muncă, judecînd după felul cum devora cifrele ; o dată măcar nu s-a uitat pe fereastră, să vadă cum e vremea afară, iar cînd stewardesa i-a adus breakfastul, l-a refuzat cu un semn al capului și a oprit numai cafeaua, pe care a băut-o fără să vadă ceașca. Așa cum îl priveam din profil și cu fereală, nu puteam să descopăr ce gînduri îi treceau pe față, ce trezeau în capul lui acele lungi coloane de cifre, care probabil reprezentau pentru el o narațiune captivantă, un roman cu sute de personaje, cu aventuri nemaipomenite, cu izbînzi triumfale, cu crahuri, sinucideri și crime. După un timp, i-am descoperit o vînă pulsîndu-i la tîmplă, și după ritm, după intensitate, mi-am dat seama că într-adevăr lectura lui, care îl ținea atît de încordat, trebuia să fie distrugător de pasionantă. Îi știam soarta, într-o zi, vîna urma să plesnească, și după el avea să rămînă o văduvă

bogată ; parcă o şi vedeam în Hawaii, cu flori în păr şi pantaloni de mătase.

Tot drumul am zburat peste lacuri. La Orlando, cînd am virat să intrăm pe panta de aterizare, oraşul s-a rotit dedesubt, scăldat în oglinzi mari de apă ; era ceva pur şi albastru în atmosferă, ca în Finlanda.

Sfetnicul meu de la New York îmi propusese Orlando pentru Walt Disney ; nu mai era nevoie, îl văzusem la Los Angeles şi-mi ajunsese. Cum mi-am lăsat bagajul la hotel, am dat fuga la Greyhound, aflasem că nu-i departe, numai la vreo patru blokuri. Aşa a şi fost, atît că unul din acele blokuri, cum am spus altă dată, era un loc viran de aproape un kilometru ; dacă s-ar fi parcelat şi s-ar fi făcut case, s-ar fi născut vreo cincisprezece blokuri. Dar am ajuns la timp ca să iau bilet şi să mă urc fuga în autobuzul care a plecat numaidecît, la ora zece şi douăzeci de minute. Locul meu, în faţă, era liber, parcă mi-l reţinuseră.

Vroiam să merg la Cape Kennedy, şi-am mers, şi m-am întors, dar aş fi putut să găsesc ceva mai bun decît Greyhound-ul. Deşi pe bilet a scris cu mîna lui Cape Kennedy, casierul spunea Cape Canaveral. Multă lume spune la fel ; nu s-au obişnuit încă. Pe şosea, cum am spus altă dată, am văzut chiar un indicator, dacă nu mai multe, cu vechiul nume, scris negru pe galben ; au uitat să le schimbe.

Atmosfera continua să fie pură şi puţin albastră, datorită oceanului şi lacurilor ; nimerisem o zi frumoasă şi o oră plăcută, autostrada părea proaspăt spălată, şi toate făgăduiau o zi minunată, cum socoteam însăşi hotărîrea mea de a merge să văd rampele de lansare. M-am poticnit însă cînd mai aveam de mers vreo zece mile, din vreo cincizeci cîte erau toate ; după ce am trecut pe lîngă o localitate de vilegiatură, Cocoa Beach, unde printre palmieri am zărit plaja plină de lume, autobuzul a cotit pe nişte străzi amărîte, ca în curînd să oprească la o autogară antipatică, şi acolo atmosfera n-a mai fost nici pură, nici albastră. Iar cînd şoferul a anunţat, în

ultima clipă, că pentru Cape Canaveral se schimbă autobuzul, totul a devenit mizerabil. Și nu era nici un kilometru pînă la plajă !

Locul se numea tot Cocoa, numai că eu am să-i spun Cocoa-sat, ca să se înțeleagă diferența. Alt sat nu mai văzusem în America ; Williams intra în altă categorie. Un taximetru strîmb aștepta în față. Într-o sală prăfuită, cu ușile vraiște, cu lockere defecte, două drumețe, fete tinere, slabe și pocite, niște znamenii, în picioarele goale, zgîriate și murdare, cu fuste ponosite, cu bluzele smucite și descheiate de li se vedeau sînii, mai prăpădiți decît ele, trăgeau amîndouă dintr-o țigară făcută de mînă, nu putea fi decît marijuana, care nu mă mai sperie și nici nu-mi trezește vreo admirație. Nu știu ce așteptau acolo, n-aveau nici bagaj, nici poșetă, doar fusta și bluza. După ce și-au terminat țigara, au mai stat ce-au mai stat, uitîndu-se prin lockerele cu ușile strîmte, pe urmă au plecat cu taximetrul.

Toate trebuiau să fie pocite acolo ? Un scundac lat în șolduri și îngust în umeri, cu un ochi la făină și cu altul la slănină, și ceacîr pe deasupra, păzea un depozit de bagaje, și era nevoie de el, dacă lockerele nu puteau să se încuie. Tot el vindea bilete și dădea informații ; mi-a spus că autobuzul meu venea peste trei sferturi de oră, să-l aștept la peronul numărul patru. Drept cine mă lua, cum mă vedea el dacă mă căuta între făină și slănină, cu un ochi căprui și cu unul galben ? Vroia să glumească, sau își bătea joc de mine ? De unde peron, și de unde numărătoare ? În fața autogării nu era decît o bătătură, ca ograda hanurilor de altădată.

Recunosc că autobuzul a venit la vreme, dar după ceea ce pățisem în drumul spre Marele Canion, m-am temut tot timpul că s-ar putea nici să nu vină, sau măcar să întîrzie, și n-aveam decît o zi pentru Cape Kennedy. Așa mi-am pierdut cu totul încrederea în Greyhound, deși de data aceasta nu puteam să-i aduc nici o critică fundată. Sigur că eram obosit și nervos, și vedeam totul în negru. Astăzi mă simt

dator să rectific, n-am dreptul să condamn o instituţie de importanţă naţională, atît de utilă şi poate chiar iubită de oameni.

Centrul spaţial, de unde nu pleacă în fiecare zi o rachetă, a devenit un loc de atracţie turistică în timpul liber, şi este organizat cu aceeaşi meticulozitate ca un zbor în cosmos. Vizita se face cu autocare, pe itinerarii obligatorii, cu ore fixe ; nimeni nu poate merge de capul lui, şi nici nu i-ar da mîna, fiindcă distanţele sînt mari, kilometri şi iar kilometri, printr-o landă pustie şi misterioasă. E un loc mănos, sătul de apă, unde iarba, de un verde intens, creşte suverană şi sălbatecă, nu se lasă nici supusă, nici îmblînzită. Parcurgînd acest peisaj fără limite, m-am gîndit că, înainte de a cuceri spaţiul dintre planete, NASA, care patronează zborurile în cosmos, a cucerit spaţiul terestru.

Deşi nu există nici o asemuire, această bogată moşie mi-a amintit, pe fire subterane, domeniul de la Iasnaia Poliana. Şi m-am gîndit, într-o ordine de idei învecinată, că Tolstoi, să fi trăit în zilele noastre, ar fi venit cu siguranţă să vadă cum îşi ia zborul o rachetă, el care, la Paris, asistase de voia lui la ghilotinarea unui condamnat la moarte. Nu de aici am făcut asemuirea, gîndul mi-a venit mai pe urmă ; plecarea într-un zbor cosmic, momentul cînd se lansează racheta nu-i într-un fel o execuţie capitală ? Cîţi din cei care o comandă şi o asistă, sau o văd de departe, dacă ar fi să răspundă cu mîna pe inimă, n-ar mărturisi că din clipa cînd cosmonauţii se îmbarcă, nu mai dau un ban pe viaţa lor, de vreme ce legile terestre, garantele existenţei umane, încetează să-i guverneze ? Nu sînt ei, *in spe*, condamnaţi la moarte ? Doar s-au văzut şi exemple ! Şi rampa de lansare nu seamănă cu o ghilotină ? Iar zborul, pe toată lungimea lui, ce este, ca să fim lucizi şi sinceri cu noi înşine, dacă nu timpul cînd un condamnat aşteaptă, în celulă, executarea sentinţei ? Cînd i-am văzut venind din neant şi căzînd în ocean cu paraşutele, mi s-a părut că au fost graţiaţi în ultima clipă.

Poate aceste reflecţii ar fi suficiente să justifice existenţa mea în ziua aceea. Ştiam dinainte că n-o să văd decît ceva de la suprafaţă ; important era să mă fi dus acolo, Cape Kennedy mă interesa în primul rînd ca idee. Cînd am luat bilet de intrare, m-au programat pentru ora unu şi cinci minute. M-am aşezat la rînd, în staţia autobuzului ; la rînd nu-i bine spus, fiindcă eram primul. Omul care păzea trecerea şi controla biletele, un tînăr negru, înalt şi suplu, cu un strălucitor dinte de aur în faţă, mi-a amintit hamalul de la Salt Lake City, nu părea mai puţin simpatic, doar că n-a avut ocazia să-mi facă nici un serviciu şi s-a mulţumit să-mi zîmbească. Mai demult, cînd am încercat să judec firile oamenilor şi să-i pun în categorii diferite, uitasem de el, dar simţeam o lipsă nedefinită.

Autocarul a plecat fix la oră, şi am înţeles, la prima haltă, că o întîrziere, oricît de mică, ar da peste cap programul de vizită. Cînd am intrat în clădirea simulatoarelor, grupul dinainte tocmai ieşea pe altă uşă. Nu m-a interesat ce-am văzut înăuntru, era o înscenare, ca la studioul Universal City, de la Hollywood, unde am pierdut vremea degeaba. Aş fi fost mulţumit să văd instalaţiile, singur, şi să am convingerea că sînt autentice, acelea pe care s-au exersat oamenii pentru zborul în cosmos. Dar au pus şi nişte manechine să le ţină locul, au băgat lumini şi sunete, cu alte cuvinte au făcut un spectacol. Nu mi-a dat nici o emoţie, ci m-am uitat tot timpul la ceas, încă neconvins că n-o să fie nici o întîrziere.

În alt loc, am văzut un centru de comandă, o cameră rotundă, cu zeci sau sute de aparate, probabil rămase în urmă şi părăsite ; de mult zborurile sînt conduse de la Huston ; ce vedeam aici era o amintire, aşa îmi închipui. Ştiam că în acea aparatură voluminoasă, densă şi complicată, cu mii de butoane şi clape, cu lămpi de control şi cadrane, erau milioane de piese, condensatori, rezistenţe, diode, legate cu fire care la un loc ar fi ajuns poate pînă la Lună, dacă nu şi mai departe. Ştiam cu ce precizie erau lucrate, după mii de ore de gîndire şi

calcul. Şi mai ştiam că o singură eroare a acelei instalaţii ar fi fost catastrofală, astfel încît în calcul trebuise să intre negreşit posibilităţile ca ea să fie prevenită, sub toate formele în care ar fi putut să se prezinte. Şi pentru fiecare din ele, cu sutele şi cu miile, stătea de veghe un creier electronic.

Centrul spaţial de la Cape Kennedy ocupă o zonă lacustră, jumătate pămînt, jumătate apă. E o întrepătrundere, ca în sudul Finlandei, unde apa dintre insulele arhipelagului se confundă cu lacurile care filigranează uscatul, de nu mai ştii unde este cu adevărat coasta. Rampele de lansare se înşiră pe o fîşie de pămînt, de-a lungul oceanului, ca nişte faruri. Sînt multe, am numărat vreo douăzeci, dar se poate prea bine să-mi fi scăpat unele. Ca tehnică a construcţiei n-au prin ce să impresioneze. Turnul Eiffel, vechi de aproape un secol, le depăşeşte cu atîta că nici n-ar trebui pus în comparaţie. Impresionantă este funcţia lor, de port cosmic. Aşa le-am asemuit, cu un chei ridicat la verticală, unde vapoarele ar sta legate cu prova în aer. Dacă imaginea este forţată, ideea se aseamănă, de aceea, emoţia mea acolo a fost atît de intensă, că am uitat de oră şi de întoarcerea la Orlando. Oare ceva al meu, viaţa trecută şi viitoare, naşterea şi moartea inevitabilă, mai avea importanţă în cele cîteva clipe cît am ajuns să mă detaşez cu totul de mine? Eram în faţa rampei de unde pornise Apollo, de la al patrulea zbor pînă la al şaptesprezecelea, cînd s-a încheiat programul debarcării pe Lună. Văzusem alte rampe mai înainte, Polaris, Poseidon, Trident, Atlas, Centaur, Agena, Titan şi Saturn, ultimul. Nu aveam loc pentru toate nici în ochi, nici în suflet, le-am memorat într-o imagine comună, şi emoţia am păstrat-o pentru Apollo, fiindcă era o încununare, deşi zborurile în cosmos continuă, şi scriu noi istorii, din ce în ce mai fantastice, explorarea altor planete. Mintea mea nu le mai putea cuprinde, a rămas la Lună.

Cît am stat în faţa rampei de lansare, obligat s-o privesc de departe, m-am apropiat cu gîndul şi am văzut pe rînd

echipajele de cîte trei oameni urcînd în vîrful schelăriei metalice, trecînd puntea şi intrînd în capsulă. Capsulele le ştiam de la Washington, le atinsesem cu mîna, mă uitasem înăuntru, unde oamenii făcuţi în ceară păreau atît de vii, încît n-am încetat nici astăzi să mă las amăgit de bunăvoie şi să-mi închipui că erau înşişi cosmonauţii, care din cînd în cînd se întorceau acolo şi îşi reocupau locurile, fiindu-le imposibil să se despartă definitiv de ei înşişi. Ceva al lor rămînea schimbat pe viaţă, nu se putea altfel, mă gîndeam ce li se rupea în suflet şi ce creştea în loc, în clipa cînd sub ei izbucnea flacăra venită din inima iadului, care îi arunca în nefiinţă, căci ce este Cosmosul altceva, dacă încercăm să-l definim cu puterile noastre, fără instrumente de calcul ? Ei însă l-au văzut cu ochii şi l-au cunoscut cu propriile lor simţuri. Nu rămîne nici o arsură ?

M-am gîndit adesea la ocnaşul acela condamnat la moarte, într-o închisoare franţuzească din Guyana, pe care l-au graţiat, fiindcă nu căzuse cuţitul ghilotinei, rămăsese ţeapăn. Dar ce-au graţiat din fiinţa lui, nenorocitul, dacă îşi trăise moartea, legat pe basculă, aşteptînd să audă huruitul cuţitului şi să-l simtă în ceafă ? Că i-a albit părul, într-o singură clipă, nici nu are importanţă ; numai atît au putut să vadă martorii. Ce se întîmplase în sufletul lui, cine putea să ştie ? Şi cum îşi privea el propria lui viaţă, care i se dăruise cînd era gata pierdută ?

Trei cosmonauţi, pe o navă cu aparatura defectuoasă, s-au salvat printr-o încordare extraordinară a minţilor omeneşti, conjugate cu aparatele, ceva mult mai greu de crezut şi de înţeles decît însuşi zborul între planete. În timpul cît le-a trebuit să se întoarcă de la înălţimea Lunii şi să amerizeze nu şi-au trăit toţi trei moartea ? Cum se privesc ei astăzi, unul pe altul ? Pot să trăiască despărţiţi, fiecare o altă viaţă ? Şi cînd unul din ei va muri cu adevărat, de o moarte terestră, cum au să se simtă ceilalţi ! N-o să fie o amputare ?

Trei cosmonauţi au ars în cabină, înainte de a începe lansarea. Nu eram departe de rampa unde se întîmplase...

Am trecut pe lîngă o platformă gigantică, pe şine de cale ferată, care transportă rachetele. Şi ca să fie o completare, să pot reface în minte întreg procesul zborului cosmic, apropiindu-mă de realitatea lui pînă atunci abia întrezărită prin imaginile neclare ale televiziunii, am văzut o rachetă cu patru trepte, culcată, aşa că puteam să-i măsor lungimea cu pasul. N-am măsurat, nu mi-a venit în minte, cred că eram încremenit de uimire.

Ştiam ce este o rachetă, cum spuneam, o şi văzusem, la televiziune, sau în filme, mai clare, şi chiar în fotografii pe care le puteam privi cu lupa, ca să descopăr detaliile. Nimic nu fusese deajuns ca să mă pregătească, şi am avut un şoc, neatenuat cu totul nici pînă astăzi, de aceea vorbesc despre toate acestea cu o înfiorare bolnavă.

Nu ţin la lucrurile mele, dar nici nu le arunc, chiar dacă se strică ; încerc să le dăruiesc cuiva, cui le mai poate găsi o întrebuinţare ; fiindcă am admiraţie pentru munca omenească, mai ales cînd este neobişnuită, şi mă doare s-o văd irosindu-se. Ansamblul acela era destinat să se piardă, treaptă cu treaptă, după ce îşi îndeplinea rolul ; se dezagrega sau urma să vagabondeze în Cosmos. Dar fiecare treaptă era o uzină, şi dacă puneam la socoteală nu doar materialele, ieşite din comun, produsul unor cercetări îndelungate, ci adăugam uzura minţii omeneşti, dacă i se poate şti preţul, începînd cu concepţia, imaginată mai întîi filozofic şi fundată pe mii de tomuri, scrise de cînd există gîndirea, şi apoi toată zbaterea, şi sacrificiile, şi vieţile pierdute, valoarea rachetei depăşea cu mult un volum egal de aur şi diamante. Dimensiunile ei le pot deduce cu uşurinţă, fiindcă o am întîmplător într-o fotografie, şi în dreptul primei trepte se văd două autobuze, unul în spatele altuia ; un al treilea ar fi încăput cu uşurinţă. Cît priveşte diametrul, mi se pare egal cu trei autobuze puse unul peste altul. Perspectiva nu poate să mă înşele decît în

minus, fiindcă autobuzele se află într-un plan mai apropiat, deci dimensiunile lor sînt crescute în raport cu restul imaginii.

La baza acestei uzine sînt cinci motoare, unul în centru, celelalte de jur-împrejur, o baterie de obuziere mult mai mari decît orice a avut vreodată o artilerie. Pe gura fiecăruia ar putea să intre un autobuz, dacă s-ar rotunji şi i s-ar scoate roţile. Dar mai uluitoare decît dimensiunile mi s-au părut aparatele de control, cînd le-am văzut de aproape ; nu le bănuisem, deşi ştiam că motoarele sînt comandate de la distanţă, că prin accelerarea unuia sau a altuia se poate corecta direcţia, că, în sfîrşit, toate funcţiile lor trebuiau supravegheate, pînă se termina combustibilul şi li se dădea drumul în vid, ca să intre în funcţiune treapta următoare. Tot spaţiul dintre cele cinci motoare era ocupat de aparate indescifrabile, ţesute între ele cu mănunchiuri groase şi încîlcite de fire şi conducte, în culori mai multe decît ne sînt cunoscute, probabil codificate. Nu cad în greşeala, neadmisă la un om de meserie, să spun că n-ar putea fi descrise, ci doar că nimeni n-ar înţelege, în primul rînd povestitorul ; s-ar naşte un haos de cuvinte, în care raţiunea noastră s-ar rătăci repede. Numai computerele sînt capabile de o descriere, în cifre şi formule luciferice.

A plouat pe drum, cînd ne întorceam la poartă. Mă uitam afară, pe ferestrele autobuzului, nu mai recunoşteam nimic în locurile pe unde venisem. Nu mai aveam nevoie de altceva peste ceea ce văzusem, gîndisem şi intuisem ; aici era sfîrşitul. Îmi mai rămînea grija existenţei mele fizice. Am dat fuga prin băltoace pînă în staţia Greyhoundului. Alături aşteptau trei autobuze, venite cu turişti de la Orlando. Am mers de la un şofer la altul, rugîndu-i să mă ia şi pe mine, dacă au un loc liber. „Dar cu ce-ai venit aici ?“ m-au întrebat, mirîndu-se, căci doar nu putusem să pic din cosmos. Le-am arătat biletul de întoarcere. „Păi de ce nu te duci cu Greyhoundul ? Uite, pleacă, de colea, la patru şi cinci minute !“ Ştiam şi eu, şi s-ar fi putut să fie chiar punctual, dar gîndul să cobor din

nou la Cocoa-sat, unde să aştept cine ştie cît legătura, în timp ce venea întunericul, mă umplea de nelinişte. Am insistat, explicînd că n-am nici o încredere în Greyhound. Aici am brodit-o bine, cele trei autobuze aparţineau unei companii concurente, pe cale de înflorire ; aprecierea mea le-a făcut plăcere şoferilor, le-am cîştigat simpatia, şi unul din ei, zîmbindu-mi prieteneşte, m-a poftit să mă urc în autobuzul lui, care dealtfel avea jumătate din scaune libere, ba chiar obişnuitul meu loc din faţă. O rezolvare atît de fericită nu sperasem. Am plecat la ora trei şi jumătate, cîştigînd un timp binevenit, cînd ziua era atît de mică şi seara cădea repede. Trecînd pe la Cocoa, mi-am amintit de cele două fete pricăjite, m-am întrebat unde putuseră să se ducă cu taximetrul, şi cu ce plătiseră, dacă erau cu mîinile goale ?

Timpul cîştigat la plecare, apoi pe drum, fiindcă am mers repede, l-am pierdut ocolind mult pe la hoteluri, unde şoferul şi-a lăsat pasagerii. De fiecare dată cobora fără să ostenească, nu se mulţumea să deschidă uşa, şi saluta cu un zîmbet. Am crezut că aşteaptă bacşiş, însă nu întindea mîna, şi nu i-a dat nimeni ; poate nu se obişnuieşte la compania lui, altminteri ar fi meritat cu prisosinţă. Mă întrebase unde stau şi m-a dus pînă în faţa hotelului, ceea ce mi-a prins bine ; cădea întunericul, şi dacă aş fi venit de la Greyhound mă prindea noaptea. Fiindcă refuzase orice plată, răspunzînd cu un gest de mirare cînd îl întrebasem cît costă, am riscat să-i pun cîţiva dolari în palmă, la despărţire. Nu i-a refuzat, iar eu m-am simţit cu inima împăcată.

Am mîncat repede la un bar din faţa hotelului, stînd cu mulţumire la tejgheaua înaltă. Era în fiinţa mea bucurie şi linişte, lăsasem în urmă ultima aventură, mă simţeam obosit, parcă aveam febră musculară în suflet, dar pe un fond de satisfacţie, adîncă şi deplină.

N-ar mai merita să spun că am trăit totuşi încă o nelinişte, dacă n-ar fi bine de ştiut ce efemere pot deveni izbînzile noastre. Se făcuse ora şase şi jumătate, nu mai era nimeni

pe stradă, am văzut doar un flăcăiandru grăbit, care mi-a explicat cum să ajung la un supermarket ; vroiam să cumpăr banane şi struguri, sau poate nu mă înduram să intru atît de devreme în cameră, să nu-mi arunc măcar o privire într-un oraş din care nu văzusem nimic cînd venisem. N-am mers mult, prăvălia era la trei blokuri, şi nici n-am întîrziat cine ştie cît înăuntru. Dar abia cînd am ieşit în stradă, mi-am dat seama cît era noaptea de neagră, şi cît de pustiu oraşul. Chiar atît de speriată să fie lumea ? Păi cum altfel ? Ce-ar putea să-i alunge pe oameni în casă, dacă nu frica ? Atunci, toată frica oraşului, a celor mai bine de-o sută de mii de oameni cîţi sînt acolo, s-a răsfrînt în mine, amplificată şi transformată în ceva mult mai grav decît ea însăşi, în ciudă şi umilinţă. Mă simţeam înjosit de propriile mele gînduri, şi îmi era necaz să mă pomenesc cu un cuţit în gît sau cu un glonţ în ceafă, acum, tocmai la urmă, cînd toate se sfîrşiseră admirabil, şi nenorocul ar fi fost de fapt o stupiditate.

●

Programul meu la Orlando era împlinit, aş fi putut să dorm pînă la amiază, avionul pleca abia la ora patru. Se înţelege de la sine că n-aş fi avut răbdare să stau în cameră, ar fi fost ridicol, aşa că am ieşit pe stradă din zorii zilei, odihnit mai mult decît aveam nevoie, fiindcă mă culcasem la opt seara. E adevărat că toată noaptea au fluierat nişte locomotive răguşite, eram însă obişnuit cu zgomotele, îmi făcusem un somn adaptat situaţiei, pe care pot să-l numesc somn de călătorie, cînd jumătate din conştiinţă se odihneşte, iar jumătatea cealaltă stă de veghe, făcînd cu rîndul.

Erau trenuri de marfă, le-am văzut pe urmă, ziua ; calea ferată trecea prin mijlocul oraşului, traversa străzi fără bariere, mecanicul trebuia să dea semnale tot timpul, şi după atîta întrebuinţare, fluierul era într-adevăr răguşit, în adevăratul înţeles al cuvîntului.

Am mers pe strada principală, paralelă cu calea ferată, am pierdut planul orașului și nu-i mai știu numele, o stradă de provincie, cu magazine, cu cîteva clădiri administrative, fără buildinguri înalte, de parcă nimeni aici n-a auzit de Manhattan. După încremenirea de aseară orașul înviase, dar mișcarea era liniștită, ca într-o zi de vacanță. Mă simțeam în vacanță eu însumi, scăpat de orice grijă și orice răspundere și prima oară de cînd mă aflam pe drum, trăiam pentru propria mea bucurie. Parcă eram într-un loc de vilegiatură, și impresia s-a desăvîrșit cînd strada s-a terminat pe malul unui lac cu apa albastră. E drept că pe deasupra trecea autostrada suspendată, cu vuietul ei constant, care însă de mult nu mai înseamnă zgomot pentru mine, iar uneori devine chiar muzică.

De partea cealaltă a lacului, după un pîlc de arbori, orașul se întindea pînă departe, cu căsuțe mici și curate, și trebuiau multe ca să încapă în ele o sută de mii de oameni. Însă în locul unde ajunsesem era o insulă de tăcere și pace, un parc din cele mai uitate vremuri patriarhale. Pe aleea care înconjura lacul nu treceau oameni, m-am așezat pe o bancă și îndată m-au înconjurat păsări de toate felurile, venind pînă aproape și privindu-mă cu încredere, ca pe un sfînt Francisc. De veveriițe nu mai vorbesc, le știam cît sînt de prietenoase în America, de umblă printre picioarele oamenilor, parcă poftindu-i la joacă. Au venit porumbei în culori nemaivăzute, care-mi aminteau papagalii de la Hialeah, atît că nu erau greoi și apatici, ci dornici să comunice cu oamenii, exprimîndu-se prin gunguritul lor dulce și prin mișcările grațioase. S-au apropiat de pe apă lișițe și rațe sălbatice, numite așa fără motive, fiindcă erau mai încrezătoare decît păsările domestice, dovadă că au ieșit pe mal, s-au apropiat și mi-au ciugulit pantofii, măcăind cu tandrețe.

Printre alte păsări, nu le știam pe toate, am văzut și niște ciori mici, mult mai negre decît cele obișnuite, o nuanță încă neîntîlnită. Le-am identificat mai degrabă după caracter, fiind singurele care au stat mai departe, croncănind cîrcotașe ; dar

nu mi-a păsat de ele, era paguba lor dacă nu ştiau să se bucure de prezenţa mea acolo, acum, cît era vreme, fiindcă n-aveam să vin şi a doua zi.

Nu ieşisem din clima tropicală, simţeam o sete continuă ; tropicul dealtfel trecea prin sudul Floridei. Am spus că n-am văzut nicăieri la Miami atîtea flori ca să justifice numele binecuvîntatei peninsule, şi n-am văzut nici la Orlando ; poate or fi primăvara. Impresia mea la urmă este că Florida vine de la altceva decît de la floare ; într-o limbă vorbită aici la facerea lumii, cuvîntul însemna Paradis, şi astăzi nimeni nu ştie. Aşa mi s-au părut mie locurile acelea de lîngă apă, cu vegetaţie tropicală şi căldură înmiresmată, un paradis unde oamenii n-au meritat să trăiască şi-au fost alungaţi în mijlocul unei cetăţi nenorocoase, iar acolo, la şase seara, cînd este clipa cea mai frumoasă, nimeni nu îndrăzneşte să iasă pe stradă. Cînd natura în jur este atît de fericită, cînd păsările nu cunosc frica şi trăiesc ca înaintea potopului care a stricat firea tuturor vietăţilor, cum pot fi oamenii atît de duri cu ei înşişi ?

Lacul era lung, făcea o buclă şi se întorcea în oraş prin altă parte. Raţe domestice traversau şoseaua, legănîndu-se tacticoase şi fără frică de automobile, rămase şi ele într-un timp biblic. O fîntînă circulară, de vreo douăzeci de metri în diametru, care cred că nu putea să concureze cu fîntîna Buckingham de la Chicago, deşi nu aveam dreptul să judec fiindcă pe aceea n-am văzut-o în funcţiune, desena deasupra bazinului o emisferă de apă, o pînză boltită, continuă, ţesută din mii de şuviţe, ţîşnind de pe margine, descriind o linie curbă şi întîlnindu-se la mijloc. Era o jumătate de sferă, în adevăratul înţeles al cuvîntului ; dacă nu s-ar fi auzit murmurul apei, ar fi semănat cu o cupolă de gheaţă.

Ultimul meu gest la Orlando a fost cînd am sărutat mîna negresei care mă condusese pînă în staţia autobuzului.

38

La aeroport, mă uitam cum mecanicii umblau la unul din motoarele avionului, acolo, în văzul lumii, cînd nu mai rămăsese mult pînă la plecare ; eram îngrijorat nu atît de un accident posibil, cît de o întîrziere. Atunci a venit o familie de graşi, un bărbat şi trei femei, una din ele cu un copil în scutece ; copilul părea de dimensiuni normale, dar dacă nu se răzvrătea cît ar mai fi fost vreme, înainte de-a începe să umble, risca să le calce pe urme. Pînă acum nu mai văzusem asemenea graşi pe aeroporturi, mă gîndeam că poate nici nu-i primeau, sau îi puneau să plătească bilete suplimentare, ceea ce ar fi fost absolut logic, chiar dacă ei ar fi crezut altfel. Mă gîndeam unde au să se aşeze, cum au să încapă şi cum o să mai decoleze avionul, mai ales cu un motor pus sub semne de îndoială. Preocupat de treaba mecanicilor, care a continuat pînă aproape cînd a început îmbarcarea, i-am pierdut din vedere pe graşi, şi abia pe urmă am observat că se urcase numai femeia cu copilul în braţe. Avionul era un L 1011 Whisperliner, cu patru motoare, şi a rămas gol aproape trei sferturi ; nu cumva lumea se abţinuse în ultima clipă, datorită motorului pe care îl meşteriseră pînă mai adineauri ? Ce încredere poţi să ai într-o treabă făcută la iuţeală şi fără vreo probă la urmă ?

A fost norocul grasei, o stewardesă serviabilă, poate şi ea mamă, i-a pus la dispoziţie toate cele patru locuri de pe rîndul din mijloc, a adus pături, a învelit pruncul, pe unul din scaune. Spaţiul disponibil, alături, era de un metru şi jumătate ; m-am convins, văzînd încă o dată cu ochii, că nici un gras nu are nevoie chiar de atîta ; femeia, aşezată în voie pe două scaune, se uita cu un fel de trufie la locul rămas liber, vrînd parcă să-mi spună : uite, îţi făcuseşi griji de pomană !

Amurgise cînd am ajuns deasupra New Yorkului, nici nu băgasem de seamă, timpul trecuse pe nesimţite. Uitîndu-mă jos, ca la o chemare, ochii mi-au căzut drept pe Statuia Libertăţii, cum aluneca repede în urmă ; altceva n-am văzut, n-am recunoscut nimic din Manhattan, nu ardeau încă luminile, şi o clipă m-am gîndit la prima mea sosire, sub nori negri de ploaie, cînd oraşul întunecat mi s-a părut o cetate părăsită, unde nu ştiam de ce venisem şi îmi era frică. De-ar fi să-mi amintesc numai seara aceea, greu am plătit ce-am aflat despre New York şi despre America. Acum însă ştiam că au să se aprindă luminile ca de serbare, cum fusese la Las Vegas, cînd coboram de la Hoover Dam şi tot pămîntul în faţă părea o constelaţie colorată. Între acele lumini aveam camera mea, mă întorceam ca la mine acasă, uitasem cît mai trebuia să umblu şi să aflu pînă la o adevărată zi de repaus.

Simţeam mult mai mult acum, nu mă aştepta doar o casă, ci şi prieteni care ştiau de venirea mea şi puneau masa, vorbisem cu ei la telefon, de la Miami. Mi se părea că New Yorkul era cucerit şi îmi aparţinea, prin cel mai mare din triumfurile mele, acela de a mă simţi stăpîn pe capitala lumii.

Mulţi or fi văzut mai multe decît mine, şi or avea drepturi mai însemnate acolo, nu ştiu însă dacă au trăit vreodată sentimentul victoriei, cum îl trăiam eu în timp ce avionul cobora lung pe panta de aterizare. Eu însumi mă aflam acum pe panta de aterizare, cu motoarele la ralanti, vedeam pista urcînd spre mine, ştiam că va fi o întîlnire lină, nici o greşeală nu mai era posibilă.

Intrarea în oraş a fost euforică, iar cînd am ieşit din tunelul de sub East River şi am luat-o pe Bulevardul al Treilea, cu luminile lui şi cu forfota cunoscută, am trăit o clipă de bucurie care răsplătea toate necazurile din urmă.

Nu vreau să mă temperez nici astăzi, după ce a trecut destul timp ca să pot privi înapoi cu răceală. Înţeleg că era o descărcare nervoasă, după o încordare prea lungă, după neîncrederi şi presimţiri proaste, după ce abia acum cîteva zile,

pe aeroportul din New Orleans, îmi mărturisisem într-o scrisoare teama că s-ar putea să nu mă mai întorc niciodată. Așa este, dar dacă bucuria am trăit-o, cum o țin minte, de ce să mă lipsesc de ea, căutîndu-i o cauză maladivă ?

Un prieten mă aștepta la autobuz, a fost o neînțelegere, am coborît o stație mai departe, la gara Grand Terminal, chemat, cred, de instincte ; mi se părea că altfel nici n-aș fi putut spune că ajunsesem la New York. Tot acolo coborîsem la prima venire, cu deosebirea că atunci nu știam unde mă aflu, nu băgasem de seamă că deasupra mea se ridica mîndra clădire a Pan Am-ului, cu ferestrele luminate.

Mi-a fost necaz doar de prietenul care mă aștepta, să nu creadă că mă rătăcisem, sau mi se întîmplase o neplăcere. Trebuia să-i dau de urmă cît mai repede, pînă nu pleca după mine ; unde ? Eu eram de vină, îl rugasem să nu mă întîmpine la aeroport, să nu facă un drum atît de lung, la timpul aglomerației, de vreme ce puteam să mă descurc singur, cu ușurință. Să nu fi fost grija lui, mi-aș fi lăsat bagajul alături, în gară, și atunci, numaidecît aș fi dat fuga în Park Avenue, dincolo de clădirea Pan Am, locul unde eu cred că este adunată strălucirea cea mai mare a New Yorkului. Acolo mă dusesem dis-de-dimineață la prima venire, și mi-a înghețat inima de bucurie, după ce dormisem o noapte în hotelul dubios de pe strada Patruzeci și Șase, în vest, aproape de Broadway ; la cinematograful din colț rula filmul Dracula. Acum știam ce înseamnă Vest și Est în New York, ce contraste există între o stradă și alta, învățasem unde să nu pun piciorul de la căderea întunericului, mă împăcasem cu toate, luam orașul așa cum era, cu caracterele lui groaznice. Un New York fără frică nu poate să existe, să nu creadă nimeni altfel, dar să nu dispere, viața în sînul lui nu-i imposibilă, mă dau dovadă pe mine însumi, și mă ofer drept concluzie.

●

Am mai rămas zece zile acolo, fără un program obligatoriu, să mai văd cîte ceva, dacă îmi venea o idee, dar să n-o caut anume. Pînă una-alta, spicuiesc din caietul meu de lucru cîte o însemnare lăsată deoparte, din neatenție, sau fiindcă nu și-a găsit locul în povestire. De pildă, „buildingurile cu frișcă". Nu le-am spus eu așa, ci Fici, și a brodit-o cum nu se poate mai bine. Reproducîndu-i vorba, nu vreau să jignesc nici pe arhitecți, nici pe cetățenii din New York, care se vor fi mîndrit cu aceste construcții din altă epocă. Dar ce să fac dacă ele există, zgîrie-nori, de pe ale căror acoperișuri curg valuri de piatră albă, o ornamentație revărsată, care se încheagă la timp din fericire și nu ajunge pînă în stradă. Se vede numai dacă îți dai capul pe spate și seamănă într-adevăr cu frișca prelinsă ca din vîrful unui profiterol cu treizeci de etaje. Îmi pare rău că s-a găsit cineva să le propună și cineva să le admită, totuși nu-i un motiv să cadă bombe pe ele. Au o vechime, între timp gusturile s-au schimbat, Muzeul Metropolitan s-a îmbogățit cu noi colecții. Mă miră doar că frișca nu se înnegrește. Oare se cheltuiesc bani ca s-o spele ?

Am vrut să știu mai multe despre Greyhound, recunoscîndu-i importanța națională. Am întrebat, mi s-au făgăduit cifre ; nu le-am primit pînă astăzi. Vroiam să pot spune cîte autobuze sînt în circulație, mii, zeci de mii, sute de mii ? Pot să fac presupuneri. Care-i numărul șoferilor, și media lor de vîrstă ? Și ce lungime însumează totalitatea traseelor, sute de mii de mile probabil. Am primit doar o hartă a itinerariilor, o țesătură indescifrabilă ; chiar să vreau n-aș putea să le măsor și să le număr. Și cîte altele n-aș mai fi vrut să aflu ! Dar uite că se poate trăi și fără ele, iar eu mi-am scris cartea.

Despre restaurantele „Mc. Donald", o altă instituție de importanță națională, e vina mea că nu pot da amănunte, n-am cerut informații. Știu doar, după o reclamă plantată pe șosele, că pînă astăzi au desfăcut, cum scrie acolo, peste treizeci de bilioane de mîncăruri gătite ; n-am aflat după ce regulă, un bilion în America este egal cu un miliard de-al nostru. Sigur

că se pun la socoteală chiar și punguțele cu cartofi prăjiți, totdeauna proaspeți, care se mănîncă pe stradă, ca semințele, totuși cifra rămîne exorbitantă și o socotesc aproape inimaginabilă : treizeci de miliarde de mîncăruri gătite ! Nici nu mai vreau să întreb în cît timp ; mi-ajunge !

Nu știu ce este Mc. Donald, un om, sau o societate ? Restaurantele puse sub această emblemă sînt răspîndite în toate orașele, am văzut chiar și în Hawaii, dai de ele pretutindeni. Au o firmă caracteristică, o recunoști de departe, un M stilizat și ornamentat, în care rezidă parcă o forță imperativă. Sînt mici localuri, curățele și cochete, cu mese frumoase, creații inedite, n-am văzut ca vreuna să se repete, măcar un detaliu și tot se schimbă ; mă intrigau și-mi făceau plăcere. Nu sînt tacîmuri, tot ce se oferă acolo poate fi mîncat cu mîna, de obicei sandvișuri calde, cu pește, cu carne, egale cu un fel obișnuit de mîncare. Scapi ieftin și repede, dar ceva rămîne inconfortabil, de aceea le-am vizitat în puține ocazii, destule totuși să mă prindă mirarea că serveau numai copii, și numai negri, probabil școlari în orele lor libere. Mi s-a și spus că domnul Mc. Donald, sau societatea, a obținut aprobarea — de unde și după ce lege un asemenea privilegiu ? — să folosească în restaurantele sale elevi de școală, bineînțeles plătiți mai puțin, ceea ce ar explica prețurile mici la mîncare. Se poate, dar de ce numai negri ? Stau în linie după tejghelele unde primesc comanda clienților, cu o mașină de înregistrat în față, cu o șepculiță de pînză căzută uneori pînă deasupra nasului, de trebuie să-și dea capul pe spate ca să te vadă, cu ochișorii lor vii, mobili și parcă puțin speriați tot timpul, băieți și fete, copile și copilandri, cărora li s-a dat pe mînă o locomotivă sub presiune și au fost lăsați singuri. N-am văzut niciodată între ei o persoană matură ; nu știu ce-i în spate. În stînga, cred că invariabil este mașina care face cartofi prăjiți, fără întrerupere. Mîncarea ți-o duci singur la masă, în cutii de material plastic, diferite, concepute pentru fiecare fel în parte ; o altă industrie. Nu m-am speriat că pe

acele tejghele de metal inoxidabil trecuseră peste treizeci de miliarde de mîncăruri ; acum erau digerate. În schimb, m-a pus încă o dată pe gînduri ambalajul. Unde zac, imperisabile, cele treizeci de miliarde de cutii de material plastic ? Să nu greşesc : cartofii prăjiţi se dau în pungi de hîrtie.

Cineva care a stat mai mult în America, dar poate a umblat mai puţin decît mine, se miră : la restaurantele Mc. Donald personalul nu era alcătuit numai din copii negri, ci din tot felul de oameni, de toate vîrstele. Poate să depindă de zone, sau de anotimpuri. Sau o fi vina mea că m-am grăbit să generalizez o observaţie limitată. E adevărat că n-am văzut decît vreo douăzeci de restaurante Mc. Donald, din miile cîte or fi toate. Acolo însă erau numai copii, şi numai negri, cu şepculiţele căzute pînă deasupra nasului, privindu-te cu capul pe spate, cu ochişorii lor vii, mobili, scăldaţi într-o teamă întrebătoare.

I-am scăpat din vedere pe stîngaci, atît de numeroşi, încît uneori, cînd vedeam doi-trei unul lîngă altul, la agenţii de voiaj, la bănci, la hoteluri, mă întrebam dacă în America mai scrie cineva cu dreapta. Apoi mulţi, că or fi stîngaci sau nu, ţin condeiul într-o poziţie ciudată, ca pe ţigara de marijuana, trecut printre degete şi răspunzînd în palmă, care parcă vrea să acopere scrisul. Şi nu perpendicular pe rînd, sau puţin oblic, cum este obişnuinţa noastră, ci în lungul lui, greu să mă fac înţeles prin cuvinte, hai să spun paralel cu rîndul de deasupra, lăsînd să curgă literele în propriul lui ax, ca o semănătoare. Am încercat şi eu, cu exerciţiu ar merge, dar nu ştiu la ce-ar fi nevoie. Cînd am văzut prima oară nu mi-a venit să-mi cred ochilor, îmi părea o halucinaţie, era o fată, la hotel, mi-am închipuit că se joacă sau face farmece ; din stiloul ei, cu peniţa în podul palmei, părînd locul unde se băteau cuiele răstigniţilor, literele se înşirau pe hîrtie fără efort, cu o viteză dublă decît a oricărui ştiutor de carte şi cu o caligrafie perfectă ; am şi admirat-o. Să se fi datorat sistemului ? Sau era talentul fetei ?

M-aş fi gîndit mai mult la acest fenomen, i-aş fi rezervat mai multe rînduri, aş fi pus lumea pe gînduri, să se întrebe ce ascunde el, ce urmăreşte America, dar am văzut că nu-i o obişnuinţă naţională. Mult mai numeroşi sînt stîngacii. Un cm perfect ar trebui să fie simetric, să se folosească la fel de bine de amîndouă mîinile. Nu cumva aici ţintesc americanii ?

Mai sînt şi alte însemnări în caietul meu de lucru, trec peste ele, să mai spună şi alţii. Aleg una singură din tot ce-a rămas, de teamă că o să treacă neobservată şi nimeni n-o s-o semnaleze. La un urinoar, în subsolurile Gării Centrale de la New York, singurul cam sordid din toate cîte am văzut în America, fiind şi multă forfotă, fiind şi o clădire veche, chit că deasupra se ridică buildingul Pan Am admirat de mine, am văzut scris pe perete : „Nu vă apropiaţi, staţi la distanţă ! Vinovaţii se pedepsesc cu închisoare." Aşa şi făceau oamenii, stăteau la coadă cu răbdare, la peretele din partea cealaltă, şi cînd se elibera un loc, traversau încăperea. Şi dacă unul s-ar fi apropiat mai din vreme, vina lui era atît de mare ca s-o pedepseşti cu închisoarea ? Nu ştiu bine ce să cred, atît că prescripţia există. Poate se ţine seama că un om, într-o anumită situaţie, fiind absorbit de altceva, nu are cum să se apere, devine vulnerabil, uşor să-i pună cineva cuţitul în coastă. Doamne fereşte ! Dar clădirea Pan Am-ului rămînea tot frumoasă, şi în faţa ei, Park Avenue, cel mai larg bulevard din New York, singurul cu două sensuri de circulaţie şi cu o peluză înflorită la mijloc, îşi desfăşura pînă departe grandoarea.

●

Cineva mi-a propus şi a stăruit să merg la West Point, nu foarte departe la nord de New York, unde este o academie militară vestită ; acolo a învăţat strategie Eisenhower, care a trecut cu strălucire examenul la debarcarea din Normandia ; ce nenoroc că n-a învăţat şi politică ! Aşa cum am mai spus, acest mare general, căruia lumea îi datorează o victorie epo-

cală, are închinată, ca fost preşedinte al Americii, o simplă sală de teatru, subterană, în Kennedy Center, de la Washington.

Mi s-a vorbit de West Point nu ca şcoală militară, ci pentru peisaj şi arhitectură, care ar reproduce nu ştiu ce din Europa, am uitat, nu ascultam cu atenţie. S-ar fi putut să mă intereseze şi să-mi placă, dar nu m-am dus, nu mai aveam putere. Trebuie să nu regret, şi cine ar vrea să mă judece, trebuie să înţeleagă că văzusem destule, ca să renunţ la unele. Ce mi-a folosit că am înconjurat cu vaporul insula Manhattan ?

Era sfîrşit de sezon, în noiembrie, cu toată vara indiană de care am avut noroc să mă bucur. M-am dus în port la unsprezece dimineaţa ; pleca un singur vapor, la ora două. Am pierdut timpul bătînd străzile cartierului, şi nu-mi spuneau nimic, sau urechea mea nu mai putea să le asculte. Apoi, cu tot soarele de pe cer, m-a bătut un vînt rece pe puntea vaporului, unde mă încăpăţînam să stau, ca să nu-mi scape nici o imagine, cu gîndul că era singura ocazie să văd Manhattan în desfăşurarea lui completă. L-am văzut exact aşa cum îl ştiam dinainte, am ocolit insula prin sud, cu cea mai frumoasă expunere a zgîrie-norilor din Wall Street. Statuia Libertăţii strălucea în soare ; a doua zi, pe o vreme posomorîtă, aveau s-o pîngărească. Am trecut pe sub podul Brooklyn ; fusese mult mai bine, şi cu mai multă emoţie cînd trecusem pe deasupra. Înainte de-a ajunge la Palatul Naţiunilor Unite, flancat de o uzină urîtă, escamotată în fotografii sau în filme, am trecut prin faţa spitalului unde zăcea hăituit, deşi era pe moarte, un cap încoronat în pribegie. În Harlem am văzut vagoane de metrou, într-un depou de la suprafaţă ; erau mizerabil de urît mîzgălite, o pictură primitivă, gen hippy, nu ştiu cui datorată. Mai departe se înşirau munţi de gunoaie, care se rostogoleau pînă în fluviu ; ghidul spunea că municipalitatea nu poate face nimic, ar trebui cinci milioane de dolari să le ridice de acolo, şi New Yorkul stă prost cu

bugetul ; auzisem că ar fi dat faliment dacă nu primea ajutor de la ministerul federal de finanțe.

East River s-a transformat într-un canal înghesuit între maluri urîte, vîntul bătea și mai rece, se apropia înserarea și n-aveam decît să regret că pornisem sau că nu avusesem noroc de o zi mai bună. Dar nu era vorba numai de o zi proastă ; plutea deasupra timpului neliniște și amenințare, și nu se datora oboselii sau descurajării mele. Americii îi mergea prost cu politica în noiembrie 1979, cînd se întîmplau acestea, se afla într-unul din cele mai grele impasuri, avea de ales între prudență și slăbirea prestigiului, care nu primea cea dintîi lovitură. Și încă o dată, am văzut că preceptele morale aflate la baza vieții noastre, așa cum ne-au fost impuse și ni le-am însușit, în ani lungi de educație, începînd din copilărie, cum s-au întărit prin învățătură, prin religie, prin artă, prin experiență personală, prin meditație, sînt date uitării tocmai de cel care le propovăduiește și face legi să le apere. În relațiile dintre state, morala se respectă numai cînd pretutindeni curge lapte și miere și toate grădinile sînt înflorite. Ceea ce s-a întîmplat rar în istorie, și nu deodată pe tot pămîntul.

Am reluat în acele zile vechile mele drumuri prin Manhattan, mai atent decît înainte, atras îndeosebi de locurile pe care le-am declarat cele mai frumoase, și între ele în primul rînd părți din Fifth Avenue și din Avenue of the Americas, lăsînd la o parte Park Avenue, amintit adesea. Cînd era soare mergeam voios, și atunci se lipeau de mine numai impresii frumoase, făcîndu-mă să mă gîndesc că dacă Hemingway socotea Parisul o sărbătoare continuă, îmi avusesem și eu sărbătoarea mea la New York. Uneori însă, în zile posomorîte, mă opream la cîte un colț de stradă, cu o gheară rece în inimă, priveam în toate direcțiile și mai ales în sus, dimensiunea cea mai importantă, și mă întrebam dacă ar fi posibil ca într-o zi toate acestea să nu mai existe. Așa se întreabă Florin, într-o scrisoare primită acum de curînd de la New York. Și Fici la fel se întreba, fără să spună pe față ; am

simţit-o. Veneam dimineaţa la zece, la prăvălioara ei elegantă, cu un manechin în mijloc, o siluetă modernă de femeie, îmbrăcată în fiecare zi cu altă rochie ; manechinul îmi devenise familiar, femeia reprezentată de el mi se părea o prietenă ; odată am găsit-o goală, îi pregăteau rochia şi m-am ruşinat ca de-o indiscreţie. Fici m-a fotografiat cu ea alături ; cine nu se uită cu atenţie poate crede că-i o fiinţă adevărată. Aduceam două pahare de ceai, de la colţ, mai mult să ne încălzim mîinile. Fici era tot mai neliniştită şi mai tristă. N-am văzut doar eu, vedea oricine. Iar Florin, în scrisoarea lui, spune : „Îmbătrînesc, mă îngraş şi aştept sfîrşitul ; am de gînd să mă mut din New York". Eu ştiu, nici nu îmbătrîneşte, nici nu se îngraşă, ci îi este lehamite.

M-am dus pe strada Diamantelor, Patruzeci şi Şapte ; nu ştiu de ce avusesem o reţinere, poate fiindcă nu mă interesează bijuteriile. Şi n-aveam speranţa să fie tocmai atunci o spargere, o încăierare între gangsteri şi poliţie. Cineva îmi spusese că gem prăvăliile de diamante, că nu mai au loc pentru ele şi unii negustori le înşiră chiar pe trotuare, ca marfa de iarmaroace. M-am dus, gîndindu-mă că poate mi-ar făcea plăcere să văd un diamant cît oul de gîscă, sau măcar cît unul de bibilică, expus singur, ca un astru, în mijlocul unei vitrine îmbrăcată în catifea neagră.

Am parcurs toată strada, nu se vedea nici un poliţist de pază, şi civilii, cîţi am întîlnit, nu păreau să fie detectivi, nici gangsteri, dar nici cumpărători de diamante. Iar prăvăliile erau nişte dughene, cu vitrinele prăfuite. Poate pietrele preţioase le ţineau mai înăuntru, parcă am zărit pe tejghele cîte o sclipire, însă devenisem sceptic. Ştiu ce mi s-ar putea spune, că nu m-am priceput unde să caut, că povestea cu diamantele înşirate pe trotuar nu putea să fie decît o glumă, cum de nu mi-am dat seama ? Diamantele nu se păstrează în vitrine, ci în case de bani, şi nu în prăvălie, unde intră oricine, ci în odăile din fund, blindate, cu uşi de fier şi sonerii de alarmă. Dacă-i aşa, oricine poate să spună cîte o poveste. În povestea

mea, eu voi spune că diamantele mai de preţ demult au fost evacuate din New York, ca din toate oraşele mari dealtfel, şi se află puse bine în depozitele subterane din deşerturile Americii, unde nimeni nu se va gîndi să arunce bombe atomice.

N-o fi la fel cu sculpturile lui Brâncuşi, de la Muzeul de Artă Modernă ? Trebuiau să fie mai multe piese, opt, mi se pare, expuse într-o cameră specială, în semn de cinste, aşa se înţelege. Mai lipsea cîte ceva şi din sălile celelalte, camera lui Brâncuşi însă era golită cu totul, şi pentru ea mă dusesem. Mi s-a spus de către un paznic că sculpturile ar fi expuse temporar la Paris, sau în altă parte, se obişnuieşte, deşi socotesc că este o imprudenţă. O fi adevărat, dar nu m-ar mira să aflu că la data aceea Brâncuşii erau ascunşi undeva, împreună cu diamantele.

Din ce mai rămăsese acolo, m-am bucurat să văd două pînze mari de Rousseau-Vameşul. Cine o fi fost acest om şi ce-a avut el cu adevărat în minte, nu se ştie încă. Nu cred în nimic din ce-au spus cunoscuţii lui, sau chiar el însuşi ; iar deducţiile altora sînt copilăroase. Este ce-a făcut el o pictură primitivă, cum a fost explicată ? Nu-i mai degrabă o glumă sarcastică ? Mi se va spune că Rousseau nu era pregătit pentru o asemenea atitudine, a făcut şi el ce s-a priceput, ca un biet om simplu şi fără şcoală. Aşa e, datele biografice sînt adevărate, dar altcineva i-a condus mîna, şi acel necunoscut, pitit astăzi în dosul pînzelor, cred că îşi dă coate lui însuşi şi petrece nevoie mare cînd aude părerile comentatorilor. De mine n-ar avea de ce să rîdă, decît din inerţie, căci veselia, spre deosebire de alte manifestări ale oamenilor, odată ce-a pornit e greu să fie oprită ; uneori ea continuă chiar după ce-au început să bubuie tunurile.

Am ajuns la acest subiect fără voia mea, făcînd o paranteză. Dar dacă tot am început, voi spune ceva şi despre celelalte muzee de artă modernă din America. Să povestesc ce

cuprind, şi mai ales să-mi dau părerea, mi se pare tot atît de temerar cît de rizibil. Nimeni nu poate şti ce va rămîne din ce-i pus azi la vedere ; admit însă că oricărei încercări trebuie să i se dea o şansă, şi în această privinţă America este mai mult decît generoasă. Sau poate este timidă şi speriată. Acolo am văzut cele mai mari îndrăzneli, alături de neruşinările cele mai sfruntate. De teamă să nu greşească, oamenii le tolerează. Cred că de la un principiu asemănător porneşte legea cînd nu admite practicarea eutanasiei în medicină. Adică de ce să nu acorzi muribundului o şansă de a supravieţui ? Cine poate garanta că ea nu există ? În numele ei, lasă-l să-şi dea duhul în chinuri ! E drept că odată ce eutanasia s-ar admite, ar fi şi abuzuri : comisii cumpărate de rude, ca să moştenească, sau numai ca să scape de-o grijă. Deci, dacă-i vorba de eutanasia aplicată la fiinţe vii, subscriu să nu se aprobe, cu convingerea că din nefericire nu se poate altfel. Subscriu, în acelaşi spirit, să nu li se ia viaţa încercărilor de artă care depăşesc puterea noastră de înţelegere, dacă există o cît de vagă speranţă că ele ar putea să trăiască, măcar pînă mîine ; pînă mîine s-ar putea produce o revoluţie totală în concepţiile noastre despre artă şi în viziunea noastră despre lume, după cum în cazul muribundului-om, pînă mîine n-ar fi exclus să apară medicamentul miraculos care să-l salveze în ultima clipă.

La muzeul Hirshhorn de la Washington am văzut un grup plastic, patru oameni de ghips alb, tipuri moderne, aşezaţi doi cîte doi pe bănci de autobuz, autentice, de muşama neagră. Mi se pare că în spatele lor mai stătea un om în picioare, poate taxatorul. Am privit mult, cu un interes dublat pe urmă de o anumită emoţie ; am zîmbit, dar nu ironic, ci cu mirare. Nu cumva acel grup spunea despre viaţa noastră mai mult şi mai bine decît o carte ? Nu eram şi eu unul din cei patru oameni, şi nu recunoşteam în ceilalţi pe prietenii mei, aşa cum trecem prin viaţă cu capul înainte pe o bancă de autobuz, de muşama neagră, cu taxatorul în spatele nostru ? Nu

ştiu ; poate după plecarea mea au dat afară lucrarea ; eu aş mai fi lăsat-o pînă la sfîrşitul anului.

Dar mă întorc la eutanasie, cu un semn de dubiu : de ce să nu faci o injecţie de morfină, douăzeci de centimetri cubi, să ajungă, unui om atins de turbare ? De ce să te uiţi la el cum se zbate şi urlă într-o celulă cu gratii, cum muşcă drugii, ajuns în stadiu animalic, fără altă senzaţie decît durerea, şi fiind dovedit, ştiind toată lumea că nimic nu mai poate să-l salveze ?

Aşa aş face eu, fără să mai aştept judecata viitorului, cu o bucată de fier expusă la Muzeul de Artă Modernă de la New York, nu o elaborare, fie ea oricît de absurdă, fie stupidă şi chiar ridicolă, ci un lucru găsit de-a gata, o traversă în dublu T, cu nituri, tăiată prin sudură dintr-o piesă mai lungă. Şi ce s-a făcut cu restul ? E drept oare să ruginească pe un maidan, sau să se retopească într-o oţelărie, în vreme ce bucata desprinsă e oferită oamenilor ca operă de artă ? Mi-aş lua toată răspunderea s-o arunc afară, aşa cum mi-aş lua răspunderea să-l izbăvesc pe omul atins de turbare.

Aceeaşi soartă cu a fragmentului de traversă aş hărăzi, deşi s-ar cere mai multe eforturi s-o urnesc de acolo, unei etrave de vapor expusă în faţa muzeului Hirshhorn de la Washington. Era o piesă de vreo trei metri lungime, desprinsă dintr-un vapor autentic. Creatorul nu făcuse altceva decît să arate cît să se taie ; pe urmă dăduse cu vopsea albastră. Singurul gînd salvator, dacă el ar fi fost sugerat prin vreun artificiu, rămînea acela că odată fierul plutise şi despicase valurile. Creatorul însă n-ar fi admis o asemenea legendă, sînt sigur, socotind că i-ar fi îngreuiat creaţia şi ar fi ignobilat-o ; ea trebuia să rămînă abstractă şi pură. Putea să cîntărească vreo cinci tone ; fusese un vapor mic, poate un remorcher de pe Potomac sau Delaware.

Despre Muzeul Metropolitan, care e acceptat de toată lumea aşa cum este şi nu dă naştere la nici o controversă, nu am de spus altceva decît ce-am apucat să spun despre o instituţie

similară, Galeria Națională de Artă de la Washington, adăugînd doar că atrage mai multă lume prin recunoașterea lui mondială. Eu, cînd auzeam de Muzeul Metropolitan de la New York, mă înfioram de emoție. Îl cunoșteam prin vreo douăzeci de picturi celebre, reproduse și răspîndite în lume. Îmi era deajuns, și nici n-ar fi fost nevoie să le văd pe celelalte ; dar am trecut prin fața tuturor, prin toate sălile, la amîndouă etajele, de asemenea în aripa nouă, lipită de spate. De-acolo n-am avut de mers mai mult de o sută de metri ca să intru în Central Park și să mă așez pe-o bancă, incapabil să mai percep ceva din afară, o stîncă, o apă, un arbore ; știu doar de doi cîini care se jucau pe malul lacului, dar i-am înregistrat pe cale auditivă, fiindcă lătrau vesel.

N-am să fac inventarul muzeului, e gata făcut de alții. Nici n-am să popularizez numele donatorilor. Săli întregi cuprind colecții particulare oferite statului. Nu vreau să suspectez asemenea acte, numai că treaba cu donațiile în America are mai multe fețe ; e un mecanism pe care nu mi-am dat osteneala să-l descifrez, n-am nici o pasiune pentru știința relațiilor financiare dintre oameni, mi-a ajuns la ureche o informație. Am mai amintit-o o dată în treacăt, mai demult, dar de atunci pînă astăzi n-am căutat alte informații, și chiar de le-aș avea, n-aș vrea să pierd prea mult timp cu ele. Atît știu că donațiile, indiferent sub ce formă, atrag după ele importante reduceri de impozite. La un om priceput în manevratul cifrelor, s-ar putea ca avantajul obținut astfel să egaleze, sau, te pomenești, chiar să întreacă valoarea donației. Mai trebuie ținut seama că mulți oameni își lasă averea statului, sau instituțiilor de binefacere, nu din sentimente umanitare, ci fiindcă își urăsc moștenitorii. Și, în sfîrșit, și ce mai încoa-încolo, nimeni nu dă nimic chiar pe gratis ; nu trebuie să te numești mizantrop dacă gîndești astfel.

Mulți oameni își atrag admirația, încă din timpul vieții, iar după moarte li se perpetuează amintirea, fiindcă numele lor sînt înscrise pe frontoanele sălilor de muzeu unde și-au

depus colecția. Portretul unuia din aceștia, o persoană distinsă, în frac și cu decorații, ocupă un perete întreg la intrarea galeriei, înființată anume în spațiul Muzeului Metropolitan, ca să adăpostească agoniseala sa artistică. Păi nu cred că vînzînd tot ce se află acolo, nu știu pe ce sumă, probabil una cu opt cifre, un om ar fi putut să cumpere un perete în cel mai mare muzeu al Americii, ca să-și pună portretul.

Un tînăr care m-a însoțit la Muzeul de Artă Modernă mi-a arătat placa de marmură unde sînt trecute, cu litere de aur, de mărimi diferite, numele donatorilor. Cifrele pronunțate de el sînt presupuneri, ele nu angajează pe nimeni ; trebuie reținută numai ideea, că expunerea acelor nume costă multe parale. „Cu mai puțin de un milion nici nu poți sta de vorbă", spunea însoțitorul meu, pornind de la cel mai modest nume, ultimul în lista donatorilor. Trebuie adăugat că sub el rămînea destulă marmură, pentru contribuții viitoare.

Muzeul de Artă Modernă este o instituție particulară, după cum am aflat de la un paznic ; aș fi putut să mă informez mai bine, dar atunci nu mă gîndeam că am să fac comentariul acesta. Proporțiile lui arhitectonice fiind moderate, nu se putea găsi pentru fiecare donator o sală ; rămînea placa de marmură. Tînărul, priceput la afaceri, cu studii de specialitate, mi-a estimat valoarea donațiilor după ordinea de pe listă și după mărimea literelor : „Două milioane, trei milioane, patru..."

Din curtea muzeului, unde era expusă traversa în dublu T cu nituri, se vedea, peste zid, casa lui John D. Rockefeller.

Rămîne să spun ce cred despre muzeul Guggenheim, aflat peste drum și nu departe de Metropolitan, pe aceeași aristocratică Fifth Avenue, loc privilegiat în New York. Presupun că numai terenul ocupat de muzeu, o construcție modernă, făcută în zilele noastre, a costat milioane. Salomon Guggenheim le-a sacrificat ca să facă o fundație personală, nu s-a mulțumit cu o sală, pe partea cealaltă a străzii. Cred că n-a fost o simplă ambiție, ci mai degrabă un act de independență. Personalitatea

lui nu putea să fie decît foarte puternică, dacă s-a încumetat, împreună cu arhitectul, să înfrunte opinia publică, adoptînd un procedeu de construcţie şi un stil combătute pînă astăzi. Voi intra în contradicţie cu multă lume care a fost acolo, dacă voi spune că arhitectura aceea atît de controversată mi-a trezit interesul şi mi-a dat satisfacţie ; pentru motivul că, rupînd nişte tipare, atît de temeinic fixate în piatră la Muzeul Metropolitan şi în atîtea alte locuri, la toate marile muzee din lume, săvîrşind ceea ce ar putea să pară numai o îndrăzneală, sau chiar o provocare, ea duce la un efect practic, o funcţionalitate deplină ; am s-o numesc continuitatea expunerii.

Sînt sătul şi obosit de construcţiile clasice, Luvru şi Prado, bunăoară, unde, de o parte şi de alta a unor coridoare, se înşiră săli, şi alte săli mai departe, dînd dintr-una în alta, că te zăpăceşti între ele chiar dacă mergi cu planul în mînă. De multe ori eşti nevoit să te întorci din drum, pe itinerarii secundare, ca să ajungi la săli situate excentric, şi oricît de bun ai avea simţul orientării, se întîmplă adesea să te rătăceşti, să nu mai ştii unde te afli, să întrebi paznicii, uneori nu mai puţin derutaţi decît publicul. Multe săli cred că am pierdut din aceste motive, după cum prin altele am trecut, fără voia mea, în prea multe rînduri. Nu-i doar pierdere de timp, ci şi o umilinţă. Aşa am păţit la Galeria Naţională de Artă de la Washington, unde mi-a scăpat aripa nouă, cu *Cena* lui Salvador Dali. Într-un loc, nu ştiu nici astăzi unde, un coridor pornea într-acolo, aşa mi se spune. Am trecut fără să-l remarc, fiindcă m-am încrezut în planul clădirii, am mers cu el în mînă. Ce vină am eu că planul, luat la intrare, era mai vechi decît aripa nouă, rămasă pe dinafară ?

Muzeul Guggenheim nu-i altceva, ca arhitectură, decît o rampă elicoidală, cu înclinarea lină, care leagă patru etaje, mărindu-şi deschiderea odată cu înălţimea, astfel că de afară se vede ca un trunchi de con întors, cu baza mare deasupra.

Nu-mi displace nici înfăţişarea exterioară, atît de mult criticată, dar n-am s-o susţin, ar fi timp pierdut de pomană.

Am să apăr în schimb interiorul, şi dacă voi convinge pe cineva, atunci va trebui admis şi restul, căci nu poţi să dezlegi una de alta. Şi apoi, între noi fie vorba, acestei clasice Fifth Avenue, cu construcţiile ei destul de convenţionale, n-are de ce să-i strice o figură geometrică mai neobişnuită ; lumea nouă n-ar fi existat fără ideea de îndrăzneală. Muzeul Guggenheim este un fort din vestul sălbatic, un circ pentru rodèo, o goană călare, un cowboy trăgînd cu revolverele şi aruncînd lasoul, a cărui desfăşurare ascendentă în aer urmează desenul unei rampe elicoidale.

În mijloc rămîne o largă curte de lumină. Iată un reproş, că lumina nu-i suficientă pentru o expoziţie. Este adevărat, peretele exterior, pe care se pun tablourile, n-are ferestre, ar fi fost şi inutil, şi imposibil. Asupra lui cade lumină artificială, atîta cîtă trebuie. E adevărat că multe muzee se bucură de lumină naturală, dar oare nu-i doar o iluzie ? La Galeriile Uffizi de la Florenţa, ştie toată lumea, e bine să nu te duci pe vreme noroasă. Şi nu doar acolo. Iar iarna, chiar cînd e soare, ce-i de făcut cu ziua mică ? Nu se aprind becurile de la patru după-amiază ? Şi de cîte ori nu ard tot timpul !

Lumina artificială, cu neajunsurile ei, poate în schimb să fie dozată şi distribuită după nevoie, să cadă din direcţia cea mai bună, şi cu intensitatea optimă. Deci să trecem. Iar rampa, odată ce-ai urcat la ultimul etaj cu ascensorul, prilejuieşte o alunecare domoală la vale, o voluptate, te duce singură de-a lungul peretelui continuu ; nimic nu poate să scape, nimic nu trebuie căutat în altă parte, este o explorare pasivă. Scutind picioarele de eforturi, scutind mintea de grija orientării, neavînd de ales între mai multe alternative, omului nu-i rămîne decît să privească, la fel de comod ca din fotoliu, ca pe un ecran de televiziune. Numai cîrcotaşii nu vor admite.

Valoarea picturilor n-am s-o judec ; se fac adesea expoziţii ocazionale ; cînd am fost eu nu era una strălucită.

Mult spaţiu se acorda compoziţiilor articulate ale unui artist-mecanic, cred că mai bine nu i s-ar putea spune, creator la modă, nu ştiu de cîtă durată. Plăsmuirile lui sînt o geometrie în spaţiu, de oţel inoxidabil ; ele îşi schimbă singure şi în continuu unghiul articulaţiilor, luînd forme variate datorită mişcării aerului. Nu mi-au displăcut ; pe lîngă tehnica extrem de fină, recunosc fantezia autorului şi fantezia însăşi a obiectelor, care trec printr-o infinitate de poziţii, după cum se mişcă oamenii în preajmă, uneori pur şi simplu la respiraţia cuiva oprit alături. Faţă de sculptura dinamică, de care am povestit cu altă ocazie, antrenată de motoraşe electrice, e un pas înainte. Să admitem că este un fel de artă, dar nu poate să dureze, mai corect nu poate să *funcţioneze* fără limită, fiindcă mecanismele, fragile, se strică, mai tîrziu sau mai devreme. La parter, unde era aglomeraţie, o cucoană neatentă a lovit o compoziţie şi a scos-o din funcţiune ; cînd am plecat, doi tehnicieni, poate unul din ei chiar autorul, se străduiau s-o dreagă. A fost ceva mai grav cu „Rondul de noapte“ al lui Rembrandt şi cu „Pietà“ lui Michelangelo. Să ai în casă o asemenea maşinărie este o complicaţie, ca şi cînd fără ea n-ar fi destule în viaţa noastră.

39

Cînd prietenii mei pleacă din ţară îi rog să nu-mi scrie, şi să nu-mi aducă daruri, fie cît de modeste ; ştiu ce înseamnă şi timpul, şi banii. Alţii însă aşteaptă, străini cu totul de realitatea zilelor noastre, şi dacă vii cu mîinile goale socotesc că n-ai vrut să le dai atenţie. Unii mă revoltă, acel om, de pildă, care mi-a reproşat că nu mi-a dat prin minte să-i

aduc stofă de haine, „că la noi, ştii, nu prea se găseşte". Măcar să fi fost vreun prinţ, vreun boier coborît cu hîrzobul din cer ; era doar un mahalagiu cu pretenţii, pocit pe deasupra, care n-ar fi meritat mai mult decît un costum „pe puncte", cum se găseau altădată. Mie, unul, am uitat să-mi iau o panglică pentru maşina de scris, şi îmi trebuia, fiindcă aveam una tocită şi zdrenţuită. (Să nu îşi închipuie cineva că m-a prins cu minciuna ; nu scriu la maşină, mă folosesc de ea ca să corectez o pagină dactilografiată, să lipesc deasupra o şuviţă de hîrtie cu două-trei rînduri ; sau pentru o urgenţă, un articolaş de cîteva pagini pe care îl transcriu singur, bătînd numai cu două degete.)

De astă dată, fiindcă viaţa fusese milostivă cu mine, m-am gîndit să împărtăşesc şi altora mulţumirea mea, ducîndu-le cîte o mărturie materială, simplă şi modestă, dar caracteristică, despre ceea ce înseamnă America. Am rugat pe o prietenă tînără, care avea timp liber cîteodată, să-mi dea o mînă de ajutor, mie lipsindu-mi cu totul şi iniţiativa, şi priceperea. Vroiam să iau vreo cincizeci de obiecte, la atît estimasem, în fugă, numărul obligaţiilor mele, lucruri nevoluminoase, ca să le pot duce, nu scumpe, altfel n-aveam cu ce să le cumpăr, şi înainte de toate să fie tipice, să aibă ceva din duhul Americii. Prietena mea a înţeles uşor despre ce-i vorba, şi a început prin a mă duce într-o librărie, de unde am cumpărat hîrtie ornamentată, şnur aurit, panglici de mătase şi etichete cu flori pe margini, pentru a avea în ce împacheta darurile. Le am şi acum pe toate, ocupă loc în casă, şi dacă le privesc uneori cu o mirare stupidă, cred că ele, la rîndul lor, sînt foarte nedumerite de rostul lor acolo. Am încercat să fac un dar din ele însele, şi am început cu şnurul aurit, o rolă, ziceam eu, de vreo sută de metri, judecînd după diametru, să ai de legat pachete festive pînă la sfîrşitul vieţii. M-am făcut de rîs, rola era goală la mijloc, n-avea decît vreo trei metri de şnur, înfăşurat deasupra. Nu am socotit că vînzătorul mă păcălise, nu avea datoria să-mi spună

ce era înăuntru, poate doar fabricantul s-ar fi cuvenit să scrie pe rola voluminoasă lungimea șnurului, cum pe sticluțele de parfum scrie volumul în mililitri, iar pe sticlele de whisky, tăria în grade. M-am mirat că în America, a cărei dezvoltare vertiginoasă s-a datorat în primul rînd folosirii raționale a resurselor de tot felul, se poate pune de zece ori mai mult carton decît ar fi nevoie într-un obiect destul de inutil la urma urmelor, căci șnurul se poate vinde și cu metrul, sau cu ghemul.

Nu sînt împotriva zorzoanelor, ca defunctul Henry Ford, care nu admitea nichelajele pe mașinile sale, și nici măcar o culoare mai veselă decît cea neagră ; dar Fordul cu Mustăți n-avea un gram de metal pus de prisos, și lungimea lui nu depășea nici cu un centimetru pe cea într-adevăr necesară. Am admis spațiul suplimentar la ghetele cu bombeu, fiindcă nu era inutil, făcea ca degetele să stea bine.

Cînd iese din fabrică, rola aceea de zece centimetri în diametru ocupă loc într-o cutie unde ar încăpea pe puțin cinci duzine, în loc de una, dacă n-ar fi mai mare decît este nevoie. Cutia, la rîndul ei, ocupă loc inutil în depozitul librăriei, iar mai înainte l-a ocupat în container, containerul în camion, și camionul a circulat pe autostradă, cărînd aer în ambalaje lucioase. Și-apoi să mai spun ceva ; dacă în America doi descreierați au împușcat o familie întreagă pentru cîțiva dolari, aceea a fost o faptă maladivă ; altminteri îmi închipuiam, și am mai spus, că treaba serioasă acolo începe, de la devalizarea unei bănci, măcar a uneia din provincie. Rola măsluită îmi amintește metoda de-a umple cu gheață paharul, ca să încapă numai puțină coca-cola, ceea ce este o coțcărie levantină, pe care nu pot s-o integrez în climatul Americii.

După ce am avut ambalajul, restul cumpărăturilor a căzut baltă ; ceea ce mi se propunea cu seninătate era, cel mai adesea, inacceptabil pentru mine. Alte obiecte, la care aș fi putut să mă opresc, mi se păreau fără utilitate, fiindcă

judecam după nevoile mele. Sau, în sfîrșit, cînd unele îmi dădeau satisfacție suficientă, vedeam că erau fabricate în Italia, în Coreea, în Japonia, sau la Hong-Kong și nu mai știu unde ; le-aș fi luat, dacă aș fi fost acolo.

Gîndindu-mă la alții, mă gîndeam din cînd în cînd și la mine ; dacă am scăpat din vedere panglica pentru mașina de scris, am ținut minte ghetele călduroase, fiindcă de pe acum simțeam frig la picioare. De ani de zile visez o încălțăminte care să mă apere de ger și de umezeală. Am încercat felurite soluții, mi-am făcut chiar și de comandă, la un bun meșter, cînd am mers în nordul Oceanului Atlantic, ghete cu blană groasă, cu talpă triplă, două perechi, să-mi ajungă. N-am reușit, mă strîngeau, unele nici nu-mi intrau în picioare, pe celelalte le-am pus o singură dată, în Islanda, și după un ceas aveam picioarele înghețate bocnă.

Citisem într-o carte scrisă de colonelul Hunt, șeful expediției care a izbutit într-un tîrziu să ajungă în vîrful Himalayei, cîte studii științifice se făcuseră pînă să se găsească echipamentul ideal pentru oamenii săi, și între altele m-au minunat ghetele, cu nu știu ce talpă, cu nu mai știu ce fețe, din mai multe straturi, cu aer la mijloc ; au fost într-adevăr bine gîndite, bine executate și au dus la izbîndă. Aflîndu-mă în Anglia, patria colonelului, nu mi-a dat în minte să caut, poate aveau surplusuri ; dar era vară și umblam în bluză. Acum venea iarna, așa că m-am gîndit tot timpul.

Îmi închipuiam că în America, unde s-a făcut echipamentul cosmonauților, aveam multe șanse să găsesc ceva după nevoile mele. N-am avut timp să caut sistematic, mi-am aruncat ochii prin vitrine, și m-am oprit la o pereche de cizme spectaculoase, chiar semănau cu ale cosmonauților, însă marfă proastă, de cauciuc, cu pîslă înăuntru, încălțăminte pentru mineri, mi se pare. Costau treizeci de dolari, n-aș fi stat la îndoială, dacă mi-ar fi inspirat încredere. Am spus cum aceleași cizme le-am descoperit mai tîrziu în Greenwich Village, într-un magazin cu chilipiruri, unde mă dusese prietena

tînără, să caut cincizeci de obiecte pentru prieteni. (Nu-i numărasem, spusesem o cifră.) Aici cizmele costau douăzeci şi cinci de dolari, reducerea a operat asupra psihologiei mele, le-am luat, deşi nu reprezentau nici pe departe ceea ce căutasem. Fiindu-mi destinate mie însumi, nu m-a deranjat că erau fabricate în Coreea, nu în America ghetelor cu bombeu din copilărie. Le-am pus o singură dată iarna trecută, mi-a trebuit un sfert de oră să le înnod şireturile, ţineau cald de la gleznă în sus, în schimb laba piciorului parcă stătea în apă îngheţată ; şi prin talpa de cauciuc, subţire, simţeam fiecare pietricică.

Nu-i rău să mai spun o dată că după ce m-am împovărat cu ele, într-o dugheană de pe strada vecină am văzut unele identice, care costau doi dolari şi nouăzeci şi nouă de cenţi, în aceeaşi zi, în aceeaşi oră şi numai la o sută de metri distanţă.

Aici am vrut să ajung, la preţuri. Oare Fici, cu rochiile ei scumpe, de cinci sute de dolari, ar putea să se supere dacă am să spun că pe strada Paisprezece am văzut unele cu doisprezece dolari şi chiar cu nouă, puse pe manechine aproape la fel de frumoase cu al ei, alături de care mi-a făcut fotografia ? Numai că manechinele acolo erau îngrămădite cu zecile, în vitrină, şi rochiile cu miile, în prăvălie, croite în serie. Sigur că sînt şi nenumărate alte diferenţe, le ştiu, distanţa de la cantitate la calitate, să nu mă creadă nimeni nedus la biserică.

Acum îmi dau seama că exemplul ales de mine nu e cel mai bun, totuşi îl duc mai departe, ca să explic trecerea de care se bucură Fici între cucoanele cochete şi să n-o supăr nici măcar cu gîndul, căci el ar rămîne chiar dacă aş şterge ultimele rînduri. Diferenţa de la o cifră la alta nu reprezintă numai preţul rochiei, ci în bună măsură ceea ce îi adaugă ea, din zestrea ei personală, priceperea cu care ştie să aleagă modelele şi să le comande cu şase luni înainte, la Londra, Paris sau Milano, unde face drumuri obositoare, deloc dis-

tractive. Ca să nu greșească, la darurile ei trebuie să se adauge gustul, rafinamentul și, mai presus de toate, talentul. Acesta din urmă e ceva ce nu se explică, și nici o altă însușire omenească, unită cu orice ambiție, nu poate să i se substituie.

Umblam descheiat la gît, puneam pe mine o cămașă, fără să mă uit în oglindă. Într-o zi Fici mi-a aruncat o privire, n-am s-o uit repede, o privire expertă, a întins mîna și n-a făcut altceva decît să-mi dea un bobîrnac în guler. Toate s-au schimbat dintr-o simplă mișcare, și gulerul, și cămașa, și parcă eu însumi. Am încercat și eu cîteodată să-mi potrivesc gulerul în același fel, dar n-am izbutit, fiindcă este inimitabil. Singura soluție ar fi să mă mai duc o dată la New York. Și ca ultim act de dreptate pentru Fici, să-l compar pe faimosul creator de modă Yves Saint-Laurent, cu rochiile lui expuse la „Sachs", pe Fifth Avenue, cu producția în serie de la „Alexander's", magazinul popular aflat nu foarte departe, ca să nu mă mai obosesc pînă în strada Paisprezece.

Asta este ! Cine nu înțelege, să cumpere de unde crede. Dar nu care cumva să nimerească la Bergdorf & Goodman, de pe Fifth Avenue, în apropiere de hotelul Plaza, unde am auzit că rochiile, din ce în ce mai scumpe de la un etaj la altul, pot ajunge pînă la șase mii de dolari bucata, de douăsprezece ori cinci sute !

Atunci, nouă dolari ce înseamnă ? Ce acoperă ei dintr-o rochie, în vremea noastră ? Cordonul, nasturii, fermoarul, ața ? În nici un caz stofa. Poate să fi fost așa cînd banul în America era cît roata carului, cînd cu trei sute de dolari cumpărai un Ford cu Mustăți, o mașină nou-nouță, și bună, cu singurul păcat că n-o găseai decît neagră. Nouă dolari este o etichetă, o circumstanță, o convenție. Prețul real ar putea să fie de zece ori mai mare, ca în cazul cizmelor mele, cumpărate cu douăzeci și cinci de dolari, cînd le-aș fi putut lua cu trei fără un penny. Se fac mai multe lucruri decît se cumpără ; nu-i ceea ce se numește o criză de supra-

producție, criză înseamnă o suferință. Suferința n-o văd, cel puțin deocamdată, deși criza s-a proorocit și se așteaptă de multe decenii. E drept că între timp a fost una, Americii i-au pîrîit oasele atunci, dar a lăsat-o în urmă. Acum e vorba numai de surplusuri ; prețul lor a fost recuperat cu mult înainte, fabricantul nu suferă dacă le dă pe nimica toată. Și se găsește cineva să le ia, să le pună pe manechine și să le vîndă cu nouă dolari, în loc de o sută. La acest preț se naște o altă pătură de cumpărători, ca să nu spun că o rochie cu nouă dolari ispitește chiar pe cineva care n-are nevoie.

Neizbutind să mă opresc la ceva prin magazinele din centru, m-am dus singur în vest, pe strada Treizeci și Patru, apoi pe Paisprezece, la granița cu Greenwich Village. Acolo aș fi putut să iau mai mult decît cincizeci de obiecte, dar n-am avut încredere în nimic, din cauza prețurilor. Acum am găsit o explicație, cît m-am priceput, am spus-o și cred că ar putea s-o admită și economiștii. Atunci însă mă temeam că am nimerit la niște escroci, la niște gazde de hoți, toate mi se păreau de furat, sau falsificate. O țineam minte pe cucoana de la Tiffany, care umbla după un ceas de aur, și nu se mulțumea cu unul de o mie nouă sute de dolari, căuta ceva mai scump, n-am stat să văd pînă la ce preț a putut să ajungă. Vroia un ceas de aur și o marcă renumită. Bine ! Dar dacă nu-s de aur, și nu-s renumite, la ce pot să fie reduse niște ceasornice ca să coste de o mie de ori mai ieftin ? Ce se plătește cu nouăsprezece dolari, sau numai cu zece, ca să le las deoparte pe cele care costă chiar mai puțin decît atîta ? Capacele, cadranul, arcul ? Și cum poate să se vîndă un disc de gramofon, nou, pe alese, cu nouăzeci de cenți, cînd prețul cunoscut este de la cinci dolari înainte ? Cu zece dolari o pereche de blugi, mărci bune. Puțin mai încolo, cinci dolari, aceeași marcă. O cămașă trei dolari, doi, unu !

Acum știu, nu-i acesta prețul ; tot ce se vede acolo reprezentau surplusuri. Atunci însă a fost o clipă cînd, încetînd să cred în furt sau escrocherie, m-am gîndit că erau semnele unei retrageri, poate se anunțase un cataclism, un incendiu, o inundație, o invazie și negustorii își desfăceau marfa la iuțeală, marfă de la foc, așa i se spune, pregătindu-se să-și urmeze familiile, refugiate din vreme în deșerturile Americii, unde erau evacuate și diamantele.

40

Mă aflu în fața ultimului capitol, și nu-mi vine a crede. Scriu din prima zi a anului, curînd după ce m-am întors din America ; n-am putut să îndur repausul. Încep dimineața, după ce se luminează afară, și tot timpul mi se pare că ziua este prea mică. Scriu greu, mai ales primele pagini și primele rînduri, deși sînt o continuare, le am punctate, doar să le pun în frază. Adesea am chiar fraza în minte, și totuși n-o pot scrie, n-am puterea s-o dictez mîinii, e nevoie de o reanimare, să vină de undeva o căldură. Uneori o aștept cu orele și mă apucă panica dacă văd ce repede trece vremea. Atunci mă gîndesc că n-am să pot merge mai departe, că ieri a fost ultima mea clipă bună ; într-o zi tot o să mă opresc, și de unde să știu dacă n-a venit tocmai ziua aceea ? Pe caietul meu de însemnări, unde îmi schițez gîndurile care mă împresoară pînă termin cartea, scriu apăsat, în prima zi de lucru : „Nu renunța !“. Căci dacă n-am renunțat pînă acum, în momentele de descurajare, cînd paginile scrise mi se păreau stupide, cum îmi păream eu însumi, dacă am mers înainte, și-am mers de parcă beam otravă, de ajuns la capăt, mai bine sau mai rău, am ajuns totdeauna.

Dar înainte de a veni căldura, îndemnul de a nu renunța, aflat tot timpul în față, mi se pare că a fost bun odată, și nu mai e deloc astăzi.

În afară de amăgiri și ameţeli omenești, efemere, n-am trăit în ultima vreme decît ca să scriu cartea, ceea ce nu mi-a adus decît îndoieli chinuitoare și nici o bucurie. Am continuat, cu speranța în puterile mele, fără să știu dacă vor mai ține și mîine. Am vrut să termin, însetat de o zi cînd să nu mai am nici o datorie, să-mi las gîndurile în voie, să dispun de mine în libertate. Iar acum, cînd încep ultimul capitol, mă întreb, cu tristețe, ce mă voi face după aceea ?

Din ceea ce cuprinde această carte, pun preţ în primul rînd pe impresiile și interpretările mele, care dealtfel ocupă cele mai multe pagini. Informațiile primite de la alţii, cînd a fost absolută nevoie de ele, s-ar putea să fie eronate pe alocuri, dar cred că nu catastrofic, fiindcă în acest caz ar fi devenit stridente și ar fi sărit singure afară din pagină. Totuși, e bine să se știe că nimic din ce-i scris aici nu angajează pe altcineva decît pe mine.

Cînd am povestit altă călătorie, unii m-au întrebat dacă toate faptele descrise acolo s-au petrecut în realitate. Mă bucur cînd ficțiunea, creația mea dependentă numai de mine e luată drept realitate, un omagiu mai mare nu-mi trebuie ; în schimb, mă scoate din pepeni obtuzitatea și micimea sufletească a celor care nu înțeleg și nu simt nici ce spun eu, nici ce înseamnă realitatea și o confundă cu ficțiunea. Alţii nici n-au stat la îndoială că unele dintre fapte erau născocite de-a dreptul, ca și cînd realitatea, privită cum trebuie, n-ar fi ea însăși destul de bogată spre a umple nu o singură carte. Acei oameni mi-au stîrnit indignarea și i-am dispreţuit pentru incapacitatea lor de a simţi sinceritatea confesiunii mele ; în confesiunea lor nu mă voi încrede niciodată, dacă vor face-o.

Nu, nici atunci, nici astăzi n-am pus nimic de la mine, decît sentimentele. E adevărat că faptele sînt literaturizate, epic şi chiar liric pe alocuri ; am făcut din ele o naraţiune, acesta fiind modul meu de exprimare, neîmprumutat de la nimeni, exersat din copilărie, cînd nici nu ştiam să ţin condeiul în mînă, dar îmi construiam basme cu ochii la stele.

Cum în America am văzut numai o parte din ceea ce au spus alţii, nu mi-a rămas decît să caut o completare în mine, şi aceea a fost reflectarea propriei mele fiinţe într-o realitate cunoscută de multă vreme. Cu alte cuvinte, m-am cercetat pe mine în raport cu America, apoi m-am dezvăluit pe măsură ce ajungeam la o concluzie, cu riscul de a-mi arăta slăbiciunile şi păcatele, într-o confesiune adeseori hazardată, ceea ce nu înseamnă o împăunare, ci un sacrificiu ; dacă n-ar părea prezumţios, aş spune că este o răstignire. Altfel aş fi avut prea puţine şanse, sau nici una, de a face un pas înainte, fiindcă m-am dus acolo tîrziu, faţă şi de timpul meu, şi de timpul Americii, şi nici n-am avut vreo înlesnire din afară, ca să fi văzut măcar cît au văzut alţii.

M-am bizuit mai puţin pe ceea ce mi s-a spus ici şi colo; m-au speriat contradicţiile. E de neînchipuit cît de deformată poate fi optica unui om faţă de a altuia, deşi sînt contemporani, trăiesc cu toţi aceeaşi istorie, au aceleaşi instrumente de recepţie şi aceeaşi modalitate de redare.

Singurul meu noroc a fost că America, descoperită tîrziu în istoria omenirii, parcă este făcută să fie redescoperită întruna ; mi-a rămas şi mie o bucăţică. Interesul oamenilor pentru această lume care continuă să fie nouă, şi este din ce în ce mai nouă, creşte încontinuu ; m-a luat şi pe mine valul, am făcut surfing între două oceane şi patru secole. America mea este o realitate, dar am ajuns la ea prin fantezie.

●

Aş fi vrut să înţeleg neînţelesul ; îmi trebuiau date. De pildă, la ce sumă se ridică valoarea muncii făcute de negri

în perioada sclaviei ? Și cît la sută reprezintă ea din valoarea totală a muncii depuse în America, în aceeași perioadă ?

Aceste cifre mi-ar fi arătat cît de mare este datoria, și cît a fost de necesar, la timpul ei, să se contracteze. Pe urmă aș fi vrut să știu cît s-a plătit din ea, și cît mai rămîne.

De plătit, se plătește întruna. Autobuze galbene, „Schoolbus", împînzesc țara, luînd copiii de la casele lor, să-i ducă la școală, care în lumea aceea rarefiată este adesea departe. Copii de toate rasele. Eu n-am văzut însă decît copii negri, culeși de autobuzele galbene din harlemuri și duși la școlile albilor, să învețe carte împreună cu aceștia. De ce nu se duc și copiii albi să învețe la școlile negrilor ? Și, la urma urmelor, de ce albi și negri ? Ei bine, fiindcă nu-i nimic de făcut, așa spun unii oameni ; culoarea rămîne, și e durabilă.

Comerțul cu sclavi a fost eroarea cea mai mare din istoria Americii, dar Europa își are și ea partea ei de vină, fiindcă a participat la negustorie. Acum situația este așa cum o cunoaștem, și nu știu cum va putea fi îndreptată.

În altă ordine de idei, Florin îmi scrie, de la New York : „Îți dai seama ce s-ar întîmpla dacă în Park Avenue ar cădea numai cîteva bombe, convenționale, nici nu mă gîndesc la cele atomice ?" Întrebarea este pusă. Îi plăcea mult Park Avenue, a fost primul loc unde m-a dus cînd am sosit la New York, și mie mi-a plăcut cel puțin tot atîta. Iar acum vrea să se mute în alt colț al Americii. N-am dreptate să cred că diamantele au fost evacuate ? ! Dar iată ultima plîngere a prietenului meu, primită după ce terminasem cartea și făceam corecturile : „...mașina mi-a fost furată și regăsită douăsprezece zile mai tîrziu, pe o stradă vecină cu a mea, lîngă o gură de apă, cu cîte un tichet de amendă pus în fiecare zi, deși poliția unde făcusem reclamația se afla la numai o sută de metri".

Cît fusesem eu acolo, îi furaseră casetele cu muzică, din mașină, ziua'n amiaza mare, iar mai tîrziu, într-o noapte, spărseseră portiera și mutilaseră tabloul de bord, ca să-i fure

aparatul de radio. Din ce în ce mai bine. Cît despre gurile de apă, masive, cum le-am descris altă dată, și foarte frecvente, de veșnica teamă a incendiului, staționarea în dreptul lor este o contravenție gravă, sancționată cu amenzi grele. Dar poliția, care a pus douăsprezece zile la rînd tichetele, oare cum nu a băgat de seamă că era vorba de mașina furată, cu numărul de circulație, cu marca și cu caracteristicile, culoarea, tipul și așa mai departe, scrise în declarație ? Întrebarea e a mea, nu a păgubașului. Acesta spune în încheiere : „New York este un oraș în care se pun puține întrebări, de frica răspunsurilor".

Într-o zi eram pe strada Patrusprezece, așteptînd pe cineva, aproape de universitate. A trecut un grup de negri tineri, studenți ieșiți de la cursuri, curați și simpatici. Unul mergea mai în față, iar ceilalți îl tachinau, nu știu din ce motive, strigîndu-i : „Toby, Toby, stai puțin, Toby !" Spuneau numele cam în batjocură, ca pe o poreclă, și nu mi-a fost greu să înțeleg că era luat dintr-un film, care a putut fi văzut și la televiziunea noastră, numele impus de albi unui tînăr sclav negru, Kunta Kinte. Filmul nu mi-a plăcut, fiindcă era artificial și schematic, fără valoare artistică. Și cui servea el, dacă ne gîndim bine ? De ce ar fi fost necesară reînvierea unor suferințe trecute, de vreme ce au dat naștere unui sentiment național de spășire și au fost plătite cu prisosință, plus dobînzile numite compensații, unul din ele fiind, de pildă, autobuzele galbene, care, mai mult decît o cheltuială, probabil importantă, sînt o bună intenție ?

Între albii din America, filmul a făcut o impresie puternică. Nu știu cum l-au privit negrii, dar mereu îmi aduc aminte de tinerii care glumeau cu numele chinuitului lor strămoș Kunta Kinte.

Profesorul de istorie, și el autor al unei cărți despre America, o dare de seamă personală, adesea intimă, sondează, într-o pagină lucidă și curajoasă, relația dintre albi și negri. După ce stabilește proporția acestora din urmă față de populația albă, doisprezece la sută, nu șovăie să afirme, un adevăr

ascuns în chip iluzoriu, că agresivitatea lor, în continuă creştere, neliniteşte pe toată lumea. Dacă nu se ajunge la un mod de viaţă raţional şi echitabil, el socoteşte că într-o zi albii ar putea să reacţioneze cu violenţă. Nu pot crede ; ar fi catastrofic. Atît ştiu, că va fi mult zbucium. O soluţie nu-mi vine în minte. Vreau doar să spun o parabolă ; cine are urechi de auzit, s-o audă :

În ultima zi la New York, am văzut în autobuz două adolescente, o albă şi-o negresă, prietene, cam de aceeaşi vîrstă, şaptesprezece ani, poate doar şaisprezece, aproape copile, deşi bine dezvoltate şi stăpîne pe ele. Şedeau pe banca din spate, deasupra motorului, care cam dogoreşte. Alba, puţin spălăcită, mi s-a părut delăsată, poate o adormea căldura şi îi era lene să se mute în altă parte. M-am uitat atent să văd dacă avea dinţii din faţă mai mari şi ieşiţi în afară ; n-am izbutit să-mi dau seama, abia deschidea gura. Avea o fustă oarecare, iar în sus fel de fel de hanţe, plus un impermeabil, fiind o zi ploioasă şi rece ; vara indiană se terminase. Nu s-a mişcat deloc, a stat tot timpul cu faţa înainte, rezemată de spătarul băncii.

Negresa, în schimb, care îi vorbea volubil, se foia şi se răsucea în toate părţile, fără astîmpăr, de parcă îi ardeau fesele, şi la drept vorbind avea ce s-o ardă, dar uite că arsura aceea alba o suporta cu nepăsare. Purta blugi bine croiţi, care dezvăluie atît de clar anatomia, iar în sus un jerseu de lînă, gri sau bleu, nu mai ţin minte, nimic altceva, s-o apere de frig şi de ploaie, nici măcar o umbrelă. Nepăsătoare cu vremea de afară, parcă ignorînd ideea de intemperie, încă neasimilată, stăpînită de freamăt şi vervă organică.

Mulţi m-au întrebat, la întoarcere, cum sînt negresele. Parcă ei nu ştiu, nu li s-a povestit de Josephine Backer ? Doar a fost în România, a dansat la Teatrul de revistă, atît de goală c-a înnebunit lumea şi-a lăsat amintiri neuitate nici astăzi.

Ce pot răspunde ? Dacă sînt frumoase ? Păi sînt de toate felurile, nu lipsesc nici slutele, nici grasele. Dar cînd e vorba de cele bine făcute, ceva al lor frapează, le ridică deasupra tuturor raselor : elasticitatea și armonia mișcărilor. Fiindcă sînt mai proaspete, au plecat mai tîrziu din natură, n-au avut cînd să înțepenească. Am găsit cuvîntul, fata albă stătea țeapănă și se afla, din punct de vedere al dinamicii umane, într-o inferioritate enormă față de prietena ei, negresa. De-aici începe parabola.

N-am să mă duc în altă parte pentru cei care m-au întrebat cum sînt negresele, ci am s-o descriu pe fata aceea, o am bine în minte, în afară de culoarea jerseului. Și știu de ce am uitat-o, fiindcă nici n-am privit bine jerseul, m-a frapat ce acoperea el fără să ascundă, torsul tînăr, zvelt și mlădiu, într-o unduire ascendentă, crescînd mereu din el însuși, fără să-și strice proporțiile ; era ca într-un salt spre o ramură încărcată cu flori albe și fructe roșii, cum nu pot să existe simultan în natură, o născocire pe măsura mișcării ei, extraordinar colorată. Iar sînii, pe care nu m-oi sfii să spun că i-am privit cu plăcere, așa cum am dreptul de vreme ce natura mi-a dat ochii, erau tot atît de femeiești pe cît de feciorelnici, printr-un amestec de lascivitate și puritate, de sfiiciune și îndrăzneală. Și mi-am dat seama că fata știa ce poartă sub jerseul de culoare nedefinită, și se bucura de rolul ei în viață. De ce să fie răzmeriță ?

Mi-a fost imposibil să deduc cum era sub hanțe fata albă.

M-am întrebat, fără frivolitate, ce-aș fi făcut la vîrsta cînd aș fi avut dreptul la ea, și fata aceea neagră mi-ar fi aruncat o privire. Era ea frumoasă ? — în afară de ceea ce reprezenta trupul ei, căruia n-am mai avut putere să-i descriu șoldurile și umerii, cu fascinanta lor mișcare contraritmată, că ar fi putut să pară isterică sau nebună, să nu fi fost atît de sinceră și de necesară, și atît de muzicală, ca un concert de tam-tam-uri.

Da, era frumoasă. Am întîrziat să răspund, fiindcă am o reţinere. Gusturile noastre sînt formate pe alte fizionomii umane. Tipul de negresă din America, şi nu-i singurul, are nasul turtit, uneori dezagreabil. După o convieţuire mai lungă ne-am deprinde ; pînă atunci ochii şovăie să privească. Şi mai e gura, vînătă şi rece, chiar cînd e frumos desenată şi poate dogorăşte. Unele femei îşi dau cu ruj ; nu-i mai bine, vineţeala iese deasupra.

Aşa era şi fata, dar, ferească Dumnezeu, neatinsă de farduri ! Încolo, i-am admirat ovalul obrazului, cu pielea curată şi străvezie, comunicînd şi ea fervoarea lăuntrică, neastîmpărul trupului. Şi maxilarele fine, rasate şi grumazul prelung, elastic, mobil, de mînză smucită. Părul, unul din complexele unora din negri, nu era atît de încreţit ca să nu fluture la mişcările capului ; putea să spună o poveste. Dar uimitori şi de neuitat rămîn ochii...

Da, putea fi o ispită, ca să-mi răspund mie însumi. Numai că nu ştiu ce-ar rămîne pe urmă. Mi-e teamă de o monotonie neagră, ca a unui an fără anotimpuri ; culoarea invariabilă a pielei, insensibilitatea la soare ; o negresă nu poate să se bronzeze. Natura ar fi trebuit să acorde o compensaţie, soarele să albească.

Din tot ce avea acea fată, mereu mă vor urmări ochii ; i-am văzut la multe, pot fi o obsesie. Ochii aceia care aparţin rasei şi dezvăluie, cu o privire grea, adîncă, mirată, inocentă şi agresivă, întreagă amara ei istorie. Căprui, cu globul alb, uşor fumuriu, umbriţi parcă de un nor subţire, reverberînd lumina fierbinte a soarelui african rămasă în memorie, întrebători şi trişti, de o tandreţe nimicitoare. Aşa ar fi ochii de tigroaică dacă ai putea să-i priveşti în clipa cînd te sfîşie. Fata albă ar fi trebuit să se simtă învinsă.

Cu atît, parabola s-ar sfîrşi simplu. Dar mai există la New York o fată, o femeie tînără, cea mai frumoasă, am văzut-o la Rockefeller Center, pe terasa de jos unde se face patinoar toamna. O socotesc a fi cam a douăzecea generaţie

de la pionieri încoace, şi totuşi neavînd semne de oboseală, dimpotrivă, părînd nou-născută, o mîndreţe a firii, înaltă, elastică şi armonioasă, cu strălucitoarea ei sănătate înscrisă pe faţă, cu picioarele zvelte, deşi desenate atletic, lungi şi măiestru făcute, bune şi să danseze şi să cutreiere preeriile. Eu, unul, nu cred ce se spune despre ea, că n-ar avea inimă, fiindcă a mînuit revolverul încă din scutece şi n-a greşit ţinta, iar puşca şi lasoul le-a lepădat abia deunăzi. Trebuie şi ea pusă la socoteală ! Poate din coapsa ei se va naşte într-o zi un Făt-Frumos ca în basme, înţelept, viteaz şi puternic, care să rupă blestemul, să tragă clopotul de la Philadelphia şi s-o trezească din vrajă pe Frumoasa Adormită care este America.

●

Seara m-am dus la aeroport, pe o burniţă rece. Am îndurat-o cu uşurinţă, fiindcă era sfîrşitul. Îl visasem tot timpul, chiar în zilele cele mai frumoase, fusese ţelul meu, viu tot timpul sub ţelurile celelalte, să mă văd în avionul de Europa, aşezat în scaun, cu centura de siguranţă pusă, să răsuflu adînc şi cu mulţumire, apoi să închid ochii şi să trăiesc şapte ore de bucurie.

Avionul a întîrziat o oră şi jumătate, nimeni n-a spus de ce, mă temeam că n-are să mai plece din cauza vremii. Se făcuse noapte, burniţa bătea în ferestrele sălii de îmbarcare, vîntul spulbera apa de pe platformele betonate ; să fi fost copaci în jur, s-ar fi zbuciumat jalnic. Mi-am adus aminte ziua pierdută pe aeroportul de la Seatle, m-am gîndit la tînărul care călătorea fără alt bagaj decît două rachete de tenis, la fata cu jerseu roşu care pocnea de sănătate şi tinereţe, viţeluşa lascivă şi drăgălaşă.

Am spus că America mai are mult pînă să se populeze cu totul, mi-am amintit deşerturile ei nesfîrşite, dar iată că în acest spaţiu cu lumea atît de rar semănată am întîlnit mai multe personaje decît oriunde. E o îmbogăţire. Transilvănenii

noştri care emigrau în America visau să se întoarcă de acolo cu o mie de dolari, plus costul vaporului. Bogăția mea e mult mai mare, mă împovărează și mă exaltă ; am făcut o afacere nebănuită.

Lăsînd la o parte ploaia și întîrzierea, a fost întocmai cum visasem. Cînd m-am urcat în avion, mi-am amintit stewardesa de la venire, creola frumoasă, am căutat-o cu ochii, dar nu era. Ea m-a trimis cu gîndul la Carole, căreia abia acum i-am determinat tipul, avea probabil și puțin sînge creol, pe lîngă puțin sînge indian, dar i se subțiase, de aceea mi s-a părut palidă, cu pielea obrazului mată. Și ce iris albastru ! Mai au și altele ochi, nu doar negresele ! Am urmărit iar în gînd drumul ei lung cu Greyhoundul. Cred că ploua și la Chicago. Ce putea să facă ea într-o noapte atît de urîtă? Și oare își cîrpise blugii ? Poate n-am nici o dreptate, dar mi-e milă de ea tot timpul. Cum să nu mă socotesc îmbogățit, dacă mi-a rămas în minte, atît de vie și de ciudată ? !

Aveam loc la fereastră, în dreptul unuia din oficii, unde se pregătesc tăvile cu mîncare. În fața mea rămînea un mare spațiu liber, acolo era ușa de evacuare rapidă. Poate să fie bună la o aterizare forțată, să te arunci afară pînă nu ia foc avionul ; așa o fi, dar n-am nici o încredere că oamenii nepregătiți și neexersați pentru asemenea situație și-ar păstra sîngele rece. Spațiul liber îmi folosea să-mi întind picioarele. Eram împovărat cu trei sacoșe, nu puteau fi date la bagaje, aveam în ele ananas proaspăt, mă lăcomisem și l-am cărat anevoie, dar n-a fost la fel de bun ca în Spania. Văzînd că sacoșele mă încurcă, o stewardesă mi le-a luat plină de atenție și mi le-a pus într-un dulăpior din oficiu. Mai aveam o cutie închisă ermetic, cu brînzeturi franțuzești și cu gorgonzola italienească, mi-o dăruise Fici și mă povățuise ca în timpul drumului s-o țin la rece. Am rugat-o pe stewardesă s-o pună în frigider, și cînd am debarcat, la Frankfurt, am uitat-o. Mi-am amintit abia acasă, dar ce importanță mai avea dacă

ajunsesem ? Mult mai mult a regretat Fici, m-a certat la telefon, dezamăgită, şi aş fi putut să scap dacă aş fi minţit-o. Oare era greu să-i spun că m-am înfruptat din toate şi au fost nemaipomenite ?... Între alintările mele, prima este candoarea.

În spaţiul liber mai era un scaun, cu faţa la mine, sînt în mai multe locuri, pentru stewardese, care şi ele trebuie să se aşeze şi să-şi pună centura de siguranţă la decolare. S-a aşezat o negresă, nu tînără, slabă şi istovită ; poate se spetise peste zi cu treburile casei, cu bărbatul şomer sau leneş, cu copiii care merg la şcoală cu autobuzul galben, şi trebuie să aibă haine curate, să lupte împotriva iritantului lor complex de inferioritate. Ne-am privit unul pe altul în timpul lung cît avionul s-a tîrît spre pista de decolare, oprindu-se mult pe la intersecţii. Era puţin ofilită, dar avea acei ochi ai lor, trişti, de o frumuseţe adîncă şi înfricoşătoare. Îşi ţinea mîinile în poală, cu braţele goale, subţiri, slabe, ca de fetiţă. Stătea moale în scaun, cu umerii lăsaţi, cu capul gata să cadă ; toată făptura ei părea că se scufundă în adîncimea acelei clipe de repaus, mărindu-i intensitatea dacă nu putea s-o lungească, absorbind-o cu nesaţ, să-i ţină pînă la ziuă. Ce citea ea în ochii mei, cînd ni se întîlneau privirile ? Mă ura fiindcă în curînd trebuia să mă servească ? O, de ce n-o puteam face să înţeleagă că bucuros aş fi servit-o eu pe ea, dacă era cu putinţă !

În capul pistei de decolare, avionul a aşteptat cîteva minute. De ce nu ne dădea drumul ? Se răzgîndiseră în ultima clipă ? Burniţa şi mai tare, şi în afară de luminile de pe aeroport, noaptea rămînea nepătrunsă. Cînd am auzit şuierul motoarelor crescînd într-o modulaţie ascendentă, un şuier cosmic, şi m-am simţit împins în scaun, am ştiut că începea ultima pagină. Stewardesa s-a aplecat înainte ; a ţinut-o centura. În cîteva clipe ne-au împresurat norii, care au început să ne zgîlţîie ; luminile au dispărut, şi odată cu ele mi s-a părut că dispăruse şi amintirea pămîntului. Urma o devenire.

Îndată a început forfotă ; mă uitam printre pleoape în oficiu, cum stewardesele pregăteau masa. Era și un bărbat printre ele, un om scund și gras, în vestă, ca un cîrciumar pe care îl știusem în copilărie ; mînca tot timpul, ciugulea din toate. M-aș fi bucurat să facă la fel și negresa mea, ar mai fi prins puțină vlagă ; n-am văzut-o, servea în alt sector, erau vreo trei oficii în acea corabie cu cinci sute de locuri. Scaunul de lîngă mine a rămas liber ; n-am avut cum să mă folosesc de el, și un om alături nu m-ar fi incomodat fizic. Dar m-am bucurat să fiu singur, să nu-mi tulbure nimeni gîndurile. Atunci am început să fac planul cărții, deși o avusesem tot timpul în minte, și o văzusem crescînd odată cu mine.

Mîncarea mi-a adus-o cîrciumarul în vestă. I-am cerut trei sticluțe de vin roșu ; de ce s-o fi mirat, cînd toate la un loc făceau mai puțin decît jumătate de litru, iar alții beau aceeași cantitate de whisky ? Vroiam să ațipesc puțin, ar fi fost istovitor să rămîn treaz toată noaptea. Am lăsat scaunul pe spate, am închis ochii...

Tot timpul de la Honolulu înainte mi-a părut rău și mi-a fost puțin teamă că zilele se scurtau în aceeași goană cu care zburam spre soare ; treceam pe sub el, îl lăsam în urmă. Niciodată nu mă gîndisem cum ar fi o noapte scurtată.

Cînd am deschis ochii după un ceas, toată lumea în jurul meu dormea dusă. Am simțit o pîlpîire albă în aer, venită de nu știu unde și pînă să mă dezmeticesc, ziua a erupt sub aripile avionului, apoi a năvălit pe ferestre.

Erupția nu-i pentru mine o noțiune abstractă ; o știu din adolescență, de la sondele care, cînd răbufneau, umpleau cerul de păcură. Era ceva înfricoșător, venea din fundul pămîntului, într-un tremur și-un vuiet apocaliptic, dar oamenii, în loc să se sperie, se îmbătau și înnebuneau de bucurie.

Așa se întîmpla acum, doar în altă culoare, ziua erupea și nu din cer, ci parcă din fundul pămîntului ; era începutul devenirii, lumea se năștea iarăși, într-o lumină atît de densă,

că părea solidificată și avionul nu mai zbura, ci aluneca pe o șosea albă, o mare autostradă, îi simțeam consistența, dar nu dură, ci elastică și lină, dîndu-mi senzații sublime, o pîrtie de zăpadă, străvezie, căci îndată, prin transparența ei s-a văzut și pămîntul, fugind repede în urmă. Șapte ore pierdute, date înainte pe ceasornic, fără să le fi trăit aievea, însemnau o dimineață cîștigată, și ea mi se părea o apoteoză. Prin miracol, jos nu era toamnă, ci cîmp verde, munți albaștri, lacuri albastre, o primăvară anticipată, sărită peste iarna care parcă se pierduse și ea, odată cu noaptea. Să fi fost mai jos, s-ar fi văzut pajiștile și livezile înflorite. Avionul a coborît lung asupra Europei, de unde au plecat oamenii să fundeze America, iar cînd roțile au atins pămîntul, am simțit că se închidea un ciclu și devenirea era împlinită.

DE ACELAȘI AUTOR

Orașul cu fete sărace, 1940

Un port la răsărit, 1941

Anotimpuri, 1943

Flăcările, 1945

Fiul risipitor, 1947

Toate pînzele sus !, 1954

Ultima poveste, 1956

Dunărea revărsată, 1961

O lume întreagă, 1964

Al optzeci și doilea, 1966

Oglinda retrovizoare, 1970

Al treilea pol al pămîntului, 1971

Maria și Marea, 1973

Acea fată frumoasă, 1975

Casa domnului Alcibiade, 1978

La nord de noi înșine, 1979

LECTOR: DANIELA CRĂSNARU
TEHNOREDACTOR: GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1981. BUN DE TIPAR 7.IV.1981.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 10 080 LA
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII",
PIAȚA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREȘTI
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

...Dar mai există la New York o fată, o femeie
tînără, cea mai frumoasă, am văzut-o la Rockefeller
Center, pe terasa de jos unde se face patinoar toamna.
O socotesc a fi cam a douăzecea generație
de la pionieri încoace și, totuși, neavînd semne
de oboseală, dimpotrivă, părînd nou-născută,
o mîndrețe a firii, înaltă, elastică și armonioasă,
cu strălucitoarea ei sănătate înscrisă pe față,
cu picioarele zvelte, deși desenate atletic, lungi
și măiestru făcute, bune și să danseze
și să cutreiere preriile. Eu, unul, nu cred
ce se spune despre ea, că n-ar avea inimă, fiindcă
a mînuit revolverul încă din scutece și n-a greșit
ținta, iar pușca și lasoul le-a lepădat
abia deunăzi. Trebuie și ea pusă la socoteală!
Poate din coapsa ei se va naște într-o zi
un Făt-Frumos ca în basme, înțelept, viteaz
și puternic, care să rupă blestemul, să tragă
clopotul de la Philadelphia și s-o trezească din vrajă
pe Frumoasa Adormită care este America.

Lei 22